This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på `http://books.google.com`

STANFORD·VNIVERSITY·LIBRARY

[redacted]

H. Elon Jörgensen
Janderup Højskole
Januar 1911. –

SØREN KIERKEGAARDS SAMLEDE VÆRKER

UDGIVNE AF

A. B. DRACHMANN, J. L. HEIBERG OG H. O. LANGE

II. BIND

ENTEN—ELLER, 2. DEL

KJØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)
TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)
1901

198
K471d
v.2-3

ENTEN—ELLER.

ET LIVS-FRAGMENT,

UDGIVET

AF

VICTOR EREMITA.

ANDEN DEEL,

INDEHOLDENDE B.'S PAPIRER,

BREVE TIL A.

Les grandes passions sont solitaires, et les transporter au désert, c'est les rendre à leur empire.

Chateaubriand.

KJØBENHAVN 1843.

FAAES HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

TRYKT I BIANCO LUNO'S BOGTRYKKERI.

Chateaubriand] Atala (Paris 1844) S. 57.

ÆGTESKABETS ÆSTHETISKE GYLDIGHED.

Min Ven!

De Linier, Dit Øie her først falder paa, ere skrevne sidst. Hensigten med dem er endnu engang at gjøre et Forsøg paa at tvinge den udførligere Undersøgelse, der herved tilstilles Dig, ind i et Brevs Form. Disse Linier svare da til de sidste Linier og danne tilsammen en Convolut og antyde saaledes paa en udvortes Maade, hvad indvortes Beviser paa mange Maader ville overtyde Dig om, at det er et Brev, Du læser. Denne Tanke, at det var et Brev, jeg skrev til Dig, har jeg ikke villet opgive, deels fordi min Tid ikke har tilladt den omhyggeligere Udarbeidelse, en Afhandling kræver, deels fordi jeg nødig vilde gaae Glip af den Leilighed til mere formanende og indtrængende at tiltale Dig, som Brevformen medfører. Du er altfor dreven i den Kunst, ganske i Almindelighed at kunne tale om Alt uden at lade Dig personligt berøre deraf, til at jeg skulde friste Dig ved at sætte Din dialektiske Kraft i Bevægelse. Du veed nok, hvorledes Propheten Nathan bar sig ad med Kong David, da han vel vilde forstaae Lignelsen, Propheten havde fremsat, men ikke vilde forstaae, at den gjaldt ham. Nathan tilføiede da for en Forsigtigheds Skyld: Du est Manden, Herre Konge. Saaledes har jeg ogsaa bestandig søgt at minde Dig om, at det er Dig, der tales om, og Dig der tales til. Jeg tvivler derfor ingenlunde paa, at Du stadigt under Læsningen vil faae det Indtryk, at det er et Brev Du læser, om ogsaa den Omstændighed skulde forstyrre Dig, at Papirets Format ikke svarer dertil. Som Embedsmand har jeg den Skik at skrive paa hele Ark, maaskee kan det have sin gode Side, hvis det kunde bidrage

---

Propheten Nathan] 2. Samuels Bog Kap. 12, 7.

til, at min Skrivelse i Dine Øine fik en vis Officialitet. Brevet, som Du da herved modtager, er temmelig stort; skulde det prøves paa Postvæsenets Vægt, vilde det blive et dyrt Brev, paa en fiin Kritiks Guldvægt vilde det maaskee vise sig saare ubetydeligt. Jeg vil derfor bede Dig ikke at bruge nogen af disse Vægter, Postvæsenets ikke, thi Du modtager det ikke til videre Befordring, men som Depositum; Kritikens ikke, da jeg nødig ønskede at see Dig gjøre Dig skyldig i saa grov og saa usympathetisk en Misforstaaelse.

* * *

Dersom noget andet Menneske end Du fik denne Undersøgelse at see, saa vilde den vist forekomme ham høist besynderlig og overflødig; han vilde maaskee, hvis han var en gift Mand, med en vis Familiefader-Gemytlighed udbryde: ja Ægteskabet det er Livets Æsthetik; hvis han var et ungt Menneske vilde han maaskee noget uklart og ureflekteret istemme: ja Kjærlighed, Du er Livets Æsthetik; men begge vilde ikke kunne begribe, hvorledes det kunde falde mig ind at ville redde Ægteskabets æsthetiske Anseelse. Ja jeg vilde formodentlig, istedetfor at gjøre mig fortjent af virkelige og af vordende Ægtemænd, snarere gjøre mig mistænkt; thi Den, der forsvarer, han anklager. Og det vilde jeg have Dig at takke for; thi jeg har aldrig tvivlet derom, Dig, hvem jeg tiltrods for alle Dine Bizarrerier elsker som en Søn, som en Broder, som en Ven, elsker med en æsthetisk Kjærlighed, fordi det engang maaskee vil lykkes Dig at finde et Centrum for Dine excentriske Bevægelser; elsker for Din Heftigheds Skyld, for Dine Lidenskabers Skyld, for Dine Svagheders Skyld; elsker med en religieus Kjærligheds Frygt og Bæven, fordi jeg seer Afveiene, og fordi Du er mig noget ganske Andet end et Phænomen. Ja naar jeg saaledes seer Dig gjøre Sidespring, seer Dig steile som en vild Hest, styrte Dig bagover og atter storme frem, saa, ja saa afholder jeg mig fra alle pædagogiske Usselheder, men jeg tænker paa en utilkjørt Hest, og seer ogsaa den Haand, der holder Tømmen, seer svære Skjebners Svøbe løftet over Dit Hoved. Og dog naar da endelig denne Undersøgelse kommer Dig tilhænde, saa vil Du maaskee sige, ja det er unegtelig en uhyre Opgave, han har sat sig, men lad os nu ogsaa see, hvorledes han har løst den. Maaskee taler jeg for mildt til Dig, maaskee taaler jeg for meget af Dig, jeg burde maaskee mere benyttet den Myndighed, jeg til-

trods for Din Stolthed har over Dig, eller jeg burde maaskee slet ikke indlade mig med Dig om denne Materie; thi Du er dog i mange Maader et fordærveligt Menneske, og jo mere man indlader sig med Dig, jo galere bliver det. Du er saaledes ingen Fjende af Ægteskabet, men Du misbruger Dit ironiske Blik og Din sarkastiske Spydighed til at spotte det. Jeg vil i den Henseende gjerne indrømme Dig, at Du ikke fægter i Luften, at Du rammer sikkert, og at Du har megen Observation, men jeg vil tillige sige, at dette maaskee er Din Feil. Dit Liv vil gaae op i lutter Tilløb til at leve. Du vil formodentlig svare, at det dog altid er bedre end at fare paa Trivialitetens Jernbane og atomistisk fortabe sig i det sociale Livs Mylder. Man kan som sagt ikke sige, at Du hader Ægteskabet; thi Din Tanke har vist egentlig aldrig endnu naaet det, idetmindste ikke uden for at skandalisere Dig derover; og saa maa Du tilgive mig, saa antager jeg, at Du ikke har gjennemtænkt Sagen. Det Du holder af, er den første Forliebelse. Du veed at nedsænke og skjule Dig i en drømmende, elskovsdrukken *clairvoyance*. Du omspinder Dig selv ligesom heel og holden med det fineste Spindelvæv, og nu sidder Du paa Luur. Men Du er ikke et Barn, ikke en vaagnende Bevidsthed, og Dit Blik har derfor noget Andet at betyde; men dermed er Du tilfreds. Du elsker det Tilfældige. Et Smiil af en smuk Pige i en interessant Situation, et attraperet Øiekast, det er det, Du jager efter, det er et Motiv for Din ørkesløse Phantasi. Du, som altid gjør Dig saa stor af at være Observateur, Du maa finde Dig i, at Du selv til Vederlag bliver Gjenstand for Iagttagelse. Jeg vil erindre Dig om et Tilfælde. En ung smuk Pige, som Du tilfældigviis (thi dette maa naturligviis udhæves, Du kjendte hverken hendes Stand, Navn, Alder, o. s. v.) sad ved Siden af ved et Spisebord, var for knibsk til at ville skjenke Dig et Øiekast. Du var et Øieblik raadvild, om det var blot Sprødigkeit, eller om der ikke blandede sig lidt Forlegenhed deri, der rigtig belyst kunde vise hende i en interessant Situation. Hun sad ligeoverfor et Speil, i hvilket Du kunde see hende. Hun kastede et undseeligt Blik derover, uden at ahne, at Dit Øie allerede havde taget Bolig der, hun rødmede, da Dit Øie mødte hendes. Sligt opbevarer Du saa nøie som en Daguerreotyp og saa hurtigt som denne, da man som bekjendt endog i det sletteste Veir kun bruger $^1/_2$ Minut. Ak! ja Du er et besynder-

---

clairvoyance Fremsynethed, Synskhed. Sprødigkeit jomfruelig Knibskhed. da man som bekjendt osv. ɔ: uagtet man.

ligt Væsen, snart Barn, snart Olding, snart tænker Du med en uhyre Alvorlighed paa de høieste videnskabelige Problemer, hvorledes Du vil offre Dit Liv derfor, snart er Du en forliebt Gjæk. Fra Ægteskabet er Du imidlertid langt borte, og jeg haaber, at Din gode Genius vil afholde Dig fra at komme paa gale Veie; thi stundom synes jeg at mærke Spor hos Dig af, at Du havde Lyst til en spille en lille Zeus. Du er saa fornem med din Kjærlighed, at Du vist indbilder Dig, at enhver Pige maatte prise sig lykkelig ved at være Din Kjæreste i otte Dage. Dine forliebte Studier faaer Du nu at fortsætte indtil videre i Forening med Dine æsthetiske, ethiske, metaphysiske, kosmopolitiske o. s. v. Vred paa Dig kan man egentlig ikke blive, det Onde har hos Dig, ligesom det havde i Middelalderens Opfattelse deraf, en vis Tilsætning af Godmodighed og Barnagtighed. Med Hensyn til Ægteskabet har Du altid forholdt Dig blot iagttagende. Der ligger noget Forrædersk i blot at ville være Iagttager. Hvor ofte har Du ikke — ja det vil jeg gjerne tilstaae, moret mig, men hvor ofte har Du ikke ogsaa plaget mig med Dine Fortællinger om, hvorledes Du snart har listet Dig ind i een, snart i en anden Ægtemands Fortrolighed for at see, hvor dybt han stak i det ægteskabelige Livs Hængesæk. Til at snige Dig ind hos Folk, dertil har Du virkelig store Gaver, det vil jeg ikke nægte Dig, samt at det er ret fornøieligt at høre Dig fortælle Resultaterne deraf, og at være Vidne til Din overgivne Glæde hver Gang Du er istand til at bringe en rigtig frisk Iagttagelse tiltorvs. Men, oprigtig talt, Din psychologiske Interesse har ikke Alvor og er mere en hypochonder Nysgjerrighed.

Dog til Sagen. Det er to Ting, jeg især maa ansee for min Opgave, at vise Ægteskabets æsthetiske Betydning, og at vise, hvorledes det Æsthetiske deri tiltrods for Livets mangfoldige Hindringer lader sig fastholde. For at Du imidlertid med desto større Tryghed kan hengive Dig til den Opbyggelse, Læsningen af denne lille Opsats muligen kan forskaffe Dig, vil jeg bestandig lade et lille polemisk Forspil gaae forud, hvori der skal blive taget behørigt Hensyn til Dine sarkastiske Iagttagelser. Men dermed haaber jeg ogsaa at have betalt Røverstaterne den behørige Tribut, og kan da vel saa finde mig roligt i mit Kald; thi i mit Kald er jeg dog, jeg der selv Ægtemand kjæmper for Ægteskabet — *pro aris et focis.* Og jeg forsikkrer Dig, at denne Sag ligger mig saa

---

en lille Zeus] sigter til Zeus' mange Elskovseventyr. *pro aris et focis* for Altre og Arner, for Hus og Hjem.

meget paa Sinde, at jeg, der ellers kun føler mig lidet fristet til at skrive Bøger, virkelig kunde fristes dertil, hvis jeg turde haabe blot at frelse et eneste Ægteskab ud af det Helvede, hvori det maaskee selv har styrtet sig, eller at gjøre et Par Mennesker dygtigere til at realisere den skjønneste Opgave, der er sat et Menneske.

For en Forsigtigheds Skyld vil jeg leilighedsviis provocere til min Kone og mit Forhold til hende, ikke som om jeg dristede mig til at fremstille vort Ægteskab som Normal-Exemplar, men deels fordi disse poetiske Skildringer grebne ud af Luften i Almindelighed ikke have synderlig overbevisende Kraft, deels fordi det er mig af Vigtighed at vise, at selv i dagligdags Forhold er det muligt at bevare det Æsthetiske. Du kjender mig i mange Aar, Du kjender min Kone i fem. Du finder hende ret smuk, især tækkelig, det gjør jeg ogsaa; og dog veed jeg meget godt, at hun ikke er saa smuk om Morgenen som om Aftenen, at et vist veemodigt næsten sygeligt Træk først forsvinder op ad Dagen, at det er glemt, naar hun om Aftenen i Sandhed kan gjøre Fordring paa at behage. Jeg veed meget vel, at hendes Næse ikke er en fuldendt Skjønhed, at den er for lille, men den vender sig dog kjæk ind i Verden, og jeg veed, at denne lille Næse har givet Anledning til saa mange Smaa-Drillerier, at jeg, om det stod til min Raadighed, aldrig vilde ønske hende en skjønnere. Dette er en langt dybere Betydning af det Tilfældige i Livet end den, Du er saa enthusiastisk for. For alt dette Gode takker jeg Gud og glemmer det Svage. Dog dette er mindre vigtigt; men der er een Ting, hvorfor jeg takker Gud af min hele Sjæl, og det er, at hun er den eneste, jeg har elsket, den første; og der er een Ting, jeg beder Gud om af mit ganske Hjerte, at han vil give mig Styrke til aldrig at ville elske nogen Anden. Dette er en Husandagt, hvori ogsaa hun deeltager; thi for mig faaer enhver Følelse, enhver Stemning en høiere Betydning derved, at jeg gjør hende deelagtig deri. Alle endog de høieste religieuse Følelser kunne antage en vis Magelighed, naar man altid er ene om dem; i hendes Nærværelse er jeg paa eengang Præst og Menighed. Og skulde jeg stundom blive ukjærlig nok til ikke at erindre dette Gode, uskjønsom nok til ikke at takke derfor, da vil hun erindre mig derom. Seer Du, min unge Ven! dette er ikke Leflerier i Forliebelsens første Dage, ikke Forsøg i den experimenterende Erotik, saaledes som vel næsten Enhver i Forlovelses-Dagene har forelagt sig og den Elskede det Spørgsmaal, om hun ikke har elsket før, eller om han selv ikke har elsket Nogen før; men det

er Livets Alvor, og dog er det ikke koldt, uskjønt, uerotisk, upoetisk. Og i Sandhed, det ligger mig saare meget paa Sinde, at hun virkelig elsker mig, og at jeg virkelig elsker hende, ikke som om vort Ægteskab ikke i Aarenes Løb skulde have opnaaet ligesaa megen Fasthed som de fleste Andres, men det glæder mig endnu bestandig at forynge vor første Kjærlighed, og dette atter saaledes, at det for mig har ligesaa megen religiøs som æsthetisk Betydning; thi Gud er ikke bleven mig saa supramundan, at han ikke skulde bekymre sig om den Pagt, han selv haver stiftet mellem Mand og Qvinde, og jeg er ikke bleven saa aandelig, at ikke ogsaa den verdslige Side af Livet skulde have sin Betydning for mig. Og Alt det skjønne, der laae i den hedenske Erotik, har sin Gyldighed i Christendommen, forsaavidt som det lader sig forbinde med Ægteskabet. Denne Foryngen af vor første Kjærlighed er ikke blot en veemodig Skuen tilbage, eller en poetisk Erindren af det Oplevede, hvorved man tilsidst hilder sig selv; alt Sligt udmatter; — den er en Handlen. Det Øieblik kan overhovedet komme tidlig nok, da man maa lade sig nøie med at erindre; saa længe som muligt bør man holde Livets friske Væld aabent. Du derimod, Du lever virkelig af Rov. Du lister Dig ubemærket paa Folk, stjæler deres lykkelige Øieblik, deres skjønneste Øieblik fra dem, stikker dette Skyggebillede i Din Lomme som den lange Mand i Schlemihl og tager det frem, naar Du ønsker det. Du siger vel, at de Vedkommende Intet tabe derved, at de ofte maaskee ikke selv vide, hvilket der er deres skjønneste Øieblik; Du mener, at de tvertimod bør være Dig takskyldige, fordi Du ved Dit Studium af Belysning, ved Dine Trylleformularer har ladet dem vise sig forklarede i overvættes Øieblikkes overnaturlige Størrelse. Maaskee tabe de Intet derved, og det bliver dog et Spørgsmaal, om det ikke lod sig tænke, at de beholdt en Erindring derom, som altid blev dem smertelig; men Du taber, Du taber Din Tid — Din Ro — Din Taalmod til at leve; thi Du veed meget godt selv, hvor utaalmodig Du er, Du der engang skrev mig til, at Taalmodighed til at bære Livets Byrder maatte dog være en overordentlig Dyd, Du følte ikke engang Taalmod til at gide leve. Dit Liv opløser sig i lutter saadanne interessante Enkeltheder. Og dersom man turde haabe, at den Energi, der i slige Øieblikke gjennemgløder Dig, kunde vinde Skikkelse i Dig, kunde udbrede

---

Schlemihl] A. von Chamisso, Peter Schlemihl's wundersame Geschichte Kap. 1 (Werke IV S. 276).

sig sammenhængende over Dit Liv, ja da vilde der visselig blive noget Stort af Dig; thi Du er selv i slige Øieblikke forklaret. Der er en Uro i Dig, over hvilken dog Bevidstheden svæver lys og klar, hele Din Sjæl er samlet paa dette eneste Punkt, Din Forstand udkaster hundrede Planer, Du lægger Alt til Rette til Angreb; det mislykkes i een Retning; øieblikkelig er Din næsten diaboliske Dialektik istand til at forklare det Foregaaende saaledes, at det maa tjene i den nye Operations-Plan. Du svæver bestandig over Dig selv, og om ethvert Skridt er nok saa afgjørende, beholder Du dog i Dig selv en Interpretations-Mulighed, der med et Ord kan forandre Alt. Og nu dertil hele Stemningens Incarnat. Dit Øie funkler, eller rettere, det udstraaler ligesom paa eengang hundrede speidende Øine, en flygtig Rødme iler hen over Dit Ansigt; Du stoler trygt paa Dine Beregninger, og dog venter Du med en forfærdelig Utaalmodighed — ja min kjære Ven, jeg troer egentlig til Syvende og Sidst, at Du bedrager Dig selv, at Alt det, Du taler om at attrapere et Menneske i hans lykkelige Øieblik, kun er Din egen overvættes Stemning, Du griber. Du er saa potentseret, at Du er skabende. Af den Grund meente jeg, at det ikke var saa skadeligt for Andre; for Dig er det absolut skadeligt. Og ligger der dog ikke noget uhyre Troløst til Grund derfor. Du siger vel, at Menneskene ikke komme Dig ved, at de tvertimod maae takke Dig for, at Du ved Din Berøring ikke som Circe forvandler dem til Sviin, men fra Sviin til Heroer. Du siger, det er en ganske anden Sag, hvis der var et Menneske, der ret egentlig betroede sig til Dig; men et saadant Menneske har Du endnu aldrig truffet. Dit Hjerte bevæges, Du hensmelter af inderlig Rørelse ved Tanken om, at Du vilde offre Alt for ham. Jeg vil heller ei frakjende Dig en vis godmodig Hjælpsomhed, at f. Ex. den Maade, Du understøtter Trængende paa, i Sandhed er skjøn, at den Mildhed, Du stundom kan lægge for Dagen, har noget Nobelt ved sig, men desuagtet troer jeg, at der atter her skjuler sig en vis Fornemhed. Jeg vil ikke erindre om enkelte excentriske Yttringer deraf, det var Synd saaledes at fordunkle aldeles det Gode, der kan være hos Dig; derimod vil jeg erindre Dig om en lille Begivenhed i Dit Liv, som det ikke kan være skadeligt for Dig at blive mindet om. Du fortalte mig engang, at Du paa en Spadseretour gik bag efter to fattige Koner. Min Skildring af Situationen har maaskee i dette Øieblik ikke den Livlighed, som

---

Circe] Odysseen X, 237 ff.

Din havde, da Du kom styrtende op til mig, ene beskjeftiget med denne Tanke. Det var to Koner fra Ladegaarden. De havde maaskee kjendt bedre Dage; men dette var glemt, og Ladegaarden er just ikke det Sted, hvor man opelsker et Haab. Idet den ene tog og bød den anden en Priis, sagde hun: hvo der havde fem Rbd. Hun er maaskee selv bleven overrasket af dette dristige Ønske, som ogsaa ubønhørt gjenlød hen over Glacierne. Du traadte til, Du havde allerede taget Din Tegnebog op og en Femrigsdalerseddel frem, førend Du gjorde det afgjørende Skridt, for at Situationen kunde beholde den behørige Elasticitet, for at hun ikke for tidlig skulde ahne Noget. Du traadte til med en vis næsten underdanig Høflighed, som det sømmer sig for en tjenende Aand; Du gav hende de fem Rigsdaler og forsvandt. Du frydede Dig ved Tanken om, hvilket Indtryk det nu vilde gjøre paa hende, om hun deri vilde see en guddommelig Tilskikkelse, eller om hendes Sind, der maaskee allerede ved mange Lidelser havde udviklet en vis Trods, snarere næsten med Foragt vilde vende sig mod den guddommelige Styrelse, der her ret antog Charakteer af Tilfældighed. Du fortalte, at det gav Dig Anledning til at overveie, om ikke den aldeles tilfældige Opfyldelse af et saadant tilfældigt yttret Ønske netop kunde bringe et Menneske til Fortvivlelse, fordi derved Livets Realitet blev negeret i sin dybeste Rod. Det, Du altsaa vilde, var at spille Skjebnen, det Du egentlig frydede Dig ved, var den Mangfoldighed af Reflexioner, der herfra lod sig udspinde. Jeg vil nu gjerne indrømme Dig, at Du er ret godt skikket til at spille Skjebnen, forsaavidt man med dette Ord forbinder Forestillingen om det Ustadigste og Lunefuldeste af Alt; jeg for mit Vedkommende lader mig gjerne nøie med en mindre fornem Ansættelse i Livet. Forresten kan Du i dette Tilfælde see et Exempel, der maaskee kan oplyse Dig om, hvorvidt Du ikke virker skadeligt paa Menneskene ved Dine Experimenter. Du synes at have Fordelen paa Din Side; Du har givet en fattig Kone fem Rbd., opfyldt hendes høieste Ønske, og dog tilstaaer Du jo selv, at det ligesaa godt kunde virke saaledes paa hende, at hun, som Jobs Hustru raader ham at gjøre, bandede Gud. Du vil vel sige, at disse Følger ikke stod i Din Magt, og at naar man saaledes vil beregne Følgerne, kan man slet ikke handle; men jeg vil svare: jo vist kan man handle. Dersom jeg havde havt fem Rbd., vilde jeg

---

Jobs Hustru] Jobs Bog Kap. 2, 9 (»tal et Ord mod Gud« staar der i den græske Oversættelse).

maaskee ogsaa have givet hende dem, men jeg vilde tillige være bleven mig bevidst, at jeg ikke forholdt mig experimenterende; jeg vilde holde mig overbeviist om, at det guddommelige Forsyn, som hvis ringe Redskab jeg i hiint Øieblik følte mig, vel vilde styre Alt til det Bedste, og selv havde jeg Intet at bebreide mig. Hvor usikkert og svævende Dit Liv er, det vil Du ogsaa kunne overbevise Dig om derved, at Du slet ikke er sikker paa, at det engang vil falde Dig tungt paa Sinde, at Din hypochondre Skarpsindighed og Spidsfindighed kan hexe Dig ind i en Kreds af Conseqventser, som Du forgjeves vil søge at arbeide Dig ud af, at Du vil sætte Himmel og Jord i Bevægelse for at finde den fattige Kone igjen, for at iagttage, hvad Indtryk det har gjort paa hende, »samt paa hvilken Maade hun bedst bør paavirkes«; thi Du bliver altid den Samme, aldrig klogere. Med Din Lidenskabelighed var det vel muligt, at Du kunde beslutte Dig til at glemme Dine store Planer, Dine Studier, kort Alt kunde blive Dig ligegyldigt i Sammenligning med den Tanke, at finde hiin fattige Kone, som maaskee var død og borte for længe siden. Paa den Maade søger Du at bøde paa, hvad Du har gjort galt, og saaledes bliver Din Livs-Opgave i sig saa stridig, at man kan sige, at Du paa eengang vil være Skjæbnen og vor Herre, en Opgave, som vor Herre selv ikke kan realisere, thi han er kun det Ene. Den Iver, Du da lægger for Dagen, kan vel være ret roesværdig, men seer Du dog ikke, hvorledes det klarere og klarere viser sig, at det Du mangler, aldeles mangler, er Tro. Istedetfor at frelse Din Sjæl ved at betroe Alt i Guds Haand, istedetfor at skyde denne Gjenvei, foretrækker Du den uendelige Omvei, som maaskee aldrig vil føre Dig til Maalet. Du vil nu formodentlig sige: ja paa den Maade behøver man aldrig at handle; jeg vil svare: jo vist, naar Du veed med Dig selv, at Du har en Plads i Verden, der er Din, paa hvilken Du bør samle al Din Virksomhed; men at handle saaledes som Du gjør, det grændser jo til Vanvid. Du vil sige, at om Du end lagde Hænderne i Skjødet og lod Gud sørge, saa var Konen dermed maaskee ikke hjulpen; jeg vil svare: vel muligt, men Du var hjulpen, og Konen var det ogsaa, dersom hun ligeledes betroede sig til Gud. Og seer Du da ikke, at dersom Du nu virkelig tog Reisestøvlerne paa, og vandrede ud i Verden og spildte Din Tid og Din Kraft, saa gik Du Glip af al anden Virksomhed, Noget der maaskee i en senere Tid atter vilde plage Dig. Men som sagt, denne lunefulde Exi-

---

sikker paa ɔ: sikker for, sikret imod.

stents er den ikke Troløshed? Vel synes det *in casu*, at Du ved at vandre Verden rundt for at finde den fattige Kone, viste en overordentlig, en uhørt Grad af Trofasthed; thi der var jo ikke det mindste Egoistiske, der bevægede Dig; det var jo ikke som naar en Elsker reiser efter den Elskede; nei det var reen Sympathi. Jeg vil svare: Du skulde dog vel vogte Dig for at kalde hiin Følelse Egoisme, men det er Din sædvanlige oprørske Uforskammenhed. Alt hvad der ved guddommelige og menneskelige Love er etableret, det foragter Du, og for at blive fri derfor, griber Du det Tilfældige, som her en fattig Dig ubekjendt Kone. Og hvad Din Sympathi angaaer, saa var den maaskee reen Sympathi — for Dit Experiment. Overalt glemmer Du, at Din Existents i Verden dog umuligt kan være beregnet blot paa det Tilfældige, og at i det Øieblik Du gjør dette til Hovedsagen, Du aldeles glemmer, hvad Du er Dine Nærmeste skyldig. Jeg veed meget vel, at Du ikke mangler sophistisk Kløgt til at besmykke eller ironisk Smidighed til at underbyde, Du vil derfor vel svare: jeg er ikke saa storagtig, at jeg skulde indbilde mig at være den, der kan virke for det Hele, det overlader jeg de Udmærkede, naar jeg blot kan virke for noget ganske Enkelt, er jeg tilfreds. Men dette er i Grunden en uhyre Løgn; thi Du vil slet ikke virke, Du vil experimentere, og fra dette Synspunkt betragter Du Alt, ofte med megen Frækhed; og Virksomhed er altid Gjenstand for Din Spot, som da Du engang yttrede om en Mand, der paa en latterlig Maade var kommen af Dage, Noget der da gottede Dig i mange Dage, at man vidste forresten Intet om hans Livs Betydning for det Hele og det Store, men nu kunde man sige om ham, at han i Sandhed ikke havde levet forgjeves.

Som sagt, det Du vil være er — Skjebnen. Stands nu et Øieblik. Jeg agter ikke at præke for Dig, men der er en Alvor, som jeg veed Du har endog en ualmindelig dyb Agtelse for, og Enhver, som har Magt nok til at fremkalde den hos Dig, eller Tillid nok til Dig til at lade den fremtræde hos Dig, vil i Dig, det veed jeg, see en ganske Anden. Tænk Dig, for at tage det Høieste, tænk Dig, at Alts almægtige Ophav, at Gud i Himmelen saaledes blot vilde sætte sig som en Gaade for Menneskene, vilde lade hele Menneskeslægten svæve i denne rædsomme Uvished, vilde der da ikke være Noget, der vilde oprøre sig derimod i Dit Inderste, vilde Du noget Øieblik kunne udholde denne Qval, eller

---

in casu i (det foreliggende) Tilfælde.

vilde Du noget Øieblik kunne bringe Din Tanke til at fastholde denne Rædsel! Og dog maatte han vel nærmest, om jeg saa tør sige, bruge dette stolte Ord: hvad vedkommer Mennesket mig. Men derfor er det heller ikke saaledes; og naar jeg udsiger, at Gud er ubegribelig, da opløfter min Sjæl sig til det Høieste, det er netop i de saligste Øieblikke, at jeg udsiger det, ubegribelig, fordi hans Kjærlighed er ubegribelig, ubegribelig, fordi hans Kjærlighed overgaaer al Forstand. Udsagt om Gud betegner det det Høieste; naar man nødsages til at udsige det om et Menneske, betegner det altid en Feil, stundom en Synd. Og Christus ansaae det ikke for et Rov at være Gud liig, men ydmygede sig selv, og Du vil ansee de aandelige Gaver, der ere Dig skjænkede, for at være et Rov. Betænk dog, Dit Liv gaaer hen, engang vil vel den Tid ogsaa komme for Dig, da Dit Liv ligger afsluttet, da der ikke mere er anviist Dig nogen Udvei til at leve, da Erindringen ene er tilbage, Erindringen, men ikke i den Forstand, hvori Du elsker den saa meget, denne Blanding af Digt og Sandhed, men Samvittighedens alvorlige og trofaste Erindring; vogt Dig for, at den ikke vil rulle en Liste op for Dig, vel ikke af egentlige Forbrydelser, men af fortærede Muligheder, Skyggebilleder, som det vil være Dig en Umulighed at forjage. Endnu er Du ung, den aandelige Smidighed, Du er i Besiddelse af, klæder Ungdommen godt og forlyster Øiet en Stund. Man frapperes ved at see en Clown, hvis Ledemod ere saa bløde, at al Nødvendighed for Menneskets Gang og Stilling i ham er ophævet; saaledes er Du i aandelig Forstand, Du kan ligesaa godt staae paa Hovedet som paa Benene, Alt er Dig muligt, og ved denne Mulighed kan Du overraske Andre og Dig selv; men det er usundt, og for Din egen Roligheds Skyld beder jeg Dig see til, at hvad der er et Fortrin hos Dig, ikke ender med at blive en Forbandelse. Ethvert Menneske, der har en Overbeviisning, kan ikke saaledes efter Behag vende op og ned paa sig selv og paa Alt. Jeg advarer Dig derfor ikke for Verden, men for Dig selv og Verden for Dig. Saa meget er vist, dersom jeg havde en Datter i den Alder, at der kunde være Tale om, at hun kunde paavirkes af Dig, saa vilde jeg i høi Grad advare hende, især hvis hun tillige skulde være aandelig begavet. Og skulde der ikke være Grund til at advare mod Dig, da jeg, der dog indbilder mig at turde maale mig med

---

overgaaer al Forstand] Paulus, Brevet til Philippenserne 4, 7. Christus ansaae osv.] Paulus Brevet til Philippenserne 2, 6.

Dig om ikke i Smidighed, saa dog i Fasthed og Holdning, om ikke i det Ustadige og Glimrende, dog vel i det Faste — da jeg virkelig undertiden med en vis Uvillie føler, at Du bestikker mig, at jeg lader mig henrive af Din Overgivenhed, af den tilsyneladende godmodige Vittighed, hvormed Du spotter Alt, lader mig henrive til denne samme æsthetisk-intellectuelle Berusethed, i hvilken Du lever. Jeg føler derfor vel, at jeg mod Dig har en vis Grad af Usikkerhed, idet jeg snart er for stræng, snart for eftergivende. Det er imidlertid ikke saa besynderligt; thi Du er som et Indbegreb af al Mulighed, derfor maa man snart i Dig see Muligheden af Din Fordærvelse, snart af Din Frelse. Du forfølger enhver Stemning, enhver Tanke, god eller ond, glad eller sørgelig, til dens yderste Grændse, dog saaledes, at dette skeer mere *in abstracto* end *in concreto*, at denne Forfølgelse selv mere er en Stemning, hvoraf Intet resulterer Andet end en Viden om den, end ikke saa meget, at det bliver Dig vanskeligere eller lettere næste Gang at hengive Dig i den samme Stemning; thi Du beholder bestandig Muligheden dertil. Man kan derfor næsten bebreide Dig Alt og slet Intet, fordi det er og dog ikke er hos Dig. Du vedkjender Dig eller vedkjender Dig ikke, efter Omstændighederne, at have havt en saadan Stemning, men Du er utilgjængelig for enhver Tilregnelse; det, det kommer Dig an paa, er, at Du har havt Stemningen fuldstændig, pathetisk sand.

Det var altsaa om Ægteskabets æsthetiske Betydning jeg vilde handle. Dette kunde synes at være en overflødig Undersøgelse, at være Noget, Enhver vilde indrømme, da det ofte nok er paaviist; thi har nu ikke gjennem Aarhundreder Riddere og Eventyrere udstaaet utrolig Møie og Besvær for endelig at havne i et lykkeligt Ægteskabs stille Fred; har ikke gjennem Aarhundreder Romanskrivere og Romanlæsere arbeidet sig igjennem eet Bind efter det andet, for at standse ved et lykkeligt Ægteskab, og har ikke den ene Slægt efter den anden atter og atter troligt udholdt fire Akters Besværligheder og Forviklinger, naar der blot var nogenlunde Sandsynlighed for et lykkeligt Ægteskab i femte. Imidlertid er der ved disse uhyre Anstrængelser udrettet saare lidet til Ægteskabets Forherligelse, og jeg tvivler meget om, at der nogensinde har været noget Menneske, der ved Læsning af slige Skrifter har følt sig gjort dygtigt til at fuldkomme den Opgave, han har sat sig, eller følt sig orienteret i Livet; thi dette er netop

---

in abstracto i Almindelighed. *in concreto* i det enkelte.

det Fordærvelige, det Usunde ved hine Skrifter, at de ende, hvor de skulde begynde. Efter de mange overstandne Fata synke endelig de Elskende i hinandens Arme, Teppet falder, Bogen ender, men Læseren er lige klog; thi det behøves der i Sandhed ikke stor Kunst til, forudsat at Kjærligheden i sin første Opblussen er tilstede, da at have Mod og Kløgt nok til af al sin Kraft at kjæmpe for Besiddelsen af det Gode, man anseer for det eneste, men derimod vel Besindighed, Viisdom, Taalmod til at beseire den Mathed, der ofte pleier at følge oven paa et opfyldt Ønske. Det ligger ganske naturligt i Kjærlighedens første Opblussen, at den ikke synes at kunne lide Besværligheder nok for at erhverve Besiddelsen af den elskede Gjenstand, ja at den er tilbøielig til, forsaavidt der ikke er Farer tilstede, da selv at forskaffe sig saadanne blot for at beseire dem. Dette er denne Retnings hele Opmærksomhed henvendt paa, og saa snart Farerne ere beseirede, saa veed Maskinmesteren Beskeed. Det er derfor sjeldnere, at man seer en Vielse eller læser om den, uden forsaavidt Operaen og Balletten har forbeholdt sig dette Moment, der vel kan give Anledning til et og andet dramatisk Galimathias, til pragtfulde Optog, til en Figurants betydningsfulde Gestikulationer og himmelske Øiekast, til Vexling af Ringene etc. Det, der er det Sande i denne hele Udvikling, det egentlige Æsthetiske ligger i, at Kjærligheden bliver sat i Stræben, at denne Følelse sees kjæmpende sig gjennem en Modsætning. Det, der er det Forfeilede, er, at denne Kamp, denne Dialektik er aldeles udvortes, og at Kjærligheden udgaaer ligesaa abstrakt af denne Kamp, som den indgik i den. Naar først Forestillingen om Kjærlighedens egen Dialektik vaagner, Forestillingen om dens pathologiske Kampe, om dens Forhold til det Ethiske, det Religiøse, da vil man i Sandhed ikke behøve haardhjertede Fædre eller Jomfrubure eller fortryllede Prindsesser eller Trolde og Uhyrer for at give Kjærligheden fuldt op at bestille. I vor Tid træffer man nu sjeldnere paa slige grusomme Fædre, eller slige rædsomme Uhyrer, og forsaavidt derfor den nyere Literatur har dannet sig i Lighed med en ældre, saa er egentlig Penge bleven det Modsætnings-Medium, igjennem hvilket Kjærligheden bevæger sig, og man slider sig da atter gjennem fire Akter, naar der er grundede Udsigter til at en riig Onkel kan døe i femte.

Det er imidlertid sjeldnere Tilfælde, at man seer slige Præstationer, og i det Hele taget er den nyere Literatur fuldt op beskjeftiget med at gjøre Kjærligheden i den abstrakte Umiddelbarhed, i hvilken den bestod i den egentlige Roman-Verden, latterlig Naar man saaledes betragter Scribes Theater-Virkomhed, saa vil

man finde det som et af hans Hoved-Themaer, at Kjærlighed er en Illusion. Dog dette behøver jeg blot at erindre Dig om; Du har altfor megen Sympathi med Scribe og hans Polemik, idetmindste troer jeg, at Du vilde gjøre den gjeldende mod hele Verden, om Du end vilde forbeholde den ridderlige Kjærlighed for Dig selv; thi Du er saa langt fra at være blottet for Følelse, at Du, hvad Følelse angaaer, er det meest jaloux Menneske, jeg kjender. Jeg erindrer, Du engang sendte mig en lille Kritik over Scribes »den første Kjærlighed«, der var skreven med en næsten fortvivlet Enthusiasme. Du paastod deri, at det var det Bedste, Scribe nogensinde havde skrevet, og at dette Stykke rigtigt forstaaet alene var tilstrækkeligt til at gjøre ham udødelig. Jeg vilde nævne et andet Stykke, der som det synes mig, igjen viser Mangelen ved det, Scribe sætter istedet. Det er: »For evig«. Her ironiserer han over en første Kjærlighed. Ved Hjælp af en kløgtig Moder, der tillige er en fiin Verdensdame, oprettes en ny Kjærlighed, som hun anseer for paalidelig, men for den Tilskuer, der ikke vil være tilfreds med, at Digteren her ganske vilkaarligt har sat Punctum, viser det sig let, at der ligesaa godt kunde komme en tredie. Overhovedet er det mærkeligt, i hvor høi en Grad den nyere Poesi er tærende, og saaledes har den alt i længere Tid levet af Kjærlighed. Vor Tid erindrer meget om den græske Stats Opløsning, Alt bestaaer, og dog er der Ingen, der troer derpaa. Det usynlige aandelige Baand, der giver det Gyldighed, er forsvundet, og saaledes er hele Tiden paa eengang comisk og tragisk; tragisk fordi den gaaer under, comisk fordi den bestaaer, thi det er dog bestandigt det Uforkrænkelige der bærer det Forkrænkelige, det Aandelige det Legemlige, og dersom det lod sig tænke, at et afsjælet Legeme kunde en liden Stund endnu fuldkomme de sædvanlige Funktioner, vilde det paa samme Maade være comisk og tragisk. Men lad kun Tiden fortære, og jo mere den faaer fortæret af den substantielle Gehalt, der laae i den romantiske Kjærlighed, med desto større Forfærdelse vil den ogsaa engang, naar denne Tilintetgjørelse ikke mere behager, blive sig bevidst hvad den har tabt, og med Fortvivlelse føle sin Ulykke.

Vi ville nu see, hvorvidt det er lykkedes den Tid, der har tilintetgjort den romantiske Kjærlighed, at sætte noget bedre istedet. Først vil jeg dog angive Kjendetegnene paa den romantiske Kjær-

---

»For evig«] eller Medicin mod en Elskovsruus, Lystspil i to Acter af Scribe og Varner, overs. af Th. Overskou; Kgl. Theaters Repertoire Nr. 51, 1833.

lighed. Man kunde med eet Ord sige, den er umiddelbar; at see hende og elske hende var eet, eller uagtet hun kun gjennem en Ridse af det tillukkede Jomfrubuurs Vindue saae ham en eneste Gang, saa elskede hun ham dog fra dette Øieblik, ham ene i hele Verden. Jeg burde nu vel egentlig efter Aftale her give Plads for nogle polemiske Udgydelser, for derved hos Dig at befordre den Secretion af Galde, der er en nødvendig Betingelse for en sund og gavnlig Tilegnelse af hvad jeg har at sige. Imidlertid kan jeg dog ikke beslutte mig dertil, og det af to Grunde, deels fordi det i vor Tid er temmelig forslidt, og oprigtigt talt er det ubegribeligt, at Du i denne Henseende vil være med Strømmen, da Du ellers altid er imod; deels fordi jeg virkelig har bevaret en vis Tro paa Sandheden deraf, en vis Ærbødighed derfor, en vis Veemod derved. Jeg nævner derfor blot Løsnet til Din Polemik i denne Retning, Overskriften over en lille Opsats af Dig, empfindsame og ubegribelige Sympathier eller to Hjerters *harmonia præstabilita.* Hvad Goethe med saa megen Kunst i Wahlverwandschaften først har ladet os ahne i Naturens Billedsprog for siden at realisere i Aandens Verden, det er det vi her tale om, kun at Goethe har bestræbt sig for at motivere denne Tiltrækning gjennem en Succession af Momenter (maaskee for at vise Forskjellen mellem Aandens Liv og Natur-Livet) og ikke udhævet den Hurtighed, den forelskede Utaalmodighed og Bestemthed, hvormed det Sammenhørende søger sammen. Og er det dog ikke skjønt saaledes at tænke sig, at to Væsener ere bestemte for hinanden! Hvor ofte har man dog ikke en Trang til at gaae ud over den historiske Bevidsthed, en Længsel, en Hjemvee efter den Urskov, der ligger bag ved os, og faaer denne Længsel ikke dobbelt Betydning, naar dertil knytter sig Forestillingen om et andet Væsen, der ogsaa har sit Hjem i hine Egne. Ethvert Ægteskab, endog det, der er indgaaet efter besindigt Overlæg, har derfor en Trang til, idetmindste i enkelte Øieblikke at tænke sig en slig Forgrund. Og hvor skjønt er det ikke, at den Gud, der er Aand, tillige elsker den jordiske Kjærlighed. At der nu blandt Ægtefolk lyves meget i denne Henseende, det vil jeg gjerne indrømme Dig, og at Dine Observationer i denne Retning ofte have moret mig, men det Sande deri bør man ikke glemme. Maaskee tænker En og Anden, at det dog er bedre at have fuldkommen Raadighed i Valget af »sit Livs Ledsagerinde«, men en saadan Yttring røber en høi Grad af Bornerethed og taabelig For-

---

Wahlverwand(t)schaften] 4. Capitel (Werke XVII S. 53).

stands Vigtighed, og ahner ikke, at den romantiske Kjærlighed er fri i sin Genialitet, og at netop denne Genialitet er det Store i den.

Den romantiske Kjærlighed viser sig som umiddelbar derved, at den blot hviler i Naturnødvendighed. Den er baseret paa Skjønhed, deels paa sandselig Skjønhed, deels paa den Skjønhed, der gjennem og i og med det Sandselige lader sig forestille, dog ikke saaledes at det er gjennem en Overveielse den kommer tilsyne, men saaledes som den bestandig staaer paa Springet til at yttre sig, titter frem derigjennem. Uagtet denne Kjærlighed væsentlig er baseret paa det Sandselige, er den dog ædel ved den Evigheds Bevidsthed, den optager i sig; thi det er det, der adskiller al Kjærlighed fra Vellyst, at den har et Evighedens Præg paa sig. De Elskende ere inderligen overbeviste om, at deres Forhold er et i sig fuldendt Hele, der aldrig vil kunne forandres. Men da denne Forvisning kun er begrundet paa Natur-Bestemmelse, saa er det Evige baseret paa det Timelige og hæver derved sig selv. Da denne Forvisning ingen Prøvelse har gjennemgaaet, ingen høiere Begrundelse har fundet, saa viser den sig som en Illusion, og derfor er det saa let at gjøre den latterlig. Imidlertid skulde man ikke være saa redebon hertil, og det er i Sandhed væmmeligt at see i den nyere Comedie disse erfarne, intrigante, blødagtige Qvinder, der veed, at Kjærlighed er en Illusion. Jeg veed intet saa vederstyggeligt Væsen som en saadan Qvinde. Ingen Udsvævelse er mig saa modbydelig, og Intet er mig saa oprørende som at see en ung elskovsrig Pige i Hænderne paa en saadan. Det er i Sandhed Forfærdeligere end at tænke sig hende i Hænderne paa en Klub af Forførere. Det er sørgeligt at see en Mand, der har faaet Bugt med alt det Substantielle i Livet, men at see en Qvinde paa denne Afvei er rædsomt. Dog, som sagt, den romantiske Kjærlighed har en Analogi til det Sædelige i den formeentlige Evighed, der adler den og frelser den fra den blotte Sandselighed. Det Sandselige er nemlig det Momentane. Det Sandselige søger den øieblikkelige Tilfredsstillelse, og jo mere forfinet det er, desto mere veed det at gjøre Nydelsens Øieblik til en lille Evighed. Den sande Evighed i Kjærligheden, som er den sande Sædelighed, frelser den derfor egentlig først ud af det Sandselige. Men for at frembringe denne sande Evighed udkræves en Villiebestemmelse; dog herom mere siden.

Svagheden ved den romantiske Kjærlighed har vor Tid meget godt indseet, dens ironiske Polemik imod den har ogsaa stundom været ret morsom; om den har afhjulpet Brøsten og hvad den

har sat istedet ville vi nu see. Man kan sige, at den har slaaet to Veie ind, af hvilke den ene strax ved første Øiekast viser sig som en Afvei, det vil sige som usædelig; den anden, der er respektablere, gaaer dog, troer jeg, Glip af det Dybere i Kjærligheden. Dersom nemlig Kjærlighed beroer paa det Sandselige, saa indseer Enhver jo let, at denne umiddelbare ridderlige Trofasthed er en Daarskab. Hvad Under da at Qvinden vil emanciperes, et af vor Tids mange uskjønne Phænomener, hvori Mændene ere Skyld. Det Evige i Kjærligheden bliver Gjenstand for Spot, det Timelige holdes tilbage, men det Timelige igjen raffineret i en sandselig Evighed, i Omfavnelsens evige Øieblik. Hvad jeg her siger, det har ikke sin Anvendelse blot paa en og anden Forfører, der som et Rovdyr lusker om i Verden, nei, det passer paa et talrigt Chor af ofte høist begavede Mennesker, og det er ikke blot Byron, der erklærer Kjærlighed for Himmerig, Ægteskab for Helvede. Man seer nu tydelig, at her er en Reflexion, Noget den romantiske Kjærlighed ikke har. Denne kan gjerne tage Ægteskabet med, tager den kirkelige Velsignelse som en skjøn Festlighed mere, uden at denne dog egentlig faaer Betydning for den som saadan. Paa Grund af hiin Reflexion har den omtalte Kjærlighed med en forfærdelig Forstandens Urokkelighed og Forhærdelse udfundet en ny Definition paa, hvad ulykkelig Kjærlighed er, det nemlig at blive elsket, naar man ikke længer elsker, ikke det at elske uden at finde Gjenkjærlighed. Og i Sandhed, dersom denne Retning vidste, hvor meget Dybsindigt der ligger i disse faa Ord, da vilde den selv gyse tilbage; thi de indeholde foruden alt det Erfarne, Kløgtige, Raffinerede, tillige en Ahnelse om, at der er en Samvittighed til. Momentet bliver altsaa Hovedsagen, og hvor ofte har man ikke hørt disse frække Ord af en saadan Elsker til den ulykkelige Pige, som kun kunde elske eengang: jeg forlanger ikke saa meget, jeg nøies med mindre; det være langt fra mig at fordre, at Du skal vedblive at elske mig i al Evighed, naar Du blot elsker mig i det Øieblik, hvori jeg ønsker det. Saadanne Elskere veed nu meget godt, at det Sandselige er forgjængeligt, de veed tillige, hvilket der er det skjønneste Øieblik, og dermed ere de tilfredse. Absolut usædelig er naturligviis en saadan Retning, i Tanken indeholder den derimod paa en Maade et Avancement henimod vort Maal, forsaavidt den

---

slaaet to Veie ind ɔ: slaaet ind paa to Veje. holdes tilbage ɔ: beholdes tilbage. Byron] i Digtet To Eliza (Poetical Works, London 1886, I S. 83): Though women are angels, yet wedlock's the devil.

nedlægger en formelig Protest mod Ægteskabet. Forsaavidt den samme Retning søger at antage et lidt anstændigere Udvortes, saa indskrænker den sig ikke blot til det enkelte Øieblik, men udvider dette til en længere Tid, dog saaledes, at den istedetfor at optage det Evige i sin Bevidsthed, optager det Timelige, eller hilder sig i denne Modsætning af det Evige med Forestillingen om en mulig Forandring i Tid. Den mener en Tid lang kan man nok holde ud at leve sammen, men den vil holde en Udvei aaben til, hvis der viste sig et lykkeligere Valg, da at turde vælge. Den gjør Ægteskabet til en borgerlig Indretning; man behøver blot at melde det for vedkommende Øvrighed, at nu er dette Ægteskab forbi og et nyt indgaaet, ligesom man melder, at man er flyttet. Om Staten er tjent dermed, skal jeg lade uafgjort; for den Enkelte maa det i Sandhed være et besynderligt Forhold. Man seer det derfor vel heller aldrig realiseret i Virkeligheden, men Tiden truer bestandig dermed. Og der vilde dog virkelig ogsaa høre en høi Grad af Frækhed dertil, jeg troer ikke, at dette Ord er for haardt derom, ligesom det og især hos den qvindelige Participant i denne Association vilde røbe et til Fordærvelse grændsende Letsind. Der er imidlertid en ganske anden aandelig Disposition, der let kan faae et lignende Indfald, og det er den, jeg her nærmest vil behandle, da den er meget charakteristisk for vor Tid. En saadan Plan kan nemlig have sin Grund i egoistisk eller sympathetisk Tungsind. Man har nu talt længe nok om Tidens Letsind, jeg troer, det er paa den høie Tid at tale lidt om dens Tungsind, og jeg haaber, at Alt skal klare sig bedre. Eller er Tungsind ikke Tidens Brøst, er det ikke den, der gjenlyder endog i dens letsindige Latter, er det ikke Tungsind, der har berøvet os Mod til at befale, Mod til at lyde, Kraft til at handle, Tillid til at haabe? Og naar nu de gode Philosopher gjøre Alt for at give Virkeligheden Intensitet, blive vi da ikke snart saa fuldstoppede, at vi qvæles deraf. Alt er bortskaaret undtagen det Nærværende, hvad Under da, at man i idelig Angst for at miste det, mister det. Nu er det vel sandt, at man ikke bør forsvinde i et flygtende Haab, og at det ikke er paa den Maade man skal forklares i Skyerne, men for i Sandhed at nyde maa man have Luft, og det er ikke blot i Sorgens Øieblik det gjelder om at have Himmelen aaben, ogsaa i Glædens Tid gjelder det at have en fri Udsigt og Fløidørene paa vid Gab. Vel taber Nydelsen tilsyneladende en vis Grad af den Intensitet, den har ved Hjælp af en saadan ængstende Begrændsning; men derved turde ikke være tabt meget, da den har en Deel tilfælleds med den

intensive Nydelse, der koster de Strassburger Gjæs Livet. Dette turde maaskee falde vanskeligere at faae Dig til at indsee, hvorimod jeg vist ikke nærmere behøver at udvikle for Dig Betydningen af den Intensitet, man paa den anden Maade opnaaer. I denne Henseende er Du nemlig Virtuos, Du, *cui di dederunt formam, divitias, artemque fruendi.* Dersom det at nyde var Hovedsagen i Livet, da vilde jeg sætte mig ved Dine Fødder for at lære; thi heri er Du Mester. Snart kan Du gjøre Dig til en Olding for at indsuge i langsomme Drag gjennem Erindringens Tragt det Oplevede, snart er Du i den første Ungdom blussende af Haab, snart nyder Du mandligt, snart qvindeligt, snart umiddelbart, snart Reflexionen over Nydelsen, snart Reflexionen over Andres Nydelse, snart Afholdenheden fra Nydelse; snart hengiver Du Dig, Dit Sind er aabent, tilgjængeligt som en By, der har capituleret, Reflexionen er forstummet, og ethvert Skridt af de Fremmede gjenlyder i de tomme Gader, og dog bliver der altid en iagttagende lille Yderpost tilbage; snart lukker Dit Sind sig, Du forskandser Dig utilgjængelig og steil. Saaledes forholder det sig, og Du vil tillige see, hvor egoistisk Din Nydelse er, og at Du aldrig hengiver Dig, aldrig lader Andre nyde Dig. Forsaavidt kan Du vel have Ret i at spotte over de Mennesker, hvem enhver Nydelse tærer paa, for at tage et Exempel, de forliebte Mennesker med de lasede Hjerter, da Du derimod ypperligt forstaaer den Kunst at forliebe Dig saaledes, at denne Kjærlighed bliver Relief for Din egen Personlighed. Du veed nu meget god Besked om, at den meest intensive Nydelse ligger i at fastholde Nydelsen med Bevidsthed om, at den i næste Øieblik maaskee forsvinder. Derfor har Finalet i Don Juan behaget Dig saa meget. Forfulgt af Politiet, af hele Verden, af Levende og Døde, ene i et afsides Værelse samler han endnu engang al sin Sjæls Kraft, svinger han endnu engang Pokalen, fryder hans Sjæl sig endnu engang ved Musikkens Toner.

Dog jeg vender tilbage til mit Foregaaende, at en deels egoistisk, deels sympathetisk Tungsindighed kan foranledige hiin Anskuelse. Den egoistiske frygter naturligviis for sin egen Skyld, og er som al Tungsindighed nydelsessyg. Den har en vis overspændt Ærbødighed, en hemmelig Gru for en Forbindelse for hele Livet. »Hvad kan man stole paa, Alt kan forandre sig, maaskee kan dette

---

de Strassburger Gjæs] de stoppes med Nudler, for at Leveren kan udvikles til en unaturlig Størrelse. *cui di dederunt* osv.] hvem Guderne har givet Skønhed, Rigdom og den Kunst at nyde, Horats' Breve I, 4, 6.

Væsen, jeg nu næsten tilbeder, forandre sig, maaskee kan senere Skjæbner bringe mig i Forbindelse med et andet Væsen, der dog først i Sandhed vil blive det Ideal, jeg har drømt mig.« Den er som al Tungsindighed trodsig og veed det med sig selv, den tænker, maaskee netop dette, at jeg knytter mig til Een med et uopløseligt Baand, vil gjøre, at dette Væsen, jeg ellers vilde elske af min ganske Sjæl, bliver mig utaaleligt, maaskee, maaskee o. s. v. Det sympathetiske Tungsind er smerteligere og ogsaa noget ædlere, det frygter sig selv for den Andens Skyld. Hvo veed sig saa sikker, at man ikke kan forandres, maaskee det, jeg nu anseer for det Gode hos mig, kan forsvinde, maaskee det, hvorved jeg nu fængsler den Elskede, og som jeg kun ønsker at beholde for hendes Skyld, kan tages fra mig, og nu staaer hun der, skuffet, bedraget, maaskee viser der sig en glimrende Udsigt for hende, hun fristes, hun bestaaer maaskee ikke i Fristelsen, store Gud, det skulde jeg have paa min Samvittighed; jeg har Intet at bebreide hende, det er mig der er bleven forandret, jeg tilgiver hende Alt, naar hun blot kan tilgive mig, at jeg var saa uforsigtig at tillade hende at gjøre et saa afgjørende Skridt. Vel veed jeg med mig selv, at jeg saa langt fra at besnakke hende, snarere advarede hende mod mig selv, at det var hendes fri Beslutning, men maaskee har denne Advarsel netop fristet hende, ladet hende i mig see et bedre Væsen end jeg var etc. etc. Man vil let indsee, at en saadan Tænkemaade ligesaa lidt er tjent med en Forbindelse paa ti Aar som med en paa fem, ja end ikke med en Forbindelse, som den Saladin sluttede med de Christne paa ti Aar, ti Maaneder, ti Uger, ti Dage, ti Minutter; og ligesaa lidet tjent med en saadan Forbindelse som med en for hele Livet. Man seer meget godt, at en saadan Tænkemaade kun altfor dybt føler Betydningen af det Ord, at enhver Dag har sin Plage. Den er et Forsøg paa hver Dag at leve, som om denne Dag var den afgjørende, et Forsøg paa at leve, som om man hver Dag var til Examen. Naar man derfor i vore Dage finder en stor Tilbøielighed til at neutralisere Ægteskabet, saa er det ikke fordi man som i Middelalderen anseer det ugifte Liv for fuldkomnere, men det har sin Grund i Feighed, i Nydelsessyge. Det vil tillige indlyse, at slige Ægteskaber, indgaaede paa bestemt Tid, nytte til Intet, da de medføre samme Vanskeligheder som de,

---

Saladin] Vaabenstilstanden 1. Sept. 1192 mellem Richard Løvehjerte og Sultan Saladin blev efter nogle Beretninger sluttet paa 3 Aar, 3 Maaneder, 3 Dage og 3 Timer. det Ord] Matthæus Kap. 6, 34.

der ere indgaaede for hele Livet, og tillige ere saa langtfra at give de Paagjeldende Styrke til at leve, at de tvertimod enervere det ægteskabelige Livs inderste Kraft, slappe den Villiens Energi og forkleine den Tillidens Velsignelse, som Ægteskabet eier. Det er tillige klart allerede og vil senere endnu mere blive det, at slige Associationer ikke ere Ægteskaber, da de, skjøndt indtraadte i Reflexionens Sphære, dog ikke have naaet den Evigheds Bevidsthed, som Sædeligheden har, og som først gjør Forbindelsen til Ægteskab. Det er ogsaa Noget, Du aldeles vil være enig med mig i; thi hvor ofte og hvor sikkert har ikke Din Spot og Din Ironi velfortjent rammet slige Stemninger (»de tilfældige Forliebelser eller Kjærlighedens slette Uendelighed«), hvor En med sin Forlovede seer ud af Vinduet, og i det Samme en ung Pige dreier om Hjørnet ind i en anden Gade, og det da falder ham ind, det er hende, jeg egentlig er forelsket i; men idet han vil forfølge Sporet, bliver han atter forstyrret o. s. v.

Den anden Udvei, den anstændige, var Fornuftgiftermaalet. Man hører strax paa Benævnelsen, at man er indtraadt i Reflexionens Sphære. En og Anden, og deriblandt ogsaa Du, har altid gjort betænkelige Miner ved det Giftermaal, som her tilsigtes mellem den umiddelbare Kjærlighed og den beregnende Forstand; thi egentlig burde man dog, naar man vil ære Sprogbrug, kalde det Forstandsgiftermaal. Især pleier Du altid med megen Tvetydighed at anbefale »Agtelse« som en solid Grundvold for en ægteskabelig Forbindelse. Det viser, hvor gjennemreflekteret Tiden er, at den maa hjælpe sig med en saadan Udvei som et Fornuftgiftermaal. Forsaavidt som en saadan Forbindelse giver Afkald paa den egentlige Kjærlighed, saa er den i det mindste conseqvent; men viser tillige derved, at den ikke er en Løsning af Opgaven. Et Forstands-Giftermaal er derfor at ansee som en Art Capitulation, hvilken Livets Forviklinger nødvendiggjøre. Men hvor sørgeligt er det dog ikke, at det ligesom er den eneste Trøst, vor Tids Poesi har tilbage, den eneste Trøst den at fortvivle; thi det er jo aabenbart Fortvivlelse, der gjør en saadan Forbindelse antagelig. Den indgaaes derfor ogsaa gjerne mellem Personer, der for længst have traadt deres Børneskoe, og som tillige have lært, at den egentlige Kjærlighed er en Illusion, og dens Realisation i det Høieste et *pium desiderium*. Det, den derfor træder i Forhold til, er Livets Prosa, Udkomme, Anseelse i det sociale Liv o. s. v. Forsaavidt

---

pium desiderium fromt Ønske.

den har neutraliseret det Sandselige i Ægteskabet synes den at være sædelig; men det bliver dog et Spørgsmaal, om ikke denne Neutralisation er ligesaa usædelig som den er uæsthetisk. Eller om det Erotiske end ikke aldeles er neutraliseret, saa er det dog forknyttet ved en nygtern Forstandsbetragtning over, at man skal være forsigtig, ikke altfor rask til at vrage, at Livet dog aldrig giver det Ideale, at det er et ret anstændigt Parti o. s. v. Det Evige, der, som allerede ovenfor er viist, hører med til ethvert Ægteskab, er altsaa egentlig ikke her tilstede; thi en Forstandsberegning er altid timelig. En saadan Forbindelse er derfor paa eengang usædelig og skrøbelig. En skjønnere Skikkelse kan et saadant Fornuft-Ægteskab antage, naar det Bestemmende er noget Høiere. I saa Fald er det da et selve Ægteskabet fremmed Motiv, der bliver det afgjørende, som naar f. Ex. en ung Pige af Kjærlighed til sin Familie ægter en Mand, der er istand til at frelse denne. Men netop denne udvortes Teleologi viser lettelig, at vi ikke her kunne søge en Løsning af Opgaven. Paa dette Punkt kunde jeg maaskee passende afhandle de mangfoldige Bevæggrunde til at indgaae et Ægteskab, hvorom der ofte nok er Tale. Slig Overveien og Raisoneren hører netop hjemme i Forstandens Sphære. Jeg vil dog imidlertid hellere forbeholde mig det til et andet Punkt, hvor jeg tillige om muligt kan stoppe Munden paa den.

Det har nu viist sig, hvorledes den romantiske Kjærlighed var bygget paa en Illusion, og at dens Evighed var bygget paa det Timelige, og at, uagtet Ridderen holdt sig inderlig overbeviist om dens absolute Bestandighed, der dog ingen Vished var herfor, da dens Forsøgelse og Fristelse hidtil havde været i et aldeles udvortes Medium. Den var forsaavidt meget godt istand til med en skjøn Pietet at tage Ægteskabet med, men dette fik dog ingen dybere Betydning. Det har viist sig, hvorledes denne umiddelbare, skjønne, men og eenfoldige Kjærlighed, optagen i en reflekterende Tids Bevidsthed, maatte blive Gjenstand for dens Spot og dens Ironi, det har tillige viist sig, hvad en saadan Tidsalder var istand til at sætte istedenfor. En saadan Tid optog tillige Ægteskabet i sin Bevidsthed og erklærede sig nu deels for Kjærligheden, saaledes at Ægteskabet blev udelukket, deels for Ægteskabet saaledes, at man gav Afkald paa Kjærligheden. En forstandig lille Syepige gjør derfor ogsaa den kløgtige Bemærkning i et nyere Drama med Hensyn til de fornemme Herrers Kjærlighed: os elske de, men ægte os ikke; de fornemme Damer elske de ikke, men gifte sig med dem.

Hermed er denne lille Undersøgelse (thi jeg nødsages vel til at kalde, hvad jeg her skriver, saaledes, omendskjøndt jeg først blot havde tænkt mig et større Brev) naaet hen til det Punkt, hvorfra Ægteskabet først ret lader sig belyse. At Ægteskabet væsentlig tilhører Christendommen, at de hedenske Nationer ikke have fuldkommet det, tiltrods for Orientens Sandselighed og al Grækenlands Skjønhed, at end ikke Jødedommen har været istand dertil, tiltrods for det i Sandhed Idylliske, der findes i den, det vil Du vel indrømme mig, uden at jeg behøver videre at gaae ind derpaa, og det saa meget mere som det vil være tilstrækkeligt blot at erindre om, at Kjøns-Modsætningen intetsteds var saa dybt reflekteret, at det andet Kjøn derved var kommet til sin fuldkomne Ret. Men ogsaa indenfor Christendommen maatte Kjærligheden gjennemgaae mange Fata, inden man naaede hen til at see det Dybe, Skjønne og Sande, der ligger i Ægteskabet. Da imidlertid en reflekterende Tidsalder er den nærmest foregaaende og til en vis Grad den samtidige, saa er det ikke saa let en Sag at vise det, og da jeg i Dig har fundet en saa stor Virtuos i at drage de svage Sider frem, saa er den Opgave, jeg ved Siden af har sat mig, om muligt at overbevise Dig, dobbelt vanskelig. Imidlertid skylder jeg Dig at tilstaae, at jeg er Dig meget forbunden for Din Polemik. Den er, naar jeg tænker mig de mangfoldige adsplittede Yttringer, i hvilke jeg eier den, samlede i Eet, saa talentfuld og opfindsom, at den bliver en god Veileder for den, der vil forsvare; thi Dine Angreb ere ikke saa overfladiske, at de ikke, naar Du eller en Anden gjennemtænker dem, skulde indeholde det Sande i sig, om end hverken Du eller den, Du strider med, mærker det i Kampens Øieblik.

Forsaavidt som det nu viste sig som en Mangel ved den romantiske Kjærlighed, at den ikke var reflekteret, saa kunde det maaskee synes rigtigt, at lade den sande ægteskabelige Kjærlighed begynde med en Art Tvivlen. Dette kunde synes saa meget mere nødvendigt som det er ud af en Reflexions-Verden, vi komme hertil. At et Ægteskab lod sig kunstnerisk udføre efter en saadan Tvivl, det vil jeg ingenlunde negte: men Spørgsmaalet bliver, om dog ikke Ægteskabets Væsen derved allerede er altereret, idet der dog er paatænkt en Skilsmisse mellem Kjærlighed og Ægteskab. Spørgsmaalet er, om det væsentligt tilhører Ægteskabet ved Tvivl om Muligheden af at realisere den første Kjærlighed at tilintetgjøre denne, for gjennem denne Tilintetgjørelse at mulig- og virkeliggjøre den ægteskabelige Kjærlighed, saa at Adam og Evas Ægteskab egentlig blev det eneste, hvori den umiddelbare Kjærlighed var

bevaret ukrænket, og det igjen nærmest af den Grund, som Musæus meget vittigt udhæver, at der ikke var Mulighed af at elske nogen Anden. Spørgsmaalet bliver, om ikke den umiddelbare, den første Kjærlighed ved at være optaget i en høiere concentrisk Umiddelbarhed var sikkret mod denne Skepsis, saa at den ægteskabelige Kjærlighed ikke behøvede at nedpløie den første Kjærligheds skjønne Forhaabninger, men den ægteskabelige Kjærlighed var selve den første Kjærlighed med en Tilsætning af Bestemmelser, der ikke forringede, men forædlede den. Det er et vanskeligt Problem at vise, og dog er det af uhyre Vigtighed, for at vi ikke i det Ethiske skulle faae en lignende Kløft, som i det Intellectuelle mellem Tro og Viden. Og skjønt, kjære Ven, det vil Du ikke nægte mig (thi ogsaa Dit Hjerte har dog Følelse for Kjærlighed, og ogsaa Dit Hoved kjender kun altfor vel Tvivlene), skjønt vilde det dog være, om den Christne turde kalde sin Gud Kjærlighedens Gud saaledes, at han ogsaa derved tænkte paa hiin uudsigelige salige Følelse, hiin evige Magt i Verden — den jordiske Kjærlighed. Forsaavidt jeg derfor i det Foregaaende har antydet den romantiske Kjærlighed og den reflekterende som de discursive Standpunkter, saa vil det her ret vise sig, hvorvidt den høiere Eenhed er en Tilbagevenden til det Umiddelbare, hvorvidt denne, foruden det Mere, den indeholder, tillige indeholder hvad der laae i det Første. Det er nu klart nok, at den reflekterende Kjærlighed bestandig fortærer sig selv, og at den ganske vilkaarligt snart standser paa eet Punkt, snart paa et andet, det er klart, at den viser ud over sig selv til et Høiere, men Spørgsmaalet er, om dette Høiere ikke strax kan træde i Forbindelse med den første Kjærlighed. Dette Høiere er nu det Religiøse, i hvilket Forstands-Reflexionen ender, og som for Gud Intet er umuligt, saaledes er for det religiøse Individ heller Intet umuligt. I det Religiøse finder Kjærligheden atter den Uendelighed, som den i den reflekterende forgjeves søgte. Men dersom det Religiøse, saa vist som det er et Høiere end alt Jordisk, tillige ikke er et i Forhold til den umiddelbare Kjærlighed Excentrisk men med den Concentrisk, saa lod jo Eenheden sig tilveiebringe, uden at den Smerte, som det Religiøse vel kan helbrede, men som dog altid er en dyb Smerte, blev nødvendig. Det er meget sjeldent, at man seer denne Sag gjort til

---

Musæus] Volksmährchen der Deutschen, Gotha 1787—89, III S. 219: mit so unverbrüchlicher Treue, als Vater Adam die Mutter aller Lebendigen in der Unschuldswelt des Paradieses, wo ihres Gleichen nicht mehr zu finden war.

Gjenstand for Overveielse, fordi de, der have Sands for den romantiske Kjærlighed, ikke bryde sig stort om Ægteskabet, og desto værre paa den anden Side saa mange Ægteskaber indgaaes uden den dybere Erotik, der visselig er det Skjønneste i den rene menneskelige Existents. Christendommen holder urokkelig paa Ægteskabet. Dersom altsaa den ægteskabelige Kjærlighed ikke kan rumme al den første Kjærligheds Erotik i sig, saa er Christendommen ikke Menneskeslægtens høieste Udvikling, og det er visselig en hemmelig Angst for en saadan Uovereensstemmelse, der for en stor Deel er Skyld i den Fortvivlelse, hvoraf den nyere Lyrik gjenlyder baade i Vers og i Prosa.

Du seer altsaa, hvad det er for en Opgave jeg har sat mig, at vise, at den romantiske Kjærlighed kan forenes med og bestaae i Ægteskabet, ja at Ægteskabet er den sande Forklarelse af hiin. Hermed skal nu ingenlunde være kastet nogen Skygge over de ud af Reflexionen og dens Skibbrud sig frelsende Ægteskaber, der skal hverken være negtet, at der lader sig gjøre meget, ikke heller skal jeg være saa udeeltagende, at jeg ikke skulde yde dem min Beundring, ikke heller skal det være glemt, at hele Tidens Retning ofte kan gjøre det til en sørgelig Nødvendighed. Men hvad det Sidste angaaer, maa man dog erindre, at hver Generation og hvert Individ i Generationen til en vis Grad begynder sit Liv forfra, og at der saaledes er en Mulighed for hver især at undflye denne Malstrøm, og ikke mindre, at jo den ene Slægt skal lære af den anden, og at der derfor er en Sandsynlighed for, at, efterat Reflexionen har brugt en Slægt til dette sørgelige Skuespil, at da en følgende vil være lykkeligere. Og hvor mange smertelige Forvirringer Livet endnu kan vise, saa kjæmper jeg for to Ting, den uhyre Opgave at vise, at Ægteskabet er den første Kjærligheds Forklarelse ikke dens Tilintetgjørelse, er dens Ven ikke dens Fjende, og for den for alle Andre saare ubetydelige men for mig desto vigtigere Opgave, at mit ringe Ægteskab har havt denne Betydning, for at erhverve Styrke og Mod til bestandig at fuldkomme denne Opgave.

Og idet jeg nu nærmer mig til denne Undersøgelse, kan jeg dog ikke andet end glæde mig over, at det er til Dig, jeg skriver. Ja saa vist som det er, at jeg til intet andet Menneske vilde yttre mig om mit ægteskabelige Forhold, saa vist er det, at jeg for Dig aabner mig med en tillidsfuld Glæde. Naar stundom Larmen af de stridende og arbeidende Tanker, af det uhyre Maskineri, Du bærer i Dig, forstummer, da kommer der stille Øieblikke, der vel i det første Nu næsten ængste ved deres Stilhed, men som ogsaa

snart vise sig som i Sandhed vederqvægende. I et saadant Øieblik vil jeg haabe, at denne Afhandling træffer Dig; og ligesom man sorgløs kan betroe Dig Alt hvad man vil, saa længe Maskineriet er i Gang, thi da hører Du Intet; saaledes kan man ogsaa uden at prisgive sig selv fortælle Dig Alt, naar Din Sjæl er stille og høitidelig. Da vil jeg ogsaa tale om hende, om hvem jeg ellers kun taler til den tause Natur, fordi jeg kun vil høre mig selv, hende hvem jeg skylder saa Meget, blandt Andet ogsaa, at jeg med Frimodighed tør tale den første Kjærligheds og Ægteskabets Sag; thi hvad vilde vel jeg formaae med al min Kjærlighed og al min Stræben, hvis hun ikke kom mig til Hjælp, og hvad vilde jeg vel formaae, hvis hun ikke begeistrede mig til at ville. Og dog veed jeg meget godt, at om jeg sagde dette til hende, saa vilde hun ikke troe mig, ja jeg vilde maaskee handle urigtigt ved at sige det til hende, jeg vilde maaskee forstyrre og bevæge hendes dybe og rene Sjæl.

Det der nu bliver det Første, jeg har at gjøre, er at orientere mig og især Dig i Bestemmelserne af, hvad et Ægteskab er. Det egentlig Constituerende, det Substantielle er aabenbart Kjærligheden eller, om Du bestemtere vil udhæve det, Elskoven. Saasnart denne tages bort, er Samlivet enten en blot Tilfredsstillelse af sandselig Lyst, eller det er en Association, et Compagniskab til en eller anden Hensigts Opnaaelse; men Kjærligheden har netop Evighedens Bestemmelse i sig, hvad enten det er den overtroiske, eventyrlige, ridderlige Kjærlighed, eller den dybere sædelige med en kraftig og levende Forvisning fyldte religiøse Kjærlighed.

Enhver Stand har sine Forrædere, ogsaa Ægtestanden har sine. Jeg mener naturligviis ikke Forførerne, thi de ere jo ikke indtraadte i den hellige Ægtestand (jeg haaber, at denne Undersøgelse maa træffe Dig i en Stemning, i hvilken Du ikke vil smile ad dette Udtryk); jeg mener ikke de, som ved en Skilsmisse ere traadte ud af den, thi de have dog havt Mod til at være aabenbare Oprørere; nei jeg mener de, der kun ere Oprørere i Tanken, der end ikke driste sig til at lade det yttre sig i Gjerning, disse usle Ægtemænd, der sidde og sukke over, at Kjærligheden forlængst er fordunstet af deres Ægteskab, disse Ægtemænd, der, som Du engang har sagt om dem, sidde liig Vanvittige hver i sit ægteskabelige Aflukke, og slide i Jernstængerne og phantasere om Forlovelsens Sødme og om Ægteskabets Bitterhed, disse Ægtemænd, der efter Din egen rigtige Iagttagelse høre til dem, der med en vis ondskabsfuld Glæde lykønske Enhver, der bliver forlovet. Jeg kan ikke beskrive Dig, hvor foragtelige de forekomme mig, og hvor

meget det gotter mig, naar en saadan Ægtemand faaer Dig til Fortrolig, naar han for Dig udøser alle sine Lidelser, opramser alle sine Løgne om den lykkelige første Kjærlighed, og Du da med en fiffig Mine siger, ja jeg skal vel vogte mig for at komme paa Glatiis, og det da endnu mere forbittrer ham, at han ikke kan faae Dig reven med ind i et *commune naufragium*. Det er disse Ægtemænd, Du saa ofte hentyder paa, naar Du taler om en øm Familiefader med fire velsignede Børn, som han gjerne saae paa Bloksbjerget.

Forsaavidt der nu skulde ligge Noget i hvad de sige, saa maatte det jo være en Adskillelse af Elskov og Ægteskab, saaledes at Elskoven blev henlagt til eet Tidsmoment, Ægteskabet til et andet, men Elskov og Ægteskab bleve uforenelige. Man udfandt da ogsaa snart, hvilket Tidsmoment det var at Elskoven hørte hjemme i — det var Forlovelsen, Forlovelsens skjønne Tid. Med en vis lavkomisk Bevægelse og Rørelse veed de at snakke hist op og her ned, om hvad det er at nyde Forlovelses Dagene. Jeg maa nu tilstaae, at jeg aldrig har havt Stort tilovers for disse Forlovelsens forliebte Slikkerier, og jo mere man vil gjøre af dette Afsnit, desto mere forekommer det mig at ligne den Tid, mange Mennesker bruge, naar de ville i Vandet, førend de springe ud, i hvilken de gaae op og ned ad Flydebroen, jage snart en Haand snart en Fod i Vandet, synes, at det snart er for koldt, snart for varmt. Dersom det nu virkeligt forholdt sig saaledes, at Forlovelsen var den skjønneste Tid, saa indseer jeg i Sandhed ikke, hvorfor de, og hvis de havde Ret, hvorfor man gifter sig. Imidlertid gifte de sig dog med al mulig spidsborgerlig Præcision, naar Tanter og Cousiner, Naboer og Gjenboer finde det passende, Noget, der røber den samme Døsighed og Slaphed som den, at ansee Forlovelsen for den skjønneste Tid. Naar galt skal være, saa holder jeg dog mere af disse dumdristige Mennesker, der alene finde Behag i at springe ud. Det er dog altid Noget, om end Bevægelsen aldrig bliver saa storartet, Bevidsthedens Gysen aldrig saa forfriskende, Villiens Reaction aldrig saa energisk, som naar en kraftig mandig Arm omslutter den Elskede fast og dog ømt, med Magt og dog saaledes, at hun netop føler sig fri i dette Favnetag, for for Guds Aasyn at styrte sig ind i Tilværelsens Hav.

Dersom nu en saadan Adskillelse af Elskov og Ægteskab havde nogen Gyldighed, uden i nogle taabelige Menneskers eller rettere

---

commune naufragium fælles Skibbrud.

Umenneskers tomme Hoveder, der ligesaa lidet vide, hvad Elskov som hvad Ægteskab er, saa saae det galt ud med Ægteskabet og med mit Forsøg paa at vise det Æsthetiske deri eller at Ægteskabet er en æsthetisk Klangfigur. Men hvad skulde da vel Grunden være til Rigtigheden af en saadan Adskillelse? Enten maatte det være, fordi overhovedet Elskoven ikke lod sig bevare. Vi havde da her den samme Mistillid og Feighed, der saa ofte yttrer sig i vor Tid, hvis Særkjende er, at den mener, at Udvikling er Tilbagegang og Tilintetgjørelse. Jeg vil nu gjerne indrømme, at en saadan spæd og klein, lige umandig og uqvindelig Elskov (hvad Du med sædvanlig Ubændighed vilde kalde for 4 Sk. Elskov) ikke vilde være istand til at modstaae et eneste Pust af Livets Storme, men deraf vilde jo Intet følge med Hensyn til Elskov og Ægteskab, naar de begge vare i sund og naturlig Tilstand. Eller det maatte være, fordi det Ethiske og Religiøse, der ved Ægteskabet træder til, viste sig som saa ueensartet med Elskoven, at de af den Grund ikke lod sig forene, saaledes, at Elskoven vel var istand til seierrigt at gjennemkjæmpe Livet, naar den fik Lov til alene at hvile i sig selv, og stole paa sig selv. Denne Betragtning vilde nu føre Sagen tilbage enten paa den umiddelbare Kjærligheds uprøvede Pathos, eller paa det enkelte Individs Lune og Vilkaar, der i egen Kraft troede sig istand til at fuldende Løbet. Denne sidste Betragtning, at det skulde være det Ethiske og Religiøse i Ægteskabet, der virkede forstyrrende, røber ved første Øiekast en vis Mandighed, som let kan skuffe den flygtige lagttagelse og har om end forfeilet dog noget ganske andet Sublimt ved sig end hele den første Jammerlighed. Jeg skal senere komme tilbage derpaa, og det saa meget mere som mit inqvisitoriske Blik skulde bedrage mig meget, om jeg i Dig ikke netop saae en af denne Vildfarelse til en vis Grad befængt Kjætter.

Det Substantielle i Ægteskabet er Elskoven; men hvilket er det Første, er Elskoven det Første, eller er Ægteskabet det, saa at Elskoven kommer successivt bag efter? Denne sidste Betragtningsmaade har ikke nydt liden Anseelse blandt indskrænkede Forstands-Mennesker, er ikke sjelden bleven foredraget af kløgtige Fædre og endnu kløgtigere Mødre, der selv mene at have gjort Erfaring og til Skadeserstatning ere uforanderlige i, at deres Børn ogsaa bør gjøre Erfaring. Det er den Viisdom, som Duehandlerne ogsaa have, naar de spærre to Duer, der ikke have den mindste Sympathi for hinanden, ind i et lille Buur, og mene, at de nok lære at forliges. Denne hele Betragtningsmaade er saa borneret, at jeg blot for et Slags Fuldstændigheds Skyld har antydet den og for tillige at

erindre om det Meget, Du i denne Henseende har givet til Priis. Elskoven er altsaa det Første. Men Elskoven er igjen, efter hvad der blev antydet i det Foregaaende, af saa zart Natur, skjøndt Natur saa unaturlig og forkjelet, at den slet ikke kan taale at komme i Berøring med Virkeligheden. Her er jeg atter ved det tidligere berørte Punkt. Her synes nu Forlovelsen at faae sin Betydning. Den er en Elskov, som ingen Virkelighed har, som blot lever af den søde Muligheds Sukkerbrød. Forholdet har ikke Virkelighedens Realitet, dets Bevægelser ere indholdsløse, det bliver bestandig ved de samme »intetsigende, forliebte Gestikulationer.« Jo mere uvirkelige de Forlovede selv ere, jo mere endogsaa disse blot fingerede Bevægelser koste dem Anstrængelse og udtømme deres Kraft, desto mere Trang ville de føle til at flye Ægteskabets alvorlige Skikkelse. Idet nu Forlovelsen saaledes synes at være uden en nødvendig deraf resulterende Virkelighed, saa var det jo en ypperlig Udvej for dem, der ikke have Mod til Ægteskabet. De føle maaskee, og efter al Sandsynlighed meget overspændt, en Trang til, naar de ville gjøre det afgjørende Skridt, da at søge Hjælp hos en høiere Magt, og affinde sig saaledes med sig selv og med det Høiere, med sig selv ved at forlove sig paa eget An- og Tilsvar, med det Høiere ved ikke at unddrage sig Kirkens Velsignelse, som de da med temmelig megen Overtro atter skatte for høit. Vi have da her igjen i den feigeste, spinkleste, umandigste Skikkelse et Schisma mellem Elskoven og Ægteskabet. Dog en saadan Vanskabning kan ikke lede vild; dens Elskov er ingen Elskov, den mangler det sandselige Moment, der har sit sædelige Udtryk i Ægteskabet, den neutraliserer i den Grad det Erotiske, at en saadan Forlovelse ligesaa godt kunde finde Sted mellem Mandfolk. Saasnart den derimod, uagtet den vil vedligeholde denne Adskillelse, gjør det Sandselige gjeldende, saa slaaer den øieblikkelig over i de i det Foregaaende skildrede Retninger. En saadan Forlovelse er nu uskjøn, hvorledes man end seer den; thi ogsaa i religiøs Henseende er den uskjøn, da den er et Forsøg paa at bedrage Gud, at liste sig til Noget, som den mener ikke at behøve hans Hjælp til, og kun at betroe sig til ham, naar den føler, at det ikke gaaer godt an anderledes.

Ægteskabet skal altsaa ikke fremkalde Elskoven, tvertimod det forudsætter den, men forudsætter den ikke som et Forbigangent, men som et Nærværende. Men Ægteskabet har et ethisk og religiøst Moment i sig, det har Elskoven ikke; Ægteskabet er af denne Grund baseret paa Resignation, det er Elskoven ikke. Naar man nu ikke vil antage, at ethvert Menneske gjennemløber i sit Liv den dobbelte

Bevægelse, først den, om jeg saa maa sige hedenske Bevægelse, hvor da Elskoven hører hjemme, og derpaa den christelige, hvis Udtryk er Ægteskabet, naar man ikke vil sige, at Elskoven maa udelukkes af Christendommen, saa maa det vises, at Elskoven lader sig forene med Ægteskabet. Det falder mig forøvrigt ind, hvis nogen Uvedkommende fik dette Papir at see, saa vilde han formodentlig falde i den dybeste Forundring over, at en slig Sag kunde gjøre mig saa store Bryderier. Naa, jeg skriver jo ogsaa blot for Dig, og Din Udvikling er af den Natur, at Du fuldelig forstaaer — Vanskelighederne.

Altsaa først en Undersøgelse om Elskoven. Jeg vil her knytte mig til et Udtryk, som tiltrods for Dine og al Verdens Spotterier, dog altid for mig har havt en skjøn Betydning: den første Kjærlighed (tro mig, jeg giver ikke efter, Du vil formodentlig heller ikke, forsaavidt bliver det et besynderligt Misforhold i vor Correspondance). Naar jeg nævner dette Ord, da tænker jeg paa noget af det Skjønneste i Livet, naar Du bruger det, da er det Signalet til, at Dine Observationers hele Vedetkjede skyder. Men som for mig dette Ord slet ikke har noget Latterligt, og som jeg, oprigtigt talt, kun taaler Dit Angreb, fordi jeg overseer det, saa har det heller ei for mig det Veemodige, det vel for En og Anden kan have. Dette Veemod behøver ikke at være sygeligt; thi det Sygelige er altid det Usande og det Tilløiede. Det er smukt og sundt, naar et Menneske har havt Uheld med sin første Kjærlighed, naar han har lært den Smerte at kjende, der ligger heri, men dog blev sin Kjærlighed tro, dog bevarede Troen paa denne første Kjærlighed, det er smukt, naar han nu i Aarenes Løb stundom ret levende mindes den, og skjøndt hans Sjæl har havt Sundhed nok til ligesom at tage Afsked med den Art Liv for at hellige sig noget Høiere, det er smukt, naar han da veemodigt erindrer den som Noget, der vel ikke var det Fuldkomne, men dog saa saare skjønt. Og langt sundere og skjønnere og ædlere er dette Veemod end den prosaiske Forstandighed, der for længst er bleven færdig med alle slige Barnestreger, denne Syngemester Basils djævelske Klogskab, der vel bilder sig ind at være Sundhed, men som dog er den dybest fortærende Sygdom; thi hvad hjalp det vel et Menneske, om han vandt den ganske Verden, men tog Skade paa sin Sjæl? For mig har dette Ord »den første Kjærlighed« slet intet Veemodigt, eller i

---

Syngemester Basils djævelske Klogskab] se S. 57. hvad hjalp det osv.] Matthæus 16. Kap. 26.

ethvert Fald kun en lille Tilsætning af veemodig Sødme, for mig er det et Feltraab, og jeg har, skjøndt Ægtemand i flere Aar, endnu bestandig den Ære at stride under den første Kjærligheds seierrige Banner.

For Dig er derimod den Forestilling: det Første, dets Betydning, dets Over- og Undervurderen en gaadefuld Bølgebevægelse. Snart er Du ene og alene begeistret af det Første. Du er saa besvangret af den energiske Concentration, der ligger heri, at det er det Eneste, Du vil. Du er saa gjennemglødet og opflammet, saa elskovsvarm, saa drømmende og frugtbar, saa nedsynkende som en Regnsky, saa mild som en Sommerluftning, kort Du har en levende Forestilling om, hvad det vil sige, at Jupiter i en Sky eller i Regn besøger sin Elskede. Det Forbigangne er glemt, enhver Begrændsning er ophævet. Du udvider Dig mere og mere, Du føler en Blødhed og Elasticitet, ethvert Ledemod bliver smidigt, enhver Knokkel en bøielig Sene: som en Gladiator rækker og strækker sit Legeme for ganske at have det i sin Magt; Enhver maa troe, at han derved berøver sig sin Kraft, og dog er denne vellystige Tortur netop Betingelsen for, at han ret kan anvende sin Styrke. Nu er Du da i den Tilstand, i hvilken Du nyder den fuldkomne Receptivitets rene Vellyst. Den sagteste Berøring er nok for at gjennemzittre dette usynlige vidtudstrakte aandelige Legeme. Der er et Dyr, jeg oftere er henfalden i Tanker over, det er en Vandmand. Har Du lagt Mærke til, hvorledes denne geleeagtige Masse kan udvide sig til en Flade og nu langsomt snart synke, snart stige, saa stille og fast, at man skulde troe, man kunde træde paa den. Nu mærker den, at dens Bytte nærmer sig, da huler den sig ind i sig selv, bliver en Pose og synker med en uhyre Fart ned dybere og dybere, idet den med denne Fart river sit Bytte ind — ikke i sin Pose, thi den har ikke en Pose; men ind i sig selv, thi den er selv Pose og ikke Andet. Den kan nu i den Grad trække sig sammen, at man ikke begriber, hvorledes det var den muligt at udvide sig. Saaledes omtrent forholder det sig med Dig, og Du maa blot tilgive mig, at jeg ikke har havt noget skjønnere Dyr at sammenligne Dig med, ligesom og, at Du maaskee ikke ganske kan bare Dig for at smile over Dig selv ved Tanken om, at Du er lutter Pose. I slige Øieblikke er det da »det Første«, Du jager efter, det alene Du vil, uden at ahne, at det er en Selvmodsigelse at ville, at det Første bestandig skal komme igjen, og

---

i en Sky eller i Regn] Semele og Danae.

at Du som en Følge deraf enten slet ikke maa være kommen til det Første, eller Du virkelig har havt det Første, og at det Du seer, det Du nyder, bestandig blot er Afglandsen af det Første, hvorved tillige bliver at bemærke, at Du er i en Vildfarelse, naar Du troer, at det Første skulde være fuldkomment tilstede i et Andet end i selve det Første, naar man blot søger rigtigt, og at, forsaavidt Du beraaber Dig paa Din Praxis, dette da atter er en Misforstaaelse, da Du aldrig har praktiseret i den rigtige Retning. Til andre Tider er Du derimod saa kold, saa skarp og bidende som en Foraarsvind, saa sarkastisk som en Riimfrost, saa forstands-gjennemsigtig som Luften pleier at være om Foraaret, saa tør og ufrugtbar, saa egoistisk sammensnærpet som muligt. Hænder det sig da i en saadan Tilstand, at et Menneske kommer til Skade at tale til Dig om det Første, om det Skjønne, der ligger heri, maaskee endog om sin første Kjærlighed, saa bliver Du formelig arrig. Nu bliver det Første det Latterligste, det Taabeligste af Alt, en af de Løgne, som den ene Generation bestyrker den anden i. Du raser som en Herodes fra eet Barnemord til et andet. Du veed da at tale vidt og bredt om, at det saaledes at klamre sig til det Første er Feighed og Umandighed, at det Sande ligger i det Erhvervede ikke i det Givne. Jeg erindrer, at Du engang i en saadan Stemning kom op til mig. Du fik som sædvanligt Din Pibe stoppet, Plads i den blødeste Lænestol, lagde Benene op paa en anden Stol, rodede i mine Papirer (jeg husker tillige, at jeg tog dem fra Dig), og nu udbrød Du i en ironisk Lovpriisning over den første Kjærlighed og alt det Første, selv »de første Prygl jeg i Skolen fik«, idet Du i en oplysende Note forklarede, at Du med desto større Eftertryk kunde sige det, da den Lærer, der havde tildeelt Dig dem, var den eneste, Du havde kjendt, der kunde slaae med Eftertryk; derpaa endte Du med at fløite denne Vise, sparkede den Stol, Du havde lagt Dine Fødder paa, hen i den anden Ende af Stuen, og gik.

Hos Dig søger man da forgjæves en Oplysning om, hvad der stikker bag ved det hemmelighedsfulde Ord: det Første; et Ord, som har havt og til alle Tider vil have en uhyre Betydning i Verden. Hvilken Betydning dette Ord har for den Enkelte, er egentlig afgjørende med Hensyn til hele hans aandelige Tilstand, ligesom det, at det slet ingen Betydning har for ham, er tilstrække-

---

de første Prygl osv.] Digtninger af Chr. Wilster, Kbhvn. 1827, S. 38 (Studentervise).

ligt til at vise, at hans Sjæl slet ikke er stemt til at berøres og gjennembæves af det Høiere. For dem derimod, for hvem »det Første« har faaet Betydning, ligger der to Veie. Enten indeholder det Første Forjættelsen om det Tilkommende, er det Fremadskyndende, den uendelige Impuls. Dette er de lykkelige Individualiteter, for hvem det Første ikke er andet end det Nærværende, men det Nærværende det sig bestandig udfoldende og foryngende Første. Eller det Første driver ikke i Individet Individet, den Kraft, der er i det Første, bliver ikke den bevægende Kraft i Individet, men den frastødende, bliver det, der støder fra. Dette er de ulykkelige Individualiteter, der bestandig fjerne sig mere og mere fra »det Første«. Det Sidste kan naturligviis aldrig skee totalt uden Individets egen Skyld.

Med dette Ord: »det Første« forbinde alle de af Ideen berørte Mennesker en høitidelig Forestilling, og det er ogsaa gjerne kun om Ting, der høre hjemme i en lavere Sphære, at »det Første« betyder det Sletteste. I denne Henseende er Du riig nok paa Exempler, den første Correctur, den første Gang man har en ny Kjole paa o. s. v. Jo større Sandsynlighed der nemlig er for, at en Ting kan gjentages, desto mindre Betydning faaer det Første, jo mindre Sandsynlighed, desto større Betydning, og paa den anden Side jo betydningsfuldere det er, der i sit Første første Gang forkynder sig, desto mindre Sandsynlighed for at det kan gjentages. Er det nu endog noget Evigt, da forsvinder al Sandsynlighed for at det lader sig gjentage. Naar man derfor med en vis veemodig Alvor har talt om den første Kjærlighed, som om den aldrig lod sig gjentage, saa er dette ingen Forkleinelse af Kjærligheden, men den dybsindigste Lovpriisning af den som den evige Magt. Saaledes er for at gjøre et lille philosophisk Sving ikke med Pennen men med Tanken, Gud kun eengang bleven Kjød, og det vil være forgjeves at vente, at det skal gjentages. I Hedenskabet kunde det skee oftere, men det var netop, fordi det ikke var en sand Incarnation. Saaledes fødes Mennesket kun eengang, og der er ingen Sandsynlighed for en Gjentagelse. En Sjælevandring miskjender Fødselens Betydning. Jeg vil ved et Par Exempler nærmere udhæve hvad jeg mener. Det første Grønt, den første Svale hilse vi med en vis Høitidelighed. Grunden dertil er imidlertid den Forestilling, der hos os knytter sig dertil; her er altsaa det, der bebuder sig i det Første, noget Andet end dette Første selv, den enkelte første Svale. Man har et Kobberstykke, der forestiller Cain, som myrder Abel. I Baggrunden seer man Adam og Eva. Om Stykket selv har Værdi, skal jeg ikke kunne

afgjøre; Underskriften har derimod altid interesseret mig: *prima cædes, primi parentes, primus luctus.* Her har det Første atter en dyb Betydning, og her er det det Første selv, vi reflektere paa, men det er dog mere med Hensyn til Tid end med Hensyn til Gehalt, da der ikke sees den Continueerlighed, ved hvilken med det Første det Hele er sat. (Det Hele maatte naturligviis forstaaes om den i Slægten sig forplantende Synd. Den første Synd, naar vi derved tænkte paa Adams og Evas Syndefald, vilde allerede mere henlede Tanken paa det Continueerlige, men da det er det Ondes Væsen ikke at have Continueerlighed, saa vil Du let indsee, hvorfor jeg ikke bruger dette Exempel). Endnu et Exempel. Som bekjendt have flere strænge Secter i Christenheden af de Ord, der findes i Brevet til Hebræerne om Umuligheden af, at de, der engang ere oplyste, hvis de falde fra, atter kunne fornyes til Omvendelse, villet bevise Begrændsningen af Guds Naade. Her fik da det Første hele sin dybe Betydning. I dette Første forkyndte hele det dybe christelige Liv sig, og Den der nu greb Feil heri, han var fortabt. Men her er det Evige altfor meget draget ind i timelige Bestemmelser. Men dette Exempel kan tjene til at oplyse, hvorledes det Første er det Hele, den hele Gehalt. Men naar nu det, der i det Første antyder sig, beroer paa en Synthese af det Timelige og det Evige, saa synes alt det at beholde sin Gyldighed, jeg i det Foregaaende har udviklet. I det Første er det Hele *implicite* og *κατα κρυψιν* tilstede. Nu skammer jeg mig atter ikke ved at nævne Ordet: den første Kjærlighed. For de lykkelige Individualiteter er den første Kjærlighed tillige den anden, den tredie, den sidste, den første Kjærlighed har her Evighedens Bestemmelse; for de ulykkelige Individualiteter er den første Kjærlighed Momentet, den faaer Timelighedens Bestemmelse. For Hine er den første Kjærlighed, idet den er, et Nærværende; for Disse er den, idet den er, et Forbigangent. Forsaavidt som der i de lykkelige Individualiteter ogsaa er en Reflexion, saa vil den, idet den retter sig mod det Evige i Kjærligheden, være en Styrkelse for den, forsaavidt den reflekterer paa det Timelige, være en Nedbrydelse af den. Den der saaledes reflekterer timeligt, for ham vil det første Kys f. Ex. være et forbigangent (saaledes som Byron

---

prima cædes osv. det første Drab, de første Forældre, den første Sorg. Brevet til Hebræerne] 6. Kap. 4—6. *implicite* som medindbefattet. *κατὰ κρύψιν* skjult. Byron] The first kiss of love (Poetical Works, London 1886, I S. 34).

har gjort det i et lille Digt), for Den, der reflekterer evigt, vil der være en evig Mulighed.

Dette angaaende det Prædikat, vi have givet Kjærligheden, den første. Jeg gaaer nu over til nærmere at betragte den første Kjærlighed. Forinden vil jeg bede Dig erindre den lille Modsigelse, vi vare komne til, den første Kjærlighed eier den hele Gehalt, forsaavidt synes det det Klogeste at snappe den, og derpaa gaae til en anden første Kjærlighed. Men idet man saaledes tager den første forfængeligt, forsvinder den, og man faaer heller ei den anden. Men den første Kjærlighed er jo dog kun den første? ja, men, naar man reflekterer paa Gehalten, kun forsaavidt man bliver i den; naar man da bliver i den, saa bliver det jo dog en anden Kjærlighed? nei, netop fordi man bliver i den, bliver det den første, naar man reflekterer paa Evigheden.

At saadanne Philistere, der mene, at de nu omtrent ere indtraadte i det Tids-Afsnit, hvor det var passende at see sig om eller at høre sig om (maaskee endog i en Avis) efter en Livsledsagerinde, at de eengang for alle have udelukket sig fra den første Kjærlighed, og at en saadan philistrøs Tilstand ikke kan ansees som den forud for den første Kjærlighed gaaende, det er vel indlysende. Vel var det tænkeligt, at Eros kunde være barmhjertig nok til at spille ogsaa et saadant Menneske det Puds at gjøre ham forliebt; barmhjertig nok, thi det er dog overordentligt barmhjertigt at skjænke et Menneske det høieste jordiske Gode, og det er den første Kjærlighed altid, selv om den er ulykkelig; men dette bliver da altid en Undtagelse, og hans foregaaende Tilstand bliver lige lidt oplysende. Vil man troe Musikkens Præster, og disse staae vel i denne Henseende nærmest til Troende, vil man blandt disse igjen agte paa Mozart, saa maa den Tilstand, der gaaer forud for den første Kjærlighed, vel snarest beskrives ved at erindre om, at Kjærlighed gjør blind. Individet bliver ligesom blindt, man kan næsten see det paa ham, han synker ind i sig selv, skuer ind i sig selv sin egen Skuen, og dog er der en bestandig Stræben efter at see ud i Verden. Verden har blændet ham, og dog stirrer han ud i Verden. Det er denne drømmende og dog søgende Tilstand, som Mozart har beskrevet hos Pagen i Figaro, ligesaa meget sandselig som sjælelig. I Modsætning hertil er den første Kjærlighed en absolut Vaagnen, en absolut Skuen, og dette maa fastholdes for ikke at gjøre den Uret. Den retter sig mod en eneste bestemt virkelig Gjenstand, der ene existerer for den, alt Andet existerer slet ikke. Denne ene Gjenstand existerer ikke i ubestemte Omrids, men som et bestemt levende

Væsen. Denne første Kjærlighed har i sig et Sandselighedens, et Skjønhedens Moment, men den er dog ikke blot sandselig. Det Sandselige som saadant fremkommer først ved Reflexion, men den første Kjærlighed mangler Reflexion og er derfor ikke blot sandselig. Dette er Nødvendigheden i den første Kjærlighed. Den har som alt Evigt den Dobbelthed ved sig, at den forudsætter sig tilbage ind i al Evighed og fremad ind i al Evighed. Dette er det Sande i hvad Digterne ofte saa skjønt have besunget, at det er de Elskende som om de allerede længe havde elsket hinanden, saaledes er det dem endog i det første Øieblik, de see hinanden. Dette er det Sande i den ubrødelige ridderlige Trofasthed, der Intet frygter, ikke ængstes ved Tanken om nogen adskillende Magt. Men som al Kjærligheds Væsen er Eenhed af Frihed og Nødvendighed, saaledes ogsaa her. Individet føler sig netop frit i denne Nødvendighed, føler hele sin individuelle Energi deri, føler Besiddelsen af Alt, hvad han er, netop heri. Det er derfor, at man umiskjendeligt kan iagttage det paa ethvert Menneske, om han i Sandhed har været forliebt. Der ligger en Forklarelse, en Forgudelse deri, som bevarer sig gjennem hele hans Liv. Der er en Samklang i ham af alt det, som ellers er adsplittet, han er yngre og ældre end sædvanlig i eet Moment, han er Mand og dog Yngling, ja næsten Barn, han er stærk og dog saa svag, han er en Harmoni, der som sagt gjenlyder i hele hans Liv. Vi ville lovprise denne første Kjærlighed som noget af det Skjønneste i Verden, men vi ville ikke mangle Mod til at gaae videre, til at lade den forsøge sig. Dog dette er ikke det, vi her nærmest have at gjøre med. Allerede her lod der sig tænke en Tvivl af samme Art som den, der senere vil gjentage sig med Hensyn til Forholdet mellem den første Kjærlighed og Ægteskabet. Et religiøst udviklet Individ er jo vant til at henføre Alt til Gud, med Guds-Tanken at gjennemtrænge og gjennemsyre ethvert endeligt Forhold og derved at hellige og forædle det. (Denne Yttring er naturligviis her obliqve). Forsaavidt synes det altsaa betænkeligt at lade slige Følelser fremkomme i Bevidstheden uden at raadføre sig med Gud, men forsaavidt man raadfører sig med Gud er jo Forholdet altereret. Paa dette Sted er Vanskeligheden lettere at fjerne; thi da det hører den første Kjærlighed til netop at overraske og som Overraskelsens Frugt er uvilkaarlig, saa skjønnes ikke, hvorledes en saadan Sig-Raadføren med Gud blev mulig. Det Eneste, der

---

Forgudelse ɔ: Guddommeliggjørelse, Beaandelse.

altsaa kunde blive Tale om, var med Hensyn til en Forbliven i denne Følelse, men dette hører jo til en senere Overveielse. Men var det ikke muligt at foregribe denne første Kjærlighed, forsaavidt denne som saadan intet Forhold kjender til Gud? Jeg kan her med et Par Ord berøre de Ægteskaber, hvor det, der er det Afgjørende, bliver lagt i en Anden eller et Andet end Individet, hvor Individet endnu ikke er kommet til Frihedens Bestemmelse. Den sørgelige Skikkelse heraf møde vi, hvor Individet ved Troldom eller andre slige Kunster ved Forbindelse med Naturmagter søger at fremkalde Gjenstanden for sin Kjærlighed. Den ædlere Skikkelse har hvad man i strængere Forstand maatte kalde det religiøse Ægteskab. (Ægteskabet i sin Sandhed mangler naturligviis ikke det Religiøse, men har tillige det erotiske Moment). Naar saaledes Isaak i al Ydmyghed og Tillid henstiller det til Gud, hvem han skal vælge til Kone, naar han i Fortrøstning til Gud sender sin Tjener, ikke selv seer sig om, fordi hans Skjæbne hviler sikkert i Guds Haand, saa er dette visselig saare skjønt, men det Erotiske skeer dog egentlig ikke sin Ret. Nu maa man vel erindre, at hvor abstrakt end ellers Jødedommens Gud var, saa var han dog Jødefolket og især dets Udvalgte saa nær i alle Livsforhold, og om end Aand, saa dog ikke saa aandelig, at han ikke skulde bekymre sig om det Jordiske. Isaak turde derfor vel til en vis Grad med Sikkerhed regne paa, at Gud nok vilde vælge ham en Hustru, der var ung og skjøn og anseet i Folket og elskelig i alle Maader, men desuagtet mangle vi det Erotiske, og det selv om det blev Tilfældet, at han elskede denne Guds Udvalgte med al ungdommelig Lidenskab. Friheden manglede. I Christendommen seer man undertiden en uklar og dog netop ved denne Uklarhed og Tvetydighed tiltalende Blanding af det Erotiske og det Religiøse, der har ligesaa meget kjækt Skjelmeri som barnlig Fromhed. Man finder det naturligviis nærmest i Katholicismen, og hos os renest blandt Almuen. Tænk Dig (og det veed jeg Du gjør med Fornøielse; thi det er jo en Situation), en lille Bondepige med et Par Øine dristige og dog ydmygt skjulende sig bag Øielaaget, sund og frisk blomstrende, og dog er der noget i hendes Teint, som ikke er Sygdom men en høiere Sundhed, tænk Dig hende en Julenat; hun er ene paa sit Kammer, Midnat er allerede forbi, og dog flygter Søvnen, som ellers saa trolig besøger hende; hun føler en behagelig sød Uro, hun lukker Vinduet paa Klem; hun skuer ud

---

Isaak] 1. Mosebog 24. Kap.

i det uendelige Rum ene med de tause Stjerner; et lille Suk gjør hende saa let, hun lukker Vinduet; med en Alvorlighed, der dog bestandig har en Mulighed af at slaae over til Skjelmeri beder hun:

I hellige Konger tre,
I mig i Nat vil lade see,
Hvis Dug jeg skal brede,
Hvis Seng jeg skal rede,
Hvis Navn jeg skal bære,
Hvis Brud jeg skal være,

og sund og glad hopper hun i Seng. Oprigtig talt, Skam skulde de hellige Konger faae, hvis de ikke toge sig af hende, og det hjælper ikke at sige, man veed jo ikke hvem hun ønsker; det veed man meget godt; idetmindste, hvis ikke alle Julemærker slaae feil, veed hun det saa nogenlunde.

Vi vende altsaa tilbage til den første Kjærlighed. Den er Eenheden af Frihed og Nødvendighed. Individet føler sig draget med en uimodstaaelig Magt hen til det andet Individ, men føler netop heri sin Frihed. Den er en Eenhed af det Almene og det Særegne, den har det Almene som det Særegne, endog til Grændsen af det Tilfældige. Men alt Dette har den ikke i Kraft af Reflexion, den har det umiddelbart. Jo bestemtere i denne Henseende den første Kjærlighed er, desto sundere, desto større Rimelighed for, at det virkelig er en første Kjærlighed. Med en uimodstaaelig Magt drages de til hinanden, og dog nyde de heri hele Friheden. Jeg har nu ingen haardhjertede Fædre ved Haanden, ingen Sphinxer, der først skulle beseires, jeg har Formue nok til at udstyre dem (jeg har jo heller ei sat mig den Opgave, som Romanskrivere og Theaterdigtere, at trække Tiden ud til Plage for hele Verden, for de Elskende, for Læsere og Tilskuere), altsaa i Guds Navn lad dem komme sammen. Du seer jeg giver den ædle Fader, og det er i Sandhed i og for sig en saare skjøn Rolle, naar vi blot ikke selv ofte havde gjort den saa latterlig. Du bemærkede maaskee, at jeg paa Fædres Viis tilføiede det lille Ord: i Guds Navn. Det kan Du nu vel tilgive den gamle Mand, der maaskee aldrig har vidst, hvad den første Kjærlighed er, eller alt længe har glemt det; men naar den yngre Mand, der endnu er

---

I hellige Konger tre osv.] Thiele, Danmarks Folkesagn, 3. Deel, Kbhvn. 1860, S. 149 nr. 619 (Jeg beder jer hellige Konger tre osv.).

begeistret for den første Kjærlighed, tillader sig at lægge Vægt herpaa, saa forundrer det Dig maaskee.

Den første Kjærlighed har altsaa hele den umiddelbare, geniale Sikkerhed i sig, den frygter ingen Fare, den trodser hele Verden, og jeg vil blot ønske den, at den altid maa have ligesaa let derved som *in casu*; thi jeg lægger den jo ingen Hindringer i Veien. Maaskee gjør den dermed ingen Tjeneste, og naar man seer sig om, falder jeg vel endog af den Grund i Unaade. Individet er i den første Kjærlighed i Besiddelse af en uhyre Magt, og det er derfor det ligesaa ubehageligt ikke at møde Modstand, som det vilde være ubehageligt for den kjække Ridder, der havde faaet et Sværd, hvormed han kunde hugge Stene, hvis han derpaa saae sig hensat i en sandet Egn, hvor der end ikke var en Qvist han kunde bruge det til. Den første Kjærlighed den er altsaa sikker nok, den behøver ingen Støtte, skulde den behøve en Støtte, vil Ridderen sige, saa er det ikke mere den første Kjærlighed. Det synes nu ogsaa klart nok, men tillige bliver det indlysende, at jeg er kommen ind i en Cirkel. Vi saae vel i det Foregaaende, at det var den romantiske Kjærligheds Feil, at den blev staaende ved Kjærligheden som et abstrakt An-sich, og at alle de Farer, den saae og ønskede, vare blot udvortes Kjærligheden selv aldeles uvedkommende. Vi erindrede tillige om, at naar Farerne kom fra den anden Side, indvendig fra, Sagen da blev vanskeligere. Men hertil vilde Ridderen naturligviis svare: ja naar, men hvorledes skulde det være muligt, og dersom det var muligt, saa var det ikke mere den første Kjærlighed. Du seer, det er ikke saa let en Sag med denne første Kjærlighed. Jeg kunde nu erindre om, at det er en Misforstaaelse at antage, at Reflexionen blot skulde tilintetgjøre, at den ligesaa meget frelser. Da imidlertid det jeg nærmest har sat mig for at vise er, at den første Kjærlighed kan bestaae med Ægteskabet, saa vil jeg nu nærmere udhæve, hvad jeg i det Foregaaende antydede, at den kan optages i en høiere Concentricitet, og at dertil endnu ikke behøves Tvivlen. Senere skal jeg da vise, at det hører den første Kjærlighed væsentlig til at blive historisk, og at Betingelsen herfor netop er Ægteskabet, samt at den romantiske første Kjærlighed er uhistorisk, om man end var istand til at fylde Folianter med Ridderens Bedrifter.

Den første Kjærlighed er altsaa umiddelbar sikker i sig selv; men Individerne ere tillige religiøst udviklede. Dette har jeg jo Lov at forudsætte, ja det skal jeg jo forudsætte, da jeg skal vise, at den første Kjærlighed og Ægteskabet kan bestaae med hinanden.

En anden Sag bliver det naturligviis, naar en ulykkelig første Kjærlighed lærer Individerne at flye til Gud og i Ægteskabet at søge Sikkerhed. Da er den første Kjærlighed altereret, om det end bliver muligt at etablere den igjen. De ere altsaa vante til at henføre Alt til Gud. Men det at henføre Alt til Gud indeholder naturligviis en Mangfoldighed af forskjellige Maader. Nu er det ikke paa Sorgens Dag de søge til Gud, det er heller ikke Frygt og Angst, der driver dem til at bede, deres Hjerte, hele deres Væsen er opfyldt af Glæde, hvad naturligere da end at de takke ham derfor. De frygte Intet; thi udvortes Farer ville ikke have Magt over dem, og indvortes Farer, ja dem kjender jo den første Kjærlighed slet ikke. Men ved denne Taksigelse er den første Kjærlighed ikke forandret, ingen forstyrrende Reflexion er traadt til den, den er optagen i en høiere Concentricitet. Men en saadan Taksigelse er som al Bøn forenet med et Gjernings-Moment, ikke i udvortes men indvortes Forstand, her det at ville holde fast ved denne Kjærlighed. Den første Kjærligheds Væsen er ikke herved forandret, der er ingen Reflexion traadt til den, dens faste Sammenføining er ikke løst, den har endnu sin hele velsignede Forvisning i sig selv, den er blot optagen i en høiere Concentricitet. Den veed i denne høiere Concentricitet maaskee slet ikke, hvad den har at befrygte, den tænker sig maaskee slet ingen Farer, og dog er den ved det gode Forsæt, der ogsaa er et Slags første Kjærlighed, draget op i det Ethiske. Du vil dog her ikke gjøre mig den Indvending, at jeg ved bestandig at bruge det Ord Concentricitet gjør mig skyldig i en *petitio principii,* da jeg jo burde gaae ud fra, at disse Regioner vare excentriske. Dertil maa jeg svare, at hvis jeg gik ud fra Excentriciteten, saa kom jeg vist aldrig til Concentriciteten; men tillige bede Dig at erindre, at jeg, idet jeg gaaer ud fra denne, tillige beviser den. Vi have nu saaledes sat den første Kjærlighed i Forhold til det Ethiske og det Religiøse, og det har viist sig, at dens Væsen derved ikke behøvede at blive altereret; men det Ethiske og det Religiøse var netop det, der gjorde Foreningen tilsyneladende vanskelig, og altsaa synes Alt i Orden. Dog jeg kjender Dig for godt til at turde haabe »at spise Dig af med Sligt«. Du kjender overhovedet al Verdens Vanskeligheder. Med Dit hurtige gjennemtrængende Hoved har Du i en stor Hast tænkt paa en Mangfoldighed af videnskabelige Opgaver, Livsforhold o. s. v., men overalt er Du bleven

---

petitio principii Forudsætten af hvad der skulde bevises.

staaende ved Vanskelighederne, og jeg troer næsten ikke, at det vil være Dig muligt i nogen eneste Sag at komme længere end til dem. Du ligner i en vis Forstand en Lods, og dog er Du lige Modsætningen til ham. En Lods kjender Farerne og fører Skibet sikkert i Havn, Du kjender Grundene og Du sætter altid Skibet paa Grund. Det forstaaer sig, Du gjør det bedste Du kan gjøre, og, man maa lade Dig, med stor Beredvillighed og Kjendskab. Du har et saadant øvet Øie for Menneskene og Farvandene, at Du strax veed, hvor langt Du skal gaae ud med dem for at sætte dem paa Grund. Og Du er da heller ikke letsindig, Du glemmer ikke igjen, at han sidder derude; med en barnagtig Ondskabsfuldhed kan Du huske det til næste Gang Du seer ham, og Du er da meget omhyggelig i at spørge til hans Befindende, og hvorledes han kom af Grund. Du vilde formodentlig heller ikke her være i Forlegenhed for Vanskeligheder. Du vilde vel erindre om, at jeg havde ladet det aldeles ubestemt og svævende, hvilken Gud der var Tale om, at det ikke var en hedensk Eros, der saa gjerne vilde være Medvider i Elskovs-Hemmeligheder, og hvis Tilværelse da til syvende og sidst blot var en Reflex af de Elskendes egen Stemning; men at det var de Christnes Gud, Aandens Gud, nidkjær mod Alt, hvad der ikke er Aand. Du vilde erindre om, at i Christendommen Skjønheden og Sandseligheden er negeret, Du vilde biløbigt bemærke, at det saaledes var den Christne ligegyldigt, om Christus havde været styg eller skjøn; Du vilde bede mig med min Orthodoxi at holde mig borte fra Elskovens hemmelige Møder og især at entholde mig fra alle Mæglingsforsøg, der ere Dig endnu mere imod end den crasseste Orthodoxi. »Ja det maatte være opmuntrende for den unge Pige, det maatte ganske være i Samklang med hendes Stemning, at træde op for Alteret. Og Menigheden den skulde vel see paa hende som paa et ufuldkomment Væsen, der ikke kunde modstaae den jordiske Lysts Forførelse, hun skulde staae der som stod hun Skoleret eller aabenbare Skrifte, og saa skulde da Præsten først læse hende Texten og derpaa maaskee bøie sig ud over Rækværket, og under Haanden, til en Smule Trøst, betroe hende, at forøvrigt er Ægteskabet en Gud velbehagelig Stand. Det Eneste, der ved denne Leilighed har nogen Værdi, er Præstens Situation, og naar det var en smuk, ung Pige, saa vilde jeg nok være Præst for at hviske hende den Hemmelighed i Øret«. Min unge Ven! ja i Sandhed er Ægteskabet en Gud velbehagelig Stand; derimod veed jeg ikke, at der nogensteds i Skriften tales om en speciel Velsignelse for Pebersvende, og det bliver dog Enden paa alle Dine mangfoldige

Forliebelses-Historier. Men naar man har med Dig at gjøre, saa har man vel omtrent sat sig den vanskeligste Opgave; thi Du er capabel at bevise hvad det skal være, og ethvert Phænomen bliver under Dine Hænder til hvad det skal være. Ja vist er den Christnes Gud Aand og Christendommen Aand, og der er sat Splid mellem Kjødet og Aanden; men Kjødet er ikke det Sandselige, det er det Selviske, i denne Forstand kan selv det Aandelige blive sandseligt, som hvis f. Ex. et Menneske tog sine Aandsgaver forfængelige, saa var han kjødelig. Og vel veed jeg, at det ikke er nødvendigt for den Christne, at Christus skal have været en jordisk Skjønhed, og det vilde ogsaa af en anden Grund end den, Du anfører, være meget sørgeligt, thi hvorledes maatte da ikke den Troende længes efter at see ham, dersom Skjønhed her var noget Væsentligt; men af Alt dette følger ingenlunde, at Sandseligheden er tilintetgjort i Christendommen. Den første Kjærlighed har Skjønhedens Moment i sig, og den Glæde og Fylde, der ligger i det Sandselige i dets Uskyldighed, kan godt optages i Christendommen. Men lad os vogte os for en Ting, en Afvei, der er farligere end den, Du vil undgaae, lad os ikke blive for aandelige. Det forstaaer sig, man kan da heller ikke henstille til Din Vilkaarlighed, hvorledes Du vil opfatte Christendommen. Dersom Din Opfattelse var rigtig, saa var det jo bedst, at vi snarest muligt begyndte med alle de Selvplagelser og Tilintetgjørelser af det Legemlige, som vi lære at kjende i de mystiske Udskeielser; Sundhed selv vilde jo blive mistænkelig. Imidlertid tvivler jeg dog meget paa, at nogen from Christen vil negte, at han godt kan bede Gud at bevare hans Sundhed, den Gud, der gik omkring og helbredede Syge; de Spedalske burde da egentlig have frabedet sig at blive helbredede, thi de vare jo Fuldkommenheden nærmest. Jo mere eenfoldigt og barnligt et Menneske er, desto mere kan han ogsaa bede om; men da det nu blandt Andet ogsaa hører den første Kjærlighed til at være barnlig, saa seer jeg slet ikke, hvorfor den ikke ogsaa turde bede, eller rettere, for at blive ved mit Foregaaende, turde takke Gud, uden at dens Væsen derved blev altereret.

Dog Du har maaskee endnu mere paa Din Samvittighed, lad det ligesaa godt først som sidst komme frem; og skulde Du med Hensyn til en og anden Yttring i det Følgende ville sige »saaledes har jeg aldrig udtalt mig«, saa vil jeg svare: det er vel sandt, men min gode Herr Observator maa tilgive en stakkels Ægtemand, at han drister sig til at gjøre ham til Gjenstand for sin Observation. Du gjemmer Noget i Dig, som Du aldrig siger reent ud; deraf

kommer det, at Dit Udtryk har saa meget Energisk, saa megen Elasticitet, fordi det tyder hen paa et Mere, Du lader ahne, et endnu forfærdeligere Udbrud. — Altsaa Du har fundet det hvad Din Sjæl higede efter, hvad den troede at finde i mange misforstaaede Forsøg, Du har fundet en Pige, i hvilken Dit hele Væsen finder Hvile; og om Du end kunde synes lidt for erfaren, saa er det dog Din første Kjærlighed, derom er Du overbeviist. »Hun er smuk« — naturligt; »yndig« — ih bevares; »og dog ligger hendes Skjønhed ikke i det Normale, men i Eenheden af det Mangfoldige, i det Tilfældige, i det Selvmodsigende;« »hun er sjælelig« — det kan jeg tænke; »hun kan hengive sig i et Indtryk, saa det næsten sortner for Ens Øine; hun er let, kan som en Fugl gynge sig paa en Green, hun har Aand, Aand nok til at belyse hendes Skjønhed, men heller ikke mere.« Den Dag er kommen, der skal forsikkre Dig Besiddelsen af Alt, hvad Du eier i Verden; en Besiddelse, Du da forøvrigt er sikker nok paa. Du har udbedet Dig den Gunst at maatte meddele hende den sidste Olie. Længe har Du allerede ventet i Familiens Spisestue, en vims Kammerpige, fire à fem nysgjerrige Cousiner, en ærværdig Tante, en Friseur, er flere Gange ilet Dig forbi. Du er allerede halv ærgerlig derover. Da aabner Døren til Dagligstuen sig sagte, Du kaster et flygtigt Blik derind, det glæder Dig, at der ikke er en Sjæl, at hun har havt den Takt at fjerne alle Uvedkommende endogsaa af Dagligstuen. Hun er smuk, smukkere end nogensinde, der er Beaandelse over hende, en Harmoni, af hvis Svingninger hun endnu selv er gjennembævet. Du forbauses, hun overgaaer selv Dine Drømme, ogsaa Du forvandles, men Din fine Reflexion skjuler øieblikkelig Din Bevægethed, Din Ro virker endnu mere forførersk paa hende, kaster en Attraa ind i hendes Sjæl, der gjør hendes Skjønhed interessant. Du nærmer Dig til hende; ogsaa hendes Pynt giver Situationen det Ualmindeliges Præg. Endnu har Du ikke sagt et Ord; Du seer og dog som om Du ikke saae, Du vil ikke besvære hende med forliebte Tølperagtigheder, men endog Speilet kommer Dig til Hjælp. Du befæster et Smykke paa hendes Bryst, som Du allerede den første Dag har foræret hende, den første Gang Du kyssede hende med en Lidenskab, der i dette Øieblik søger sin Bekræftelse; hun har selv gjemt det, Ingen har vidst det. Du tager en lille Bouquet, der kun indeholder en eneste Art af Blomst, en i og for sig aldeles ubetydelig Blomst. Altid, naar Du har sendt hende Blomster, var der en lille Stilk deraf, men ubemærkelig, at Ingen ahnede det uden hun alene. Idag skal denne Blomst ogsaa opstaae til Ære og Værdighed, den alene skal pryde hende; thi hun elskede den.

Du rækker hende den, en Taare bæver i hendes Øie, hun giver Dig den atter tilbage, Du kysser den og befæster den paa hendes Bryst. Et vist Veemod udbreder sig over hende. Du selv er bevæget. Hun træder et Skridt tilbage, hun betragter næsten med Vrede den Pynt, der er hende til Besvær, hun kaster sig om Din Hals. Hun kan ikke løsrive sig, hun omslutter Dig med en Heftighed, som om der var en fjendtlig Magt der vilde rive Dig fra hende. Hendes fine Pynt er knuust, hendes Haar er faldet ned, i samme Nu er hun forsvunden. Du er atter overladt til Din Eensomhed, som kun afbrydes af en vims Kammerpige, en fire à fem nysgjerrige Cousiner, en ærværdig Tante, en Friseur. Da gaaer Døren til Dagligstuen op, hun træder ind, og stille Alvor er læselig i hver hendes Mine. Du trykker hendes Haand, forlader hende for atter at møde hende — for Herrens Alter. Det havde Du glemt. Du, der har tænkt over saa meget, ogsaa over dette ved andre Leiligheder, Du havde i Din Forliebelse forglemt det, Du havde fundet Dig i Forholdene, som de ere for Alle, men dette havde Du ikke overveiet; og dog er Du for udviklet til ikke at see, at en Vielse er lidt mere end en Ceremoni. En Angst griber Dig. »Denne Pige, hvis Sjæl er reen som Dagens Lys, ophøiet som Himlens Hvælving, uskyldig som Havet, denne Pige, som jeg kunde synke tilbedende ned for, hvis Kjærlighed jeg føler maatte kunne rive mig ud af al Forvirring og føde mig paa ny, hende skal jeg føre op til Herrens Alter, hun skal staae der som en Synderinde, det skal siges om hende og til hende, at det var Eva, der forførte Adam. Hende, som min stolte Sjæl bøier sig for, det Eneste, den har bøiet sig for, til hende skal det siges, at jeg skal være hendes Herre, og hun skal være sin Mand underdanig. Øieblikket er kommet, allerede strækker Kirken sine Arme ud efter hende, og før den giver mig hende tilbage, vil den først trykke et Brudekys paa hendes Læber, ikke det Brudekys, jeg gav al Verden for; den udstrækker allerede sine Arme for at favne hende, men dette Favnetag skal bringe al hendes Skjønhed til at falme, og da vil den kaste hende hen til mig og sige, formerer Eder og vorder frugtbare. Hvad er det for en Magt, der vover at trænge sig ind imellem mig og min Brud, den Brud, jeg selv har valgt, og som har valgt mig. Og denne Magt vil befale hende, at være mig tro, behøver hun da en Befaling; og dersom hun blot blev mig tro, fordi en tredie Mand, som hun da elskede mere end mig, befalede det! Og den byder mig at være hende tro, behøver man at byde mig det, jeg som med hele min Sjæl tilhører hende! Og denne Magt bestemmer vort Forhold til hinanden, den siger, at jeg skal

byde, og hun skal lyde; men om jeg nu ikke vil byde, om jeg føler mig for ringe dertil. Nei hende vil jeg lyde, hendes Vink er for mig en Befaling, men en fremmed Magt vil jeg ikke bøie mig under. Nei, jeg vil flygte langt bort med hende, medens det endnu er Tid, og jeg vil bede Natten at skjule os, og de tause Skyer at fortælle os Eventyr i dristige Billeder, som det sømmer sig en Brudenat, og under den uhyre Himmelhvælving vil jeg beruse mig i hendes Yndigheder, ene med hende, ene i den hele Verden, og jeg vil styrte mig ned i hendes Kjærligheds Afgrund; og min Læbe er stum, thi Skyerne ere mine Tanker, og mine Tanker ere Skyer; og jeg vil raabe og besværge alle Magter i Himlen og paa Jorden, at Intet maa forstyrre min Lykke, og jeg vil tage dem i Eed og jeg vil lade dem tilsværge mig dette. Ja bort, langt bort, at min Sjæl atter kan blive sund, at mit Bryst atter kan aande, at jeg ikke skal qvæles i denne qvalme Luft — bort« — »Ja bort, det vilde jeg ogsaa sige: *procul, o procul este profani.* Men har Du ogsaa betænkt, om hun vil følge Dig paa denne Expedition? »Qvinden er svag«; nei hun er ydmyg, hun er Gud langt nærmere end Manden. Dertil kommer, at Kjærlighed er for hende Alt, og hun vil vist ikke forsmaae den Velsignelse og den Bekræftelse, som Gud vil forunde hende. Overhovedet er det vist aldrig faldet en Qvinde ind at have noget mod Ægteskabet, og det vil i al Evighed ikke falde hende ind, naar Mændene ikke selv fordærve hende; thi en emanciperet Qvinde kunde vel nok hitte paa Sligt. Forargelsen udgaaer altid fra Mændene; thi Manden er stolt, han vil være Alt, vil Intet have over sig.

At nu den Skildring, jeg har givet, næsten aldeles passer paa Dig, det vil Du vist ikke negte, og skulde Du ville det, saa vil Du dog vel ikke negte, at den passer paa Ordførerne i denne Retning. Jeg har med Flid forandret lidt i Udtrykkene fra det Almindelige for at betegne Din første Kjærlighed; thi, oprigtigt talt, den der beskrevne Kjærlighed, hvor lidenskabelig den end er, med hvor megen Pathos den end forkynder sig, den er dog meget for reflekteret, meget for fortrolig med Elskovens Coquetteri, til at man tør kalde den en første Kjærlighed. En første Kjærlighed er ydmyg, og er derfor glad ved, at der er en høiere Magt end den selv, om end ikke af anden Grund saa dog for at have En at takke. (Det er derfor at man sjeldnere finder en reen første Kjærlighed hos Mænd end hos Qvinder). Analogien hertil fandtes ogsaa

---

procul, o procul este profani bort, bort I Uindviede! (Vergil, Æneiden VI, 258).

hos Dig, thi Du sagde jo, at Du vilde besværge alle Magter i Himlen og paa Jorden, og heri viser sig allerede Trangen til at søge et høiere Udgangspunkt for Din Kjærlighed, kun at det hos Dig bliver en Fetischisme med al mulig Vilkaarlighed.

Det Første altsaa, Du skandaliserede Dig over, var, at Du skulde høitidelig indsættes til hendes Herre. Ligesom Du ikke var det, og maaskee kun altfor meget, ligesom ikke Dine Ord noksom bare Præget heraf, men Du vil ikke give Afkald paa denne Afgudsdyrkelse, dette Coquetteri, at Du vil være hendes Slave, skjøndt Du meget godt føler Dig som hendes Herre.

Det Andet var, at det oprørte Din Sjæl, at Din Elskede skulde erklæres for en Synderinde. Du er Æsthetiker, og jeg kunde fristes til at henstille det til Dit ørkesløse Hoveds Overveielse, om ikke netop dette Moment var istand til at gjøre en Qvinde endnu skjønnere; der ligger en Hemmelighed heri, som kaster et interessant Lys over hende. Det barnlige Skjelmeri, som Synden kan have saalænge vi dog tør udsige Uskyld om den, forhøier kun Skjønheden. Du kan vel begribe, at det ikke er mit Alvor, at fastholde denne Betragtning, da jeg meget godt føler og senere skal udvikle hvad der ligger heri; men, som sagt, dersom det var faldet Dig ind, saa var Du maaskee bleven absolut enthusiastisk for denne æsthetiske Observation. Du vilde da have gjort en Mangfoldighed af æsthetiske Opdagelser, om det var rigtigst ɔ: meest interessant med en uendelig fjern Antydning ligesom at pirre derved, eller at lade den unge uskyldige Pige ene kjæmpe med denne dunkle Magt, eller med en vis gravitetisk Alvor at vippe hende ud derover i Ironien o. s. v., kort, Du vilde vist faae nok at bestille i denne Henseende. Du var kommen til at tænke paa den zittrende Belysning, der selv i Evangeliet udbredes over den Synderinde, hvis mange Synder bleve hende tilgivne, fordi hun elskede meget. Det jeg derimod vilde sige, er, at det atter er Din Vilkaarlighed, der vil, at hun skal staae der som en Synderinde. Eet er nemlig at kjende Synden *in abstracto*, et Andet at kjende den *in concreto*. Men Qvinden er ydmyg, og det er vist aldrig faldet en Qvinde ind i Sandhed at forarge sig over, at Kirkens alvorlige Ord lød til hende; Qvinden er ydmyg og tillidsfuld, og hvo kan ogsaa slaae Øiet ned som en Qvinde, men hvo kan ogsaa saaledes løfte det op. Forsaavidt der altsaa ved Kirkens høitidelige Forkyndelse af, at Synden er indkommen i Verden, skulde foregaae nogen Forandring med hende, da maatte det være den, at hun kun endnu stærkere holdt fast ved sin Kjærlighed. Men deraf følger ingenlunde, at den første Kjærlighed er altereret, den er kun draget op

i en høiere Concentricitet. At overhovedet den jordiske Kjærlighed skulde være Synd, det turde være saare vanskeligt at overbevise en Qvinde om, da hendes hele Existents derved tilintetgjøres i sin dybeste Rod. Dertil kommer, at hun jo ikke er traadt op for Herrens Alter for at overveie, om hun skal elske den Mand, der staaer ved hendes Side, eller ikke; hun elsker ham, deri har hun sit Liv, og vee Den, der vækker Tvivlen hos hende, der vil lære hende, at ville oprøre sig mod sin Natur, og ikke ville knæle for Gud, men staae opreist. Jeg burde maaskee ikke komme Dig imøde; thi da Du nu har sat Dig i Hovedet, at for at den første Kjærlighed i Sandhed skal finde Sted, maa Synden ikke være indkommen i Verden, saa føler Du dog vel selv, at Du fægter i Luften. (Overhovedet viser Du derved, at Du vil abstrahere fra Synden, at Du ligger i Reflexionen). Men da de Individer, imellem hvilke vi tænkte os den første Kjærlighed, vare religiøse, saa behøver jeg jo slet ikke at indlade mig paa alt dette. Det Syndige ligger nemlig ikke i den første Kjærlighed som saadan, men i det Selviske i den, men det Selviske træder først frem i det Øieblik, den reflekterer, hvorved den da er tilintetgjort.

Det oprører Dig endelig, at en tredie Magt vil forpligte Dig til Troskab mod hende og hende mod Dig. For en Ordens Skyld maa jeg bede Dig at erindre, at denne tredie Magt ikke paanøder sig; men da de Individer, vi tænke os, ere religiøst udviklede, saa søge de selv hen til den, og det, der kommer i Betragtning, er, om der er Noget i den, der lægger dem Hindring i Veien for deres første Kjærlighed. Det vil Du dog ikke negte, at det er den første Kjærlighed naturligt at søge en Bestyrkelse ved paa en eller anden Maade at gjøre Kjærligheden til en Forpligtelse, de Elskende for en høiere Magts Aasyn paalægge sig selv. De Elskende tilsværge hinanden Troskab ved Maanen, ved Stjernerne, ved deres Faders Aske, ved deres Ære o. s. v. Svarer Du dertil »Ja, saadanne Eder ville Intet sige, de ere jo blot en Afglands af de Elskendes egen Stemning, thi hvorledes skulde det ellers falde dem ind at sværge ved Maanen«, saa vil jeg svare, her har Du selv altereret den første Kjærligheds Væsen; thi det er netop det Skjønne i den, at Alt faaer Realitet for den i Kraft af Kjærligheden, det er først i Reflexionens Øieblik at det viser sig, at det er indholdsløst at sværge ved Maanen, i Edens Øieblik har det Gyldighed. Skulde nu dette Forhold forandres derved, at de sværge ved en Magt, der virkelig har Gyldighed? det skjønnes ikke, da det jo netop er Kjærligheden af Vigtighed, at Eden har sand Betydning. Naar Du derfor mener, at Du gjerne kunde

sværge ved Skyer og Stjerner, men det forstyrrer Dig, at Du skal sværge ved Gud, saa viser det, at Du ligger i Reflexionen. Din Kjærlighed maa nemlig ingen Medvider have, undtagen saadanne som ikke ere Medvidere. Nu er det vel sandt, at Kjærligheden er hemmelighedsfuld, men Din Kjærlighed er saa fornem, at end ikke Gud i Himlen maa vide Noget derom, og det uagtet Gud, for at bruge et lidt letsindigt Udtryk, er et Vidne, der ikke generer. Men det at Gud ikke maa vide derom, det er det Selviske og det Reflekterende; thi Gud er paa eengang i Bevidstheden og dog maa han ikke være der. Alt Sligt kjender den første Kjærlighed ikke til.

Denne Trang altsaa til at lade Kjærligheden forklare sig op i en høiere Sphære har Du ikke, eller rettere — thi den første Kjærlighed har ikke Trangen, men gjør det umiddelbart — Du har Trangen, men vil ikke tilfredsstille den. Vilde jeg nu et Øieblik vende tilbage til Din fingerede første Kjærlighed, saa vilde jeg sige, maaskee lykkedes det Dig at besværge alle Magter, og dog voxede der ikke fjernt fra Dig en Mistelteen. Den skjød op, den viftede Dig Kjølighed til, og dog skjulte den en endnu høiere Varme i sig, og I glædede Eder over den; men denne Mistelteen er en Betegnelse af den febersyge Uro, der er Livsprincipet i Din Kjærlighed, den kjøler og heder, den vexler bestandig, ja Du kunde i samme Øieblik ønske, at I maatte have en Evighed for Eder og at dette Nu var det sidste; og derfor er Din Kjærligheds Død vis.

Vi saae altsaa, hvorledes den første Kjærlighed kunde træde i Forhold til det Ethiske og det Religiøse, uden at dette skeete gjennem en Reflexion, der altererede den, da den blot droges op i en høiere umiddelbar Concentricitet. I en vis Forstand er der foregaaet en Forandring, og det er den, jeg nu vil betragte, hvad man kunde kalde Elskerens og Elskerindens Metamorphose til Brud og Brudgom. Idet den første Kjærlighed henføres til Gud, skeer dette saaledes, at de Elskende takke Gud derfor. Herved foregaaer en forædlende Forvandling. Den Svaghed, der ligger Manden nærmest, er at indbilde sig, at han har erobret den Pige, han elsker; han føler sin Overlegenhed heri, men dette er ingenlunde æsthetisk. Idet han derimod takker Gud, da ydmyger han sig under sin Kjærlighed, og det er i Sandhed langt skjønnere, at tage den Elskede som en Gave af Guds Haand, end at have undertvunget al Verden

---

besværge alle Magter] som Frigga, der fik alt i Naturen til at love ikke at skade Balder, men forbigik Misteltenen, som blev hans Bane.

for at erobre hende. Dertil kommer, at Den der i Sandhed elsker, hans Sjæl vil ikke finde Hvile, førend han saaledes har ydmyget sig for Gud; og den Pige, han elsker, er ham i Sandhed for meget til at turde tage hende endog i den skjønneste og ædleste Forstand som et Bytte. Og skulde det glæde ham at erobre og erhverve hende, saa vil han vide, at den daglige Erhverven gjennem et heelt Liv er passende, ikke en kort Forliebelses overnaturlige Kraft. Dog dette skeer jo ikke som om der var gaaet en Tvivl iforveien, men det skeer umiddelbart. Det egentlige Liv i den første Kjærlighed bliver altsaa tilbage, men det Fuselagtige, om jeg saa tør sige, borttages. Det andet Kjøn er det naturligere for at føle Overvægten, at ligge under for den, og om hun end føler sig glad og lykkelig i det at være Intet, saa er det dog let paa Veie til at blive noget Usandt. Naar hun nu takker Gud for den Elskede, da er hendes Sjæl sikker mod at lide; derved at hun kan takke Gud, fjerner hun Den, hvem hun elsker, blot saa meget fra sig, at hun ligesom kan trække Veiret. Og dette skeer ikke som Følge af en ængstende Tvivl, en saadan kjender hun ikke, men det skeer umiddelbart.

Jeg antydede allerede i det Foregaaende, at den om end illusoriske Evighed, der var i den første Kjærlighed, gjorde den sædelig. Idet nu de Elskende henføre deres Kjærlighed til Gud, saa vil denne Tak allerede give den et absolut Evigheds Præg, og Forsættet og Forpligtelsen ligesaa, og denne Evighed vil da ikke være grundet paa dunkle Magter, men paa det Evige selv. Forsættet har tillige en anden Betydning. Deri ligger nemlig Muligheden af en Bevægelse i Kjærligheden, og altsaa ogsaa Muligheden af at befries fra den Vanskelighed, hvorunder den første Kjærlighed som saadan lider, at den ikke kan komme af Stedet. Det Æsthetiske ligger i dens Uendelighed, men det Uæsthetiske ligger i, at denne Uendelighed ikke kan blive endeliggjort. At det, at det Religiøse træder til, ikke kan forstyrre den første Kjærlighed, det vil jeg oplyse ved et billedligere Udtryk. Det Religiøse er jo egentlig Udtrykket for den Overbeviisning, at Mennesket ved Guds Hjælp er lettere end hele Verden, den samme Tro som den, der ligger til Grund for at et Menneske kan svømme. Hvis nu der gaves et saadant Svømmebelte, som kunde holde En oppe, saa lod det sig tænke, at En, der havde været i Livsfare, altid bar det, men det lod sig ogsaa tænke, at et Menneske, der aldrig havde været i Livsfare, ligeledes bar det. Dette sidste Tilfælde passer paa Forholdet mellem den første Kjærlighed og det Religiøse. Den første Kjærlighed omgjorder sig med det Religiøse, uden at nogen

smertelig Erfaring eller nogen ængstende Reflexion er gaaet iforveien; kun maa jeg bede Dig ikke at urgere dette Udtryk, som om det Religiøse blot stod i et udvortes Forhold til hiin. At dette ikke er Tilfældet, er jo viist i det Foregaaende.

Og lad os saa een Gang for alle Gange gjøre Regnskabet op. I tale saa meget om det erotiske Favnetag, hvad er det mod det ægteskabelige? Hvilken Rigdom i Modulation i det ægteskabelige »min« fremfor i det erotiske; det gjenlyder ikke blot i det forføreriske Øiebliks Evighed, ikke blot i Phantasiens og Forestillingens illusoriske Evighed, men i Bevidsthedens Evighed, i Evigheds Evighed. Hvilken Kraft i det ægteskabelige »min«, thi Villie, Beslutning, Forsæt er en langt dybere Tone; hvilken Energi og Smidighed, thi hvad er saa haardt som Villie og hvad saa blødt som den; hvilken Bevægelsens Kraft, ikke blot dunkle Tilskyndelsers forvirrede Begeistring, thi Ægteskabet stiftes i Himlen, og Pligten gjennemtrænger Tilværelsens hele Legeme til den yderste Spidse og bereder Veien og forvisser om, at i al Evighed ingen Hindring skal være istand til at forstyrre Kjærligheden! Lad saa Don Juan beholde Løvhytten, Ridderen Nattens Himmel og Stjernerne, naar han Intet seer derover. Ægteskabet har sin Himmel endnu høiere. Saaledes er Ægteskabet, og naar det ikke er saaledes, er det ikke Guds Skyld, ikke Christendommens Skyld, ikke Vielsens, ikke Forbandelsens, ikke Velsignelsens, men alene Menneskenes egen. Og er det ikke Synd og Skam, saaledes skriver man Bøger, at man gjør Menneskene raadvilde om Livet, kjede deraf, før de begynde derpaa, istedenfor at lære dem at leve. Og havde man endda Ret, var det en smertelig Sandhed; men det er Løgn. Man lærer os at synde, og Dem, der ikke have Mod hertil, gjør man paa en anden Maade ligesaa ulykkelige. Jeg er desto værre altfor meget selv paavirket af det Æsthetiske til ikke at vide, at det Ord »Ægtemand« skurrer i Dit Øre. Dog det er mig ligegyldigt. Er det Ord »Ægtemand« end kommet i Miscredit, og næsten blevet til en Latterlighed, saa er det paa den høie Tid, at man igjen søger at holde det i Ære. Og siger Du: »Sligt seer man aldrig, skjøndt man ofte nok seer Ægteskaber«, saa foruroliger dette mig ikke; thi det, at man hver Dag seer Ægteskaber, gjør, at man sjeldnere seer det Store deri, især da man gjør Alt for at forkleine det; thi have I ikke bragt det saa vidt, at en Pige, der for Alteret rækker en Mand sin Haand, ansees for ufuldkomnere end disse Heltinder i Eders Romaner med deres første Kjærlighed?

Efterat jeg nu med al Taalmodighed har hørt paa Dig og Dine Udbrud, vildere end Du maaskee ret vil vedkjende Dig dem

(men Du skal see, om Du endnu maaskee ikke ganske har forstaaet disse Rørelser i Dig selv, naar Ægteskabet træder Dig som en Virkelighed imøde, saa vil det rase i Dig, hvorvel Du formodentlig atter ikke vil betroe Dig til noget Menneske), saa maa Du tilgive mig, at jeg rykker frem med mine smaa Observationer. Man elsker kun eengang i sit Liv, Hjertet hænger ved sin første Kjærlighed — Ægteskabet. Lyt til og beundre denne forskjellige Sphærers harmoniske Samklang. Det er den samme Sag, blot udtrykt æsthetisk, religiøst og ethisk. Man elsker kun eengang. For at realisere dette, træder Ægteskabet til, og dersom Folk, der ikke elske hinanden, faae i Sinde at gifte sig, saa kan Kirken jo ikke gjøre derfor. Man elsker kun eengang, dette gjenlyder fra de Forskjelligste, fra de Lykkelige, hvem hver Dag giver en glad Forvisning herom, fra de Ulykkelige. Af disse gives der egentlig kun to Classer: de der altid hige efter Idealet, og de der ikke ville fastholde det. Disse Sidste ere de egentlige Forførere. Man træffer dem sjeldnere, fordi der altid hører noget Ualmindeligt dertil. Jeg har kjendt een, men ogsaa han tilstod, at man kun elsker eengang, men hans vilde Lyster havde Kjærlighed ikke kunnet tæmme. Ja, sige nu visse Folk, man elsker kun eengang, man gifter sig 2, 3 Gange. Her enes Sphærerne atter; thi Æsthetiken siger Nei, Kirken og den kirkelige Ethik seer mistænkeligt paa det andet Ægteskab. Dette er for mig af yderste Vigtighed; thi dersom det var sandt, at man elskede flere Gange, saa blev det en betænkelig Sag med Ægteskabet, saa kunde det synes, at det Erotiske led Skade ved det Religiøses Vilkaarlighed, der i Reglen fordrede, at man kun skulde elske eengang, der altsaa behandlede dette Erotikens Anliggende saa skjødesløst, som om det vilde sige, Du kan gifte Dig eengang, og lad dermed den Sag være færdig.

Vi have nu seet, hvorledes den første Kjærlighed traadte i Forhold til Ægteskabet, uden at denne derved blev altereret. Det samme Æsthetiske, der ligger i den første Kjærlighed, maa altsaa og ligge i Ægteskabet, da hiin er indeholdt i dette; men det Æsthetiske ligger i den Uendelighed, den Aprioritet, den første Kjærlighed har, som ovenfor blev udviklet. Det ligger dernæst i den Eenhed af Modsætninger, som Kjærlighed er, den er sandselig og dog aandelig; den er Frihed og dog Nødvendighed; den er i Momentet, er i høi Grad præsentisk og dog har den en Evighed i sig. Alt dette har Ægteskabet ogsaa, det er sandseligt og dog aandeligt,

---

Hjertet hænger ved sin første Kjærlighed] sml. 1. Del S. 233, Anm.

men det er mere; thi det Ord »aandelig« brugt om den første Kjærlighed, siger dog nærmest, at den er sjælelig, at den er af Aand gjennemtrængt Sandselighed; det er Frihed og Nødvendighed, men tillige mere; thi Frihed brugt om den første Kjærlighed er dog egentlig mere den sjælelige Frihed, hvor Individualiteten endnu ikke har udklaret sig af Naturnødvendigheden. Men jo mere Frihed jo mere Hengivelse, og kun Den kan ødsle med sig selv, der eier sig selv. I det Religiøse bleve Individerne frie, han for usand Stolthed, hun for usand Ydmyghed, og det Religiøse trængte ind mellem de Elskende, der holdt hinanden saa fast omsluttede, ikke for at adskille, men for at hun kunde hengive sig med en Rigdom, som hun før ikke havde ahnet, og han ikke blot modtage, men hengive sig og hun modtage. Det har indre Uendelighed i sig, endnu mere end den første Kjærlighed; thi Ægteskabets indre Uendelighed er et evigt Liv. Det er Eenhed af Modsætninger, endnu mere end den første Kjærlighed; thi det har een Modsætning mere, det Aandelige og derved det Sandselige i en endnu dybere Modsætning, men jo længere man er borte fra det Sandselige, desto mere æsthetisk Betydning faaer det; thi ellers blev Dyrenes Instinkt det meest Æsthetiske. Men det Aandelige i Ægteskabet er høiere end det i den første Kjærlighed, og jo høiere Himlen er over Brudesengen, desto bedre, desto skjønnere, desto mere æsthetisk; og over Ægteskabet er det ikke denne jordiske Himmel, der hvælver sig, men Aandens Himmel. Det er i Momentet, sundt og kraftigt, det viser ud over sig, men i en dybere Forstand end den første Kjærlighed; thi dette er netop Feilen ved denne, at den har en abstrakt Charakteer; men i Forsættet, som Ægteskabet har, ligger Bevægelses-Loven, ligger Muligheden af indre Historie. Forsættet er Resignationen i den rigeste Skikkelse, hvor der ikke sees hen til, hvad der skal tabes, men hvad der skal vindes ved at fastholdes. I Forsættet er der sat et Andet, og i Forsættet er Kjærligheden sat i Forhold dertil, dog ikke i udvortes Betydning. Men Forsættet her er ikke Tvivlens erhvervede Frugt, men Forjættelsens Overflødighed. Saa skjønt er Ægteskabet, og det Sandselige ingenlunde fornegtet, men forædlet. Ja jeg tilstaaer det, maaskee er det urigtigt af mig, ofte naar jeg tænker paa mit eget Ægteskab, da vækker den Forestilling et uforklarligt Veemod hos mig, at det skal ophøre, at, saa vis jeg end er paa, at jeg skal leve med hende, hvem mit Ægteskab knyttede mig til, i et andet Liv, dette dog skal give mig hende anderledes, at den Modsætning, der var en Betingelse med i vor Kjærlighed, skal ophæves. Dog dette trøster mig, at jeg veed, jeg skal erindre, at jeg med hende har

levet i det inderligste, det skjønneste Samfund, som Jordelivet giver. Dersom jeg nemlig har nogen Forstand paa den hele Sag, saa er Manglen ved den jordiske Kjærlighed den samme, som det, der er dens Fortrin, at den er Forkjærlighed. Den aandelige Kjærlighed har ingen Forkjærlighed og bevæger sig i den modsatte Retning, afskyder bestandig alle Relativiteter. Den jordiske Kjærlighed gaaer i sin Sandhed den modsatte Vei, og er paa sit Høieste kun Kjærlighed til et eneste Menneske i den hele Verden. Dette er Sandheden af at elske kun Een og kun eengang. Den jordiske Kjærlighed begynder med at elske Flere, dette er de foreløbige Anticipationer, og ender med at elske Een; den aandelige aabner sig bestandig mere og mere, elsker Flere og Flere, har sin Sandhed i at elske Alle. Saa er da Ægteskabet sandseligt, men tillige aandeligt, frit og tillige nødvendigt, absolut i sig selv og viser tillige ud over sig selv indenfor sig selv.

Idet Ægteskabet saaledes er en indre Harmoni, har det naturligviis sin Teleologi i sig selv; det er, idet det bestandig forudsætter sig selv, og forsaavidt bliver ethvert Spørgsmaal om dets »hvorfor« en Misforstaaelse, som meget let lader sig forklare af den prosaiske Forstandighed, der, om den end i Almindelighed lader lidt ærbarere end Syngemester Basil, der mener, at Ægteskabet af alle latterlige Ting er den allerlatterligste, dog let frister ikke blot Dig, men ogsaa mig til at sige: »er Ægteskabet ikke Andet, saa er det virkelig af alle latterlige Ting den allerlatterligste.«

Lad os imidlertid til Tidsfordriv see lidt nærmere paa eet og andet heraf. Om der end bliver en stor Forskjel mellem vor Latter, saa kunne vi dog gjerne lee lidt i Compagni. Forskjellen vil omtrent blive den samme som den forskjellige Betoning, med hvilken vi vilde udsige paa det Spørgsmaal, hvorfor er Ægteskabet til, det Svar: det maa vor Herre vide. Naar jeg forøvrigt siger, at vi ville lee lidt i Fælledsskab, saa skal det ingenlunde være glemt, hvor meget jeg i denne Henseende skylder Dine Observationer, for hvilke jeg som Ægtemand ret takker Dig. Naar Folk nemlig ikke ville realisere den skjønneste Opgave, naar de ville dandse alle andre Steder end paa det Rhodos, der er anviist dem

---

Syngemester Basil] Figaros Bryllup, N. T. Bruuns Oversættelse (Kbhvn. 1817), 1. Akt 7. Scene, S. 25. Don Bazile. Da Givtermaal blandt alle alvorlige Ting er den allernaragtigste —. det Rhodos] i en Æsopisk Fabel fortæller en Pralhans, at han paa Rhodos har gjort et umaadelig langt Spring; en tilstedeværende siger saa: Her er Rhodos, spring nu. I Ordsprogets latinske Form »*hic Rhodus, hic salta*« opfattes *salta* (spring) ofte i Betydningen »dans«.

til Dandseplads, saa lad dem kun blive et Offer for Dig og andre Luxe, der under en Fortroligs Maske veed at have dem til Bedste. Dog et Punkt er der, som jeg vil frelse, et Punkt, jeg aldrig har og aldrig skal tillade mig at smile ad. Du har ofte yttret, at det maatte være »ganske fortræffeligt« at gaae omkring og spørge hver især, hvorfor han har giftet sig, og man vilde da finde, at det som oftest var en saare ubetydelig Omstændighed, der blev det Afgjørende, og Du søger da det Latterlige i, at en saa uhyre Virkning som et Ægteskab med alle dets Conseqventser kan fremgaae af en saa lille Aarsag. Jeg skal ikke opholde mig ved det Urigtige, der ligger deri, at Du seer paa den lille Omstændighed ganske abstrakt, og at det dog som oftest er kun fordi den lille Omstændighed kommer til en Mangfoldighed af Bestemmelser, at der resulterer Noget deraf. Det jeg derimod vil udhæve, er det Skjønne i de Ægteskaber, der have saa lidt »hvorfor« som muligt. Jo mindre »hvorfor«, jo mere Kjærlighed, det vil sige, naar man seer det Sande deri. For den Letsindige vil det jo rigtignok bag efter vise sig, at det var et lille »hvorfor«; for det alvorlige Menneske vil det til hans Glæde vise sig, at det var et uhyre »hvorfor«. Jo mindre »hvorfor«, jo bedre. I de lavere Classer indgaaes Ægteskabet i Almindelighed uden noget stort »hvorfor«, men derfor gjenlyde disse Ægteskaber langt sjeldnere af saa mange »hvorledes«, hvorledes de skulle komme ud af det, hvorledes de skulle faae deres Børn forsørgede o. s. v. Til Ægteskabet hører aldrig Andet end Ægteskabets eget »hvorfor«, men dette er uendeligt og altsaa i den Forstand, hvori jeg her tager det, intet »hvorfor«, Noget Du ogsaa let vil overbevise Dig om; thi dersom man vilde svare en saadan forstandig philistrøs Ægtemand paa hans »hvorfor« med dette sande »derfor«, saa vilde han formodentlig ligesom Skolemesteren i Alferne sige: »lad os saa faae en ny Løgn«. Du vil tillige indsee, hvorfor jeg ikke vil og ikke kan afvinde denne Mangel paa »hvorfor« en comisk Side, fordi jeg frygter, at det Sande skal gaae tabt derved. Det sande »hvorfor« er kun eet, men har tillige en uendelig Energi og Kraft i sig, der kan qvæle alle »hvorledes«. Det endelige »hvorfor« er et Indbegreb, en Sværm, hvoraf hver tager Sit, Een flere en Anden færre, lige daarligt til Hobe; thi om En endog kunde forene alle endelige »hvorfor« i sit Ægteskabs Indgang, saa vilde han netop være den usleste af alle Ægtemænd.

Alferne] 4. Scene, J. L. Heibergs Poetiske Skrifter (1848) II S. 57.

Et af de tilsyneladende meest anstændige Svar, man giver paa dette Ægteskabets »hvorfor« er: Ægteskabet er en Skole for Charakteren, man gifter sig for at forædle og uddanne sin Charakteer. Jeg vil knytte mig til et bestemt Faktum, der skyldes Dig. Det var en Embedsmand, »Du havde faaet fat paa«, det var Dit eget Udtryk og ligner Dig aldeles; thi naar der er en Gjenstand for Din Iagttagelse, saa skyer Du Intet, saa mener Du, at Du er i Dit Kald. Han var forresten et ganske godt Hoved og havde især mange Sprogkundskaber. Familien samledes ved Theebordet. Han røgede sin Pibe. Hans Kone var ingen Skjønhed, saae temmelig eenfoldig ud, var i Forhold til ham gammel, og forsaavidt kunde man, som Du bemærkede, strax falde paa, at der maatte være et aparte »hvorfor«. Ved Theebordet sad en ung noget bleg nygift Kone, der syntes at kjende et andet »hvorfor«; Fruen selv skjenkede Thee, en ung Pige paa sexten Aar, ikke skjøn, men fyldig og livsfrisk, bød den om; hun syntes endnu ikke at være kommen til et »hvorfor«. I dette hæderlige Selskab havde Din Uværdighed ogsaa fundet en Plads. Du, som var mødt *ex officio*, som allerede et Par Gange var gaaet forgjeves, fandt naturligviis Situationen altfor gunstig til at turde lade den ubenyttet. Der var netop i de Dage Tale om en ophævet Forlovelse. Familien havde endnu ikke hørt denne vigtige indenlandske Nyhed. Sagen blev plaideret fra alle Sider, det vil sige, Alle vare *actores*, derpaa blev den optagen til Doms og Synderen excommuniceret. Gemytterne vare bevægede. Du vovede at insinuere en lille Yttring i Faveur af den Dømte, som naturligviis ikke var beregnet paa den Vedkommendes Fordeel, men paa at faae Stikordet anbragt. Det mislykkedes, da vedblev Du: »maaskee var den hele Forlovelse en Overilelse, maaskee har han ikke gjort sig Rede for det betydningsfulde »hvorfor«, man kunde næsten sige det »aber«, der bør gaae forud for et saa afgjørende Skridt, *enfin* hvorfor gifter man sig, hvorfor, hvorfor.« Hvert af disse »hvorfor« blev udtalt med en forskjellig Modulation, men dog lige dubitativt. Det var for meget. Eet »hvorfor» vilde allerede have været tilstrækkeligt, men en saadan fuldstændig Appel, en Generalmarsch i Fjendens Leir var afgjørende. Øieblikket var kommet. Med en vis Godmodighed, der dog ogsaa bar Præget af overveiende Forstandighed, sagde Verten: jo min gode Mand, det skal jeg sige Dem, man gifter sig fordi Ægteskabet er en Skole for Charakteren. Nu var Alt i Gang, deels ved Opposition, deels ved

---

ex officio i Embeds Medfør (som Iagttager). *actores* Anklagere.

Approbation fik Du ham til at overbyde sig selv i Barrokhed, til liden Opbyggelse for hans Kone, til Forargelse for den unge Kone, til Forbauselse for den unge Pige. Jeg bebreidede Dig allerede dengang Din Adfærd, ikke for Vertens Skyld, men for Fruentimmernes, hvem Du var ondskabsfuld nok til at gjøre Scenen saa besværlig og langvarig som mulig. De to Fruentimmer behøve ikke mit Forsvar, og det var da ogsaa blot Dit sædvanlige Coquetteri, der har forledet Dig til ikke at tabe dem af Sigte. Men hans Kone, maaskee har hun dog virkelig elsket ham, og maatte det da ikke være forfærdeligt for hende at høre paa. Dertil kommer, at der laae noget Uanstændigt i den hele Situation. Det er nemlig saa langt fra, at en Forstands-Reflexion gjør Ægteskabet sædeligt, at den egentlig gjør det usædeligt. Den sandselige Kjærlighed har kun een Forklarelse, hvori den er lige æsthetisk, religiøs og ethisk, det er Kjærligheden; den forstandige Beregning gjør den ligesaa uæsthetisk som irreligiøs, fordi det Sandselige ikke er i sin umiddelbare Ret. Den der altsaa gifter sig for det og det o. s. v., han gjør et ligesaa uæsthetisk som irreligiøst Skridt. Hans Hensigts Godhed hjælper slet ikke; thi Feilen er netop den, at han har en Hensigt. Dersom en Qvinde giftede sig, for, ja slig Galskab har man da hørt i Verden, en Galskab, der synes at give hendes Ægteskab et uhyre »hvorfor«, for at føde Verden en Frelser, saa var dette Ægteskab ligesaa uæsthetisk som usædeligt og irreligiøst. Det er Noget, man ikke ofte nok kan gjøre sig klart. Der er en vis Classe af Forstands-Mennesker, der med en uhyre Foragt see ned paa det Æsthetiske som Tant og Barneværk, og som i deres jammerlige Teleologi troe sig høit hævede derover; men det er lige det Modsatte, slige Mennesker ere ved deres Forstandighed ligesaa usædelige som uæsthetiske. Man gjør derfor altid bedst i at see paa det andet Kjøn, der baade er det meest religiøse og det meest æsthetiske. Vertens Exposition var forøvrigt triviel nok, og jeg behøver ikke at fremstille den; derimod vil jeg ende denne Betragtning med at ønske enhver saadan Ægtemand en Xantippe til Kone og saa vanartede Børn som muligt, saa kan han haabe at være i Besiddelse af Betingelsen for hans Hensigts Opnaaelse.

At nu Ægteskabet forøvrigt virkelig er en Skole for Charakteren, eller, for ikke at bruge et saa philistrøst Udtryk, er Charak-

---

Xantippe] Sokrates skal efter en bekjendt Anekdote have udtalt, at Samlivet med hans hidsige Kone havde været ham en Skole i at omgaas Mennesker (Diogenes Laertius II, 37).

terens Genesis, det vil jeg gjerne indrømme, medens jeg naturligviis bestandig maa holde paa, at Enhver, der gifter sig af den Grund, snarere maatte henvises til hvilkensomhelst anden Skole end til Kjærlighedens. Dertil kommer, at et saadant Menneske aldrig vil have Gavn af denne Skolegang. Han berøver sig for det Første den Styrkelse, den Consolidation, den Gjennemgysning gjennem alle Tanker og Ledemod, som et Ægteskab er, thi det er dog i Sandhed et Vovestykke; men det skal det være, og det er saa langt fra, at det er rigtigt at ville beregne, at en slig Beregning netop er et Forsøg paa at enervere det. For det Andet er han naturligviis derved gaaet Glip af Kjærlighedens store Driftscapital og af den Ydmygelse, det Religiøse i Ægteskabet giver. Han er naturligviis altfor superklog til ikke at bringe en fix og færdig Forestilling med sig om, hvorledes han vil udvikles, denne bliver da Regulativet for hans Ægteskab og for det ulykkelige Væsen, han har været uforskammet nok til at udsee til sin Prøveklud. Men lad os glemme dette, og saa med Taknemmelighed erindre, hvor sandt det er, at Ægteskabet danner, naar man nemlig ikke vil staae over det, men som altid, hvor der er Tale om Dannelse, underordne sig det, hvoraf man skal dannes. Det modner hele Sjælen, idet det paa eengang giver en Følelse af Betydning, men tillige Vægten af et Ansvar, man ikke kan bortsophistrere, fordi man elsker. Det adler hele Mennesket ved den Undseelsens Rødme, der tilhører Qvinden, men som er Mandens Tugtemester; thi Qvinden er Mandens Samvittighed. Det bringer Melodi i Mandens excentriske Bevægelse, det giver Qvindens stille Liv Styrke og Betydning, men dog kun forsaavidt hun søger denne i Manden, og saaledes bliver denne Styrke ikke en uqvindelig Mandighed. Hans stolte Opblussen dæmpes, idet han bestandig vender tilbage til hende, hendes Svaghed styrkes, idet hun læner sig til ham*). Og nu alt det Smaalige

*) Ægteskabet giver derfor først et Menneske egentlig hans positive Frihed, fordi dette Forhold kan udvide sig over hele hans Liv, over det Mindste som over det Største. Det gjør ham fri fra en vis unaturlig Forlegenhed i naturlige Ting, som vel ogsaa let kan erhverves paa mange andre Maader, men da ogsaa let paa det Godes Bekostning; det gjør ham fri fra at stagnere i Vane, idet det vedligeholder en frisk Strømning; gjør ham fri fra Mennesker netop derved, at det binder ham til eet Menneske. Jeg har ofte lagt Mærke til, at Folk, der ere ugifte, netop trælle. For det Første trælle de for deres Luner; netop i deres daglige Liv tør de tillade dem Alt, skylde Ingen Regnskab; men dernæst blive de ogsaa afhængige, ja Slaver af andre Mennesker.

Ægteskabet fører med sig. Ja det vil Du nok give mig Ret i, men tillige bede Gud befrie Dig derfra. Nei der er Intet, der danner saa meget som det Smaalige. Der er det Afsnit i et Menneskes Liv, hvor man bør fjerne det fra ham; men der er ogsaa det Afsnit, hvor det er godt, og der hører en stor Sjæl til at frelse sin Sjæl ud af det Smaalige; men man kan det, naar man vil, thi det at ville er den store Sjæl, og Den, der elsker, vil. For Manden kan det især falde vanskeligt, og derfor vil i denne Henseende Qvinden have saa stor Betydning for ham. Hun er skabt til at have med det Smaa at gjøre, og veed at give det en Betydning, en Værdighed, en Skjønhed, som fortryller. Det frelser fra Vaner, fra Eensidigheders Tyranni, fra Luners Aag, og hvor skulde alt sligt Ondt faae Tid til at vinde Skikkelse i en ægteskabelig Forening, der saa mange Gange og paa saa mange Maader kalder sig til Regnskab; alt Saadant kan ikke trives; »thi Kjærligheden er langmodig, er velvillig, Kjærligheden bærer ikke Nid, Kjærligheden bruger ikke Fremfusenhed, opblæser ikke, den gjør intet Usømmeligt, søger ikke sit Eget, forbittrer ikke, bærer ikke Nag, glæder sig ikke over Uretfærdighed, men glæder sig ved Sandhed, fordrager Alt, troer Alt, haaber Alt, taaler Alt.« Tænk Dig disse

---

Hvilken Rolle spiller ikke ofte en Tjener, en Huusholderske o. s. v. De ere Herskabets personificerede Luner og Tilbøieligheder, reducerede paa Klokkeslet; de veed, naar Herren staaer op, eller rettere, hvor længe iforveien der skal kaldes paa ham, eller rettere, hvor længe iforveien hans Arbeids-Værelse skal være opvarmet før der kaldes paa ham; de veed at lægge reent Linned frem til ham, at krænge hans Strømper, saa han med Lethed kan trække dem paa, at have koldt Vand i Beredskab, naar han har vasket sig i lunkent, at lukke Vinduer op, naar han gaaer ud, at sætte Støvleknægt og Morgenskoe frem til ham, naar han kommer hjem etc. etc. Alt dette veed det tjenende Personale, især naar det er lidt kløgtigt, let at sætte sig ind i. Uagtet nu alt dette skeer til Punkt og Prikke, saa ere slige ugifte Personer ofte ikke tilfredse. De kunne jo tilkjøbe dem Tilfredsstillelsen af ethvert Ønske. De ere en Gang imellem arrige og vrantne, bag efter svage og godmodige. Et Par Rigsdaler gjøre jo Alt godt. Det lærer Tyendet snart at benytte sig af, det gjelder altsaa blot om med behørige Mellemrum at gjøre lidt galt, lade Herskabet rase, blive fortvivlet derover, og derpaa modtage en Douceur. Herskabet bliver saa indtaget af en saadan Personlighed, Herren veed ikke, om han meest skal beundre hans Nøiagtighed, eller den oprigtige Anger, han viser, naar han har forseet sig. En saadan Tjener bliver da Herskabet uundværlig, og er fuldkommen Despot.

skjønne Ord af en Herrens Apostel, tænk Dig dem anvendte paa et heelt Liv, saaledes, at der knytter sig Forestillingen dertil om, at man mange Gange med Lethed gjorde det, mange Gange tog Feil, mange Gange glemte det, men dog atter vendte tilbage dertil; tænk Dig, at et Ægtepar tør sige disse Ord saaledes til hinanden, at Hovedindtrykket dog bliver glædeligt; hvilken Salighed ligger dog ikke heri, hvilken Charakterens Forklarelse? I Ægteskabet kommer man ingen Veie med store Lidenskaber; man kan Intet tage op forud, man kan ikke ved at være kjærlig en Maaned efter en stor Maalestok gjøre Fyldest for en anden Tid; her gjelder det, at hver Dag har sin egen Plage, men ogsaa sin egen Velsignelse. Jeg veed det, at jeg har underlagt min Stolthed og min hypochondre Uro under hendes Kjærlighed, jeg har underlagt hendes Heftighed vor Kjærlighed; men jeg veed ogsaa, at det har kostet mange Dage, jeg veed ogsaa, at der kan forestaae mange Farer; men mit Haab er til Seier.

Eller man gifter sig — for at faae Børn, for at give sit ringe Bidrag til Menneskeslægtens Forplantelse paa Jorden. Tænk Dig — hvis han ingen Børn fik, saa blev da hans Bidrag meget ringe. Stater have jo rigtignok tilladt sig at have denne Hensigt med Ægteskabet, at udsætte Præmier for dem, der giftede sig, og for dem, der fik fleest Drengebørn. Christendommen har til visse Tider dannet Modsætningen hertil ved at udsætte Præmier for dem, der lode være at gifte sig. Om dette nu end var en Misforstaaelse, saa viser det dog en dyb Respekt for Personligheden, at man i den Grad ikke vilde gjøre den Enkelte til et blot Moment, men til det Definitive. Jo mere abstrakt Staten opfattes, jo mindre Individualiteten er udkjæmpet af denne, desto naturligere er et saadant Bud og en saadan Opmuntring. I Modsætning hertil har man i vor Tid stundom næsten anpriist et Ægteskab uden Børn. Vor Tid har nemlig ondt nok ved at tilveiebringe den Resignation, der hører til at indgaae et Ægteskab; har man i den Grad fornegtet sig selv, saa synes man det kan være nok, og kan ikke ret finde sig i saadanne Vidtløftigheder som en Børneflok. I Romaner finder man ofte nok om end løst henkastet, dog anført som en Grund for et bestemt Individ til ikke at gifte sig, at han ikke kan lide Børn; i Livet seer man det i de meest forfinede Lande udtrykt

---

en Herrens Apostel] Paulus, 1. Korinthierbrev, Kap. 13, 4 ff. Stater] f. Ex. Romerstaten (under Augustus nød den, der havde 3 Børn, visse Begunstigelser).

derved, at Børnene saa tidlig som muligt fjernes fra det fædrene Huus, sættes i Pension o. s. v. Hvor ofte har Du ikke moret Dig over disse tragi-comiske Familiefædre med fire velsignede Børn, som de i al Stilhed ønskede langt borte. Hvor ofte har Du ikke gottet Dig over saadanne Familiefædres krænkede Fornemhed ved alt det Smaalige, som Livet medfører, naar Børnene skulle have Riis, naar de spilde paa dem, naar de skrige, naar den store Mand — Faderen, føler sig standset i sin Dristighed ved Tanken om, at hans Børn binder ham til Jorden. Hvor ofte har Du ikke med velfortjent Grusomhed bragt slige ædle Fædre til den høieste Grad af indædt Harme, naar Du alene beskjeftiget med hans Børn lod et Par Ord falde om den Velsignelse det dog er, at have Børn.

At gifte sig for at bidrage til Slægtens Propagation kunde nu synes baade en høist objektiv og en høist naturlig Grund. Det var som satte man sig hen paa Guds-Standpunktet og saae fra dette det Skjønne i Slægtens Vedligeholdelse; ja man kunde lægge en særdeles Vægt paa de Ord: »formerer Eder og vorder frugtbare og opfylder Jorden.« Og dog er et sligt Ægteskab ligesaa unaturligt som vilkaarligt og blottet for Tilhold i den hellige Skrift. Hvad det Sidste angaaer, saa læse vi jo, at Gud oprettede Ægteskabet, fordi det ikke var godt for Mennesket at være ene, for at give ham Selskab. Om det nu end kunde synes en og anden Religionsspotter lidt betænkeligt med det Selskab, der begyndte med at styrte Manden i Fordærvelse, saa beviser dette Intet, og denne Begivenhed vilde jeg hellere anføre som et Motto paa alle Ægteskaber; thi da Qvinden havde gjort dette, da blev først det inderligste Samfund befæstet imellem dem. Dernæst læse vi ogsaa disse Ord: og Gud velsignede dem. Dette Ord overseer man reent. Og naar Apostelen Paulus etsteds med temmelig megen Strænghed befaler Qvinden at tage mod Lærdom i Stilhed, med al Underdanighed, og at være i Stilhed, og derpaa, efterat have stoppet Munden paa hende, for endmere at ydmyge hende, tilføier: hun skal frelses ved at føde Børn, saa vilde jeg i Sandhed aldrig have tilgivet Apostelen denne Ringeagt, hvis han ikke havde gjort alt godt igjen, ved at tilføie: hvis de (Børnene) blive i Tro og Kjærlighed og Hellighed med Tugt.

Det falder mig i denne Anledning ind, at det kunde synes underligt, at jeg, hvis Forretninger kun levne mig liden Tid til

---

de Ord] 1. Mosebog Kap. 1, 28. læse vi] 1. Mosebog Kap. 2, 18 ff.
Paulus] 1. Timoth. Kap. 2, 11—15.

Studier, og hvis fattige Studier i Almindelighed ere i en ganske anden Retning, at jeg synes saa bevandret i den hellige Skrift, at jeg kunde melde mig til theologisk Attestats. En gammel Hedning, jeg troer det er Seneca, har sagt, at naar man er kommen til sit tredivte Aar, bør man kjende sin Natur saa godt, at man kan være sin egen Læge; saaledes mener jeg ogsaa, at naar man er kommen til en vis Alder, bør man kunne være sin egen Præst. Ingenlunde som om jeg forsmaaede Deeltagelsen i den offentlige Gudsdyrkelse og den Anviisning, der her tilbydes, men jeg mener dog, at man bør have sin Anskuelse paa det Rene om de vigtigste Livsforhold, hvilke man desuden sjeldnere hører i strængere Forstand prædike over. Opbyggelsesskrifter og trykte Prædikener har jeg en Idiosynkrasi imod; naar jeg derfor ikke kan tye til Kirken, saa tager jeg min Tilflugt til Skriften. Jeg erkyndiger mig da gjerne hos en eller anden lærd Theolog, eller i et eller andet lærdt Værk, hvor de vigtigste Skriftsteder denne Sag betræffende findes, og dem læser jeg da igjennem. Saaledes var jeg allerede gift og havde været gift et halvt Aars Tid, førend det faldt mig ind ret at overveie, hvad det nye Testamente lærer om Ægteskabet. Jeg havde været tilstede ved adskillige Vielser før min egen, jeg kjendte altsaa de hellige Ord, der fremsiges ved denne Leilighed. Imidlertid ønskede jeg dog et lidt fuldstændigere Kjendskab og henvendte mig derfor til min Ven Pastor Olufsen, der netop dengang var her i Byen. Efter hans Anviisning fandt jeg nu Hovedstederne og læste dem igjennem for min Kone. Jeg erindrer meget godt det Indtryk, hiint Sted gjorde paa hende. Forøvrigt var det en egen Sag, jeg kjendte ikke de Steder i den hellige Skrift, jeg vilde læse for hende, og jeg vilde ikke eftersee dem iforveien; jeg kan ikke lide at være forberedt paa, hvad Indtryk jeg vil gjøre paa hende, Sligt har sin Grund i en utidig Mistillid. Dette kunde Du lægge Dig paa Hjerte; thi vel er Du ikke gift og har saaledes intet Menneske, Du i strængeste Forstand er forpligtet til Aabenhed mod; men Din Forberedelse gaaer virkelig til det Latterlige. Du kan godt narre Folk, kan godt synes at gjøre Alt saa tilfældigt, saa impromtu som muligt, og dog troer jeg ikke, at Du kan sige »Farvel« uden at have overveiet, hvorledes Du vil sige det.

Dog tilbage til Ægteskabet og de for Slægtens Forflerelse utrættelige Ægtefolk. Et saadant Ægteskab pleier undertiden at skjule sig i et mere æsthetisk Hylster. Det er en fornem gammel adelig Slægt, der er ifærd med at uddøe, der er kun to Repræsentanter tilbage, en Bedstefader og en Sønnesøn. Det er den ærværdige Oldings eneste Ønske, at Sønnen dog maa gifte sig, for at

Slægten ikke skal udslettes. Eller det er et Menneske, paa hvis Liv der ikke ligger saa megen Vægt, men som med en vis Veemod tænker, om ikke længere tilbage, saa dog paa sine Forældre, elsker dem saa høit, at han kunde ønske, at dette Navn ikke maatte uddøe, men bevares i levende Menneskers taknemmelige Erindring. Det foresvæver ham maaskee, hvor skjønt det vilde være, at kunne fortælle Børnene om deres Bedstefader, som forlængst er død, at styrke deres Liv ved et saadant idealt Billede, der kun tilhører en Erindring, at begeistre dem til alt Ædelt og Stort ved denne Forestilling; han vil maaskee synes sig selv derved at kunne afbetale Noget af den Gjeld, han føler sig i til sine Forældre. Dette er nu Altsammen godt og smukt, men det er dog Ægteskabet uvedkommende, og et Ægteskab indgaaet af den Grund alene er ligesaa uæsthetisk som usædeligt. Det kunde synes haardt at sige det, men det er dog saa. Ægteskabet kan kun foretages i een Hensigt, hvorved det bliver i samme Grad ethisk som æsthetisk, men denne Hensigt er immanent; enhver anden Hensigt adskiller hvad der hører sammen, og gjør derved baade det Aandelige og det Sandselige til Endeligheder. Det kan gjerne være, at et Individ ved slige Taler, især naar de beskrevne Følelser have nogen Sandhed i ham, kan vinde en Piges Hjerte, men galt er det, og hendes Væsen er egentlig altereret, og det er altid en Fornærmelse mod en Pige at ville ægte hende af nogen anden Grund end fordi man elsker hende.

Er nu end, for at bruge et af Dine Udtryk, ethvert Stutteri-Hensyn som saadant Ægteskabet uvedkommende, saa vil for den, der ikke har forstyrret sig sit Forhold, Slægten vise sig som en Velsignelse. Det er dog en skjøn Ting, at et Menneske skylder det andet saa meget som muligt, men det er dog vel det Høieste, et Menneske kan skylde det andet — Livet. Og dog kan et Barn skylde en Fader endnu mere; thi det modtager jo dog ikke Livet blankt og bart, men modtager det med et bestemt Indhold, og naar det længe nok har hvilet ved Moderens Bryst, da lægges det til Faderens, og ogsaa han nærer det af sit Kjød og Blod, af et bevæget Livs ofte dyrekjøbte Erfaringer. Og hvilken Mulighed ligger der dog ikke i et Barn; jeg vil gjerne give Dig Medhold i, at Du hader al den Afgudsdyrkelse, der drives med Børn, især den hele Familie-Cultus og Børne-Circulationen ved Middags- og Aftenbordet til Familie-Kys, Familie-Beundring, Familie-Forhaabninger, medens Forældrene selvbehagelig takke hinanden for overstandne Besværligheder og fryde sig over det tilveiebragte Kunstprodukt; ja jeg tilstaaer det, jeg kan næsten være ligesaa sarkastisk mod

sligt Uvæsen som Du; men jeg lader mig ikke videre forstyrre deraf. Børnene tilhøre Familiens inderste, forborgneste Liv, og til denne hell-dunkle Hemmelighedsfuldhed bør man ogsaa henvise enhver alvorlig eller gudfrygtig Tanke over denne Sag. Men der vil det da ogsaa vise sig, at endnu ethvert Barn har en Helgen-Glorie om sit Hoved, ogsaa der vil enhver Fader føle, at der i Barnet er mere end hvad det skylder ham, ja han vil med Ydmyghed føle, at det er betroet Gods, og at han i den skjønneste Forstand dog kun er Stedfader. Den Fader, der ikke har følt det, han har altid taget sin Fader-Værdighed forfængelig. Lad os være frie for alle utidige Ophævelser, »al Skraben ud ved Barnefødsel,« men lad mig ogsaa være fri for Din Kaadhed, naar Du med Holbergs Henrik vil obligere Dig til det Utrolige. Et Barn er det Største og det Betydningsfuldeste i Verden, det Uanseeligste og Ubetydeligste, alt eftersom man tager det til, og man faaer Leilighed til at gjøre et dybt Indblik i et Menneske, naar man erfarer, hvorledes han tænker i denne Henseende. Et spædt Barn kan næsten virke comisk paa En, naar man tænker paa dets Pretention paa at være et Menneske; det kan virke tragisk, naar man tænker paa, at det kommer til Verden med Skrig, at det varer længe inden det glemmer at skrige, og at Ingen har forklaret dette Barneskrig. Saaledes kan det virke paa mange Maader; men den religiøse Betragtning, der dog godt kan træde i Forhold til de andre, bliver den skjønneste. Og nu Du, Du elsker jo Mulighed, og dog vil vist Tanken om Børn ikke virke glædeligt paa Dig; thi jeg tvivler ikke paa, at Din nysgjerrige og vagabonde Tanke ogsaa har tittet ind i denne Verden. Det kommer naturligviis deraf, at Du vil have Muligheden i Din Magt. Du holder meget af at være i den Tilstand, i hvilken Børn ere, naar de i det mørke Værelse vente paa Juletræets Aabenbarelse; men et Barn er rigtignok en ganske anden Art af Mulighed, og saa alvorlig, at Du vel neppe vilde have Taalmod til at bære den. Og dog ere Børn en Velsignelse. Det er skjønt og godt, at et Menneske med dyb Alvor tænker paa sine Børns Bedste, men naar han dog ikke stundom mindes, at det ikke blot er en Pligt, der er paalagt ham, et Ansvar, men at de ogsaa ere en Velsignelse, og at Gud i Himlen ikke har glemt, hvad Menneskene ikke engang glemme, at lægge en Gave paa Vuggen, har han dog ikke udvidet

---

Holbergs Henrik] det er Troels i »Barselstuen«, 1. Akt 1. Scene (»Jeg vilde obligere mig til at gjøre et halv Hundrede slige Børn om Aaret, større Mirakel er det ikke«).

sit Hjerte hverken til æsthetiske eller til religiøse Følelser. Jo mere et Menneske er istand til at fastholde, at Børn er en Velsignelse, gjennem jo færre Kampe og med jo mindre Tvivl han bevarer dette Klenodie, det eneste Gode, som det spæde Barn er i Besiddelse af, men ogsaa i lovlig, da Gud selv har indsat det deri; desto skjønnere, desto mere æsthetisk, desto mere religiøst. Jeg slendrer ogsaa undertiden om paa Gaden, overlader mig til mine egne Tanker og til det Indtryk, den øieblikkelige Omgivelse fremkalder. Jeg har seet en fattig Kone; hun drev en Smaa-Handel ikke i en Butik eller et Skuur, men hun stod paa den aabne Plads, hun stod der i Regn og Blæst med en Lille paa Armen; selv var hun reenlig og net, Barnet omhyggeligt indsvøbt. Jeg har seet hende mange Gange. Der kom en fornem Dame forbi, som næsten irettesatte hende, fordi hun ikke lod Barnet blive hjemme, og det saa meget mere som det jo blot var hende til Hinder. Og der kom en Præst den samme Vei forbi, og han nærmede sig hende, han vilde skaffe Barnet en Plads i et Asyl. Hun takkede ham venligt, men Du skulde have seet det Blik, hvormed hun bøiede sig ned og saae til Barnet. Havde det været indefrosset, dette Blik havde optøet det; havde det været dødt og koldt, dette Blik havde kaldet det tillive, havde det været forkommet af Sult og Tørst, det Bliks Velsignelse havde vederqvæget det. Men Barnet sov, og end ikke dets Smiil kunde lønne Moderen. See denne Qvinde fornam, at et Barn er en Velsignelse. Dersom jeg var Maler, jeg vilde aldrig male andet end denne Qvinde. Et saadant Syn er en Sjeldenhed, det er som en sjelden Blomst, der hører Lykke til at faae at see. Men Aandens Verden er ikke Forfængeligheden underlagt, har man fundet Træet, saa blomstrer det stadigt; hende har jeg ofte seet. Jeg har viist min Kone hende; jeg har ikke gjort mig vigtig, ikke sendt hende rige Gaver, som om jeg havde en guddommelig Fuldmagt til at belønne, jeg har ydmyget mig under hende, hun trænger i Sandhed hverken til Guld eller fornemme Damer, eller Asyler og Præster, eller til en stakkels Assessor i Hof- og Stads-Retten og hans Frue. Hun trænger overhovedet til Intet, uden at Barnet engang vil elske hende med samme Ømhed, og heller ikke dette trænger hun til, men det er den Løn, hun har fortjent, en Velsignelse, som Himlen ikke vil lade udeblive. At dette er Smukt, at det rører selv Dit hærdede Hjerte, kan Du ikke negte. Jeg skal derfor ikke for at bibringe Dig den Anerkjendelse, at et Barn er en Velsignelse, gribe til de Skrækkebilleder, man ofte bruger, naar man vil forfærde den Ugifte ved Tanken om, hvor ene han

engang skal komme til at staae, hvor ulykkelig, ikke omringet af en Børneflok. Deels vilde Du nemlig formodentlig ikke lade Dig forskrække, idetmindste ikke af mig, ja ikke af den hele Verden (naar Du er ene med Dig selv i tungsindige Tankers mørke Værelse, saa bliver Du vel stundom angst for Dig selv); deels forekommer det altid mig mistænkeligt, at man for at forvisse sig selv om Besiddelsen af et Gode, maa ængste Andre ved Tanken om, at de ikke have det. Spot derfor kun, nævn kun Ordet, der svæver paa Dine Læber, den fiirstolede Holsteensk-Vogn; mor Dig kun over, at Touren ikke er længere end til »Fredsberg,« far os kun forbi i Din magelige Wienervogn, men vogt Dig dog for ikke ofte at hengive Dig til Dit Spotteri i denne Henseende, der kunde maaskee i al Stilhed udvikle sig en ideal Længsel i Din Sjæl, der dyrt nok vilde straffe Dig.

Men ogsaa i en anden Forstand ere Børn en Velsignelse, fordi man lærer selv saa ubeskrivelig meget ved dem. Jeg har seet stolte Mennesker, hvem ingen Skjebne hidtil havde ydmyget, der med en saadan Sikkerhed greb den Pige, de elskede, ud af det Familieliv, hun tilhørte, at det var, som vilde de sige, naar Du har mig, saa turde det være nok, jeg er vant til at trodse Storme, hvor meget mere nu, da Tanken om Dig vil begeistre mig, nu, da jeg har meget mere at kjæmpe for. Jeg har seet de Samme som Fædre; et lille Uheld, der tilstødte deres Børn, har kunnet ydmyge dem, en Sygdom bringe Bønnen over deres stolte Læber. Jeg har seet Mennesker, der satte en Ære i næsten at foragte den Gud, som er i Himlene, der pleiede at udsee enhver Bekjender af ham til Skive for deres Spot, jeg har seet dem som Fædre tage de frommeste Mennesker i deres Tjeneste af Omsorg for Børnene. Jeg har seet Piger, hvis stolte Blik bragte Olympen til at skjælve, Piger, hvis forfængelige Sind kun levede for Pragt og Stads, jeg har seet dem som Mødre bære enhver Ydmygelse, næsten tiltrygle dem, hvad de troede kunde være til Bedste for Børnene. Jeg tænker paa et bestemt Tilfælde. Det var en meget stolt Dame. Hendes Barn blev sygt. En af Byens Læger blev kaldet. Han negtede paa Grund af tidligere Forhold at komme. Jeg har seet hende gaae hen til ham, vente i hans Forværelse for ved Bønner at bevæge ham til at komme. Dog hvortil slige stærke Skildringer, der, om de end ere sande, dog ikke have det Opbyggelige ved sig som de mindre bevægede Exempler, der vise sig hver Dag for Den, der har Øie at see med.

Dertil kommer, at man ogsaa paa en anden Maade lærer Meget af Børn. I ethvert Barn er der noget Oprindeligt, som gjør,

at alle abstrakte Principer og Maximer strande mere eller mindre derpaa. Man maa selv begynde forfra, ofte med megen Møie og Besvær. Der er en dyb Betydning i det chinesiske Ordsprog: Opdrag Dine Børn vel, saa faaer Du at vide, hvad Du skylder Dine Forældre. Og nu det Ansvar, der er lagt paa en Fader. Man omgaaes andre Mennesker, man søger at bibringe dem Forestillingen om det, man anseer for det Rigtige, man gjør maaskee flere Forsøg; naar det ikke vil hjælpe, da har man Intet med dem at gjøre, man vasker sine Hænder. Men naar kommer det Øieblik, da en Fader tør eller rettere da et Fader-Hjerte kan beslutte sig til at opgive ethvert yderligere Forsøg. Hele Livet opleves igjen i Børnene, nu først forstaaer man næsten sit eget Liv. Dog alt dette kan det egentlig ikke hjelpe at tale til Dig om; der er Ting, som man aldrig kan gjøre sig nogen indholdsrig Forestilling om, naar man ikke har oplevet dem, og deriblandt er det at være Fader.

Og nu endelig den skjønne Maade, paa hvilken man ved Børn knytter sig til en Fortid og til en Eftertid. Om man just ikke har fjorten Ahner og Bekymring for at tilveiebringe den femtende, man har et langt større Slægtskab for sig, og det er i Sandhed frydefuldt at see, hvorledes Slægten i Familierne antager ligesom et bestemt Mønster. Saadanne Betragtninger kan nu vel ogsaa den Ugifte anstille, men han vil ikke i den Grad føle sig opfordret dertil, eller beføiet, som han jo til en vis Grad selv griber forstyrrende ind deri.

Eller man gifter sig for at faae et Hjem. Man har kjedet sig hjemme, man har reist udenlands og kjedet sig, man er atter kommen hjem og kjeder sig. For Selskabs Skyld holder man en udmærket skjøn Vandhund, en Fuldblodshoppe, men man savner dog Noget. Paa den Restauration, hvor man samles med nogle ligesindede Venner, søger man forgjeves i længere Tid en Bekjendt. Man erfarer, at han har giftet sig, man bliver blød om Hjertet, sentimental paa sine gamle Dage; man føler Alt saa tomt omkring sig, Ingen venter paa En, naar man bliver borte. Den gamle Husholderske er i Grunden et meget skikkeligt Fruentimmer, men hun veed da heller slet ikke at opmuntre En, at gjøre det lidt hyggeligt. Man gifter sig; Nabolauget klapper i Hænderne, finder, at man har handlet klogt og fornuftigt, og derpaa gaaer man over til at tale om det Vigtigste i Huusholdningen, det største jordiske Gode, en skikkelig og paalidelig Kokkepige, som man kan lade paa egen Haand gaae paa Torvet, en nemfingret Stuepige, som er saa ferm, at man kan bruge hende til Alt. Naar nu endda en

saadan gammel skaldet Hykler vilde lade sig nøie med at ægte en Vaagekone; men det er som oftest ikke Tilfældet. Det Bedste er ikke godt nok, og endelig lykkes det ham at fange en ung smuk Pige, som da bliver smedet til en saadan Galeislave. Maaskee har hun aldrig elsket, hvilket rædsomt Misforhold.

Du seer, jeg lader Dig komme til Orde. Imidlertid maa Du tilstaae, at man især i de simplere Classer finder Ægteskaber, som ere indgaaede i den Hensigt, at faae et Hjem, og som ere ret smukke. Det er Mennesker i en yngre Alder. Ikke synderligt omtumlede i Verden have de erhvervet det fornødne Udkomme, og tænke nu paa at gifte sig. Det er smukt, og jeg veed ogsaa, at det aldrig kunde falde Dig ind, at rette Din Spot mod slige Ægteskaber. En vis ædel Eenfold giver dem baade et æsthetisk og et religiøst Anstrøg. Der ligger nemlig her slet intet Egoistisk i den Tanke, at ville have et Hjem, tvertimod for dem knytter sig hertil Forestillingen om en Pligt, en Gjerning, der bliver dem paalagt, men som tillige er dem en kjær Pligt.

Man hører ogsaa ofte nok Ægtefolk at trøste sig selv og ængste de Ugifte ved at sige: ja vi have dog et Hjem, og naar vi blive ældre et Tilholdssted; stundom tilføie de med et ualmindeligt Søndags-Sving i den opbyggelige Stiil: vore Børn og Børnebørn skulle engang lukke vore Øine og sørge over os. Det Modsatte er de Ugiftes Skjebne. Man indrømmer med en vis Misundelse, at de have det bedre en Tid lang i de unge Dage, i al Stilhed ønsker man, at man ikke selv endnu var gift, dog det kommer igjen. Det gaaer de Ugifte som det gik den rige Mand, de have taget Deres forud.

Alle saadanne Ægteskaber lide nu af den Feil, at de gjøre et enkelt Moment i Ægteskabet til Hensigten for Ægteskabet, og derfor føle da især naturligviis de Første sig saa ofte skuffede, naar de maae tilstaae, at et Ægteskab dog har lidt mere at betyde end Erhvervelsen af et mageligt, hyggeligt og beqvemt Hjem. Men lad os nu atter abstrahere fra det Forkeerte, for at see det Skjønne og Sande. Det er ikke ethvert Menneske givet at udstrække sin Virksomhed saa saare vidt, og Mange af dem, der bilde sig ind at virke for noget Større, gribe sig selv tidlig eller sildig i en Vildfarelse. Hermed er Du ingenlunde meent; thi Du er naturligviis for godt et Hoved til ikke snart at komme under Veir med denne Illusion, og Din Spot har ofte nok rammet den. Du har i denne

---

den rige Mand] Lukas 16. Kap. 25.

Henseende en overordentlig Grad af Resignation og har engang for alle viist en total Renonce. Du foretrækker at more Dig. Du er overalt en velkommen Gjest. Din Vittighed, Din Lethed i Omgang, en vis Godmodighed, item en vis Ondskab gjør, at man, saasnart man seer Dig, knytter Forestillingen dertil om en behagelig Aften. Du har altid været og skal altid være en kjærkommen Gjest i mit Huus, deels fordi jeg ikke i saa høi Grad frygter Dig, deels fordi jeg har gode Udsigter inden jeg behøver at begynde derpaa; min eneste Datter er kun tre Aar gammel, og saa tidlig aabner Du vel ikke Dine Telegrapheringer. Du har stundom halvt bebreidet mig, at jeg trak mig mere tilbage fra Verden, engang kan jeg huske paa den Melodie: siig mig, Jeanette. Grunden hertil er naturligviis, hvad jeg ogsaa dengang svarede Dig, jeg har et Hjem. Det er i denne Henseende ligesaa vanskeligt, egentligt at faae Haand i Hanke med Dig som i alle andre, Du har nemlig altid andre Bestemmelser. Vil man rive Folk ud af deres Illusioner for at føre dem til noget Sandere, saa er Du her som altid »i alle Maader til Tjeneste.« Overhovedet er Du utrættelig i at opstøve Illusioner for at slaae dem itu. Du taler saa forstandigt, saa erfarent, at ethvert Menneske, der ikke kjender videre til Dig, maa troe, at Du er en sat Mand. Imidlertid er Du ingenlunde kommen til det Sande. Du er bleven staaende ved at tilintetgjøre Illusionen, og da Du har gjort det i alle mulige tænkelige Retninger, saa har Du egentlig arbeidet Dig ind i en ny Illusion, den nemlig, at man kan blive staaende herved. Ja, min Ven, Du lever i en Illusion og Du udretter Intet. Her har jeg da nævnet det Ord, som altid har havt en saa besynderlig Virkning paa Dig. Udrette — »hvo udretter da Noget? det er netop en af de allerfarligste Illusioner; jeg har ingenlunde travlt i Verden, jeg morer mig saa godt jeg kan, især over Dem, der troe, at de udrette Noget; og er det ikke ogsaa ubeskriveligt comisk, at et Menneske troer dette? jeg skal ikke besvære Livet med saa store Pretentioner.« Hver Gang Du taler derom, virker Du høist ubehageligt paa mig. Det oprører mig, fordi der er en fræk Usandhed deri, der, foredragen med Din Virtuositet, altid giver Dig Seieren, idet-

---

siig mig, Jeanette] der menes en Arie af Den lille Rødhætte (Lyrisk Tryllespil i tre Acter af Theaulon; sat i Musik af Adrien Boyeldieu; oversat ved N. T. Bruun, 2. Opl., Kbhvn. 1821, S. 32): Siig mig, Annette, hvi saa længe vi savned Dig paa vore Enge, hvor ellers mellem os Du kom og fik ved Fløiten en Svingom? Nu undflyer Du Ungdommens Glæder og søger de eensomme Steder; siig mig, hvorfor?

mindste altid bringer Latteren paa Din Side. Jeg erindrer engang, at Du, efter længe at have hørt paa et Menneske, der var bleven indigneret over Din Tale, uden at svare ham et Ord, men blot ægget ham med Dit sarkastiske Smiil, nu til almindelig Glæde for de Tilstedeværende svarede: ja naar De lægger denne Tale til alt det Øvrige, De har udrettet, saa kan man idetmindste ikke fortænke Dem i den Tro, at De i Sandhed udretter Noget for det Store og for det Enkelte. Naar Du taler saaledes, smerter det mig, fordi jeg føler en vis Medlidenhed med Dig. Dersom Du ikke holder igjen, saa gaaer der i Dig et riigt Gemyt under. Derfor er Du farlig, derfor have Dine Udbrud, Din Kulde en Kraft, som jeg ikke har kjendt hos nogen Anden af de Mange, der fuske i det Fag at være misfornøiede. Ogsaa disse hører Du da ikke til, de ere Gjenstand for Din Satire; thi Du er gaaet langt videre. »Du er glad og fornøiet, Du smiler, Du gaaer med lette Sving paa Hatten, Du forløfter Dig ikke paa Livets Sorger, Du har endnu ikke ladet Dig indskrive i noget tredobbelt Begrædelsesselskab.« Men netop derfor ere Dine Yttringer saa farlige for Yngre, fordi de maae frapperes af det Herredømme, Du har vundet over Alt i Livet. Jeg vil nu ikke sige til Dig, et Menneske skal udrette Noget i Verden; men jeg vil sige, er der dog ikke enkelte Ting i Dit Liv, hvorover Du kaster et uigjennemtrængeligt Slør, skulde de ikke være af den Art, hvor Du ønskede at udrette Noget, om end Dit Tungsind vaander sig i Smerte over, at det er Lidet? Og hvor ganske anderledes seer det ikke ud inden i Dig? Er der dog ikke en dyb Sorg over, at Du Intet kan udrette? jeg kjender idetmindste eet Forhold; Du lod engang falde et Par Ord derom, som ikke bleve upaaagtede. Visselig, Du gav Alt til for at kunne udrette Noget. Om det er Din egen Skyld, at Du ikke kan det, om det er Din Stolthed, der maa knækkes for at formaae det, veed jeg ikke, og skal aldrig videre trænge ind paa Dig; men hvorfor vil Du dog gjøre Compagni med alt det Slette, som ret fryder sig ved Din Magt, der altid bringer Seier. Som sagt, man føler ofte nok, hvor Lidet man udretter i Verden. Jeg siger det ikke i Mismod, jeg har ingen egentlig Bebreidelse at gjøre mig, jeg troer, jeg forvalter mit Embede med Samvittighedsfuldhed og Lyst, og jeg skal aldrig føle mig fristet til at blande mig i mig uvedkommende Ting i Haab om at udrette mere; men det er dog en saare partiel Virksomhed, og det er egentlig kun i Troen man har Forvisningen om, at man udretter Noget. Men da har jeg ved Siden deraf mit Hjem. Jeg tænker i denne Henseende ofte paa de

skjønne Ord af Jesu Sirach, som jeg ogsaa vil bede Dig at betænke: »Hvo, som haver faaet en Hustru, begynder at faae Eiendom, for han haver faaet en Medhjelper med sig, og en Støtte at hvile sig paa. Hvor der ikke er Gjærde, der bortrives Godset, og hvor der ikke er en Hustru, der maa han sukke, og gaae som den, der vanker hid og did. Thi hvo kan troe en bevæbnet Røver, som farer fra een Stad til en anden? saaledes er det med et Menneske, som ikke haver Rede, og gjæster ind, hvor det aftnes.« Jeg har ikke giftet mig for at have et Hjem, men jeg har et Hjem, og dette er en stor Velsignelse. Jeg er ikke, det troer jeg ei Du vil vove at kalde mig, en Nar af en Ægtemand, jeg er ikke min Kones Mand i den Betydning, som en Dronning af Engeland har en Mand; min Kone er ikke Trælqvinden i Abrahams Huus, som jeg jager bort med Barnet, men hun er heller ei en Gudinde, jeg omkredser i forliebte Entrechats. Jeg har et Hjem, og dette Hjem er mig vel ikke Alt; men det veed jeg, at jeg har været Alt for min Kone, deels fordi hun i al Ydmyghed har troet det, deels fordi jeg veed med mig selv, at jeg har været og skal være det, forsaavidt et Menneske kan være det for et andet. Her kan jeg oplyse Dig om det Skjønne i, at et Menneske kan være Alt for et andet, uden at nogensomhelst endelig eller enkelt Ting erindrer derom. Jeg kan med desto større Dristighed tale om dette Punkt, fordi hun visselig ikke kommer til at staae i Skyggen. Hun har ikke trængt til mig; det var ikke en fattig Pige, jeg ægtede, mod hvem jeg, som Verden med al mulig Foragt for sig selv siger, gjorde en Velgjerning; det var ikke en forskruet Fjante, som jeg af andre Grunde ægtede, og som jeg nu ved min Viisdom bragte noget Godt ud af. Hun var uafhængig og hvad mere er, saa nøisom, at hun ikke behøvede at lade sig sælge; hun var sund, sundere end jeg, om end mere heftig. Hendes Liv kunde naturligviis aldrig være saa bevæget som mit, eller saa reflekteret; jeg kunde maaskee ved min Erfaring frelse hende fra mangen Vildfarelse, men hendes Sundhed gjorde det overflødigt. Hun skylder mig i Sandhed Intet, og dog er jeg Alt for hende. Hun har ikke trængt til mig, men derfor har jeg dog ikke været ligegyldig; jeg har vaaget over hende og sover endnu som Nehemias bevæbnet, for at gjentage et Udtryk, der ved en lignende Leilighed slap mig af Munden, og for at vise Dig, at

---

Jesu Sirach] J. S.s Visdom 36. Kap. 24–26. Nehemias] Nehemias Bog 4. Kap. 23.

jeg ikke har glemt Din sarkastiske Bemærkning, at det maatte være til stor *gêne* for min Kone. Min unge Ven, Sligt bekymrer mig ikke, som Du og kan see deraf, at jeg gjentager det, og det forsikkrer jeg uden Vrede. Saaledes har jeg været slet Intet og dog Alt for hende. Du derimod har været Alt for en Mængde Mennesker, og i Grunden har Du slet Intet været for dem. Og sæt ogsaa, at Du var istand til i de temporære Berøringer, Du indgaaer med Mennesker, at udstyre En og Anden med en saadan Skat af det Interessante, at vække ham til saa megen Produktivitet i sig selv, at han havde nok for sit Liv, Noget der vel forøvrigt er umuligt, sæt, han virkelig vandt ved Dig: Du selv, Du — tabte; thi Du havde jo dog ingen Enkelt fundet, Du kunde ønske at være Alt for, og om det end laae i Din Storhed, saa er i Sandhed denne Storhed saa smertelig, at jeg vil bede Gud befrie mig.

Det er denne Tanke, man først og fremmest maa knytte til Forestillingen om et Hjem, at det er en Gjerning, for derved at fjerne enhver usand og foragtelig Tanke om Magelighed. Endogsaa i Mandens Nydelse bør der være et Gjerningsmoment, om det end ikke yttrer sig i en enkelt udvortes haandgribelig Gjerning. I denne Henseende kan Manden godt være virksom, uagtet han ikke synes det, medens Qvindens huuslige Virksomhed mere lader sig tilsyne.

Men dernæst knytter sig til Forestillingen om et Hjem en saadan Concretion af Smaa-Omstændigheder, at det er saare vanskeligt at sige Noget derom i Almindelighed. Hvert Huus har i denne Henseende sin Eiendommelighed, og det maatte være ret interessant at kjende en Mangfoldighed af saadanne. Imidlertid gjelder det naturligviis om, at enhver saadan Eiendommelighed er gjennemtrængt af en vis Aand, og for mit Vedkommende afskyes alt det separatistiske Uvæsen i Familier, der strax den første Gang lægger an paa at vise, hvor særegent Alt er hos dem, der stundom gaaer saavidt, at Familien taler et eget Sprog eller i saa gaadefulde Allusioner, at man ikke veed, hvad man skal gjøre ud deraf. Sagen er, at Familien eier en saadan Eiendommelighed, Kunsten, at den veed at gjemme den.

De, der gifte sig for at have et Hjem, raabe altid paa, at der er Ingen, der venter paa dem, Ingen, der tager imod dem o. s. v. Dette viser tilstrækkeligt, at de egentlig kun have et Hjem, idet de tillige tænke et Ude. Jeg behøver Gud skee Lov ingenlunde at gaae ud, hverken for at huske eller for at glemme, at jeg har et Hjem. Følelsen deraf har ofte grebet mig allerbedst som jeg

sidder. Jeg behøver heller ikke at gaae ind i Dagligstuen eller i Spisestuen, for at forvisse mig derom. Ofte kan denne Følelse gribe mig, naar jeg sidder ganske ene paa mit Arbeids-Værelse. Den kan gribe mig, naar Døren til mit Cabinet gaaer op, og jeg lidt efter seer et livsglad Ansigt paa Ruden, og Gardinet atter trækkes for, og der bankes ganske sagte paa, og derpaa et Hoved kigger saaledes ind ad Døren, at man skulde troe, at dette Hoved ikke tilhørte noget Legeme, og hun da i samme Nu staaer ved min Side, og forsvinder igjen. Denne Følelse kan gribe mig, naar jeg langt ud paa Natten sidder der ganske ene, som i gamle Dage paa Collegiet; jeg kan da tænde mit Lys, liste mig ganske sagte ind i hendes Sovekammer for at see, om hun virkelig sover. Nu det forstaaer sig, denne Følelse griber mig ogsaa ofte, idet jeg kommer hjem. Og naar jeg da har ringet paa; hun veed, at det er ved det Klokkeslet, jeg pleier at komme (vi stakkels Embedsmænd ere ogsaa i den Henseende generede, at vi ikke kunne overraske vore Koner), hun kjender den Maade, paa hvilken jeg pleier at ringe, naar jeg nu indenfor kan høre en Støien og Larmen af Børnene og af hende, og hun selv stiller sig i Spidsen for den lille Skare, selv saa barnlig, at hun synes at rivalisere med Børnene i at juble — da føler jeg, at jeg har et Hjem. Og naar jeg da seer alvorlig ud (Du taler saa meget om at være Menneskekjender, hvo er dog Menneskekjender som en Qvinde)! hvor forandret er da ikke dette næsten overgivne Barn; hun bliver ikke fortvivlet, faaer ikke ondt, men der er en Kraft i hende, der ikke er haard, men uendelig bøielig, som det Sværd, der kunde bide Steen, og dog vikles om Livet. Eller naar hun kan see, at jeg nok snarere er gnaven (Herre Gud, det hænder ogsaa), hvor eftergivende kan hun da ikke være, og dog hvor megen Overlegenhed ligger der ikke i denne Eftergiven.

Hvad jeg forøvrigt kunde have Lyst at sige Dig i denne Anledning, det vil jeg helst knytte til et bestemt Udtryk, jeg troer man med Rette kan bruge om Dig, et Udtryk Du ogsaa selv ofte bruger: at Du er en Fremmed og Udlænding i Verden. Yngre Mennesker, der ikke have Forestilling om, hvor dyrt man kjøber Erfaring, men heller ingen Ahnelse om, hvilken uudsigelig Rigdom den er, kunne let lade sig henrive i den samme Hvirvel, de kunne maaskee føle sig paavirkede af Din Tale som af en frisk Luftning, der lokker dem ud paa det uendelige Hav, Du viser for dem, selv kan Du blive ungdommelig beruset, næsten ikke til at styre ved Tanken om denne Uendelighed, der er Dit Element, et Element, der ligesom Havet uforandret skjuler Alt paa sin

dybe Bund. Skulde Du, der allerede er en velbefaren Mand paa dette Farvand, ikke vide at fortælle om Uheld og Havsnød. Det forstaaer sig, den Ene veed i Almindelighed ikke stort om den Anden paa dette Hav. Man udruster ikke store Fartøier, som man med Møie faaer stødt ud paa Dybet, nei det er meget smaa Baade, Joller kun til een Person; man benytter Øieblikket, man udspænder sit Seil, man stryger med urolige Tankers uendelige Hurtighed, ene paa det uendelige Hav, ene under den uendelige Himmel. Dette Liv er farefuldt, men Forestillingen om at tabe det er man fortrolig med; thi det er jo den egentlige Nydelse den at man forsvinder saaledes i det Uendelige, at der kun bliver saa meget tilbage, at man nyder denne Forsvinden. Søfarende fortælle, at man paa det store Verdens-Ocean seer en Art Snække, man kalder den flyvende Hollænder. Den kan udbrede et lille Seil og nu med uendelig Hast stryge hen over Havets Flade. Saaledes er det omtrent med Din Seilads over Livets Hav. Ene i sin Kajak er man sig selv nok, har intet videre med noget Menneske at gjøre uden i det Øieblik, man selv ønsker. Ene i sin Kajak er man sig selv nok — jeg kan ikke ret forstaae, hvorledes man dog kan udfylde denne Tomhed, men som Du er det eneste Menneske, jeg har kjendt, hos hvem der er noget Sandt deri, saa veed jeg ogsaa, at Du har en Person ombord, der kan hjælpe til at udfylde Tiden. Du skulde derfor sige: ene i sin Baad, ene med sin Sorg, ene med sin Fortvivlelse, som man er feig nok til hellere at ville bevare end at man skulde underkaste sig Helbredelsens Smerte. Lad mig nu fremdrage Skyggesiden af Dit Liv, ikke som om jeg vilde gjøre Dig bange, jeg giver mig ikke af med at være Bussemand, og Du er for klogtig til at lade Dig paavirke af Sligt. Men betænk dog det Smertefulde, det Veemodige, det Ydmygende, der ligger i at være i denne Forstand Fremmed og Udlænding i Verden. Jeg skal ikke forstyrre det Indtryk, jeg mulig kan gjøre paa Dig, ved at ophidse Dig ved Tanken om det forplumrede Familie-Sammenhold, den Staldluft, Du afskyer; men tænk Dig Familielivet i dets Skjønhed, grundet paa et dybt og inderligt Samfund saaledes, at det Alt Forbindende dog er gaadefuldt skjult, det ene Forhold sindrigt slynget i det Andet, saa at man kun ahner Sammenhænget, tænk Dig dette Familiens forborgne Liv i sig selv omklædt med en saa skjøn, ydre Form, at man intetsteds støder an paa det Haarde i Sammenføiningen, og tænk Dig nu Dit Forhold dertil. En saadan Familie vilde netop behage Dig, og Du vilde maaskee ofte glæde Dig ved at komme i den, Du vilde ved Din Lethed snart være ligesom fortrolig i den.

Jeg siger »ligesom«; thi at Du ikke blev det, og at Du, da Du altid vil blive en Fremmed og Udlænding, ikke kan blive det, det er klart. Man vilde ansee Dig for en velkommen Gjest, man vilde maaskee være venlig nok til at gjøre Dig Alt saa behageligt som muligt, man vilde være forekommende imod Dig, ja man vilde behandle Dig som man behandler et Barn, man holder af. Og Du, Du vilde være uudtømmelig i Opmærksomhed, opfindsom for paa alle Maader at glæde Familien. Ikke sandt, det var jo meget skjønt, og Du kunde vel i et enkelt bizart Øieblik fristes til at sige, at Du brød Dig ikke om at see Familien i Slaabrok, eller Frøkenen i Slæber, eller Fruen uden Kappe, og dog ligger der for Dig, naar Du vil see nøiere til, en uhyre Ydmygelse i Familiens rigtige Adfærd imod Dig; saaledes maatte enhver Familie bære sig ad, og Du blev den Ydmygede. Eller troer Du da ikke, at Familien gjemmer et ganske andet Liv for sig selv, der er dens Helligdom, troer Du ikke, at enhver Familie endnu har Huusguder, om den end ikke sætter dem i Forværelset. Og skjuler der sig ikke i Din Yttring en saare forfinet Svaghed; thi jeg troer virkelig ikke, at Du kunde taale at see Din Kone, hvis Du nogensinde blev gift, i Neligée, med mindre denne Dragt var en Pynt beregnet paa at behage Dig. Du mener vel, at Du har gjort meget for Familien for at underholde den, for at udbrede en vis æsthetisk Glands over den, men sæt Familien agtede dette saare lidet i Sammenligning med det indre Liv, den eier. Saaledes vil det gaae Dig i Forhold til enhver Familie, og der ligger en Ydmygelse deri, hvor stolt Du end er. Ingen deler Sorgen med Dig, Ingen fortroer sig til Dig. Du mener vel, at det ofte er Tilfældet, Du har jo beriget Dig selv med en Mangfoldighed af psychologiske Iagttagelser; men dette er ofte en Skuffelse, thi Folk ville gjerne tale med Dig for det Løse, og fjernt berøre eller lade ahne en Bekymring, fordi det Interessante, der derved i Dig kommer i Bevægelse, dulmer Smerten, og i og for sig allerede har en Behagelighed, som gjør, at man attraaer denne Medicin, ogsaa uden at behøve den. Og naar da netop paa Grund af Din isolerede Stilling (Du veed, Folk ville hellere communicere hos en Tiggermunk end hos deres Skriftefader) En henvendte sig til Dig, det fik dog aldrig den sande Betydning, hverken for Dig eller for ham; for ham ikke, fordi han følte det Vilkaarlige, der ligger i at

---

Huusguder] af de romerske Husguder (Lares) fandtes der Billeder i Forstuen (Atrium), hvor Familien oprindeligt samledes om Arnen til Maaltider o. l.

betroe sig til Dig; for Dig ikke, fordi Du ikke ganske kunde see bort fra det Tvetydige, hvorpaa Din Competence beroede. Du er nu unegtelig en god Operateur, Du forstaaer at trænge ind i Sorgens og Bekymringens hemmeligste Indelukke, dog saaledes, at Du ikke glemmer Tilbageveien. Vel, jeg antager, at det lykkedes Dig at helbrede Din Patient, nogen sand og dyb Glæde havde Du ikke deraf; thi det Hele bar dog Vilkaarlighedens Præg, og Du havde intet Ansvar. Først Ansvaret giver Velsignelse og sand Glæde, og det om man end ikke kan gjøre det halv saa godt som Du; det giver Velsignelse, ofte naar man slet Intet gjør. Men naar man har et Hjem, da har man et Ansvar, og dette Ansvar giver Sikkerhed i sig selv og Glæde. Netop fordi Du ikke vil have Ansvaret, maa Du finde det ganske i sin Orden, hvad Du saa ofte klager over, at Folk ere utaknemlige mod Dig. Imidlertid er det da ogsaa sjeldnere, at Du saaledes giver Dig af med at helbrede Folk, i Almindelighed gaaer, som jeg før har sagt Dig, Din Hovedvirksomhed ud paa at tilintetgjøre Illusioner, og leilighedsviis i at arbeide Andre ind i Illusioner. Naar man seer Dig med een eller to Yngre, hvorledes Du ved et Par Bevægelser allerede har hjulpet dem et godt Stykke ud over alle de barnlige i mange Maader saa frelsende Illusioner, hvorledes de nu blive lettere end Virkeligheden, hvorledes Vingerne skyde sig frem, medens Du selv som en gammel erfaren Fugl giver dem en Forestilling om, hvad et Vingeslag er, hvormed man overflyver hele Tilværelsen; eller naar Du foretager en lignende Øvelse med unge Piger, og studerer Forskjellen i Flugt, at man i den mandlige Flugt hører Vingeslaget, hvorimod den qvindelige er som en hendrømmende Roen — naar man seer dette, hvo kan da blive vred paa Dig paa Grund af den Kunst, hvormed det skeer, og hvo burde ikke blive vred paa Dig for den Letsindighed, der ligger deri. Du kan rigtignok sige om Dit Hjerte, som der staaer i den gamle Vise:

> Mein Herz ist wie ein Taubenhaus:
> Die Eine fliegt herein, die Andre fliegt heraus,

kun at man Dig betræffende ikke saa meget seer, at de flyve ind, som man bestandig seer nye flyve ud. Men saa skjønt et Billede

---

Mein Herz osv.] Baggesen, Scheerenschleifer-Epopee, Poetische Werke in deutscher Sprache, Leipzig 1836, II S. 228 (fliegt hinein und die andr' hinaus), efter en ældre tysk Vise.

et Dueslag end forresten er af et stille huusligt Hjem, saa maa det i Sandhed ikke tages paa denne Maade. Og er det ikke smertefuldt og veemodigt saaledes blot at lade Livet gaae sig forbi, uden nogensinde at vinde Fasthed deri; er det ikke veemodigt, min unge Ven, at Livet aldrig faaer Indhold for Dig. Der ligger noget Veemodigt i den Følelse, at man bliver ældre, men det er et langt dybere Veemod, der griber En, naar man ikke kan blive det. Jeg føler netop i dette Øieblik, med hvor megen Ret jeg kalder Dig: min unge Ven. En Afstand af syv Aar er just ingen Evighed, Forstands-Modenhed vil jeg ikke rose mig af fremfor Dig, men vel af Livs-Modenhed. Ja jeg føler, at jeg virkelig er bleven ældre; men Du holder endnu bestandig fast ved Ungdommens første Overraskelse. Og naar jeg stundom, om end sjeldnere, føler mig træt i Verden, saa er det tillige forbunden med en stille Opløftelse, jeg tænker da paa de skjønne Ord: Salige ere de, som hvile fra deres Gjerninger. Jeg indbilder mig ikke, at have havt en stor Gjerning i Livet, jeg har ikke vraget den, der blev mig anviist, og om den end var ringe, saa har det jo tillige været min Gjerning, at være glad ved den, skjøndt den var ringe. Du hviler visselig ikke fra Din Gjerning, Hvile er for Dig Forbandelse, kun i Uro kan Du leve. Hvile er Din Modsætning, Hvile gjør Dig mere urolig. Du er som en Hungrig, hvem Spisen blot gjør mere hungrig, en Tørstende, hvem Drikken blot gjør mere tørstig.

Dog jeg vender tilbage til det Foregaaende, til de endelige Hensigter, i hvilke Menneskene indgaae Ægteskaber. Jeg har kun nævnet tre, fordi disse dog altid syntes at have Noget for sig, fordi de dog altid reflektere paa et eller andet enkelt Moment i Ægteskabet, uagtet de i deres Eensidighed blive ligesaa latterlige som uæsthetiske og irreligiøse. En Mangfoldighed af aldeles usle endelige Hensyn vil jeg ikke nævne, fordi man end ikke kan lee derad. Saaledes naar En gifter sig for Penges Skyld, eller af Jalousi, eller for Udsigternes Skyld, fordi der er Udsigter til, at hun snart skal døe — eller at hun skal leve længe, men blive en velsignet Green der bærer megen Frugt, saa man ved hende kan stryge en heel Række Onkler og Tanters Efterladenskab i Lommen. Alt Sligt gider jeg ikke nævne.

Som Udbytte af denne Undersøgelse kan jeg her udhæve, at det viste sig, at Ægteskabet, for at være æsthetisk og religiøst,

---

de skjønne Ord] Johannes' Aabenbaring 14. Kap. 13.

intet endeligt »Hvorfor« maatte have; men dette var netop det Æsthetiske i den første Kjærlighed, og saaledes staaer her atter Ægteskabet *au niveau* med den første Kjærlighed. Og dette er det Æsthetiske i Ægteskabet, at det i sig skjuler en Mangfoldighed af Hvorfor, som Livet aabenbarer i sin hele Velsignelse.

Da imidlertid det, jeg for det Første har foresat mig at vise, er Ægteskabets æsthetiske Gyldighed, og da det, hvorved Ægteskabet adskilte sig fra den første Kjærlighed, var det Ethiske og det Religiøse, men det Ethiske og Religiøse igjen, forsaavidt det søger sit Udtryk i noget Enkelt, nærmest har det i Vielsen, saa vil jeg, for ikke at synes at tage mig den Sag altfor let, for ikke at gjøre mig skyldig i det Mindste, der kunde give mig Skin af at fordølge det Schisma mellem den første Kjærlighed og Ægteskabet, som Du og mange Andre, om end af forskjellige Grunde, etablere, saa vil jeg dvæle ved denne. Du maa her gjerne have Ret i, at naar en Mængde Mennesker ikke opholde sig over dette Schisma, det da har sin Grund i, at de mangle Energi og Dannelse til at tænke over det Ene saa vel som over det Andet. Lad os imidlertid see lidt nærmere paa Vielsen og dens Formular. Maaskee vil Du ogsaa i det Følgende finde mig bevæbnet, og det kan jeg forsikkre Dig, uden at det generer min Kone; thi hun seer gjerne, at jeg holder saadanne Fribyttere som Dig og Dine Lige borte. Jeg er desuden af den Mening, at ligesom den Christne altid bør være istand til at gjøre Rede for sin Tro, saaledes bør en Ægtemand ogsaa altid være istand til at kunne gjøre Rede for Ægteskabet, ikke just til Enhver, der behager at forlange det, men til Enhver, han finder værdig dertil, eller om end som *in casu* uværdig, dog finder for godt at gjøre det for. Og da Du i den senere Tid, efterat have ødelagt en Mængde andre Landskaber, er begyndt at hærge Ægteskabets Provinds, saa føler jeg mig opfordret til at møde Dig.

At Du kjender Vielses-Formularen, ja at Du har studeret den, det forudsætter jeg. Du er overhovedet altid vel rustet, og begynder i Almindelighed aldrig at angribe en Ting, førend Du veed ligesaa god Besked om den, som dens meest prøvede Forsvarere. Det hænder Dig derfor undertiden, hvad Du selv klager over, at Dine Angreb ere for gode, at de, der skulle forsvare, ikke vide saa god Besked derom som Du, der angriber. Vi faae nu at see.

---

au niveau med] paa Højde med.

Dog lad os, førend vi gaae til det Enkelte, see, om der ikke i Vielsens Akt blot som Akt betragtet ligger noget Forstyrrende. Vielsen er jo ikke Noget, de Elskende selv i et riigt Øieblik finde paa, Noget, de, hvis de underveis skulde faae andre Tanker, igjen uden videre kunne opgive. Det er altsaa en Magt, der her træder os imøde. Men behøver da Kjærligheden at anerkjende nogen anden Magt end sig selv? At naar først Tvivl og Bekymring har lært et Menneske at bede, at han da vilde tage til Takke med at bøie sig under en saadan Magt, det vil Du maaskee indrømme, men den første Kjærlighed trænger ikke dertil. Du maa her erindre, at vi have tænkt os de paagjeldende Individer religiøst udviklede, jeg har derfor ikke med at gjøre, hvorledes det Religiøse kan komme frem i et Menneske, men hvorledes det kan bestaae med den første Kjærlighed; og saavist som det er, at ulykkelig Kjærlighed kan gjøre et Menneske religiøst, saa vist er det ogsaa, at religiøse Individer kunne elske. Det Religiøse er ikke saaledes Menneskenaturen fremmed, at der først behøves et Brud for at vække det. Men ere de paagjeldende Individer religiøse, saa er den Magt, der i Vielsen træder dem imøde, ikke fremmed, og som deres Kjærlighed forener dem i en høiere Eenhed, saa løfter det Religiøse dem op i en endnu høiere.

Hvad gjør da Vielsen? Den giver først en Oversigt over Slægtens Tilblivelse, og indfæster derved det nye Ægteskab i Slægtens store Legeme. Den giver derved det Almindelige, det reent Menneskelige, kalder dette frem i Bevidstheden. Dette støder Dig, Du siger maaskee: det er ubehageligt i det Øieblik, man forener sig saa inderligt med et Menneske, at alt Andet forsvinder for En, da at erindres om, es ist eine alte Geschichte, Noget der er skeet og skeer og vil skee. Du vil netop glæde Dig i det, der er det Eiendommelige i Din Kjærlighed, Du vil lade Kjærlighedens hele Lidenskab blusse i Dig, og Du ønsker ikke at forstyrres ved Tanken om, at Peer og Povel gjør det Samme, »det er høist prosaisk at erindres om sin numeriske Betydning: Anno 1750 Hr. N. N. og dydzirede Jfr. N. N. Kl. 10, samme Dag Kl. 11 Hr. N. N., Jfr. N. N.« Dette klinger nu høist forfærdeligt, imidlertid skjuler sig i Dit Raisonnement en Reflexion, der har forstyrret den første Kjærlighed. Kjærlighed er, som ovenfor bemærket, Eenhed af det Almene og det Særegne, men i den Forstand,

---

es ist eine alte Geschichte] Heine, Lyrisches Intermezzo Nr. 39 (Sämmtliche Werke, Hamburg 1874, XV S. 109).

som Du, at ville nyde det Særlige viser en Reflexion, der har sat det Særlige udenfor det Almene. Jo mere det Almene og det Særegne gjennemtrænge hinanden, desto skjønnere er Kjærligheden. Det Store er hverken i umiddelbar eller i høiere Forstand det at være det Særegne, men i det Særegne at eie det Almene. Det kan derfor ikke blive den første Kjærlighed nogen forstyrrende Indledning, at erindres om det Almene. Dertil kommer, at Vielsen ogsaa gjør mere. For nemlig at vise tilbage paa det Almene, fører den de Elskende hen til de første Forældre. Den bliver altsaa ikke staaende ved det Almene *in abstracto*, men viser dette udtrykt i Slægtens første Par. Dette er et Vink om, hvorledes ethvert Ægteskab er. Ethvert Ægteskab er som ethvert Menneskeliv paa eengang dette Enkelte og dog det Hele, paa eengang Individ og Symbol. Den giver altsaa de Elskende det skjønneste Billede af et Par Mennesker, der ikke ere forstyrrede af Reflexion paa Andre; den siger til de Enkelte, saaledes er ogsaa I et Par, det er den samme Begivenhed, der her gjentager sig med Eder, I staae nu ogsaa her ene i den uendelige Verden, ene for Guds Aasyn. Du seer altsaa, at Vielsen ogsaa giver det, Du forlanger, men at den tillige giver mere, at den giver paa eengang det Almene og det Særegne.

»Men Vielsen forkynder, at Synden er kommen ind i Verden, og det er dog vel disharmonisk i det Øieblik, man føler sig renest, da at erindres saa stærk om Synden. Dernæst lærer den, at Synden kom ind i Verden ved Ægteskabet, og dette synes lidet opmuntrende for de respektive Ægtefolk; det forstaaer sig, Kirken kan vaske sine Hænder, hvis der kommer noget Ulykkeligt ud deraf, thi den har ikke smigret med et forfængeligt Haab.« At Kirken ikke smigrer med et forfængeligt Haab, maatte vel i og for sig ansees for et Gode. Videre: Kirken siger, at Synden kom ind i Verden ved Ægteskabet, og dog tillader den det; den siger, at Synden kom ind ved Ægteskabet, men det kunde dog være et stort Spørgsmaal, om den lærer, at det var formedelst Ægteskabet. I ethvert Tilfælde forkynder den Synden blot som Menneskets almindelige Lod, gjør ingen bestemt Anvendelse paa den Enkelte, og siger allermindst: I ere nu ifærd med at begaae en Synd. Det er vistnok en saare vanskelig Sag at udvikle, i hvilken Forstand Synden kom ind ved Ægteskabet, det kunde synes, at Synd og Sandselighed her bleve identificerede. Imidlertid kan det dog ikke ganske forholde sig saaledes, da Kirken tillader Ægteskabet. Ja, vil Du sige, det er først naar den har taget alt

det Skjønne bort fra den jordiske Kjærlighed. Ingenlunde, vilde jeg svare, idetmindste findes der intet Ord derom i Vielsen.

Kirken forkynder dernæst Syndens Straf, at Qvinden skal føde Børn med Smerte og være sin Mand underdanig. Men den første af disse Følger er dog vel af den Natur, at den, om Kirken end ikke forkyndte den, vilde forkynde sig selv. Ja, svarer Du, men det Forstyrrende ligger i, at det udsiges, at det er Syndens Følge. Du finder det æsthetisk skjønt, at et Barn fødes med Smerte, det er en Agtelse for et Menneske, en billedlig Betegnelse af hvad Betydning det dog har, at et Menneske kommer til Verden, i Modsætning til Dyrene, der paa jo lavere et Trin de staae, med desto større Lethed bringe deres Unger til Verden. Jeg maa her atter indskjærpe, at det forkyndes som Menneskets almindelige Lod, og at det, at et Barn fødes i Synd, er det dybeste Udtryk for dets høieste Værdighed, at det netop er en Forklarelse af Menneskelivet, at Alt det betræffende henføres under Bestemmelsen af Synd.

Dernæst hedder det, at Qvinden skal være Manden underdanig. Du vil maaskee her sige: ja det er skjønt, og det har altid tiltalt mig, at see en Qvinde, der i sin Mand elskede sin Herre. Men det, at det skal være en Følge af Synden, det oprører Dig, og Du føler Dig kaldet til at optræde som Qvindens Ridder. Om Du gjør hende en Tjeneste dermed, skal jeg lade uafgjort, men jeg troer, at Du ikke har fattet Qvindens Væsen i dets hele Inderlighed, hvortil ogsaa hører, at hun paa eengang er fuldkomnere og ufuldkomnere end Manden. Vil man betegne det Reneste og det Fuldkomneste, da siger man en Qvinde, vil man betegne det Svageste, det Skrøbeligste, da siger man en Qvinde; vil man give en Forestilling om det over Sandseligheden hævede Aandelige, da siger man en Qvinde, vil man give en Forestilling om det Sandselige, da siger man en Qvinde; naar man vil betegne Uskyld i hele sin opløftende Storhed, saa siger man en Qvinde, naar man vil betegne den deprimerede Følelse af Skyld, da siger man en Qvinde. I en vis Forstand er derfor Qvinden fuldkomnere end Manden og det udtrykker Skriften saaledes, at hun har mere Skyld. Naar Du nu igjen erindrer, at Kirken kun forkynder Qvindens almindelige menneskelige Lod, saa skjønner jeg ikke, at deraf kan fremgaae noget for den første Kjærlighed Foruroligende, men vel for den Reflexion, der ikke forstaaer at fastholde hende paa denne Mulighed. Desuden gjør Kirken jo ikke Qvinden blot til Slave, den siger, »og Gud sagde, jeg vil

---

den siger] 1. Mosebog Kap. 2, 18 og 24.

gjøre Adam Selskab«, et Udtryk, der har ligesaa megen æsthetisk Varme som Sandhed. Derfor lærer Kirken: »og Manden skal forlade Fader og Moder og holde fast ved sin Hustru.« Man skulde nærmest have ventet, at det skulde hedde: Qvinden skal forlade Fader og Moder og holde fast ved sin Mand; thi Qvinden er jo den svagere. I Skriftens Udtryk ligger en Anerkjendelse af Qvindens Betydning, og ingen Ridder kunde være mere galant imod hende.

Hvad endelig den Forbandelse angaaer, der blev Manden til Deel, da synes jo rigtignok den Omstændighed, at han i sit Ansigts Sved skal æde sit Brød, med et eneste Ord at jage ham ud af den første Kjærligheds Hvedebrøds-Dage. At denne Forbandelse ligesom al guddommelig Forbandelse, hvad man oftere har erindret om, skjuler en Velsignelse i sig, beviser forsaavidt Intet her, som det dog altid maa forbeholdes en senere Tid at erfare det. Det, jeg derimod vil erindre om, er, at den første Kjærlighed ikke er feig, at den ikke frygter Farer, og at den derfor i denne Forbandelse vil see en Vanskelighed, som ikke kan skrække den.

Hvad gjør altsaa Vielsen? »den standser de Elskende«, ingenlunde; men den lader det, der allerede var i Bevægelse, udvortes træde frem. Den gjør det Almeen-Menneskelige gjeldende, og i denne Forstand ogsaa Synden; men al den Angst og Qval, der vil, at Synden ikke maa være kommen ind i Verden, har sin Grund i en Reflexion, som den første Kjærlighed ikke kjender. At ville have, at Synden ikke maa være kommen ind Verden, er at føre Menneskeheden tilbage paa det Ufuldkomnere. Synden er indkommen, men idet Individerne have ydmyget sig herunder, staae de høiere end de før stode.

Kirken henvender sig derpaa til den Enkelte og forelægger ham nogle Spørgsmaal. Herved synes atter en Reflexion at fremkaldes. »Hvortil slige Spørgsmaal, Kjærligheden har sin Forvisning i sig selv.« Men Kirken spørger jo ikke for at gjøre vaklende, men for at gjøre fast, og for at lade det, der allerede er fast, udtale sig. Her møder nu den Vanskelighed, at Kirken i sit Spørgsmaal slet ikke synes at tage Hensyn til det Erotiske. Den spørger, har Du raadført Dig med Gud og Din Samvittighed, dernæst med Venner og Bekjendte. Jeg skal her ikke udhæve det saare Gavnlige i, at Kirken med dyb Alvor spørger saaledes. Kirken er, for at bruge et Udtryk af Dig, ikke en Kirsten-Giftekniv. Kan det da forstyrre de Paagjeldende? De have jo ved Tak henført deres Kjærlighed til Gud, og saaledes raadført dem med ham; thi det er dog vel og, om end indirecte, en Raadførelse med Gud, naar jeg takker ham.

Naar Kirken nu ikke spørger dem, om de elske hinanden, saa er det ingenlunde, fordi den vil tilintetgjøre den jordiske Kjærlighed, men fordi den forudsætter den.

Kirken tager derpaa et Løfte. Vi saae i det Foregaaende, hvorledes Kjærligheden ypperligt lader sig optage i en saadan høiere Concentricitet. Forsættet gjør Individet frit, men jo friere, som alt er udviklet, Individet er, desto æsthetisk skjønnere er Ægteskabet.

Saaledes troer jeg, at det har viist sig, at forsaavidt man søger det Æsthetiske i den første Kjærlighed i dens præsentiske umiddelbare Uendelighed, Ægteskabet maa betragtes som dennes Forklarelse og er endnu skjønnere end denne. Dette troer jeg indlyser af det Foregaaende, og i det nærmest Foregaaende have vi tillige seet, at al den Tale om Kirkens Forkleinelse er greben ud af Luften og kun finder Sted for Den, hvem det Religiøse har været til Forargelse.

Men forholder dette sig nu saaledes, saa gaaer det Øvrige af sig selv. Spørgsmaalet bliver nemlig, lader denne Kjærlighed sig realisere. Du vil maaskee, efterat have indrømmet alt det Foregaaende, sige: nu bliver det ligesaa vanskeligt at realisere Ægteskabet, som den første Kjærlighed. Hertil maa jeg svare nei; thi i Ægteskabet ligger Bevægelses-Loven. Den første Kjærlighed bliver et uvirkeligt An-sich, som aldrig faaer indre Gehalt, fordi den blot bevæger sig i et udvortes Medium; i det ethiske og religiøse Forsæt har den ægteskabelige Kjærlighed Muligheden af indre Historie og adskiller sig fra den første Kjærlighed som den historiske fra den uhistoriske. Denne er stærk, stærkere end hele Verden, men i det Øieblik Tvivlen falder ind i den, er den tilintetgjort, den er som en Søvngænger, der med uendelig Sikkerhed kan gaae over de farligste Steder, nævner man hans Navn, styrter han ned. Den ægteskabelige Kjærlighed er bevæbnet; thi i Forsættet er Opmærksomheden ikke blot rettet mod Omverdenen, men Villien rettet mod sig selv, mod det Indvortes. Og nu vender jeg Alt om og siger: det Æsthetiske ligger ikke i det Umiddelbare, men i det Erhvervede; men Ægteskabet er netop den Umiddelbarhed, der har Middelbarheden i sig, den Uendelighed, der har Endeligheden i sig, den Evighed, der har Timeligheden i sig. Saaledes viser Ægteskabet sig i dobbelt Forstand som Ideal, baade i antik og romantisk Betydning. Naar jeg siger, at det Æsthetiske ligger i det Erhvervede, saa skal dermed ingenlunde være sagt, at det ligger i den blotte Stræben som saadan. Denne er nemlig negativ, men det blot Negative er aldrig æsthetisk; naar det derimod er en

Stræben, der har Indholdet i sig, en Strid, der har Seieren i sig, saa har jeg i denne Dobbelthed det Æsthetiske. Dette troer jeg at burde erindre med Hensyn til den Fortvivlelsens Begeistring, med hvilken man i vor Tid hører det Erhvervede anprise i Modsætning til det Umiddelbare, som om det var det, det kom an paa, i Bund og Grund at ødelægge Alt for at bygge op fra ny. Det har virkeligt ængstet mig, at høre den Jubel, hvormed yngre Mennesker ligesom Rædselsmændene i den franske Revolution, raabe: *de omnibus dubitandum*. Maaskee er det en Borneerthed af mig. Imidlertid troer jeg dog, at man maa skjelne mellem en personlig og en videnskabelig Tvivl. Med den personlige Tvivl er det altid en egen Sag, og en saadan Tilintetgjørelsens Begeistring, som man ofte nok hører Tale om, fører i det Høieste til, at en Mængde Mennesker vove sig ud, uden at have Kraft til at tvivle, og gaae under eller komme ind i en Halvhed, der ligeledes er den visse Undergang. Udvikler derimod Tvivlens Brydning hos en Enkelt den Kraft, der igjen overvinder Tvivlen, saa er et saadant Syn opløftende, idet det viser, hvad et Menneske er ved sig selv, men det er egentlig ikke skjønt; thi for at det skulde være det, udfordres, at det har Umiddelbarheden i sig. En saadan i høieste Grad gjennem Tvivl tilveiebragt Udvikling stræber hen til, hvad man i Extremet udtrykker saaledes: at gjøre et Menneske til et ganske andet. Skjønheden ligger derimod i, at det Umiddelbare erhverves i og med Tvivlen. Dette maa jeg udhæve i Modsætning til den Abstraktion, i hvilken man har gjort Tvivlen gjeldende, den Forgudelse, man har drevet med den, den Dumdristighed, hvormed man har styrtet sig ind i den, den blinde Tillid, hvormed man har haabet en herlig Udgang af den. Dertil kommer, at jo mere aandeligt det er, der skal vindes, desto mere kan man anprise Tvivlen; men Kjærligheden tilhører bestandig en Region, hvor der ikke saa meget kan være Tale om et Erhvervet, som om et Givet, og et Givet, som erhverves. Jeg veed overhovedet ikke, af hvad Art denne Tvivl skulde være. Skulde det være den rette Disposition for en Ægtemand at have gjort sørgelige Erfaringer, at have lært at tvivle, og skulde det være det sande skjønne Ægteskab, der fremgik, naar han nu i Kraft af denne Tvivl med en stor sædelig Alvor giftede sig, og som Mand var tro og bestandig? Vi ville prise ham, men ikke anprise hans Ægteskab uden som et

---

de omnibus dubitandum man bør tvivle om alt, efter Cartesius Philosophiens Udgangspunkt.

Exempel paa, hvad et Menneske kan formaae. Eller skulde han for at være Tvivler tilgavns ogsaa tvivle om hendes Kjærlighed, om Muligheden af at fastholde det Skjønne i dette Forhold, og dog have Stoicisme nok til at ville det. Jeg veed det meget vel, I falske Lærere ere meget villige til at anprise Sligt, netop for at Eders falske Lærdom bedre kan finde Indgang, I rose det, naar det tjener Eders Hensigt, og sige, see det er det sande Ægteskab; men I vide meget vel, at denne Roes skjuler en Dadel i sig, og at især Qvinden ingenlunde er tjent dermed, og saaledes gjør I Alt for at friste hende. Derfor adskille I, efter den gamle Regel: *divide et impera.* Den første Kjærlighed lovprise I. Den bliver, naar I maae raade, et Moment, der ligger udenfor Tiden, et hemmelighedsfuldt Noget, man kan lyve Alt om. Ægteskabet kan ikke saaledes skjule sig, det bruger Aar og Dage til at udfoldes, hvor let da Leilighed nok til at rive ned eller til at opbygge med saadanne forræderske Betragtninger, at der skal en fortvivlet Resignation til at holde det ud.

Dette staaer altsaa fast mellem os: som Moment betragtet er den ægteskabelige Kjærlighed ikke blot ligesaa skjøn som den første men endnu skjønnere, fordi den i sin Umiddelbarhed indeholder en Eenhed i flere Modsætninger. Det er da ikke saa: Ægteskabet er en høist respektabel men kjedelig moralsk Person, Elskoven Poesi; nei Ægteskabet er ret egentlig det Poetiske. Og naar Verden saa ofte med Smerte har seet, at en første Kjærlighed ikke lod sig gjennemføre, saa vil jeg gjerne sørge med, men tillige erindre om, at Feilen ikke saa meget laae i det Senere, som i at man ikke begyndte rigtigt. Den første Kjærlighed mangler nemlig det andet æsthetiske Ideal, det Romantiske. Den har ikke Bevægelses-Loven i sig. Dersom jeg tog Troen i det personlige Liv ligesaa umiddelbar, saa vilde til den første Kjærlighed svare en Tro, som i Kraft af Forjættelsen troede sig istand til at flytte Bjerge, og som nu vilde drage om og gjøre Undergjerninger. Maaskee vilde det lykkes den, men denne Tro havde ingen Historie; thi Ramsen paa alle dens Undergjerninger er ikke dens Historie, derimod er Troens Tilegnelse i det personlige Liv Troens Historie. Denne Bevægelse har den ægteskabelige Kjærlighed, thi i Forsættet er Bevægelsen vendt ind efter. I det Religiøse lader den ligesom Gud sørge for hele Verden, i Forsættet

---

divide et impera del og hersk, den franske Konge Ludvig XI's politiske Grundsætning.

vil den i Forening med Gud stride for sig selv, erhverve sig selv i Taalmodighed. I Syndens Bevidsthed er der optaget en Forestilling om den menneskelige Skrøbelighed, men i Forsættet er den seet overvundet. Dette kan jeg ikke noksom indskjærpe med Hensyn til den ægteskabelige Kjærlighed. Den første Kjærlighed har jeg visselig ladet vederfares al Ret, og jeg troer, jeg er en bedre Lovpriser af den end Du, men dens Feil ligger i dens abstrakte Charakteer.

Den ægteskabelige Kjærlighed rummer derfor noget Mere i sig, som Du ogsaa kan see deraf, at den er i Stand til at opgive sig selv. Sæt, den første Kjærlighed ikke lod sig realisere, saa ville, hvis det i Sandhed var en ægteskabelig Kjærlighed, Individerne være i Stand til at opgive den, og dog eie dens Sødme, om end i en anden Forstand. Dette kan den første Kjærlighed aldrig. Men heraf følger ingenlunde, at det var en Tvivl, der gav den ægteskabelige Kjærlighed sin Resignation, som om det var en Forkleinelse af den første Kjærlighed. Var det det, saa var det jo ingen Resignation, og dog veed maaskee Ingen bedre, hvor sød den er, end Den der resignerer paa den, og dog har Kraften dertil; men denne Kraft er atter ligesaa stor, naar det gjelder om at fastholde Kjærligheden, at realisere den i Livet. Det er den samme Kraft, der hører til at opgive som til at fastholde, og den sande Fastholden er den Kraft, der var istand til at opgive, yttrende sig i at fastholde, og først heri ligger den sande Frihed i at fastholde, den sande sikkre Svæven.

Den ægteskabelige Kjærlighed viser sig som historisk derved, at den er en Assimilationsproces, den forsøger sig i det, der opleves, og fører det Oplevede tilbage til sig; den er altsaa ikke et uinteresseret Vidne til hvad der skeer, men er væsentlig deeltagende, kort den oplever sin egen Udvikling. Den romantiske Kjærlighed henfører vel ogsaa det Oplevede til sig, saaledes naar Ridderen sender de i Slaget erobrede Faner etc. etc. til den Elskede; men om end den romantiske Kjærlighed kunde tænke en nok saa lang Tid medgaaet til alle slige Erobringer, saa kunde det dog aldrig falde den ind, at Kjærligheden skulde have havt Historie. Den prosaiske Betragtning gaaer til det modsatte Extrem, den kan godt begribe, at Kjærligheden faaer Historie, i Almindelighed bliver det en kort Historie, og denne Historie saa tarvelig og pedester, at Kjærligheden snart kan faae Fødder at gaae paa.

---

pedester tilfods ɔ: holdende sig til Jorden.

Den experimenterende Kjærlighed faaer vel ogsaa en Art af Historie, men er dog, ligesom den er uden sand Aprioritet, ogsaa uden Continueerlighed, og ligger blot i det experimenterende Individs Vilkaarlighed, der paa eengang er sin egen Verden og selv Skjebnen i denne. Den experimenterende Kjærlighed er derfor meget tilbøielig til at erkyndige sig om Kjærlighedens Tilstand, og har da en dobbelt Glæde, deels naar Udfaldet svarer til Beregningen, deels naar det viser sig, at der kom noget ganske Andet ud deraf; naar dette skeer, da er den ogsaa tilfreds, idet den finder en Opgave for sine utrættelige Combinationer. Den ægteskabelige Kjærlighed derimod har Aprioritet i sig, men tillige Bestandighed i sig selv, og Kraften i denne Bestandighed er den samme som Loven for Bevægelsen, det er Forsættet. I Forsættet er der sat et Andet, men dette tillige sat som det, der er overvundet, i Forsættet er det Andet sat som et indvortes Andet, idet selv det Udvortes sees i dets Reflex i det Indvortes. Det Historiske ligger i, at dette Andet kommer frem, faaer sin Gyldighed, men netop i sin Gyldighed sees som det, der ikke skal have Gyldighed, saa at Kjærligheden prøvet og luttret udgaaer af denne Bevægelse, og assimilerer sig det Oplevede. Hvorledes dette Andet kommer frem, staaer ikke i Individets Magt, der ikke forholder sig experimenterende; men Kjærligheden har dog tillige i sin Aprioritet seiret over det Alt sammen uden at kjende det. Der staaer vistnok etsteds i det nye Testament: al Gave er god naar den modtages med Taknemlighed. De fleste Mennesker ville gjerne være taknemlige, naar de modtage en god Gave, men de fordre da tillige, at man skal overlade det til dem at afgjøre, hvilken der er god. Dette viser det Indskrænkede hos dem; derimod er hiin anden Taknemlighed i Sandhed seierrig og apriorisk, da den indeholder i sig en evig Sundhed, som end ikke en ond Gave kan forstyrre, ikke derved, at man veed at holde denne borte, men ved den Dristighed, det høie personlige Mod, der vover at takke for den. Saaledes er det ogsaa med Kjærligheden. Her nu at reflektere paa alle de Jeremiader, som Du ugelspilagtigt nok altid er ved Haanden med til Opbyggelse for bekymrede Ægtemænd, det kunde ikke falde mig ind; og jeg haaber, at Du denne Gang vil betvinge Dig selv, da Du har med en Ægtemand at gjøre, der slet ikke kan friste Dig til at have Morskab af at gjøre ham endnu mere forvirret.

---

i det nye Testament] Paulus 1. Timoth. Kap. 4, 4.

Men idet jeg saaledes forfølger Kjærligheden fra dens kryptogamiske Forborgenhed til dens phanerogame Liv, støder jeg underveis paa en Vanskelighed, som Du visselig vil sige har ikke lidet at betyde. Posito jeg sætter, at det lykkedes mig at overbevise Dig om, at det Religiøse og Ethiske, der i den ægteskabelige Kjærlighed træder til den første Kjærlighed, ingenlunde forkleinede denne, at Du i Dit inderste Væsen ret dybt overbeviste Dig derom, og nu ingenlunde forsmaaede et religiøst Udgangspunkt. Du vilde da ene med hende, Du elskede, ydmyge Dig og Din Kjærlighed under Gud; Du er virkelig greben og bevæget, pas nu paa, nu nævner jeg et Ord: Menigheden, og strax, som der staaer i Visen, forsvinder Alt igjen. At komme ud over Inderlighedens Bestemmelse, det troer jeg aldrig vil lykkes Dig. »Menigheden, den velsignede Menighed, der tiltrods for sin Mangfoldighed dog er en moralsk Person; ja havde den endda, som den har alle en moralsk Persons kjedsommelige Egenskaber, tillige den gode, at den kun var eet Hoved paa een Hals . . . jeg veed vel, hvad jeg skulde gjøre«. Du veed nok, der var en gal Mand, hvis fixe Idee var, at Værelset, hvori han levede, var opfyldt af Fluer, saa han stod Fare for at qvæles af dem. I Fortvivlelsens Angst og med Fortvivlelsens Raseri kjæmpede han for sin Existents. Saaledes synes Du ogsaa at kjæmpe for Dit Liv mod en lignende indbildt Sværm af Fluer, mod hvad Du kalder »Menigheden«. Sagen er imidlertid ikke saa farlig; men jeg vil først gjennemgaae de vigtigste Berøringspunkter med Menigheden. Forinden vil jeg blot erindre om, at den første Kjærlighed slet ikke tør regne sig til Fordeel, at den ikke kjender slige Vanskeligheder; thi det kommer af, at den bliver fastholdt abstrakt, og slet ikke kommer i Berøring med Virkeligheden. Du vil meget godt vide at gjøre Forskjel mellem de abstrakte Forhold til en Omverden, hvis Abstraktion hæver Forholdet. At man skal betale Præst og Degn og en juridisk Embedsmand, det kan Du endda finde Dig i, thi Penge er et ypperligt Middel til at fjerne ethvert Forhold; hvorfor Du ogsaa indviede mig i Din Plan, aldrig at gjøre Noget, og aldrig at modtage Noget, end ikke det Mindste, uden at give eller modtage Penge. Ja, naar man seer sig om, hvis Du engang bliver gift, saa er Du istand til at udbetale Enhver, der kommer for at bevidne sin Glæde over dette Skridt, en Douceur. I saa Fald maa

---

eet Hoved] Caligula skal have udtalt det Ønske, at Romerfolket kun havde een Hals (Suetonius, Caligula 30), forat dets Hoved kunde falde for eet Hug.

Du ikke forundre Dig over, at Menigheden tiltager i Antal, eller om det i Virkeligheden skulde hænde Dig, hvad Manden med Fluerne frygtede for. Det, Du da frygter for, ere de personlige Forhold, der ved Forespørgsel, Gratulationer, Bekomplimenteringer, ja vel endog ved Foræringer gjør Pretention paa at træde i et for Penge incommensurabelt Forhold til Dig, søge at lægge al mulig Deeltagelse for Dagen, skjøndt Du netop ved denne Leilighed helst ønskede at være uden al Deeltagelse baade for Dit og Din Elskedes Vedkommende. »En Mængde Latterligheder kan man dog ved Hjælp af Penge blive fri for. Med Penge kan man stoppe Munden paa den Kirkens Trompeter, der ellers skulde blæse Herredagene ind for En, ved Penge kan man blive fri for at blive proklameret til Ægtemand, til en retskaffen Ægtemand for den hele Menighed, og det uagtet man *in casu* vil indskrænke sig til at være det for eet Menneske.« Det er ikke min Opfindelse, denne Skildring, det er Din. Kan Du huske, hvorledes Du rasede engang i Anledning af et Kirkebryllup; Du vilde, at ligesom ved Ordinationer den tilstedeværende Clerus træder til for at lægge Haanden paa Ordinanden, saaledes skulde det hele tilstedeværende ømt deeltagende Brodersamfund kysse Bruden og Brudgommen med et Menigheds-Kys; ja Du erklærede, at det var Dig umuligt at nævne det Ord: Brud og Brudgom, uden at tænke paa det betydningsfulde Øieblik, da en kjærlig Fader eller en mangeaarig Ven reiser sig med sit Glas, for med dyb Rørelse at fremsige disse skjønne Ord: Brud og Brudgom. Som Du nemlig fandt hele den kirkelige Cerimoni ypperlig beregnet paa at qvæle det Erotiske, saa var den derpaa følgende Verdslighed i samme Grad uanstændig, som den kirkelige Høitidelighed var altfor anstændig; »thi uanstændigt, latterligt, smagløst var det dog at anbringe en saadan *quasi* Mand og Kone ved et Spisebord, og derved henlede en eensidig, og usand og uskjøn Reflexion paa, om det er Kirkens Decret, der gjør dem til Ægtefolk.« Du synes altsaa at holde paa et stille Bryllup. Det skal jeg Intet have imod, men blot oplyse Dig om, at Du ligesaa fuldt her bliver erklæret for at være en ret Ægtemand. Maaskee kan Du bedre taale det Ord, naar ingen Anden hører derpaa. Forøvrigt maa jeg erindre Dig om, at der ikke staaer: for den ganske Menighed, men: for Gud og denne Menighed, et Udtryk, der hverken forstyrrer ved sin Begrændsning eller mangler Dristighed.

---

quasi ligesom ɔ: ikke virkeligt.

Hvad Du forøvrigt har at sige i denne Henseende, det kan jeg bedre tilgive, om det end skeer med vanlig Ubændighed, fordi Du dog kun angriber de sociale Forhold. Angaaende disse mener jeg nu, at Enhver kan have sin Mening, og om jeg end er langtfra at billige Din »Sprødigkeit«, saa skal jeg dog være saa tolerant som mulig. Deri ville vi formodentlig altid blive uenige. Jeg anseer det for det Store, at leve i dem, at bringe noget Skjønnere ud af dem, hvis man er istand dertil, at underordne og finde sig i dem, naar man ikke formaaer hiint. Jeg seer slet ingen Fare for Ens Kjærlighed forbunden med at lade lyse fra Prædikestolen; heller ikke troer jeg, at en slig Tillysning er skadelig for Tilhørerne, hvilket Din overspændte Strænghed engang udfandt, da Du paastod, at Tillysningen burde afskaffes, fordi saa mange Mennesker, især Fruentimmer, blot gik i Kirke for at høre derpaa, saa at Prædikenens Indtryk blev tilintetgjort. Der ligger noget Usandt til Grund for Din Ængstelighed, som om alle slige Smaating skulde kunne forstyrre en sund og stærk Kjærlighed. Det er ingenlunde min Hensigt at tage alt det Uvæsen, der i denne Henseende gaaer i Svang, i Forsvar. Naar jeg holder fast paa Menigheden, saa identificerer jeg ikke denne med et »høistæret Publicum«, der for at erindre om en Yttring af Goethe: »er uforskammet nok til at troe, at Alt, hvad man foretager sig, gjør man for at give det Stof til Samtale.« En anden Betragtning, hvoraf jeg ogsaa kan forklare mig Din store Angst for alt Medvideri og alle Ophævelser, er, at Du frygter for at gaae Glip af det erotiske Øieblik. Du forstaaer at holde Din Sjæl saa apathisk og stille, som en Rovfugl staaer stille før den slaaer ned; Du veed, at Øieblikket ikke staaer i Ens Magt, og at det Skjønneste dog ligger i Øieblikket, Du forstaaer derfor at passe paa, ønsker ikke at anticipere Noget ved den Uro, hvori Du venter Øieblikket. Men naar nu en saadan Begivenhed bliver henlagt til en bestemt Tid, som man veed længe iforveien, naar man ved Forberedelser idelig erindres om den, saa løber man Fare for »at gaae Glip af Pointet«. Man seer deraf, at Du ikke har fattet den ægteskabelige Kjærligheds Væsen, og at Du nærer en kjættersk Overtro paa det Første.

Og lad os nu overveie, om det da virkelig er saa farlig en Sag med Menigheden, naar den, vel at mærke, ikke faaer Lov at antage en saa forskrækkende Skikkelse, som den i Din syge

---

apathisk ubevægelig.

Hjerne øieblikkelig gjør. Dit Liv har dog vel bragt Dig ikke blot i Berøring, nei i inderlig Forbindelse med nogle enkelte Mennesker, hvis Erindring ikke ængster Dig, ikke forstyrrer det Ideale hos Dig, hvis Navn Du nævner høit for Dig selv, naar Du vil opmuntre Dig til det Gode, hvis Nærværelse udvider Din Sjæl, hvis Personlighed er Dig en Aabenbarelse af det Ædle og Ophøiede? Skulde det nu forstyrre Dig at have saadanne Medvidere? Det er næsten som om et Menneske vilde sige i religiøs Henseende: jeg ønsker af mit inderste Hjerte at vedligeholde mit Samfund med Gud og Christus, men jeg kan ikke taale, at han vil bekjende mig for alle de hellige Engle. Paa den anden Side har Dit Liv, Dine ydre Livsforhold vel bragt Dig i Forbindelse med Andre, hvem Glæder og skjønne, betydningsfulde Afbrydelser i det daglige Livs eensformige Gang kun sparsomt bleve tilmaalte. Tæller ikke enhver Familie flere Saadanne i sit Bekjendtskab, maaskee endog i sin Midte, og er det ikke det Skjønne, at disse i deres Eensomhed næsten forladte Mennesker finde et Tilhold i Familien. For dem vilde da et Ægteskab blive en Begivenhed af Betydning, lidt af det poetiske Islæt i Hverdagslivet, Noget de længe iforveien kunne glæde sig til, længe bag efter mindes. I en Familie, hvor jeg kommer, seer jeg oftere en gammel Jomfru, som er samtidig med Konen i Huset. Hun mindes endnu saa levende Bryllupsdagen, ak maaskee mere levende end Fruen selv; hvorledes Bruden var pyntet, enhver lille Biomstændighed. Vilde Du nu berøve alle saadanne Mennesker den Leilighed til at glæde sig, som Du kunde forskaffe dem? Lad os omgaaes de Skrøbelige i Kjærlighed. Der er saa mangt et Ægteskab, der blev indgaaet saa hemmelighedsfuldt som muligt for ret at nyde Glæden, og Tiden bragte maaskee Andet med sig, saa Lidet, at man kunde fristes til at sige, ja havde det endda havt den Betydning, at glæde en Mængde Mennesker, saa havde det dog været Noget. Jeg hader alle Familie-Næsviisheder, det veed Du, ligesaa meget som Du, men jeg forstaaer deels at holde dem fra Livet, deels at sætte mig ud derover; og Du med Din Bitterhed, Din Polemik, Dit Skyts, skulde Du ikke forstaae at gjøre ryddeligt? Det gjør Du vel ogsaa, men det forstyrrer Dig ikke destomindre. Jeg vil ikke foreskrive Dig Grændser, kast bort hvad der forstyrrer Dig, men glem ikke ganske mit Princip, glem ikke, om det er Dig muligt, at realisere det endnu skjønnere, husk, at Kunsten er, hvis det lader sig gjøre, at frelse

---

vil bekjende mig] Matthæus 10. Kap. 32.

saadanne Mennesker, ikke at forsvare sig selv. Jeg kunde indskjærpe Dig det som en Klogskabsregel, thi Du veed meget godt, at jo mere man isolerer sig, desto mere næsten paatrængende gjør man alle disse uvirksomme snakkelystne Mennesker, Du der saa ofte har drevet Dit Spil med dem ved at gjøre dem nysgjerrige og derpaa at lade det Hele opløse sig i Intet; jeg kunde indskjærpe det som en Klogskabsregel, men det vil jeg ikke, thi jeg har for megen Agtelse for Sandheden af hvad jeg siger, til at ville nedværdige den.

Enhver Tilblivelse, netop jo sundere den er, har altid noget Polemisk ved sig, og saaledes har enhver ægteskabelig Forbindelse det ogsaa, og Du veed meget vel, at jeg hader den Familie-Slaphed, den fade *communio bonorum*, som kan give et Ægteskab Udseende af, at man giftede sig med hele Familien. Er den ægteskabelige Kjærlighed en sand første Kjærlighed, saa har den ogsaa noget Forborgent ved sig, den ønsker ikke at stille sig til Skue, sætter ikke sit Liv i at trække paa Vagt i Familierne, drager ikke sin Næring af Gratulationer og Bekomplimenteringer eller af en Gudsdyrkelse, som den lader sig arrangere i Familien. Det veed Du meget vel, lad kun Din Vittighed spille med alt Sligt. I mange Maader kan jeg godt være enig med Dig, og jeg troer, at det ikke vilde være til Skade for Dig og den gode Sag, om Du stundom lod mig som den erfarne kjærlige Forstmand udvise de raadne Træer til Hugst, men da ogsaa paa andre Steder sætte et Kors.

Jeg tager nu ingenlunde i Betænkning at erklære Hemmelighedsfuldhed for den absolute Betingelse for at bevare det Æsthetiske i Ægteskabet, ikke i den Forstand, at man skulde lægge an derpaa, jage derefter, tage det forfængeligt, sætte den egentlige Nydelse blot i Nydelsen af Hemmelighedsfuldheden. Det er en af den første Kjærligheds Yndlings-Ideer, at den vil flygte hen til en ubeboet Ø. Det er nu ofte gjort latterligt nok, jeg skal ikke deeltage i vor Tids billedstormende Vildhed. Feilen ligger deri, at den første Kjærlighed troer, at den ikke lader sig realisere paa anden Maade end ved at flygte. Dette er en Misforstand, der har sin Grund i dens uhistoriske Charakteer. Kunsten er at blive i Mangfoldigheden og dog bevare Hemmeligheden. Jeg kunde atter her udhæve det som en Klogskabsregel, at først ved at blive blandt Folk faaer Hemmelighedsfuldheden sin sande Energi, først ved denne Modstand borer dens Spidse

---

communio bonorum Ejendomsfællesskab.

sig dybere og dybere ind. Det vil jeg ikke af samme Grund som før, og tillige fordi jeg altid anerkjender et Forhold til andre Mennesker som Noget, der har Realitet. Men derfor hører der Kunst dertil, og den ægteskabelige Kjærlighed flyer ikke disse Vanskeligheder, men bevarer og erhverver sig i dem. Desuden har det ægteskabelige Liv saa meget Andet at tænke paa, at det ikke faaer Tid at løbe sig fast i Polemik mod det Enkelte.

Denne Hovedbetingelse lyder ind efter saaledes: Aabenhjertighed, Oprigtighed, Offentlighed efter den størst tænkelige Maalestok; thi dette er Kjærlighedens Livs-Princip, og Hemmelighedsfuldhed her er dens Død. Dette er imidlertid ikke saa let gjort som sagt, og der hører i Sandhed Mod til at gjennemføre det conseqvent; thi Du indseer vel, at jeg herved tænker paa noget Mere end den pjattede Gabmundethed, der grasserer i de vidtløftige Familie-Ægteskaber. Der kan naturligviis kun være Tale om Offentlighed, hvor der kan være Tale om Hemmelighedsfuldhed; men i samme Grad som der kan være Tale om denne, i samme Grad bliver ogsaa hiin vanskeligere. Der hører Mod til at ville vise sig som man i Sandhed er, der hører Mod til ikke at ville frikjøbe sig fra en lille Ydmygelse, naar man kan det ved en vis Hemmelighedsfuldhed; til ikke at ville tilkjøbe sig en lille Tilvæxt til sin Størrelse, naar man kan det ved at være indesluttet. Der hører Mod til at ville være sund, ganske ærligt og oprigtigt at ville det Sande.

Dog lad os begynde med det mindre Betydelige. Det var i Anledning af et Par nygifte Folk, der saae sig nødsagede til »at begrændse deres Kjærlighed indenfor tre smaa Værelsers snevre Grændser«, at Du foretog en lille Udflugt i Phantasiens Rige, der da ligger Dit daglige Opholdssted saa nær, at man kan tvivle, om man skal kalde det en Udflugt. Du hengav Dig nu til paa det Omhyggeligste og Smagfuldeste at decorere en Fremtid, saaledes som Du kunde ønske Dig den. Du veed, jeg deeltager ikke uvillig i et saadant lille Experiment, og er, Gud skee Lov, endnu Barn nok til, naar en fyrstelig Vogn med fire fnysende Heste farer mig forbi, at kunne indbilde mig, at jeg sad inden i den; uskyldig nok til, naar jeg overbeviser mig om, at dette ikke er Tilfældet, at kunne glæde mig over, at en Anden gjør det; ufordærvet nok til ikke at ville, at det skal være Maximum, at holde een Hest, der baade er Kjøre- og Ride-Hest, fordi mine Omstændigheder kun tillade mig dette. Du var da i Tanken gift, lykkelig gift, havde frelst Din Kjærlighed ukrænket ud af alle Gjenvordigheder, og overveiede nu, hvorledes Du vilde indrette Alt i Dit Hjem, for at Din Kjærlighed saa længe som muligt kunde bevare sin Duft. Til den Ende be-

høvede Du mere end tre Værelser. Deri gav jeg Dig Ret, da Du som Ugift bruger fem. Det vilde være Dig ubehageligt, om Du skulde nødsages til at overlade Din Kone eet af Dine Værelser; Du vilde i den Henseende foretrække at overlade hende de fire og selv boe i det femte, end at have eet i Fælledsskab. Efter at have overveiet disse Besværligheder vedblev Du: jeg gaaer altsaa ud fra de omtalte tre Værelser, ikke i philosophisk Forstand, thi jeg agter ikke at vende tilbage til dem igjen, men tvertimod at gaae saa langt fra dem, som muligt. Ja, Du havde en saadan Afsky for tre smaa Værelser, at Du, naar Du ikke kunde have flere, vilde foretrække som Landstrygeren at leve under aaben Himmel, hvilket da til syvende og sidst var saa poetisk, at der skulde en temmelig Svite af Værelser til for at erstatte det. Jeg søgte, ved at paaminde Dig om, at dette var et af den uhistoriske første Kjærligheds sædvanlige Kjetterier, at kalde Dig til Orden, og var nu ret glad ved med Dig at gjennemløbe de mange store kjølige, høithvælvede Sale i Dit Luftcastel, de hemmelige halvdunkle Cabinetter, de af en Mangfoldighed af Lys og Lysekroner og Speile endog i den fjerneste Afkrog oplyste Spise-Værelser, den lille Sal med Fløidørene aabne ud til Altanen, hvor Morgen-Solen faldt ind og en Vellugt af Blomster, der kun aandede for Dig og Din Kjærlighed, strømmede os imøde. Jeg vil nu ikke videre forfølge Dine dristige Skridt, naar Du som en Gemse-Jæger springer fra een Spidse til en anden. Kun det Princip, som laae til Grund for Dit Arrangement, skal jeg lidt nærmere drøfte. Dit Princip var aabenbart Hemmelighedsfuldhed, Mystification, forfinet Coquetteri, ikke blot Væggene i Dine Sale skulde være indfattede i Glas, men selv Din Bevidstheds Verden skulde mangfoldiggjøres ved lignende Reflexions-Brydninger, ikke blot overalt i Værelset, men ogsaa i Bevidstheden vilde Du overalt møde hende og Dig, og Dig og hende. »Men for at det skal lade sig gjøre, er al Verdens Riigdom ikke tilstrækkelig, der hører Aand hertil, et klogt Maadehold, hvormed der disponeres over Aandens Kræfter. Man maa derfor være hinanden saa fremmede, at Fortroligheden bliver interessant, saa fortrolige, at det Fremmede bliver en pirrende Modstand. Det ægteskabelige Liv maa ikke være en Slaabrok, man gjør sig magelig i, men heller ei et Snørliv, der generer Bevægelserne; det maa ikke være et Arbeide, der kræver anstrængende Forberedelse, men heller ikke en dissolut Magelighed; det maa bære Præget af det Tilfældige og dog maa man fjernt ahne en Kunst; man skal just ikke stirre sig blind paa ved Dag og Nat at prikke paa et Tæppe, der kan skjule Gulvet i den store Sal, men derimod maa gjerne den ubetydeligste

Opmærksomhed have et lille hemmelighedsfuldt Mærke i Kanten; man skal just ikke lade sit Navnetræk, hver Dag man spiser sammen, sætte paa Kagen, og dog kan der gjerne være en lille telegraphisk Hentydning. Det gjelder om at holde det Punkt, da man ahner Bevægelsens Kredsløb, det Punkt, da Gjentagelsen begynder, saa fjernt som muligt; og da det dog ikke ganske kan holdes borte, gjelder det at have indrettet sig saaledes, at en Variation bliver mulig. Man har kun et vist Indbegreb af Texter, vil man prædike sig op den første Søndag, saa har man ikke blot ikke Noget til hele det følgende Aar, men end ikke Noget til den første Søndag i næste Aar. Saa længe som muligt bør man blive hinanden til en vis Grad gaadefuld, og forsaavidt man successivt aabenbarer sig, maa dette skee med saamegen Benyttelse af de tilfældige Omstændigheder som muligt, saa at det bliver saa relativt, at det kan sees igjen fra mange andre Sider. Man maa vogte sig for enhver Overmæthed og Eftersmag.« Du vilde nu boe i Stueetagen af dette herskabelige Slot, der skulde ligge i en skjøn Egn, dog i Nærheden af Hovedstaden. Din Kone, Din Gemalinde, skulde beboe første Sals venstre Fløi. Det var Noget, Du altid havde misundt fyrstelige Personer, at Mand og Kone boede adskilte. Hvad der imidlertid igjen fjernede det Æsthetiske fra et saadant Hofliv, var et Cerimoniel, som gjorde Fordring paa at staae over Kjærligheden. Man bliver meldt, man venter et Øieblik, man bliver modtaget. Det var Noget, der i og for sig ikke var uskjønt, men sin sande Skjønhed fik det dog først, naar det blev et Spil med i Elskovens guddommelige Leg, naar det blev tillagt Gyldighed saaledes, at man ligesaa godt kunde berøve det Gyldighed. Elskoven selv maatte have mange Grændser, men enhver Grændse maatte tillige være en vellystig Fristelse til at gaae ud over Grændsen. Du boede altsaa i Stueetagen, hvor Du havde Dit Bibliothek, Billardværelse, Audientsværelse, Cabinet, Sovekammer. Din Frue boede paa første Sal. Her var tillige Eders *toral conjugale,* et stort Værelse med to Cabinetter, hvert til sin Side. Intet maatte erindre Dig eller Din Kone om, at I vare gifte, og dog maatte Alt igjen være saaledes, at ingen Ugift kunde have det paa den Maade. Du var uvidende om, hvad Din Kone foretog sig, hun om hvad der beskjeftigede Dig; men dette ingenlunde for at være uvirksom eller for at glemme hinanden, men for at enhver Berøring kunde være betydningsfuld, for at fjerne det Døds-Øieblik, da I saae paa hin-

---

toral conjugale ægteskabeligt Leje.

anden, og see, I kjedede Eder. I vilde da ikke traske omkring i ægteskabeligt Optog med hinanden under Armen, Du vilde endnu længe med ungdommelig Forelskelse forfølge hende fra Dit Vindue, naar hun spadserede i Haven, væbne Dit Øie for at see efter hende, hensynke i Beskuelse af hendes Billede, naar det var forsvundet for Dit Blik. Du vilde liste Dig efter hende, ja hun vilde vel ogsaa stundom hvile sig ved Din Arm; thi noget Skjønt var der dog altid i hvad der har fundet Hævd iblandt Menneskene som Udtryk for en bestemt Følelse, Du vilde gaae med hende under Armen, halvt ladende det skjønne i denne Skik vederfares Ret, halvt spøgende over, at I saaledes vandrede som rette Ægtefolk. Dog, hvor skulde jeg kunne ende, naar jeg vilde forfølge Dit sindrige Hoveds kløgtige Forfinelser i denne asiatiske Yppighed, der næsten trætter mig og lader mig ønske mig tilbage til de tre smaa Værelser, Du saa stolt gik forbi.

Skulde der nu forøvrigt være noget æsthetisk Skjønt i den hele Anskuelse, saa var det vel deels at søge i den erotiske Undseelse, Du lød ahne; deels i ikke noget Øieblik at ville besidde den Elskede som erhvervet, men stedse erhverve hende. Dette Sidste er i og for sig sandt og rigtigt, men Opgaven ingenlunde stillet med erotisk Alvor, og altsaa forsaavidt heller ei løst. Du klamrede Dig bestandig fast ved en Umiddelbarhed som saadan, ved en Natur-Bestemmelse, og turde ikke lade den forklare sig i en fælleds Bevidsthed; thi dette er hvad jeg har udtrykt ved Oprigtighed og Aabenhed. Du frygter for, at naar det Gaadefulde er forbi, saa skal Kjærligheden ophøre; jeg derimod mener, at naar dette er forbi, saa begynder den først. Du frygter for, at man ikke ganske tør vide, hvad man elsker, Du regner paa det Incommensurable som et absolut vigtigt Ingredients; jeg holder for, at først naar man veed hvad man elsker, elsker man i Sandhed. Dertil kommer, at Din hele Lykke mangler en Velsignelse, thi den mangler Gjenvordigheder; og som det er en Feil, forsaavidt Du virkelig vilde veilede Nogen ved Din Theori, saa er det ogsaa en Lykke, at det ikke er Sandhed. Lad os altsaa vende os til de virkelige Livsforhold. Jeg mener nu ingenlunde, at det skal tillades Dig, fordi jeg har urgeret, at Gjenvordigheder høre med, at identificere Ægteskabet med en Svite af Gjenvordigheder. Det ligger derimod allerede i den i Forsættet indeholdte Resignation, som ovenfor udviklet, at see Gjenvordigheder med, uden at disse endnu have antaget nogen bestemt Skikkelse eller ere ængstende, da de tvertimod allerede sees overvundne i Forsættet. Dertil kommer, at Gjenvordigheden ikke sees udvortes, men indvortes i

dens Reflex i Individet, men denne tilhører den ægteskabelige Kjærligheds fælleds Historie. Hemmelighedsfuldheden selv, som vi udviklede det i det Foregaaende, bliver en Modsigelse, naar den Intet har at gjemme i sin Løndom, en Barnagtighed, naar det kun er forliebte Snurrepiberier, der udgjøre dens Depositum. Først naar Individets Kjærlighed i Sandhed har aabnet hans Hjerte, gjort ham veltalende i en langt dybere Forstand end man ellers pleier at sige at Kjærlighed gjør det (thi den Veltalenhed kan endogsaa Forføreren have), først naar Individet saaledes har deponeret Alt i den fælleds Bevidsthed, først da faaer Hemmelighedsfuldheden Styrke, Liv og Betydning. Men dertil hører et afgjørende Skridt, og altsaa hører der Mod dertil, og dog synker den ægteskabelige Kjærlighed ned til et Intet, naar dette ikke finder Sted; thi først derved viser man, at man ikke elsker sig selv, men en Anden. Og hvorledes skulde man vise det uden derved, at man kun er for den Anden, men hvorledes er man kun for en Anden uden derved, at man ikke er for sig, men at være for sig det er ligesom det almindeligste Udtryk for den Hemmelighedsfuldhed, som det individuelle Liv har, naar det bliver i sig selv. Kjærlighed er Hengivelse, men Hengivelse er kun mulig derved, at jeg gaaer ud fra mig selv, hvorledes kan det da forenes med den Skjulthed, der netop vil blive i sig? »Men man taber ved saaledes at aabenbare sig«; ja det forstaaer sig, Den taber altid, der har Gevinst af at være hemmelighedsfuld. Men vilde Du være conseqvent, saa maatte Du gjennemføre det langt mere, saa maatte Du ikke blot fraraade Ægteskabet, men enhver Tilnærmelse, og see, hvorvidt Dit kløgtige Hoved kunde drive det i Telegrapheringer. Den interessanteste Læsning er den, hvor Læseren selv til en vis Grad er produktiv, den sande erotiske Kunst vilde være paa Afstand at gjøre et Indtryk, der blev i høi Grad farligt for den Paagjeldende, netop fordi det var det Intet, hvoraf hun selv skabte sin Gjenstand, og nu elskede sin Skabning; men dette er ikke Kjærlighed, men Forførelsens Coquetteri. Den der derimod elsker, han har tabt sig selv i en Anden, men idet han har tabt og glemt sig selv i den Anden, er han den Anden aabenbar, og idet han glemmer sig selv, erindres han i den Anden. Den der elsker, han vil ikke ønske at blive forvexlet med en Anden, hverken en Bedre eller Ringere, og Den som ikke har denne Ærbødighed for sig selv og for den Elskede, han elsker ikke. I Almindelighed har derfor Hemmelighedsfuldhed sin Grund i et Smaahedskræmmeri, der vil lægge en Alen til sin Vext. Den der ikke har lært at forsmaae Sligt, han har aldrig elsket; thi saa havde han følt, at, om han

end lagde ti Alen til sin Vext, var han dog for ringe. Denne Kjærlighedens Ydmyghed troer man i Almindelighed blot hører hjemme i Comedier og Romaner, eller maa henføres til Conveni-ents-Løgne i Forlovelses-Dagene. Dette er imidlertid ingenlunde Tilfældet; den er en sand og gavnlig, stadig Tugtemester, hver Gang man vil udmaale Kjærlighed med Andet end med Kjærlighed. Om det end var det ringeste og ubetydeligste Menneske i Verden, der elskede det meest begavede, den Sidste vilde dog, hvis der var Sandhed i ham, føle, at alle hans Gaver lode et svælgende Dyb til-bage, og at den eneste Maade, paa hvilken han kunde tilfredsstille den Fordring, der laae i den Andens Kjærlighed, var ved at elske igjen. Lad os aldrig glemme, at man ikke kan regne med ueens-artede Størrelser. Den der derfor i Sandhed har følt dette, han har elsket, men han har vist heller ei frygtet for at berøve sig Noget, som ingen Værdi har for ham — som saadant. Først Den, der er bleven fattig i Verden, har vundet den sande Eiendoms-sikkerhed, og først Den, der har tabt Alt, har vundet Alt. Jeg raaber derfor med Fenelon: »Troer paa Kjærlighed, den tager Alt, den giver Alt.« Og det er i Sandhed en skjøn, en opløftende, en ubeskrivelig salig Følelse saaledes at lade alt det Enkelte forsvinde under sig, lade det blegne og som Taagebilleder flygte bort for Kjærlighedens uendelige Magt; det er et Regnestykke, der er ligesaa skjønt i det uendelige Nu, i hvilket det skeer paa eengang, som i den Succession, hvori man fryder sig ved at stikke sin Haand ud og lade det forsvinde Stykke for Stykke; ja, det er den sande Kjærligheds sande Tilintetgjørelses Begeistring, naar den kunde ønske den hele Verden, ikke for at gjøre Lykke derved, men for at lade den gaae under som en Spøg i Kjærlighedens Tidsfordriv. Og i Sandhed, naar man først aabner Døren for Endelighederne, saa er det lige dumt og lige latterligt, om man vil elskes fordi man er det bedste Hoved, det største Talent, den genialeste Kunst-ner i sin Tid, eller fordi man paa sin Hage conserverer det skjøn-neste Fipskjæg. Dog disse Yttringer og Stemninger tilhøre natur-ligviis fuldkommen ligesaa meget den første Kjærlighed, og det er kun den forunderlige ustadige Stilling, Du altid antager, der gjør det nødvendigt for mig her igjen at berøre dette. Den første Kjærlighed kan ønske med overnaturligt Pathos, men denne Ønsken bliver let til et indholdsløst Dersom, og saa paradisisk leve vi ikke, at vor Herre giver ethvert Ægtepar hele Verden til at skalte og valte med. Den ægteskabelige Kjærlighed veed bedre Besked, dens Bevægelser ere ikke ud efter, men ind efter, og her mærker den snart, at den har en viid Verden for sig, men tillige, at enhver

lille Betvingelse af sig selv har en ganske anden Commensurabilitet for Kjærlighedens Uendelighed; og om den end føler Smerte ved, at der kan være saa meget at bekjæmpe, saa føler den ogsaa Mod til denne Kamp; ja den har Dristighed nok til at overbyde Dig i Paradoxer, naar den næsten kan glæde sig ved, at Synden er kommen ind i Verden; men den har ogsaa i en anden Forstand Dristighed til at overbyde Dig i Paradoxer; thi den har Mod til at løse dem. Thi vel veed den ægteskabelige Kjærlighed, ligesom den første, alle disse Hindringer beseirede i Kjærlighedens uendelige Moment, men den veed tillige, og det er netop det Historiske ved den, at denne Seier vil erhverves, og at denne Erhvervelse ikke blot er en Leeg, men ogsaa en Strid, men tillige ikke blot en Strid, men ogsaa en Leeg, ligesom Kampen i Valhalla var en Strid paa Liv og Død og dog en Leeg, fordi Kjæmperne bestandig stode op igjen, foryngede af Døden; og veed tillige, at denne Fægtning ikke er en vilkaarlig Tvekamp, men en Strid under guddommelige Auspicier, og føler ingen Trang til at elske mere end Een, men en Salighed heri, og ingen Trang til at elske mere end eengang, men en Evighed heri. Og mener Du nu, at denne Kjærlighed, der ingen Hemmeligheder har, skulde gaae Glip af noget Skjønt? Eller skulde den ikke kunne modstaae Tiden, men maatte nødvendigviis sløves ved den daglige Omgang? Eller skulde Kjedsommelighed hurtigere nærme sig den, ligesom om det ægteskabelige Liv ikke eiede et evigt Gehalt, hvoraf man aldrig bliver kjed, et evigt Gehalt, som det snart under Kys og Spøg, snart med Angst og Bævelse erhverver og bestandigt erhverver? »Men den maa renoncere paa alle disse skjønne Smaa-Overraskelser.« Det seer jeg slet ingen Nødvendighed af; min Mening er slet ikke, at den ægteskabelige Kjærlighed altid skal staae med aaben Mund eller endog snakke i Søvne; tvertimod, alle disse Smaa-Overraskelser faae netop deres Betydning, naar den totale Aabenhjertighed har fundet sin Plads. Denne giver nemlig en Tryghed og en Tillid, i hvilken disse Mellemspil tage sig ud. Troer man derimod, at Kjærlighedens Væsen og sande Salighed bestaaer i en saadan Kjede af Smaa-Overraskelser, at den usle forfinede Blødagtighed, den Uro, hvori man hvert Øieblik er forberedt paa en lille Overraskelse og selv udtænker en, er noget Skjønt, saa vil jeg tillade mig at sige, at den er saare uskjøn, og at det er et saare betænkeligt Tegn, naar et Ægteskab ikke har ganske andre Trophæer at opvise end en Secretair fuld af *bon-bon*, Flacons, Kopper, broderede Morgenskoe, Pretiosa o. s. v.

Dog man seer ikke sjeldent Ægteskaber, i hvilke Hemmeligheds-Systemet er gjennemført. Jeg har aldrig seet et lykkeligt,

hvor det var Tilfælde. Da dette imidlertid kunde være noget aldeles tilfældigt, saa skal jeg gjennemgaae, hvad man i Almindelighed finder lagt til Grund derfor. Dette er mig her af Vigtighed; thi et æsthetisk-skjønt Ægteskab er altid et lykkeligt Ægteskab. Dersom nu et lykkeligt Ægteskab lod sig opføre paa hiin Basis, saa maatte min Theori forandres. Jeg skal ikke skye nogen Fremtrædelsesform, og med al mulig Retfærdighed skildre enhver, og især dvæle ved en, der i det Huus, hvor jeg har seet den realiseret, blev gjennemført med en Virtuositet, der virkelig var bestikkende.

Hemmeligheds-Systemet udgaaer i Almindelighed, det vil Du vel indrømme mig, fra Mændene, og uagtet det altid er galt, saa er dette dog mere taaleligt end det Utaalelige, naar det er Konen, der udøver et saadant *dominium*. Den styggeste Form er naturligviis et reent Despoti, hvor Konen er Slavinde, Enepige i de indre Anliggender. Et saadant Ægteskab er aldrig lykkeligt, om end Aarene frembringe en Sløvhed, der finder sig vel heri. En skjønnere Form er Extremet hertil, en utidig Omsorg. Qvinden er svag, siger man, hun kan ikke bære Sorger og Bekymringer, man maa omgaaes de Svage og Skrøbelige i Kjærlighed. Usandhed! Usandhed! Qvinden er ligesaa stærk som Manden, maaskee stærkere. Og omgaaes Du hende da virkelig i Kjærlighed, naar Du saaledes ydmyger hende? Eller hvo gav Dig Lov til at ydmyge hende, eller hvor kan Din Sjæl være saa forblindet, at Du anseer Dig for et fuldkomnere Væsen end hende? Betro Du kun hende Alt. Er hun svag, kan kun ikke bære det, nu vel, saa kan hun jo læne sig til Dig, Du har jo Kræfter nok. Seer Du, det kan Du ikke taale, det har Du ikke Kraft til. Altsaa mangler Du Kraft, og ikke hun. Maaskee havde hun mere Kraft end Du, maaskee beskjæmmede hun Dig, see det har Du ikke Kraft til at bære. Eller har Du ikke lovet at ville dele Godt og Ondt med hende? er det da ikke at forfordele hende, naar Du ikke indvier hende i det Onde? Er det ikke at knække det Ædleste i hende? Maaskee er hun svag, maaskee vil hendes Sorg gjøre Alt tungere, *eh bien*, saa deler Du dette Onde med hende. Men dette vil atter frelse hende, og har Du Lov at berøve hende en Vei til Frelse, har Du Lov at see at liste hende gjennem Verden? Og hvor har Du Din Kraft fra, er hun ikke Gud ligesaa nær som Du? Vil Du berøve hende Leiligheden til paa den dybeste og inderligste Maade at finde Gud — gjennem Smerte og Lidelse? Og veed Du da saa vist, at hun slet ikke

---

dominium Eneherredømme.

ahner Din Hemmelighedsfuldhed? Veed Du, om hun ikke i Stilhed sørger og sukker, om hun ikke tager Skade paa sin Sjæl? Maaskee er hendes Svaghed Ydmyghed, maaskee troer hun, at det er hendes Pligt at bære alt dette. Herved har Du rigtignok været Anledning til at udvikle Kraft hos hende, men det var dog ikke paa den Maade, Du ønskede eller Du havde lovet det. Eller behandler Du hende ikke, for at sige det med et stærkt Ord, som — Medhustru? thi at Du ikke har flere, det hjælper ikke hende. Og er det ikke dobbelt ydmygende for hende, naar hun mærker, at Du elsker hende, at det ikke er, fordi Du er en stolt Tyran, men fordi hun er et skrøbeligt Væsen?

En Tid lang kom jeg i et Huus, hvor jeg havde Leilighed til at iagttage en mere kunstnerisk og forfinet Gjennemførelse af Tausheds-Systemet. Det var en yngre Mand, ualmindelig begavet, et fortrinligt Hoved, en digterisk Natur, for indolent til at gide producere, men derimod med en overordentlig Takt og Sands for at gjøre det daglige Liv poetisk. Hans Kone var ung, ikke uden Aand, men med ualmindelig Charakteer. Dette fristede ham. Det var til at falde i den dybeste Forundring over, saa han vidste paa alle Maader at vække og nære alt ungdommeligt Sværmeri hos hende. Hendes hele Tilvær, det ægteskabelige Samliv blev gjennemflettet af et poetisk Trylleri. Overalt var hans Øie tilstede, naar hun saae sig om, var det borte; overalt var hans Finger med, men ligesaa uegentlig og i endelig Forstand uvirkeligt som Guds Finger er med i Historien. Hendes Tanke maatte bøie sig hvorhen den vilde, han var allerede forud, havde Alt i Beredskab, han forstod som Potemkin at fremtrylle Egne, og netop saadanne, som efter en lille Overraskelse, en lille Modstand maatte behage hende. Hans huuslige Liv var en lille Skabelses-Historie, og som Mennesket i den store Skabning er det, hvortil Alt stræber, saaledes var hun bleven Centrum i en Tryllekreds, hvori hun dog nød al sin Frihed; thi Kredsen bøiede sig efter hende, og havde ingen Grændse, hvorom det maatte hedde: hertil og ikke videre; hun maatte styrte sig saa meget hun vilde, i hvilken Retning hun vilde, Kredsen gav efter, men blev der alligevel. Hun gik som i en Gangkurv, men denne var ikke flettet af Vidier, den var sammenslynget af hendes Forhaabninger, Drømme, Længsler, Ønsker, Angster, kort den var dannet af hendes Sjæls hele Indhold. Han selv bevægede sig med

---

Potemkin] Katharine II's Minister, der ved kunstige Arrangementer skal have bibragt hende falske Forestillinger om Velstanden og Bebyggelsen af de Egne, hun besøgte.

en høi Grad af Sikkerhed i denne Drømme-Verden, han opgav Intet af sin Værdighed, pretenderede og hævdede sin Auctoritet som Mand og Herre. Det vilde have forstyrret hende, om han ikke havde gjort det, det vilde maaskee have vakt en bange Ahnelse hos hende, der havde ført hende til Opløsningen af Hemmeligheden. Han syntes ikke blot ikke for Verden, men end ikke for hende, at være saa opmærksom; og dog vidste han ved sig selv, at hun intet Indtryk havde modtaget af ham uden saaledes som han vilde det, dog vidste han, at det stod i hans Magt med et eneste Ord at hæve Trylleriet. Alt, hvad der kunde virke ubehageligt paa hende, blev fjernet; mødte der noget Saadant, saa fik hun i Form af oprigtig Meddelelse, enten efter at have ladet hende udfritte sig, eller ved aabenhjertigt at komme hende imøde, en Fremstilling, han selv havde redigeret, stærkere eller svagere, eftersom han kunde beregne Indtrykket. Han var stolt, frygtelig conseqvent, han elskede hende, men han kunde dog ikke opgive den stolte Tanke, i Nattens dybeste Stilhed eller i et Øieblik, der laae udenfor Tiden, at turde sige til sig selv: hun skylder mig dog Alt. — Ikke sandt, Du har med Interesse fulgt denne Skildring, hvor ufuldkommen den end er lykkedes mig, fordi den fremkalder for Din Sjæl et Billede, som Du sympathiserer med, som Du maaskee engang vilde stræbe efter at udføre, hvis Du blev Ægtemand. Dette Ægteskab var altsaa et lykkeligt Ægteskab? ja om Du saa vil; imidlertid svævede der dog et mørkt Fatum over denne Lykke. Sæt det slog feil for ham, sæt hun pludselig ahnede Noget, jeg troer aldrig hun kunde tilgive ham det; thi at han havde gjort det af Kjærlighed til hende, det var hendes stolte Sjæl for stolt til at lade sig sige. Man har et gammeldags Udtryk om Forholdet mellem Ægtefolk, hvorom jeg her vil erindre (overhovedet glæder det mig altid at understøtte den Revolution, eller snarere den hellige Krig, hvorved det legitime Ægteskabs simple og enfoldige, men sande og rige Udtryk stræbe at erobre det Rige, hvorfra Romanen har fortrængt dem). Man siger om Ægtefolk, at de skulle leve i god Forstaaelse med hinanden. Oftest hører man det negativt udtrykt, et Ægtepar lever ikke i god Forstaaelse, og man tænker da i Almindelighed paa, at de ikke kunne fordrage hinanden, at de slaaes og bides o. s. v. Tag nu det positive Udtryk. De beskrevne Ægtefolk de leve jo i god Forstaaelse, ja det vilde Verden sige, men Du dog vel ikke, thi hvorledes kunne de leve i god Forstaaelse, naar de ikke forstaae hinanden. Men hører det da ikke med til Forstaaelsen, at den Ene veed, hvor omhyggelig og kjærlig den Anden er mod ham? Eller om han end ikke berøvede hende

Andet, saa berøvede han hende Leilighed til den Grad af Taknemlighed, hvori først hendes Sjæl vilde have fundet Hvile. Er det ikke et smukt, et skjønt og simpelt Udtryk: at leve i god Forstaaelse; det forudsætter, at man forstaaer hinanden klart og tydeligt (seer Du, disse ægteskabelige Termini veed saare god Besked, og gjør ikke Ophævelse over det, som man nu ofte nøiagtigt maa indskjærpe), og forudsætter dette som Noget, der følger af sig selv, som man seer deraf, at der er lagt et Adjektiv til med særligt Eftertryk; thi ellers havde det jo været nok at sige, at de skulle leve i Forstaaelse. »God Forstaaelse«, hvad vil det sige Andet end at de skulle finde deres Glæde, Fred, Hvile, deres Liv i denne Forstaaelse.

Du seer altsaa, at Hemmeligheds-Systemet paa ingen Maade fører til et lykkeligt og altsaa heller ei til et æsthetisk skjønt Ægteskab. Nei, min Ven, Oprigtighed, Aabenhjertighed, Aabenbarelse, Forstaaelse, det er Livs-Princípet i Ægteskabet, uden den er det uskjønt og egentlig usædeligt; thi da adskilles det, som Kjærligheden forener, det Sandselige og det Aandelige. Først da naar det Væsen, jeg lever med i Jordlivets ømmeste Forbindelse, naar det i aandelig Henseende er mig ligesaa nært, først da er mit Ægteskab sædeligt og derfor ogsaa æsthetisk skjønt. Og I stolte Mænd, som maaskee fryde Eder i al Stilhed ved denne seierrige Triumph over Qvinden, I glemme, at det for det Første er en daarlig Triumph, naar man triumpherer over den Svagere, og at Manden hædrer sig selv i sin Hustru, og Den der ikke gjør det, han foragter sig selv.

Forstaaelse det er altsaa Livs-Princípet i Ægteskabet. Man hører ofte erfarne Folk tale om, i hvilke Tilfælde man bør fraraade En at gifte sig. Lad dem drøfte disse Omstændigheder saa grundigt og saa drøvtyggende som de ville; hvad de i Almindelighed tale om, har ikke Stort at betyde. Jeg for mit Vedkommende vil kun nævne eet Tilfælde, det er, naar det individuelle Liv er saaledes indviklet, at det ikke kan aabenbare sig. Eier Din indre Udviklings-Historie et Uudsigeligt, eller har Dit Liv gjort Dig til Medvider i Hemmeligheder, kort sagt har Du paa en eller anden Maade forslugt Dig paa en Hemmelighed, som ikke kan drages ud af Dig uden at koste Dig Livet, saa gift Dig aldrig. Enten vil Du føle Dig bunden til et Væsen, som ingen Ahnelse har om, hvad der foregaaer i Dig, og Dit Ægteskab bliver da en uskjøn Mesalliance; eller Du knytter Dig til et Væsen, der i bange Angst mærker det, hvert Øieblik seer disse Skyggebilleder paa Væggen. Hun vil maaskee beslutte aldrig at udfritte Dig, aldrig at komme

Dig for nær, hun vil forsage den Angstens Nysgjerrighed, der frister hende, men hun vil aldrig blive lykkelig og Du ikke heller. Om der gives saadanne Hemmeligheder, om den Indesluttethed, som end ikke Kjærlighed kan opdirke, har Sandhed, vil jeg ikke afgjøre, jeg gjennemfører blot mit Princip, og hvad mig selv angaaer, da har jeg ingen Hemmeligheder for min Kone. Man skulde troe, at det vel aldrig faldt et saadant Menneske ind at gifte sig, der foruden hvad han forøvrigt kunde have at foretage sig tillige havde den daglige Syslen med sin smertelige Hemmelighed. Imidlertid hænder det dog stundom, og et saadant Menneske er maaskee det allerfarligste til at friste en Qvinde.

Men idet jeg nu har nævnet Hemmelighedsfuldhed og Forstaaelse som to Sider af een Sag, men denne ene Sag som Kjærlighedens Hovedsag, som den absolute Betingelse for at bevare det Æsthetiske i Ægteskabet, saa kan jeg vel befrygte, at Du vil gjøre mig den Indvending, at jeg nu synes at glemme, »hvad jeg ellers holder saa fast paa som paa Omqvædet i en Vise,« Ægteskabets historiske Charakteer. Du har dog Haab om, ved Hjælp af Din Hemmelighedsfuldhed og Din kløgtigt beregnede relative Meddelelse, at friste Tiden; »men naar Ægtefolkene først saaledes ret tilgavns begynde at fortælle deres kortere eller længere Historie, saa kommer vel snart det Øieblik, hvor det hedder: Snip, Snap, Snude, nu er Historien ude.« Min unge Ven, Du bemærker ikke, at naar Du kan gjøre en saadan Indvending, saa ligger det i, at Du er urigtigt stillet. Ved Hjælp af Din Hemmelighedsfuldhed har Du en Tids-Bestemmelse i Dig, og det gjelder virkelig om at friste Tiden; ved Aabenbarelse har Kjærligheden derimod en Evigheds-Bestemmelse i sig, og saaledes bliver al Concurrence umulig. Det er ogsaa kun en vilkaarlig Misforstaaelse, at opfatte denne Aabenbarelse saaledes, som om Ægtefolkene anvendte en halv Snees Dage til at fortælle deres Levnetsløb, og der nu derpaa skulde følge en Dødsstilhed, der kun en enkelt Gang blev afbrudt af den tilstrækkelig bekjendte Historie, »som der staaer etsteds om Møllen i et Eventyr, at medens Alt dette skeete, gik Møllen Klip Klap, Klip Klap.« Ægteskabets historiske Charakteer gjør netop, at denne Forstaaelse ligesaa meget er paa eengang, som stadigt vorder. Det gaaer hermed som det gaaer med det individuelle Liv. Naar man er kommen til Klarhed over sig selv, naar man har havt Mod til at ville see sig selv, saa følger deraf ingenlunde, at nu Historien er forbi; thi nu begynder den, nu faaer den først ret Betydning, idet ethvert enkelt oplevet Moment henføres til denne Total-Anskuelse. Saaledes ogsaa i Ægteskabet. I denne Aabenbarelse er den første

Kjærligheds Umiddelbarhed gaaet under, dog ikke tabt, men indoptaget i den ægteskabelige Samviden, og hermed begynder Historien, og til denne Samviden bliver det Enkelte henført, og deri ligger dens Salighed, et Udtryk, hvori atter Ægteskabets historiske Charakteer er bevaret, og som er det Tilsvarende til den Livsglæde, eller hvad Tydsken kalder »Heiterkeit,« som den første Kjærlighed har.

Den ægteskabelige Kjærlighed hører det altsaa væsentligt til at blive historisk, og idet nu Individerne ere rigtigt stillede, saa er det Bud: i Ansigtets Sved at æde deres Brød, ikke noget Tordenbudskab, og det Mod og den Kraft, den føler i sig, er det Tilsvarende til og det Sande i den ridderlige Kjærligheds eventyrlige Trang til eventyrlige Bedrifter. Som Ridderen er uden Frygt, saa er den ægteskabelige Kjærlighed det ogsaa, uagtet de Fjender, den har at kjæmpe mod, ofte ere langt farligere. Her aabner sig en viid Mark for Betragtningen, som det imidlertid ikke er min Agt at betræde; men har Ridderen Lov til at sige, at Den, der ikke byder hele Verden Trods for at frelse sin Elskede, ikke kjender den ridderlige Kjærlighed, saa har Ægtemanden Lov til at sige det Samme. Kun det maa jeg bestandig erindre om, at enhver saadan Seier, som den ægteskabelige Kjærlighed vinder, er mere æsthetisk skjøn, end den, Ridderen vinder, fordi, idet han vinder denne Seier, vinder han tillige sin Kjærlighed forherliget i den. Den frygter Intet, end ikke smaa Misviisninger, den frygter ikke smaa Forliebelser, tvertimod ogsaa disse blive kun Næring for den ægteskabelige Kjærligheds guddommelige Sundhed. Selv i Goethes Wahlverwandschaften nedpløies Ottilia, som en spæd Mulighed, af den alvorlige ægteskabelige Kjærlighed, hvor meget mere skulde da ikke et dybt religiøst og ethisk anlagt Ægteskab have Kraft dertil. Ja Goethes Wahlverwandschaften give netop et Beviis paa, hvad Hemmelighedsfuldhed fører til. Hiin Kjærlighed havde ikke faaet den Magt, dersom den ikke havde faaet Lov at voxe i Stilhed. Havde han havt Mod til at aabenbare sig for sin Kone, saa var det forebygget, og den hele Historie bleven et Divertissement i Ægteskabets Drama. Det Skjebnesvangre ligger i, at baade Edvard og hans Kone paa eengang blive forliebte; men dette er atter Taushedens Skyld. Den Ægtemand, der har Mod til at betroe sin Kone, at han elsker en Anden, han er frelst, og ligesaa med Konen. Men naar han ikke har det, saa taber han Tilliden til sig selv, og saa er Glemsel i en Andens Kjærlighed det han søger, som det vist ofte er ligesaa meget Smerte over, ikke at have gjort Modstand itide, der bringer en Mand til at give efter,

som sand Kjærlighed til den Anden. Han føler, han har tabt sig selv, og naar først det er Tilfældet, skal der stærke Opiater til for at døve.

De Vanskeligheder, den ægteskabelige Kjærlighed har at kjæmpe med, vil jeg dog ganske i Almindelighed omtale, for at vise, at de ikke ere af den Betydning, at den ægteskabelige Kjærlighed har Noget af dem at frygte for Bevarelsen af det Æsthetiske. Indvendingerne hidrøre gjerne fra en Misforstaaelse af det Historiskes æsthetiske Betydning, eller derfra, at Folk i Almindelighed indenfor det Romantiske kun have det classiske Ideal, ikke det romantiske tillige. En Mængde andre Indvendinger have deres Grund i, at, medens man altid behager at tænke sig den første Kjærlighed dandsende paa Roser, finder man en Glæde i at lade den ægteskabelige Kjærlighed chicaneres paa enhver Maade, kjæmpe med de usleste og meest nedtrykkende Vanskeligheder. Hertil kommer, at man i al Stilhed troer, at disse Vanskeligheder ere uovervindelige, og saa er man da snart færdig med Ægteskabet. Naar man har med Dig at gjøre, maa man altid være lidt forsigtig. Jeg taler ikke om noget enkelt Ægteskab, forsaavidt kan jeg jo fremstille det, som jeg vil; men om jeg nu end ikke ønsker at gjøre mig skyldig i nogen Vilkaarlighed, saa er det ikke sagt, at Du vil forsage denne Lyst. Naar man f. Ex. opstiller som en Vanskelighed, Ægteskabet kan have at kjæmpe med: Fattigdom, saa svarer jeg, arbeid, da giver Alt sig. Da det nu er en poetisk Verden, vi bevæge os i, saa behager det maaskee Dig at gjøre Din digteriske Licents gjeldende, og Svaret lyder: »de kunne ingen Arbeide faae, Handelens og Søfartens Aftagende har gjort en Mængde Mennesker brødløse.« Eller Du tillader dem at faae lidt Arbeide, men det er ikke tilstrækkeligt. Naar jeg nu mener, at de ved klog Sparsommelighed vel ville kunne komme ud af det, saa digter Du, at netop Kornpriserne paa Grund af de betænkelige Conjunkturer ere saa høie, at det er aldeles umuligt at komme ud af med hvad man ellers vilde have kunnet slaae sig igjennem med. Jeg kjender Dig kun altfor godt. Det er Noget, Du har Din store Glæde af, at digte det Modsatte, og derpaa, naar dette længe nok har moret Dig, at faae den, Du taler med, eller en anden Tilstedeværende i Anledning af en eller anden Yttring viklet ind i en vidtløftig Passiar, der slet ikke vedkommer det, der oprindelig var Tale om. Din Lyst er det pludselig at gjøre en digterisk Vilkaarlighed til et Slags Virkelighed, og nu at udbrede Dig derover. Dersom Du saaledes havde talt med et andet Menneske end mig (thi mig forskaaner Du dog i Almindelighed) paa den nu beskrevne Maade,

saa havde Du formodentlig i Anledning af de høie Kornpriser tilføiet: »en saadan Dyrtid, at et Pund Brød kostede 8 Sk.« Var der saa heldigviis En tilstede, der svarede, at det var altfor utænkeligt, saa oplyste Du, hvorledes under Oluf Hunger et Pund Brød, og det endda Barkebrød, kostede 8½ Sk. i gamle danske Penge, naar man nu overveiede, at dengang var Pengene meget sjeldnere blandt Folk, saa indsaae man let« o. s. v. Fik Du nu det Menneske, Du havde henvendt Dig til, paa Gled, saa var Du ude af Dig selv af Glæde. Den, der oprindelig havde begyndt Samtalen, søgte forgjæves at føre Dig tilbage til Raison; Alt var da forvirret, og Du havde faaet et Par Ægtefolk i Poesiens Verden gjort ulykkelige.

Det er det, der gjør det saa vanskeligt at indlade sig med Dig. Vilde jeg vove mig ud paa, hvad der vistnok kunde kaldes Glatiis for mig, at forsøge novellistisk at skildre et Ægteskab, der seierrigt bestod i Kamp med en Mængde saadanne Gjenvordigheder, saa vilde Du ganske roligt svare: ja det er blot Digt, og i Poesiens Verden kan man sagtens gjøre Folk lykkelige, det er det Mindste, man kan gjøre for dem. Tog jeg Dig under Armen og gik omkring med Dig i Livet, og viste Dig et Ægteskab, der havde stridt den gode Strid, saa vilde Du, hvis Du var i det Humeur, svare: »ja det er godt nok, det Udvortes i Fristelsen lader sig bevise, det Indvortes ikke, og jeg antager, at Fristelsen ikke har havt den indvortes Magt i dem, thi ellers havde det ikke været til at udholde.« Ret som om det var Fristelsens sande Betydning, at Folk skulde gaae under i den. Dog nok herom. Naar Du engang faaer i Sinde at hengive Dig til denne Vilkaarlighedens Dæmon, saa er der ingen Ende derpaa, og som Du da optager Alt, hvad Du gjør, i Din Bevidsthed, saa optager Du ogsaa denne Vilkaarlighed, og glæder Dig ret over at gjøre Alt vaklende.

Ganske i Almindelighed kan jeg inddele disse Vanskeligheder i de udvortes og de indvortes, idet jeg bestandig erindrer om det Relative i en saadan Inddeling med Hensyn til Ægteskabet, hvor Alt netop er indvortes. Først altsaa de udvortes Vanskeligheder. Jeg tager nu her ingenlunde i Betænkning eller frygter for at nævne alle de nedtrykkende, ydmygende, fortredigende, endelige Sorger, kort Alt det, der constituerer et weinerlich Drama. Du og Dine Lige ere, som allevegne, yderst vilkaarlige. Nødsager et Skuespil af denne Art Eder til at foretage en saadan Vandring gjennem Ulykkens Huler, saa sige I, det er uæsthetisk, flæbende og kjedsommeligt. Og deri have I Ret; men hvorfor? fordi det indigner Eder, at noget Ophøiet og Ædelt gaaer under for Sligt. Vender I Eder derimod til den virkelige Verden, møde I der en

Familie, der blot har gjennemgaaet det Halve af de Gjenvordigheder, som en Bøddel af Theater-Digter, i den Tyranner forbeholdne vellystige Nydelse af at pine Andre, udtænker, saa gyser det i Eder, I tænke: god Nat al æsthetisk Skjønhed. I have Medlidenhed, I ere villige til at hjælpe om ikke for Andet, saa for at slaae de mørke Tanker bort, men I have allerede forlængst despereret paa den ulykkelige Families Vegne. Men er det sandt i Livet, saa har jo Digteren Ret til at fremstille det og Ret i at fremstille det. Naar I sidde i Theatret, berusede i æsthetisk Nydelse, da have I Courage til at fordre af Digteren, at han skal lade det Æsthetiske seire over al Usselhed. Det er den eneste Trøst, der bliver tilbage, og hvad der er endnu blødagtigere, den Trøst tage I, hvem Livet ikke har givet Anledning til at prøve Eders Kræfter. I ere da fattige og ulykkelige som Helten eller Heltinden i Stykket, men I have ogsaa Pathos, Mod, en *os rotundum*, af hvilken Veltalenhed udstrømmer, en kraftfuld Arm; I seire; I applaudere Skuespilleren, og Skuespilleren er Eder selv, og Parterrets Applaus gjelder Eder; thi I ere jo Helten og Skuespilleren. I Drømme, i Æsthetikens Taagerige, der er I Helte. Jeg bekymrer mig forholdsviis temmelig lidt om Theatret, og for mig kunne I gjøre Eder saa lystige som I ville; lad kun Theater-Heltene gaae under, eller lad dem seire, synke i Gulvet eller forsvinde i Loftet, det rører mig ikke stort; men er det sandt, hvad I jo lære og foredrage i Livet, at langt færre Gjenvordigheder ere istand til at trælbinde et Menneske, saa han gaaer ludende med sit Hoved og glemmer, at ogsaa han er skabt i Guds Billede, saa være det Eders retfærdige Straf, Gud give, at alle Theater-Digtere ikke vilde digte Andet end larmoyante Dramaer med al mulig Angst og Forfærdelse, der ikke vilde tillade Eders Blødagtighed at hvile paa Theater-Hynder, og lade Eder parfumere med overnaturlig Kraft, men som maatte forfærde Eder, indtil I lærte at troe i Virkeligheden paa det, som I kun ville troe paa i Poesien. Jeg har vel i mit Ægteskab ikke oplevet mange af den Art Gjenvordigheder, det tilstaaer jeg gjerne, jeg kan derfor ikke tale af Erfaring, men dog har jeg en Overbeviisning om, at Intet formaaer at knuse det Æsthetiske i et Menneske, en Overbeviisning saa kraftfuld, saa salig, saa inderlig, at jeg takker Gud for den som for en Naadegave. Og naar vi i den hellige Skrift læse om mange Naadegaver, saa vilde jeg virkelig regne denne

---

os rotundum rund Mund, ɔ: Evne til at udtrykke sig let og flydende (Horats, Ars poetica 323).

med, den Frimodighed, den Tillid, den Tro paa Virkeligheden, og paa den evige Nødvendighed, hvormed det Skjønne seirer, og paa den Salighed, der ligger i den Frihed, hvormed Individet kommer Gud til Hjælp. Og denne Overbeviisning er et Moment med i min hele aandelige Habitus, og jeg lader mig ikke ved kunstige Pirringsmidler blødagtigt og vellystigt gjennemgyse deraf i et Theater. Det Eneste, jeg kan gjøre, det er at takke Gud for denne Urokkelighed i min Sjæl, men dermed vil jeg ogsaa haabe at have befriet min Sjæl fra at tage den forfængelig. Du veed, jeg hader al Experimenteren, men desuagtet skal det dog ogsaa være sandt, at et Menneske kan have oplevet meget i Tanken, som han aldrig kommer til at opleve i Virkeligheden. Der kommer stundom mismodige Øieblikke, og naar man ikke selv fremkalder dem, for vilkaarligt at forsøge sig selv deri, saa er dette ogsaa en Strid og en høist alvorlig Strid, og i denne Strid kan der erhverves en Forvisning, der, om den end ikke har den Realitet, som den i strengere Forstand i Virkelighed erhvervede, dog har sin store Betydning. Der er visse Tilfælde i Livet, hvor det er Tegn paa noget Stort og noget Godt hos et Menneske, at han er ligesom gal, at han ikke har adskilt Poesiens og Virkelighedens Verden, men seer denne *sub specie poeseos*. Luther siger etsteds i en af sine Prædikener, hvor han taler om Armod og Nød: det har man aldrig hørt, at et Christen-Menneske er død af Sult. Hermed er Luther færdig om den Sag, og mener, visselig med Rette, at han har talt med megen Salvelse og til sand Opbyggelse derover.

Forsaavidt nu Ægteskabet har med slige udvortes Anfægtelser at gjøre, saa gjelder det naturligviis om at gjøre dem til indvortes. Jeg siger »naturligviis« og taler temmelig dristig om den hele Sag, men det er jo og kun til Dig, jeg skriver, og vi to have vel omtrent lige stor Erfaring i den Art af Gjenvordigheder. Det gjelder altsaa om, at forvandle den udvortes Anfægtelse til en indvortes, naar man vil bevare det Æsthetiske. Eller forstyrrer det Dig, at jeg endnu nævner det Ord: Æsthetisk; eller tænker Du, at det næsten er en Art Barnagtighed af mig, at ville søge dette blandt Fattige og Lidende; eller skulde Du have nedværdiget Dig selv ved den himmelraabende Inddeling, der giver de Fornemme og Mægtige, de Rige, de Dannede det Æsthetiske, de Fattige i det Høieste

---

sub specie poeseos fra Poesiens Synspunkt (sml. I S. 23, Anm.). Luther] En christelig Postille sammendragen af Dr. Morten Luthers Kirke- og Huuspostiller, udg. af J. Thisted, Kbhvn. 1828, I S. 441: det har man endnu aldrig seet eller hørt, at en Christen er død af Hunger.

det Religiøse? Nu vel, jeg troer ikke, at de Fattige lide ved denne Deling; og seer Du ikke, at de Fattige, saasandt de have det Religiøse, tillige have det Æsthetiske, de Rige, saafremt de ikke have det Religiøse, heller ei have det Æsthetiske? Jeg har desuden her blot nævnet Extremet, og det er vel ikke sjeldent, at de, som man ikke kan regne til de Fattige, have med Næringssorger at kjæmpe. Dertil kommer, at andre jordiske Sorger ere fælleds for alle Stænder, Sygdom f. Ex. Det er jeg imidlertid overbeviist om, at Den der har Mod til at forvandle den udvortes Anfægtelse til en indvortes, han har allerede saa godt som overvundet den; da vil der ved Troen endog i Lidelsens Øieblik foregaae en Transsubstantiation. Den Ægtemand, der har Hukommelse nok for sin Kjærlighed og Mod til i Nødens Øieblik at sige, der er ikke først og fremmest Spørgsmaal om, hvor jeg faaer Penge fra eller til hvor mange Procent, men først og fremmest om min Kjærlighed, at jeg har bevaret en reen og trofast Kjærligheds-Pagt med hende, til hvem jeg har knyttet mig; Den der gjennem ikke altfor mange indre Kampe skal tvinge sig til at gjøre det; Den der enten med sin første Kjærligheds ungdommelige Sundhed eller med den i Erfaring erhvervede Sikkerhed foretager denne Bevægelse, han har seiret, han har bevaret det Æsthetiske i sit Ægteskab, om han saa end ikke havde tre smaa Værelser at boe i. Det skal nu ingenlunde være negtet, hvad Dit fiffige Hoved vel ogsaa snart vil opspore, at netop dette saaledes at forandre den udvortes Anfægtelse til en indvortes, kan gjøre den endnu tungere, men det Store sælge Guderne heller ei for Intet; og deri ligger netop det Dannende, det Idealiserende i Ægteskabet. Naar man staaer ene i Verden, hedder det ofte, saa kan man lettere bære alt Sligt. Vel sandt, til en vis Grad, men ofte skjuler der sig en stor Usandhed i denne Tale; thi hvorfor kan man lettere bære det, fordi man da lettere kan kaste sig selv hen, kan tage Skade paa sin Sjæl, uden at det kommer Nogen ved, kan glemme Gud, kan lade Fortvivlelsens Storme overdøve Smertens Skrig, kan sløves i sig selv, kan næsten finde sin Glæde i at leve som et Gjenfærd mellem Mennesker. Vel burde Enhver, ogsaa om han staaer ene, agte paa sig selv, men først Den, der elsker, har dog ret Forestilling om, hvad han er og hvad han formaaer, og først Ægteskabet giver den historiske Troskab, der er nok saa skjøn som den ridderlige. Saaledes kan nemlig en Ægtemand aldrig bære sig ad, og naar Verden gaaer ham nok saa meget imod, om han end et Øieblik glemmer sig selv, og allerede begynder at føle sig saa let, fordi Fortvivlelsen vil til at gjøre ham flot, føle sig saa stærk, fordi han

har nippet til den bedøvende Drik, som Trods og Forsagthed, Feighed og Stolthed blander, saa fri, fordi det Baand, der binder ham til Sandhed og Retfærdighed, ligesom løsnes, og han nu erfarer den Hurtighed, der er Overgangen fra Godt til Ondt — saa vil han dog snart vende tilbage til de gamle Stier og som Ægtemand vise sig som ægte Mand.

Dette maa nu være nok om disse udvortes Anfægtelser. Jeg fatter mig kort om dem, fordi jeg ikke føler nogen dybere Myndighed til at tale med derom, og fordi den Maade, Sligt egentlig lod sig gjøre paa, vilde være ved en vidtløftigere Udførelse. Dog dette er mit Resultat: kan Kjærligheden bevares, og det kan den, saasandt hjælpe mig Gud, saa kan ogsaa det Æsthetiske bevares; thi Kjærligheden selv er det Æsthetiske.

De andre Indvendinger beroe fornemmelig paa en Misforstaaelse af Tidens Betydning, og det Historiskes æsthetiske Gyldighed. De ramme altsaa ethvert Ægteskab, og derfor lader der sig ganske i Almindelighed tale derom. Dette skal jeg nu gjøre, og bestræbe mig for i denne Almindelighed ikke at oversee Pointet i Angrebet og Pointet i Forsvaret.

Det Første Du vil nævne er »Vane, den uundgaaelige Vane, denne rædsomme Monotoni, det evindelige Einerlei i det ægteskabelige Huuslivs ængstende Stilleben. Jeg elsker Natur, men er en Hader af den anden Natur.« Du veed, det maa man lade Dig, med forførersk Varme og Veemod at skildre den lykkelige Tid, da man endnu gjør Opdagelser, med Angst og Forfærdelse at afmale den Tid, da det er forbi; Du veed til det Latterlige og Modbydelige at udpensle en ægteskabelig Eensformighed, som end ikke Naturen har Mage til; »thi her er dog, som allerede Leibnitz har viist, Intet ganske eens, en saadan Eensformighed er kun forbeholdt de fornuftige Skabninger, enten som Frugt af deres Søvnighed eller af deres Pedanteri.« Jeg har nu ingenlunde i Sinde at negte Dig, at det er en skjøn Tid, en evig uforglemmelig Tid (læg vel Mærke til, i hvilken Betydning jeg kan sige dette), da Individet i Elskovens Verden forbauses ved og lyksaliggjøres i det, som vel for længe siden har været opdaget, som han vel ofte har hørt og læst om, men som han dog nu først tilegner sig med Overraskelsens hele Enthusiasme, med Inderlighedens hele Dybde; det er en skjøn Tid lige fra Kjærlighedens første Ahnelse, det første Syn, den første

---

Leibnitz] (ɔ: Leibniz) Nouveaux essais II chap. XXVII (Opera philosophica ed. Erdmann, Berolini 1840, S. 277).

Forsvinden af den elskede Gjenstand, den første Accord af denne Stemme, det første Blik, det første Haandtryk, det første Kys lige til den første fuldkomne Forvisning om sin Besiddelse; det er en skjøn Tid, den første Uro, den første Længsel, den første Smerte, fordi hun udeblev, den første Glæde, fordi hun kom uventet — men hermed skal ingenlunde være sagt, at det Paafølgende ikke er ligesaa smukt. Du, der indbilder Dig, at have en saa ridderlig Tænkemaade, prøv Dig selv. Naar Du siger, det første Kys er det smukkeste, det sødeste, da fornærmer Du den Elskede; thi det, der giver Kysset absolut Værdi, er altsaa Tiden og dens Bestemmelse.

For imidlertid ikke at skade den Sag, jeg forsvarer, maa Du først staae mig lidt til Regnskab. Dersom Du nemlig ikke vil gaae ganske vilkaarligt tilværks, maa Du angribe den første Kjærlighed paa samme Maade, som Du angriber Ægteskabet. Skal den nemlig bestaae i Livet, maa den være udsat for de samme Fataliteter, og vil langtfra ikke have de Midler til at stride imod med, som den ægteskabelige Kjærlighed har i det Ethiske og det Religiøse. Conseqvent maa Du altsaa hade al Kjærlighed, der vil være en evig Kjærlighed. Du maa altsaa blive staaende ved den første Kjærlighed som Moment. For at denne imidlertid skal have sin sande Betydning, maa den have den naive Evighed i sig. Har Du nu engang erfaret, at det var en Illusion, saa er jo Alt tabt for Dig, uden forsaavidt Du vil arbeide paa at komme ind i den samme Illusion endnu engang, hvilket er en Selvmodsigelse. Eller skulde Dit kløgtige Hoved i den Grad have sammensvoret sig med Din Lyst, at Du aldeles kunde glemme hvad Du skylder Andre? Skulde Du mene, at om det end aldrig lod sig gjentage som den første Gang, saa var der dog endnu en taalelig Udvei; man foryngede sig ved at opleve Illusionen i Andre, saa at man nød Uendeligheden og Nyheden i den Oprindelighed, der var i det Individ, hvis Illusions jomfruelige Bælte endnu ikke var løst? Sligt røber jo ligesaa meget Desperation, som Fordærvelse, og da det røber Desperation, saa vil det jo være umuligt her at finde Oplysning om Livet.

Det Første, jeg nu skal protestere mod, er Din Berettigelse til at bruge det Ord »Vane« om den Tilbagevenden, som ethvert Liv og saaledes ogsaa Kjærligheden har. Vane bruger man egentlig kun om det Onde, enten saaledes, at man derved betegner en Forbliven i Noget, der i og for sig er Ondt, eller man betegner en Gjentagelse af Noget i og for sig Uskyldigt med en saadan Haardnakkenhed, at paa Grund heraf denne Gjentagelse bliver

noget Ondt. Vane betegner derfor altid noget Ufrit. Men ligesom man ikke kan det Gode uden Frihed, saaledes kan man heller ei blive deri uden Frihed, og derfor kan man med Hensyn til det Gode aldrig tale om Vane.

Dernæst maa jeg ogsaa protestere, naar Du for at skildre den ægteskabelige Eensformighed fortæller, at Sligt finder man end ikke i Naturen. Det er nemlig meget sandt; men det Eensformige kan netop være Udtrykket for noget Skjønt, og forsaavidt kan Mennesket være stolt af at være Opfinder deraf, saaledes kan i Musikken den eensformige Takt netop være meget skjøn og af stor Virkning.

Endelig vilde jeg sige, dersom en saadan Monotoni var uundgaaelig for det ægteskabelige Samliv, saa maatte Du jo, hvis Du var oprigtig, indsee, at Opgaven var at beseire den ɔ: at bevare Kjærligheden under den, ikke at fortvivle; thi dette kan aldrig være en Opgave, det er en Nemhed, som, det vil jeg gjerne indrømme, kun De gribe til, der see Opgaven.

Men lad os nu lidt nærmere overveie, hvorledes det forholder sig med den udskregne Eensformighed. Det er som Din Feil saa og Din Ulykke, at Du overalt, og saaledes og hvad Kjærlighed angaaer, tænker for abstrakt. Du tænker et lille Indbegreb af Kjærlighedens Momenter, Du tænker, det vilde Du maaskee selv sige, Kjærlighedens Kategorier. I den Henseende vil jeg gjerne indrømme Dig en ualmindelig kategorisk Fuldstændighed. Du tænker enhver concret i et Moment, og dette er det Poetiske. Naar Du nu ved Siden deraf tænker Dig Ægteskabets Langvarighed, saa bliver der for Dig et ængstende Misforhold. Feilen er den, at Du ikke tænker historisk. Hvis en Systematiker vilde tænke Vexel-Virkningens Kategori, og grundigt og dygtigt logisk udfolde den, men han tillige vilde sige: det varer da en Evighed inden Verden kan blive færdig med sin evige Vexel-Virken, saa kan Du vel ikke negte, at man havde Ret til at lee ad ham. Det er nu engang Tidens Betydning, og Menneskehedens og Individernes Lod at leve i den. Har Du derfor ikke Andet at sige, end at det ikke er til at holde ud, saa kommer Du til at see Dig om et andet Auditorium. Dette vilde nu være et fuldkommen tilstrækkeligt Svar, men for at Du dog ikke skal faae Leilighed til at sige: »i Grunden er Du dog af samme Mening som jeg, men anseer det for bedst at finde Dig i, hvad ikke kan forandres«, saa skal jeg

---

se dig om et osv. ɔ: se dig om efter.

bestræbe mig for at vise, at det ikke blot er bedst at finde sig deri, saavist som det er Pligt; men at det, at finde sig deri, i Sandhed er det Bedste.

Men lad os begynde paa et Punkt, der kan ansees for et Berørings-Punkt. Den Tid, der gaaer forud for Culminationen, er Du jo ikke bange for, tvertimod den elsker Du, og ved en Mangfoldighed af Reflexioner stræber Du ofte at gjøre Reproduktions-Øieblikkene endnu længere end de oprindelige vare, og dersom En her vilde reducere Dig Livet paa Kategori, saa vilde Du blive høist forbittret. I hiin Tid før Culminationen er det jo heller ei blot de store afgjørende Træfninger, der have Interesse for Dig, men enhver lille Ubetydelighed, og Du veed da skjønt nok at tale om den Hemmelighed, der blev skjult for de Vise, at det Mindste er det Største. Naar derimod Culminations-Punktet er naaet, ja da har Alt forandret sig, da skrumper Alt sammen til en fattig og uvederqvægende Abbreviatur. Dette skal nu engang være grundet i Din Natur, der blot er erobrende, men Intet kan besidde. Dersom Du nu ikke ganske vilkaarligt og eensidigt vil fastholde dette, at Du engang er saaledes, saa nødsages Du virkelig til et Øieblik at slutte Vaabenstilstand, at aabne Gelederne, for at jeg kan komme til at see efter, hvorvidt det er sandt, og dersom dette befindes, hvorvidt der er Sandhed deri. Vil Du ikke dette, saa vil jeg, uden at bekymre mig om Dig, tænke mig en Individualitet ganske som Din, og nu i al Rolighed foretage min Vivisection. Men jeg haaber dog, at Du vil have Mod nok til personligt at underkaste Dig Operationen, Mod nok til virkeligt og ikke blot *in effigie* at lade Dig henrette.

Idet Du urgerer, at Du engang er saaledes, saa indrømmer Du jo derved, at Andre kunne være anderledes, mere tør jeg endnu ikke paastaae, thi det kunde jo være muligt, at Du var det normale Menneske, ihvorvel den Ængstelighed, med hvilken Du fastholder Dig selv som den, Du nu engang er, ikke synes at tyde derpaa. Men hvorledes opfatter Du Andre? Naar Du seer et Ægtepar, hvis Forbindelse, som det synes Dig, henslæber sig i den rædsomste Kjedsommelighed, »i den fadeste Repetition af Elskovens hellige Institutioner og Sacramenter«, saa, ja saa raser der en Ildebrand i Dig, en Ildsflamme, som vil fortære dem. Og dette er jo ikke noget vilkaarligt af Dig, Du har jo Ret, Du er jo beføiet, naar Du lader Ironiens Lyn ramme dem, lader Vredens Torden forfærde dem. Du tilintetgjør dem jo ikke, fordi Du har Lyst dertil, men fordi de have fortjent det. Du dømmer dem; men hvad vil det sige at »dømme« Andet end at fordre Noget af dem;

og kan Du ikke fordre det, og det er jo en Modsigelse at fordre det Umulige, saa er det jo en Modsigelse at dømme dem. Ikke sandt, Du har forløbet Dig, Du har ladet ahne en Lov, Du ikke vil vedkjende Dig, og som Du dog har gjort gjeldende mod Andre. Dog Du er ikke blottet for Fatning, Du siger: »jeg dadler dem ikke, bebreider dem ikke, dømmer dem ikke; jeg beklager dem.« Men sæt nu, at de Vedkommende slet ikke fandt det kjedsommeligt. Der iler et selvtilfreds Smiil over Dine Læber, et lykkeligt Indfald har overrasket Dig selv, og skal vel ogsaa kunne overraske den, Du taler med: »som sagt, jeg beklager dem; thi enten føle de Kjedsommelighedens hele Vægt og da beklager jeg dem, eller de mærke det ikke, og da beklager jeg dem ogsaa, da ere de nemlig i en saare beklagelig Illusion.« Saaledes omtrent vilde Du vel svare mig, og dersom der var Flere tilstede, saa vilde Din sikkre Attitude ikke forfeile sin Virkning. Nu er der imidlertid Ingen, der hører paa os, og jeg kan altsaa fortsætte Undersøgelsen. Du beklager dem altsaa i begge Tilfælde. Nu er der kun et tredie Tilfælde muligt, det nemlig, at man veed, at det forholder sig saaledes med Ægteskabet, og lykkeligviis ikke er kommen ind deri. Men denne Tilstand er jo aabenbar ligesaa beklagelig for den, der har følt Kjærligheden og nu seer, at den ikke lader sig realisere. Og Dens Tilstand endelig, der saa godt som muligt har hjulpet sig ud af dette Skibbrud ved det i det Foregaaende skildrede egoistiske Nødmiddel, er jo ogsaa beklagelig, thi han har jo opkastet sig til en Røver og Ufredsmand. Det synes altsaa, at ligesom et Ægteskab er blevet et almindeligt Udtryk for en lykkelig Ende paa en Ting, saaledes bliver Ægteskabets egen Udgang kun lidet glædelig. Vi ere da komne til en almindelig Beklagelse som det sande Resultat af denne hele Undersøgelse; men et saadant Resultat er en Selvmodsigelse, det er det samme som om En vilde sige, at Resultatet af Livets Udvikling er, at man gaaer tilbage. Du er i Almindelighed ikke bange for at gaae med, og vil maaskee her sige: »ja det hænder jo ogsaa stundom; naar man har Vinden stik imod i glat Føre, saa kan Resultatet af en Fremadgaaen ofte blive en Tilbagegaaen.«

Dog, jeg vender tilbage til Betragtningen af hele Din aandelige Habitus. Du siger, at Du er en erobrende Natur, der ikke kan besidde. Naar Du siger dette, da mener Du vel ikke at have sagt Noget til Din egen Forringelse, tvertimod, Du føler Dig snarere større end Andre. Lad os betragte det lidt nærmere. Hvad hører der størst Kraft til, at gaae op ad Bakke eller ned ad Bakke? Naar Bakken er lige steil, hører der aabenbart meest Kraft til det

Sidste. En Tilbøielighed til at gaae op ad Bakke er næsten ethvert Menneske medfødt, hvorimod de Fleste have en vis Angst for at gaae ned ad Bakke. Saaledes troer jeg ogsaa, at der er langt flere erobrende Naturer end besiddende, og naar Du føler Din Overlegenhed ligeoverfor en Mængde Ægtefolk og »deres dumme dyriske Tilfredshed,« saa kan det vel til en vis Grad være sandt, men Du skal jo heller ikke lære af dem, der staae under Dig. Den sande Kunst gaaer i Almindelighed den modsatte Vei af den, Naturen gaaer, uden at den derfor tilintetgjør denne, og saaledes vil ogsaa den sande Kunst vise sig i at besidde, ikke i at erobre; Besidden er nemlig en baglænds Erobren. I disse Udtryk seer Du allerede, hvorvidt Kunst og Natur modstræbe hinanden. Den der besidder, han har jo ogsaa Noget, der er erobret, ja naar man vil være stræng i sit Udtryk, kan man sige, at først Den der besidder, han erobrer. Nu mener Du vel og at besidde; thi Du har jo Besiddelsens Øieblik, men det er ingen Besiddelse; thi det er ingen dybere Tilegnelse. Naar jeg saaledes vilde tænke mig en Erobrer, der undertvang Riger og Lande, saa besad han jo ogsaa disse undertrykte Provindser, han havde store Besiddelser, og dog kalder man jo en saadan Fyrste en erobrende og ikke en besiddende. Først naar han med Viisdom ledede disse Lande til deres eget Bedste, først da besad han dem. Dette er nu meget sjeldent med en erobrende Natur, i Almindelighed vil han mangle den Ydmyghed, den Religiøsitet, den sande Humanitet, der hører til at besidde. Seer Du, derfor var det, at jeg ved Udviklingen af Ægteskabets Forhold til den første Kjærlighed netop fremhævede det religiøse Moment, fordi dette vil dethronisere Erobreren og lade Besidderen komme tilsyne; derfor anpriste jeg det, at Ægteskabets Anlæg netop var beregnet paa det Høieste, paa den varige Besiddelse. Her kan jeg erindre Dig om et Ord, Du ofte nok slaaer om Dig med: »ikke det Oprindelige er det Store, men det Erhvervede«; thi det Erobrende i 'et Menneske, og det, at han gjør Erobring, det er egentlig det Oprindelige, men det, at han besidder og vil besidde, det er det Erhvervede. Til at erobre hører der Stolthed, til at besidde Ydmyghed; til at erobre hører der Heftighed, til at besidde Taalmod; til at erobre — Begjærlighed, til at besidde — Nøisomhed; til at erobre hører der Spise og Drikke, til at besidde Bøn og Fasten. Men alle de Prædikater, jeg her, og dog vel med Rette, har brugt for at charakterisere den erobrende Natur, lade sig alle anvende paa og passe absolut paa det naturlige Menneske; men det naturlige Menneske er ikke det Høieste. En Besiddelse er nemlig ikke et aandeligt dødt og

ugyldigt om end juridisk kraftigt »Schein«, men en stadig Erhvervelse. Her seer Du atter, at den besiddende Natur har den erobrende i sig; han erobrer nemlig som en Landmand, der ikke sætter sig i Spidsen for sine Karle, og fordriver sin Nabo, men han erobrer ved at grave i Jorden. Det sande Store er altsaa ikke at erobre, men at besidde. Naar Du nu her vil sige: »jeg vil ikke afgjøre, hvad der er det Største, men jeg vil gjerne indrømme, at det er de to store Formationer af Mennesker; Enhver maa nu afgjøre med sig selv, hvilken han tilhører, og vogte sig for, ikke at lade sig omkalfatre af en eller anden Omvendelses-Apostel«, saa føler jeg nok, at Du med det sidste Udtryk saa smaat har mig i Kikkerten. Jeg vil imidlertid svare, det Ene er ikke blot større end det Andet, men det Ene er der Mening i, det er der ikke i det Andet. Det Ene har baade Forsætning og Eftersætning, det Andet er blot Forsætning, og istedetfor Eftersætning en betænkelig Tankestreg, hvis Betydning jeg en anden Gang skal forklare Dig, hvis Du ikke allerede veed den.

Vil Du nu vedblive at sige, at Du engang er en erobrende Natur, saa er det mig ligegyldigt; thi Du maa dog indrømme mig, at det er større at besidde end at erobre. Naar man erobrer, da glemmer man bestandig sig selv, naar man besidder, da erindrer man sig selv, ikke til forfængelig Tidsfordriv, men med al mulig Alvor. Naar man gaaer op ad Bakke, da har man blot det Andet for Øie, naar man gaaer ned ad Bakke, da maa man vaage over sig selv, over det rigtige Forhold mellem Understøttelses- og Tyngde-Punktet.

Dog, jeg gaaer videre. Du vil maaskee indrømme, at det at besidde er vanskeligere end det at erobre, det at besidde større end det at erobre, »naar jeg blot kan faae Lov at erobre, saa skal jeg ikke være saa knap, men tvertimod meget rundhaandet med Høfligheder til dem, der have Taalmodighed til at besidde, især-deleshed hvis de skulde befindes tilbøielige til at arbeide Haand i Haand med mig, ved at ville besidde mine Erobringer. Større er det, lad gaae, men skjønnere er det ikke; mere ethisk er det, al Ærbødighed for Ethiken, men mindre æsthetisk tillige.« Lad os om dette Punkt gjøre os lidt mere forstaaelige for hinanden. Der hersker vistnok blandt en stor Mængde Mennesker en Misfor-staaelse, der forvexler hvad der er æsthetisk skjønt med hvad der æsthetisk skjønt lader sig fremstille. Dette lader sig meget let forklare deraf, at den æsthetiske Tilfredsstillelse, Sjælen har Trang til, søge de Fleste i Læsning, eller ved Betragtning af Konst-værker o. s. v., hvorimod de forholdsviis ere meget faa, der selv

skue det Æsthetiske som det er i Tilværelsen, selv see Tilværelsen i æsthetisk Belysning, og ikke blot nyde den digteriske Reproduktion. Men til en æsthetisk Fremstilling hører altid en Concentration i Momentet, og jo rigere denne Concentration er, desto større er den æsthetiske Virkning. Herved faaer nu det lykkelige, det ubeskrivelige, det uendeligt indholdsrige Moment, kort Momentet ene Gyldighed. Enten er dette det ligesom prædestinerede Moment, der gjennemzittrer Bevidstheden, ved at vække Forestillingen om Tilværelsens Guddommelighed, eller Momentet forudsætter en Historie. I første Tilfælde griber det derved, at det overrasker, i andet Tilfælde er der vel en Historie, men den kunstneriske Fremstilling kan ikke dvæle ved denne, kan blot antyde den i det Høieste, og haster nu til Momentet. Jo mere den kan lægge ind heri, jo mere kunstnerisk bliver den. Naturen, har en Philosoph sagt, gaaer den korteste Vei; man kunde sige, den gaaer slet ingen Vei, den er med eet Slag tilstede paa eengang; og naar jeg vil fortabe mig i Beskuelsen af den hvælvede Himmel, saa behøver jeg ikke at vente til de utallige Himmellegemer faae dannet sig, thi de ere alle paa eengang. Historiens Vei derimod er ligesom Rettens saare lang og besværlig. Nu træder Kunsten og Poesien til og forkorter os Veien og fryder os i Fuldbringelsens Moment, den concentrerer det Extensive i det Intensive. Men jo betydningsfuldere det er, der skal frem, desto langsommere er Historiens Gang, men desto betydningsfuldere er ogsaa Gangen selv, desto mere vil det vise sig, al det, der er Maalet, er tillige Veien. Med Hensyn til det individuelle Liv er der to Arter af Historie, udvortes og indvortes. Det er to Arter af Strømninger, hvis Bevægelse er modsat. Den første har igjen to Sider i sig. Individet har ikke det, han stræber efter, og Historien er den Strid, i hvilken han erhverver det. Eller Individet har det, men kan dog ikke komme i Besiddelse deraf, fordi der bestandig er noget Udvortes, der vil forhindre ham deri. Historien er da den Strid, i hvilken han beseirer disse Hindringer. Den anden Art af Historie begynder med Besiddelsen, og Historien er den Udvikling, gjennem hvilken han erhverver Besiddelsen. Da nu i første Tilfælde Historien er udvortes, og det, hvortil der stræbes, ligger udenfor, saa har Historien ikke sand Realitet, og den digteriske og kunstneriske Fremstilling handler ganske rigtigt i at forkorte denne og haste til det intensive Moment. Lad os, for at blive ved hvad vi nærmest have at gjøre med, tænke os en romantisk Kjærlighed. Tænk Dig altsaa en Ridder, der har nedlagt 5 Vildsviin, 4 Dværge, befriet 3 fortryllede Prindser, Brødre til den

Prindsesse, han tilbeder. Dette har i den romantiske Tankegang sin fuldkomne Realitet. Kunstneren og Digteren er det imidlertid slet ikke af Vigtighed, om der er 5 eller kun 4. Kunstneren er i det Hele mere indskrænket end Digteren; men selv denne vil det ikke interessere at fortælle omstændeligt, hvorledes det gik til med hvert enkelt Vildsviins Nedlæggelse. Han haster til Momentet. Han indskrænker maaskee Antallet, concentrerer Besværligheder og Farer i digterisk Intensitet og iler til Momentet, til Besiddelses-Momentet. Den hele historiske Succession er ham af mindre Vigtighed. Hvor der derimod er Tale om indvortes Historie, der er hvert enkelt lille Moment af yderste Vigtighed. Den indvortes Historie er først den sande Historie, men den sande Historie kjæmper med det, der er Livs-Princípet i Historien — med Tiden, men naar man kjæmper med Tiden, saa har derved netop det Timelige og ethvert lille Moment sin store Realitet. Overalt hvor Individualitetens indre Blomstring ikke er begyndt, hvor Individualiteten endnu er lukket, der bliver der Tale om udvortes Historie. Saasnart derimod denne saa at sige springer ud, saa begynder den indre Historie. Tænk nu paa, hvad vi gik ud fra, Forskjellen mellem den erobrende og den besiddende Natur. Den erobrende Natur er bestandig udenfor sig, den besiddende i sig selv, derfor faaer den første udvortes Historie, den anden indvortes. Men da den udvortes Historie netop uden Skade lader sig concentrere, saa er det naturligt, at Kunst og Poesi nærmest vælge den, og altsaa igjen vælge den uaabnede Individualitet og Alt hvad der tilhører den til Fremstilling. Nu siger man vel, at Kjærlighed aabner Individualiteten, men ikke naar Kjærligheden opfattes saaledes som det skeer i Romantiken, da bringes den blot til det Punkt, at den skal aabne sig, og der ender man, eller den er ifærd med at aabne sig, men bliver afbrudt. Men som den udvortes Historie og den lukkede Individualitet nærmest vil blive Gjenstand for den kunstneriske og digteriske Fremstilling, saa vil Alt hvad der udgjør en saadan Individualitets Indhold ogsaa blive Gjenstand derfor. Men dette er i Grunden Alt hvad der tilhører det naturlige Menneske. Et Par Exempler. Stolthed lader sig ypperligt fremstille; thi det Essentielle i Stolthed er ikke Succession, men Intensitet i Momentet. Ydmyghed lader sig vanskeligt fremstille, fordi den netop er Succession, og medens Betragteren ikke behøver mere end at see Stoltheden i sin Culmination, saa fordrer han egentlig i det andet Tilfælde, det som Poesi og Kunst ikke kunne give, at see den i dens stadige Tilbliven, thi dette hører Ydmygheden væsentligt til, at den stadig bliver; og naar

man viser ham den i dens ideale Moment, saa savner han Noget, fordi han føler, at dens sande Idealitet bestaaer ikke i at den er ideal i Momentet, men at den er bestandig. Den romantiske Kjærlighed lader sig ypperligt fremstille i Momentet, den ægteskabelige ikke; thi en idealiseret Ægtemand er ikke en, der engang i sit Liv er det, men som hver Dag er det. Naar jeg vil fremstille en Helt, der erobrer Riger og Lande, da lader det sig ypperligt fremstille i Momentet, men en Korsdrager, der hver Dag tager sit Kors op, lader sig aldrig fremstille hverken i Poesi eller Kunst, fordi Pointet er, at han hver Dag gjør det. Naar jeg vil tænke mig en Helt, der sætter sit Liv til, saa lader det sig ypperlig concentrere i Momentet, derimod ikke det at døe hver Dag, fordi Hovedsagen er, at det skeer hver Dag. Mod lader sig ypperligt concentrere i Momentet, Taalmod ikke, netop fordi Taalmod strider mod Tiden. Du vil sige, at Kunsten dog har fremstillet Christus som Billede paa Taalmod, som bærende al Verdens Synd, at religiøse Digtninger have concentreret al Livets Bitterhed i een Kalk og ladet et Individ i eet Moment udtømme den. Det er sandt; men det er fordi man næsten rummeligt har concentreret den. Den, der derimod veed lidt Besked om Taalmod, veed meget godt, at dens egentlige Modsætning ikke er Lidelsens Intensitet (thi da nærmer det sig mere til Mod), men Tiden, og at den sande Taalmod er den, der viser sig stridende mod Tid, eller egentlig er Langmod; men Langmod lader sig ikke kunstnerisk fremstille, thi dets Point er incommensurabelt for Kunst; det lader sig heller ikke digte, thi det fordrer Tidens Langvarighed.

Hvad jeg nu her videre vil fremføre, det kan Du ansee for en stakkels Ægtemands ringe Offer paa Æsthetikens Alter, og om Du og alle Æsthetikens Præster vil forsmaae det, saa skal jeg vel vide at trøste mig, og det saa meget mere som det, jeg bringer, ikke er et Skuebrød, ene spiseligt for Præsterne, men et Huusbagerbrød, der som al Huuskost er simpel og ukrydret, men sundt og nærende.

Naar man ligesaa meget dialektisk som historisk forfølger det Æsthetisk-Skjønnes Udvikling, vil man finde, at Retningen i denne Bevægelse er fra Rummets til Tidens Bestemmelser, og at Kunstens Fuldkommengjørelse afhænger af den successive Mulighed af mere og mere at løsrive sig fra Rummet og bestemme sig hen til Tiden. Heri ligger Overgangen og Betydningen af Overgangen fra

---

rummeligt 5: i Rummet. Skuebrød] sml. 3. Mosebog Kap. 24, 9.

Skulptur til Maleri, saaledes som Schelling tidligt har peget hen herpaa. Musikken har Tiden til sit Element, men vinder ingen Bestaaen i den, dens Betydning er den bestandige Forsvinden i Tiden, den toner i Tiden, men fortoner sig tillige og har ingen Bestaaen. Poesien endelig er den fuldkomneste af alle Kunster og derfor ogsaa den, der meest veed at gjøre Tidens Betydning gjeldende. Den behøver ikke i den Forstand at indskrænke sig til Momentet, som Maleriet gjør det, den forsvinder heller ikke i den Forstand sporløst som Musikken. Men uagtet dette nødsages ogsaa denne, som vi have seet, til at concentrere sig i Momentet. Den har derfor sin Grændse, og kan, som ovenfor viist, ikke fremstille det, hvis Sandhed netop er den timelige Succession. Og dog er det, at Tiden bliver gjort gjeldende, ikke nogen Forkleinelse af det Æsthetiske, tvertimod bliver det æsthetiske Ideal rigere og fyldigere, jo mere dette skeer. Det Æsthetiske altsaa, der bliver incommensurabelt endog for Poesiens Fremstilling, hvorledes lader det sig fremstille? Svar: derved at det leves. Det faaer derved en Liighed med Musik, der blot er, fordi den bestandig gjentages, blot er i Udførelsens Øieblik. Derfor gjorde jeg i det Foregaaende opmærksom paa den fordærvelige Forvexling af det Æsthetiske og det, som æsthetisk lader sig fremstille i digterisk Reproduktion. Alt, hvad jeg nemlig her taler om, lader sig visselig æsthetisk fremstille, men ikke i digterisk Reproduktion, men derved, at man lever det, i Virkelighedens Liv realiserer det. Saaledes hæver Æsthetiken sig selv og forsoner sig med Livet; thi som i een Forstand Poesi og Kunst netop ere en Forsoning med Livet, saa ere de i en anden Forstand Fjendskab til Livet, fordi de kun forsone een Side af Sjælen. Her er jeg ved det Høieste i det Æsthetiske. Og i Sandhed, Den der har Ydmyghed og Mod nok til her at lade sig æsthetisk forklare, Den der føler sig med som en Person i det Skuespil, Guddommen digter, hvor Digteren og Souffleuren ikke ere forskjellige Personer, hvor Individet, som den øvede Skuespiller, der har levet sig ind i sin Charakteer og sin Replik, ikke forstyrres af Souffleuren, men føler, at det, der tilhviskes ham, er det, han selv vil sige, saa det næsten bliver tvivlsomt, om han lægger Souffleuren Ordene i Munden, eller Souffleuren ham, Den der i dybeste Forstand føler sig paa eengang digtende og digtet, der i det Øieblik, han føler sig digtende,

---

Schelling] Ueber das Verhältniss der bildenden Künste zu der Natur (1807), Sämmtliche Werke, Stuttg. u. Augsburg 1860, VII S. 289 ff.

har Replikkens oprindelige Pathos, i det Øieblik, han føler sig digtet, det erotiske Øre, der opfanger enhver Lyd, han og først han har realiseret det Høieste i Æsthetiken. Men denne Historie, der viser sig som incommensurabel selv for Poesien, det er den indvortes Historie. Denne har Ideen i sig og netop derfor er den æsthetisk. Den begynder derfor, som jeg udtrykte det, med Besiddelsen, og dens Fortgang er Erhvervelsen af denne Besiddelse. Den er en Evighed, i hvilken det Timelige ikke er forsvundet som et idealt Moment, men i hvilket det som realt Moment bestandig er nærværende. Naar saaledes Taalmod i Taalmod erhverver sig selv, saa er det indvortes Historie.

Lad os nu see hen paa Forholdet mellem den romantiske og den ægteskabelige Kjærlighed; thi Forholdet mellem den erobrende og den besiddende Natur vil slet ingen Vanskeligheder formaae at frembyde. Den romantiske Kjærlighed bliver bestandig abstrakt i sig selv, og naar den ingen udvortes Historie kan faae, saa lurer Døden allerede paa den, fordi dens Evighed er illusorisk. Den ægteskabelige Kjærlighed begynder med Besiddelsen, og faaer indre Historie. Den er trofast, det er den romantiske Kjærlighed ogsaa, men see nu Forskjellen. Den trofaste romantiske Elsker han venter f. Ex. i 15 Aar, nu kommer da Øieblikket, der belønner ham. Her seer Poesien meget rigtigt, at de 15 Aar ypperligen lade sig concentrere, den haster nu til Momentet. En Ægtemand er trofast i 15 Aar, og dog har han i de 15 Aar havt Besiddelsen, han har altsaa i denne lange Succession bestandig erhvervet den Trofasthed, han besad, da jo den ægteskabelige Kjærlighed i sig har den første Kjærlighed og derved dennes Trofasthed. Men en saadan ideal Ægtemand lader sig ikke fremstille; thi Pointet er Tiden i sin Extension. Ved Enden af de 15 Aar er han tilsyneladende slet ikke kommen videre end han var i Begyndelsen, og dog har han levet i høi Grad æsthetisk. Hans Besiddelse har ikke været ham en død Eiendom, men han har bestandig erhvervet sin Besiddelse. Han har ikke kjæmpet med Løver og Trolde, men med den farligste Fjende, som er Tiden. Men nu kommer ikke Evigheden bag efter som for Ridderen; men han har havt Evigheden i Tiden, bevaret Evigheden i Tiden. Han først har derfor seiret over Tiden; thi Ridderen kan man sige om, han har dræbt Tiden, som man jo stedse ønsker at slaae Tiden ihjel, naar den ingen Realitet har for En; men dette er aldrig den rigtige Seier. Ægtemanden har som en sand Seierherre ikke dræbt Tiden, men frelst og bevaret den i Evigheden. Den Ægtemand, der gjør det, han lever i Sandhed poetisk, han løser den store

Gaade, at leve i Evigheden og dog høre Stueuhret slaae, saaledes, at dets Slag ikke forkorter, men forlænger hans Evighed, en Modsigelse, der er ligesaa dyb, men langt herligere end den, der indeholdes i den bekjendte Situation, som skyldes Middelalderen, der fortæller om en Ulykkelig, at han vaagnede op i Helvede og raabte, hvad er Klokken, hvorpaa Djævelen svarede: en Evighed. Og lader Sligt sig nu end ikke kunstnerisk fremstille, saa være det Din Trøst som det er min, at det Høieste og Skjønneste i Livet, det skal man ikke læse om, ikke høre om, ikke see, men, om man saa vil, leve. Naar jeg derfor gjerne indrømmer, at den romantiske Kjærlighed meget bedre egner sig til kunstnerisk Fremstilling end den ægteskabelige, saa skal dermed ingenlunde være sagt, at denne er mindre æsthetisk end hiin, tvertimod, den er mere æsthetisk. Der forekommer i en af den romantiske Skoles genialeste Fortællinger en Person, der ikke har Lyst til, som de Andre, med hvilke han lever, at digte, fordi det er Tidsspilde og berøver ham den sande Nydelse; han vil derimod leve. Havde han nu havt en rigtigere Forestilling om hvad det er at leve, saa havde han været min Mand.

Den ægteskabelige Kjærlighed har da sin Fjende i Tiden, sin Seier i Tiden, sin Evighed i Tiden, saa den stedse vilde have sin Opgave, om jeg end tænkte mig alle saakaldte udvortes og indvortes Anfægtelser borte. I Almindelighed har den ogsaa disse, men naar man ret vil opfatte dem, maa man passe paa to Ting, at de bestandig ere Bestemmelser ind efter, og at de bestandig have Tidens Bestemmelse i sig. Ogsaa af denne Grund indsees let, at denne Kjærlighed ikke lader sig fremstille. Den drager sig bestandig ind efter, og hendrager (i god Forstand) sig i Tiden; men hvad der skal fremstilles ved Reproduktion, det maa lade sig fremlokke, og dets Tid maa lade sig forkorte. Det vil Du yderligere overbevise Dig om, ved at overveie de Prædikater, man maa bruge om den ægteskabelige Kjærlighed. Den er trofast, bestandig, ydmyg, taalmodig, langmodig, overbærende, oprigtig, nøisom, aarvaagen, varagtig, villig, glad. Alle disse Dyder have den Egenskab, at de i Individet ere Bestemmelser ind efter. Individet kjæmper ikke mod udvortes Fjender, men udkjæmper sig selv, sin Kjærlighed af sig selv. Og de have Bestemmelse af Tid; thi deres Sandhed bestaaer ikke i, at de ere eengang for alle, men at de bestandig ere. Og ved disse Dyder erhverves ikke noget Andet, kun de selv erhverves. Den ægteskabelige Kjærlighed er derfor paa eengang, hvad Du spotviis ofte har kaldt den, den dagligdagse, og tillige den guddommelige (i græsk Forstand), og er

den guddommelige derved, at den er den dagligdagse. Den ægteskabelige Kjærlighed kommer ikke med udvortes Tegn, ikke som den rige Fugl med Susen og Brusen, men den er en stille Aands uforkrænkelige Væsen.

Dette Sidste har nu Du og alle erobrende Naturer ingen Forestilling om. I ere aldrig i Eder selv, men bestandig udenfor. Ja, saalænge enhver Nerve zittrer i Dig, hvad enten Du sagte lister Dig omkring, eller Du fremtræder og Janitscharmusikken i Dit Indre overdøver Din Bevidsthed, ja saa synes Du, at Du lever. Men naar Slaget er vundet, naar det sidste Eccho af det sidste Skud er hendøet, naar de snelle Tanker ligesom Ordonants-Officierer ile tilbage til Hovedqvarteret og melde, at Seieren er Din — ja da veed Du Intet mere, da veed Du ikke at begynde; thi nu staaer Du først ved den sande Begyndelse.

Det Du derfor afskyer under Navnet: Vane som uundgaaeligt for Ægteskabet, det er blot det Historiske i det, der i Dit forkeerte Øie faaer et saa forfærdende Udseende.

Men hvad er det, Du pleier at ansee som det, der ved den fra det ægteskabelige Liv uadskillelige Vane bliver ikke blot tilintetgjort, men, hvad værre er, profaneret? Du tænker da i Almindelighed paa »Erotikens synlige, hellige Tegn, hvilke, som alle synlige Tegn, vel ikke i og for sig have Betydning, men hvis Betydning beroer paa den Energi, den kunstneriske Bravour og Virtuositet, som dog tillige er den naturlige Genialitet, hvormed de udføres. Hvor modbydeligt er det ikke at see den Mathed, hvormed alt Sligt fuldkommes i det ægteskabelige Liv, hvor udvortes, hvor dorsk skeer det ikke, næsten paa Klokkeslet, omtrent som hos den Stamme, Jesuiterne fandt i Paraguay, der var saa dorsk, at Jesuiterne fandt det fornødent, at lade ringe med en Klokke ved Midnat til behagelig Efterretning for alle Ægtemænd, for derved at minde dem om deres ægteskabelige Pligter. Saaledes skeer Alt paa *tempo*, efter Dressur.« Lad os nu være enige om, at vi i vor Betragtning slet ikke lade os forstyrre af, at der er nok saa meget Latterligt og Forkeert i Tilværelsen, men blot see, om det er nødvendigt, og hvis saa er, da lære Frelsen hos Dig. I denne Henseende tør jeg vel ikke vente Stort hos Dig; thi Du kjæmper, om end i en anden Forstand, dog bestandig ligesom hiin spanske Ridder for en svunden Tid. Da Du nemlig kjæmper for Mo-

---

en stille Aands osv.] 1. Peters Brev 3. Kap. 4. hiin spanske Ridder] Don Quixote.

mentet mod Tiden, saa kjæmper Du egentlig altid for det Forsvundne. Lad os tage en Forestilling, et Udtryk fra Din poetiske Verden, eller fra den første Kjærligheds virkelige Verden: De Elskende see hinanden. Dette Ord: see, veed Du ypperligt at spatiere og lægge en uendelig Realitet, en Evighed ind deri. I den Forstand kan nu et Par Ægtefolk, der have levet i ti Aar sammen, og seet hinanden daglig, ikke see paa hinanden; men skulde de derfor ikke kunne see kjærligt paa hinanden? Nu er jeg ved Dit gamle Kjetteri. Du kommer til at indskrænke Kjærligheden til en vis Alder, og Kjærligheden til Een til en saare kort Tid, og derpaa som alle erobrende Naturer rekrutere, for at gjennemføre Dit Experiment; men det er jo netop den allerdybeste Profanation af Elskovens evige Magt. Det er jo Fortvivlelse. Hvordan Du vender og dreier Dig deri, maa Du tilstaae, at Opgaven er den, at bevare Kjærligheden i Tiden. Er dette umuligt, saa er Kjærlighed en Umulighed. Det, der gjør Din Ulykke, er, at Du sætter Kjærlighedens Væsen ene og alene i disse synlige Tegn. Skal disse nu gjentages atter og atter og vel at mærke med en sygelig Reflexion over, om de bestandig have den Realitet, som de havde ved det tilfældige Accedents, at det var første Gang, saa er det intet Under, at Du ængstes, og at Du henfører disse Tegn og »Gestikulationer« til de Ting, om hvilke man ikke tør sige: *decies repetita placebunt;* thi naar det, der gav dem Værdi, var Bestemmelsen af den første Gang, saa er en Gjentagelse jo en Umulighed. Men den sande Kjærlighed har et ganske andet Gehalt, den udarbeider i Tiden, og vil derfor ogsaa være i Stand til at forynge sig i disse ydre Tegn, og har, hvad der er mig Hovedsagen, en ganske anden Forestilling om Tid og om Betydningen af Gjentagelse.

I det Foregaaende har jeg udviklet, at den ægteskabelige Kjærlighed har sin Strid i Tiden, sin Seier i Tiden, sin Velsignelse i Tiden. Jeg betragtede da Tiden blot som simpel Progression, nu skal det vise sig, at den ikke blot er en simpel Progression, hvori det Oprindelige bevares, men en voxende Progression, hvori det Oprindelige tiltager. Du, som har saa megen Observation, vil vist give mig Ret i den almindelige Bemærkning, at Menneskene dele sig i to store Classer, De som fremherskende leve i Haabet, og De som fremherskende leve i Erindringen. Begge Dele antyde

---

decies repetita placebunt selv gjentagne ti Gange vil de behage (Horats, Ars poetica 365).

et urigtigt Forhold til Tiden. Det sande Individ lever paa eengang baade i Haabet og i Erindringen, og først derved faaer hans Liv sand, indholdsrig Continueerlighed. Han har altsaa Haabet, og vil derfor ikke, som de Individer, der blot leve af Erindring, tilbage i Tiden. Hvad gjør altsaa Erindringen for ham; thi nogen Indflydelse maa den dog vel have? Den sætter et Kors paa Øieblikkets Node, jo længere den gaaer tilbage, jo oftere Gjentagelse, desto flere Kors. Naar han saaledes i det nærværende Aar oplever et erotisk Moment, saa forøges dette derved, at han erindrer det i det foregaaende Aar o. s. v. Dette har nu ogsaa paa en skjøn Maade fundet sit Udtryk i det ægteskabelige Liv. Jeg veed ikke, hvilken Alder Verden nu befinder sig i, men det veed Du saavel som jeg, at man pleier at sige, at først kom Guld-Alderen, saa Sølv-Alderen, saa Kobber-Alderen, saa Jern-Alderen. I Ægteskabet er det omvendt, der kommer først Sølvbrylluppet, derpaa Guldbrylluppet. Eller er ikke Erindringen egentlig Pointet i et saadant Bryllup? og dog erklærer den ægteskabelige Terminologi dem for endnu skjønnere end det første Bryllup. Dette maa nu ikke misforstaaes, som i Fald det skulde behage Dig at sige, »at saa var det bedst at lade sig vie paa Vuggen, for strax at kunne begynde med sit Sølvbryllup, og have Haab om at blive første Opfinder af en splinterny Terminus i det ægteskabelige Livs Ordbog.« Du indseer formodentlig selv, hvori det Usande ligger i Din Witz, og jeg skal ikke opholde mig videre ved den. Det, jeg derimod skal erindre om, er, at Individerne jo ikke blot leve i Haabet, de have bestandig Haab og Erindring i hinanden i den nærværende Tid. Ved det første Bryllup gjør da Haabet samme Virkning, som Erindringen ved det sidste. Haabet oversvæver det som et Evigheds-Haab, der udfylder Momentet. Rigtigheden heraf vil Du ogsaa indsee, naar Du betænker, at hvis man blot giftede sig i Haab om et Sølvbryllup, og altsaa haabede og atter haabede i 25 Aar, saa var man, naar det 25de Aar kom, ubeføiet til at holde Sølvbryllup; thi man havde jo Intet at erindre, da Alt var faldet ud fra hinanden i den idelige Haaben. Det er forøvrigt ofte faldet mig ind, hvoraf det vel kommer, at efter almindelig Sprogbrug og Tankegang, den eenlige Stand slet ikke har saadanne Udsigter, at man tvertimod snarere gjør det latterligt, naar det lykkes en Pebersvend at holde Jubilæum. Grunden er vistnok den, at man i Reglen har antaget, at den eenlige Stand aldrig ret kan gribe den sande nærværende Tid, der er Eenhed af Haab og Erindring, og derfor gjerne enten ligger i Haab eller i Erindring.

Men dette tyder igjen hen paa det rigtige Forhold til Tid, den ægteskabelige Kjærlighed ogsaa i den almindelige Mening har.

Dog, der er ogsaa noget Andet i det ægteskabelige Liv, Du betegner med det Ord: Vane, »dets Eensformighed, dets totale Mangel paa Begivenhed, dets Bestandighed i en Indholdsløshed, der er Død og værre end Døden.« Du veed, der gives nervesvage Mennesker, der kunne forstyrres ved den allermindste Larm, som ikke kunne tænke, naar En gaaer sagte over Gulvet. Har Du lagt Mærke til, at der ogsaa gives en anden Art af Nervesvaghed? Der gives Mennesker, der ere saa svage, at de behøve dygtig Larm og en adspredende Omgivelse for at kunne arbeide. Hvoraf kommer dette, uden deraf, at de ikke have Herredømme over sig selv, blot i omvendt Forstand. Naar de ere alene, da forsvinde deres Tanker i det Ubestemte; naar der derimod er Larm og Støi omkring dem, nøder denne dem til at sætte en Villie imod. See, derfor frygter Du Fred og Stilhed og Hvile. Du er kun i Dig selv, naar der er Modstand, men derfor er Du egentlig aldrig i Dig selv, men bestandig udenfor Dig selv. I det Øieblik nemlig, at Du assimilerer Dig Modstanden, saa er der atter Stilhed. Dette tør Du derfor ikke; men saaledes staaer altsaa Du og Modstanden ligeoverfor hinanden, og altsaa er Du ikke i Dig selv.

Her gjelder naturligviis det Samme som tidligere om Tiden. Du er uden for Dig selv, og derfor kan Du ikke undvære det Andet som Modstand; Du troer, at en urolig Aand først lever, og alle Erfarne mene, at først en stille Aand i Sandhed lever; for Dig er et oprørt Hav et Billede paa Liv, for mig er det stille dybe Vand det. Ofte har jeg siddet ved et lille rindende Vand. Det er altid det samme, den samme sagte Melodi, det samme Grønt paa Bunden, der bøier sig under dets rolige Bølge, de samme Smaa-Dyr, der bevæge sig dernede, en lille Fisk, der smutter ind under Blomsternes Skjul, den breder sin Finne ud mod Strømmen, den skjuler sig under en Steen. Hvor eensformigt, og dog hvor rigt paa Forandring! Saaledes er det ægteskabelige Huusliv, stille, beskedent, nynnende; har ikke mange Changements, og dog er det som hiint Vand rindende, dog har det som hiint Vand Melodi, kjær for Den der kjender den, kjær for ham, netop fordi han kjender den; det er uden Pragt, og dog udbreder sig stundom en Glands over det, som dog ikke afbryder dets vanlige Gang, ligesom naar Maanens Straale falder paa hiint Vand og viser det Instrument, paa hvilket det spiller sin Melodi. Saaledes er det ægteskabelige Huusliv. Men for at det skal kunne sees saaledes og leves saaledes, forudsætter det een Egenskab, som jeg nu skal

nævne Dig. Det er et Vers af Oehlenschläger, som jeg veed Du før i det Mindste har sat stor Priis paa. For Fuldstændighedens Skyld vil jeg afskrive det:

Hvor Meget sig i Verden dog forene maa,
For Elskoven ret at trylle frem!
Først: et Par Hjerter, som hinanden vel forstaae,
Saa Ynde, der ledsager dem;
Saa Maanen med sin Straale ned
I Vaaren, gjennem Bøgens Grene;
Saa at de træffes kan alene —
Saa Kys — og saa Uskyldighed.

Du giver Dig jo ogsaa af med at lovprise Elskoven. Jeg vil da ikke berøve Dig, hvad der vel ikke er Din Eiendom, thi det er jo Digterens, men hvad Du dog har tilegnet Dig; men da ogsaa jeg har tilegnet mig det, saa lad os dele, Du faaer det hele Vers, jeg det sidste Ord: og saa Uskyldighed.

Endelig er der endnu en Side af det ægteskabelige Liv, som ofte har givet Dig Anledning til Angreb. Du siger, »den ægteskabelige Kjærlighed skjuler noget ganske Andet i sig; den synes saa mild og skjøn og øm, men naar først Døren er lukket efter Ægteparret, saa inden man veed et Ord deraf saa kommer Mester Erik frem, saa hedder det, det er Pligt, og nu kan I pynte mig dette Scepter ud saa meget som I vil, gjøre det til et Fastelavns-Riis, det bliver dog en Mester Erik.« Denne Indvending behandler jeg her, fordi den ogsaa væsentlig beroer paa en Misforstaaelse af det Historiske i den ægteskabelige Kjærlighed. Du vil enten lade dunkle Magter eller Lune være det Constituerende i Kjærligheden. Saasnart en Bevidsthed træder til, saa forsvinder dette Trylleri; men denne Bevidsthed har den ægteskabelige Kjærlighed. For nu at udtrykke det ret grelt, saa viser Du os, istedetfor den Concertmester-Stav, hvis Bevægelser angive Takten i den første Kjærligheds gratieuse Stillinger, Pligtens ubehagelige Corporal-Stok. Det maa Du nu for det Første indrømme mig, at saa længe den første Kjærlighed, hvilken jo, efter hvad vi ere komne overeens om, den ægteskabelige Kjærlighed har i sig, forbliver uforandret, saa længe kan der ikke være Tale om Pligtens strenge Nødvendighed. Du troer altsaa ikke paa den første Kjærligheds Evighed. Seer Du,

---

Oehlenschläger] Nordens Guder, »Freiers Sang ved Kilden« (Samlede Værker, Kbhvn. 1844, X S. 207).

der har vi Dit gamle Kjetteri, det er Dig, der dog saa ofte op kaster sig til dens Ridder, og dog troer Du ikke paa den, ja profanerer den. Fordi Du altsaa ikke troer paa den, derfor tør Du ikke indgaae en Forbindelse, der, naar Du ikke længer er *volens*, kan tvinge Dig til *nolens* at blive i den. Kjærligheden er Dig derfor aabenbart ikke det Høieste; thi ellers vilde Du være glad, om der var en Magt, der var istand til at tvinge Dig til at blive i den. Du vil maaskee svare, at dette Middel er intet Middel, men dertil vil jeg bemærke, at det beroer paa, hvorledes man seer Sagen.

Det bliver eet af de Punkter, vi bestandig komme tilbage paa, Du som det synes mod Din Villie, og uden at Du ret er Dig selv klar over, hvordan det gaaer til, jeg med fuldkommen Bevidsthed, det Punkt, at den første eller den romantiske Kjærligheds illusoriske eller naive Evighed paa en eller anden Maade maa hæve sig selv. Netop fordi Du nu søger at holde den i denne Umiddelbarhed, søger at indbilde Dig selv, at den sande Frihed bestaaer i at være udenfor sig selv, beruset i Drømme, derfor frygter Du Metamorphosen, og derfor viser den sig ikke saaledes, men som noget aldeles Fremmedartet, der indeholder det Førstes Død, og derfor Din Afsky for Pligten. Naar denne nemlig ikke allerede har ligget som Spire i det Første, saa bliver dens Fremtræden naturligviis absolut forstyrrende. Men saaledes er det ikke Tilfældet med den ægteskabelige Kjærlighed; den har i det Ethiske og Religiøse allerede Pligten i sig, og naar den da viser sig for dem, da er det ikke en Fremmed, en uforskammet Uvedkommende, som dog har en saadan Myndighed, at man ikke, i Kraft af Kjærlighedens Hemmelighedsfuldhed, tør jage den paa Døren; nei, han kommer som en gammel Fortrolig, som en Ven, som en Medvider, de Elskende veed med hinanden i deres Kjærligheds dybeste Hemmelighed. Og naar han taler, da er det ikke noget Nyt han siger, men noget Velbekjendt, og naar han har talet, da ydmyge Individerne sig derunder, men opløftes tillige netop derved, idet de forvisses om, at det, han byder, er det, de selv ønske, og at det, at han byder det, blot er en mere majestætisk, en mere ophøiet, en guddommelig Maade at udtrykke paa, at deres Ønske lader sig realisere. Det vilde ikke være dem nok, om han opmuntrende sagde til dem: det kan lade sig gjøre, Kjærligheden

---

volens villende, med sin gode Villie. *nolens* ikke villende, mod sin Villie.

kan lade sig bevare; men idet han siger: den skal bevares, da ligger deri en Myndighed, der svarer til Ønskets Inderlighed. Kjærlighed udjager Frygt; men naar nu Kjærligheden desuagtet et Øieblik frygter for sig selv, for sin egen Frelse, saa er Pligten netop den guddommelige Næring, Kjærligheden behøver, thi den siger: frygt ikke. Du skal seire, ikke blot futurisk udtalt, thi saa er det kun et Haab, men imperativisk, og heri ligger en Forvisning, som Intet kan rokke.

Du anseer altsaa Pligten for Kjærlighedens Fjende, jeg anseer den for dens Ven. Denne Forklaring vil Du maaskee være tilfreds med, og med Dit sædvanlige Spotteri gratulere mig til en ligesaa interessant som ualmindelig Ven. Jeg derimod vil ingenlunde nøies hermed, men tillade mig at føre Krigen over paa Dit Gebeet. Er Pligten, naar den engang er kommen tilsyne i Bevidstheden, Kjærlighedens Fjende, saa maa jo Kjærligheden see at beseire den; thi Du vil dog ikke, at Kjærligheden skal være et saadant afmægtigt Væsen, der ikke kan beseire enhver Modstand. Dog mener Du paa den anden Side, at naar Pligten kommer tilsyne, saa er det forbi med Kjærligheden; og mener tillige, at Pligten tidlig eller sildig maa komme tilsyne, ikke blot i den ægteskabelige, men ogsaa i den romantiske Kjærlighed; og Du frygter egentlig derfor den ægteskabelige Kjærlighed, fordi den i den Grad har Pligten i sig, at naar den kommer tilsyne, kan Du ikke løbe fra den. Dette mener Du derimod er ganske i sin Orden i den romantiske Kjærlighed, thi saasnart det Øieblik er kommet, da Pligten nævnes, saa er Kjærligheden forbi, og Pligtens Ankomst er Signalet til, at Du med et meget høfligt Buk anbefaler Dig, eller, som Du engang udtrykte Dig, at Du anseer det for Din Pligt at anbefale Dig. Her seer Du igjen, hvorledes det gaaer med Dine Lovpriisninger over Kjærligheden. Er Pligten Kjærlighedens Fjende, og kan Kjærligheden ikke beseire denne Fjende, saa er Kjærligheden ikke den sande Triumphator. Følgen heraf bliver da, at Du maa lade Kjærligheden i Stikken. Naar Du engang har faaet den fortvivlede Idee, at Pligt er Kjærlighedens Fjende, saa er Dit Nederlag vist, og Du har da ligesaa meget forkleinet Kjærligheden og berøvet den dens Majestæt, som Du har gjort dette ved Pligten, og dog var det kun det Sidste, Du vilde. Du seer, dette er igjen Fortvivlelse, og det hvad enten Du føler Smerten, der ligger heri, eller Du i Fortvivlelsen søger at glemme den. Naar Du ikke kan bringe det dertil, at Du seer det Æsthetiske, det Ethiske, det Religiøse som de tre store Allierede, naar Du ikke veed at bevare Eenheden af de forskjellige Udtryk, Alt faaer i disse forskjellige Sphærer, saa er

Livet uden Mening, saa maa man fuldkommen give Dig Ret i Din Yndlingstheori, at man kan sige om Alt: gjør det eller gjør det ikke, Du vil fortryde begge Dele.

Jeg er nu ikke som Du i den sørgelige Nødvendighed, at maatte begynde et altid ulykkeligt endende Feldttog mod Pligten. Pligt er for mig ikke eet Clima, Kjærlighed et andet, men Pligt gjør mig Kjærlighed til det sande tempererede Clima, Kjærligheden gjør mig Pligten til det sande tempererede Clima, og denne Eenhed er det Fuldkomne. For at imidlertid Din falske Lære ret kan blive Dig aabenbar, saa vil jeg forfølge dette lidt længere, idet jeg vil bede Dig at overveie den forskjellige Maade, paa hvilken En kunde føle, at Pligten er Kjærlighedens Fjende.

Tænk Dig et Menneske, der var bleven Ægtemand uden nogensinde ret at have gjort sig Rede for det Ethiske, der ligger i Ægteskabet. Han elskede med Ungdommens hele Lidenskab, og blev nu pludselig ved en udvortes Anledning berørt af den Tvivl, om ikke muligen Den, hvem han elskede, men hvem han ogsaa var knyttet til ved Pligtens Baand, kunde troe, at han dog egentlig blot elskede hende, fordi det var hans Pligt. Han var jo i et lignende Tilfælde, som det ovenfor antydede, ogsaa for ham syntes Pligten at vise sig i et Modsætnings-Forhold til Kjærligheden; men han elskede, og hans Kjærlighed var ham i Sandhed det Høieste, og altsaa vilde hans Bestræbelse gaae ud paa at overvinde denne Fjende. Han vilde altsaa elske hende, ikke fordi Pligten saa bød det, ikke efter den fattige Maalestok for et *quantum satis*, som Pligten kunde afgive, nei, han vilde elske hende af sin hele Sjæl, af al sin Kraft, og af al sin Formue; han vilde elske hende selv i det Øieblik, hvis det skulde være muligt, da Pligten tillod ham at lade være. Du seer let Forvirringen i hans Tankegang. Hvad gjorde han? Han elskede hende af sin ganske Sjæl; men netop dette byder jo Pligten, thi lad os ikke forvirres af deres Tale, som mene, at Pligten i Forhold til Ægteskabet kun er et Indbegreb af Cerimonibestemmelser. Pligten er kun een, den at elske i Sandhed, i Hjertets inderlige Bevægelse, og Pligten er ligesaa proteusagtig som Kjærligheden selv, og erklærer Alt helligt og godt, naar det er af Kjærlighed, og nedtordner Alt, hvor skjønt og skuffende det end er, naar det ikke er af Kjærlighed. Du seer altsaa, at ogsaa han havde faaet en urigtig Position; men netop fordi der var Sandhed i ham, saa gjør han, idet han ikke blot vil

---

quantum satis saa meget som er tilstrækkeligt, det nødvendige.

gjøre det, Pligten byder, hverken mere eller mindre, end det, Pligten byder. Det Mere, han gjør, det er egentlig det, at han gjør det; thi det er bestandigt det Mere, jeg kan gjøre, at jeg kan gjøre, hvad den byder. Pligten byder, mere kan den ikke; det Mere, jeg formaaer, det er at gjøre hvad den byder, og i det Øieblik jeg gjør det, kan jeg i en vis Forstand sige, at jeg gjør mere; jeg oversætter Pligten fra det Udvortes til det Indvortes, og derved er jeg ude over Pligten. Du seer heraf, hvilken uendelig Harmoni og Viisdom og Conseqvents der er i Aandens Verden. Naar man gaaer ud fra eet bestemt Punkt og ganske rolig forfølger det med Sandhed og Energi, saa maa det altid være en Skuffelse, naar det Øvrige synes at være i Modsigelse dermed; og naar man troer ret tilgavns at vise Disharmonien, viser man Harmonien. Den Ægtemand, vi have talt om, slap derfor godt derfra, og den eneste Straf, han maatte lide, var egentlig, at Pligten gjækkede ham lidt for hans Lidettroenhed. Pligten lyder bestandig med i Kjærligheden. Naar Du skiller dem ad, som han gjorde, og vil gjøre den ene Deel til det Hele, da er Du bestandig i Selvmodsigelse. Det er, som om En i den Stavelse: be, vil adskille b og e, og nu intet e vil have, men paastaae, at b er det Hele. I det Øieblik han udsiger det, siger han e med. Saaledes er det med den sande Kjærlighed, den er ikke et stumt, abstrakt Uudsigeligt, men den er heller ei en blød, ufastholdelig Ubestemthed. Den er en artikuleret Lyd, en Stavelse. Er Pligten haard, *eh bien,* saa udtaler Kjærligheden den, den realiserer den, og gjør derved mere end Pligten; er Kjærligheden ifærd med at blive saa blød, at den ikke kan fastholdes, saa begrændser Pligten den.

Dersom det nu forholdt sig saaledes med Din Anskuelse af, at Pligten er Kjærlighedens Fjende, dersom det var en blot uskyldig Misforstaaelse, ja saa vilde det gaae Dig ligesom ham, vi tale om; men Din Opfattelse er vistnok en Misforstaaelse og tillige en skyldig Misforstaaelse. Deraf kommer det, at Du ikke blot nedsætter Pligten men ogsaa Kjærligheden, deraf kommer det, at Pligten viser sig som en uovervindelig Fjende, det kommer deraf, at Pligten netop elsker den sande Kjærlighed, og hader paa Liv og Død den falske, ja dræber den. Naar Individerne ere i Sandhed, ville de i Pligten blot see det evige Udtryk for, at Veien i Evighed er dem beredt, og den Vei, de saa gjerne ville gaae, den er det dem ikke blot tilladt at gaae, nei det er dem befalet; og over denne Vei vaager der et guddommeligt Forsyn, som bestandig viser dem Udsigten, sætter Afvisere paa alle farlige Steder. Den som i Sandhed elsker, hvorfor skulde han ikke vilde modtage en

guddommelig Autorisation, fordi den udtrykker sig guddommeligt, og siger ikke blot Du maa, men Du skal? I Pligten er Alt gjort ryddeligt for de Elskende, og derfor troer jeg, at det er Tilfældet i Sproget, at Pligtens Udtryk er det Futuriske, for derved at antyde det Historiske.

Nu er jeg færdig med denne lille Udvikling. Den har dog formodentlig gjort et Indtryk paa Dig, Du føler, at Alt er vendt om, og Du kan dog ikke ganske forhærde Dig mod den Conseqvents, ud af hvilken jeg har talet. Desuagtet vilde det vel være Dig vanskeligt, dersom jeg i en Samtale havde yttret Alt dette, at afholde Dig fra den spydige Bemærkning, at jeg præker. Imidlertid kan Du dog egentlig ikke beskylde min Fremstilling for at lide af denne Feil, eller for at være ganske som den maaskee burde, naar man taler til en saa forstokket Synder som Du er; og hvad Dine Foredrag, Din Viisdom angaaer, da synes de ikke sjeldent at erindre om Prædikerens Bog, og man skulde virkelig troe, at Du leilighedsviis valgte Dine Texter deraf.

Dog jeg vil lade Dig selv give mig Anledning til at belyse Sagen. I Almindelighed lader Du nemlig ikke haant om Ethiken, og man skal egentlig først drive Dig til et vist Punkt, førend Du kaster den overbord. Saa længe Du nogenlunde kan, beholder Du den altid paa Din Side. »Jeg foragter ingenlunde Pligt,« saaledes pleier det mildere Foredrag, det finere Pligtens Snigmord at begynde, »det være langt fra mig; men lad os fremfor Alt altid have reent Brød i Posen, Pligt er Pligt, Kjærlighed er Kjærlighed, dermed Punktum, og fremfor Alt ingen Mengeleren. Eller er Ægteskabet ikke det eneste Misfoster af den Natur, med denne hermaphroditiske Tvetydighed? Alt Andet er enten Pligt eller Kjærlighed. Jeg anerkjender, at det er et Menneskes Pligt at søge en bestemt Stilling i Livet, jeg anseer det for hans Pligt at være sit Kald tro, og paa den anden Side, naar han krænker sin Pligt, da lide han velfortjent Straf. Her er Pligt. Jeg paatager mig noget Bestemt, jeg kan nøiagtigt angive, hvad det er, jeg lover pligtskyldigst at opfylde; gjør jeg det ikke, saa har jeg en Magt ligeoverfor mig, der kan tvinge mig. Paa den anden Side slutter jeg mig ved Venskab nøie til et andet Menneske, saa er Kjærligheden her Alt, jeg anerkjender ingen Pligt; er Kjærligheden forbi, saa er Venskabet ude. Ægteskabet er det ene forbeholdt at constituere sig paa en saadan Urimelighed. Hvad vil det dog sige at forpligte sig til at elske? Hvor er Grændsen? Naar har jeg opfyldt min Pligt? Hvori bestaaer min Pligt nærmere bestemt? Hvilket Collegium kan jeg henvende mig til i Tvivls-Tilfælde? Og dersom jeg ikke op-

fylder min Pligt, hvor er da den Magt, der skal tvinge mig? Staten og Kirken have vel sat en vis Grændse, men om jeg end ikke gaaer til den Yderlighed, kan jeg derfor ikke være en slet Ægtemand? Hvo vil straffe mig, hvo vil tage hende i Forsvar, som lider derunder?« Svar: Du selv. Førend jeg imidlertid gaaer over til at løse den Forvirring, hvori Du har besnæret Dig og mig, maa jeg gjøre en Bemærkning. Der er i Dine Yttringer ofte en vis Grad af Tvetydighed, der er Dig væsentlig og eiendommelig. Hvad Du siger kunde ligesaa godt det letsindigste som det tungsindigste Menneske sige. Det veed Du selv meget godt; thi det er et af de Midler, Du bruger til at bedrage Folk med. Du siger det Samme til forskjellige Tider, lægger Eftertrykket i Tonen paa forskjellige Steder, og see det Hele er et Andet. Indvender man Dig nu, at Du siger noget Andet end den forrige Gang, saa svarer Du med stor Rolighed: er det ikke ordret det Samme. Dog nok herom. Lad os see, hvorledes det forholder sig med Din Inddeling. Der er et Mundheld, som har bevaret sig gjennem Aarhundreder, hvormed man har betegnet Romernes kloge Politik: *divide et impera.* I en langt dybere Betydning kan man sige det om Forstands-Udviklingen; thi dens snilde Politik er netop at dele og ved denne Deling at sikkre sig Herredømmet, idet de Magter, der som allierede vilde være uovervindelige, nu som adskilte og fjendtlige hæve hinanden, og Forstanden beholder Herredømmet. Du mener altsaa, at det hele øvrige Liv lader sig opfatte under Bestemmelsen af Pligt eller under dens Modsætning, og at det heller ei er faldet Nogen ind at anlægge en anden Maalestok; Ægteskabet alene har gjort sig skyldigt i denne Selvmodsigelse. Du anfører som Exempel en Kalds-Pligt, og mener, at det er et godt betegnende Exempel paa et reent Pligt-Forhold. Imidlertid er dette ingenlunde Tilfælde. Dersom nemlig et Menneske blot vilde opfatte sit Kald som en saadan Sum af Bestemmelser, han til bestemte Tider og Steder fuldbyrdede, saa nedværdigede han sig selv, sit Kald og sin Pligt. Eller mener Du, at en saadan Anskuelse vilde constituere gode Embedsmænd? Hvor blev der da Plads for den Begeistring, hvormed En helliger sig sit Kald, hvor Rum for den Kjærlighed, hvormed han elsker det? Eller hvilket Forum skulde controllere ham? Eller fordres dette ikke af ham netop som Pligt, og vilde Staten ikke ansee Enhver, der overtog sig en Forvaltning uden dette, for en Leiesvend, hvis Slid og Slæb den vel kunde bruge og betale for, men som dog i en anden Forstand var en uværdig Embedsmand? Om Staten nu end ikke udtrykkeligt siger dette, saa kommer det deraf, at det, den fordrer, er noget Udvortes, noget

Haandgribeligt, og naar dette skeer, forudsætter den det Andet. I Ægteskabet derimod er Hovedsagen det Indvortes, det, der ikke lader sig pege og vise paa; men Udtrykket for dette er netop Kjærlighed. Jeg seer derfor ingen Modsigelse i, at det fordres som Pligt; thi den Omstændighed, at der Ingen er, der kan controllere, gjør ikke Noget til Sagen, da han jo kan controllere sig selv. Dersom Du nu vedbliver at gjøre denne Fordring, saa er det enten fordi Du ved Hjælp deraf vil liste Dig fra Pligten; eller fordi Du er saa bange for Dig selv, at Du gjerne vilde lade Dig erklære umyndig; men det er jo lige forkeert og lige forkasteligt.

Naar Du nu fastholder det, jeg i det Foregaaende har udviklet, saaledes som jeg har udviklet det, saa vil Du let indsee, at jeg, idet jeg fastholder Pligtens Inderlighed i Kjærligheden, ikke gjør det med den vilde Angst, hvormed det stundom skeer af Mennesker, hvis prosaiske Forstandighed først har tilintetgjort det Umiddelbare, og som nu paa deres gamle Dage have slaaet sig til Pligten; Mennesker, der i deres Blindhed ikke vide stærkt nok at haane det reent Naturlige, ikke dumt nok at lovsynge Pligten, som om den paa denne Maade var Andet end hvad Du kalder den. Sligt et Brud kjender jeg, Gud skee Lov, ikke, jeg er ikke flygtet med min Kjærlighed ud i vildsomme Egne og Ørkener, hvor jeg i min Eensomhed foer vild, jeg har just heller ikke spurgt Naboer og Gjenboer til Raads, om hvad jeg skulde gjøre; en saadan Isolation og en saadan Partikularisation er lige gal. Jeg har bestandig havt *impressa vestigia* for mig i selve det Almeengyldige, hvilket er Pligten. Jeg har ogsaa følt, at der er Øieblikke, hvor det er den eneste Frelse, at lade Pligten tale, at det er sundt, at lade den straffe sig, ikke med en Heautontimoroumenos's tungsindige Blødagtighed, men med al Alvor og Eftertryk; men Pligten har jeg ikke frygtet, den har ikke viist sig for mig som en Fjende, der vilde forstyrre den Smule Lykke og Glæde, jeg havde haabet at frelse gjennem Livet, men den har viist sig som en Ven, vor Kjærligheds første og eneste Fortrolige. Men denne Kraft til bestandig at have Udsigten fri, det er Pligtens Velsignelse, medens den romantiske Kjærlighed løber vild eller gaaer istaa paa Grund af dens uhistoriske Charakteer.

* * *

---

impressa vestigia indtrykte Fodspor. Heautontimoroumenos's] Selvplageren (Titlen paa en Komedie af Terents).

Dixi et animam meam liberavi, ikke som om min Sjæl hidtil havde været hildet og nu ved denne vidtløftige Expectoration havde skaffet sig Luft, nei, det er blot et sundt Aandedrag, hvori den har nydt sin Frihed. Aandedraget hedder paa Latin, som Du erindrer, *respiratio*, et Ord, der betegner en Tilbagestrømmen af det, der først er strømmet ud. I Respirationen nyder Organismen sin Frihed, og saaledes har jeg ogsaa i denne Skrivelse nydt min Frihed, den Frihed, jeg har daglig.

Modtag nu velforberedt, hvad der bydes Dig vel prøvet. Skulde Du finde det altfor Lidet til at tilfredsstille Dig, saa prøv, om det ikke var Dig muligt, at forberede Dig bedre, om Du ikke har glemt en eller anden Forsigtigheds-Regel. Serberne have et Folkesagn, hvori der beskrives en uhyre Kjæmpe, der har en ligesaa uhyre Appetit. Han kommer til en fattig Huusmand, og vil dele hans Middagsmad. Huusmanden sætter frem efter fattig Leilighed, hvad Huset formaaer. Kjæmpens forslugne Øie har allerede fortæret Alt, og med Sikkerhed gjort den Beregning, at han ikke vilde være bleven mere mæt, dersom han virkelig havde opædt det. De sætte sig tilbords. Det falder aldrig Huusmanden ind, at der ikke skulde blive nok til Begge. Kjæmpen langer til Fadet, Huusmanden standser ham med de Ord: det er Skik og Brug hos mig, at man først gjør en Bøn; Kjæmpen finder sig deri, og see der blev nok til Begge.

Dixi et animam meam liberavi; thi ogsaa hende, hvem jeg endnu bestandig elsker med en første Kjærligheds Ungdom, ogsaa hende har jeg gjort fri, ikke som var hun iforveien bunden, men hun har med mig glædet sig i vor Frihed.

Naar Du nu modtager min kjærlige Hilsen, saa modtage Du ogsaa, som Du pleier, en Hilsen fra hende, venlig og oprigtig som altid.

Det er længe siden jeg har seet Dig hos os. Dette kan jeg sige baade i egentlig og uegentlig Forstand; thi uagtet jeg i de fjorten Dage, jeg har anvendt Aftentimerne til dette Brev *instar omnium*, jo paa en Maade bestandig har seet Dig hos mig, saa er det dog i uegentlig Forstand ikke egentlig jeg har seet Dig hos mig, ikke i mit Huus, i min Stue, men uden for min Dør, hvorfra jeg ved min Feining næsten har søgt at jage Dig bort. Ogsaa

---

Dixi et animam meam liberavi jeg har talt og lettet min Sjæl. *Dixi* brugtes af romerske Talere som Slutningsformular. Serberne have et Folkesagn] s. Erzählungen und Mährchen, herausg. v. F. H. v. d. Hagen (Prenzlau 1826) II S. 319: Bärensohn. Det anførte Træk findes S. 323 ff.

denne Beskjeftigelse har ikke været mig ukjær, og jeg veed det, Du vil heller ei tage mig min Adfærd ilde op. Imidlertid skal det dog bestandig være mig endnu kjærere baade i egentlig og uegentlig Forstand at see Dig hos os; jeg siger dette med al den Ægtemands-Stolthed, der føler sig ved at være berettiget til at bruge den Formel: hos os; jeg siger det med al den humane Respekt, enhver Individualitet »hos os« altid kan være sikker paa at møde. Du modtager derfor til næstkommende Søndag ingen Familie-Invitation for evig ɔ: for en heel Dag; kom naar Du vil — altid velkommen; bliv saa længe Du vil — altid en behagelig Gjæst; gaa naar Du vil — altid velanbefalet.

LIGEVÆGTEN MELLEM DET ÆSTHETISKE OG ETHISKE I PERSONLIGHEDENS UDARBEIDELSE.

Min Ven!

Hvad jeg saa ofte har sagt Dig, det siger jeg endnu engang, eller rettere det tilraaber jeg Dig: enten — eller; *aut — aut;* thi et enkelt *aut*, der berigtigende træder til, gjør ikke Sagen klar, da det, hvorom her er Talen, er for betydningsfuldt til, at man kan nøies med en Deel deraf, i sig selv for sammenhængende til at kunne besiddes partielt. Der gives Livsforhold, paa hvilke det vilde være en Latterlighed eller en Art Sindssvaghed at anvende et Enten-Eller; men der gives ogsaa Mennesker, hvis Sjæl er for dissolut til at fatte hvad der ligger i et saadant Dilemma, hvis Personlighed mangler Energi til med Pathos at kunne sige: enten — eller. Paa mig har disse Ord altid gjort et stærkt Indtryk, og gjøre det endnu, især naar jeg saaledes nævner dem blankt og bart, hvori jo ligger en Mulighed af at sætte de forfærdeligste Modsætninger i Bevægelse. De virke paa mig som en Besværgelses-Formular, og min Sjæl bliver i høi Grad alvorlig, stundom næsten rystet. Jeg tænker paa en tidlig Ungdom, hvor jeg uden ret at fatte, hvad det er at vælge i Livet, med barnlig Tillid hørte paa Ældres Tale, og Valgets Øieblik blev mig høitideligt og ærværdigt, uagtet jeg i at vælge kun fulgte en Andens Anviisning. Jeg tænker paa de Øieblikke i et senere Liv, hvor jeg stod paa Skilleveien, hvor min Sjæl modnedes i Afgjørelsens Stund. Jeg tænker paa de mange mindre vigtige men for mig ikke ligegyldige Tilfælde i Livet, hvor det gjaldt om at vælge; thi om der end kun er eet Forhold, hvor dette Ord har sin absolute Betydning, hver Gang der nemlig paa den ene Side viser sig Sandhed, Retfærdighed og Hellighed, paa den anden Side Lyst og Tilbøieligheder, og dunkle Lidenskaber og Fortabelse, saa er det dog altid af Vigtighed ogsaa i Ting, hvor det i og for sig er uskyldigt, hvilket man vælger, at

vælge rigtigt, at prøve sig selv, at man ikke engang med Smerte skal begynde et Tilbagetog til det Punkt, man gik ud fra, og takke Gud, om man ikke har mere at bebreide sig end at have spildt sin Tid. I daglig Tale bruger jeg disse Ord som Andre bruge dem, og det vilde jo ogsaa være et taabeligt Pedanteri at aflade dermed; men dog kan det stundom hænde mig, at det falder mig paa, at jeg har brugt dem om aldeles ligegyldige Ting. De afføre sig da den ringe Dragt, jeg glemmer de ubetydelige Tanker, de adskilte, de træde op for mig i al deres Værdighed, i deres Ornat. Som en Øvrigheds-Person til daglig Brug viser sig i civil Dragt og blander sig mellem Mængden, uden videre Forskjel, saaledes gaaer det hine Ord i den daglige Tale; naar han derimod træder op i sin Myndighed, da adskiller han sig fra Alle. Som en saadan Øvrigheds-Person, jeg kun er vant til at see ved høitidelige Leiligheder, vise da disse Ord sig, og min Sjæl bliver altid alvorlig. Og skjøndt nu mit Liv til en vis Grad har sit Enten-Eller bag ved sig, saa veed jeg dog meget vel, at der endnu kan møde mangt et Tilfælde, hvor det vil have sin fulde Betydning. Jeg haaber imidlertid, at disse Ord skulle finde mig idetmindste værdigen stemt, idet de standse mig paa min Vei, og jeg haaber, at det skal lykkes mig at vælge det Rette; men i ethvert Tilfælde skal jeg bestræbe mig for at vælge med uskrømtet Alvor; jeg tør da saa idetmindste trøste mig til, at jeg snarere vil komme bort fra min Afvei.

Og nu Du, Du bruger jo ofte nok dette Ord, ja det er næsten blevet Dig et Mundheld, hvad Betydning har det for Dig? Slet ingen. For Dig er det, at jeg skal erindre om Dine egne Udtryk: et Blink, en Haandevending, et *coup de mains*, et Abracadabra. Ved enhver Leilighed veed Du at anbringe det, og det bliver heller ikke uden Virkning; paa Dig virker det nemlig som en stærk Drik paa en Nervesvag, Du bliver fuldkommen beruset i, hvad Du selv kalder, høiere Galenskab. »Deri indeholdes al Leveviisdom, men aldrig har endnu noget Menneske foredraget den med saa megen Fynd, som var det en Gud i en Popantses Skikkelse, der talte til den lidende Menneskehed, som hiin store Tænker og sande Livs-Philosoph, der sagde til en Mand, der havde revet hans Hat paa Gulvet: tager Du den op, faaer Du Prygl, tager Du den ikke op, faaer Du ogsaa Prygl, nu kan Du vælge.« Du har Din store Glæde af at »trøste« Folk, naar de henvende sig til Dig i kritiske Tilfælde; Du hører paa deres Udvikling og nu siger Du: ja jeg indseer det nu fuldelig, der er to Tilfælde mulige, man kan enten gjøre det eller det; min oprigtige Mening og mit venskabelige Raad er som følger: gjør det eller gjør det ikke, Du vil fortryde begge

Dele. Dog Den der spotter Andre, han spotter sig selv, og det er ikke for Intet, men en dyb Spot over Dig, et sørgeligt Beviis paa, hvor ledeløs Din Sjæl er, at Din Livsanskuelse concentrerer sig i een eneste Sætning »jeg siger bare enten — eller.« Dersom det nu virkelig var Din Alvor, saa var der Intet med Dig at udrette, man maatte lade Dig gaae for hvad Du var, og beklage, at Tungsind eller Letsind havde svækket Din Aand. Nu derimod, da man vel veed, at det ikke forholder sig saaledes, fristes man ikke til at beklage Dig, men vel til at ønske, at Dit Livs Forhold engang maae skrue Dig ind i sine Bøiler, og tvinge Dig til at lade Det komme frem, der boer i Dig, maa begynde den skarpere Examination, der ikke lader sig nøie med Snak eller med Vittigheder. Livet er en Maskerade, oplyser Du, og dette er Dig et uudtømmeligt Stof til Moro, og endnu er det ikke lykkedes Nogen at kjende Dig; thi enhver Aabenbarelse er altid et Bedrag, kun paa den Maade kan Du aande, og forhindre, at Folk ikke trænge ind paa Dig og besvære Respirationen. Deri har Du Din Virksomhed, at bevare Dit Skjul, og dette lykkes Dig, thi Din Maske er den gaadefuldeste af alle; Du er nemlig Ingenting, og er bestandig blot i Forhold til Andre, og hvad Du er, er Du ved dette Forhold. En kjelen Hyrdinde rækker Du smægtende Haanden, og er i samme Nu maskeret i al mulig Schäfer-Sentimentalitet; en ærværdig geistlig Fader bedrager Du med et Broderkys o. s. v. Du selv er Ingenting, en gaadefuld Skikkelse, paa hvis Pande staaer: enten — eller; »thi dette er mit Valgsprog, og disse Ord ere ikke, som Grammatikerne troe, disjunktive Conjunktioner, nei de høre uadskilleligt sammen og bør derfor skrives i eet Ord, da de i Forening danne en Interjection, jeg tilraaber Menneskeheden, ligesom man raaber Hep efter en Jøde.« Uagtet nu enhver Yttring fra Dig af den Art paa mig bliver uden Virkning, eller forsaavidt den virker Noget, i det Høieste virker til at fremkalde en retfærdig Indignation, saa vil jeg dog for Din egen Skyld svare Dig: veed Du da ikke, at der kommer en Midnatstime, hvor Enhver skal demaskere sig, troer Du, at Livet altid lader sig spøge med, troer Du, at man kan liste bort lidt før Midnat for at undgaae det? Eller forfærdes Du ikke herved? Jeg har seet Mennesker i Livet, der saa længe bedrog Andre, at deres sande Væsen derved tilsidst ikke kunde aabenbare sig; jeg har seet Mennesker, der saa længe legede Skjul, at tilsidst Vanvid gjennem dem ligesaa modbydeligt paanødte Andre deres

---

skarpere Examination o: Forhør paa Pinebænken.

lønlige Tanker, som de hidtil stolt havde skjult dem. Eller kan Du tænke Dig noget Forfærdeligere end at det endte med, at Dit Væsen opløste sig i en Mangfoldighed, at Du virkelig blev Flere, blev ligesom hine ulykkelige Dæmoniske en Legio, og Du saaledes havde tabt det Inderste, Helligste i et Menneske, Personlighedens bindende Magt? Du skulde i Sandhed ikke spøge med, hvad der ikke blot er alvorligt, men rædsomt. I ethvert Menneske er der Noget, der til en vis Grad forhindrer ham i at blive sig selv fuldelig gjennemsigtig; og dette kan i saa høi Grad være Tilfælde, han kan saa uforklarligt være indflettet i Livs-Forhold, der ligge ud over ham selv, at han næsten ikke kan aabenbare sig; men Den, der ikke kan aabenbare sig, kan ikke elske, og Den, der ikke kan elske, han er den Ulykkeligste af Alle. Og Du gjør i Kaadhed det Samme, Du øver Dig i den Kunst at blive gaadefuld for Alle. Min unge Ven! sæt der var Ingen, der brød sig om at gjætte Din Gaade, hvad Glæde havde Du da deraf? Men fremfor Alt for Din egen Skyld, for Din Frelses Skyld — thi jeg veed ingen Sjæls-Tilstand, man bedre kan betegne som Fortabelse — stands denne vilde Flugt, denne Tilintetgjørelsens Lidenskab, der raser i Dig, thi det er det, Du vil, Du vil tilintetgjøre Alt; Du vil mætte Tvivlens Hunger i Dig paa Tilværelsen. Dertil danner Du Dig, dertil forhærder Du Dit Sind; thi det tilstaaer Du gjerne, Du duer til Intet, kun dette forlyster Dig, at gaae syv Gange omkring Tilværelsen, og blæse paa Basunen, og derpaa lade det Hele gaae under, at Din Sjæl kan blive beroliget ja veemodig, at Du kan faae Eccho kaldet frem; thi Eccho lyder kun i Tomhed.

Dog ad denne Vei kommer jeg vel ikke videre med Dig, desuden er mit Hoved om Du saa vil for svagt til at kunne udholde, eller, som jeg vil, for stærkt til at finde Behag i, at det bestandig svimler for mit Øie. Jeg vil derfor begynde Sagen fra en anden Side. Tænk Dig et ungt Menneske, i den Alder da Livet ret begynder at faae Betydning for ham; han er sund, reen, glad, aandelig begavet, selv riig paa Haab, Enhvers Haab, der kjender ham; tænk Dig, ja det er haardt at jeg skal sige det, at han tog Feil af Dig, at han troede, Du var et alvorligt, prøvet, erfarent Menneske, hos hvem man sikkert kunde søge Oplysning om Livets Gaader; tænk Dig, at han henvendte sig til Dig med den elskelige Tillid, der er Ungdommens Prydelse, med den uafviselige Fordring, der er Ungdom-

---

en Legio] sml. Markus 5. Kap. 9, Lukas 8. Kap. 30. blæse paa Basunen] som Josva ved Jericho, Josvas Bog 6. Kap.

mens Ret — hvad vilde Du svare ham? Vilde Du svare: ja jeg siger bare enten — eller; det vilde Du vel neppe? Vilde Du, som Du pleier at udtrykke Dig, naar Du vil betegne Din Modbydelighed for, at Andre besvære Dig med deres Hjertes-Anliggender, stikke Hovedet ud af Vinduet og sige: Huus forbi; eller vilde Du behandle ham som Andre, der ville raadføre sig med Dig, eller søge Oplysning hos Dig, hvilke Du afviser, ligesom dem der kræve Præstepenge, med de Ord, at Du kun er Logerende i Livet, ikke en bosiddende Mand og Familiefader? Dette vilde Du vel heller ikke. Et ungt Menneske, aandelig begavet, er Noget, Du kun sætter altfor megen Priis paa. Men Dit Forhold til ham var ikke ganske som Du ellers ønskede det, det var ikke et tilfældigt Sammenstød, der havde bragt Dig i Berøring med ham, Din Ironi var ikke fristet. Skjøndt han var den Yngre, Du den Ældre, saa havde han dog ved sin ædle Ungdommelighed gjort Øieblikket alvorligt. Ikke sandt, Du vilde selv blive ung, Du vilde føle, at der ligger noget Skjønt i at være ung, men ogsaa noget saare Alvorligt, at det ingenlunde er en ligegyldig Sag, hvorledes man bruger sin Ungdom, at der ligger et Valg for En, et virkeligt Enten-Eller? Du vilde føle, at Det, det dog kommer an paa, ikke saa meget er at danne sin Aand, som at modne sin Personlighed. Din Godmodighed, Din Sympathi var sat i Bevægelse, ud af den vilde Du tale til ham; Du vilde styrke hans Sjæl, bestyrke ham i den Tillid, han havde til Verden, Du vilde forsikkre ham, at der er en Magt i et Menneske, der kan trodse hele Verden, Du vilde lægge ham ret stærkt paa Hjerte at bruge Tiden. Alt dette kan Du gjøre, og naar Du vil, kan Du gjøre det smukt. Men agt nu vel paa, hvad jeg vil sige Dig, unge Menneske; thi skjøndt Du ikke er ung, nødsages man dog altid til at kalde Dig saa. Hvad gjorde Du nu her? Du anerkjendte, hvad Du ellers ikke vil anerkjende, Betydningen af et Enten-Eller, og hvorfor, fordi Din Sjæl var bevæget af Kjærlighed til det unge Menneske; og dog bedrog Du jo ham paa en Maade, thi han vil maaskee træffe sammen med Dig til andre Tider, hvor det ingenlunde er Din Leilighed at anerkjende det. Der seer Du en sørgelig Følge af, at et Menneskes Væsen ikke kan harmonisk aabenbare sig. Du troede at gjøre det Bedste, og dog har Du maaskee skadet ham; maaskee han snarere vilde have kunnet holde sig ligeoverfor Din Mistillid til Livet, end finde Hvile i den subjektiv svigagtige Tillid, Du bibragte ham. Tænk Dig, at Du efter nogle Aars Forløb atter traf sammen med hiint unge Menneske; han var livlig, vittig, aandrig, dristig i sin Tanke, kjæk i sit Udtryk; men Dit fine Øre opdagede let Tvivlen i hans Sjæl, Du fat-

tede en Mistanke om, at ogsaa han var kommen til den tvetydige Viisdom: jeg siger bare enten — eller; ikke sandt, det vilde gjøre Dig ondt for ham, Du vilde føle, at han havde tabt Noget, og noget saare Væsentligt. Men over Dig selv vil Du ikke sørge, Du er tilfreds, ja stolt af Din tvetydige Viisdom, ja saa stolt af den, at Du ikke kan tillade en Anden at dele den, da Du vil være ene om den. Og dog finder Du i en anden Henseende det beklageligt, og det er Din oprigtige Mening, at det er beklageligt, at hiint unge Menneske var kommet til samme Viisdom. Hvilken uhyre Modsigelse! Dit hele Væsen modsiger sig selv. Men ud af denne Modsigelse kan Du ikkun komme ved et Enten-Eller; og jeg som elsker Dig oprigtigere end Du elskede hiint unge Menneske, jeg der i mit Liv har erfaret Valgets Betydning, jeg ønsker Dig til Lykke med, at Du endnu er saa ung, at om Du end altid vil gaae Glip af Noget, Du dog, hvis Du har eller rettere hvis Du vil have Energi dertil, kan vinde, hvad der er Hovedsagen i Livet, vinde Dig selv, erhverve Dig selv.

Dersom nu et Menneske bestandig kunde holde sig paa Valg-Øieblikkets Spidse, dersom han kunde ophøre at være et Menneske, dersom han i sit inderste Væsen kun var en luftig Tanke, dersom Personligheden ikke havde videre at betyde end at være en Nisse, der vel deeltog i Bevægelserne, men dog blev uforandret, dersom det forholdt sig saaledes, saa vilde det være en Taabelighed, at det kunde være for sildigt for et Menneske at vælge, da der i dybere Forstand slet ikke kunde være Tale om et Valg. Valget selv er afgjørende for Personlighedens Indhold; ved Valget synker den ned i det Valgte, og naar den ikke vælger, henvisner den i Tæring. Et Øieblik er det saa, et Øieblik kan det synes saa, at det, der skal vælges mellem, ligger udenfor den Vælgende; han staaer i intet Forhold dertil, han kan bevare sig i Indifferents ligeover derfor. Dette er Overveielsens Øieblik, men det er ligesom det platoniske egentlig slet ikke, og allermindst i den abstracte Forstand, hvori Du vil fastholde det; og jo længere man stirrer derpaa, jo mindre er det. Det, der skal vælges, staaer i det dybeste Forhold til den Vælgende, og naar der er Tale om Valg, der angaaer et Livs-Spørgsmaal, saa skal Individet jo paa samme Tid leve, og kommer derved, jo længere han skyder Valget ud, let til at alterere det, uagtet han bestandig overveier og overveier, og derved troer

---

det platoniske] (nml. Øieblik) Platon bestemmer i Dialogen Parmenides Kap. 19 Nuet som Grænsen mellem før og efter.

ret at holde Valgets Modsætninger ude fra hinanden. Naar man betragter Livets Enten-Eller saaledes, da fristes man ikke let til at spøge dermed. Man seer da, at Personlighedens indre Drift ikke har Tid til Tanke-Experimenter, at den bestandig iler frem og paa en eller anden Maade ponerer enten det Ene eller det Andet, hvorved da Valget i næste Øieblik bliver vanskeligere; thi det, der er poneret, skal tages tilbage. Dersom Du tænker Dig en Styrmand i hans Skib i det Øieblik, der skal gjøres et Slag, saa vil han maaskee kunne sige, jeg kan enten gjøre det eller det; men dersom han ikke er en maadelig Styrmand, saa vil han tillige blive sig bevidst, at Skibet under alt dette skyder sin sædvanlige Fart, og at det saaledes kun er et Øieblik, hvor det er ligegyldigt, om han gjør dette eller dette. Saaledes med et Menneske, glemmer han at beregne denne Fart, saa kommer der tilsidst et Øieblik, hvor der ikke mere er Tale om et Enten-Eller, ikke fordi han har valgt, men fordi han har ladet det være, hvilket ogsaa kan udtrykkes saaledes, fordi Andre have valgt for ham, fordi han har tabt sig selv.

Af det her Udviklede vil Du ogsaa see, hvori min Betragtning af et Valg er væsentlig forskjellig fra Din, ifald jeg ellers kan tale om denne; thi Din er netop deri forskjellig, at den forhindrer et Valg. Valgets Øieblik er for mig saare alvorligt, ikke saa meget paa Grund af den strenge Gjennemtænkning af det, der i Valget viser sig adskilt, ikke paa Grund af den Mangfoldighed af Tanker, der knytte sig til det enkelte Led, som fordi der er Fare paa Færde, at det i næste Øieblik ikke saaledes staaer til min Raadighed at vælge, at der da allerede er levet Noget, som maa leves om igjen; thi naar man troer, at man noget Øieblik kan holde sin Personlighed blank og bar, eller at man i strengere Forstand kan standse og afbryde det personlige Liv, saa er man i en Vildfarelse. Personligheden er allerede, før man vælger, interesseret i Valget, og naar man udsætter Valget, saa vælger Personligheden ubevidst eller de dunkle Magter i den. Naar man da endelig faaer valgt, hvis man ikke, hvad jeg før bemærkede, bliver aldeles forflygtiget, saa opdager man, at der er Noget, der maa gjøres om igjen, der maa tages tilbage, og dette er ofte saare vanskeligt. Der tales i Eventyr om Mennesker, som Havfruer eller Havmænd ved deres dæmoniske Musik rev ind i deres Magt. For at løse Trylleriet, lærer Eventyret, var det nødvendigt, at den Fortryllede spillede det samme Stykke baglænds, uden at tage Feil en eneste Gang. Dette er saare dybsindigt tænkt, men saare vanskeligt udført, og dog er det saaledes; det Forfeilede, man har faaet ind i sig, maa man paa den Maade udrydde, og hver Gang man tager Feil, maa

man begynde forfra. See derfor er det af Vigtighed at vælge og at vælge itide. Du derimod har en anden Methode; thi det veed jeg vel, at den polemiske Side, Du vender ud imod Verden, ikke er Dit sande Væsen. Ja hvis det at overveie var Opgaven for et Menneskeliv, saa var Du Fuldkommenheden nær. Jeg vil tage et Exempel. Det maa naturligviis være dristige Modsætninger for at det kan passe paa Dig: enten Præst — eller Skuespiller. Her er Dilemmaet. Nu vaagner hele Din lidenskabelige Energi; Reflexionen griber med sine hundrede Arme den Tanke at være Præst. Du finder ingen Hvile, Dag og Nat tænker Du derover; Du læser alle de Skrifter, Du kan faae fat paa, gaaer tre Gange hver Søndag i Kirke, stifter Bekjendtskab med Præster, skriver selv Prædikener, holder dem for Dig selv, i et halvt Aar er Du død for hele Verden. Nu er Du færdig; Du kan nu tale indsigtsfuldere og tilsyneladende erfarnere om det at være Præst end Mangen, der har været Præst i tyve Aar. Det vækker Din Forbittrelse, naar Du træffer sammen med Saadanne, at de ikke veed med ganske anderledes Veltalenhed at expectorere sig; er det Begeistring, siger Du, jeg som ikke er Præst, som ikke har helliget mig dertil, jeg taler med Englerøst i Sammenligning med dem. Det er nu maaskee ogsaa sandt nok, imidlertid er Du dog ikke bleven Præst. Nu bærer Du Dig ligeledes ad med det andet Problem, og Din Kunst-Begeistring overgaaer næsten Din geistlige Veltalenhed. Du er da færdig til at vælge. Imidlertid kan man være sikker paa, at der i den uhyre Tankebedrift, i hvilken Du har levet, er faldet Meget af, mange Smaabemærkninger og Iagttagelser. I det Øieblik derfor Du skal til at vælge, kommer der Liv og Røre i dette Affald, der viser sig et nyt Enten-Eller: Jurist; Advocat maaskee, det har Noget tilfælleds med begge Dele. Nu er Du tabt. I samme Moment er Du nemlig strax Advocat nok til at kunne bevise det Rigtige i at tage det Tredie med. Saaledes gaaer Dit Liv hen. Efter at have spildt halvandet Aar paa disse Overveielser, efter at have anstrengt al Din Sjæls Kraft med en beundringsværdig Energi, er Du ikke kommen et Skridt videre. Da brister Tankens Traad, Du bliver utaalmodig, lidenskabelig, skjender og brænder, og nu vedbliver Du: eller Haarskjærer, eller Tæller i Banken, jeg siger bare enten — eller. Hvad Under da, at dette Ord er bleven Dig en Forargelse og en Daarskab, »at det forekommer Dig at være ligesom Armene paa den Jomfru, hvis Favnetag var Dødsstraf.« Du overseer Men-

---

den Jomfru osv.] et middelalderligt Torturredskab.

neskene, Du driver Din Spot med dem, og det, Du er bleven, er det, Du af Alt meest afskyer — Kritiker, en Universal-Kritiker ved alle Faculteter. Stundom kan jeg ikke lade være at smile ad Dig, og dog er det sørgeligt, at Dine i Sandhed udmærkede Aandsevner saaledes adsplittes. Dog her er atter den samme Modsigelse i Dit Væsen; thi det Latterlige seer Du meget godt, og Gud trøste Den der falder i Din Haand, naar det hænger saaledes sammen med ham; og dog er hele Forskjellen den, at han maaskee bliver nedbøiet og knækket, Du derimod bliver let og rank og lystigere end nogensinde, og lyksaliggjør Dig selv og Andre med det Evangelium: *vanitas vanitatum vanitas* juchhe! Men dette er intet Valg, det er hvad man siger paa Dansk: lad gaae, eller en Mediation som den at lade fem være lige. Nu føler Du Dig fri, siger Verden Farvel.

So zieh' ich hin in alle Ferne,
Ueber meiner Mütze nur die Sterne.

See dermed har Du valgt, vistnok ikke, det vil Du vel selv tilstaae, den bedre Deel; men Du har egentlig slet ikke valgt, eller Du har valgt i uegentlig Forstand. Dit Valg er et æsthetisk Valg; men et æsthetisk Valg er intet Valg. Overhovedet er det at vælge et egentligt og stringent Udtryk for det Ethiske. Overalt hvor der i strengere Forstand er Tale om et Enten-Eller, der kan man altid være sikker paa, at det Ethiske er med i Spillet. Det eneste absolute Enten-Eller, der gives, er Valget mellem Godt og Ondt, men det er ogsaa absolut ethisk. Det æsthetiske Valg er enten aldeles umiddelbart og forsaavidt intet Valg, eller det fortaber sig i Mangfoldigheden. Naar saaledes en ung Pige følger sit Hjertes Valg, saa er dette Valg, hvor skjønt det end forresten er, i strengere Forstand intet Valg, da det er aldeles umiddelbart. Naar et Menneske æsthetisk overveier en Mængde Livs-Opgaver, saaledes som Du i det Foregaaende, saa faaer han ikke let et Enten-Eller, men en heel Mangfoldighed, fordi det Selvbestemmende i Valget ikke her bliver ethisk accentueret, og fordi, naar man ikke vælger absolut, da vælger man kun for Momentet, og kan desaarsag i næste Øieblik vælge noget Andet. Det ethiske Valg er derfor i en vis Forstand langt lettere, langt simplere, men i en anden Forstand er det uendelig langt sværere. Den, der ethisk vil bestemme sig sin Livs-Opgave, har i Almindelighed ikke et saa betydeligt Udvalg;

---

vanitas vanitatum vanitas Forfængeligheders Forfængelighed Forfængelighed (Prædikerens Bog 1, 2). So zieh' osv.] Goethe, West-östlicher Divan, »Freisinn«, Werke V S. 7 (und ich reite froh in osv.).

derimod har Valgets Akt langt mere for ham at betyde. Naar Du da vil forstaae mig rigtigt, saa kan jeg gjerne sige, at det i at vælge ikke saa meget kommer an paa at vælge det Rigtige, som paa den Energi, den Alvor og Pathos, hvormed man vælger. Deri forkynder Personligheden sig i sin indre Uendelighed, og derved consolideres igjen Personligheden. Selv derfor om et Menneske valgte det Urette, saa vil han dog, netop paa Grund af den Energi, hvormed han valgte, opdage, at han valgte det Urette. Idet nemlig Valget er foretaget med hele Personlighedens Inderlighed, er hans Væsen luttret, og han selv bragt i et umiddelbart Forhold til den evige Magt, der allestedsnærværende gjennemtrænger hele Tilværelsen. Denne Forklarelse, denne høiere Indvielse opnaaer aldrig Den, der blot vælger æsthetisk. Rhythmen i hans Sjæl er trods al dens Lidenskab dog kun en *spiritus lenis*.

Som en Cato tilraaber jeg Dig da mit Enten-Eller, og dog ikke som en Cato; thi min Sjæl har endnu ikke erhvervet den resignerede Kulde, han var i Besiddelse af. Men jeg veed det, kun denne Besværgelse, hvis jeg har den tilstrækkelige Kraft, vil være istand til at vække Dig, ikke til en Tankens Virksomhed, thi den mangler Du ikke, men til Aandens Alvor. Maaskee vil det lykkes Dig ogsaa uden den at udrette Meget, maaskee endog at forbause Verden (thi jeg er ikke knap), og dog vil Du gaae Glip af det Høieste, af det Eneste, der i Sandhed giver Livet Betydning, maaskee vil Du vinde den ganske Verden og tabe Dig selv.

Hvad er det da jeg adskiller i mit Enten-Eller? Er det Godt og Ondt? Nei, jeg vil kun bringe Dig paa det Punkt, at dette Valg i Sandhed faaer Betydning for Dig. Derom er det at Alt dreier sig. Naar man først kan faae et Menneske til at staae paa Skilleveien saaledes, at der ingen Udvei er for ham uden ved at vælge, saa vælger han det Rette. Skulde det derfor skee, at Du, inden Du fik læst denne lidt udførligere Undersøgelse, der atter tilsendes Dig i et Brevs Form, følte, at Valgets Øieblik var der, saa kast det Øvrige bort, bryd Dig aldrig om det, Du har Intet tabt; men vælg, og Du skal see, hvilken Gyldighed der ligger deri, ja ingen ung Pige kan være saa lykkelig ved sit Hjertes Valg, som en Mand, der har vidst at vælge. Enten skal man altsaa leve æsthetisk, eller man skal leve ethisk. Her er, som sagt, endnu ikke i strengere Forstand Tale om et Valg; thi Den, som lever

---

spiritus lenis svag Beaanding (i den græske Grammatik Benævnelse paa et Tegn, der ikke udtales).

æsthetisk, vælger ikke, og Den som, efterat det Ethiske har viist sig for ham, vælger det Æsthetiske, han lever ikke æsthetisk, thi han synder, og ligger under ethiske Bestemmelser, om hans Liv end maa betegnes som uethisk. See dette er ligesom en *character indelebilis* ved det Ethiske, at det, uagtet det beskedent stiller sig hen paa lige Trin med det Æsthetiske, dog egentlig er det, der gjør Valget til et Valg. Og dette er det Sørgelige, naar man betragter Menneskenes Liv, at saa Mange henleve deres Liv i stille Fortabelse; de udleve dem selv, ikke i den Betydning, at Livets Indhold successivt udfolder sig, og nu eies i denne Udfoldelse, men de leve dem ligesom ud af sig selv, forsvinde som Skygger, deres udødelige Sjæl henveires, og de ængstes ikke ved Spørgsmaal om dens Udødelighed, thi de ere jo allerede opløste før de døe. De leve ikke æsthetisk, men det Ethiske har heller ei viist sig for dem i sin Heelhed; de have da heller ei egentlig forkastet det, de synde derfor heller ikke, uden forsaavidt det er Synd, at de hverken er det ene eller det andet; de tvivle da heller ei om deres Udødelighed, thi Den som dybt og inderligt paa egne Vegne tvivler derom, han finder nok det Rette. Paa egne Vegne, siger jeg, og det er vel paa den høie Tid, at man advarer mod den storhjertede, heltemodige Objektivitet, hvormed mange Tænkere tænke paa Alles Vegne, ikke paa deres egne. Vil man kalde hvad jeg her fordrer Selvkjærlighed, saa vil jeg svare: det kommer deraf, at man ingen Forestilling har om, hvad dette »Selv« er, og at det hjalp et Menneske saare lidet, at han vandt den ganske Verden, men tabte sig selv, samt at det nødvendigt maa være et slet Beviis, der ikke først og fremmest overbeviser den, der fremsætter det.

Mit Enten-Eller betegner ikke nærmest Valget mellem Godt og Ondt, det betegner det Valg, hvorved man vælger Godt og Ondt eller udelukker dem. Spørgsmaalet er her, under hvilke Bestemmelser man vil betragte hele Tilværelsen og selv leve. At Den, der vælger Godt og Ondt, vælger det Gode, er vel sandt, men dette viser sig først bag efter; thi det Æsthetiske er ikke det Onde, men Indifferentsen, og derfor var det jeg sagde, at det Ethiske constituerer Valget. Der er derfor ikke saa meget Tale om at vælge mellem at ville det Gode eller det Onde, som om at

---

character indelebilis uudsletteligt Præg (betegner særligt den uudslettelige Virkning, som den katholske Kirke tilskriver Daaben og Præstevielsen). vandt den ganske Verden osv.] Matthæus 16. Kap. 26.

vælge det at ville, men hermed er igjen det Gode og det Onde sat. Den, der vælger det Ethiske, vælger det Gode, men det Gode er her aldeles abstrakt, dets Væren er derved blot sat, og deraf følger ingenlunde, at den Vælgende ikke igjen kan vælge det Onde, uagtet han valgte det Gode. Her seer Du igjen, hvor vigtigt det er, at der vælges, og at det, det kommer an paa, ikke saa meget er Overveielsen som den Villiens Daab, der indoptager denne i det Ethiske. Jo længere Tiden gaaer hen, jo vanskeligere bliver det at vælge; thi Sjælen er bestandig i den ene af Dilemmaets Dele, og det bliver derfor vanskeligere og vanskeligere at rive sig løs. Og dog er dette nødvendigt, hvis der skal vælges, og altsaa af yderste Vigtighed, hvis et Valg har Noget at betyde, og at dette er Tilfælde, skal jeg senere vise.

Du veed, jeg har aldrig givet mig ud for Philosoph, allermindst naar jeg underholder mig med Dig. Deels for at drille Dig lidt, deels fordi det virkelig er min kjæreste og dyrebareste, og i en vis Forstand betydningsfuldeste Stilling i Livet, pleier jeg at træde op som Ægtemand. Jeg har ikke opoffret mit Liv til Kunst og Videnskab, hvad jeg har offret mig for er i Sammenligning hermed Ubetydeligheder; jeg offrer mig for min Gjerning, min Kone, mine Børn, eller rettere sagt, jeg offrer mig ikke derfor, men jeg finder min Tilfredshed og Glæde deri. Det er Ubetydeligheder i Sammenligning med hvad Du lever for, og dog, min unge Ven, pas vel paa, at det Store, Du virkelig offrer Dig for, ikke bedrager Dig. Skjøndt jeg nu ikke er Philosoph, saa nødsages jeg dog her til at vove mig ind paa en lille philosophisk Overveielse, som jeg vil bede Dig ikke saa meget at kritisere som at tage Dig *ad notam*. Det polemiske Resultat nemlig, hvoraf alle Dine Seiershymner over Tilværelsen gjenlyde, har en underlig Lighed med den nyere Philosophies Yndlings-Theori, at Modsigelsens Grundsætning er hævet. Vel veed jeg, at det Standpunkt, Du indtager, er Philosophien en Vederstyggelighed, og dog forekommer det mig, at den selv gjør sig skyldig i den samme Feil, ja at Grunden, hvorfor man ikke strax mærker det, er den, at den end ikke er stillet saa rigtig som Du. Du ligger paa Gjerningens Gebeet, den paa Contemplationens. Saasnart man derfor vil føre den over paa det Praktiske, maa den komme til samme Resultat som Du, om den end ikke udtrykker sig saaledes. Du medierer Modsætningerne i en høiere Galskab, Philosophien i en høiere Eenhed. Du vender Dig mod den tilkommende Tid, thi Handling er væsentlig futurisk; Du siger, jeg kan enten gjøre det eller gjøre det, men hvilken af Delene jeg gjør, er det lige galt, *ergo* gjør jeg

slet Intet. Philosophien vender sig mod den forbigangne Tid, mod hele den oplevede Verdenshistorie, den viser, hvorledes de discursive Momenter gaae sammen i en høiere Eenhed, den medierer og medierer. Derimod synes den mig slet ikke at svare paa det, hvorom jeg spørger; thi jeg spørger om den tilkommende Tid. Du svarer dog paa en Maade, om Du end svarer Nonsens. Jeg antager nu, at Philosophien har Ret, at Modsigelsens Grundsætning virkelig er hævet, eller at Philosopherne i ethvert Øieblik hæve den i den høiere Eenhed, der er for Tanken. Dette kan jo dog ikke gjelde om den tilkommende Tid; thi Modsætningerne maae jo dog først have været der, førend jeg kan mediere dem. Men er Modsætningen tilstede, saa er der et Enten-Eller. Philosophen siger: saaledes er det gaaet hidtil; jeg spørger: hvad har jeg at gjøre, hvis jeg ikke vil være Philosoph, thi dersom jeg vil det, saa seer jeg jo nok, at jeg, som de andre Philosopher, kommer til at mediere den forbigangne Tid. Deels er dette intet Svar paa mit Spørgsmaal, hvad jeg skal gjøre; thi om jeg saa end var det meest begavede philosophiske Hoved, der nogensinde har levet i Verden, saa maa der være en Ting mere jeg har at gjøre, end at sidde og betragte det Forbigangne; deels er jeg Ægtemand, og ingenlunde et philosophisk Hoved, men henvender mig i al Ærbødighed til denne Videnskabs Dyrkere for at faae at vide, hvad jeg skal gjøre. Jeg faaer imidlertid intet Svar; thi Philosophen medierer det Forbigangne og er i dette, Philosophen haster i den Grad ind i Fortiden, at, som en Digter siger om en Antiqvar, kun hans Kjoleskjøder ere blevne tilbage i Nutiden. See her enes Du med Philosopherne. Det, I enes i, er, at Livet gaaer istaa. For Philosophen er Verdenshistorien afsluttet, og han medierer. Derfor hører det ulystelige Syn til Dagens Orden i vor Tid, at see unge Mennesker, der kunne mediere Christendom og Hedenskab, der kunne lege med Historiens titaniske Kræfter, og som ikke kunne sige et eenfoldigt Menneske, hvad han har at gjøre her i Livet, og som heller ikke vide, hvad de selv have at gjøre. Du er saare mangfoldig i Udtryk for Dit Yndlings-Resultat, jeg vil her fremhæve eet, fordi Du deri har en paafaldende Lighed med Philosophen, om end hans virkelige eller paatagne Alvor vil forbyde ham at deeltage i det obligate Opsving, hvori Du forlyster Dig. Spørger man Dig, om Du vil underskrive en Adresse til Kongen, eller om Du ønsker en Constitution, eller Skattebevilgningsret, eller om Du vil forene Dig til dette eller hiint goddædige Øiemed, saa svarer Du: »Høistærede Samtidige! I misforstaae mig, jeg er slet ikke med, jeg er ude, jeg er ude som et lille

bitte spansk s.« Saaledes gaaer det ogsaa Philosophen, han er ude, han er ikke med, han sidder og ældes ved at høre paa Fortidens Sange, han lytter til Mediationens Harmonier. Jeg hædrer Videnskaben, jeg ærer dens Dyrkere, men Livet har ogsaa sine Fordringer, og om jeg end, hvis jeg saae et enkelt ualmindelig begavet Hoved eensidigen fortabe sig i det Forbigangne, vilde være raadvild om, hvad jeg skulde dømme, hvilken Mening jeg skulde have ved Siden af den Ærbødighed, jeg vilde nære for hans Aandsdygtighed: i vor Tid bliver jeg ikke raadvild, da jeg seer en Skare af unge Mennesker, der dog umulig alle kunne være philosophiske Hoveder, fortabte i Tidens Yndlings-Philosophi, eller som jeg snart fristes til at kalde den, Tidens Ynglings-Philosophi. Jeg har en gyldig Fordring ligeoverfor Philosophien, saaledes som Enhver har den, hvem den ikke tør afvise paa Grund af total Mangel paa Evne. Jeg er Ægtemand, jeg har Børn. Hvad om jeg nu i deres Navn spurgte den om, hvad et Menneske har at gjøre i Livet. Du vil maaskee smile, i ethvert Tilfælde vil den philosophiske Ungdom smile ad en Familiefader, og dog mener jeg, at det i Sandhed er et forfærdeligt Argument mod den, hvis den Intet har at svare. Er Livets Gang standset, kan maaskee den Generation, der nu er, leve af at betragte, hvad skal den følgende leve af? Af at betragte det Samme? Den sidste Generation har jo Intet udrettet, Intet efterladt, der skal medieres. See her kan jeg atter slaae Dig sammen med Philosopherne, og sige til Eder: I gaae dog Glip af det Høieste. Min Stilling som Ægtemand kommer mig her til Hjælp, til bedre at kunne oplyse hvad jeg mener. Hvis en Ægtemand vilde sige, det fuldkomne Ægteskab er det, hvor der ingen Børn er, saa vilde han gjøre sig skyldig i den samme Misforstaaelse som Philosopherne. Han gjør sig selv til det Absolute, og dog vil enhver Ægtemand føle, at det er usandt og uskjønt, og at det, at han selv bliver til Moment, som han bliver ved et Barn, er langt sandere.

Dog jeg er maaskee allerede gaaet for vidt, jeg har indladt mig paa Undersøgelser, jeg maaskee slet ikke burde, deels fordi jeg ikke er Philosoph, deels fordi det ingenlunde er min Hensigt at underholde mig med Dig om et eller andet Phænomen i Tiden, men vel at tiltale Dig, at lade Dig paa enhver Maade føle, at Du er den Tiltalte. Da jeg imidlertid engang er kommen saa vidt, saa vil jeg dog lidt nøiere overveie, hvorledes det hænger sammen med den philosophiske Mediation af Modsætningerne. Skulde det, jeg her har at sige, mangle Stringents, saa har det maaskee lidt mere Alvor, og det er ogsaa alene af den Grund, det her bliver

fremsat; thi jeg agter ikke at concurrere til nogen philosophisk Værdighed, men vel, da jeg engang har faaet Pennen i Haanden, ogsaa med den at forsvare, hvad jeg ellers forsvarer paa andre og bedre Maader.

Saasandt der altsaa er en tilkommende Tid, saa sandt er der et Enten-Eller. Den Tid, i hvilken Philosophen lever, er da ikke den absolute Tid, den er selv et Moment, og det er altid en betænkelig Omstændighed, naar en Philosophi er ufrugtbar, ja det maa ansees for en Vanære for den, ligesom man i Orienten anseer Ufrugtbarhed for en Skjendsel. Tiden bliver altsaa selv Moment, og Philosophen bliver selv Moment i Tiden. Vor Tid vil da igjen for en senere Tid vise sig som et discursivt Moment, og en senere Tids Philosoph vil igjen mediere vor Tid, og saaledes videre. Forsaavidt er da Philosophien i sin Ret, og det blev at betragte som en tilfældig Feil ved vor Tids Philosophi, at den forvexlede vor Tid med den absolute Tid. Imidlertid er det dog let at indsee, at Mediationens Kategori derved har lidt et betydeligt Knæk, og at den absolute Mediation først bliver mulig, naar Historien bliver færdig, med andre Ord, at Systemet er i en bestandig Vorden. Det, som derimod Philosophien har beholdt, er Anerkjendelsen af, at der er en absolut Mediation. Dette er den naturligviis af yderste Vigtighed; thi opgiver man Mediationen, saa opgiver man Speculationen. Paa den anden Side er det en betænkelig Sag at indrømme det; thi indrømmer man Mediationen, saa er der intet absolut Valg, og er der ikke et saadant, saa er der intet absolut Enten-Eller. Dette er Vanskeligheden; dog troer jeg, at den for en Deel ligger deri, at man forvexler to Sphærer med hinanden, Tænkningens og Frihedens. For Tanken bestaaer Modsætningen ikke, den gaaer over i det Andet og derpaa sammen i en høiere Eenhed. For Friheden bestaaer Modsætningen; thi den udelukker den. Jeg forvexler ingenlunde *liberum arbitrium* med den sande positive Frihed; thi selv denne har i al Evighed det Onde udenfor sig, om end som en afmægtig Mulighed, og den bliver ikke fuldkommen derved, at den mere og mere optager det Onde, men derved, at den mere og mere udelukker det; men Udelukkelse er netop Modsætning til Mediation. At jeg herved ikke kommer til at antage et radikalt Onde, skal jeg senere vise.

De Sphærer, som Philosophien egentlig har med at gjøre, de Sphærer, der egentlig ere for Tanken, er det Logiske, Naturen,

---

liberum arbitrium fri Villie.

Historien. Her hersker Nødvendigheden, og derfor har Mediationen sin Gyldighed. At dette er Tilfældet med det Logiske og Naturen, vil vel Ingen negte; med Historien har det derimod sin Vanskelighed, thi, siger man, her hersker Friheden. Imidlertid troer jeg, at man betragter Historien urigtigt, og at Vanskeligheden kommer heraf. Historien er nemlig mere end et Produkt af de frie Individers frie Handlinger. Individet handler, men denne Handling gaaer ind i den Tingenes Orden, der bærer hele Tilværelsen. Hvad der skal komme ud deraf, veed den Handlende egentlig ikke. Men denne høiere Tingenes Orden, der saa at sige fordøier de frie Handlinger, og sammenarbeider dem i sine evige Love, er Nødvendigheden, og denne Nødvendighed er Bevægelsen i Verdenshistorien, og det er derfor ganske rigtigt, at Philosophien anvender Mediationen, det vil da sige den relative Mediation. Betragter jeg en verdenshistorisk Individualitet, saa kan jeg skjelne mellem de Gjerninger, om hvilke Skriften siger, at de følge ham, og de Gjerninger, ved hvilke han tilhører Historien. Hvad man kunde kalde den indvortes Gjerning, har Philosophien slet ikke med at gjøre; men den indvortes Gjerning er Frihedens sande Liv. Philosophien betragter den udvortes Gjerning, og denne seer den igjen ikke isoleret, men seer den indoptaget og forvandlet i den verdenshistoriske Proces. Denne Proces er egentlig Philosophiens Gjenstand, og denne betragter den under Nødvendighedens Bestemmelse. Den holder derfor den Reflexion borte, der vil gjøre opmærksom paa, at Alt kunde være anderledes, den betragter Verdenshistorien saaledes, at der intet Spørgsmaal er om et Enten-Eller. At der i denne dens Betragtning indblander sig megen taabelig og inept Tale, det forekommer idetmindste mig; at især de unge Hexemestere, der ville besværge Historiens Aander, synes mig latterlige, negter jeg ikke, men jeg bøier mig ogsaa dybt for de storartede Præstationer, som vor Tid har at opvise. Som sagt, Philosophien seer Historien under Nødvendighedens Bestemmelse, ikke under Frihedens; thi om man end kalder den verdenshistoriske Proces fri, saa er det dog i samme Forstand, som man taler om den organiserende Proces i Naturen. For den historiske Proces er der intet Spørgsmaal om et Enten-Eller; men dog kan det vel ikke falde nogen Philosoph ind at negte, at der for det handlende Individ var det. Deraf igjen den Sorgløshed, den Forsonlighed, hvormed Philosophien betragter Hi-

---

Skriften] Johannes' Aabenbaring 14. Kap. 13.

storien og dens Helte; thi den seer dem under Nødvendighedens Bestemmelse. Deraf igjen dens Uformuenhed til at faae et Menneske til at handle, dens Tilbøielighed til at lade Alt gaae istaa; thi den fordrer egentlig, at man skal handle nødvendigt, hvilket er en Modsigelse.

Selv det ringeste Individ har saaledes en Dobbelt-Existents. Ogsaa han har en Historie, og denne er ikke blot et Produkt af hans egne frie Handlinger. Den indvortes Gjerning derimod tilhører ham selv og skal i al Evighed tilhøre ham; den kan Historien eller Verdenshistorien ikke tage fra ham, den følger ham enten til Glæde eller til Bedrøvelse. I denne Verden hersker der et absolut Enten-Eller; men denne Verden har Philosophien ikke med at gjøre. Forestiller jeg mig en ældre Mand, der skuer tilbage over et bevæget Liv, saa faaer han for Tanken ogsaa en Mediation deraf, thi hans Historie var indflettet i Tidens; men inderst inde faaer han ingen Mediation. Der adskiller endnu bestandigt et Enten-Eller Det, der var adskilt da han valgte. Skal her være Tale om en Mediation, saa kunde man sige, det er Angeren; men Angeren er ingen Mediation, den seer ikke attraaende paa det, der skal medieres, dens Vrede fortærer det; men dette er ligesom Udelukkelse, Modsætningen til Mediation. Her viser det sig tillige, at jeg ikke antager et radikalt Onde, da jeg statuerer Angerens Realitet; men Anger er vel et Udtryk for Forsoning, men tillige et absolut uforsonligt Udtryk.

Dog alt dette indrømmer Du mig maaskee, Du, der dog paa saa mange Maader gjør fælleds Sag med Philosopherne, undtagen forsaavidt Du for privat Regning paatager Dig at gjøre Nar af dem; Du mener maaskee, at jeg som Ægtemand kan lade mig nøie dermed, og gjøre Brug deraf i min Huusholdning. Oprigtigt talt, jeg forlanger ikke mere; men jeg gad dog vide, hvilket Liv der var det høieste, enten Philosophens eller den frie Mands. Dersom Philosophen blot er Philosoph, fortabt heri uden at kjende Frihedens salige Liv, da mangler han et saare vigtigt Punkt, han vinder den ganske Verden, og han taber sig selv; dette kan aldrig hænde Den der lever for Friheden, om han end tabte nok saa meget.

For Friheden kjæmper jeg derfor (deels her i dette Brev; deels og fornemlig i mig selv), for den tilkommende Tid, for Enten-Eller. Det er den Skat, jeg agter at efterlade Dem, jeg elsker i Verden. Ja dersom min lille Søn i dette Øieblik var i den Alder, at han ret kunde forstaae mig, og min sidste Time var kommen, da vilde jeg sige til ham: jeg efterlader Dig ikke For-

mue, ikke Titler og Værdigheder; men jeg veed, hvor der ligger en Skat begravet, der kan gjøre Dig rigere end hele Verden, og denne Skat tilhører Dig, og Du skal end ikke takke mig for den, at Du ikke skal tage Skade paa Din Sjæl ved at skylde et Menneske Alt; denne Skat er nedlagt i Dit eget Indre: der er et Enten-Eller, der gjør et Menneske større end Englene.

Her vil jeg afbryde denne Betragtning. Den tilfredsstiller Dig maaskee ikke, Dit graadige Øie sluger den uden at Du mættes, men det ligger deri, at Øiet er det, der sidst mættes, især naar man som Du ikke hungrer, men blot lider af en Øiets Lyst, der ikke kan tilfredsstilles.

Det, der da træder frem ved mit Enten-Eller, er det Ethiske. Der er derfor endnu ikke Tale om Valget af Noget, ikke Tale om Realiteten af det Valgte, men om Realiteten af det at vælge. Dette er imidlertid det Afgjørende, og det er dertil jeg vil stræbe at vække Dig. Til dette Punkt kan det ene Menneske hjælpe det andet; naar han er kommen hertil, da bliver den Betydning, det ene Menneske kan have for det andet, mere underordnet. Jeg har i et foregaaende Brev bemærket, at det at have elsket giver et Menneskes Væsen en Harmoni, som aldrig tabes ganske; nu vil jeg sige, det at vælge giver et Menneskes Væsen en Høitidelighed, en stille Værdighed, som aldrig tabes ganske. Der gives Mange, der sætte en overordentlig Priis paa at have skuet en eller anden mærkelig verdenshistorisk Individualitet Ansigt til Ansigt. Dette Indtryk glemme de aldrig, det har givet deres Sjæl et idealt Billede, som adler deres Væsen; og dog er selv dette Øieblik, hvor betydningsfuldt det end kan være, Intet mod Valgets Øieblik. Naar da Alt er blevet stille omkring En, høitideligt som en stjerneklar Nat, naar Sjælen bliver ene i den hele Verden, da viser der sig ligeoverfor den ikke et udmærket Menneske, men den evige Magt selv, da skiller Himlen sig ligesom ad, og Jeget vælger sig selv, eller rettere, det modtager sig selv. Da har Sjælen seet det Høieste, hvad intet dødeligt Øie kan see, og som aldrig kan glemmes, da modtager Personligheden det Ridderslag, der adler den for en Evighed. Han bliver ikke en anden end han var før, men han bliver sig selv; Bevidstheden slutter sig sammen, og han er sig selv. Som en Arving, om han end var Arving til Alverdens Skatte, dog ikke eier dem, før han er bleven myndig, saaledes er selv den rigeste Personlighed Intet, før han har valgt sig selv, og paa den anden Side er selv hvad man maatte kalde den fattigste Personlighed Alt, naar han har valgt sig selv; thi det

Store er ikke at være Dette eller Hiint, men at være sig selv; og dette kan ethvert Menneske, naar han vil det.

At der i en vis Forstand ikke er Tale om et Valg af Noget, vil Du see deraf, at det, der viser sig paa den anden Side, er det Æsthetiske, der er Indifferentsen. Og dog er her Tale om et Valg, ja et absolut Valg; thi kun ved at vælge absolut kan man vælge det Ethiske. Ved det absolute Valg er altsaa det Ethiske sat; men deraf følger ingenlunde, at det Æsthetiske er udelukket. I det Ethiske er Personligheden centraliseret i sig selv, absolut er altsaa det Æsthetiske udelukket eller det er udelukket som det Absolute, men relativt bliver det bestandigt tilbage. Idet Personligheden vælger sig selv, vælger den sig selv ethisk og udelukker absolut det Æsthetiske; men da han dog vælger sig selv, og ikke ved at vælge sig selv bliver et andet Væsen, men bliver sig selv, saa vender hele det Æsthetiske tilbage i sin Relativitet.

Det Enten-Eller, jeg har opstillet, er altsaa i en vis Forstand absolut; thi det er det mellem at vælge og ikke at vælge. Men da Valget er et absolut Valg, saa er Enten-Eller absolut; i en anden Forstand indtræder dog først det absolute Enten-Eller med Valget; thi nu viser Valget mellem Godt og Ondt sig. Dette i og med det første Valg satte Valg skal ikke beskjeftige mig her, jeg vil blot tvinge Dig hen paa det Punkt, hvor Nødvendigheden af Valget viser sig, og derpaa betragte Tilværelsen under ethiske Bestemmelser. Jeg er ingen ethisk Rigorist, begeistret for en formel abstrakt Frihed; naar blot Valget er sat, saa vender alt det Æsthetiske tilbage, og Du skal see, at først herved bliver Tilværelsen skjøn, og at det først ad denne Vei kan lykkes et Menneske at frelse sin Sjæl og vinde den hele Verden, at bruge Verden uden at misbruge den.

Men hvad er det at leve æsthetisk, og hvad er det at leve ethisk? Hvad er det Æsthetiske i et Menneske, og hvad er det Ethiske? Herpaa vilde jeg svare: det Æsthetiske i et Menneske er det, hvorved han umiddelbar er det, han er; det Ethiske er det, hvorved han bliver det, han bliver. Den der lever i og ved og af og for det Æsthetiske i ham, han lever æsthetisk.

Det er ikke min Hensigt her nærmere at gaae ind paa en Betragtning af det Meget, der ligger i den givne Bestemmelse af det Æsthetiske. Det synes ogsaa en overflødig Sag at ville oplyse Dig om, hvad det er at leve æsthetisk, Du som med saa megen Virtuositet har praktiseret deri, at jeg snarere kunde trænge til Din Hjælp. Imidlertid vil jeg dog skizzere nogle Stadier for at

arbeide os hen til det Punkt, hvor Dit Liv egentlig hører hjemme, hvilket er mig af Vigtighed, at Du ikke for tidlig ved et af Dine meget yndede Sidespring skal slippe fra mig. Desuden tvivler jeg ikke om, at jeg i Meget vil være istand til at oplyse Dig om, hvad det er at leve æsthetisk. Medens jeg nemlig vilde henvise Enhver, der ønskede at leve æsthetisk, til Dig som den paalideligste Veileder, saa vilde jeg ikke henvise til Dig, hvis han i høiere Forstand ønskede at indsee, hvad det er at leve æsthetisk; thi derom vilde Du ikke kunne oplyse ham, netop fordi Du selv er hildet; det kan kun Den forklare ham, der staaer paa et høiere Trin, eller Den der lever ethisk. Du kunde maaskee et Øieblik fristes til at gjøre mig den Chicane, at saa kunde jeg jo igjen heller ikke give en paalidelig Forklaring om, hvad det er at leve ethisk, da jeg selv er hildet deri. Dette vilde dog kun give mig Anledning til en yderligere Oplysning. Grunden, hvorfor den, der lever æsthetisk, i høiere Forstand Intet kan oplyse, er fordi han bestandig lever i Momentet, bestandig dog kun er vidende i en vis Relativitet, indenfor en vis Begrændsning. Det er ingenlunde min Hensigt at negte, at der til at leve æsthetisk, naar et saadant Liv er paa sit Høieste, kan udfordres en Mangfoldighed af Aandsgaver, ja at disse endog maae være i en ualmindelig Grad intensivt udviklede; men dog ere de trælbundne, og Gjennemsigtigheden mangler. Saaledes finder man ofte Dyrearter i Besiddelse af langt skarpere, langt intensivere Sandser end Mennesket, men disse ere bundne i Dyrets Instinkt. Jeg vil gjerne tage Dig selv til Exempel. Jeg har aldrig negtet Dig udmærkede Aandsgaver, som Du ogsaa vil see deraf, at jeg ofte nok har bebreidet Dig, at Du misbrugte dem. Du er vittig, ironisk, iagttagende, Dialektiker, erfaren i Nydelse, Du veed at beregne Øieblikket, Du er sentimental, hjerteløs, alt efter Omstændighederne; men under alt dette er Du bestandig kun i Momentet, og Dit Liv opløser sig derfor, og det er Dig umuligt at forklare det. Vil nu En lære den Kunst at nyde, saa er det ganske rigtigt at gaae til Dig; men ønsker han at forstaae Dit Liv, saa henvender han sig til den Urette. Hos mig vil han maaskee snarere kunne finde det, han søger, og det uagtet jeg ingenlunde er i Besiddelse af Dine Aandsgaver. Du er hildet og har ligesom ikke Tid til at rive Dig løs, jeg er ikke hildet, hverken i min Dom om det Æsthetiske, ei heller om det Ethiske; thi i det Ethiske er jeg netop hævet over Øieblikket, er i Friheden; men det er en Modsigelse, at man skulde kunne blive hildet ved at være i Friheden.

Ethvert Menneske, hvor ringe begavet han end er, hvor underordnet hans Stilling i Livet end er, har en naturlig Trang til at danne sig en Livs-Anskuelse, en Forestilling om Livets Betydning og dets Formaal. Den, der lever æsthetisk, gjør det ogsaa, og det almindelige Udtryk, man til alle Tider og fra de forskjellige Stadier har hørt, er dette: man skal nyde Livet. Det varieres naturligviis saare meget, alt eftersom Forestillingen om Nydelse er forskjellig, men i dette Udtryk, at man skal nyde Livet, enes de Alle. Men Den der siger, han vil nyde Livet, han sætter altid en Betingelse, som enten ligger udenfor Individet, eller er i Individet saaledes, at den ikke er ved Individet selv. Jeg vil bede Dig, dette sidste Punktum betræffende, at holde Udtrykkene lidt fast, da de ere valgte med Flid.

Lad os nu ganske kortelig gjennemløbe disse Stadier, for at vinde hen til Dig. Du er maaskee allerede lidt ærgerlig over det almindelige Udtryk for at leve æsthetisk, jeg har fremsat, og dog vil Du vel neppe kunne negte dets Rigtighed. Det er ofte nok, man hører Dig spotte over Folk, at de ikke vide at nyde Livet, medens Du selv derimod troer at have studeret det fra Grunden af. Det er vel muligt, at de ikke forstaae det; men i Udtrykket selv ere de dog enige med Dig. Du ahner nu maaskee, at Du i denne Overveielse vil komme til at gaae i Spand med Mennesker, som ellers ere Dig en Vederstyggelighed. Du mener maaskee, jeg burde være saa galant at behandle Dig som Kunstner, med Taushed at forbigaae Fuskerne, som Du kan have Plage nok af i Livet, og som Du paa ingen Maade ønsker at have noget tilfælleds med. Jeg kan imidlertid ikke hjælpe Dig; thi Du har dog Noget tilfælleds med dem, og det noget saare Væsentligt — Livs-Anskuelse nemlig; og det, hvori Du er forskjellig fra dem, er i mine Øine noget Uvæsentligt. Jeg kan ikke lade være at lee ad Dig; seer Du, min unge Ven, det er en Forbandelse, der følger Dig: de mange Kunstbrødre Du faaer, som Du ingenlunde agter at vedkjende Dig. Du løber Fare for at komme i slet og simpelt Selskab, Du der er saa fornem. Jeg negter ikke, at det maa være ubehageligt at have Livs-Anskuelse tilfælleds med enhver Svirebroder eller Jagtliebhaber. Ganske er det vel heller ikke Tilfælde; thi Du ligger til en vis Grad ude over det æsthetiske Gebeet, som jeg senere skal vise.

Hvor store nu end Differentserne kunne være indenfor det Æsthetiske, alle Stadier have dog den væsentlige Lighed, at Aanden ikke er bestemmet som Aand, men umiddelbart bestemmet. Differentserne kunne være overordentlige, ligefra fuldkommen Aandløs-

hed til den høieste Grad af Aandrighed; men selv paa det Stadium, hvor Aandrigheden viser sig, er Aanden dog ikke bestemmet som Aand, men som Gave.

Kun ganske kortelig vil jeg fremhæve hvert enkelt Stadium og blot dvæle ved, hvad der paa en eller anden Maade kunde passe paa Dig, eller som jeg kunde ønske, Du skulde gjøre Anvendelse af paa Dig selv. Personligheden er umiddelbart bestemt ikke aandeligt, men physisk. Her have vi en Livs-Anskuelse, der lærer, at Sundhed er det kosteligste Gode, det, hvorom Alt dreier sig. Et mere poetisk Udtryk faaer den samme Anskuelse, naar det hedder: Skjønhed er det Høieste. Skjønhed er nu et saare skrøbeligt Gode, og derfor seer man sjeldnere denne Livs-Anskuelse gjennemført. Man træffer ofte nok en ung Pige, eller en ung Mand, der en stakket Tid trodser paa sin Skjønhed, men snart bedrager den dem. Imidlertid erindrer jeg dog engang at have seet den med sjeldent Held gjennemført. I mine Studenterdage kom jeg stundom i Ferierne i et greveligt Huus i en af Provindserne. Greven havde i tidligere Dage havt en diplomatisk Charge, var nu ældre og levede i landlig Rolighed paa sit Herresæde. Grevinden havde som ung Pige været overordentlig deilig; hun var endnu som aldrende den skjønneste Dame, jeg har seet. Greven havde i sin Ungdom ved sin mandlige Skjønhed gjort stor Lykke blandt det smukke Kjøn; ved Hoffet erindrede man endnu den skjønne Kammerjunker. Alderen havde ikke knækket ham, og en ædel, ægte fornem Værdighed gjorde ham endnu skjønnere. De, der havde kjendt dem i yngre Dage, forsikkrede, at det var det skjønneste Par, de havde seet, og jeg, som havde den Lykke at lære dem at kjende paa deres ældre Dage, fandt det ganske i sin Orden; thi de vare endnu det skjønneste Par, man kunde see. Saavel Greven som Grevinden havde megen Dannelse, og dog concentrerede Grevindens Livs-Anskuelse sig i den Tanke, at de vare det skjønneste Par i hele Landet. Jeg mindes endnu ganske levende en Begivenhed, der forvissede mig herom. Det var en Søndag Formiddag; der var en lille Høitid i den tæt ved Herresædet liggende Kirke. Grevinden havde ikke befundet sig saa vel, at hun vovede at være tilstede; Greven derimod begav sig om Morgenen derhen, iført al sin Pragt, sin Kammerherre-Uniform, prydet med Ordener. Vinduerne i den store Sal vendte ud mod en Allee, der førte op til Kirken. Grevinden stod ved et af dem; hun var klædt i en smagfuld Morgendragt og virkelig yndig. Jeg havde erkyndiget mig om hendes Befindende, og fordybet mig med hende i en Samtale om en Lystseilads, der skulde gaae for sig den

følgende Dag, da viste Greven sig langt nede i Alleen. Hun taug, hun blev skjønnere, end jeg nogensinde har seet hende, hendes Mine blev næsten lidt veemodig, Greven var kommen saa nær, at han kunde see hende fra Vinduet, hun tilkastede ham med Gratie og Anstand et Kys, og nu vendte hun sig til mig og sagde: »lille Wilhelm, ikke sandt, min Ditlev er dog den skjønneste Mand i det hele Kongerige! Ja, jeg seer nok, at han synker en lille Smule sammen i den ene Side, men det kan Ingen see, naar jeg gaaer hos ham, og naar vi gaae sammen, ere vi dog endnu det skjønneste Par i hele Landet.« Ingen lille Frøken paa sexten Aar kunde være lyksaligere over sin Forlovede, den skjønne Kammerjunker, end Hendes Naade over den allerede bedagede Kammerherre.

Begge Livs-Anskuelser enes deri, at man skal nyde Livet, Betingelsen herfor ligger i Individet selv, men saaledes, at den ikke er sat ved Individet selv.

Vi gaae videre. Vi træffe Livs-Anskuelser, der lære, at man skal nyde Livet, men lægge Betingelsen derfor udenfor Individet. Dette er Tilfælde med enhver Livs-Anskuelse, hvor Rigdom, Hæder, Adel o. s. v. bliver gjort til Livets Opgave og dets Indhold. Her vil jeg ogsaa omtale en vis Art af Forelskelse. Dersom jeg tænkte mig en ung Pige forelsket af hele sin Sjæl, hvis Øie ingen Lyst kjendte uden at see den Elskede, hvis Sjæl ingen Tanke havde uden ham, hvis Hjerte ingen Begjær havde uden at tilhøre ham, hvem Intet, Intet, hverken i Himlen eller paa Jorden havde Betydning for, uden han, saa er her atter en æsthetisk Livs-Anskuelse, hvor Betingelsen er lagt udenfor Individet selv. Du finder naturligviis, at det er en Taabelighed at elske saaledes, Du mener, at det er Noget, der kun forekommer i Romaner. Imidlertid lader det sig tænke, og saa Meget er vist, at i mange Menneskers Øine vilde en saadan Kjærlighed ansees for noget Overordentligt. Jeg skal senere forklare Dig, hvorfor jeg ikke kan billige den.

Vi gaae videre. Vi møde Livs-Anskuelser, der lære, at man skal nyde Livet, men Betingelsen derfor ligger i Individet selv, dog saaledes, at den ikke er sat ved ham selv. Personligheden er her i Almindelighed bestemt som Talent. Det er et practisk Talent, et merkantilsk Talent, et mathematisk Talent, et digterisk Talent, et kunstnerisk Talent, et philosophisk Talent. Tilfredsstillelsen i Livet, Nydelsen søges i dette Talents Udfoldelse. Man bliver maaskee ikke staaende ved Talentet i dets Umiddelbarhed, man uddanner det paa alle Maader, men Betingelsen for Tilfredsstillelsen i Livet er Talentet selv, som er en Betingelse, der ikke

er sat ved selve Individet. De Mennesker, hos hvilke man finder denne Livsanskuelse, høre ofte til dem, der pleie at være Gjenstand for Din stadige Spot, paa Grund af deres utrættede Virksomhed. Du mener selv at leve æsthetisk og vil ingenlunde indrømme det om dem. At Du har en anden Anskuelse af at nyde Livet, er unegteligt, men dette er ikke det Væsentlige, det Væsentlige er, at man vil nyde Livet. Dit Liv er langt fornemmere end deres, men deres er ogsaa langt uskyldigere end Dit.

Som nu alle disse Livs-Anskuelser have det tilfælleds, at de ere æsthetiske, saa ligne de hverandre ogsaa deri, at de have en vis Eenhed, et vist Sammenhæng, det er een bestemt Ting, hvorom Alt dreier sig. Det, hvorpaa de bygge deres Liv, er i sig noget Enkelt, og derfor adsplittes dette ikke saaledes som deres, der bygge deres Liv paa det i sig selv Mangfoldige. Det er Tilfælde med den Livs-Anskuelse, jeg nu skal dvæle lidt længere ved. Den lærer: nyd Livet, og forklarer det saaledes: lev for Din Lyst. Lysten er imidlertid i sig selv en Mangfoldighed, og saaledes seer man let, at dette Liv adsplitter sig i en grændseløs Mangfoldighed, uden forsaavidt i et enkelt Individ Lysten fra Barndommen af er determineret til en enkelt Lyst, hvilket man da snarere maatte kalde en Tilbøielighed, et Hang, f. Ex. til at fiske, eller jage, eller holde Heste o. s. v. Forsaavidt denne Livs-Anskuelse adsplitter sig i en Mangfoldighed, seer man let, at den ligger i Reflexionens Sphære; imidlertid er denne Reflexion dog bestandig kun en endelig Reflexion og Personligheden forbliver i sin Umiddelbarhed. I Lysten selv er Individet umiddelbart, og hvor forfinet og raffineret, hvor udspeculeret denne end er, er Individet dog som umiddelbart deri, i Nydelsen er han i Momentet, og hvor mangfoldig han end er i denne Henseende, er han dog bestandigt umiddelbar, fordi han er i Momentet. At leve for at tilfredsstille sin Lyst, er nu en meget fornem Ansættelse i Livet, og man seer det, Gud være lovet, sjeldent gjennemført, paa Grund af det jordiske Livs Besværligheder, der give Mennesket Andet at tænke paa. Dersom dette ikke var Tilfældet, saa tvivler jeg ikke paa, at vi jo ofte nok vilde blive Vidne til dette forfærdelige Skuespil; thi saa meget er vist, man hører ofte nok Folk klage over, at de føle sig generede af det prosaiske Liv, hvilket desto værre ofte ikke vil sige Andet, end at de længes efter at slaae sig løs i al den Vildhed, som Lysten kan henhvirvle et Menneske i. For at denne Anskuelse nemlig skal lade sig gjennemføre, maa Individet være i Besiddelse af en Mangfoldighed af udvortes Betingelser, og denne Lykke eller rettere Ulykke bliver sjeldent et Menneske til Deel;

denne Ulykke, thi det er visselig ikke fra de naadige, men fra de vrede Guder, at denne Lykke kommer.

Man seer sjeldnere denne Livs-Anskuelse gjennemført efter nogen betydelig Maalestok; derimod seer man ikke saa sjeldent Folk, der fuske lidt deri, og naar da Betingelserne høre op, saa mene de, at naar blot Betingelserne havde været i deres Magt, saa skulde de vel have opnaaet den Lykke og Glæde, de attraaede i Livet. I Historien træffer man dog et og andet Exempel, og da jeg troer, det kan være gavnligt at indsee, hvortil denne Livs-Anskuelse fører, netop naar Alt begunstiger den, saa vil jeg fremstille en saadan Skikkelse, og dertil vælger jeg hiin almægtige Mand, Keiser Nero, hvem en Verden bøiede sig for, der altid fandt sig omringet af en talløs Skare af Lystens tjenstvillige Sendebud. Du yttrede engang med vanlig Dumdristighed, at man ikke kunde fortænke Nero i, at han brændte Rom af, for at faae en Forestilling om Trojas Ildebrand, men man maatte spørge, om han nu virkelig havde Kunst nok til at forstaae at nyde det. Det er nu en af Dine keiserlige Lyster, aldrig at gaae af Veien for nogen Tanke, aldrig at forfærdes af den. Dertil behøver man ikke en keiserlig Garde, ikke Guld og Sølv, ikke al Verdens Skatte, det kan man være ganske ene om, og afgjøre i al Stilhed, det er derfor klogere, men ikke mindre forfærdeligt. Din Hensigt var vel ikke at føre et Forsvar for Nero, og dog ligger der en Art Forsvar deri, at man fæster sit Blik paa, ikke hvad han gjør, men paa, hvorledes. Dog veed jeg meget vel, at denne Dumdristighed i Tanker er Noget, man ofte finder hos unge Mennesker, der i saadanne Øieblikke ligesom forsøge dem paa Verden, og nu lettelig fristes til at exaltere dem selv, især naar Andre høre derpaa. Jeg veed meget vel, at Du saavel som jeg og ethvert Menneske, ja at Nero selv gyser tilbage for en saadan Vildhed, og dog vil jeg aldrig tilraade noget Menneske i strengeste Forstand at tiltroe sig selv Styrke nok til ikke at blive en Nero. Naar jeg nemlig, for at betegne Neros Væsen, nævner hvad der efter min Mening constituerede dette, saa vil det maaskee synes Dig altfor mildt et Ord derom, og dog er jeg visselig ingen mild Dommer, om jeg end i en anden Forstand aldrig dømmer noget Menneske. Men tro Du kun mig, Ordet er ikke for mildt, det er det sande, men det kan tillige vise, hvor nær en saadan Forvildelse kan ligge et Menneske, ja man kan sige, der kommer i ethvert Menneske, der ikke gaaer hele sit Liv hen som et Barn, et Øieblik, hvor man, om end fjernt, ahner denne Fortabelse. Neros Væsen var Tungsind. I vor Tid er det blevet noget

Stort, at være tungsindig; forsaavidt kan jeg godt begribe, at Du finder dette Ord for mildt; jeg knytter mig til en ældre Kirkelære, der regnede Tungsind blandt Cardinalsynder. Dersom jeg har Ret, bliver det rigtignok en meget ubehagelig Oplysning for Dig, thi det vender op og ned paa hele Din Livsbetragtning. For en Forsigtigheds Skyld vil jeg dog strax her bemærke, at et Menneske kan have Sorg og Bekymring, ja den kan være saa uendelig, at den maaskee følger ham hele hans Liv, og dette kan endog være skjønt og sandt, men tungsindig bliver et Menneske kun ved egen Brøde.

Jeg tænker mig da den keiserlige Vellystling. Ikke blot naar han bestiger sin Throne, eller drager til Raadsforsamling, er han omgiven af Lictorer, men ogsaa fornemmelig naar han drog ud for at tilfredsstille sine Lyster, for at de kunde bane Veien for hans Røvertog. Jeg tænker mig ham noget ældre, hans Ungdom er forbi, det lette Sind er veget fra ham, og han er allerede fortrolig med enhver tænkelig Lyst, mæt af den. Men dette Liv, hvor fordærvet det end kan være, har dog modnet hans Sjæl, og dog er han trods al sin Forstand paa Verden, trods al sin Forfarenhed, endnu et Barn, eller et ungt Menneske. Aandens Umiddelbarhed kan ikke gjennembryde, og dog fordrer den et Gjennembrud, den fordrer en høiere Form af Tilværelse. Men skal dette skee, da vil der komme et Øieblik, da Thronens Glands, hans Magt og Vælde blegner, og hertil har han ikke Mod. Nu griber han efter Lysten, al Verdens Kløgt maa udtænke ham nye Lyster, thi kun i Lystens Øieblik finder han Hvile, og naar den er forbi, da gisper han i Mathed. Aanden vil bestandig bryde igjennem, men den kan ikke komme til Gjennembrud, bestandig bedrages den, og han vil byde den Lystens Mættelse. Da samler Aanden i ham sig som en mørk Sky, dens Vrede ruger over hans Sjæl, og den bliver en Angst, som end ikke ophører i Nydelsens Øieblik. See, derfor er hans Øie saa mørkt, at Ingen kan taale at see derpaa, hans Blik saa lynende, at det ængster, thi bagved Øiet ligger Sjælen som et Mørke. Man kalder dette Blik et keiserligt Blik, og hele Verden skjælver for det, og dog er hans inderste Væsen Angst. Et Barn, der seer paa ham anderledes end han er vant til, et tilfældigt Øiekast kan forfærde ham, det er som om dette Menneske eiede ham; thi Aanden vil frem i ham, vil, at han skal have sig selv i

---

en ældre Kirkelære] Exempler herpaa fra forskjellige Kirkefædre anføres i Efterladte Papirer 1833—1843 S. 226.

sin Bevidsthed, men det kan han ikke, og den knuges tilbage og samler ny Vrede. Han har ikke sig selv; kun naar Verden skjælver for ham er han beroliget, thi da er der dog Ingen, der vover at gribe ham. Derfor denne Angst for Mennesker, Nero har tilfælleds med enhver saadan Personlighed. Han er som besat, ufri i sig selv, og derfor er det, som om ethvert Blik vilde binde ham. Han, Roms Keiser, kan frygte et Blik af den usleste Slave. Et saadant Blik møder ham, hans Øie fortærer det Menneske, der vover saaledes at see paa ham. En Nidding staaer ved Keiserens Side, forstaaer dette vilde Øiekast, og dette Menneske er ikke mere. Men Nero har intet Mord paa sin Samvittighed, men Aanden en ny Angst. Kun i Lystens Øieblik finder han Adspredelse. Det halve Rom brænder han af, men hans Qval er den samme. Snart forlyster Sligt ham ikke mere. Der gives en endnu høiere Lyst, han vil ængste Mennesker. Sig selv er han gaadefuld, og Angst hans Væsen; nu vil han være Alle en Gaade og fryde sig over deres Angst. Derfor dette keiserlige Smiil, som Ingen kan fatte. De nærme sig hans Throne, han smiler venlig til dem, og dog griber en rædsom Angst dem, maaskee er dette Smiil deres Dødsdom, maaskee aabner Gulvet sig, og de styrte ned i Afgrunden. En Qvinde nærmer sig hans Throne, han smiler naadig til hende, og dog bliver hun næsten afmægtig af Angst, maaskee dette Smiil allerede udseer hende til et Offer for hans Vellyst. Og denne Angst forlyster ham. Han vil ikke imponere, han vil ængste. Han træder ikke stolt op i sin keiserlige Værdighed, svag, afmægtig lister han sig frem, thi denne Kraftesløshed foruroliger endnu mere. Han seer ud som en Døende, hans Aandedræt er svagt, og dog er han Roms Keiser og holder Menneskers Liv i sin Haand. Hans Sjæl er mat, kun Vittighed og Tankespil er istand til et Øieblik at bringe ham i Aande. Men hvad Verden har er udtømt, og dog kan han ikke aande, hvis det forstummer. Han kunde lade Barnet hugge ned for Moderens Øine, om ikke hendes Fortvivlelse kunde give Lidenskaben et nyt Udtryk, der kunde forlyste ham. Hvis han ikke var Roms Keiser, vilde han maaskee ende sit Liv med et Selvmord; thi det er i Sandhed kun et andet Udtryk for den samme Sag, naar Caligula ønsker, at alle Menneskers Hoveder sad paa een Hals, for med eet Hug at kunne tilintetgjøre den hele Verden, og naar et Menneske afliver sig selv.

Caligula] Suetons Caligula 30.

Om det var Tilfælde med Nero, veed jeg ikke, men man finder stundom hos saadanne Personligheder en vis Godmodighed, og hvis Nero har havt den, tvivler jeg ikke paa, at Omgivelsen har været redebon til at kalde den Huldsalighed. Det har dermed et besynderligt Sammenhæng, men afgiver tillige et nyt Beviis for den Umiddelbarhed, der i sin Tilbagetrængthed constituerer det egentlige Tungsind. Det hænder da, at paa samme Tid som al Verdens Skatte og Herlighed neppe strække til for at forlyste dem, at et enkelt Ord, en lille Curiositet, et Menneskes Udvortes, eller en anden slig i og for sig ubetydelig Ting, kan skaffe dem en overordentlig Glæde. En Nero kan glæde sig over Sligt som et Barn. Som et Barn; dette er netop det rette Udtryk derfor, thi det er der hele Barnets Umiddelbarhed, der uforandret, uforklaret viser sig. En gjennemført Personlighed kan ikke glæde sig saaledes, thi vel har han beholdt Barnligheden i sig, men er dog ophørt at være Barn. Til daglig Brug er derfor Nero en Olding; en enkelt Gang er han et Barn.

Her vil jeg afbryde denne lille Skildring, der paa mig idetmindste har gjort et høist alvorligt Indtryk. Selv efter sin Død ængster Nero; thi hvor fordærvet han end er, det er dog Kjød af vort Kjød og Been af vore Been, og selv i et Umenneske er dog noget Menneskeligt. Jeg har ikke fremsat det for at beskjeftige Din Phantasi; jeg er ikke en Forfatter, der beiler til en Læsers Gunst, allermindst til Din, og jeg er, som Du veed, overhovedet slet ikke Forfatter og skriver kun for Din Skyld. Ikke heller har jeg fremsat det for at give Dig og mig Anledning til med hiin Pharisæer at takke Gud for, at jeg er et ganske andet Menneske; hos mig vækker det andre Tanker, om jeg end takker Gud for, at mit Liv har været saa lidet bevæget, at jeg kun fjernt har ahnet denne Rædsel og nu er en lykkelig Ægtemand; hvad Dig angaaer, da glæder det mig, at Du er endnu ung nok til at lære Noget deraf. Hver lære nu hvad han kan; det kunne vi begge lære, at et Menneskes Ulykke ligger aldrig deri, at han ikke har de udvortes Betingelser i sin Magt, da dette først vilde gjøre ham fuldkommen ulykkelig.

Hvad er da Tungsind? Det er Aandens Hysteri. Der kommer et Øieblik i et Menneskes Liv, hvor Umiddelbarheden ligesom er modnet og hvor Aanden fordrer en høiere Form, hvor den vil gribe sig selv som Aand. Som umiddelbar Aand hænger Mennesket sammen med det hele jordiske Liv, og nu vil Aanden ligesom samle sig ud af denne Adspredthed, og forklare sig i sig selv; Personligheden vil blive sig bevidst i sin evige Gyldighed.

Skeer dette ikke, standses Bevægelsen, trykkes den tilbage, saa indtræder Tungsind. Man kan gjøre meget for at bringe det til Glemsel, man kan arbeide, man kan gribe uskyldigere Midler end en Nero, Tungsindet bliver der. Der ligger noget Uforklarligt i Tungsind. Den der har Sorg eller Bekymring, han veed, hvorfor han sørger eller er bekymret. Spørger man en Tungsindig, hvad Grund han har dertil, hvad det er, der tynger paa ham, saa vil han svare, jeg veed det ikke, jeg kan ikke forklare det. Deri ligger Tungsindets Uendelighed. Dette Svar er ganske rigtigt; thi saasnart han veed det, saa er det hævet, hvorimod Sorgen hos den Sørgende slet ikke er hævet derved, at han veed, hvorfor han sørger. Men Tungsind er Synd, er egentlig en Synd *instar omnium*, thi det er den Synd, ikke at ville dybt og inderligt, og dette er en Moder til alle Synder. Denne Sygdom, eller rettere, denne Synd er saare almindelig i vor Tid, og det er saaledes den, hele det unge Tydskland og Frankrig sukker under. Jeg vil ikke opirre Dig, jeg behandler Dig gjerne saa skaansomt som muligt. Jeg tilstaaer gjerne, at det at være tungsindig i en vis Forstand ikke er et ilde Tegn, thi det træffer i Almindelighed kun de meest begavede Naturer. Jeg skal heller ikke plage Dig med at antage, at Enhver, der lider af Indigestion, derfor har Ret til at kalde sig tungsindig, Noget man ofte nok seer i vor Tid, da det jo næsten er blevet den Værdighed, Alle tragte efter, at være tungsindig. Men Den der vil være fortrinlig begavet, han maa finde sig i, at jeg lægger det Ansvar paa ham, at han ogsaa kan være mere skyldig end andre Mennesker. Naar han vil see dette rigtigt, vil han heri heller ikke see en Forkleinelse af sin Personlighed, om det end vil lære ham at bøie sig i sand Ydmyghed under den evige Magt. Saasnart Bevægelsen er skeet, saa er Tungsindet væsentlig hævet, hvorimod det godt kan hænde det samme Individ, at hans Liv kan bringe ham mange Sorger og Bekymringer, og i denne Henseende veed Du vel, at jeg mindst af Alle foredrager den forstandige Usselhed, at det ikke kan hjælpe at sørge, at man skal slaae Sorgerne hen. Jeg vilde skamme mig for mig selv, om jeg med disse Ord vovede at træde ligeoverfor et sørgende Menneske. Men selv det Menneske, i hvis Liv Bevægelsen skeer roligst og fredeligst og betimeligst, vil dog altid beholde lidt Tungsind, men det hænger sammen med noget langt dybere, med Arvesynden, og ligger i, at intet Menneske kan blive sig selv gjennemsigtigt. De Mennesker derimod, hvis Sjæl slet ikke kjender Tungsind, ere de, hvis Sjæl ingen Metamorphose ahner. Dem har jeg her ikke med at gjøre, thi jeg skriver jo kun om og til Dig; og Dig troer jeg

at denne Forklaring vil tilfredsstille, thi Du antager jo dog neppe med mange Læger, at Tungsind ligger i det Legemlige, og hvad der er besynderligt nok, at Lægerne desuagtet ikke kunne hæve det; kun Aanden kan hæve det, thi det ligger i Aanden, og naar den finder sig selv, da forsvinde alle Smaa-Sorger, de Grunde, der hos Nogle, efter deres Mening, fremkalde Tungsind, at man ikke kan finde sig ind i Verden, at man kommer baade for sildigt og for tidligt til Verden, at man ikke kan finde sin Plads i Livet; thi Den der eier sig selv evigt, han kommer hverken for tidligt eller for sildigt til Verden, og Den som besidder sig selv i sin evige Gyldighed, han finder vel sin Betydning i dette Liv.

Dog, dette var en Episode, som jeg haaber, Du vil tilgive mig, da den væsentlig blev til for Din Skyld. Jeg vender tilbage til den Livs-Anskuelse, der mener, at man skal leve for at tilfredsstille Lysten. En kløgtig Forstandighed indseer let, at den ikke lader sig gjennemføre, og at det derfor ikke er Umagen værd at begynde paa den; en forfinet Egoisme indseer, at den gaaer Glip af Pointet i Nydelsen. Her ligger da en Livs-Anskuelse, der lærer: nyd Livet, og igjen udtrykker det saaledes: nyd Dig selv; i Nydelsen skal Du nyde Dig selv. Dette er en høiere Reflexion; imidlertid trænger den naturligviis ikke ind i selve Personligheden, denne forbliver i sin tilfældige Umiddelbarhed. Betingelsen for Nydelsen er dog ogsaa her en udvortes, som ikke staaer i Individets Magt; thi skjøndt han, som han siger, nyder sig selv, saa nyder han dog kun sig selv i Nydelsen, men Nydelsen selv er knyttet til en udvortes Betingelse. Hele Forskjellen er altsaa, at han nyder reflekteret, ikke umiddelbart. Forsaavidt er selv denne Epicuræisme afhængig af en Betingelse, den ikke har i sin Magt. En vis Forstandens Forhærdelse lærer nu en Udvei, den lærer: nyd Dig selv, idet Du bestandig kaster Betingelserne bort. Men det følger af sig selv, at Den, der i Bortkastelsen af Betingelserne nyder sig selv, er ligesaa afhængig af dem, som Den der nyder dem. Hans Reflexion vender bestandig tilbage i ham selv, og da hans Nydelse bestaaer i, at Nydelsen faaer saa lidt Indhold som muligt, saa udhuler han ligesom sig selv, da naturligviis en saadan endelig Reflexion ikke er istand til at aabne Personligheden.

Ved disse Betragtninger troer jeg nu kjendeligt nok for Dig idetmindste at have afridset den æsthetiske Livs-Anskuelses Territorium; alle Stadier have det tilfælleds, at det, hvorfor man lever, er det, hvorved man umiddelbart er det man er; thi Reflexionen griber aldrig saa høit, at den griber ud over dette. Det er kun en meget flygtig Antydning, jeg har leveret, men jeg ønskede heller

ikke at give mere; mig ere ikke de forskjellige Stadier vigtige, men kun den Bevægelse, som er uundgaaelig nødvendig, saaledes som jeg nu skal vise, og paa denne er det, jeg vil bede Dig at fæste Din Opmærksomhed.

Saa antager jeg, at hiin Mand, der levede for sin Sundhed, var, for at bruge et Udtryk af Dig, ligesaa rask, da han døde, som nogensinde; at hiint grevelige Ægtepar dandsede paa sin Guldbryllupsdag, og at der gik en Hvisken igjennem Salen, aldeles som da de dandsede paa deres Bryllupsdag; jeg antager, at den rige Mands Guldminer vare uudtømmelige, at Hæder og Værdighed betegnede den Lykkeliges Vandring gjennem Livet; jeg antager, at den unge Pige fik Den, hun elskede, at det mercantilske Talent bespændte alle fem Verdensdele med sine Forbindelser og holdt alle Verdens Børser i sin Børs, at det mechaniske Talent forbandt Himlen og Jorden — jeg antager, at Nero aldrig gispede, men at i ethvert Øieblik ny Nydelse overraskede ham, at hiin snedige Epicuræer i ethvert Øieblik kunde fryde sig ved sig selv, at Cynikeren bestandig havde Betingelser at kaste fra sig, for at glæde sig ved sin Lethed — det antager jeg, og saa vare jo alle disse Mennesker lykkelige. Det vil Du vel ikke sige, Grunden hvorfor, skal jeg senere forklare; men dette vil Du vel gjerne indrømme, at mange Mennesker vilde tænke saaledes, ja, at En og Anden vilde indbilde sig at have sagt noget saare Kløgtigt, naar han tilføiede, at det, der manglede dem, var, at de ikke paaskjønnede det. Jeg vil nu gjøre den modsatte Bevægelse. Intet af Alt dette skeer. Hvad saa? saa fortvivle de. Det vil Du vel heller ikke gjøre, Du vil maaskee sige, det er ikke Umagen værd. Hvorfor Du nu ikke vil indrømme Fortvivlelsen, det skal jeg senere forklare; her fordrer jeg blot, at Du skal vedgaae, at vel en stor Deel Mennesker ville finde det i sin Orden at fortvivle. Lad os nu see, hvorfor de fortvivlede; fordi de opdagede, at det, de havde bygget deres Liv paa, var forgjængeligt? men er det da en Grund til at fortvivle, er der skeet en væsentlig Forandring ved det, hvorpaa de byggede deres Liv? Er det en væsentlig Forandring ved det Forgjængelige, at det viser sig som Forgjængeligt, eller er det ikke snarere noget Tilfældigt og Uvæsentligt ved det, at det ikke viser sig saaledes? Der er da ikke kommet noget Nyt til, som kunde begrunde en Forandring. Naar de da altsaa fortvivle, saa maa det ligge deri, at de vare fortvivlede iforveien. Forskjellen er blot den, at de ikke vidste det, men dette er jo en aldeles tilfældig Forskjel. Det viser sig altsaa, at enhver æsthetisk Livs-Anskuelse er Fortvivlelse, og at Enhver, der lever æsthetisk, er for-

tvivlet, enten han saa veed det eller ikke. Men naar man veed dette, og det veed Du jo, saa er en høiere Form af Tilværelsen en uafviselig Fordring.

Blot med et Par Ord vil jeg her lidt nærmere forklare mig angaaende min Dom om den unge Pige og hendes Elskov. Du veed, at jeg i min Qvalitet af Ægtemand har for Skik ved enhver Leilighed baade mundtlig og skriftlig at hævde Kjærlighedens Realitet mod Dig, og derfor vil jeg ogsaa her, for at forhindre en Misforstaaelse, udtale mig. Et i endelig Forstand klogt Menneske vilde maaskee blive lidt betænkelig ved en saadan Kjærlighed, han vilde maaskee gjennemskue dens Skrøbelighed og udtrykke sin usle Viisdom i Modsætning hertil saaledes: elsk mig lidt og elsk mig længe. Som om hans hele Livsklogskab ikke var endnu skrøbeligere og idetmindste langt uslere end hendes Kjærlighed! Du vil da let indsee, at paa den Maade kunde jeg ikke misbillige den. Jeg har paa Elskovens Gebeet meget ondt ved at anstille Tanke-Experimenter, jeg har kun elsket eengang og er endnu bestandig ubeskrivelig lykkelig i denne Kjærlighed, og jeg har ondt ved at tænke mig elsket af en Anden, end Den, jeg er knyttet til, anderledes end paa den Maade, ved hvilken hun gjør mig saa lykkelig, men jeg vil her vove det. Lad mig da, hvorledes det end er gaaet til, være bleven Gjenstand for en saadan Kjærlighed. Den vilde ikke gjøre mig lykkelig, og jeg vilde aldrig modtage den, ikke fordi jeg vilde forsmaae den, ved Gud, jeg vilde hellere have et Mord paa min Samvittighed end at have forsmaaet en Piges Kjærlighed, men jeg vilde ikke tillade det for hendes egen Skyld. Jeg ønsker at være elsket, hvis det stod til mig, af ethvert Menneske, af min Kone ønsker jeg at være elsket saa høit som det ene Menneske kan være elsket af det andet, og det vilde smerte mig, om jeg ikke var det; men jeg ønsker heller ikke Mere, jeg vilde ikke tillade, at et Menneske tog Skade paa sin Sjæl for at elske mig; jeg vilde elske hende for høit til at tillade hende at nedværdige sig selv. Der ligger noget Forførersk for det hovmodige Sind i at blive elsket saaledes, og der gives Mennesker, der forstaae den Kunst at bedaare en Pige, saa hun glemmer Alt over dem — lad dem see til, hvorledes de forsvare det. Som oftest bliver en saadan Pige haardt nok straffet derfor, men det Nedrige er, at tillade, at det skeer. Seer Du, derfor sagde jeg og siger endnu, at den unge Pige var lige fortvivlet, enten hun fik den Elskede eller ikke; thi det var jo en tilfældig Omstændighed, om Den, hun elskede, var et saa redeligt Menneske, at han hjalp hende ud af hendes Hjertes Vildfarelse, og om

de Midler, han brugte hertil, vare nok saa haarde, saa vilde jeg dog sige, han handlede redeligt, oprigtigt, trofast, ridderligt mod hende.

Det har da viist sig, at enhver æsthetisk Livs-Anskuelse er Fortvivlelse, det kunde derfor synes at være det Rigtige at foretage Bevægelsen, hvorved det Ethiske kommer frem. Imidlertid er der endnu et Stadium, en æsthetisk Livs-Anskuelse, den fineste og fornemste af dem alle, som jeg paa det Omhyggeligste skal drøfte; thi nu kommer Touren til Dig. I Alt, hvad jeg i det Foregaaende har udviklet, kan Du rolig gaae med, og det er paa en Maade ikke til Dig jeg har talt, og det vilde ogsaa kun hjælpe Lidet at tale saaledes til Dig, eller at oplyse Dig om, at Livet er Forfængelighed. Det veed Du meget godt og har jo søgt paa Din Maade at hjælpe Dig. Grunden, hvorfor jeg har fremsat det, er denne, at jeg vil have Ryggen fri, vil forhindre Dig i, pludselig at springe tilbage. Denne sidste Livs-Anskuelse er Fortvivlelsen selv. Den er en æsthetisk Livs-Anskuelse, thi Personligheden forbliver i sin Umiddelbarhed; den er den sidste æsthetiske Livs-Anskuelse, thi den har til en vis Grad optaget i sig Bevidstheden om en saadan Anskuelses Intethed. Imidlertid er der Forskjel paa Fortvivlelse og Fortvivlelse. Tænker jeg mig en Kunstner, en Maler f. Ex., der bliver blind, saa vil han maaskee, hvis der ikke er noget Dybere i ham, fortvivle. Han fortvivler da over dette Enkelte, og hvis hans Syn gaves ham tilbage igjen, saa vilde Fortvivlelsen ophøre. Dette er ikke Tilfælde med Dig, Du er meget for aandelig begavet, og Din Sjæl er i en vis Forstand for dyb, til at dette kunde vederfares Dig. I udvortes Henseende er det heller ikke skeet Dig. Du har endnu bestandig alle Momenter til en æsthetisk Livs-Anskuelse i Din Magt, Du har Formue, Uafhængighed, Din Helbred er usvækket, Din Aand endnu frodig, og Du er heller ikke endnu bleven ulykkelig ved, at en ung Pige ikke vilde elske Dig. Og dog er Du fortvivlet. Det er ingen actuel Fortvivlelse, men en Fortvivlelse i Tanken. Din Tanke er ilet forud, Du har gjennemskuet Alts Forfængelighed, men Du er ikke kommen videre. Leilighedsviis dukker Du ned deri, og idet Du i et enkelt Moment hengiver Dig til Nydelse, optager Du tillige i Din Bevidsthed, at det er Forfængelighed. Du er saaledes bestandig ude over Dig selv, i Fortvivlelsen nemlig. Det gjør, at Dit Liv ligger imellem to uhyre Modsætninger; stundom har Du en umaadelig Energi, stundom en ligesaa stor Indolents.

Oftere har jeg bemærket i Livet, at jo kosteligere det Fluidum er, hvori et Menneske beruser sig, desto vanskeligere bliver hans Helbredelse, Rusen er skjønnere og Følgerne tilsyneladende

ikke saa fordærvelige. Den der beruser sig i Brændeviin, han fornemmer snart de fordærvelige Følger, og man kan haabe hans Frelse. Den, der bruger Champagne, helbredes vanskeligere. Og Du, Du har valgt det Fineste; thi hvilken Ruus er vel saa skjøn som Fortvivlelse, saa klædelig, saa tækkelig, især i Pigernes Øine (derom veed Du ypperlig Besked), især naar man tillige har den Kunstfærdighed at kunne holde de vildeste Udbrud tilbage, at lade Fortvivlelsen, som en fjern Ildebrand, ahnes og kun gjenskinne i det Ydre. Den giver et let Sving paa Hatten og paa hele Legemet, den giver et stolt, trodsigt Blik. Læben smiler overmodigt. Den giver en ubeskrivelig Lethed i Livet, et kongeligt Overblik over det Hele. Og naar nu en saadan Skikkelse nærmer sig en ung Pige, naar dette stolte Hoved bøier sig kun for hende, for hende ene i den hele Verden, saa smigrer det, og destoværre, der kunde vel være Den, der var uskyldig nok til at troe dette falske Buk. Er det ikke skammeligt, om et Menneske saaledes — dog nei, jeg skal ingen Tordentale holde, det er kun at hidse Dig, jeg har andre kraftigere Midler, jeg har det unge haabefulde Menneske, han er maaskee forelsket, han kommer til Dig, han har taget feil af Dig, han troer, Du er et trofast, redeligt Menneske, han vil raadføre sig med Dig. Du kan i Virkeligheden lukke Din Dør for ethvert saadant fatalt ungt Menneske, men Dit Hjerte kan Du ikke lukke; om Du ikke ønsker, at han skal være Vidne til Din Ydmygelse, den vil derfor ikke udeblive, thi saa fordærvet er Du ikke, og naar Du er ene med Dig selv, er Din Godmodighed maaskee større end Nogen troer.

Her har jeg da Din Livs-Anskuelse, og tro Du mig, Meget i Dit Liv vil blive Dig forklarligt, naar Du med mig betragter den som Tanke-Fortvivlelse. Du er en Hader af Virksomhed i Livet; meget rigtigt, thi for at der skal være Mening i denne, maa Livet have Continuitet, og det mangler Dit Liv. Du beskjeftiger Dig med Dine Studier, det er sandt, Du er endogsaa flittig; men det er kun for Din egen Skyld, og skeer saa lidet teleologisk som muligt. Forøvrigt er Du ledig, Du staaer, ligesom hine Arbeidere i Evangeliet, ledig paa Torvet, Du stikker Hænderne i Lommen og betragter Livet. Nu hviler Du i Fortvivlelsen, Intet beskjeftiger Dig, Du gaaer ikke af Veien for Noget, »om man rev Tagsteen ned, jeg gik dog ikke af Veien.« Du er som en Døende, Du døer daglig, ikke i den dybe alvorlige Betydning, hvori man

---

Evangeliet] Matthæus 20. Kap. 3.

ellers tager dette Ord, men Livet har tabt sin Realitet og »Du beregner altid Din Levetid fra den ene Opsigelses-Dag til den anden.« Du lader Alt passere Dig forbi, det gjør intet Indtryk, men nu kommer der pludselig Noget, der griber Dig, en Idee, en Situation, et Smiil af en ung Pige, og nu er Du »med«; thi som Du ved visse Leiligheder ikke er »med«, saa er Du til andre Tider med og i alle Maader til Tjeneste. Overalt hvor der er en Begivenhed, der er Du med. Du bærer Dig ad i Livet, som Du pleier at gjøre i Trængsel, »Du arbeider Dig ind i den tætteste Klynge, seer, om muligt, at blive trykket op over de Andre, saa Du kommer til at ligge ovenpaa dem, er Du først deroppe, saa gjør Du Dig det saa beqvemt som muligt, og saaledes lader Du Dig ogsaa bære igjennem Livet.« Men naar Trængselen har ophørt, naar Begivenheden er forbi, saa staaer Du atter paa Gadehjørnet og seer paa Verden. En Døende har, som bekjendt, en overnaturlig Energi, og saaledes er det ogsaa med Dig. Er det en Idee, der skal gjennemtænkes, et Værk, der skal gjennemlæses, en Plan, der skal udføres, et lille Eventyr, der skal opleves — ja en Hat, der skal kjøbes, saa griber Du Sagen an med en uhyre Kraft. Du arbeider efter Omstændighederne ufortrødent en Dag, en Maaned, Du føler en Glæde i at forvisse Dig om, at Du endnu har den samme Kraftfylde som tidligere, Du raster ikke, »ingen Satan kan holde ud med Dig.« Arbeider Du i Forening med Andre, saa arbeider Du dem sønder og sammen. Men naar da Maaneden, eller, hvad Du altid anseer for Maximum, det halve Aar er gaaet, da bryder Du af, da siger Du, nu er den Historie ude; Du trækker Dig tilbage og lader den Anden om det Hele, eller forsaavidt Du har været ene derom, taler Du til intet Menneske om den Ting. Nu bilder Du Dig selv og Andre ind, at Du har tabt Lysten, og smigrer Dig med den forfængelige Tanke, at kunne have vedblevet at arbeide med samme Intensitet, hvis Du havde havt Lyst dertil. Men dette er et uhyre Bedrag. Det vilde være lykkedes Dig, som de fleste Andre, naar Du taalmodigen havde villet det, da at blive færdig, men Du vilde da tillige ogsaa have erfaret, at der hører en ganske anden Art af Udholdenhed hertil end den, Du har. Snart har Du da skuffet Dig selv, og Du har Intet lært for Dit følgende Liv. Jeg kan her tjene Dig med en lille Oplysning. Jeg er ikke uvidende om, hvor svigefuldt Ens eget Hjerte er, hvor let man kan bedrage sig selv, end sige, naar man i den Grad som Du er i Besiddelse af Dialektikens løsende Magt, der ikke blot giver Dispensation for Alt, men opløser og udsletter det. Naar der da er mødt mig Noget i Livet, naar jeg har

besluttet Noget, som jeg har befrygtet skulde i Tidens Løb faae et andet Udseende for mig, naar jeg har gjort Noget, som jeg har befrygtet jeg i Tidens Løb skulde give en anden Fortolkning, da har jeg ofte med faa og tydelige Ord opskrevet, hvad det var jeg vilde, eller hvad det var jeg havde gjort og hvorfor. Naar jeg da syntes, jeg følte Trang dertil, naar min Beslutning eller min Handling ikke stod levende for mig, da tager jeg min Haandfæstning frem og dømmer mig selv. Du synes maaskee, det er et Pedanteri, at det er for vidtløftigt og ikke Umagen værd at gjøre saa mange Ophævelser. Jeg har herpaa intet Andet at svare end dette: føler Du ingen Trang dertil, er Din Bevidsthed altid saa usvigelig og Din Hukommelse saa trofast, saa lad det være. Dette troer jeg rigtignok ikke, thi den Sjæls-Evne, Du egentlig mangler, er Hukommelse, det vil sige, ikke for Dette eller Hiint, ikke for Ideer, Vittigheder eller dialektiske Snirkel-Gange, det være langt fra mig at paastaae; men Hukommelse for Dit eget Liv, for det Oplevede deri. Dersom Du havde det, da vilde det samme Phænomen ikke saa ofte gjentage sig i Dit Liv, da vilde det ikke opvise saa mange af hvad jeg vilde kalde Halv-Times Arbeider, thi saaledes kan jeg gjerne kalde dem, om Du end har brugt et halvt Aar dertil, da Du ikke er bleven færdig. Men Du holder af at skuffe Dig selv og Andre. Var Du altid saa stærk som Du er i Lidenskabens Øieblik, da var Du, ja det skal jeg ikke negte, det stærkeste Menneske, jeg har kjendt. Men det er Du ikke, det veed Du ret godt selv. Derfor trækker Du Dig tilbage, skjuler Dig næsten for Dig selv og udhviler Dig atter i Indolents. I mine Øine, hvis Opmærksomhed Du ikke altid kan unddrage Dig, bliver Du næsten latterlig med Din momentane Iver, og den Berettigelse Du søger deri til at spotte Andre. Der var engang to Englændere, der reiste til Arabien for at kjøbe Heste. De bragte selv nogle engelske Væddeløbere med, og ønskede nu at forsøge deres Dygtighed i Sammenligning med Arabernes Heste. De foresloge et Ridt, og Araberne vare villige dertil, og henstillede til Englænderne at vælge hvilken Hest de vilde iblandt deres arabiske Heste. Det vilde de dog ikke strax gjøre, thi de forklarede, at de først brugte 40 Dage til at trainere. Man ventede de 40 Dage, Gevinstens Størrelse blev bestemt, Hestene sadlede, og nu spurgte Araberne, hvorlænge de skulde ride? Een Time var Svaret. Dette forundrede Araberen, og han svarede ganske lakonisk: jeg troede, vi skulde ride i tre Dage. Seer Du, saaledes gaaer det Dig. Vil man ride Vædderidt med Dig i een Time, saa »kan ingen Satan holde ud med Dig«; i tre Dage kommer Du tilkort. Jeg erindrer,

at jeg engang fortalte Dig denne Historie, jeg erindrer ogsaa Dit Svar, at det var en betænkelig Sag at ride Vædderidt i tre Dage, man risikerede at komme i en saadan Fart, at man aldrig mere kunde standse, derfor afholdt Du Dig klogelig fra al saadan Voldsomhed, »engang imellem rider jeg en Tour, men jeg ønsker hverken at være Cavallerist eller nogen anden utrættet Virksomhed i Livet.« Dette er nu ogsaa til en vis Grad ganske sandt; thi Du frygter altid Continuiteten, og det fornemmelig af den Grund, at den berøver Dig Leilighed til at bedrage Dig selv. Den Kraft, Du har, er Fortvivlelsens Kraft; den er intensivere end almindelig menneskelig Kraft, men den varer ogsaa kortere.

Du svæver bestandig over Dig selv, men den høiere Æther, det finere Sublimat, i hvilket Du er forflygtiget, er Fortvivlelsens Intet, og under Dig seer Du en Mangfoldighed af Kundskaber, Indsigter, Studier, Bemærkninger, som dog ingen Realitet have for Dig, men som Du ganske lunefuldt benytter og combinerer, hvormed Du saa smagfuldt som muligt udpynter det Palads for Aandens Overdaadighed, i hvilket Du leilighedsviis opholder Dig. Hvad Under da, at Tilværelsen er Dig et Eventyr, »at Du ofte fristes til at begynde enhver Tale saaledes: der var engang en Konge og en Dronning, der ingen Børn kunde faae«, og at Du derpaa glemmer alt Andet for at gjøre den Bemærkning, at det, besynderligt nok, i Eventyret altid er en Grund til en Konges og en Dronnings Sorg, hvorimod man i det daglige Liv snarere hører Sorg over, at man har Børn; hvilket Asyler og alle slige Indretninger bevise. Nu har Du da faaet det Indfald, at »Livet er et Eventyr.« Du er istand til at anvende en heel Maaned alene paa at læse Eventyr, Du gjør et grundigt Studium, Du sammenligner og prøver, og Dit Studium er ikke uden Udbytte, og hvortil bruges det? Til at forlyste Din Aand; Du svier det Hele af i et brillant Fyrværkeri.

Du svæver over Dig selv, og det, Du seer under Dig, er en Mangfoldighed af Stemninger og Tilstande, som Du bruger for at finde interessante Berøringer med Livet. Du kan være sentimental, hjerteløs, ironisk, vittig, man maa i denne Henseende indrømme Dig, at Du har Skole. Saasnart da Noget er istand til at rive Dig ud af Din Indolents, saa er Du med hele Din Lidenskab i fuld Praxis, og Din Praxis mangler ikke Kunst, som Du da kun alt for meget er udrustet med Vittighed, Smidighed og alle Aandens forførerske Gaver. Du er, som Du med saa megen selvbehagelig Pretention udtrykker Dig, aldrig saa ugalant at træde op, uden at bringe en lille duftende, frisk afplukket Vittigheds-Bouquet med Dig. Jo mere man kjender Dig, jo mere maa man næsten frapperes af

den beregnende Kløgt, der gaaer igjennem Alt hvad Du gjør i den korte Tid, da Du er bevæget af Lidenskab; thi Lidenskab forblinder Dig aldrig, men gjør Dig kun mere seende. Du har da glemt Din Fortvivlelse og Alt hvad der ellers hviler Dig paa Sjæl og Tanke, den tilfældige Berøring, Du er kommen i med et Menneske, beskjeftiger Dig absolut. Jeg vil erindre Dig om en lille Begivenhed, der forefaldt i mit eget Huus. Det var da formodentlig de to unge svenske Piger, der vare tilstede, jeg maa takke for det Foredrag, Du gav til Priis. Samtalen havde taget en alvorligere Retning og var kommen hen paa et Punkt, der ikke var Dig behageligt; jeg havde udtalt mig lidt mod den utidige Respect for Aands-Evner, som er saa eiendommelig for vor Tid; jeg havde erindret om, at det var noget ganske Andet, det kom an paa, en Inderlighed i det hele Væsen, som Sproget intet andet Udtryk havde for end Tro. Du var derved maaskee stillet i en mindre heldig Belysning, og da Du nok indsaae, at Du ad den engang indslagne Vei ikke kunde komme videre, saa følte Du Dig opfordret til at forsøge Dig i hvad Du selv kalder høiere Vanvid, i den sentimentale Toneart: »Jeg skulde ikke troe? Jeg troer, at der inderst inde i Skovens eensomme Stilhed, hvor Træerne speile sig i de mørke Vande, i dens mørke Hemmelighed, hvor der selv ved Middag er Tusmørke, der boer et Væsen, en Nymphe, en Pige, jeg troer, hun er skjønnere end enhver Forestilling, jeg troer, at hun om Morgenen fletter Krandse, om Middagen bader sig i de kjølige Vande, at hun om Aftenen veemodig plukker Bladene af Krandsen; jeg troer, at jeg vilde blive lykkelig, det eneste Menneske, der har fortjent at kaldes saa, hvis jeg kunde fange hende og besidde hende; jeg troer, der i min Sjæl er en Længsel, der randsager Verden, jeg troer, jeg vilde blive lykkelig, hvis den blev tilfredsstillet; jeg troer overhovedet, at der er Mening i Verden, hvis jeg blot kunde finde den — siig nu ikke, at jeg ikke er stærk i Troen eller brændende i Aanden.« Maaskee mener Du, at en saadan Tale kunde blive et Receptionsstykke, der kunde gjøre Dig værdig til at blive Medlem af et græsk Symposion; thi dertil er det jo blandt Andet Du danner Dig, og det vilde Du ansee for det skjønneste Liv, hver Nat at komme sammen med nogle græske Ynglinge, sidde med Krands i Haaret og holde Lovtaler over Kjærligheden eller hvad der forresten kunde forefalde, ja Du vilde ganske offre Dig for at holde Lovtaler. Mig forekommer denne Tale at være noget Galimathias, om den end er nok saa kunstig, og om den end i Øieblikket gjør et Indtryk, især naar Du selv faaer Lov at foredrage den med Din febrile Veltalenhed, og den forekommer mig tillige

at være et Udtryk for Din forvirrede Aands-Tilstand, thi det er ganske i sin Orden, at hvem der ikke troer paa Noget af Alt det, andre Mennesker troe paa, han troer paa slige gaadefulde Væsner, som det ofte gaaer i Livet, at Den der ikke er bange for Noget, hverken i Himlen eller paa Jorden, han er bange for Ædderkopper. Du smiler, Du mener, at jeg er gaaet i Fælden, at jeg har troet, at Du troede det, som Du var endnu længere fra at troe end noget andet Menneske. Dette er ganske rigtigt, thi Dit Foredrag ender altid i absolut Skepsis, men hvor klog og hvor beregnende Du end er, kan Du slet ikke negte, at Du et Øieblik varmer Dig selv paa den sygelige Hede, der ligger i en saadan Overspændthed. Din Hensigt er maaskee at bedrage Mennesker, og dog er der et Øieblik, hvor Du, om Du end ikke veed deraf, bedrager Dig selv.

Hvad der gjaldt om Dine Studier, det gjelder om enhver af Dine Handlinger, Du er i Øieblikket, og i Øieblikket er Du i overnaturlig Størrelse, Du sænker hele Din Sjæl deri, selv med en Villiens Energi, thi for et Øieblik har Du Dit Væsen absolut i Din Magt. Den, der kun seer Dig i et saadant Øieblik, bliver saare let bedraget, hvorimod Den, der venter til det næste Øieblik, let kan komme til at triumphere over Dig. Du erindrer maaskee det bekjendte Eventyr af Musæus om Rolands tre Riddersvende. Een af dem fik af den gamle Hex, de besøgte i Skoven, en Fingerhat, der gjorde ham usynlig. Ved Hjælp af denne trængte han ind i den skjønne Prindsesse Urracas Gemakker og foredrog sin Kjærlighed for hende, hvilket gjorde stærkt Indtryk paa hende, da hun Ingen saae og altsaa formodede, at det idetmindste var en Fee-Prinds, der beærede hende med sin Elskov. Imidlertid fordrer hun en Aabenbarelse. Her laae Vanskeligheden; saasnart han viste sig, maatte Trylleriet forsvinde, og dog havde han jo ingen Glæde af sin Kjærlighed, hvis han ikke kunde aabenbare sig. Jeg har netop Musæus' Eventyr ved Haanden, og vil afskrive en lille Passus deraf, som jeg vil bede Dig at gjennemlæse til Dit sande Gavn. »Er willigte dem Anscheine nach ungern ein, und die Phantasie der Prinzessin schob ihr das Bild des schönsten Mannes vor, den sie mit gespannter Erwartung zu erblicken vermeinte. Aber welcher Contrast zwischen Original und Ideal, da nichts als ein allgemeines Alltagsgesicht zum Vorschein kam, einer von den gewöhnlichen Menschen, dessen Physiognomie weder Genie-Blick noch

---

Musæus] Volksmährchen der Deutschen, Gotha 1787, I S. 164 ff. (Rolands Knappen). Det anførte Sted staar S. 220 (ein gemeines Alltagsgesicht).

Sentimental-Geist verrieht!« Hvad Du ønsker at opnaae ved disse Berøringer med Mennesker, det opnaaer Du ogsaa, thi da Du er adskilligt klogere end hiin Riddersvend, saa indseer Du let, at det ikke kan betale sig at blive aabenbar. Naar Du har foregjøglet et Menneske et idealt Billede — og her maa man indrømme Dig, Du kan vise Dig ideal i hvilkensomhelst Retning — saa trækker Du Dig forsigtig tilbage, og har nu havt den Fornøielse at have gjækket et Menneske. Hvad Du tillige opnaaer er, at Sammenhænget i Din Anskuelse er afbrudt, og at Du har faaet et Moment mere, der bringer Dig til at begynde forfra.

I theoretisk Henseende er Du færdig med Verden, Endeligheden kan ikke bestaae for Din Tanke, i practisk Henseende er Du til en vis Grad ogsaa færdig med den, det vil sige, i æsthetisk Forstand. Desuagtet har Du ingen Anskuelse af Livet. Du har Noget, der ligner en Anskuelse, og dette giver Dit Liv en vis Rolighed, som dog ikke maa forvexles med en tryg og vederqvægende Tillid til Livet. Rolighed har Du kun i Modsætning til Den, der endnu jager efter Nydelsens Gjøglebilleder, *per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.* I Forhold til Nydelsen har Du en absolut fornem Stolthed. Dette er ganske i sin Orden, thi Du er jo færdig med den hele Endelighed. Og dog kan Du ikke opgive den. Du er tilfreds i Sammenligning med dem, der jage efter Tilfredsstillelsen, men det, Du er bleven tilfreds i, er den absolute Utilfredshed. At see al Verdens Herligheder bekymrer Dig ikke, thi i Tanken er Du ude over dem, og hvis de tilbødes Dig, vilde Du vel sige som altid: ja, en Dags Tid kunde man vel anvende derpaa. Det bekymrer Dig ikke, at Du ikke er bleven Millionær, og hvis det tilbødes Dig, vilde Du vel svare: ja, det kunde være ret interessant at have været det, og man kunde vel spendere en Maaned derpaa. Om man kunde tilbyde Dig den skjønneste Piges Kjærlighed, Du vilde dog svare: ja, et halvt Aars Tid var det ret godt. Jeg vil her ikke istemme det Klageskrig, der ofte høres over Dig, at Du er umættelig; jeg vil hellere sige: i en vis Forstand har Du Ret; thi intet Endeligt, ikke den hele Verden kan tilfredsstille et Menneskes Sjæl, der føler Trang til det Evige. Kunde man tilbyde Dig Hæder og Ære, Beundring af Samtiden — og det er dog det Punkt, Du er svagest paa — da vilde Du svare: ja, for en kort Tid var det godt nok. Egentlig attraae det gjør Du ikke,

---

per mare osv. flyende Fattigdom over Hav, over Klipper, gjennem Ild (Horats, Breve I, 1, 46).

og Du vilde ikke gjøre et Skridt derfor. Du vilde indsee, at for at det skulde have Betydning maatte Du virkelig være saa udmærket begavet, at det var Sandhed; selv i dette Tilfælde seer Din Tanke endog den høieste Grad af aandelig Begavethed som noget Forgjængeligt. Din Polemik giver Dig derfor et endnu høiere Udtryk, naar Du i Din indre Forbittrelse mod hele Livet kunde ønske, at Du var det taabeligste af alle Mennesker og dog blev beundret og tilbedet af Din Samtid som den Viseste af Alle, thi det vilde jo være en Spot over den hele Tilværelse, der var langt dybere end om den virkelig Dygtigste blev hædret som saadan. Du attraaer derfor Intet, ønsker Intet; thi det Eneste, Du kunde ønske, var en Ønskeqvist, der kunde give Dig Alt, og den vilde Du da bruge til at kradse Din Pibe ud med. Saaledes er Du færdig med Livet, »og behøver ikke at gjøre Testamente, thi Du efterlader Dig Intet.« Men paa den Spidse kan Du ikke holde Dig, thi vel har Din Tanke frataget Dig Alt, men den har Intet givet Dig isteden. I næste Øieblik fængsler en lille Ubetydelighed Dig. Vel betragter Du den med al den Fornemhed og Stolthed, som Din overmodige Tanke giver Dig, Du ringeagter den som et usselt Legetøi, Du næsten allerede er kjed af, førend Du tager det i Haanden; men det beskjeftiger Dig dog, og om det end ikke er Tingen selv, der beskjeftiger Dig — og det er aldrig Tilfælde — saa beskjeftiger Det Dig dog, at Du vil nedlade Dig til den. I den Henseende faaer Dit Væsen, saasnart Du indlader Dig med Mennesker, en høi Grad af Troløshed, som man dog ikke ethisk kan bebreide Dig; thi Du ligger udenfor ethiske Bestemmelser. Du er heldigviis for Andre meget lidt deeltagende, og man mærker det derfor ikke. Du kommer ofte i mit Huus, og Du veed, at Du altid er mig velkommen, men Du veed ogsaa, at det aldrig falder mig ind at indbyde Dig til at deeltage i det Mindste. Jeg vilde end ikke tage i Skoven med Dig, ikke fordi Du jo kan være meget munter og underholdende, men fordi Din Deeltagelse altid er en Falskhed; thi glæder Du Dig virkeligt, saa kan man altid være sikker paa, at det ikke er over det, der glæder os Andre, eller over Touren, men over Noget, Du har *in mente;* og glæder Du Dig ikke, saa er det ikke fordi der tilstøder Ubehageligheder, der bringe Dig ud af Stemningen, thi det kunde jo ogsaa hænde os Andre, men fordi Du allerede i det Øieblik, Du stiger i Vognen, har gjennemskuet denne Fornøielses Intethed. Jeg tilgiver Dig det gjerne, thi Dit Sind er altid for bevæget, og det er et sandt Ord, Du ofte bruger om Dig selv, at Du er som en Barselkone, og naar

man er i saadanne Omstændigheder, er det intet Under, at man er lidt anderledes end Andre.

Dog, Aanden lader sig ikke spotte, den hævner sig paa Dig, den binder Dig i Tungsinds Lænke. Min unge Ven, her er Veien til at blive en Nero, hvis der ikke i Din Sjæl var et oprindeligt Alvor, hvis der ikke var en medfødt Dybde i Din Tanke, hvis der ikke var en Høimodighed i Din Sjæl — og hvis Du var bleven Keiser i Rom. Dog, du gaaer en anden Vei. Nu viser der sig en Livs-Anskuelse for Dig, der synes den eneste, som kan tilfredsstille Dig, det er at nedsænke Din Sjæl i Veemod og Sorg. Dog, Din Tanke er for sund til at denne Livs-Anskuelse kan bestaae sin Prøve; thi for en saadan æsthetisk Sorg er Tilværelsen ligesaa forfængelig som for enhver anden æsthetisk Livs-Anskuelse; naar et Menneske ikke kan sørge dybere, saa har det sin Sandhed, naar jeg siger, at Sorgen forgaaer ligesaa godt som Glæden, thi Alt forgaaer, hvad der kun er endeligt. Og naar Mange finde, at det er en Trøst, at Sorgen forgaaer, saa forekommer mig denne Tanke ligesaa trøstesløs som den, at Glæden forgaaer. Din Tanke tilintetgjør da atter denne Livs-Anskuelse, og naar man har tilintetgjort Sorgen, saa beholder man jo Glæden; istedetfor Sorgen vælger Du en Glæde, der er Sorgens Skifting. Denne Glæde har Du nu valgt, denne Fortvivlelsens Latter. Du vender atter tilbage til Livet, Tilværelsen faaer under denne Belysning en ny Interesse for Dig. Som Du har en stor Glæde af at tale med Børn saaledes, at det, Du siger, ypperligt og let og naturligt forstaaes af dem, og dog for Dig selv betyder noget ganske Andet, saaledes har Du Glæde af at bedrage Mennesker med Din Latter. Naar Du kan faae Folk til at lee og juble og glæde sig ved Dig, da triumpherer Du over Verden, da siger Du til Dig selv: dersom I vidste, hvad I lee af!

Dog, Aanden lader sig ikke spotte, og Tungsinds Mørke fortætter sig omkring Dig, og en vanvittig Vittigheds Lyn viser Dig selv det kun endnu stærkere, endnu forfærdeligere. Og der er Intet, der adspreder Dig, al Verdens Lyst har ingen Betydning for Dig, og om Du end misunder de Enfoldige den taabelige Glæde over Livet, Du jager ikke derefter. Lysten frister Dig ikke. Og hvor sørgelig end Din Tilstand er, det er i Sandhed en Guds Lykke, at den ikke gjør det. Ikke er det min Mening at prise den Stolthed i Dig, der foragter den, men vel at prise den Naade, der holder Din Tanke fast; thi hvis Lysten fristede Dig, saa var Du fortabt. Men det, at den ikke frister Dig, viser, hvad Vei Du skal, at Du skal frem, ikke tilbage. Der ligger en anden Afvei, ikke mindre forfærdelig, og jeg stoler atter her ikke paa Din Stolt-

hed, men paa den Naade, der bestandig holder Dig oppe. Vel er det sandt, at Du er stolt, og at det er bedre, at et Menneske er stolt end forfængelig; vel er det sandt, at der er en forfærdelig Lidenskab i Din Tanke, at Du betragter den som en Fordring, Du ikke agter at opgive, »at Du hellere vil betragte Dig selv som en Creditor i Verden, der ikke blev betalt, end tilintetgjøre Fordringen« — og dog er al menneskelig Stolthed kun en skrøbelig Sikkerhed.

Seer Du, min unge Ven, dette Liv er Fortvivlelse, skjul det for Andre, for Dig selv kan Du ikke skjule det, det er Fortvivlelse. Og dog er dette Liv i en anden Forstand ikke Fortvivlelse. Du er for letsindig til at fortvivle, og Du er for tungsindig til ikke at komme i Berøring med Fortvivlelsen. Du er som en Fødende, og dog holder Du bestandig Øieblikket tilbage og bliver bestandig i Smerten. Hvis en Qvinde i sin Nød fik den Idee, om det ikke var et Uhyre, hun skulde føde, eller vilde overveie med sig selv, hvad hun egentlig skulde føde, saa vilde hun have en vis Lighed med Dig. Hendes Forsøg paa at standse Naturens Gang vilde være frugtesløst, men Dit er vel muligt; thi det, et Menneske føder ved i aandelig Forstand, er Villiens *nisus formativus*, og den staaer i Menneskets egen Magt. Hvad frygter Du da? Du skal jo ikke føde et andet Menneske, Du skal blot føde Dig selv. Og dog, jeg veed det vel, der er et Alvor deri, som ryster hele Sjælen; at blive sig bevidst i sin evige Gyldighed er et Øieblik, der er betydningsfuldere end Alt i Verden. Det er som blev Du fangen og besnæret og kunde nu aldrig mere hverken i Tid eller i Evighed slippe bort; det er som tabte Du Dig selv, som ophørte Du at være; det er som om Du i næste Øieblik skulde fortryde det, og dog lod det sig ikke gjøre om. Det er et alvorligt og betydningsfuldt Øieblik, naar man for en Evighed knytter sig til en evig Magt, naar man tager sig selv som Den, hvis Minde ingen Tid skal udslette, naar man i evig og usvigelig Forstand bliver sig bevidst som Den, man er. Og dog, man kan jo lade det være! See her ligger et Enten-Eller. Lad mig tale til Dig, som jeg aldrig vilde tale til Dig naar noget andet Menneske hørte derpaa, fordi jeg i en vis Forstand ikke er berettiget dertil og fordi jeg nærmest kun taler om den tilkommende Tid. Vil Du ikke dette, vil Du vedblive at forlyste Din Sjæl med Vittigheds Tant og Aandens Forfængelighed, saa gjør det, forlad Dit Hjem, vandre ud, gaae til

---

nisus formativus formende Stræben, Skaberkraft.

Paris, offre Dig for Journalistiken, beil til blødagtige Qvinders Smiil, sval deres hede Blod med Din Vittigheds Kjøling, lad det være den stolte Opgave for Dit Livs Virksomhed at forjage en ørkesløs Qvindes Kjedsommelighed, eller en svækket Vellystlings mørke Tanker, glem, at Du var Barn, at der var Fromhed i Din Sjæl og Uskyld i Din Tanke, døv enhver høiere Stemme i Dit Bryst, hendøs Dit Liv i Soireernes glimrende Usselhed, glem, at der er en udødelig Aand i Dig, piin Din Sjæl til den sidste Hviid; og naar da Vittigheden forstummer, saa er der jo Vand endnu i Seinen og Krudt i Kramboden og Reiseselskab til enhver Tid af Dagen. Men kan Du ikke det, vil Du ikke det — og det hverken kan eller vil Du — saa saml Dig selv, qvæl enhver oprørsk Tanke, der vil formaste sig til Høiforræderi mod Dit bedre Væsen, foragt al den Usselhed, der vil misunde Dig Dine Aandsgaver og selv ønske dem, for at gjøre en endnu slettere Brug deraf, foragt den hykkelske Dyd, der uvillig bærer Livets Byrde, og dog vil hædres fordi den bærer den; men foragt derfor ikke Livet, agt enhver hæderlig Stræben, enhver beskeden Virksomhed, der ydmygt skjuler sig, og hav fremfor Alt lidt mere Ærbødighed for Qvinden; tro mig, det er dog fra hende Frelsen kommer, saavist som Fordærvelsen kommer fra Manden. Jeg er Ægtemand og forsaavidt partiisk, men det er min Overbeviisning, at har en Qvinde end styrtet Mennesket i Fordærvelsen, saa har hun ogsaa redeligt og ærligt gjort det godt igjen og gjør det endnu; thi af 100 Mænd, der forvilde sig i Verden, frelses de 99 af Qvinder, 1 frelses ved en umiddelbar guddommelig Naade. Og da jeg nu tillige mener, at det hører en Mand til, enten paa den ene eller paa den anden Maade at fare vild, at dette gjelder med samme Sandhed om Mandens Liv, som det gjelder om Qvindens, at hun bør forblive i Umiddelbarhedens rene uskyldige Fred, saa indseer Du let, at efter min Mening Qvinden giver fuldelig Vederlag for den Skade, hun har gjort.

Hvad har Du da at gjøre? En Anden vilde maaskee sige: gift Dig, saa faaer Du Andet at tænke paa; ganske vist, men det bliver et Spørgsmaal, om Du er tjent dermed, og hvorledes Du end tænker om det andet Kjøn, Du tænker dog for ridderligt til at ville gifte Dig af den Grund, og desuden, kan Du ikke holde Dig selv, Du faaer neppe noget andet Menneske, der er istand dertil. Eller man vilde sige: søg et Embede, kast Dig ind i Forretningslivet, det adspreder, og Du vil glemme Dit Tungsind, arbeid, det er det Bedste. Maaskee vil det lykkes Dig at bringe Dig dertil, at det synes som glemt; glemt er det ikke, momentviis vil

det dog bryde frem, forfærdeligere end nogensinde, det vil maaskee da være istand til, hvad det hidtil ikke har formaaet, at overrumple Dig. Dertil kommer, hvorledes Du end tænker om Livet og dets Gjerning, Du vil dog tænke for ridderligt om Dig selv til af den Grund at vælge et Embede, thi det er jo dog en Art Falskhed, ligesom den at gifte sig af den Grund. Hvad er der da at gjøre? Jeg har kun eet Svar: fortvivl.

Jeg er Ægtemand, min Sjæl hænger visselig fast og urokkeligt ved min Hustru, ved mine Børn, ved dette Liv, hvis Skjønhed jeg altid skal prise. Naar jeg da siger, fortvivl, saa er det ingen exalteret Yngling, der vil henhvirvle Dig i Lidenskabernes Malstrøm, ingen spottende Dæmon, der tilraaber den Skibbrudne denne Trøst, men jeg tilraaber Dig det ikke som en Trøst, ikke som en Tilstand, hvori Du skal forblive, men som en Gjerning, hvortil der hører hele Sjælens Kraft og Alvor og Samling, saa sandt som det er min Overbeviisning, min Seier over Verden, at ethvert Menneske, der ikke har smagt Fortvivlelsens Bitterhed, dog altid har forfeilet Livets Betydning, selv om hans Liv har været nok saa skjønt, nok saa glæderigt. Du begaaer intet Bedrag mod den Verden, hvori Du lever, Du er ikke tabt for den, fordi Du har overvundet den, saasandt som jeg trøster mig til at være en retskaffen Ægtemand, uagtet ogsaa jeg har fortvivlet.

Naar jeg da saaledes betragter Dit Liv, da vil jeg prise Dig lykkelig; thi det er i Sandhed af yderste Vigtighed, at et Menneske ikke i Fortvivlelsens Øieblik seer feil paa Livet; det er ligesaa farligt for ham som for den Fødende at forsee sig. Den, som fortvivler over et Enkelt, løber Fare for, at hans Fortvivlelse ikke bliver sand og dyb, at det er en Skuffelse, en Sorg over det Enkelte. Saaledes skal Du ikke fortvivle, thi intet Enkelt er berøvet Dig, Du har det altsammen endnu. Tager den Fortvivlede feil, troer han, at Ulykken ligger i det Mangfoldige udenfor ham, da er hans Fortvivlelse ikke sand, og den vil føre ham til at hade Verden og ikke til at elske den; thi saa sandt som det end er, at Verden er Dig til Besvær, fordi det er som om den vil være noget Andet for Dig end den kan være, saa sandt er det ogsaa, at naar Du i Fortvivlelsen har fundet Dig selv, da vil Du elske den, fordi den er det, den er. Er det Skyld og Brøde, en besværet Samvittighed, der bringer et Menneske til Fortvivlelse, da vil han maaskee have Vanskelighed ved at gjenvinde sin Glæde. Saa fortvivl da, af Din ganske Sjæl og af al Din Tanke, jo længere Du udsætter det, jo haardere blive Vilkaarene, og Fordringen den samme. Jeg tilraaber Dig det, ligesom hiin Qvinde, der falbød Tarqvinius en

Samling Bøger, og, da han ikke vilde give den Sum, hun forlangte, brændte en Trediedeel og fordrede den samme Sum, og da han atter ikke vilde give den forlangte Sum, brændte den anden Trediedeel og fordrede den samme Sum, indtil han endelig gav den oprindelige Sum for den sidste Trediedeel.

Dit Fortvivlelses Vilkaar er skjønt, og dog gives der et endnu skjønnere. Tænk Dig et ungt Menneske, begavet som Du. Lad ham elske en Pige, elske hende ligesaa høit som sig selv. Lad ham engang i en rolig Time overveie, hvorpaa han har bygget sit Liv, og hvorpaa hun kan bygge sit. Kjærligheden have de tilfælleds, men han vil dog føle, at der er Differentser. Hun har maaskee Skjønhedens Gave, men dette har ikke Betydning for ham og er dog saa skrøbeligt, hun har maaskee Ungdommens glade Sind, men den Glæde har ikke ret Betydning for ham; men han har Aandens Magt, og han føler dens Styrke. Han vil elske hende i Sandhed, og det vil derfor ikke falde ham ind at give hende denne, og hendes ydmyge Sjæl vil ikke forlange den, og dog er der en Differents, og han vil føle, at den maa bort, hvis han i Sandhed skal elske hende. Da vil han lade sin Sjæl synke i Fortvivlelse. Ikke for sin egen Skyld fortvivler han, men for hendes, og dog er det ogsaa for hans egen Skyld, thi han elsker hende ligesaa høit som sig selv; da vil Fortvivlelsens Magt fortære Alt, indtil han finder sig selv i sin evige Gyldighed, men da har han ogsaa fundet hende, og ingen Ridder skal lykkeligere og gladere vende tilbage fra de farefuldeste Bedrifter, end han fra denne Kamp mod Kjød og Blod og Endelighedens forfængelige Differentser, thi Den, der fortvivler, finder det evige Menneske, og deri ere vi alle lige. Den Daarskab vil ikke falde ham ind at ville sløve sin Aand eller forsømme dens Dannelse, for paa den Maade at tilveiebringe Ligheden; han vil bevare Aandens Gaver, men i sit inderste Hjerte vil han vide med sig selv, at han, der har dem, er som Den, der ikke har dem. Eller tænk Dig et dybt religiøst Gemyt, der af sand og inderlig Kjærlighed til Medmennesker kastede sig i Fortvivlelsens Hav, til han fandt det Absolute, det Punkt, hvor det er ligegyldigt, om en Pande er fladtrykt eller om den hvælver sig stoltere end Himmelen, det Punkt, der ikke er Indifferentsen men den absolute Gyldighed.

Du har adskillige gode Ideer, mange snurrige Indfald, en Mængde Taabeligheder, behold det Altsammen, jeg forlanger det ikke, men Du har een Idee, jeg vil bede Dig holde fast paa, en Idee, der forvisser mig om, at min Aand er beslægtet med Din. Du har ofte sagt, at Du vilde hellere være alt Andet i Verden end

være Digter, da i Regelen en Digter-Existents er en Menneske-Offring. For mit Vedkommende skal ingenlunde være negtet, at der har levet Digtere, der havde vundet dem selv, før de begyndte at digte, eller som vandt sig selv ved at digte, men paa den anden Side er det ogsaa vist, at en Digter-Existents som saadan ligger i den Dunkelhed, der er Følge af, at en Fortvivlelse ikke bliver gjennemført, at Sjælen bestandig zittrer i Fortvivlelse og Aanden ikke kan vinde sin sande Forklarelse. Det digteriske Ideal er altid et usandt Ideal, thi det sande Ideal er altid det virkelige. Naar Aanden da ikke faaer Lov til at svinge sig op i Aandens evige Verden, saa bliver den underveis og fryder sig ved de Billeder, der speile sig i Skyerne, og græder over deres Forgjængelighed. En Digter-Existents er derfor som saadan en ulykkelig Existents, den er høiere end Endeligheden og dog ikke Uendeligheden. Digteren seer Idealerne, men han maa flygte bort fra Verden for at glæde sig ved dem, han kan ikke bære disse Gudebilleder i sig midt i Livets Forvirring, ikke gaae rolig sin Gang uanfægtet af Karrikaturen, der viser sig rundtom, end sige at han skulde have Styrke til at iføre sig dem. Digterens Liv er derfor ofte Gjenstand for en ussel Medlidenhed af de Mennesker, der mene at have Deres paa det Tørre, fordi de ere forblevne i Endeligheden. Du yttrede engang i et mismodigt Øieblik, at der vistnok allerede var dem, der i deres stille Sind havde gjort Regningen op med Dig, og som vare villige til at qvittere paa følgende Vilkaar: Du blev erkjendt for et godt Hoved, til Gjengjeld gik Du under og blev intet nævenyttigt Medlem af Samfundet. Ja det er unegteligt, der gives en saadan Usselhed i Verden, der paa den Maade vil seire over Alt, hvad der rager blot en Tomme frem. Lad det imidlertid ikke forstyrre Dig, trods dem ikke, foragt dem ikke, her vil jeg sige, som Du pleier at sige: det er ikke Umagen værd. Men vil Du ikke være Digter, saa er der ingen anden Vei for Dig end den, jeg har viist Dig: fortvivl!

Saa vælg da Fortvivlelsen, thi Fortvivlelsen selv er et Valg, thi man kan tvivle uden at vælge det, men fortvivle kan man ikke uden at vælge det. Og idet man fortvivler, vælger man atter, og hvad vælger man da, man vælger sig selv, ikke i sin Umiddelbarhed, ikke som dette tilfældige Individ, men man vælger sig selv i sin evige Gyldighed.

---

bære disse Gudebilleder i sig] som Alkibiades siger om Sokrates i Platons Symposion Kap. 33.

Dette Punkt skal jeg lidt nærmere stræbe at belyse med Hensyn til Dig. Der har i den nyere Philosophi været meer end tilstrækkelig Tale om, at al Speculation begynder med Tvivl; derimod har jeg, forsaavidt jeg leilighedsviis kunde beskjeftige mig med saadanne Overveielser, forgjæves søgt en Oplysning om, hvori Tvivlen er forskjellig fra Fortvivlelse. Jeg vil her forsøge at oplyse denne Forskjel, i det Haab, at det vil bidrage til at orientere Dig og stille Dig rigtigt. Jeg er langtfra at tiltroe mig nogen egentlig philosophisk Dygtighed, jeg har ikke Din Virtuositet i at spille med Kategorier, men hvad der i dybeste Forstand er Livets Betydning, det maa dog vel ogsaa kunne fattes af et mere eenfoldigt Menneske. Tvivl er Tankens Fortvivlelse, Fortvivlelse er Personlighedens Tvivl, derfor er det, jeg holder saa fast paa den Bestemmelse at vælge, der er mit Løsen, Nerven i min Livs-Anskuelse, og en saadan har jeg, om jeg end ingenlunde anmasser mig at have et System. Tvivl er den indre Bevægelse i Tanken selv, og i min Tvivl forholder jeg mig saa upersonligt som muligt. Jeg antager nu, at Tanken, idet Tvivlen gjennemføres, finder det Absolute og hviler deri, saa hviler den deri ikke ifølge et Valg men ifølge samme Nødvendighed, ifølge hvilken den tvivlede; thi Tvivlen selv er en Bestemmelse af Nødvendighed, og Hvilen ligeledes. Det er det Ophøiede i Tvivlen, hvorfor den saa ofte er bleven anpriist og udskreget af Folk, der neppe forstode, hvad de sagde. Men dette, at det er en Nødvendighedens Bestemmelse, viser, at den hele Personlighed ikke er med i Bevægelse. Der er derfor noget meget sandt i, at et Menneske siger: jeg vilde gjerne troe, jeg kan ikke, jeg maa tvivle. Man seer derfor ogsaa ofte, at en Tvivler dog kan eie et positivt Gehalt i sig selv, som lever udenfor al Communication med Tanken, at han kan være et høist samvittighedsfuldt Menneske, der ingenlunde tvivler om Pligtens Gyldighed, og om Reglen for sin Handling, ingenlunde tvivler om en Mængde sympathetiske Følelser og Stemninger. Man seer paa den anden Side, især i vor Tid, Mennesker der have Fortvivlelsen i Hjertet, og som dog have beseiret Tvivlen. Det har især været mig paafaldende ved at betragte enkelte af Tydsklands Philosopher. Deres Tanke er beroliget, den objective logiske Tanke er bragt til Hvile i sin tilsvarende Objectivitet, og dog ere de Fortvivlede, om de end adsprede sig ved den objective Tænkning, thi et Menneske kan adsprede sig paa mange Maader, og der er neppe noget saa bedøvende Middel som abstrakt Tænkning, fordi det der gjelder om at forholde sig saa upersonligt som muligt. Tvivl og Fortvivlelse høre altsaa hjemme i aldeles forskjellige Sphærer, det er for-

skjellige Sider af Sjælen, der blive satte i Bevægelse. Dog hermed er jeg ingenlunde tilfredsstillet, thi saa bleve Tvivl og Fortvivlelse hinanden sideordnede, og dette er ikke Tilfældet. Fortvivlelse er et langt dybere og fuldstændigere Udtryk, dens Bevægelse langt mere omfattende end Tvivlens. Fortvivlelse er netop et Udtryk for den hele Personlighed, Tvivl kun for Tanken. Den formeentlige Objectivitet, Tvivlen har, hvoraf den er saa fornem, er netop et Udtryk for dens Ufuldkommenhed. Tvivl ligger derfor i Differentsen, Fortvivlelse i det Absolute. Der hører Talent til at tvivle, men der hører slet ikke Talent til at fortvivle; men Talent er som saadant en Differents, og hvad der, for at gjøre sig gjeldende, fordrer en Differents, kan aldrig være det Absolute; thi det Absolute kan kun være som det Absolute for det Absolute. Det ringeste, mindst begavede Menneske kan fortvivle, en ung Pige, der er Intet mindre end Tænker, kan fortvivle, hvorimod Enhver let føler det Taabelige i at sige om disse, at de ere Tvivlere. Grunden, hvorfor et Menneskes Tvivl kan være beroliget, og han dog kan være fortvivlet, og dette saaledes kan gaae hen, er, at han ikke i dybere Forstand vil Fortvivlelsen. Man kan overhovedet slet ikke fortvivle, uden man vil det, men for i Sandhed at fortvivle maa man i Sandhed ville det, men naar man i Sandhed vil det, saa er man i Sandhed ude over Fortvivlelsen; naar man i Sandhed har valgt Fortvivlelsen, saa har man i Sandhed valgt det, Fortvivlelsen vælger: sig selv i sin evige Gyldighed. Først i Fortvivlelsen er Personligheden beroliget, ikke med Nødvendighed, thi jeg fortvivler aldrig nødvendigt, men med Frihed, og først deri er det Absolute vundet. I denne Henseende mener jeg, at vor Tid vil gjøre et Fremskridt, forsaavidt jeg ellers kan have nogen Mening om vor Tid, da jeg kun kjender den af min Avis-Læsning og af et enkelt Skrift, eller af Samtale med Dig. Den Tid vil ikke være langt borte, da man, dyrt nok maaskee, vil erfare, at det sande Udgangspunkt for at finde det Absolute ikke er Tvivl, men Fortvivlelse.

Dog, jeg vender tilbage til min Kategori, jeg er ikke Logiker, jeg har kun een saadan, men jeg forsikkrer Dig til, den er baade mit Hjertes og min Tankes Valg, min Sjæls Lyst og min Salighed — jeg vender tilbage til Betydningen af det at vælge. Idet jeg da vælger absolut, vælger jeg Fortvivlelsen, og i Fortvivlelsen vælger jeg det Absolute, thi jeg er selv det Absolute, jeg sætter det Absolute og jeg er selv det Absolute; men som aldeles identisk hermed maa jeg sige: jeg vælger det Absolute, der vælger mig, jeg sætter det Absolute, der sætter mig; thi erindrer jeg ikke, at dette andet Udtryk er ligesaa absolut, saa er min Kategori at vælge usand;

thi den er netop Identiteten af begge. Hvad jeg vælger, det sætter jeg ikke, thi dersom det ikke var sat, saa kunde jeg ikke vælge det, og dog, dersom jeg ikke satte det derved, at jeg valgte det, saa valgte jeg det ikke. Det er, thi dersom det ikke var, kunde jeg ikke vælge det; det er ikke, thi det bliver først derved at jeg vælger det, og ellers var mit Valg en Illusion.

Men hvad er det da, jeg vælger, er det Dette eller Hiint? Nei, thi jeg vælger absolut, og absolut vælger jeg jo netop derved, at jeg har valgt ikke at vælge Dette eller Hiint. Jeg vælger det Absolute, og hvad er det Absolute? Det er mig selv i min evige Gyldighed. Noget Andet end mig selv kan jeg aldrig vælge som det Absolute, thi vælger jeg noget Andet, da vælger jeg det som en Endelighed, og vælger det altsaa ikke absolut. Selv Jøden, der valgte Gud, valgte ikke absolut, thi vel valgte han det Absolute, men han valgte det ikke absolut, og derved ophørte det at være det Absolute, og blev en Endelighed.

Men hvad er da dette mit Selv? Dersom jeg vilde tale om et første Øieblik, et første Udtryk derfor, saa er mit Svar: det er det Abstrakteste af Alt, der dog tillige i sig er det Concreteste af Alt — det er Friheden. Lad mig her anstille en lille psychologisk Iagttagelse. Man hører ofte nok Folk give deres Misfornøielse Luft i Klage over Livet, man hører dem ofte nok ønske. Tænk Dig nu en saadan Stymper; lad os springe de Ønsker over, der her Intet oplyse, fordi de ligge i det aldeles Tilfældige. Han ønsker: gid jeg havde hiint Menneskes Aand, eller hiin Mands Talent o. s. v., ja, for at gaae til den yderste Spidse —: gid jeg havde hiint Menneskes Fasthed. Slige Ønsker hører man hyppigt nok, men har Du nogensinde hørt et Menneske for Alvor ønske, at han kunde blive en Anden, det er saa langt fra, at det netop er charakteristisk for hvad man kalder ulykkelige Individualiteter, at de klamre sig meest fast om sig selv, at de trods alle deres Lidelser dog for al Verdens Priis ikke vilde ønske at være en Anden, Noget der har sin Grund i, at saadanne Individualiteter ere Sandheden meget nær, og de føle Personlighedens evige Gyldighed, ikke i dens Velsignelse men i dens Qval, om de end have beholdt dette aldeles abstrakte Udtryk for Glæden deri tilbage, at de dog helst ville blive sig selv. Men nu han med de mange Ønsker, han mener dog bestandig at blive sig selv, uagtet Alt blev forandret. Altsaa er der i ham selv Noget, der er absolut i Forhold til alt Andet, Noget, hvorved han er Den, han er, om saa end Forandringen, han ved sit Ønske opnaaede, var den størst mulige. At han er i en Misforstaaelse, skal jeg senere vise, men her vil jeg blot finde

det abstrakteste Udtryk for dette »Selv«, der gjør ham til Den, han er. Og dette er ikke Andet end Friheden. Der lod sig virkelig ad denne Vei føre et høist plausibelt Beviis for Personlighedens evige Gyldighed; ja endog en Selvmorder vil dog egentlig ikke af med sit Selv, ogsaa han ønsker, han ønsker en anden Form for sit Selv, og man kan derfor vel finde en Selvmorder, der i høieste Grad var overbeviist om Sjælens Udødelighed, men hvis hele Væsen var saa hildet, at han ved dette Skridt troede at finde den absolute Form for sin Aand.

Dog, Grunden, hvorfor det kan forekomme et Individ saaledes, som om han bestandig kunde forandres og dog blev den Samme, som om hans inderste Væsen var en algebraisk Størrelse, der kunde betegne, hvad det skulde være, ligger i, at han er urigtigt stillet, at han ikke har valgt sig selv, ikke har Forestilling derom, og dog ligger der selv i hans Uforstand en Anerkjendelse af Personlighedens evige Gyldighed. Den der derimod er rigtigt stillet, ham gaaer det anderledes. Han vælger sig selv, ikke i endelig Forstand, thi saa blev jo dette »Selv« en Endelighed, der gik med mellem andre Endeligheder, men i absolut Forstand; og dog vælger han jo sig selv og ikke en Anden. Dette Selv, han saaledes vælger, er uendelig concret, thi det er ham selv, og dog er det absolut forskjelligt fra hans tidligere Selv, thi han har valgt det absolut. Dette Selv har ikke været til før, thi det blev til ved Valget, og dog har det været til, thi det var jo »ham selv.«

Valget gjør her paa eengang de to dialektiske Bevægelser, det, der vælges, er ikke til og bliver til ved Valget, det, der vælges, er til, ellers var det ikke et Valg. Dersom nemlig det, jeg valgte, ikke var til, men blev absolut til ved Valget, saa valgte jeg ikke, saa skabte jeg; men jeg skaber ikke mig selv, jeg vælger mig selv. Medens derfor Naturen er skabt af Intet, medens jeg selv som umiddelbar Personlighed er skabt af Intet, saa er jeg som fri Aand født af Modsigelsens Grundsætning, eller født derved, at jeg valgte mig selv.

Han opdager nu, at det Selv, han vælger, har en uendelig Mangfoldighed i sig, forsaavidt det har en Historie, en Historie, i hvilken han vedkjender sig Identiteten med sig selv. Denne Historie er af forskjellig Art, thi i denne Historie staaer han i Forhold til andre Individer i Slægten og til hele Slægten, og denne Historie indeholder noget Smerteligt, og dog er han kun Den, han er, ved denne Historie. Derfor hører der Mod til at vælge sig selv; thi paa samme Tid, som det synes, at han isolerer sig allermeest, paa samme Tid fordyber han sig allermeest i den Rod, ved hvilken han hænger sammen med det Hele. Det ængster ham, og dog maa

det være saa; thi naar Frihedens Lidenskab er vaagnet i ham — og den er vaagnet i Valget, ligesom den forudsætter sig selv i Valget — saa vælger han sig selv og kjæmper for denne Besiddelse som for sin Salighed, og det er hans Salighed. Han kan Intet opgive af det Altsammen, ikke det Smerteligste, ikke det Tungeste, og dog er Udtrykket for denne Kamp, for denne Erhverven — Anger. Han angrer sig tilbage i sig selv, tilbage i Familien, tilbage i Slægten, indtil han finder sig selv i Gud. Kun paa dette Vilkaar kan han vælge sig selv, og dette er det eneste Vilkaar, han vil, thi kun saaledes kan han absolut vælge sig selv. Hvad er dog et Menneske uden Kjærlighed? Men der er mange Arter af Kjærlighed; jeg elsker en Fader anderledes end en Moder, min Hustru atter anderledes, og enhver forskjellig Kjærlighed har sit forskjellige Udtryk, men der gives ogsaa en Kjærlighed, hvormed jeg elsker Gud, og denne har kun eet Udtryk i Sproget, det er: Anger. Naar jeg ikke elsker ham saaledes, da elsker jeg ham ikke absolut, ikke af mit inderste Væsen, enhver anden Kjærlighed til det Absolute er en Misforstaaelse, thi for at tage, hvad man ellers saa høit anpriser, og hvad jeg selv ærer, naar Tanken af al sin Kjærlighed hænger fast ved det Absolute, saa er det ikke det Absolute, jeg elsker, jeg elsker ikke absolut, thi jeg elsker nødvendigt; saasnart jeg elsker frit og elsker Gud, da angrer jeg. Og skulde der ingen anden Grund være til, at Udtrykket for min Kjærlighed til Gud var Anger, saa er der den, at han har elsket mig først. Og dog er dette en ufuldkommen Betegnelse, thi kun naar jeg vælger mig selv som skyldig, vælger jeg absolut mig selv, hvis jeg overhovedet skal vælge mig selv absolut saaledes, at det ikke er identisk med at skabe sig selv; og om det var Faderens Brøde, der var gaaet i Arv paa Sønnen, han angrer denne med, thi kun saaledes kan han vælge sig selv, vælge sig absolut; og om Taarerne næsten vilde udslette ham Alt, han holder ved at angre, thi kun saaledes vælger han sig selv. Hans Selv er ligesom udenfor ham, og det skal erhverves, og Angeren er hans Kjærlighed dertil, fordi han vælger det absolut, af den evige Guds Haand.

Hvad jeg her har fremsat er ikke Katheder-Viisdom, det er Noget, ethvert Menneske kan fremsætte, der vil det, og som ethvert Menneske kan ville, naar han vil. Jeg har ikke lært det i Høresalene, jeg har lært det i Dagligstuen, eller om Du vil, i Børnestuen, thi naar jeg seer min lille Søn løbe over Gulvet, saa glad, saa lykkelig, da tænker jeg, hvo veed, om jeg dog ikke har havt megen skadelig Indflydelse paa ham. Gud veed det, jeg bærer al mulig Omsorg for ham, men denne Tanke beroliger mig ikke. Da

siger jeg til mig selv, der vil komme et Øieblik i hans Liv, da ogsaa hans Aand vil modnes i Valgets Øieblik, da vil han vælge sig selv, da vil han angre ogsaa hvad Skyld der fra mig kan hvile paa ham. Og det er smukt, at en Søn angrer Faderens Brøde, og dog vil han ikke gjøre det for min Skyld, men fordi han kun saaledes kan vælge sig selv. Lad der saa skee, hvad der skal skee, ofte kan det, man anseer for det Bedste, have de skadeligste Følger for et Menneske, men Alt dette er dog Intet. Jeg kan gavne ham meget, det skal jeg bestræbe mig for, men til det Høieste kan han kun gjøre sig selv. See, derfor er det, at Mennesker have saa ondt ved at vælge sig selv, fordi den absolute Isolation er her identisk med den dybeste Continuitet, fordi der, saalænge man ikke har valgt sig selv, er ligesom en Mulighed af at blive noget anderledes, enten paa den ene eller paa den anden Maade.

See, her har Du min ringe Mening om hvad det er at vælge og at angre. Det er usømmeligt at elske en ung Pige som var det Ens Moder, eller Ens Moder som var det en ung Pige, hver Kjærlighed har sin Eiendommelighed, Kjærlighed til Gud har sin absolute Eiendommelighed, dens Udtryk er Anger. Og hvad er dog al anden Kjærlighed i Sammenligning med denne, den er kun Barnelallen derimod. Jeg er ikke et ophidset ungt Menneske, der søger at anbefale sine Theorier, jeg er Ægtemand, jeg tør vel lade min Kone høre paa, at dog al Kjærlighed i Sammenligning med Angeren kun er Barnelallen; og dog veed jeg, jeg er en brav Ægtemand, »jeg, der endnu som Ægtemand kjæmper under den første Kjærligheds seierrige Banner«; jeg veed, hun deler min Anskuelse, og derfor elsker jeg hende endnu høiere, og derfor vilde jeg ikke elskes af hiin unge Pige, fordi hun ikke deelte denne Anskuelse.

At der her atter viser sig nye og forfærdelige Afveie, at Den ikke saa let er udsat for at falde, der kryber langs Jorden, som Den der bestiger Bjergenes Toppe, Den ikke saa let udsat for at fare vild, der bliver i Kakkelovnskrogen, som Den der vover sig ud i Verden, det veed jeg; men derfor bliver jeg lige trøstig i mit Valg.

Fra dette Punkt vil nu en Theolog finde et Udgangspunkt for en Mangfoldighed af Betragtninger; jeg vil ikke gaae videre ind paa disse, da jeg kun er Lægmand. Kun det Foregaaende vil jeg søge at belyse med den Bemærkning, at først i Christendommen har Angeren fundet sit sande Udtryk. Den fromme Jøde følte Fædrenes Brøde hvile paa sig, og dog følte han det ikke nær saa dybt som den Christne; thi den fromme Jøde kunde ikke angre det, fordi han ikke absolut kunde vælge sig selv. Forfædrenes Skyld tyngede paa ham, rugede over ham, han segnede under

denne Byrde, han sukkede, men han kunde ikke løfte den op; det kan kun den, der absolut vælger sig selv, ved Hjelp af Angeren. Jo større Frihed, jo større Skyld, og det er Salighedens Hemmelighed, og det er om ikke Feighed, saa dog en Sjælens Kleinmodighed, ikke at ville angre Forfædrenes Skyld, det er, om ikke Usselhed, saa dog Smaalighed og Mangel paa Høimod.

Fortvivlelsens Valg er altsaa »mig selv«; thi vel er det sandt, at idet jeg fortvivler, fortvivler jeg, som over alt Andet, saaledes ogsaa over mig selv; men det Selv, jeg fortvivler over, er en Endelighed, ligesom enhver anden Endelighed, det Selv, jeg vælger, er det absolute Selv, eller mit Selv efter sin absolute Gyldighed. Naar dette forholder sig saaledes, saa vil Du her igjen see, hvorfor jeg i det Foregaaende og endnu bestandig siger, at det Enten-Eller, jeg opstillede mellem at leve æsthetisk og ethisk, ikke er et fuldstændigt Dilemma, fordi der egentlig kun er Tale om eet Valg. Ved dette Valg vælger jeg egentlig ikke mellem Godt og Ondt, men jeg vælger det Gode, men idet jeg vælger det Gode, vælger jeg *eo ipso* Valget mellem Godt og Ondt. Det oprindelige Valg er stedse tilstede i ethvert følgende Valg.

Saa fortvivl da, og Dit Letsind skal aldrig mere bringe Dig til at vandre som en ustadig Aand, som et Gjenfærd mellem Ruinerne af en Verden, der dog er tabt for Dig; fortvivl, og Din Aand skal aldrig mere sukke i Tungsind, thi Verden skal atter blive Dig skjøn og glædelig, om Du end seer paa den med andre Øine end før, og Din Aand skal frigjort svinge sig op i Frihedens Verden.

Her kunde jeg afbryde; thi jeg har nu bragt Dig paa det Punkt, jeg vilde; der er Du nemlig, dersom Du selv vil. Jeg vilde, at Du skulde rive Dig løs fra Æsthetikens Illusioner, og fra en halv Fortvivlelses Drømme, for at vaagne til Aandens Alvor. Dette er imidlertid dog ingenlunde min Hensigt, thi jeg vil nu fra dette Synspunkt give Dig en Betragtning af Livet, en ethisk Livs-Anskuelse. Det er kun Tarvelighed, jeg har at byde Dig, deels fordi min Gave ingenlunde staaer i Forhold til Opgaven, deels fordi Tarvelighed er en Hovedegenskab ved alt Ethisk, en Egenskab, der kan være paafaldende nok for Den, der kommer fra Æsthetikens Overflod. Her gjelder det: *nil ad ostentationem, omnia ad conscientiam.* At afbryde her kunde ogsaa af en anden Grund synes betænkeligt, fordi det let kunde faae Udseende af, at jeg dog endte i en Art Qvietisme, hvor Personligheden kom til at hvile

---

Dette er imidlertid dog ingenlunde osv.] dette ɔ: at afbryde. *nil ad ostentationem* osv. intet for Skinnet, alt efter Samvittigheden.

med samme Nødvendighed, som Tanken i det Absolute. Hvad gavnede det da, at man havde vundet sig selv, hvad gavnede det, at man fik et Sværd, der kunde beseire hele Verden, naar man ikke vilde gjøre anden Brug deraf end at stikke det i Skeden?

Dog inden jeg gaaer over til, nærmere at fremsætte en saadan ethisk Betragtning af Livet, vil jeg med et Par Ord antyde den Fare, der ligger for et Menneske i Fortvivlelsens Øieblik, det Skjær, han kan strande paa og aldeles forlise. Skriften siger: Hvad gavnede det et Menneske, om han vandt den ganske Verden, men tog Skade paa sin Sjæl, hvad skulde være ham til Vederlag? Modsætningen udtaler Skriften ikke, men den ligger jo i Sætningen. Modsætningen vil lyde saaledes: hvad skadede det et Menneske, om han tabte den ganske Verden og dog ikke tog Skade paa sin Sjæl, hvad Vederlag behøvede han! Der gives Udtryk, der i sig synes simple og dog fylde Sjælen med en underlig Angst, fordi de næsten blive mere dunkle, jo mere man tænker derover. I religiøs Henseende er det Ord: Synd mod den Hellig-Aand, et saadant Udtryk. Jeg veed ikke, om det er lykkedes Theologerne, at give en bestemt Forklaring derover, jeg seer mig ikke istand dertil, men jeg er ogsaa kun Lægmand. Det Udtryk derimod, at tage Skade paa sin Sjæl, er et ethisk Udtryk, og Den, der mener at have en ethisk Livs-Anskuelse, maa ogsaa mene at kunne give en Forklaring deraf. Man hører ofte nok Ordet brugt, og dog maa hver Den, der vil forstaae det, have oplevet dybe Bevægelser i sin Sjæl, ja han maa have fortvivlet; thi det er egentlig Fortvivlelsens Bevægelser, der ere fremsatte deri: paa den ene Side den ganske Verden, paa den anden Side Ens egen Sjæl. Du vil let see, at man, naar man forfølger dette Udtryk, kommer til den samme abstrakte Bestemmelse af »Sjæl«, som vi før i den psychologiske Overveielse af at ønske uden dog at blive en Anden kom til Bestemmelsen af det Ord »Selv«. Naar jeg nemlig kan vinde den ganske Verden og dog tage Skade paa min Sjæl, saa maa der i det Udtryk: ganske Verden, ogsaa ligge alle de Endeligheder, jeg umiddelbar som saadan er i Besiddelse af. Min Sjæl viser sig da som indifferent mod disse. Naar jeg kan tabe den ganske Verden uden at tage Skade paa min Sjæl, saa ligger i det Udtryk: ganske Verden, atter alle de Endelighedens Bestemmelser, jeg umiddelbar som Saadan har, og dog er min Sjæl uskadt, den er altsaa indifferent derimod. Jeg kan tabe min Rigdom, min Ære i Andres Øine, min Aandskraft, og

---

Skriften siger] Matthæus 16. Kap. 26. Synd mod den Hellig-Aand] Matthæus 12. Kap. 31 med Parallelsteder.

dog ikke tage Skade paa min Sjæl, jeg kan vinde det Alt og dog tage Skade. Hvad er da min Sjæl, hvad er dette mit inderste Væsen, der kan blive uanfægtet af dette Tab og lide Skade ved denne Gevinst? For den Fortvivlende viser denne Bevægelse sig; det er intet rhetorisk Udtryk, men det eneste adæqvate, naar han paa den ene Side seer den ganske Verden, og paa den anden Side sig selv, sin Sjæl. I Fortvivlelsens Øieblik viser Adskillelsen sig, og nu gjelder det om, hvorledes han fortvivler; thi det er, som jeg ovenfor har udviklet i Anledning af enhver æsthetisk Livs-Anskuelse, det er Fortvivlelse at vinde den ganske Verden, og det saaledes, at man tager Skade paa sin Sjæl, og dog er det min inderlige Overbeviisning, at det for et Menneske er hans sande Frelse, at fortvivle. Her viser sig atter Betydningen af at ville sin Fortvivlelse, at ville den i uendelig Forstand, i absolut Forstand, thi en saadan Villen er identisk med den absolute Hengivelse. Vil jeg derimod min Fortvivlelse i endelig Forstand, saa tager jeg Skade paa min Sjæl, thi da kommer mit inderste Væsen ikke til Gjennembrud i Fortvivlelsen, tvertimod, det lukker sig i den, det forhærdes, saa at endelig Fortvivlelse er en Forhærdelse, den absolute Fortvivlelse en Uendeliggjørelse. Naar jeg da i min Fortvivlelse vinder den ganske Verden, saa tager jeg Skade paa min Sjæl derved, at jeg endeliggjør mig selv, da jeg har mit Liv deri; naar jeg fortvivler over at jeg taber den hele Verden, saa tager jeg Skade paa min Sjæl, thi jeg endeliggjør den aldeles paa samme Maade, da jeg her igjen seer min Sjæl som sat ved Endeligheden. At et Menneske ved Forbrydelser kan vinde den ganske Verden og dog tage Skade paa sin Sjæl, det følger af sig selv, men der er en tilsyneladende langt uskyldigere Maade, paa hvilken det kan skee. Derfor sagde jeg, at hiin unge Pige var lige fortvivlet, enten hun fik Den hun elskede, eller ikke. Enhver endelig Fortvivlelse er en Vælgen af Endeligheden, thi jeg vælger den ligesaa godt naar jeg faaer som naar jeg taber den; thi dette, om jeg faaer den, ligger ikke i min Magt, men vel det at vælge den. Den endelige Fortvivlelse er derfor en ufri Fortvivlelse, den vil egentlig ikke Fortvivlelsen, den vil Endeligheden, men dette er Fortvivlelse. Paa dette Punkt kan et Menneske nu holde sig, og saalænge han holder sig der, kan jeg egentlig ikke beslutte mig til at turde udsige om ham, at han har taget Skade paa sin Sjæl. Han staaer paa et høist farligt Punkt. Der er i ethvert Øieblik en Mulighed deraf. Fortvivlelsen er der, men den har endnu ikke angrebet hans inderste Væsen; først naar han i endelig Forstand forhærder sig i den, da har han taget Skade paa sin Sjæl. Hans Sjæl er ligesom

bedøvet i Fortvivlelse, og først naar han, idet han vaagner, vælger en endelig Udvei af Fortvivlelsen, først da har han taget Skade paa sin Sjæl, da har han lukket sig, da er hans fornuftige Sjæl qvalt og han er forvandlet til et Rovdyr, der intet Middel vil skye, da Alt er ham Nødværge. Der ligger en forfærdelig Angst i denne Tanke, at et Menneske har taget Skade paa sin Sjæl, og dog vil Enhver, der har fortvivlet, have ahnet denne Afvei, denne Fortabelse. At et Menneske saaledes kan tage Skade paa sin Sjæl, er vist; hvorvidt det er Tilfældet med den Enkelte, lader sig aldrig afgjøre, og intet Menneske vove her at dømme det andet. Et Menneskes Liv kan see besynderligt ud, og man kan fristes til at troe, at det er Tilfælde med ham, og dog kan han eie en ganske anden Fortolkning, der forvisser ham selv om det Modsatte; paa den anden Side kan et Menneske have taget Skade paa sin Sjæl, uden at Nogen ahner det, thi denne Skade ligger ikke i det Udvortes, den ligger i Menneskets inderste Væsen, den er som den Raaddenhed, der boer i Hjertet af Frugten, medens det Ydre kan være lysteligt at see til, den er som den indre Huulhed, om hvilken Skallen Intet lader ahne.

Idet Du nu vælger Dig selv absolut, da opdager Du lettelig, at dette Selv ikke er en Abstraktion eller en Tautologi, saaledes kan det i det Høieste vise sig i Orienteringens Øieblik, hvor man skiller ad, til man finder det abstrakteste Udtryk for dette Selv, og endog da er det dog en Illusion, at det er aldeles abstrakt og indholdsløst, thi det er jo dog ikke Bevidstheden om Friheden i Almindelighed, dette er en Bestemmelse af Tanken; men det er fremkommet ved et Valg og er Bevidstheden om dette bestemte frie Væsen, der er sig selv og ingen Anden. Dette Selv indeholder i sig en riig Concretion, en Mangfoldighed af Bestemmetheder, af Egenskaber, kort, er hele det æsthetiske Selv, der er valgt ethisk. Jo mere Du derfor fordyber Dig i Dig selv, desto mere vil Du føle Betydningen selv af det Ubetydelige, ikke i endelig Forstand men i uendelig, fordi det er sat ved Dig, og idet man saaledes i ethisk Forstand vælger sig selv, saa er dette ikke blot en Besindelse paa sig selv, men man kunde, for at betegne denne Act, erindre om Skriftens Ord, at gjøre Regnskab for hvert utilbørligt Ord, der er talet. Naar nemlig Frihedens Lidenskab er vaagnet, da er den nidkjær paa sig selv og tillader ingenlunde, at det saaledes staaer ubestemt imellem hverandre, hvad der tilhører En og hvad ikke. I Valgets første Øieblik gaaer derfor Personligheden

---

Skriftens Ord] Matthæus 12. Kap. 36.

tilsyneladende ligesaa nøgen frem som Barnet af Moders Liv, i næste Øieblik er den concret i sig selv, og det kan kun skee ved en vilkaarlig Abstraktion, at Mennesket kan forblive paa dette Punkt. Han bliver sig selv, ganske den Samme, han var før, indtil den ubetydeligste Eiendommelighed, og dog bliver han en Anden, thi Valget gjennemtrænger Alt og forvandler det. Saaledes er nu hans endelige Personlighed uendeliggjort i det Valg, hvori han uendeligt vælger sig selv.

Nu eier han da sig selv som sat ved sig selv, det vil sige, som valgt af sig selv, som fri; men idet han saaledes eier sig selv, viser der sig en absolut Differents, den mellem Godt og Ondt. Saalænge han ikke har valgt sig selv, er denne Differents latent. Hvorledes fremkommer overhovedet Differentsen mellem Godt og Ondt? Lader den sig tænke, det vil sige, er den for Tanken? Nei. Herved er jeg atter kommen paa det Punkt, ved hvilket jeg var i det Foregaaende, hvorfor det kunde synes, som om Philosophien i Virkeligheden havde hævet Modsigelses-Grundsætningen, hvilket dog ligger deri, at den endnu ikke er kommen til den. Saasnart jeg tænker, forholder jeg mig nødvendig til det, jeg tænker, men netop derfor er Differentsen mellem Godt og Ondt ikke til. Tænk hvad Du vil, tænk den abstrakteste af alle Kategorier, tænk den concreteste, Du tænker aldrig under Bestemmelsen af Godt og Ondt, tænk hele Historien, Du tænker Ideens nødvendige Bevægelse, men Du tænker aldrig under Bestemmelsen af Godt og Ondt. Du tænker bestandig relative Differentser, aldrig den absolute Differents. Philosophien kan man derfor gjerne, efter hvad jeg skjønner, give Ret i, at den ikke kan tænke en absolut Modsigelse, men deraf følger ingenlunde, at denne ikke er til. Idet jeg tænker, uendeliggjør jeg ogsaa mig selv, men ikke absolut, thi jeg forsvinder i det Absolute; først idet jeg absolut vælger mig selv, uendeliggjør jeg mig selv absolut, thi jeg er selv det Absolute, thi kun mig selv kan jeg vælge absolut, og dette absolute Valg af mig selv er min Frihed, og kun idet jeg absolut har valgt mig selv, har jeg sat en absolut Differents, den nemlig mellem Godt og Ondt.

For at udhæve Selvbestemmelsens Moment i Tænkningen siger Philosophien: det Absolute er derved at jeg tænker det, men da den selv indseer, at derved er den frie Tænken betegnet, ikke den nødvendige Tænken, som er den, den ellers anpriser, saa

---

siger Philosophien] det følgende er en af Grundtankerne i Hegels philosophiske System, hvortil der ogsaa sigtes i det foregaaende.

substituerer den et andet Udtryk deristeden, nemlig, at min Tænken af det Absolute er det Absolutes Sig-Tænken i mig. Dette Udtryk er ingenlunde identisk med det foregaaende, derimod er det aldeles betegnende. Min Tænken er nemlig et Moment i det Absolute, og deri ligger min Tænknings Nødvendighed, deri ligger den Nødvendighed, med hvilken jeg tænker det. Anderledes forholder det sig med det Gode. Det Gode er derved, at jeg vil det, og ellers er det slet ikke. Dette er Frihedens Udtryk, saaledes forholder det sig ogsaa med det Onde, det er kun, idet jeg vil det. Dermed ere ingenlunde Bestemmelserne af Godt og Ondt forkleinede eller nedsatte til blot subjective Bestemmelser. Tvertimod er disse Bestemmelsers absolute Gyldighed udtalt. Det Gode er det I-og-for-sig-Værende, sat af det I-og-for-sig-Værende, og dette er Friheden.

Det kunde synes betænkeligt, at jeg brugte det Udtryk, at vælge sig selv absolut; thi deri kunde synes at ligge, at jeg valgte baade det Gode og det Onde lige absolut, og at baade det Gode og det Onde tilhørte mig lige væsentligt. For at forhindre denne Misforstaaelse brugte jeg det Udtryk, at jeg angrer mig selv ud af den hele Tilværelse. Anger er nemlig Udtrykket for, at det Onde tilhører mig væsentligt, og tillige Udtrykket for, at det ikke væsentligt tilhører mig. Dersom det Onde i mig ikke tilhørte mig væsentligt, saa kunde jeg ikke vælge det, men var der Noget i mig, som jeg ikke kunde vælge absolut, saa valgte jeg overhovedet ikke mig selv absolut, saa var jeg ikke selv det Absolute, men kun Product.

Her vil jeg nu afbryde disse Overveielser for at vise, hvorledes en ethisk Livs-Anskuelse betragter Personligheden og Livet og dettes Betydning. For en Ordens Skyld vil jeg vende tilbage til et Par Bemærkninger, der tidligere bleve gjorte om Forholdet mellem det Æsthetiske og Ethiske. Enhver æsthetisk Livs-Anskuelse er Fortvivlelse, blev der sagt; det kom deraf, at den byggede paa det, der baade kan være og ikke være. Dette er ikke Tilfældet med den ethiske Livs-Anskuelse; thi den bygger Livet paa det, som det væsentlig tilhører at være. Det Æsthetiske, blev der sagt, er det i et Menneske, hvorved han umiddelbar er Den, han er; det Ethiske er det, hvorved et Menneske bliver det, han bliver. Hermed skal nu ingenlunde være sagt, at Den, der lever æsthetisk, ikke udvikler sig; men han udvikler sig med Nødvendighed, ikke med Frihed, der foregaaer ingen Metamorphose med ham, ingen uendelig Bevægelse i ham, hvorved han kommer til det Punkt, udfra hvilket han bliver den han bliver.

Naar et Individ betragter sig selv æsthetisk, saa bliver han sig dette Selv bevidst som en paa mange Maader i sig selv bestemmet mangfoldig Concretion, men trods al den indre Forskjellighed er dette dog Altsammen hans Væsen, har lige megen Ret til at komme frem, lige megen Ret til at fordre Tilfredsstillelse. Hans Sjæl er som en Jordbund, af hvilken der opskyde allehaande Urter, alle med lige Fordring paa at trives; hans Selv ligger i denne Mangfoldighed, og han har intet Selv, der er høiere end dette. Har han nu, hvad Du saa ofte taler om, æsthetisk Alvor og lidt Klogskab paa Livet, saa vil han see, at Alt kan umulig ligeligt trives, han vil da vælge, og det, der bestemmer ham, er et Mere og Mindre, hvilket er en relativ Differents. Lod det sig nu tænke, at et Menneske kunde leve uden at komme i Berøring med det Ethiske, saa vilde han kunne sige: Jeg har Anlæg til at blive en Don Juan, en Faust, en Røvercapitain, dette Anlæg uddanner jeg nu, thi det æsthetiske Alvor fordrer, at jeg bliver noget Bestemt, at jeg lader Det udvikle sig i dets Heelhed hvortil Spiren er nedlagt i mig. En saadan Betragtning af Personligheden og dens Udvikling vilde være en æsthetisk aldeles rigtig. Du seer deraf, hvad en æsthetisk Udvikling har at betyde, det er en Udvikling ligesom Plantens, og skjøndt Individet bliver, saa bliver det til det, det umiddelbart er. Den, der ethisk betragter Personligheden, han har strax en absolut Differents, den nemlig mellem Godt og Ondt, og om han i sig finder Mere af det Onde end af det Gode, saa betyder dette dog ikke, at det Onde er det, der skal frem, men det betyder, at det Onde er det, der skal tilbage, og det Gode skal frem. Naar da Individet ethisk udvikler sig, da bliver han til det, han bliver; thi ogsaa da, naar han lader det Æsthetiske i sig (hvilket da for ham betyder noget Andet, end for Den der blot lever æsthetisk) have sin Gyldighed. saa er det dog dethroniseret. Selv det æsthetiske Alvor er som alt Alvor gavnligt for et Menneske, men det kan aldrig frelse ham tilfulde. Saaledes troer jeg, at det til en vis Grad har været Tilfælde med Dig; thi som Idealet altid har skadet Dig, fordi Du har stirret Dig blind derpaa, saa har det ogsaa gavnet Dig, forsaavidt det Slettes Ideal har virket ligesaa afskrækkende paa Dig. Helbrede Dig kan naturligviis æsthetisk Alvor ikke, thi Du kommer dog aldrig videre end dertil, at Du lader det Slette være, fordi dog ei heller dette lader sig idealt gjennemføre, men Du lader det ikke være, fordi det er det Slette, eller fordi Du afskyer det. Du er da ikke kommen videre end til den Følelse, at Du er ligesaa afmægtig til det Gode som til det Onde. Forøvrigt virker det Onde

maaskee aldrig mere forførerisk, end naar det saaledes træder op under æsthetiske Bestemmelser; der hører en høi Grad af ethisk Alvor til aldrig at ville opfatte det Onde i æsthetiske Kategorier. En saadan Betragtning deraf sniger sig lumskelig ind i ethvert Menneske, og den overveiende æsthetiske Dannelse, Tiden har, bidrager ikke Lidet dertil. Man hører derfor ikke sjeldent endog Dydsprædikanter ivre paa den Maade mod det Onde, at man seer, at Taleren, skjøndt han priser det Gode, dog nyder den Tilfredsstillelse, at han meget godt selv kunde være det rænkefuldeste, snedigste Menneske, men har forsmaaet det i Sammenligning med det at være et godt Menneske. Dog, dette røber en hemmelig Svaghed, der viser, at Differentsen mellem Godt og Ondt ikke staaer tydelig for ham i hele sin Alvor. Saa meget af det Gode er der dog blevet tilbage i ethvert Menneske, at han føler, at det at være et godt Menneske er det Høieste, men for dog at have en lille Distinction fra Hoben af Mennesker fordrer han en høi Grad af Anerkjendelse, fordi han, der havde saa mange Gaver til at blive slet, dog blev god. Ret som om det, at have mange Gaver til at blive slet, var et Fortrin, og ret som han ikke ved en slig Dvælen ved disse Gaver viste en Forkjærlighed for dem. Saaledes finder man ogsaa ofte Mennesker, der virkelig i deres inderste Hjerte ere gode, men ikke have Mod til at vedkjende sig det, fordi det synes, at de derved falde ind under altfor trivielle Bestemmelser. Saadanne anerkjende ogsaa det Gode for det Høieste, men have ikke Mod til at erkjende det Onde for hvad det er. Man hører ogsaa ofte det Udtryk: det var en fattig Ende paa den Historie; man kan i Reglen være sikker paa, at det, der hilses og annonceres paa den Maade, er det Ethiske. Naar et Menneske paa en eller anden Maade er bleven gaadefuld for Andre, og Forklaringen da kommer, og det viser sig, at han ikke var, som Folk havde haabet og glædet sig til, en listig og underfundig Bedrager, men et godmodigt og bravt Menneske, saa siger man: ikke Andet end det, var det det Hele. Ja, der hører i Sandhed meget ethisk Mod til at vedkjende sig det Gode som det Høieste, fordi man derved falder ind under ganske almindelige Bestemmelser. Det vil Folk saa nødig til, de ville saa gjerne have deres Liv i Differentserne. Thi et godt Menneske, det kan Enhver være, som vil det, men til at være ond hører der altid Talent. Derfor ville Mange saa gjerne være Philosopher, ikke Christne, thi til at være Philosoph hører Talent, til at være Christen Ydmyghed, og den kan Enhver have, der vil det. Hvad jeg her siger, det kan Du ogsaa lægge Dig paa Sinde, thi Du er i Dit inderste Væsen intet ondt

Menneske. Bliv nu ikke vred, jeg har ikke isinde at fornærme Dig, Du veed, at jeg har maattet gjøre Dyd af en Nødvendighed, og da jeg ikke har Dine Gaver, saa maa jeg see at holde det, at være et godt Menneske, lidt i Ære.

Ogsaa paa andre Maader har man i vor Tid søgt at enervere den ethiske Betragtning. Medens man nemlig finder, at det er en saare fattig Ansættelse i Livet at være et godt Menneske, saa har man dog endnu en vis Ærbødighed derfor, og kan ikke godt lide, at den gjøres gjeldende. Jeg mener ingenlunde, at Mennesket skal bære sin Dyd til Skue og ved enhver Leilighed kaste Folk i Øinene, at han er et godt Menneske, men paa den anden Side skal han dog heller ikke lægge Skjul derpaa eller frygte for at vedkjende sig sin Stræben. Gjør han det, saa opløfter man strax et Skrig mod ham: han vil gjøre sig vigtig, han vil være bedre end Andre; man enes i det kaade Udtryk: lad os være Mennesker, vi ere alle Jyder for vor Herre. Dette behøver jeg ikke at lade Dig vide, men vel at advare Dig mod altfor megen Virksomhed, hvortil Din Spot ofte nok henriver Dig. Det er derfor ganske i sin Orden, at i det nyere Drama det Slette altid repræsenteres af de meest glimrende Talenter, det Gode, det Retskafne, af en Urtekræmmersvend. Dette finde Tilskuerne ganske i sin Orden og lære af Stykket, hvad de vidste iforveien, at det er langt under deres Værdighed at gaae i Klasse med en Urtekræmmersvend. Ja, min unge Ven, der hører meget ethisk Mod til for Alvor ikke at ville have sit Liv i Differentserne, men i det Almene. Vor Tid trænger i denne Henseende til Rystelse, som vel heller ikke vil udeblive; thi det vil vel komme, det Øieblik, da den vil faae at see, hvorledes de i æsthetisk Forstand meest udmærkede Individer, de hvis Liv netop ligge i Differentserne, fortvivle over disse for at finde det Almene. Det kan da være godt for os Smaa-Folk, forsaavidt vi ogsaa stundom føle os ængstede af ikke at kunne have vort Liv i Differentserne, fordi vi ere for ubetydelige dertil, ikke fordi vi have været store nok til at forsmaae dem.

Ethvert Menneske, der lever blot æsthetisk, har derfor en hemmelig Gru for det at fortvivle, thi han veed meget godt, at det, Fortvivlelsen bringer frem, er det Almene, og han veed tillige,

---

Jyder for vor Herre] Wessel, »Cavalieren«. Urtekræmmersvend] der tænkes vistnok paa Ludvig Thostrup i »Østergade og Vestergade«, kgl. Theaters Repertoire Nr. 12, Kbhvn. 1828.

at det, han har sit Liv i, er Differentsen. Jo høiere et Individ staaer, desto flere Differentser har han tilintetgjort eller fortvivlet over, men han beholder altid een Differents tilbage, hvilken han ikke vil tilintetgjøre, hvori han har sit Liv. Det er mærkeligt at see, hvorledes endog de eenfoldigste Mennesker med en beundringsværdig Sikkerhed opdage hvad man kunde kalde deres æsthetiske Differents, hvor ubetydelig denne end er, og det er en af Livets Jammerligheder den taabelige Strid, der føres om, hvilken Differents der er betydningsfuldere end den anden. De æsthetiske Hoveder udtrykke ogsaa deres Uvillie mod Fortvivlelsen derved, at de sige, at den er et Brud. Dette Udtryk er ganske rigtigt, forsaavidt Livets Udvikling skulde bestaae i en nødvendig Udfoldelse af det Umiddelbare. Er dette ikke Tilfældet, saa er Fortvivlelsen intet Brud, men en Forklarelse. Kun Den, der fortvivler over noget Enkelt, faaer et Brud, men det kommer netop deraf, at han ikke fortvivler fuldelig. Æsthetikerne frygte ogsaa for, at Livet skal tabe den forlystende Mangfoldighed, det har, saalænge det sees saaledes, at hvert enkelt Individ lever under æsthetiske Bestemmelser. Dette er atter en Misforstaaelse, som vel adskillige rigoristiske Theorier have kunnet foranledige. I Fortvivlelsen gaaer Intet under, alt det Æsthetiske bliver i et Menneske, kun at det er gjort til tjenende, og derved er det netop bevaret. Ja, det er vel sandt, man lever ikke saaledes deri som før, men deraf følger ingenlunde, at man har tabt det; det kan maaskee blive benyttet paa en anden Maade, men deraf følger jo ikke, at det er borte. Ethikeren gjennemfører kun den Fortvivlelse, som den høiere Æsthetiker allerede har begyndt men vilkaarlig afbrudt; thi om Differentsen er nok saa stor, den er dog kun relativ. Og naar da Æsthetikeren selv tilstaaer, at ogsaa den Differents, der giver hans Liv Betydning, er forgjængelig, men tilføier, at det dog altid er bedst at glæde sig ved den, saalænge man har den, saa er dette dog egentlig en Feighed, der elsker en vis Art Hyggelighed, hvor der ikke er altfor høit til Loftet, og er et Menneske uværdig. Det er som om et Menneske vilde glæde sig ved et Forhold, der var baseret paa en Misforstaaelse, som dog tidligere eller sildigere maatte komme for Dagen, og ikke havde Mod til at blive sig denne bevidst eller tilstaae den, men vilde fryde sig ved Forholdet saalænge som muligt. Dog, i dette Tilfælde er Du ikke, men Du er som Den der har tilstaaet Misforstaaelsen, afbrudt Forholdet og nu dog bestandig vil tage Afsked med det.

Den æsthetiske Anskuelse betragter ogsaa Personligheden i Forhold til Omverdenen, og Udtrykket for dette i dets Tilbage-

venden i Personligheden er Nydelse. Men det æsthetiske Udtryk for Nydelsen i dens Forhold til Personligheden er Stemning. I Stemningen er nemlig Personligheden tilstede, men den er dæmrende tilstede. Den der lever æsthetisk, han søger nemlig saavidt som muligt aldeles at gaae op i Stemning, han søger ganske at skjule sig i den, at der ikke bliver Noget i ham, der ikke kan bøies med ind i den, thi en saadan Rest virker altid forstyrrende, den er en Continueerlighed, der vil holde ham tilbage. Jo mere da Personligheden dæmrer i Stemningen, jo mere er Individet i Momentet, og dette er igjen det meest adæqvate Udtryk for den æsthetiske Existents: den er i Momentet. Deraf de uhyre Oscillationer, som Den, der lever æsthetisk, er udsat for. Den, der lever ethisk, kjender ogsaa Stemningen, men denne er ham ikke det Høieste; fordi han uendeligt har valgt sig selv, saa seer han Stemningen under sig. Det Mere, der da ikke vil gaae op i Stemning, det er netop den Continueerlighed, der er ham det Høieste. Den der lever ethisk, han har, for at erindre om et tidligere Udtryk, Hukommelse for sit Liv, det har Den, der lever æsthetisk, slet ikke. Den der lever ethisk, han tilintetgjør ikke Stemningen, han seer den et Øieblik an, men dette Øieblik frelser ham fra at leve i Momentet, dette Øieblik giver ham Herredømme over Lysten; thi Kunsten at beherske Lysten ligger ikke saa meget i at tilintetgjøre den eller aldeles at forsage den, som i at bestemme Øieblikket. Tag hviken Lyst Du vil, Hemmeligheden i den, Magten i den, ligger deri, at den er absolut i Momentet. Nu hører man ofte Folk sige, at det eneste Middel er, at man aldeles afholder sig derfra. Dette er en meget urigtig Methode, som ogsaa kun lykkes en Tid lang. Tænk Dig et Menneske, der var forfalden til Spil. Lysten vaagner med al sin Lidenskab, det er, som stod hans Liv paa Spil, hvis den ikke blev tilfredsstillet; er han istand til at sige til sig selv, i dette Øieblik vil jeg ikke, først om en Time vil jeg, saa er han helbredet. Denne Time er Continueerligheden, der frelser ham. Den der lever æsthetisk, hans Stemning er altid excentrisk, fordi han har sit Centrum i Peripherien. Personligheden har sit Centrum i sig selv, og Den som ikke har sig selv, han er excentrisk. Den der lever ethisk, hans Stemning er centraliseret, han er ikke i Stemningen, han er ikke Stemning, men han har Stemning og har Stemningen i sig. Det, han arbeider for, er Continueerligheden, og denne er altid Stemningens Mester. Hans Liv mangler ikke Stemning, ja, det har en Total-Stemning; men denne er erhvervet, det er hvad man kunde kalde

æquale temperamentum, men dette er ingen æsthetisk Stemning, og intet Menneske har den af Naturen eller umiddelbart.

Men den, som nu uendeligt har valgt sig selv, kan han sige, nu eier jeg mig selv, jeg forlanger intet Mere, og mod alle Verdens Omskiftelser sætter jeg den stolte Tanke: jeg er den, jeg er? Ingenlunde! Dersom et Menneske vilde udtrykke sig saaledes, saa vilde man let see, at han var paa Afveie. Grundfeilen laae da ogsaa i, at han ikke i strengeste Forstand havde valgt sig selv; han havde vel valgt sig selv, men udenfor sig selv; han havde opfattet det at vælge aldeles abstrakt og ikke grebet sig selv i sin Concretion; han havde ikke valgt saaledes, at han i Valget blev i sig selv, iførte sig sig selv; han havde valgt sig selv efter sin Nødvendighed, ikke i sin Frihed; han havde taget det ethiske Valg æsthetisk forfængeligt. Jo betydningsfuldere det er i sin Sandhed, der skal frem, desto farligere ere ogsaa Afveiene, og saaledes viser sig ogsaa her en forfærdelig Afvei. Idet Individet har grebet sig i sin evige Gyldighed, saa overvælder denne ham med hele sin Fylde. Timeligheden forsvinder for ham. I første Øieblik fylder det ham med en ubeskrivelig Salighed og giver ham en absolut Tryghed. Kommer han nu eensidig til at stirre herpaa, saa gjør Timeligheden sine Fordringer gjeldende. Disse afvises; hvad Timeligheden kan give, det Fra eller Til, som her viser sig, er ham saa saare ubetydeligt i Sammenligning med hvad han evigt eier. Alt gaaer istaa for ham, han er ligesom kommen til Evigheden før Tiden. Han hensynker i Contemplation, han stirrer paa sig selv, men denne Stirren kan ikke udfylde Tiden. Da viser det sig for ham, at Tiden, Timeligheden er hans Fordærvelse, han fordrer en fuldkommen Form af Tilværelse, og her viser sig atter en Træthed, en Apathi, der har Lighed med den Mathed, som er Nydelsens Ledsager. Denne Apathi kan hvile saa rugende over et Menneske, at et Selvmord viser sig for ham som den eneste Udvei. Ingen Magt kan fravriste ham sig selv, den eneste Magt er Tiden, den kan vel heller ikke fravriste ham sig selv, men den standser og sinker ham, den opholder det Aandens Favnetag, med hvilket han griber sig selv. Han har ikke valgt sig selv, han har som Narcissus forelsket sig i sig selv. En saadan Tilstand er vist ikke sjelden endt med et Selvmord.

æquale temperamentum ligelig Afstemthed (Temperament). Narcissus forelskede sig i sit eget Spejlbillede og hentæredes af Kjærlighed til det; s. Ovids Metamorphoser III, 407 ff.

Feilen ligger i at han ikke har valgt paa den rigtige Maade, ikke just i den Forstand, at han slet ikke skulde have havt Øie for sine Feil, men han har seet sig selv ind under Nødvendighedens Bestemmelse; sig, denne Personlighed med hele denne Mangfoldighed af Bestemmelser, har han seet som et Medhenhørende i Verdens Gang, han har seet det ligeoverfor den evige Magt, hvis Ild har gjennemtrængt det uden at fortære det. Men han har ikke seet sig i sin Frihed, ikke valgt sig i den. Gjør han dette, saa er han i samme Øieblik, han vælger sig selv, i Bevægelse; hvor concret end hans Selv er, han har dog valgt sig selv efter sin Mulighed, han har i Angeren løskjøbt sig selv for at blive i sin Frihed, men i sin Frihed kan han kun blive derved, at han bestandig realiserer den. Den der derfor har valgt sig selv, han er *eo ipso* Handlende.

Her kan det maaskee være Stedet til med et Par Ord at omtale en Livs-Anskuelse, som Du i høi Grad behager Dig i, især som Docent, stundom og som Praktikus. Den løber ikke ud paa Mindre end at det at sørge dog egentlig er Livets Betydning, og det at være den Ulykkeligste det Allerlykkeligste. Ved første Øiekast synes denne Anskuelse ikke at være en æsthetisk Livs-Betragtning; thi Nydelse kan dog egentlig ikke være dens Løsen. Den er imidlertid heller ikke ethisk, men den ligger i det farefulde Moment, da det Æsthetiske skal gaae over til det Ethiske, hvor Sjælen saa let besnæres i en eller anden Yttring af en Prædestinations-Theori. Du fører forskjellig falsk Lære, denne er næsten den værste, men Du veed tillige, at den er den meest brugbare, naar det gjelder om at liste Dig paa Mennesker og suge dem til Dig. Du kan være hjerteløs tiltrods for Nogen, Du kan spøge med Alt, endog med Menneskets Smerte. At dette frister Ungdommen, er Du ikke uvidende om, og dog kommer Du ved denne Adfærd til at staae den temmelig fjern, fordi en saadan Omgang er ligesaa meget tiltrækkende som frastødende. Er det en qvindelig Ungdom, Du paa den Maade vil bedrage, saa undgaaer det Dig ingenlunde, at en qvindelig Sjæl har for megen Dybde til i Længden at fængsles af Sligt, ja om Du end for et Øieblik har beskjeftiget hende, det dog snart vil ende med, at hun bliver træt deraf og næsten fatter Afsky for Dig, da hendes Sjæl ikke fordrer saadanne Pirringer. Nu forandres Methoden, Du lader i enkelte gaadefulde Udbrud, som kun hun kan forstaae, en fjern Melancholi ahne som Forklaring af det Hele. Kun hende aabner Du Dig for, men saa forsigtigt, at hun dog egentlig aldrig faaer noget Nær-

mere at vide, Du overlader til hendes Phantasi at udmale den dybe Veemod, som Du gjemmer inderst inde. Klog er Du, det kan man ikke negte Dig, og sandt er det, hvad en ung Pige sagde om Dig, at Du formodentlig endte med at blive Jesuit. Jo underfundigere Du veed at spille dem den Traad i Haanden, der fører dybere og dybere ind i Veemodens Lønligheder, desto gladere er Du, desto sikkrere paa at drage dem til Dig. Du holder ikke lange Taler, Du forkynder ikke Din Smerte i trofaste Haandtryk eller »i en romantisk Stirren ind i en ligestemt Sjæls romantiske Øie«, dertil er Du for klog. Du flyer Vidner, og kun i et enkelt Øieblik lader Du Dig overrumple. Der er en Alder, i hvilken der ingen farligere Gift er for en ung Pige end Veemod, det veed Du, og denne Viden kan jo som enhver anden i og for sig være ret god, den Brug derimod, Du gjør deraf, skal jeg ikke rose.

Da Du har hærdet Dit Sind til at opfatte hele Tilværelsen i æsthetiske Kategorier, saa er det en Selvfølge, at Sorgen ikke er undgaaet Din Opmærksomhed, thi den er i og for sig nok saa interessant som Glæden. Den Urokkelighed, med hvilken Du fastholder det Interessante overalt, hvor det viser sig, er en stadig Anledning til, at Din Omgivelse misforstaaer Dig og snart anseer Dig for absolut hjerteløs, snart for et virkelig godmodigt Menneske, uagtet Du egentlig er ingen af Delene. Allerede den Omstændighed kan foranledige en saadan Misforstaaelse, at man ligesaa ofte seer Dig opsøge Sorgen som at ledsage Glæden, naar der, vel at mærke, i Sorgen saavel som i Glæden er en Idee, thi først derved vaagner den æsthetiske Interesse. Hvis Du kunde være letsindig nok til at gjøre et Menneske ulykkeligt, saa vilde Du kunne give Anledning til den besynderligste Skuffelse. Du vilde da ikke som Andre, der troløst blot søge Glæden, trække Dig tilbage og jage efter den igjen ad andre Veie, nei Sorgen i det samme Individ vilde blive Dig endnu interessantere end Glæden, Du vilde blive hos ham, Du vilde fordybe Dig i hans Sorg. Du har Erfaring, Inderlighed, Ordets Magt, Tragediens Pathos, Du veed at byde den Lidende den Lindring, som den æsthetisk Sørgende ene attraaer — Udtrykket. Det forlyster Dig at see, hvorledes den Sørgende hviler sig i Stemningens Strengeleeg, naar Du foredrager den, Du bliver ham snart uundværlig; thi Dit Udtryk løfter ham op fra Sorgens mørke Boliger. Han derimod bliver ikke uundværlig for Dig, og snart er Du træt. Thi det er for Dig ikke blot Glæden, der

Er liig en flygtig Ven,
Som paa en Reise man møder,

men ogsaa Sorgen, da Du altid er en Reisende. Naar Du da har trøstet den Sørgende og til Erstatning for Din Uleilighed destilleret det Interessante ud deraf, saa kaster Du Dig i Din Vogn og raaber: afsted! Spørger man Dig hvorhen, da svarer Du med Helten Don Juan: »til Lyst og Munterhed.« Nu er Du nemlig kjed af Sorgen, og Din Sjæl fordrer Modsætningen.

Ganske saa slemt, som jeg har skildret det, bærer Du Dig vel ikke ad, og jeg vil ikke negte Dig, at Du ofte har en virkelig Interesse for den Sørgende, at det ligger Dig paa Sinde at helbrede ham, at vinde ham for Glæden. Du spænder Dig da, som Du selv siger, liig en vælig Hest, for, og søger nu at arbeide ham ud af Sorgens Besnærelser. Du sparer ikke Tid og Kraft, og stundom lykkes det Dig. Endda kan jeg ikke rose Dig; thi der skjuler sig Noget herunder. Du er nemlig misundelig paa Sorgen, Du kan ikke lide, at noget andet Menneske har Sorg, eller en Sorg, som ikke skulde kunne beseires. Naar Du da helbreder en Sørgende, da nyder Du den Tilfredsstillelse, at Du siger til Dig selv: men min egen Sorg, den kan Ingen helbrede. Det er et Resultat, Du altid beholder *in mente*, hvad enten Du søger Glædens eller Sorgens Adspredelse, det bliver urokkeligt i Din Sjæl, at der er en Sorg, som ikke lader sig hæve.

Saaledes er jeg da kommen hen paa det Punkt, hvor Du mener, at Livets Betydning bliver at sørge. Den hele moderne Udvikling har det ved sig, at man finder en større Tilbøielighed til at ville sørge, end til at ville være glad. Det ansees for en høiere Anskuelse af Livet, og er det ogsaa, forsaavidt som det at ville være glad er naturligt, det at sørge unaturligt. Dertil kommer, at det at være glad medfører dog en vis Forpligtelse for den Enkelte til Taknemmelighed, om hans Tanker end ere for forvirrede, til at han ret veed, hvem han skal takke; det at sørge fritager En herfor, og Forfængeligheden tilfredsstilles da bedre. Vor Tid har desuden paa saa mange Maader erfaret Livets Forfængelighed, at den ikke troer paa Glæden, og for dog at have noget at troe paa, troer den paa Sorgen. Glæden forgaaer, siger den, men Sorgen,

---

Er liig osv.] Frankenau, Samlede Digte, Kbhvn. 1815, S. 283 (paa en Reise man finder). Don Juan] nøjagtigt disse Ord findes ikke i Kruses Bearbejdelse (men 1. Akt 18. Scene S. 56: op til Fryd, S. 59: Ja! kom, os Glæden kalder).

den bestaaer, og Den som derfor bygger sin Anskuelse af Livet herpaa, han bygger paa en fast Grundvold.

Spørger man nu nærmere, hvad det er for en Sorg, Du taler om, saa er Du klog nok til at omgaae den ethiske Sorg. Det er ikke Angeren, Du mener; nei, det er den æsthetiske Sorg, det er især den reflekterede Sorg. Den har sin Grund ikke i Skyld, men i Ulykke, i Skjæbne, i en sørgelig Disposition, i Andres Indflydelse o. s. v. Det er Altsammen Noget, Du meget godt kjender fra Romaner. Læser Du det der, saa leer Du derad, hører Du Andre tale derom, saa spotter Du; men naar Du selv foredrager det, saa er der Mening deri og Sandhed.

Skjøndt nu den Anskuelse, der gjør det at sørge til Livets Betydning i og for sig, kunde synes sørgelig nok, saa kan jeg dog ikke undlade at vise Dig fra en Side, som Du maaskee ikke ventede, at den er trøstesløs. Hvad jeg nemlig før har sagt, det siger jeg her igjen, i samme Forstand som det hedder, at Glæden forgaaer, i samme Forstand hedder det, at Sorgen forgaaer. Dette er Noget, jeg ikke behøver at gjøre Dig opmærksom paa; thi det kan Du jo lære af Din Mester, Scribe, der ofte nok har spottet den Sentimentalitet, der troer paa en evig Sorg. Den der siger, at det at sørge er Livets Betydning, han har Glæden udenfor sig paa samme Maade som Den, der vil være glad, har Sorgen udenfor sig. Glæden kan da overrumple ham aldeles paa samme Maade som Sorgen den Anden. Hans Livs-Anskuelse er da knyttet til en Betingelse, som ikke staaer i hans Magt; thi det staaer egentlig lige saa lidet i et Menneskes Magt at lade være at blive glad som at lade være at blive bedrøvet. Men enhver Livs-Anskuelse, der har en Betingelse udenfor sig, er Fortvivlelse. Og saaledes er det at ville sørge Fortvivlelse aldeles i samme Forstand, som det at ville søge Glæden, da det altid er Fortvivlelse at have sit Liv i det, hvis Væsen er, at det kan forgaae. Vær derfor saa kløgtig og saa opfindsom som Du være vil, skræm Glæden bort ved et grædefærdigt Ydre, eller, hvis Du foretrækker det, bedrag den ved Dit Ydre for at at gjemme paa Sorgen, Glæden kan dog overraske Dig; thi Tiden fortærer Tidens Børn, og en saadan Sorg er Tidens Barn, og den Evighed, den tillyver sig, et Bedrag.

Scribe] særligt i »De Utrøstelige« (Kgl. Theaters Repertoire Nr. 145, Kbhvn. 1842). Tiden fortærer osv.] ligesom Kronos sine.

Jo dybere Grunden til Sorgen ligger, jo mere kan det synes, at det dog lod sig gjøre at bevare den hele sit Liv, ja, at man Intet behøvede at gjøre, men at det fulgte af sig selv, at den blev. Er det en enkelt Begivenhed, saa vil det allerede falde saare vanskeligt. Det indseer Du meget godt, og naar Du derfor skal udtale Dig angaaende Sorgens Betydning for hele Livet, saa tænker Du nærmest paa ulykkelige Individualiteter og tragiske Helte. Den ulykkelige Individualitets hele aandelige Disposition har det ved sig, at han ikke kan blive lykkelig eller glad, der ruger et Fatum over ham, og ligesaa over den tragiske Helt. Her har det da sin fuldkomne Rigtighed, at det at sørge er Livets Betydning, og her ere vi da ved en slet og ret Fatalisme, der altid har noget Forførende ved sig. Her møder Du da ogsaa med Din Pretention, som hverken gaaer ud paa Mere eller Mindre, end at Du er den Ulykkeligste. Og dog er det unegteligt, denne Tanke er den stolteste og trodsigste, der kan opkomme i et Menneskes Hjerne.

Lad mig svare Dig, som Du har fortjent det. Først og fremmest: Du sørger jo ikke. Dette veed Du meget godt; thi det er jo Dit Yndlingsudtryk, at den Ulykkeligste er den Lykkeligste. Men dette er et Falskneri, forfærdeligere end noget andet, det er et Falskneri, der vender sig mod den evige Magt, som styrer Verden, det er et Oprør mod Gud, ligesom det at ville lee, hvor man skal græde, og dog er der en Fortvivlelse, der formaaer det, der er en Trods, der byder Gud selv Spidsen. Men det er tillige et Forræderi mod Menneskeslægten. Vel gjør Du ogsaa Forskjel paa Sorg, men Du mener dog, at der er en Differents, der er saa stor, at det er en Umulighed at bære den Sorg som saadan. Men er der en saadan Sorg til, saa staaer det ikke til Dig at afgjøre, hvilken den er; den ene Differents er ligesaa god som den anden, og Du har forraadt Menneskets dybeste og helligste Ret eller Naade. Det er et Forræderi mod det Store, en lav Misundelse; thi det løber dog ud paa, at de store Mænd ikke have været forsøgte i de farligste Prøvelser, at de ere slupne nemt til deres Hæder, at ogsaa de vilde bukket under, hvis den overmenneskelige Fristelse, Du taler om, var paakommet dem. Og er det da paa den Maade, Du agter at hædre det Store, ved at forkleine det, paa den Maade, Du agter at give det Vidnesbyrd, ved at fornegte det?

Og nu misforstaa mig ikke. Jeg er ikke det Menneske, som mener, at man ikke skal sørge, jeg foragter denne usle Forstandighed, og naar jeg kun har Valget herimellem, saa vælger jeg

Sorgen. Nei, jeg veed, at det at sørge er skjønt, og at der er Fynd i Taarer; men jeg veed ogsaa, at man ikke skal sørge som Den der ikke har Haab. Der er en absolut Modsætning mellem os, som aldrig kan hæves. Jeg kan ikke leve under æsthetiske Bestemmelser, jeg føler, at mit Livs Helligste gaaer under, jeg fordrer et høiere Udtryk, og dette giver det Ethiske mig. Og her faaer først Sorgen sin sande og dybe Betydning. Bliv ikke stødt over hvad jeg her siger, ophold Dig ikke over, at jeg, medens jeg taler om den Sorg, som for at bæres behøver Helte, kan tale om Børn. Det er Tegn paa et velartet Barn, at det har Tilbøielighed til at bede om Forladelse, uden alt for meget at overveie, om det har Ret eller ikke, og saaledes er det Tegn paa et høimodigt Menneske, paa en dyb Sjæl, at han er tilbøielig til at angre, at han ikke gaaer i Rette med Gud, men angrer og elsker Gud i sin Anger. Uden dette er hans Liv Intet, kun som Skum paa Vand. Ja, jeg forsikkrer Dig til, at om mit Liv var saaledes uden egen Skyld indflettet i Sorger og Lidelser, at jeg kunde kalde mig selv den største tragiske Helt, forlyste mig ved min Smerte og forfærde Verden ved at nævne den, mit Valg er gjort, jeg affører mig Heltens Klædebon og Tragediens Pathos, jeg er ikke den Plagede, der kan være stolt af sine Lidelser, jeg er den Ydmygede, der føler min Brøde, jeg har kun eet Udtryk for hvad jeg lider — Skyld, eet Udtryk for min Smerte — Anger, eet Haab for mit Øie — Tilgivelse. Og falder det mig vanskeligt at gjøre det, o! jeg har kun een Bøn, jeg vilde kaste mig til Jorden og anraabe den evige Magt, som styrer Verden, om een Naade, tidlig og sildig, den, at det maatte tillades mig at angre; thi jeg kjender kun een Sorg, som kunde bringe mig til Fortvivlelse og nedstyrte Alt deri — den, at Angeren var en Skuffelse, en Skuffelse ikke med Hensyn til Tilgivelsen, den søger, men med Hensyn til Tilregnelsen, den forudsætter.

Og mener Du, at Sorgen ved denne Adfærd ikke skeer sin Ret, at jeg løber fra den? Ingenlunde! Jeg nedlægger den i mit Væsen og glemmer den derfor aldrig. Det er overhovedet en Vantro paa Aandens Gyldighed, ikke at turde troe, at jeg kan eie Noget i mig uden hvert Øieblik at see dertil. Hvad man i det daglige Liv vil gjemme bedst, det nedlægger man paa et Sted, hvor man ikke alle Dage kommer, og saaledes ogsaa i aandelig Forstand. Jeg har Sorgen i mig, og jeg veed, at den vil tilhøre mit Væsen, jeg veed det langt sikkrere end den, der i Angst for at miste den hver Dag tager den frem.

Mit Liv har aldrig været saa bevæget, at jeg har følt mig fristet til, chaotisk at ville forvirre hele Tilværelsen, men i mit daglige Liv har jeg ofte erfaret, hvor gavnligt det er at give Sorgen et ethisk Udtryk; ikke at udslette det Æsthetiske i Sorgen, men ethisk at beherske det. Saalænge Sorgen er stille og ydmyg, frygter jeg den ikke; bliver den heftig og lidenskabelig, sophistisk og bedaarer mig i Mismod, da reiser jeg mig; jeg taaler intet Oprør, jeg vil ikke, at Noget i Verden skal fraliste mig, hvad jeg har modtaget af Guds Haand som en Naadegave. Jeg jager ikke Sorgen bort, søger ikke at glemme den, men jeg angrer. Og er Sorgen end af den Art, at jeg ikke selv er Skyld i den, jeg angrer, at jeg har ladet den faae Magt over mig, jeg angrer, at jeg ikke strax har henført den til Gud, og hvis dette var skeet, havde den ingen Magt faaet til at bedaare mig.

Tilgiv mig, at jeg atter her taler om Børn. Naar et Barn gaaer og tviner og vil hverken det Ene eller det Andet, saa siger man: Du vil vel have Noget at græde for, og denne Methode skal være ypperlig. Saaledes med mig; thi hvor meget man kommer til Skjels Aar og Alder, man beholder dog altid Noget af Barnet. Naar jeg da tviner, saa siger jeg til mig selv: Du vil nok have Noget at græde for, og da foretager jeg Forvandlingen. Og det kan jeg forsikkre Dig, det er saare velgjørende for et Menneske; thi de Taarer, den æsthetisk Sørgende udgyder over sig selv, ere dog hykkelske Taarer og frugte Intet; men det, at føle sig skyldig, er virkelig Noget at græde for, og Angerens Taarer er der en evig Velsignelse i. Da Frelseren drog op til Jerusalem og græd over den store Stad, der ikke vidste hvad der tjente til dens Bedste, da var det vel muligt, at han ogsaa kunde have bevæget den til at græde med, men hvis det havde været æsthetiske Taarer, da havde det kun saare lidet baadet, og dog har vel Verden ikke seet mange Tragedier som den, da det udvalgte Folk blev forskudt. Havde det været Angerens Taarer, ja, da havde der været Fynd i dem, og dog var der jo her Talen om at angre Mere end sin egen Skyld; thi det var jo ikke den Slægt, som netop da levede, der var den eneste skyldige, det var Forfædrenes Brøde, der hvilede paa den. Og her viser Angeren sig i hele sin dybe Betydning; thi medens den paa een Maade isolerer mig, saa knytter den mig paa en anden Maade uopløseligt til hele Slægten; thi mit Liv be-

---

og græd over osv.] Lukas 19. Kap. 41 ff.

gynder jo ikke i Tiden og med Intet, og kan jeg ikke angre det Forbigangne, saa er Friheden en Drøm.

Du indseer maaskee nu, hvorfor jeg her behandler denne Livs-Anskuelse; Personligheden er atter her seet ind under Nødvendighedens Bestemmelser, og der er blot saa megen Frihed tilbage, at denne som en urolig Drøm bestandig kan holde Individet halvvaagent og lede ham vild i Lidelsernes og Tilskikkelsernes Labyrinth, hvor han overalt seer sig selv og dog ikke kan komme til sig selv. Det er utroeligt, med hvilket Letsind man ofte seer slige Problemer behandlede. Selv systematiske Tænkere behandle det som en Naturmærkværdighed, de Intet videre have at sige om, men som de kun beskrive, uden at det falder dem paa Sinde, at hvis der var en saadan Naturmærkværdighed til, saa er al deres øvrige Viisdom Nonsens og Illusion. Derfor føler man sig ganske anderledes hjulpen ved den christelige Anskuelse end ved alle Philosophers Viisdom. Denne underlægger Alt under Synd, Noget, Philosophen er for æsthetisk til at have ethisk Mod til. Og dog er dette Mod det Eneste, der kan frelse Livet og Mennesket, naar man dog ikke vil efter Lune afbryde sin Skepsis og slaae sig sammen med nogle Ligesindede om hvad der er Sandhed.

Den første Form, som Valget giver sig, er en fuldkommen Isolation. Idet jeg nemlig vælger mig selv, sondrer jeg mig ud af mit Forhold til den hele Verden, indtil jeg i denne Udsondren ender i den abstracte Identitet. Da Individet har valgt sig efter sin Frihed, saa er det *eo ipso* handlende. Dog har dets Handlen intet Forhold til nogen Omverden; thi Individet har aldeles tilintetgjort denne og er kun for sig selv. Den Livs-Anskuelse, som her viser sig, er imidlertid en ethisk Anskuelse. Den fandt sit Udtryk i Grækenland i et enkelt Individs Bestræbelse for at udarbeide sig selv til et Dydsmønster. Som senere i Christenheden Anachoreterne, saaledes trak dette sig tilbage fra Livets Virksomhed, ikke for at hensynke i metaphysiske Grublerier, men for at handle, ikke ud efter, men i sig selv. Denne indre Handlen var paa eengang dets Opgave og dets Tilfredshed; thi det var jo ikke dets Hensigt at uddanne sig selv for senere desto bedre at kunne tjene Staten, nei, i denne Uddannelse var det sig selv nok, og det forlod Statslivet for aldrig at vende tilbage dertil. I egentlig Forstand trak det sig derfor vel ikke tilbage fra Livet, tvertimod, det blev i dets Mangfoldighed, fordi Berøringen med det var det i

---

Grækenland] der tænkes paa Kynikerne og tildels Stoikerne.

pædagogisk Henseende Nødvendige for dets egen Skyld; men Statslivet havde som saadant ingen Betydning for det, det havde ved en eller anden Hexeformel gjort det uskadeligt, indifferent, betydningsløst for sig. De Dyder, det udviklede, vare da ikke borgerlige Dyder (og det var dog egentlig de sande Dyder i Hedenskabet, der svare til de religiøse Dyder i Christendommen), det var de personlige Dyder, Mod, Tapperhed, Afholdenhed, Nøisomhed o. s. v. I vore Tider seer man naturligviis saare sjelden denne Livs-Anskuelse realiseret, fordi Enhver er for meget berørt af det Religiøse til at blive staaende ved en saadan abstrakt Bestemmelse af Dyd. Det Ufuldkomne ved denne Livs-Anskuelse sees let. Feilen laae i at Individet aldeles abstrakt havde valgt sig selv, og derfor blev den Fuldkommenhed, han attraaede og opnaaede, ligesaa abstrakt. Af den Grund var det jeg udhævede som identisk med det, at vælge sig selv, det, at angre sig selv; thi Angeren sætter Individet i den inderligste Forbindelse og det nøieste Sammenhæng med en Omverden.

Man har ofte seet, og seer endnu stundom i den christne Verden, Analogien til denne græske Livs-Anskuelse, kun at den i Christendommen ved Tilsætning af det Mystiske og det Religiøse bliver skjønnere og fyldigere. En græsk Individualitet, der udarbeidede sig selv til et fuldkomment Indbegreb af alle personlige Dyder, maa nu opnaae en saa høi Grad af Virtuositet som han vil, hans Liv er dog ikke udødeligere end den Verden, hvis Fristelse hans Dyd beseirede, hans Salighed er en eensom Selvtilfredshed, forgjængelig som alt Andet. En Mystikers Liv er nu langt dybere. Han har valgt sig selv absolut; thi skjøndt man sjeldnere hører en Mystiker udtrykke sig saaledes, skjøndt han som oftest bruger det tilsyneladende modsatte Udtryk, at han har valgt Gud, saa bliver dog, som ovenfor viist, Sagen den samme; thi hvis han ikke har valgt sig selv absolut, saa er han ikke i noget frit Forhold til Gud, og i Friheden ligger netop det Eiendommelige ved den christelige Fromhed. Dette frie Forhold udtrykkes i Mystikerens Sprog ofte saaledes, at han er det absolute Du. Mystikeren har valgt sig selv absolut og altsaa efter sin Frihed, og er altsaa *eo ipso* handlende, men hans Handling er indvortes Handling. Mystikeren vælger sig selv i sin fuldkomne Isolation, for ham er den hele Verden død og tilintetgjort, og den trættede Sjæl vælger Gud eller sig selv. Dette Udtryk, den trættede Sjæl, maa ikke misforstaaes, ikke misbruges til Mystikerens Forkleinelse, som om det var en mislig Sag, at Sjælen først naar den var bleven træt af Verden valgte Gud. Med dette

Udtryk betegner Mystikeren uden Tvivl sin Anger over, ikke før at have valgt Gud, og hans Træthed maa ikke ansees for identisk med Kjede til Livet. Allerede her vil Du see, hvor lidet ethisk Mystikerens Liv dog egentlig er anlagt, da det er Angerens høieste Udtryk at angre, at han ikke tidligere, førend han blev concret i Verden, at han ikke, medens hans Sjæl blot var bestemt abstrakt, som Barn altsaa, valgte Gud.

Mystikeren er, idet han har valgt, *eo ipso* Handlende; men hans Handling er indvortes Handling. Forsaavidt han er handlende, har da hans Liv en Bevægelse, en Udvikling, en Historie. En Udvikling kan imidlertid i den Grad være metaphysisk eller æsthetisk, at det bliver tvivlsomt, hvorvidt man i egentlig Forstand tør kalde den en Historie, da man derved jo tænker paa en Udvikling under Frihedens Form. En Bevægelse kan i den Grad være desultorisk, at det kan være tvivlsomt, hvorvidt man tør kalde den en Udvikling. Naar saaledes Bevægelsen bestaaer i at et Moment atter og atter kommer igjen, saa har man unegtelig en Bevægelse, ja, man kan maaskee opdage en Lov for Bevægelsen; men man har ingen Udvikling. Gjentagelsen i Tiden er uden Betydning, og Continuiteten mangler. Dette er i høi Grad Tilfælde med Mystikerens Liv. Det er forfærdeligt at læse en Mystikers Klager over de matte Øieblikke. Naar da det matte Øieblik er forbi, saa kommer det lyse Øieblik, og saaledes vexler hans Liv bestandig, det har vel Bevægelse, men ikke Udvikling. Hans Liv mangler Continuiteten. Det, der egentlig danner denne i en Mystikers Liv, er en Følelse, nemlig Længsel, hvad enten denne Længsel nu retter sig mod det, der er forbi, eller mod det, der skal komme. Men det, at en Følelse saaledes danner Mellemrummet, viser netop, at Sammenhængen mangler. En Mystikers Udvikling er i den Grad metaphysisk og æsthetisk bestemmet, at man ikke tør kalde den Historie, uden i samme Forstand, som man taler om en Plantes Historie. For Mystikeren er den hele Verden død, han har forelsket sig i Gud. Hans Livs Udvikling er nu denne Kjærligheds Udfoldelse. Som man har Exempel paa, at Elskende have en vis Lighed med hinanden, ogsaa i det Ydre, i Miner og Ansigtets Skikkelse, saaledes hensynker Mystikeren i Beskuelsen af Guddommen, dens Billede speiler sig mere og mere i hans elskende Sjæl, og Mystikeren fornyer saaledes og opfrisker det tabte Guds-Billede i Mennesket. Jo mere han contemplerer, jo tydeligere speiler dette Billede sig i ham, jo mere kommer han selv til at ligne dette Billede. Hans indvortes Handling bestaaer

da ikke i Erhvervelsen af de personlige Dyder, men i Udviklingen af de religiøse eller contemplative Dyder. Men selv dette er for ethisk et Udtryk for hans Liv, og derfor er Bønnen hans egentlige Liv. At ogsaa Bønnen hører med til et ethisk Liv, vil jeg ikke negte; men jo mere ethisk et Menneske lever, desto mere har Bønnen Forsættets Charakteer, saaledes at selv i Takkebønnen er der et Moment af Forsæt. Anderledes forholder det sig med Mystikerens Bøn. For ham er Bønnen desto betydningsfuldere, jo mere erotisk den er, jo mere den er opildnet af en brændende Kjærlighed. Bønnen er Udtrykket for hans Kjærlighed, det Sprog, i hvilket han ene kan tiltale Guddommen, som han har forelsket sig i. Som i Jordlivet de Elskende længes efter det Øieblik, da de kunne udaande deres Kjærlighed for hinanden, lade deres Sjæle sammensmelte i en sagte Hvisken, saaledes længes Mystikeren efter det Øieblik, da han i Bønnen ligesom kan snige sig ind i Gud. Som de Elskende føle den høieste Grad af Salighed i denne Hvisken, naar de egentlig slet Intet have at tale om, saaledes er for Mystikeren hans Bøn desto saligere, hans Kjærlighed desto lykkeligere, jo mindre den har noget Indhold, jo mere han i sit Suk næsten forsvinder for sig selv.

Det turde maaskee ikke her være af Veien lidt nærmere at udhæve det Usande i et saadant Liv, saa meget mere som enhver dybere Personlighed altid føler sig berørt deraf. Du mangler saaledes ingenlunde Momenter til, i det mindste for en Tid, at blive en Mystiker. Overhovedet mødes paa dette Gebeet de største Modsætninger, de reneste og uskyldigste Sjæle og de brødefuldeste Mennesker, de meest Begavede og de Eenfoldigste.

Først vil jeg ganske eenfoldigt udtale mig over, hvad det egentlig er, der støder mig i et saadant Liv. Dette er min individuelle Dom. Senere skal jeg da søge at vise, at det har sin Rigtighed med de af mig paapegede Misligheder, samt Grunden til dem og de forfærdelige Afveie, der ligge saa nær.

Efter min Mening kan man ikke frikjende Mystikeren for en vis Paatrængenhed i sit Forhold til Gud. At et Menneske skal elske Gud af sin ganske Sjæl og al sin Tanke, ja, at han ikke blot skal det, men at det, at gjøre det, er Saligheden selv, hvo vilde negte dette? Deraf følger imidlertid ingenlunde, at Mystikeren skal forsmaae den Tilværelse, den Virkelighed, i hvilken Gud har sat ham; thi derved forsmaaer han egentlig Guds Kjærlighed eller fordrer et andet Udtryk for den end det, Gud vil give. Her gjelder det al-

vorlige Ord af Samuel: Lydighed er Gud kjærere end Vædderens Fedme. Men denne Paatrængenhed kan stundom antage en endnu betænkeligere Skikkelse. Naar saaledes en Mystiker begrunder sit Forhold til Gud paa, at han netop er Den han er, seer sig paa Grund af en eller anden Tilfældighed som Gjenstand for Guddommens Forkjærlighed. Herved nedværdiger han nemlig Gud og sig selv. Sig selv, thi det er altid en Nedværdigelse, ved noget Tilfældigt at være væsentlig forskjellig fra Andre; Gud, thi han gjør ham til en Afgud og sig selv til en Yndling ved dennes Hof.

Hvad der dernæst er mig ubehageligt ved en Mystikers Liv, er den Blødhed og Svaghed, man ikke kan frikjende ham for. At et Menneske ønsker at være i sit inderste Hjerte forvisset om, at han elsker Gud i Sandhed og Oprigtighed, at han mangen Gang føler sig foranlediget til ret at forvisse sig derom, at han kan bede Gud at lade sin Aand vidne med hans Aand om, at han gjør det, hvo vilde negte det Skjønne og det Sande heri? Men heraf følger ingenlunde, at han hvert Øieblik vil gjentage dette Forsøg, hvert Øieblik gjøre Prøve paa sin Kjærlighed. Han vil have Sjælsstorhed nok til at troe paa Guds Kjærlighed, og da vil han ogsaa have Frimodighed til at troe paa sin Kjærlighed, og glad blive i de Forhold, der ere ham anviste, netop fordi han veed, at denne Forbliven er det sikkreste Udtryk for hans Kjærlighed, for hans Ydmyghed.

Endelig mishager en Mystikers Liv mig, fordi jeg anseer det for et Bedrag mod den Verden, i hvilken han lever, et Bedrag mod de Mennesker, med hvilke han er forbunden, eller til hvilke han kunde træde i Forhold, hvis det ikke havde behaget ham at blive Mystiker. I Almindelighed vælger Mystikeren det eensomme Liv, men dermed er Sagen ikke klar; thi Spørgsmaalet er, om han har Lov til at vælge det. Forsaavidt han har valgt det, bedrager han ikke Andre, thi han siger jo dermed: jeg vil intet Forhold have til Eder; men Spørgsmaalet er, om han har Lov til at sige det, Lov til at gjøre det. Det er især som Ægtemand, som Fader, jeg er en Fjende af Mysticisme. Mit Huusliv har ogsaa sit ἄδυτον, men dersom jeg var Mystiker, da maatte jeg jo have endnu et for mig selv alene, og da var jeg en daarlig Ægtemand. Da det nu efter min Mening, som jeg senere skal udvikle, er Pligt for

---

Samuel] 1. Samuels Bog 15. Kap. 22. Naar saaledes ɔ: f. Ex. naar.
vidne med hans Aand] Paulus, Romerbrevet 8. Kap. 16. ἄδυτον (utilgængeligt) Allerhelligste.

ethvert Menneske at gifte sig, og da det umuligt kan være min Mening, at man skal gifte sig for at blive en daarlig Ægtemand, saa seer Du let, at jeg maa have Uvillie mod al Mysticisme.

Den der eensidigen hengiver sig til et mystisk Liv, han bliver tilsidst saa fremmed for alle Mennesker, at ethvert Forhold, endog det ømmeste og inderligste, bliver ham ligegyldigt. I den Forstand er det ikke, at man skal elske Gud høiere end Fader og Moder, saa selvkjærlig er Gud ikke, ei heller er han en Digter, der ønsker at plage Mennesker ved de rædsomste Collisioner, og der lod sig vel neppe tænke nogen rædsommere, end om der virkelig var Collision mellem Kjærlighed til Gud og Kjærlighed til de Mennesker, til hvem han i vort eget Hjerte har nedlagt Kjærlighed. Du har vel ikke glemt den unge Ludvig Blackfeldt, som vi begge for en Deel Aar siden levede i megen Berøring med, jeg i Særdeleshed. Han var visselig et meget begavet Hoved, hans Ulykke blev, at han eensidigen fortabte sig i en ikke saa meget christelig som indisk Mysticisme. Havde han levet i Middelalderen, vilde han udentvivl have fundet Tilhold i et Kloster. Vor Tid har ikke saadanne Hjælpemidler. Løber et Menneske nu vild, saa maa han nødvendigviis gaae under, hvis han ikke aldeles helbredes; en saadan relativ Frelse have vi ikke at byde ham. Du veed, han endte med et Selvmord. Til mig havde han et Slags Fortrolighed, og gjorde forsaavidt et Brud paa sin Yndlingstheori, at man ikke skulde sætte sig i Forhold til noget Menneske, men umiddelbart til Gud. Hans Fortrolighed til mig var da heller ikke stor, og han aabnede sig aldrig ganske for mig. I det sidste Halvaar, han levede, var jeg med Angst Vidne til hans excentriske Bevægelser. Flere Gange er det vel muligt, at jeg har standset ham; med Bestemthed kan jeg ikke vide det, da han aldrig aabnede sig for Nogen. Han havde en ualmindelig Gave til at skjule sine Sjælstilstande, og til at give en Lidenskab en anden Lidenskabs Udseende. Endelig endte han da selv sit Liv, uden at Nogen kunde forklare Grunden dertil. Hans Læge meente, at det var en partiel Afsindighed; det var nu meget fornuftigt meent af Lægen. Hans Aand var i en vis Forstand usvækket til det sidste Øieblik. Du veed maaskee ikke, at der existerer et Brev fra ham til hans Broder, Justitsraaden, hvori han underrettede denne om sit Forehavende. Jeg lader en Afskrift deraf følge hermed. Det har en

---

høiere end Fader og Moder] Matthæus 10. Kap. 37, sml. 35.

rystende Sandhed og er et høist objectivt Udtryk for den fuldkomne Isolations sidste Agoni.*)

Den stakkels Ludvig var vistnok ikke religiøst bevæget, men dog var han mystisk bevæget; thi det Eiendommelige ved det Mystiske er ikke det Religiøse, men Isolationen, i hvilken Individet, uden at agte noget Forhold til den givne Virkelighed, vil sætte sig i umiddelbar Rapport til det Evige. At man, saasnart man nævner det Ord: Mystisk, nærmest og strax tænker paa noget Religiøst, har sin Grund deri, at det Religiøse har en Tilbøielighed til at isolere Individet, Noget den simpleste Iagttagelse kan overbevise Dig om. Du gaaer maaskee sjeldnere i Kirke; men er vel desto mere iagttagende. Har Du ikke lagt Mærke til, at skjøndt man i en vis Forstand faaer Indtrykket af en Menighed, saa føler dog den Enkelte sig isoleret; man bliver hinanden fremmed, og det er ligesom først igjennem en lang Omvei, at man atter forenes. Og hvoraf kommer det uden deraf, at den Enkelte føler sit Gudsforhold saa stærkt i hele dets Inderlighed, at hans jordiske Forhold ved Siden deraf tabe deres Betydning. For et sundt Menneske vil dette Øieblik ikke vare længe, og en saadan momentan Fjernelse

---

*) »Høistærede Hr. Justitsraad!

Jeg skriver til Dem, fordi De paa en Maade er mig den Nærmeste, paa en anden Maade er De mig ikke nærmere end andre Mennesker. Naar De modtager disse Linier, er jeg ikke mere. Skulde Nogen spørge Dem om Grunden, saa kan De sige, der var engang en Prindsesse, som hed Morgenskjøn, eller noget andet Lignende; thi saaledes vilde jeg selv svare, hvis jeg kunde have havt den Glæde at overleve mig selv. Skulde Nogen spørge Dem om Anledningen, kan De sige, at det var i Anledning af den store Ildebrand. Skulde Nogen spørge Dem om Tiden, kan De sige, at det var i den for mig saa mærkelige Juli Maaned. Skulde Ingen spørge Dem om nogen af Delene, saa skal De intet svare.

Ikke anseer jeg et Selvmord for noget Roesværdigt. Det er ikke af Forfængelighed jeg har besluttet mig dertil. Derimod troer jeg paa Rigtigheden af den Sætning, at intet Menneske kan taale at see det Uendelige. Det har viist sig engang for mig i intellectuel Henseende, og Udtrykket derfor er Uvidenhed. Uvidenhed er nemlig det negative Udtryk for den uendelige Viden. Et Selvmord er det negative Udtryk for den uendelige Frihed. Det er en Form af den uendelige Frihed, men den negative Form. Held Den, som finder den positive.

Med Høiagtelse

Deres ærbødige.«

er saa langt fra at være et Bedrag, at den snarere forøger de jordiske Forholds Inderlighed. Men hvad der saaledes kan være sundt som Moment, det bliver, naar det eensidigen udvikles, en høist betænkelig Sygdom.

Da jeg ikke er i Besiddelse af theologisk Dannelse, saa seer jeg mig ikke istand til, udførligere at udvikle den religiøse Mysticisme. Jeg har kun betragtet den fra mit ethiske Standpunkt, og derfor har jeg, med Rette troer jeg, givet det Ord Mysticisme et langt større Omfang, end det ellers pleier at have. At der i den religiøse Mysticisme findes saare meget skjønt, at de mange dybe og alvorlige Naturer, der have hengivet sig dertil, i deres Liv have erfaret Meget og saaledes ere blevne skikkede til at tjene Andre, der ville vove sig ind paa denne farlige Vei, med Raad og Anviisning og Vink, derom tvivler jeg ikke, men desuagtet bliver denne Vei ikke blot en farlig Vei, men en Afvei. En Inconseqvents ligger der altid deri. Naar Mystikeren overhovedet ikke agter Virkeligheden, saa sees ikke, hvorfor han ikke med samme Mistro betragter det Moment i Virkeligheden, da han blev berørt af det Høiere.

Mystikerens Feil er da ikke, at han vælger sig selv, thi det gjør han efter min Anskuelse vel i, men hans Feil er, at han ikke vælger sig rigtigt, han vælger efter sin Frihed, og dog vælger han ikke ethisk; men man kan kun vælge sig selv efter sin Frihed, naar man vælger sig ethisk; men ethisk kan man kun vælge sig selv ved at angre sig selv, og kun ved at angre sig selv bliver man concret, og kun som concret Individ er man et frit Individ. Mystikerens Feil ligger derfor ikke i noget Senere, den ligger i den allerførste Bevægelse. Anseer man denne for rigtig, saa er enhver Fjernelse fra Livet, enhver asketisk Selvplagelse kun en yderligere og rigtig Conseqvents. Mystikerens Feil er, at han i Valget ikke bliver concret for sig selv og heller ei for Gud; han vælger sig selv abstrakt og mangler derfor Gjennemsigtighed. Dersom man nemlig troer, at det Abstrakte er det Gjennemsigtige, saa tager man feil; det Abstrakte er det Uklare, det Taagede. Hans Forelskelse i Gud har derfor sit høieste Udtryk i en Følelse, en Stemning; i Aftenskumringen, i Taagernes Tid smelter han sammen med sin Gud i ubestemte Bevægelser. Men naar man vælger sig selv abstrakt, da vælger man sig ikke ethisk. Først naar man i Valget har overtaget sig selv, iført sig sig selv, gjennemtrængt sig selv totalt saaledes, at enhver Bevægelse er ledsaget af Bevidstheden om et Ansvar for sig selv, først da har man valgt sig selv ethisk, først da har man angret sig selv, først da er man concret, først

da er man i sin totale Isolation i absolut Continuitet med den Virkelighed, man tilhører.

Denne Bestemmelse, at det, at vælge sig selv, er identisk med det, at angre sig selv, kan jeg ikke ofte nok komme tilbage paa, hvor simpel den forresten i og for sig er. Om denne dreier nemlig Alt sig. Mystikeren angrer ogsaa, men han angrer sig ud af sig selv, ikke ind i sig selv, han angrer metaphysisk, ikke ethisk. At angre æsthetisk er afskyeligt, fordi det er Blødagtighed; at angre metaphysisk er en utidig Overflødighed, thi Individet har jo ikke skabt Verden og behøver da ikke at tage sig den Ting saa nær, om Verden virkelig skulde være Forfængelighed. Mystikeren vælger sig selv abstrakt, og derfor maa han ogsaa angre sig selv abstrakt. Dette kan man bedst see af Mystikerens Dom om Tilværelsen, den endelige Virkelighed, i hvilken han dog lever. Mystikeren lærer nemlig, at denne er Forfængelighed, Skuffelse, Synd; men enhver saadan Dom er en metaphysisk Dom, og bestemmer ikke mit Forhold ethisk til den. Selv naar han siger, at Endeligheden er Synd, saa siger han dermed dog nærmest det Samme, som naar han kalder den Forfængelighed. Vil han derimod fastholde det Ord »Synd« ethisk, saa bestemmer han sit Forhold dertil ikke ethisk, men metaphysisk, thi det ethiske Udtryk vilde ikke være at flye bort, men at gaae ind deri, at ophæve det, eller at bære det. Den ethiske Anger har kun to Bevægelser, enten ophæver den sin Gjenstand eller den bærer den. Disse to Bevægelser antyde ogsaa et concret Forhold mellem det angrende Individ og det, der er Gjenstand for hans Anger, hvorimod det, at flye bort, udtrykker et abstrakt Forhold.

Mystikeren vælger sig selv abstrakt, man kan derfor sige, han vælger sig selv bestandig ud af Verden; men Følgen deraf er, at han ikke kan vælge sig selv tilbage i Verden igjen. Det sande concrete Valg er det, hvorved jeg i samme Øieblik som jeg vælger mig ud af Verden, vælger mig tilbage i Verden. Naar jeg nemlig angrende vælger mig selv, saa samler jeg mig selv i hele min endelige Concretion, og idet jeg saaledes har valgt mig selv ud af Endeligheden, er jeg i den absoluteste Continuitet med denne.

Da Mystikeren vælger sig selv abstrakt, saa er hans Ulykke, at han har saa vanskeligt ved at komme i Bevægelse, eller rettere sagt, at det er ham en Umulighed. Som det gaaer Dig med Din jordiske første Kjærlighed, saaledes gaaer det Mystikeren med hans religiøse første Kjærlighed. Han har smagt dens hele Salighed, og har nu Intet at gjøre uden at vente paa, om den vil komme igjen i ligesaa megen Herlighed, og herom kan han let fristes til at nære

en Tvivl, der er den saa ofte af mig paapegede, at Udvikling er Tilbagegang, er en Sætten af. For en Mystiker er Virkeligheden en Forsinkelse, ja af saa betænkelig Art, at han næsten løber Fare for, at Livet berøver ham hvad han engang har eiet. Vilde man derfor spørge en Mystiker, hvad er Livets Betydning, saa vilde han maaskee svare: det er Livets Betydning at lære Gud at kjende, at forelske sig i ham. Dette er imidlertid ikke Svar paa Spørgsmaalet; thi her er Livets Betydning opfattet som Moment, ikke som Succession. Naar jeg derfor vilde spørge ham, hvilken Betydning har det for Livet, at Livet har havt denne Betydning, eller med andre Ord, hvilken er Timelighedens Betydning, saa har han ikke Stort at svare, i ethvert Tilfælde ikke meget Glædeligt. Siger han, at Timeligheden er en Fjende, der skal overvindes, saa maatte man da nærmere spørge, om det ingen Betydning skulde have, at denne Fjende blev overvunden. Dette mener Mystikeren egentlig ikke, og helst vilde han dog være færdig med Timeligheden. Som han derfor miskjendte Virkeligheden og fik den metaphysisk opfattet som Forfængelighed, saa miskjender han nu det Historiske og faaer det metaphysisk opfattet som unyttig Møie. Den høieste Betydning, han da kan tillægge Timeligheden, er, at den er en Prøvetid, i hvilken man atter og atter gjør Prøve, uden at der dog egentlig resulterer Noget deraf, eller at man er kommen videre, end man var i Begyndelsen. Dette er imidlertid en Miskjendelse af Timeligheden, thi vel beholder den altid Noget af en *ecclesia pressa* i sig, men den er tillige Muligheden af den endelige Aands Forherligelse. Det er netop det Skjønne ved Timeligheden, at den uendelige og den endelige Aand i den skilles ad, og det er netop den endelige Aands Storhed, at Timeligheden er den anviist. Timeligheden er derfor ikke til, om jeg saa tør sige, for Guds Skyld, for at han i den, at jeg skal tale mystisk, kan prøve og forsøge den Elskende, men den er til for Menneskets Skyld og er den største Naadegave af alle. Deri ligger nemlig et Menneskes evige Værdighed, at han kan faae Historie, deri ligger det Guddommelige i ham, at han selv, hvis han vil, kan give denne Historie Continuitet; thi det faaer den først, naar den ikke er Indbegrebet af hvad der er skeet eller hændt mig, men min egen Gjerning, saaledes, at selv det, der er hændt mig, ved mig er forvandlet og overført fra Nødvendighed til Frihed. Dette er det Misundelsesværdige ved et Menneskeliv, at man kan komme Guddommen til Hjælp, kan forstaae

---

Sætten af ɔ: Sætten til, Tagen af. *ecclesia pressa* undertrykt Kirke.

ham, og det er igjen den eneste et Menneske værdige Maade at forstaae ham paa, at man i Frihed tilegner sig Alt hvad der tilkommer En, baade det Glade og det Sørgelige. Eller synes det Dig ikke saa? Mig forekommer det saaledes, ja jeg synes, at man blot behøvede at sige det høit til et Menneske for at gjøre ham misundelig paa sig selv.

De tvende her antydede Standpunkter kunne nu ansees for Forsøg paa at realisere en ethisk Livs-Anskuelse. Grunden, hvorfor det ikke lykkes, er den, at Individet har valgt sig selv i sin Isolation, eller har valgt sig selv abstrakt. Dette kan ogsaa udtrykkes saaledes, at Individet ikke har valgt sig selv ethisk. Han er derfor ikke i Sammenhæng med Virkeligheden, og naar dette er Tilfældet, saa kan ingen ethisk Livs-Anskuelse gjennemføres. Den, der derimod ethisk vælger sig selv, han vælger sig concret som dette bestemte Individ, og denne Concretion opnaaer han derved, at denne Vælgen er identisk med denne Angren, der ratihaberer Valget. Individet bliver sig da bevidst som dette bestemte Individ, med disse Evner, disse Tilbøieligheder, disse Drifter, disse Lidenskaber, paavirket af denne bestemte Omgivelse, som dette bestemte Produkt af en bestemt Omverden. Men idet han saaledes bliver sig bevidst, overtager han det Altsammen under sit Ansvar. Han hæsiterer ikke, om han skal tage det Enkelte med eller ikke; thi han veed, at der er noget langt Høiere, der gaaer tabt, hvis han ikke gjør det. Han er da i Valgets Øieblik i den fuldkomneste Isolation, thi han trækker sig ud af Omgivelsen; og dog er han i samme Moment i absolut Continuitet, thi han vælger sig selv som Produkt; og dette Valg er Frihedens Valg, saaledes, at idet han vælger sig selv som Produkt, han ligesaa godt kan siges at producere sig selv. Han er da i Valgets Øieblik ved Slutningen, thi hans Personlighed slutter sig sammen; og dog er han i samme Øieblik netop ved Begyndelsen, thi han vælger sig selv efter sin Frihed. Som Produkt er han indeklemt i Virkelighedens Former, i Valget gjør han sig selv elastisk, forvandler hele sin Udvorteshed til Indvorteshed. Han har sin Plads i Verden, i Friheden vælger han selv sin Plads, det er, han vælger denne Plads. Han er et bestemt Individ, i Valget gjør han sig selv til et bestemt Individ, til det samme nemlig; thi han vælger sig selv.

Individet vælger da sig selv som en mangfoldig bestemmet Concretion, og vælger sig derfor efter sin Continuitet. Denne Con-

---

hvad der tilkommer En ɔ: falder i Ens Lod.

cretion er Individets Virkelighed; men da han vælger den efter sin Frihed, saa kan man ogsaa sige, at den er hans Mulighed, eller, for ikke at bruge et saa æsthetisk Udtryk, at den er hans Opgave. Den, der lever æsthetisk, seer nemlig overalt kun Muligheder, disse udgjøre for ham den tilkommende Tids Indhold, hvorimod Den, der lever ethisk, overalt seer Opgaver. Denne sin virkelige Concretion seer Individet da som Opgave, som Maal, som Formaal. Men det, at Individet seer sin Mulighed som sin Opgave, det udtrykker netop hans Souverainetet over sig selv, hvilken han aldrig opgiver, om han end paa den anden Side ikke behager sig i den høist ugenerede Souverainetet, som en Konge uden Land altid har. Dette giver det ethiske Individ en Sikkerhed, som Den, der lever blot æsthetisk, aldeles mangler. Den der lever æsthetisk, han venter Alt udenfra. Deraf den sygelige Angst, hvormed mange Mennesker tale om det Forfærdelige i, ikke at være kommen paa sin Plads i Verden. Hvo vil negte det Glædelige i, ret at have grebet heldigt i denne Henseende; men en saadan Angst tyder altid paa, at Individet venter Alt af Pladsen, Intet af sig selv. Den der lever ethisk, han vil ogsaa see at vælge sin Plads rigtigt; mærker han imidlertid, at han har grebet feil, eller at der reiser sig Hindringer, som ikke staae i hans Magt, saa taber han ikke Modet; thi Souveraineteten over sig selv opgiver han ikke. Han seer strax sin Opgave, og er derfor øieblikkeligt handlende. Saaledes seer man ogsaa ofte Mennesker, der frygte for, at de, naar de engang forelske sig, ikke skulle faae en Pige, der netop er det Ideal, der passer for dem. Hvo vil negte det Glædelige i at faae en saadan Pige; men paa den anden Side er det dog en Overtro, at det, der ligger udenfor et Menneske, er det, der kan gjøre ham lykkelig. Den der lever ethisk, han ønsker ogsaa at være lykkelig i sit Valg; viser det sig imidlertid, at Valget dog ikke er ganske efter Ønske, saa taber han ikke Modet, han seer strax sin Opgave, og at Kunsten ikke er at ønske, men at ville. Mange, der dog have en Forestilling om hvad et Menneskeliv er, ønske at være samtidige med store Begivenheder, at være indviklede i betydningsfulde Livsforhold. Hvo vil negte, at Sligt har sin Gyldighed; men paa den anden Side er det dog Overtro at mene, at Begivenhed og Livsforhold som saadanne gjøre et Menneske til Noget. Den der lever ethisk, han veed, at det, det kommer an paa, er, hvad man seer i ethvert Forhold, og med hvilken Energi man betragter det, og at Den, der saaledes danner sig selv i de ubetydeligste Livsforhold, kan opleve Mere end Den der har været Vidne til, ja

Part i de mærkeligste Begivenheder. Han veed, at der overalt er en Dandseplads, at selv det ringeste Menneske har sin, at hans Dands, naar han selv vil, kan være ligesaa skjøn, ligesaa gracieus, ligesaa mimisk, ligesaa bevæget som deres, hvem der blev anviist Plads i Historien. Det er denne Fægter-Dygtighed, denne Smidighed, der egentlig er det udødelige Liv i det Ethiske. Om Den, der lever æsthetisk, gjelder det gamle Ord, at være — eller ikke at være, og jo mere æsthetisk han faaer Lov til at leve, desto flere Betingelser fordrer hans Liv, og naar blot den mindste af dem ikke opfyldes, saa er han død; Den, der lever ethisk, har altid en Udvei, naar Alt gaaer ham imod, naar Uveirets Mørke ruger saaledes over ham, at hans Nabo ikke kan see ham, er han dog ikke gaaet under, der er dog altid et Punkt, han holder fast, og det er — sig selv.

Kun een Ting vil jeg ikke undlade at indskjærpe, at saasnart Ethikerens Gymnastik bliver til en Experimenteren, saa har han ophørt at leve ethisk. Al saadan gymnastisk Experimenteren er ikke Andet end hvad Sophistik er paa Erkjendelsens Gebeet.

Her vil jeg nu erindre om den Bestemmelse, jeg i det Foregaaende gav af det Ethiske, at det er det, hvorved et Menneske bliver det, han bliver. Det vil da ikke gjøre Individet til et andet, men til det selv; det vil ikke tilintetgjøre det Æsthetiske, men forklare det. For at et Menneske skal leve ethisk er det nødvendigt, at han bliver sig bevidst, saa gjennemgribende, at ingen Tilfældighed undgaaer ham. Denne Concretion vil det Ethiske ikke udslette, men seer i denne sin Opgave, seer det, hvoraf det skal danne, og det, det skal danne. I Almindelighed betragter man det Ethiske aldeles abstrakt og har derfor en hemmelig Gru for det. Det Ethiske betragtes da som noget Personligheden Fremmed, og man krymper sig ved at hengive sig til det, da man dog ikke ret kan være sikker paa, hvad det i Tidens Længde kan føre til. Saaledes frygte ogsaa mange Mennesker for Døden, fordi de nære dunkle og uklare Forestillinger om, at Sjælen i Døden skulde gaae over i en anden Tingenes Orden, hvor der herskede Love og Vedtægter, der vare aldeles forskjellige fra dem, de i denne Verden havde lært at kjende. Grunden til en saadan Frygt for Døden er da Individets Utilbøielighed til at blive sig selv gjennemsigtigt, thi saafremt man vil det, saa indseer man let det Urimelige i denne Frygt. Saaledes ogsaa med det Ethiske; naar et Menneske frygter Gjen-

---

Dandseplads] sml. S. 57, Anm.

nemsigtighed, saa flyer han altid det Ethiske, thi Andet vil dette egentlig ikke.

I Modsætning til en æsthetisk Livs-Anskuelse, der vil nyde Livet, hører man ofte omtale en anden Livs-Anskuelse, der sætter Livets Betydning i at leve for Opfyldelsen af sine Pligter. Hermed vil man da betegne en ethisk Livs-Anskuelse. Udtrykket er imidlertid meget ufuldkomment, og man skulde næsten troe, at det var opfundet for at bringe det Ethiske i Miscredit; saa meget er vist, at man i vor Tid ofte seer det brugt saaledes, at man næsten kommer til at smile, saaledes naar Scribe lader denne Sætning foredrage med en vis lavcomisk Alvor, der danner en meget misrecommanderende Modsætning til Nydelsens Glæde og Munterhed. Feilen er den, at Individet sættes i et udvortes Forhold til Pligten. Det Ethiske bestemmes som Pligt, og Pligt igjen som en Mangfoldighed af enkelte Sætninger, men Individet og Pligten staae udenfor hinanden. Et saadant Pligtliv er naturligviis saare uskjønt og kjedsommeligt, og dersom det Ethiske ikke havde et langt dybere Sammenhæng med Personligheden, saa vilde det altid blive saare vanskeligt at forfægte det ligeoverfor det Æsthetiske. At der gives mange Mennesker, der ikke komme videre, vil jeg ikke negte; men det ligger ikke i Pligten, men i Menneskene.

Besynderligt nok er det, at man ved det Ord Pligt kan komme til at tænke paa et udvortes Forhold, da dette Ords Derivation selv antyder, at det er et indvortes Forhold; thi det, der paaligger mig, ikke som dette tilfældige Individ, men efter mit sande Væsen, det staaer jo dog vel i det inderligste Forhold til mig selv. Pligten er nemlig ikke et Paalæg, men Noget, der paaligger. Naar Pligten sees saaledes, da er dette et Tegn paa, at Individet er orienteret i sig selv. Pligten vil da ikke adsplitte sig for ham i en Mangfoldighed af enkelte Bestemmelser; thi dette tyder altid paa, at han kun staaer i et udvortes Forhold til den. Han har iført sig Pligten, den er ham Udtrykket for hans inderste Væsen. Naar han saaledes har orienteret sig i sig selv, da har han fordybet sig i det Ethiske, og han vil ikke jage sig selv stakaandet paa at opfylde sine Pligter. Det sande ethiske Individ har derfor en Ro og Sikkerhed i sig selv, fordi han ikke har Pligten udenfor sig men i sig. Jo dybere et Menneske ethisk har anlagt sit Liv, desto mindre vil han føle Trang til, hvert Øieblik at tale om Pligten, hvert Øieblik at æng-

---

Scribe] der tænkes maaske paa Raymond i »Aurelia« (kgl. Theaters Repertoire Nr. 65, Kbhvn. 1834).

stes for, om han opfylder den, hvert Øieblik at raadføre sig med Andre om, hvad der dog er hans Pligt. Naar det Ethiske sees rigtigt, gjør det Individet uendelig sikkert i sig selv, naar det ikke sees rigtigt, gjør det Individet aldeles usikkert, og jeg kan ikke tænke mig en ulykkeligere eller qvalfuldere Existents, end naar et Menneske har faaet Pligten udenfor sig, og dog bestandig vil realisere den.

Seer man det Ethiske udenfor Personligheden og i et udvortes Forhold til denne, saa har man opgivet Alt, saa har man fortvivlet. Det Æsthetiske som saadant er Fortvivlelse, det Ethiske er det Abstrakte og som saadant uformuende til at frembringe det Mindste. Naar man derfor stundom seer Mennesker med en vis redelig Iver slide og slæbe for at realisere det Ethiske, der som en Skygge bestandig flygter, saasnart de gribe efter den, saa er det baade comisk og tragisk.

Det Ethiske er det Almene og saaledes det Abstrakte. I sin fuldkomne Abstraktion er derfor det Ethiske altid forbydende. Saaledes viser det Ethiske sig som Lov. Saasnart det Ethiske er befalende, saa har det allerede Noget af det Æsthetiske i sig. Jøderne vare Lovens Folk. De forstode derfor ypperlig de fleste Bud i Moseloven; men det Bud, de ikke synes at have forstaaet, var det Bud, som Christendommen nærmest knyttede sig til: Du skal elske Gud af Dit ganske Hjerte. Dette Bud er heller ikke negativt, er heller ikke abstrakt, det er i høieste Grad positivt og i høieste Grad concret. Naar det Ethiske bliver concretere, da gaaer det over i Bestemmelsen af Sæder. Men Realiteten af det i denne Henseende Ethiske ligger i Realiteten af en folkelig Individualitet, og her har da allerede det Ethiske optaget et æsthetisk Moment i sig. Dog er det Ethiske endnu abstrakt og lader sig ikke realisere tilfulde, fordi det ligger udenfor Individet. Først naar Individet selv er det Almene, først da lader det Ethiske sig realisere. Det er denne Hemmelighed, der ligger i Samvittigheden, det er denne Hemmelighed, det individuelle Liv har med sig selv, at det paa eengang er et individuelt Liv og tillige det Almene, om ikke umiddelbart som saadant, saa dog efter sin Mulighed. Den der betragter Livet ethisk, han seer det Almene, og Den der lever ethisk, han udtrykker i sit Liv det Almene, han gjør sig til det almene Menneske, ikke derved, at han afförer sig sin Concretion, thi saa bliver han til slet Intet, men derved, at han iförer sig den og gjennemtrænger den med det Almene. Det almene Menneske er nemlig ikke et Phantom, men ethvert Menneske er det almene Menneske, det vil sige, ethvert Menneske er anviist den Vei, ad

hvilken han bliver det almene Menneske. Den der lever æsthetisk, han er det tilfældige Menneske, han troer at være det fuldkomne Menneske derved, at han er det eneste Menneske; Den, der lever ethisk, arbeider hen til at blive det almene Menneske. Naar saaledes et Menneske er æsthetisk forelsket, saa spiller det Tilfældige en uhyre Rolle, og det er ham af Vigtighed, at der er Ingen, der har elsket saaledes, med de Nuancer, som han; naar Den, der lever ethisk, gifter sig, saa realiserer han det Almene. Derfor bliver han ingen Hader af det Concrete, men han har et Udtryk mere, dybere end ethvert æsthetisk Udtryk, idet han i Kjærligheden seer en Aabenbarelse af det Almeen-Menneskelige. Den, der lever ethisk, har da sig selv som sin Opgave. Hans Selv er som umiddelbart tilfældigt bestemt, og Opgaven er den, at sammenarbeide det Tilfældige og det Almene.

Det ethiske Individ har da ikke Pligten udenfor sig, men i sig; i Fortvivlelsens Øieblik kommer dette tilsyne og arbeider sig nu frem gjennem det Æsthetiske i og med dette. Om det ethiske Individ kan man sige, at han er som det stille Vand, der har den dybe Grund, hvorimod Den, der lever æsthetisk, blot er overfladisk bevæget. Naar derfor det ethiske Individ har fuldendt sin Opgave, har stridt den gode Strid, saa er han kommen dertil, at han er bleven det eneste Menneske, det vil sige, at der er intet Menneske saaledes som han, og tillige, at han er bleven det almene Menneske. At være det eneste Menneske, er i og for sig ikke noget saa Stort, thi det har ethvert Menneske tilfælleds med enhver Naturfrembringelse; men at være det saaledes, at han deri tillige er det Almene, det er den sande Livs-Kunst.

Personligheden har da det Ethiske ikke udenfor sig, men i sig, og det bryder frem af dette Dyb. Det gjelder da, som sagt, om at den ikke i en abstrakt og indholdsløs Stormen tilintetgjør det Concrete, men assimilerer sig det. Da det Ethiske saaledes ligger dybest i Sjælen, saa falder det ikke altid i Øinene, og et Menneske, der lever ethisk, kan gjøre aldeles det Samme som Den der lever æsthetisk, saaledes, at det længe kan skuffe; men tilsidst kommer der et Øieblik, hvor det viser sig, at Den, der lever ethisk, har en Grændse, som den Anden ikke kjender. I denne Forvisning om, at hans Liv er anlagt ethisk, hviler Individet med tryg Sikkerhed og plager derfor ikke sig selv og Andre med spidsfindig Ængstelighed over dette eller hiint. At nemlig Den, der lever ethisk, har et heelt Spatium for det Indifferente, finder jeg ganske i sin Orden, og det er netop en Veneration for det Ethiske, at man ikke vil tvinge det ind i enhver Ubetydelighed. En saadan

Stræben, der altid mislykkes, finder man ogsaa kun hos dem, der ikke have Mod til at troe paa det Ethiske, og som i dybere Forstand mangle indre Sikkerhed. Der gives Mennesker, hvis Pussillanimitet man netop kjender derpaa, at de aldrig kunne blive færdige med det Totale, fordi dette netop for dem er det Mangfoldige, men disse ligge ogsaa udenfor det Ethiske, naturligviis ikke af nogen anden Grund end formedelst Villiens Svaghed, der som al anden Aandssvaghed kan betragtes som en Art Afsindighed. Saadanne Menneskers Liv gaae op i at afsie Myggen. De have hverken Forestilling om det Ethiskes skjønne og rene Alvor, eller om det Indifferentes sorgløse Glæde. Dog er naturligviis det Indifferente for det ethiske Individ dethroniseret, og han kan hvert Øieblik sætte det Grændse. Saaledes troer man ogsaa, at der er et Forsyn til, og Sjælen hviler trygt i denne Forvisning, og dog vilde man ikke falde paa at forsøge at gjennemtrænge enhver Tilfældighed med denne Tanke, eller hvert Minut at blive sig denne Tro bevidst. At ville det Ethiske uden at forstyrres af det Indifferente, at troe paa et Forsyn uden at forstyrres af Tilfældighed, er en Sundhed, der kan erhverves og bevares, naar et Menneske selv vil det. Ogsaa i denne Henseende gjelder det om at see Opgaven, at denne, forsaavidt et Menneske har Tilbøielighed til saaledes at adspredes, er den, at gjøre Modstand, at holde det Uendelige fast, og ikke at rende med Liimstangen.

Den der ethisk vælger sig selv, han har sig selv som sin Opgave, ikke som en Mulighed, ikke som et Legetøi for sin Vilkaarligheds Spil. Ethisk kan han kun vælge sig, naar han vælger sig i Continuitet, og han har saaledes sig selv som en mangfoldig bestemmet Opgave. Denne Mangfoldighed søger han ikke at udslette eller forflygtige, tvertimod angrer han sig fast i den, fordi denne Mangfoldighed er ham selv, og kun ved angrende at fordybe sig i den, kan han komme til sig selv, da han ikke antager, at Verden begynder med ham, eller at han skaber sig selv; det Sidste har Sproget selv stemplet med Foragt, og man siger altid foragteligt om et Menneske: han skaber sig. Men idet han angrende vælger sig selv, er han handlende, ikke i Retning af Isolation, men i Retning af Continuitet.

Lad os nu engang sammenstille et ethisk og et æsthetisk Individ. Hovedforskjellen, hvorom Alt dreier sig, er den, at det ethiske Individ er sig selv gjennemsigtigt og ikke lever ins Blaue hinein, som det æsthetiske Individ gjør det. Med denne Forskjel er Alt givet. Den, der lever ethisk, har seet sig selv, kjender sig selv, gjennemtrænger med sin Bevidsthed sin hele Concretion, tillader

ikke ubestemte Tanker at pusle om i ham, ikke fristende Muligheder at adsprede ham med deres Gjøgleværk, han er ikke sig selv som et Hexebrev, der snart kan komme Eet ud af, snart et Andet, alt eftersom man vender og dreier det. Han kjender sig selv. Det Udtryk *γνωθι σεαυτον* er ofte nok blevet gjentaget, og man har deri seet Maalet for hele Menneskets Stræben. Det er ogsaa ganske rigtigt, men dog er det ligesaa vist, at det ikke kan være Maalet, dersom det ikke tillige er Begyndelsen. Det ethiske Individ kjender sig selv, men dette Kjendskab er ikke en blot Contemplation, thi saa bliver Individet bestemmet efter dets Nødvendighed, det er en Besindelse paa sig selv, der selv er en Handling, og derfor har jeg med Flid brugt det Udtryk at vælge sig selv, istedetfor at kjende sig selv. Idet da Individet kjender sig selv, er han ikke færdig, tvertimod er dette Kjendskab i høi Grad frugtbart, og af dette Kjendskab fremgaaer det sande Individ. Dersom jeg vilde være aandrig, kunde jeg her sige, at Individet paa en lignende Maade kjendte sig selv, som naar det i det Gamle Testamente hedder, at Adam kjendte Eva. Ved Individets Omgang med sig selv besvangres Individet med sig selv og føder sig selv. Det Selv, Individet kjender, er paa eengang det virkelige Selv og det ideale Selv, som Individet har udenfor sig som det Billede, i hvis Lighed det skal danne sig, og som det dog paa den anden Side har i sig, da det er det selv. Kun i sig selv har Individet det Formaal, hvorefter han skal stræbe, og dog har han dette Formaal udenfor sig, idet han stræber derefter. Troer nemlig Individet, at det almene Menneske ligger udenfor ham, at det udenfra skal komme ham imøde, saa er han desorienteret, saa har han en abstrakt Forestilling, og hans Methode bliver altid en abstrakt Tilintetgjørelse af det oprindelige Selv. Kun i sig selv kan Individet faae Oplysning om sig selv. Derfor har det ethiske Liv denne Dobbelthed, at Individet har sig selv udenfor sig selv i sig selv. Det typiske Selv er imidlertid det ufuldkomne Selv, thi det er kun en Propheti, og derfor ikke det virkelige. Imidlertid ledsager det ham bestandigt; men jo mere han realiserer det, jo mere svinder det ind i ham, indtil det tilsidst, istedetfor at vise sig foran ham, ligger bag ved ham som en afbleget Mulighed. Det gaaer med dette Billede som med Menneskets Skygge. Om Morgenen kaster Mennesket sin Skygge foran sig, om Middagen gaaer

---

γνῶθι σεαυτόν kjend dig selv, en Indskrift paa Oraklet i Delphi. i det Gamle Testamente] 1. Mosebog 4. Kap. 1.

den næsten ubemærkelig ved Siden af ham, om Aftenen falder den bag ved ham. Naar Individet har kjendt sig selv og har valgt sig selv, saa er han ifærd med at realisere sig selv, men da han frit skal realisere sig selv, saa maa han vide, hvad det er, han vil realisere. Det han vil realisere, er da vel sig selv, men det er hans ideale Selv, som han dog intet andet Steds faaer end i sig selv. Holder man ikke fast paa, at Individet har det ideale Selv i sig selv, saa bliver hans Digten og Tragten abstrakt. Den, der vil copiere et andet Menneske, og Den, der vil copiere det normale Menneske, blive, om end paa forskjellig Maade, begge lige affecteerte.

Det æsthetiske Individ betragter sig selv i sin Concretion og distingverer nu *inter et inter*. Han seer Noget som tilfældigt ham tilhørende, Andet som væsentligt. Denne Distinction er imidlertid yderst relativ; thi saalænge et Menneske blot lever æsthetisk, tilhører Alt ham egentlig lige tilfældigt, og det er blot Mangel paa Energi, naar et æsthetisk Individ fastholder denne Distinction. Det ethiske Individ har i Fortvivlelsen lært dette, han har derfor en anden Distinction; thi ogsaa han adskiller mellem det Væsentlige og det Tilfældige. Alt hvad der er sat ved hans Frihed tilhører ham væsentligt, hvor tilfældigt det end kan synes at være, Alt hvad der ikke er det, er ham tilfældigt, hvor væsentligt det end kan synes at være. Denne Distinction er imidlertid for det ethiske Individ ikke en Frugt af hans Vilkaarlighed, saa det kunde synes, at han havde Magtfuldkommenhed til at gjøre sig selv til hvad han vilde. Vel tør nemlig det ethiske Individ bruge det Udtryk, at han er sin egen Redacteur, men han er sig tillige fuldelig bevidst, at han er ansvarhavende; ansvarhavende for sig selv i personlig Betydning, forsaavidt det vil have afgjørende Indflydelse paa ham selv hvad han vælger, ansvarhavende ligeover for den Tingenes Orden, i hvilken han lever, ansvarhavende ligeover for Gud. Naar man seer det saaledes, saa troer jeg, Distinctionen er rigtig; thi væsentlig tilhører dog kun det mig, hvad jeg ethisk overtager som en Opgave. Negter jeg at overtage det, da tilhører Det mig væsentligt, at jeg har negtet det. Naar et Menneske æsthetisk betragter sig selv, saa distingverer han maaskee saaledes. Han siger: jeg har Talent til at male, det anseer jeg for en Tilfældighed; men jeg har Vittighed og Skarpsindighed, det anseer jeg som det Væsentlige, som ikke kan tages fra mig, uden at jeg

---

inter et inter mellem det ene og det andet.

bliver en Anden. Hertil vilde jeg svare: denne hele Distinction er en Illusion; thi naar Du ikke overtager denne Vittighed og Skarpsindighed ethisk, som en Opgave, som Noget, Du er ansvarlig for, saa tilhører den Dig ikke væsentlig, og det fornemmelig af den Grund, at saalænge Du blot lever æsthetisk, saalænge er Dit Liv totalt uvæsentligt. Den, der lever ethisk, hæver nu til en vis Grad Distinctionen mellem det Tilfældige og det Væsentlige, thi han overtager sig heel og holden som lige væsentlig; men den kommer igjen, thi efterat han har gjort det, adskiller han, dog saaledes, at det, han udelukker som det Tilfældige, overtager han et væsentligt Ansvar for med Hensyn til, at han udelukkede det.

Forsaavidt det æsthetiske Individ med »æsthetisk Alvor« sætter sig en Opgave for sit Liv, saa er denne egentlig den, at fordybe sig i sin egen Tilfældighed, at blive et Individ, hvis Paradoxi og Uregelmæssighed man aldrig har seet Mage til, en Grimace af et Menneske. Grunden, hvorfor man sjeldnere træffer saadanne Skikkelser i Livet, er, at man saa sjeldent træffer Folk, der have en Forestilling om det at leve. Da derimod Mange have en afgjort Forkjærlighed for at snakke, saa træffer man paa Gaden, i Selskaber og i Bøger megen Snak, der umiskjendeligt bærer Præg af den Originalitets-Wuth, der, overført paa Livet, vilde berige Verden med en Mængde Kunstproducter, hvoraf det ene var latterligere end det andet. Den Opgave, det ethiske Individ sætter sig, er at forvandle sig selv til det almene Individ. Kun det ethiske Individ gjør sig for Alvor Rede for sig selv, og har derfor Redelighed mod sig selv, kun han har den paradigmatiske Anstand og Sømmelighed, der er skjønnere end alt Andet. Men at forvandle sig selv til det almene Menneske er kun muligt, hvis jeg allerede *κατα δυναμιν* har det i mig. Det Almene kan nemlig godt bestaae med og i det Særegne uden at fortære dette; det er som hiin Ild, der brændte uden at fortære Tornebusken. Ligger det almene Menneske udenfor mig, saa er kun een Methode mulig, og den er at afføre mig selv hele min Concretion. Denne Stræben ud i Abstraktionens Tøilesløshed finder man ofte. Der var en Sect blandt Hussiterne, der meente, at det, det egentlig kom an paa for at blive det normale Menneske, var at gaae nøgen ligesom Adam og Eva i Paradiis. Man træffer i vor Tid ikke sjelden Folk, der i aandelig Henseende lære det Samme, at man bliver det normale Menneske ved at blive

---

κατα δύναμιν efter Mulighed (et Kunstudtryk i den aristoteliske Philosophi).
hiin Ild] 2. Mosebog 3. Kap. 2.

aldeles splitternøgen, hvad man da kan opnaae, naar man afforer sig hele sin Concretion. Men saaledes forholder det sig ikke. I Fortvivlelsens Act kom det almene Menneske frem, og er nu bag ved Concretionen og bryder frem derigjennem. I et Sprog er der mange flere paradigmatiske Verber end det ene, der i en Grammatik opstilles som Paradigma; det er tilfældigt, at det stilles frem, alle andre regelmæssige Verber kunde ligesaagodt: saaledes ogsaa med Menneskene. Ethvert Menneske kan, naar han vil, blive et paradigmatisk Menneske, ikke derved, at han afstryger sig sin Tilfældighed; men derved, at han bliver i den, og forædler den. Men han forædler den derved, at han vælger den.

Du vil nu let have indseet, at det ethiske Individ i sit Liv gjennemløber de Stadier, vi før have udviist som særskilte Stadier; han vil i sit Liv udvikle de personlige, de borgerlige, de religiøse Dyder, og hans Liv gaaer for sig derved, at han bestandig oversætter sig selv fra det ene Stadium til det andet. Saasnart man mener, at eet af disse Stadier er tilstrækkeligt, og at man eensidigen tør samle sig derpaa, saa har man ikke valgt sig selv ethisk, men enten overseet Isolationens eller Continuitetens Betydning, og fremfor Alt ikke fattet, at Sandheden ligger i disses Identitet.

Den der ethisk har valgt og fundet sig selv, han har sig selv bestemmet i hele sin Concretion. Han har sig da som et Individ, der har disse Evner, disse Lidenskaber, disse Tilbøieligheder, disse Vaner, der staaer under disse ydre Indflydelser, der paavirkes i een Retning saaledes, i en anden saaledes. Her har han da sig selv som Opgave saaledes, at denne nærmest er den, at ordne, danne, temperere, opflamme, tilbagetrykke, kort at tilveiebringe en Ligelighed i Sjælen, en Harmoni, der er de personlige Dyders Frugt. Formaalet for hans Virksomhed er her ham selv, men dog ikke vilkaarligt bestemmet, thi han har sig selv som en Opgave, der er sat ham, om den end er bleven hans derved, at han har valgt den. Men skjøndt han selv er sit Formaal, saa er dog dette Formaal tillige et andet; thi det Selv, der er Formaalet, er ikke et abstrakt Selv, der passer allevegne, og derfor intetsteds, men et concret Selv, der staaer i levende Vexelvirkning med disse bestemte Omgivelser, disse Livsforhold, denne Tingenes Orden. Det Selv, der er Formaalet, er ikke blot et personligt Selv, men et socialt, et borgerligt Selv. Han har da sig selv som Opgave for en Virksomhed, hvorved han som denne bestemte Personlighed griber ind i Livets Forhold. Hans Opgave er ikke her at danne sig selv, men at virke, og dog danner han paa samme Tid sig selv; thi,

som jeg ovenfor bemærkede, det ethiske Individ lever saaledes, at han bestandig sætter sig selv over fra et Stadium til et andet. Har Individet ikke oprindelig fattet sig selv som en concret Personlighed i Continuitet, saa vil han heller ei vinde denne senere Continuitet. Mener han, at Kunsten er, at begynde som en Robinson, saa bliver han en Eventyrer hele sit Liv. Indseer han derimod, at naar han ikke begynder concret, saa kommer han aldrig til at begynde, og naar han ikke kommer til at begynde, kommer han aldrig til at ende, saa vil han paa eengang være i Continuitet med det Forbigangne og det Tilkommende. Fra det personlige Liv sætter han sig over i det borgerlige, fra dette i det personlige. Det personlige Liv som saadant var en Isolation og derfor ufuldkomment, men idet han gjennem det borgerlige Liv vender tilbage i sin Personlighed, saa viser det personlige Liv sig i en høiere Skikkelse. Personligheden viser sig selv som det Absolute, der har sin Teleologi i sig selv. Man har, idet man gjorde det til Opgave for et Menneskes Liv, at leve for Pligtens Opfyldelse, ofte erindret om den Skepsis, at Pligten selv er vaklende, at Lovene kunne forandres. Du seer let, at hvad det sidste Udtryk angaaer, er der nærmest tænkt paa de Fluctuationer, som de borgerlige Dyder altid ere udsatte for. Dog denne Skepsis rammer ikke det Negativ-Moralske; thi det vedbliver uforandret. Derimod er der en anden Skepsis, der rammer enhver Pligt, det er den, at jeg overhovedet slet ikke kan gjøre Pligten. Pligten er det Almene, det, der fordres af mig, er det Almene; det, jeg kan gjøre, er det Enkelte. Denne Skepsis har imidlertid sin store Betydning, forsaavidt den viser, at Personligheden selv er det Absolute. Dette maa dog lidt nærmere bestemmes. Det er mærkeligt nok, at Sproget selv fremhæver denne Skepsis. Jeg siger aldrig om et Menneske: han gjør Pligten eller Pligterne, men jeg siger: han gjør sin Pligt, jeg siger: jeg gjør min Pligt, gjør Du Din. Dette viser, at Individet paa eengang er det Almene og det Enkelte. Pligten er det Almene, den fordres af mig; er jeg altsaa ikke det Almene, saa kan jeg heller ikke gjøre Pligten. Paa den anden Side er min Pligt det Enkelte, noget for mig alene, og dog er det Pligten og altsaa det Almene. Her viser Personligheden sig i sin høieste Gyldighed. Den er ikke lovløs, giver sig heller ikke selv sin Lov; thi Bestemmelsen af Pligt vedbliver, men Personligheden viser sig som Eenheden af det Almene og det Enkelte. At det forholder sig saaledes, det er klart, det kan man gjøre et Barn begribeligt; thi jeg kan gjøre Pligten, og dog ikke gjøre min Pligt, og jeg kan gjøre min Pligt og dog ikke gjøre Pligten. At Verden derfor skulde synke

hen i Skepsis, indseer jeg slet ikke; thi Forskjellen mellem Godt og Ondt bliver altid, Ansvaret og Pligten ligesaa, om det end bliver umuligt for et andet Menneske at sige, hvad der er min Pligt, hvorimod det altid vil være muligt for ham at sige, hvad der er hans, hvilket ikke var Tilfældet, hvis Eenheden af det Almene og Enkelte ikke var sat. Man synes maaskee at have fjernet al Skepsis, naar man faaer gjort Pligten til noget Udvortes, Fast og Bestemt, om hvilket der kan siges: det er Pligten. Dette er imidlertid en Misforstaaelse; thi Tvivlen ligger ikke i det Udvortes, men i det Indvortes, i mit Forhold til det Almene. Som enkelt Individ er jeg ikke det Almene, og fordrer man det af mig, er det en Urimelighed; skal jeg altsaa kunne gjøre det Almene, maa jeg paa samme Tid som jeg er det Enkelte, være det Almene, men saa ligger Pligtens Dialektik i mig selv. Som sagt, denne Lære fører ingen Fare med sig for det Ethiske, tvertimod, den hævder det. Naar man ikke antager dette, saa bliver Personligheden abstrakt, dens Forhold til Pligten abstrakt, dens Udødelighed abstrakt. Forskjellen mellem Godt og Ondt hæves heller ikke; thi jeg tvivler paa, at der nogensinde har været et Menneske, der har paastaaet, at det er Pligt at gjøre Ondt. At han gjorde Ondt, er noget Andet, men han søgte tillige at indbilde sig selv og Andre, at det var godt. At han skulde kunne forblive i denne Indbildning, er utænkeligt, da han selv er det Almene; han har da ikke Fjenden udenfor sig, men i sig. Antager jeg derimod, at Pligten er noget Udvortes, saa er Forskjellen mellem Godt og Ondt hævet, thi naar jeg ikke selv er det Almene, kan jeg kun træde i et abstrakt Forhold til det; men Forskjellen mellem Godt og Ondt er incommensurabel for et abstrakt Forhold.

Netop naar man indseer, at Personligheden er det absolute, er sit eget Formaal, er Eenheden af det Almene og det Enkelte, netop da vil enhver Skepsis, der gjør det Historiske til sit Udgangspunkt, være overvunden. Fritænkerne have ofte nok søgt at forvirre Begreberne ved at gjøre opmærksom paa, hvorledes stundom Folk erklærede det for Helligt og Lovligt, hvad der i andre Folks Øine var en Afskyelighed og en Misgjerning. Man har her selv ladet sig blænde af det Udvortes; men ved det Ethiske er der aldrig Spørgsmaal om det Udvortes, men om det Indvortes. Men om det Udvortes end nok saa meget forandres, saa kan dog Handlingens sædelige Gehalt blive den samme. Der har saaledes vist aldrig været noget Folk til, der har meent, at Børn skulle hade deres Forældre. Imidlertid har man, for at nære Tvivlen, gjort opmærksom paa, at medens alle dannede Nationer gjorde det til

Børnenes Pligt, at sørge for deres Forældre, saa havde de Vilde den Skik at slaae deres gamle Forældre ihjel. Det er vel muligt, at det forholder sig saaledes; men dermed er man dog ikke kommen videre, thi Spørgsmaalet bliver, om de Vilde mene at gjøre noget Ondt dermed. Det Ethiske ligger altid i denne Bevidsthed, hvorimod det er et andet Spørgsmaal, om ikke en mangelfuld Erkjendelse er tilregnelig. Fritænkeren indseer meget godt, at det er den Maade, paa hvilken det Ethiske allerlettest forflygtiges, naar man aabner Døren for den historiske Uendelighed. Og dog ligger der noget Sandt i hans Adfærd, thi naar ikke Individet til syvende og sidst selv er det Absolute, saa er Empirien den eneste Vei, der er ham anviist, og den Vei har med Hensyn til Udløb den samme Egenskab som den Flod Niger med Hensyn til Udspring, at Ingen veed, hvor det er. Er jeg anviist Endeligheden, saa er det en Vilkaarlighed at blive staaende paa noget enkelt Punkt. Ad den Vei kommer man derfor aldrig til at begynde, thi for at skulle begynde maatte man være kommen til Enden, men dette er en Umulighed. Naar Personligheden er det Absolute, da er den selv det archimediske Punkt, fra hvilket man kan løfte Verden. At denne Bevidsthed ikke kan forlede Individet til at ville kaste Virkeligheden af sig, er let at indsee, thi vil han saaledes være det Absolute, saa er han slet Intet, en Abstraktion. Kun som den Enkelte er han den Absolute, og denne Bevidsthed vil frelse ham fra al revolutionair Radikalisme.

Her vil jeg afbryde min Theoretiseren; jeg føler meget godt, at jeg ikke er skikket dertil, forlanger det heller ikke, men skal være fuldkommen tilfredsstillet, naar jeg maatte antages at være en antagelig Praktiker. Al Theoretiseren tager desuden saa megen Tid; hvad jeg handlende kan gjøre af i et Øieblik eller strax være i Gang med, det fordrer store Ophævelser og Vanskeligheder, inden man kan faae det udtalt og beskrevet. Ikke er det nu min Agt at foredrage en Pligtlære for Dig, og efter Skik og Brug tale om Pligter mod Gud, sig selv og sin Næste. Ingenlunde som om jeg kastede Vrag paa denne Inddeling, eller som om hvad jeg havde at foredrage skulde være for dybsindigt til at kunne knyttes til Balles Lærebog, eller forudsatte større Forkundskaber end dem, denne Lærebog forudsætter; ingenlunde derfor, men fordi jeg troer, at det ved det Ethiske ikke kommer an paa Pligtens Mangfoldighed, men paa dens Intensitet. Naar Personligheden med hele sin

---

det archimediske Punkt] se I S. 266, Anm.

Energi har følt Pligtens Intensitet, saa er han ethisk modnet, og Pligten vil da bryde frem i ham selv. Hovedsagen er derfor ikke, om et Menneske kan tælle op paa Fingrene, hvormange Pligter han har, men at han eengang for alle Gange har følt Pligtens Intensitet saaledes, at Bevidstheden herom er ham Forvisningen om hans Væsens evige Gyldighed. Jeg anpriser derfor ingenlunde at være et Pligt-Menneske, ligesaa lidt som jeg anbefaler at være en Læsehest, og dog er det vist, at det Menneske, for hvem Pligtens Betydning aldrig har viist sig i hele sin Uendelighed, er ligesaa maadeligt et Menneske, som Den er Videnskabsmand, der mener, mir nichts und dir nichts *ad modum* »de Greenaa-Mænd« at udfinde Viisdommen. Lad Casuistiken fordybe sig i at udfinde Pligtens Mangfoldighed; Hovedsagen, det ene Saliggjørende, er altid, at et Menneske i Forhold til sit eget Liv ikke er sin Onkel, men sin Fader.

Lad mig ved et Exempel oplyse hvad jeg mener. Jeg vælger dertil et Indtryk, jeg har bevaret fra min tidligste Barndom. Da jeg var fem Aar gammel, blev jeg sat i en Skole. At en saadan Begivenhed altid gjør et Indtryk paa et Barn, er naturligt, men Spørgsmaalet er, hvilket. Den barnlige Nysgjerrighed fængsles af de forskjellige forvirrede Forestillinger om, hvad dette egentlig kan have at betyde. At det ogsaa var Tilfældet med mig, var ganske rimeligt; imidlertid var det Hovedindtryk, jeg fik, et ganske andet. Jeg mødte i Skolen, blev fremstillet for Læreren, og fik nu min Lectie for til den følgende Dag, de første ti Linier i Balles Lærebog, som jeg skulde kunne udenad. Ethvert andet Indtryk var nu udslettet af min Sjæl, kun min Opgave stod levende for den. Som Barn havde jeg en saare lykkelig Hukommelse. Snart havde jeg da lært min Lectie. Min Søster havde hørt mig flere Gange og forsikkret, at jeg kunde den. Jeg gik i Seng, og førend jeg faldt i Søvn, overhørte jeg endnu engang mig selv; jeg faldt i Søvn med det faste Forsæt, den følgende Morgen at læse over paa den igjen. Jeg vaagnede Klokken 5 om Morgenen, jeg klædte mig paa, fik fat i min Lærebog og læste igjen. Alt staaer endnu i dette Øieblik saa levende for mig, som om det var skeet igaar. Det var mig, som maatte Himmel og Jord falde sammen, hvis jeg ikke lærte min Lectie, og paa den anden Side var det mig, som om, hvis selv Himmel og Jord faldt sammen, denne Omvæltning ingenlunde vilde fritage mig for, hvad der eengang var foresat mig, at lære min

---

ad modum ligesom. »de Greenaa-Mænd«] Molboerne.

Lectie. I den Alder vidste jeg jo saare lidt Besked om mine Pligter, jeg havde jo endnu ikke lært dem at kjende af Balles Lærebog, jeg havde kun een Pligt, den, at lære min Lectie, og dog kan jeg derivere hele min ethiske Betragtning af Livet fra dette Indtryk. Jeg kan smile ad en saadan lille Purk paa fem Aar, der griber en Sag an med den Lidenskabelighed, og dog forsikkrer jeg Dig, jeg har intet høiere Ønske, end at jeg i enhver Livets Alder maa gribe min Gjerning an med den Energi, med det ethiske Alvor, som dengang. At man i sit senere Liv faaer mere Forestilling om, hvad Ens Gjerning er, er sandt, men Energien er dog Hovedsagen. At denne Begivenhed gjorde det Indtryk paa mig, skylder jeg min Faders Alvor, og om jeg ikke skyldte ham Andet, saa var dette nok til at bringe mig i en evig Gjeld til ham. Det er det, det kommer an paa ved Opdragelsen, ikke at Barnet lærer Dit og Dat, men at Aanden modnes, at Energien vækkes. Du taler ofte nok om den Herlighed at være et godt Hoved, hvo vil negte, at det har Betydning? og dog troer jeg næsten, man gjør sig selv dertil, naar man vil det. Giv et Menneske Energi, Lidenskab, og han er Alt. Tag en ung Pige, lad hende være fjantet, forskruet, ret en pjattet Tøs, tænk Dig hende forelsket dybt og inderligt, og Du skal see, det gode Hoved kommer af sig selv, Du skal see, hvor klog og snild hun bliver paa at opspore, om hun finder Gjenkjærlighed; lad hende blive lykkelig, og Du skal see Sværmeriet blomstre paa hendes Læber; lad hende blive ulykkelig, Du skal høre Vittighedens og Forstandens kolde Reflexioner.

I denne Henseende kan jeg sige, at min Barndom har været lykkelig, fordi den har beriget mig med ethiske Indtryk. Lad mig et Øieblik endnu dvæle ved den, den erindrer mig om min Fader, og denne er den kjæreste Erindring, jeg eier, og ingenlunde et fattigt og ufrugtbart Minde, den kan give mig Anledning til, endnu engang at belyse, hvad jeg siger, at Total-Indtrykket af Pligten er Hovedsagen, ingenlunde Pligtens Mangfoldighed. Gjøres denne gjeldende, da er Individet forkleinet og ødelagt. I den Henseende var jeg nu som Barn lykkelig, thi jeg havde aldrig mange Pligter, men i Almindelighed kun een, men denne var det ogsaa til Gavns. Da jeg var bleven to Aar ældre, blev jeg sat i den lærde Skole. Her begyndte et nyt Liv, men Hoved-Indtrykket var atter her det Ethiske, om jeg end nød den største Frihed. Jeg kom mellem de andre Disciple, hørte dem med Forundring klage over deres Lærer, saae det Vidunderlige skee, at en Discipel blev taget ud af Skolen, fordi han ikke kunde komme ud af det med Læreren. Havde jeg ikke fra tidligere Tid været saa dybt paavirket, havde maaskee en

saadan Begivenhed virket skadeligt paa mig. Nu var dette ikke Tilfældet. Jeg vidste, det var min Opgave at gaae i Skole, i den Skole, jeg engang var sat i; om saa alt Andet blev forandret, dette kunde ikke forandres. Det var ikke blot Frygt for min Faders Alvor, der bibragte mig denne Forestilling, men det var det ophøiede Indtryk af hvad der var et Menneskes Pligt. Om min Fader var død, om jeg var bleven sat under en Andens Opsigt, hvem jeg kunde have bevæget til at tage mig ud af Skolen, jeg havde aldrig vovet det eller ret villet det, det vilde have været mig, som om min Faders Skygge skulde kommet og fulgt mig i Skole; thi atter her havde jeg faaet et uendeligt Indtryk af, hvad der var min Pligt, saa at ingen Tid vilde have udslettet Erindringen om, at jeg havde krænket hans Villie. Forøvrigt nød jeg min Frihed, jeg kjendte kun een Pligt, den, at passe min Skole, og i denne Henseende var jeg selv aldeles ansvarlig. Da jeg var sat ind i Skolen, da de forordnede Skolebøger vare indkjøbte, saa overrakte min Fader mig dem, og sagde: Wilhelm, Du er, naar Maaneden er ude, Nr. 3 i Din Classe. Jeg var fri for alt faderligt Vrøvl. Han spurgte mig aldrig om min Lectie, hørte mig aldrig i den, saae aldrig mine Stile, erindrede mig aldrig om, at det nu var Tid at læse, nu Tid at høre op, kom aldrig Disciplens Samvittighed til Hjælp, som man ofte nok seer det, naar ædle Fædre klappe deres Børn paa Kinderne og sige: Du kan vel nok Dine Ting. Skulde jeg ud, spurgte han først, om jeg havde Tid, det afgjorde jeg selv, ikke han, og hans Spørgsmaal indlod sig aldrig paa Vidtløftigheder. At han forøvrigt bekymrede sig meget om, hvad jeg foretog mig, det troer jeg ganske vist, men han lod mig aldrig mærke det, for at min Sjæl kunde modnes ved Ansvaret. Her var atter det Samme, jeg havde ikke mange Pligter, og hvor mange Børn forqvakles ikke derved, at man overvælder dem med et heelt Ceremoniel af Pligter. Jeg fik saaledes ret dybt et Indtryk af, at der var Noget til, der hed Pligt, og at denne havde evig Gyldighed. Vi læste i min Tid latinsk Grammatik med et Fynd og Klem, som man i vor Tid ikke kjender. Ved denne Underviisning fik jeg et Indtryk, som paa en anden Maade virkede eensartet hermed paa min Sjæl. Forsaavidt jeg tør tiltroe mig Evne til at betragte Noget philosophisk, da skylder jeg den dette Barndommens Indtryk. Den ubetingede Respect, med hvilken jeg betragtede Reglen, den Ærbødighed, jeg nærede for den, den Foragt, med hvilken jeg skuede ned paa det kummerlige Liv, Undtagelsen fristede, den i mine Øine retfærdige Maade, paa hvilken denne blev forfulgt i min Stilebog og altid brændemærket,

hvad er det Andet end den Distinction, der ligger til Grund for enhver philosophisk Betragtning? Naar jeg nu saaledes paavirket betragtede min Fader, da forekom han mig en Incarnation af Reglen, hvad der kom andetstedsfra, det var Undtagelse, forsaavidt det ikke var i Overeensstemmelse med hans Bud. Naar jeg betragtede hiin Meddiscipel, saa følte jeg, at det maatte være Undtagelse, der ikke var værd at agte paa, og det saameget mere som de mange Ophævelser, der gjordes med ham, tilstrækkelig viste, at han var Undtagelse. Den barnagtige Rigorisme, hvormed jeg dengang adskilte mellem Regel og Undtagelse, saavel i Grammatiken som i Livet, er vel bleven formildet, men endnu bestandig har jeg Adskillelsen i mig, jeg veed at kalde den frem, især naar jeg seer Dig og Dine Lige, der synes at foredrage den Lære, at Undtagelsen er det Vigtigste, ja at Reglen kun er til, for at Undtagelsen kan tage sig ud.

Energien, hvormed jeg bliver mig ethisk bevidst, er det da, hvorpaa det kommer an, eller rettere, jeg kan ikke blive mig ethisk bevidst uden Energi. Jeg kan derfor aldrig blive mig ethisk bevidst, uden at blive mig mit evige Væsen bevidst. Dette er det sande Beviis for Sjælens Udødelighed. Fuldbaarent er det naturligviis først da kun, naar Opgaven congruerer med Forpligtelsen, men det, jeg for en Evighed er forpligtet til, er en evig Opgave. Den Omstændighed, at de ti Linier i Balles Lærebog vare satte mig som en Opgave, jeg ved intet Andet i Verden kunde løskjøbes fra, var da i en vis Forstand det første Beviis, der er ført for mig for min Sjæls Udødelighed. Det Ufuldkomne laae ikke i min Energi, men i Opgavens Tilfældighed.

Det er da ikke min Hensigt at føre Dig ind i en Betragtning af Pligtens Mangfoldighed; vilde jeg udtrykke Pligten negativt, da var det let gjort, vilde jeg udtrykke den positivt, da vilde det være saare vanskeligt og vidtløftigt, ja, naar jeg var kommen til et vist Punkt, umuligt. Hvad der derimod var min Hensigt, hvad jeg efter Evne har bestræbt mig for at gjøre, var at belyse Pligtens absolute Betydning, Pligt-Forholdets evige Gyldighed for Personligheden. Saasnart nemlig Personligheden i Fortvivlelsen har fundet sig selv, absolut har valgt sig selv, har angret sig selv, saa har han sig selv som sin Opgave under et evigt Ansvar, og saaledes er Pligten sat i sin Absoluthed. Da han imidlertid ikke har skabt sig selv, men valgt sig selv, saa er Pligten Udtrykket for hans absolute Afhængighed og hans absolute Frihed i Identitet med hinanden. Den enkelte Pligt vil han lære sig selv og forgjæves søge Oplysning derom hos nogen Anden, og dog vil

han atter her være Autodidakt som han er Theodidakt, og omvendt. Pligten bliver ham da i intet Tilfælde noget Abstrakt, deels fordi den ikke er ham noget Udvortes, thi naar det er Tilfældet, er den altid abstrakt; deels fordi han selv er concret, thi da han valgte sig ethisk, valgte han sig i hele sin Concretion og gav Afkald paa Vilkaarlighedens Abstrakthed.

Hvad der staaer tilbage er, at vise, hvorledes Livet tager sig ud, naar man betragter det ethisk. Du og alle Æsthetikere ere saare villige til at dele, I indrømme, at det Ethiske har sin Betydning, I sige, at det er respectabelt, naar en Mand lever for sine Pligter, at det er al Ære værd, ja I lade endog nogle forblommede Ord falde om, at det er ganske i sin Orden, at der er Mennesker, der leve for deres Pligter, at det er godt, at Mængden af Menneskene gjør det, og I træffe da stundom Pligt-Mennesker, der ere godmodige nok til at finde, at der er Mening i denne Tale, uagtet den naturligviis som al Skepsis er meningsløs. I selv ønske derimod ikke at indlade Eder med det Ethiske; at gjøre det vilde være at berøve Livet dets Betydning og fremfor Alt dets Skjønhed. Det Ethiske er noget ganske Andet end det Æsthetiske, og naar det kommer frem, tilintetgjør det aldeles dette. — Hvis det nu var saa, jeg vilde dog ikke tvivle om, hvad jeg skulde vælge. I Fortvivlelsen er der et Øieblik, hvor det synes saa, og den, der ikke har følt dette, hans Fortvivlelse har dog altid været svigagtig, og han har ikke ethisk valgt sig selv. Imidlertid er det dog ikke saa, og derfor viser Fortvivlelsen i næste Øieblik sig ikke som et Brud, men som en Metamorphose. Alt kommer igjen, men forklaret. Først derfor naar man ethisk betragter Livet, først da faaer det Skjønhed, Sandhed, Betydning, Bestaaen; først naar man selv lever ethisk, først da faaer Ens Liv Skjønhed, Sandhed, Betydning, Tryghed; først i den ethiske Livs-Anskuelse er den autopathiske og den sympathiske Tvivl beroliget. Den autopathiske og den sympathiske Tvivl kan nemlig kun beroliges i Eet og det Samme, fordi det væsentlig er den samme Tvivl. Den autopathiske Tvivl er nemlig ikke en Yttring af Egoisme, men en Fordring af den Selvkjærlighed, der i samme Forstand fordrer sit eget Selv, som den fordrer enhver Andens Selv. Dette mener jeg er af stor Betydning. Hvis nemlig en Æsthetiker ikke var Egoist, saa maatte han, under den Forudsætning, at enhver tænkelig Begunstigelse var falden i hans Lod, fortvivle over al sin Lykke,

---

Theodidakt oplært af Gud.

fordi han maatte sige: det, hvorved jeg er lykkelig, er Noget, som ikke saaledes kan gives et andet Menneske, og som intet andet Menneske selv kan erhverve. Han maatte jo være angst for, at Nogen skulde spørge ham om, hvori han søgte sin Lykke, thi han var jo bleven lykkelig, for at alle andre Mennesker skulde føle, at de ikke kunde blive det. Hvis et saadant Menneske havde nogen Sympathi, han vilde ikke unde sig selv Ro, før han fandt et høiere Udgangspunkt for Livet. Naar han havde fundet det, da vilde han ikke være bange for at tale om sin Lykke, thi naar han nu ret vilde udtale den, da vilde han sige Noget med, der absolut forsonede ham med ethvert Menneske, med den hele Menneskehed.

Dog lad os blive staaende ved den Kategori, som Æsthetiken altid vindicerer sig — ved Skjønheden. Livet taber sin Skjønhed, siger Du, saasnart det Ethiske bliver gjort gjeldende. »Istedetfor den Glæde, Lykke, Sorgløshed, Skjønhed, som Livet har, naar vi betragte det æsthetisk, faae vi pligtskyldig Virksomhed, roesværdig Stræbsomhed, ufortrøden og rastløs Iver.« Dersom Du nu personlig var tilstede hos mig, saa vilde jeg bede Dig at give mig en Definition af det Skjønne, at jeg kunde komme til at begynde. Da dette ikke er Tilfældet, saa vil jeg tillade mig at knytte mig til den Definition, Du pleier at give: det Skjønne er det, der har sin Teleologi i sig selv. Du tager en ung Pige, Du siger, hun er skjøn, hun er glad, sorgløs, lykkelig, fuldkommen Harmoni, fuldendt i sig selv, og det er en Dumhed at spørge, hvorfor hun er til, thi hun har sin Teleologi i sig selv. Jeg skal ikke chicanere Dig med den Indvending, om den unge Pige virkelig er tjent med, saaledes alene at have sin Teleologi i sig selv, eller om Du ikke vilde smigre Dig med, hvis der forundtes Dig Leilighed til at foredrage Din Anskuelse af hendes Tilværelses Guddommelighed, at hun tilsidst skulde tage Feil og troe, at hun kun var til for at høre paa Dine Insinuationer. Du betragter Naturen og finder den ligeledes skjøn, og bandlyser enhver endelig Betragtning af den. Heller ikke her skal jeg plage Dig med den Bemærkning, om det ikke hører Naturen væsentligt til at være for Andet. Du betragter Kunstens og Poesiens Værker, og udraaber med Digteren: *procul, o procul este profani*, og forstaaer ved »*profani*« dem, som ville nedværdige Poesi og Kunst derved, at de give dem en Teleologi, der ligger udenfor dem selv. Hvad Poesi og Kunst angaaer,

---

procul osv.] se S. 49, Anm.

da vil jeg erindre Dig om, hvad jeg tidligere har bemærket, at de kun give en ufuldkommen Forsoning med Livet, samt at Du, naar Du fæster Dit Blik paa Poesi og Kunst, ikke betragter Virkeligheden, og derom var det egentlig vi skulde tale. Vi gaae da tilbage til denne igjen, og da Du formodentlig selv indseer, at Du, naar Du vil gjøre Kunstens Fordringer gjeldende i deres hele Strenghed, rimeligviis vil finde saare lidet Skjønt i Livet, saa giver Du det Skjønne en anden Betydning. Det Skjønne, Du taler om, er det Individuel-Skjønne. Du seer hvert enkelt Menneske som et lille Moment med i det Hele, seer ham netop i hans Eiendommelighed, og saaledes faaer selv det Tilfældige, det Ubetydelige, Betydning, og Livet Skjønhedens Præg. Du betragter altsaa hvert enkelt Menneske som Moment. Men det Skjønne var jo det, som havde sin Teleologi i sig selv, men naar et Menneske blot er Moment, saa har han jo sin Teleologi ikke i sig selv, men udenfor sig selv. Er da det Hele end skjønt, Delene for sig ere det ikke. Og nu Dit eget Liv. Har det sin Teleologi i sig selv? Om et Menneske er berettiget til at føre et saadant blot betragtende Liv, skal jeg ikke afgjøre, men *eh bien*, lad os antage, at Dit Livs Betydning var, at Du var til for at betragte det Øvrige, saa havde Du jo dog Din Teleologi udenfor Dig. Først naar ethvert enkelt Menneske er Moment og tillige er det Hele, først da betragter Du ham efter hans Skjønhed; men saasnart Du betragter ham saaledes, betragter Du ham ethisk; betragter Du ham ethisk, betragter Du ham efter hans Frihed. Lad ham være nok saa eiendommeligt bestemmet, naar denne Bestemmethed er en Nødvendighed, saa er han blot Moment, og hans Liv er ikke skjønt.

Naar Du definerer det Skjønne ved det, der har sin Teleologi i sig selv, og som Exempler anfører en Pige, eller Naturen, eller et Kunstværk, saa skjønner jeg ikke rettere, end at den hele Tale om, at alt dette har sin Teleologi i sig selv, er en Illusion. For at der skal være Tale om Teleologi, maatte der være en Bevægelse, thi saasnart jeg tænker et Maal, tænker jeg en Bevægelse, selv om jeg tænker En ved Maalet, tænker jeg dog altid en Bevægelse, da jeg tænker, at han er kommen dertil ved en Bevægelse. Det, Du kalder skjønt, mangler aabenbart Bevægelsen; thi det Skjønne i Naturen er paa eengang, og naar jeg betragter et Kunstværk og gjennemtrænger dets Tanke med min Tanke, saa er det egentlig i mig at Bevægelsen foregaaer, ikke i Kunstværket. Du kan derfor gjerne have Ret i, at det Skjønne har sin Teleologi i sig selv, men saaledes som Du opfatter og anvender det, er det dog egentlig et negativt Udtryk, der betegner, at det Skjønne ikke har sin

Teleologi i et Andet. Du vil derfor heller ikke kunne bruge et tilsyneladende synonymt Udtryk, at det Skjønne, Du taler om, har indre Teleologi eller immanent Teleologi. Saasnart Du nemlig bruger det, saa fordrer Du Bevægelse, Historie, og derved har Du overskredet Naturens og Kunstens Sphærer, og er i Frihedens og derved i Ethikens.

Naar jeg nu siger, at Individet har sin Teleologi i sig selv, saa kan dette ikke misforstaaes, som om jeg derved meente, at Individet var det Centrale, eller at Individet i abstrakt Forstand skulde være sig selv nok, thi tages det abstrakt, saa faaer jeg dog ingen Bevægelse. Individet har sin Teleologi i sig selv, har indre Teleologi, er sig selv sin Teleologi; hans Selv er da det Maal, hvortil han stræber. Dette hans Selv er imidlertid ikke en Abstraktion, men absolut concret. I Bevægelsen hen til sig selv kan han da ikke forholde sig negativ mod sin Omverden, thi saa er hans Selv en Abstraktion og bliver det; hans Selv maa aabne sig efter sin hele Concretion, men til denne Concretion hører ogsaa de Factorer, hvis Bestemmelse er at gribe virkende ind i Verden. Saaledes bliver da hans Bevægelse fra sig selv gjennem Verden til sig selv. Her er Bevægelse og en virkelig Bevægelse; thi denne Bevægelse er Frihedens Gjerning, men er tillige immanent Teleologi, og her kan der derfor først være Tale om Skjønhed. Naar dette forholder sig rigtigt, saa kommer i en vis Forstand Individet til at staae høiere end ethvert Forhold, men deraf følger da ingenlunde, at han ikke er i dette Forhold; det skjønnes heller ikke, at der ligger noget Tyrannisk heri, da det Samme jo gjelder om ethvert Individ. Jeg er Ægtemand, og Du veed, jeg bærer den dybeste Agtelse for dette Forhold, og jeg veed, at jeg ydmyger mig i al Kjærlighed derunder, men dog veed jeg, at jeg i en anden Forstand er høiere end dette Forhold; men jeg veed ogsaa, at det ganske i samme Forstand er Tilfældet med min Kone, og derfor vilde jeg, som Du veed, ikke elske den unge Pige, fordi hun ikke havde denne Anskuelse.

Først derfor naar jeg betragter Livet ethisk, først da seer jeg det efter dets Skjønhed, først naar jeg betragter mit eget Liv ethisk, først da seer jeg det efter dets Skjønhed. Og vil Du sige, at denne Skjønhed er usynlig, saa vil jeg svare: i en vis Forstand er den det, i en anden ikke; den er nemlig synlig i det Historiskes Spor, synlig, som naar det hedder: *loqvere, ut videam te.* At jeg

---

loqvere, ut videam te] tal, for at jeg kan se dig.

ikke seer Fuldendelsen, men Striden, er vel sandt, men dog seer jeg ogsaa Fuldendelsen, hvad Øieblik jeg vil, naar jeg har Mod dertil, og uden Mod seer jeg overhovedet slet intet Evigt og altsaa heller intet Skjønt.

Naar jeg betragter Livet ethisk, betragter jeg det efter dets Skjønhed. Livet bliver mig da riigt paa Skjønhed, ikke fattigt derpaa, som det egentlig er det for Dig. Jeg behøver ikke at reise Landet rundt for at opdage Skjønheder, eller støve om efter dem i Gaderne, jeg behøver ikke at skjønne og vrage. Nu, det forstaaer sig, jeg har heller ikke saa god Tid som Du; thi da jeg med Glæde, men ogsaa med Alvor, seer mit Liv efter dets Skjønhed, saa har jeg altid nok at gjøre. Har jeg da stundom en Time fri, saa staaer jeg ved mit Vindue og betragter Menneskene, og hvert Menneske seer jeg efter dets Skjønhed. Han være nok saa ubetydelig, nok saa ringe, jeg seer ham efter hans Skjønhed; thi jeg seer ham som dette enkelte Menneske, der dog tillige er det almene Menneske, jeg seer ham som Den, der har denne concrete Livs-Opgave; han er ikke til for noget andet Menneskes Skyld, om han saa end var den usleste Leietjener; han har sin Teleologi i sig selv, han realiserer denne Opgave — han seirer, det seer jeg; thi den Modige seer ikke Spøgelser, men derimod seer han seierrige Helte; den Feige seer ikke Helte, men kun Spøgelser. Seire maa han, derom er jeg forvisset, derfor er hans Strid skjøn. Jeg er ellers ikke meget tilbøielig til at stride, idetmindste ikke med Andre end med mig selv; men derom kan Du være forvisset, for denne Tro paa det Skjønnes Seier vil jeg stride paa Liv og Død, og Intet i Verden skal fravriste mig den. Om man ved Bønner vilde fraliste mig denne Tro, om man med Magt vilde frarive mig den, for Intet i Verden lader jeg mig den fratage og ikke for hele Verden; thi da først tabte jeg den hele Verden, naar jeg tabte denne Tro. Ved denne Tro seer jeg Livets Skjønhed, og den Skjønhed, jeg seer, har ikke det Veemodige og Tungsindige, som er uadskilleligt fra al Naturens og Kunstens Skjønhed, uadskilleligt selv fra de græske Guders evige Ungdom. Den Skjønhed, jeg seer, er glad og seierrig, og stærkere end hele Verden. Og denne Skjønhed seer jeg overalt, ogsaa der, hvor Dit Øie Intet seer. Staa engang her ved mit Vindue. Der gaaer en ung Pige forbi; erindrer Du, vi mødte hende engang paa Gaden. Hun var ikke skjøn, sagde Du, men da Du havde betragtet hende lidt nøiere, kjendte Du hende, og Du vedblev: »for nogle Aar siden var hun overmaade deilig og gjorde stor Lykke paa Ballerne, saa fik

hun en Kjærlighedshistorie, *et qvidem* en ulykkelig. Fanden veed, hvordan hun bar sig ad, hun tog sig den Sag saa nær, at hendes Skjønhed falmede af Græmmelse, kort at fortælle, hun var skjøn, nu er hun ikke mere skjøn, og dermed er den Historie ude.« See, det kan man kalde at betragte Livet efter dets Skjønhed. I mine Øine har hun imidlertid Intet tabt, og mig synes hun skjønnere end nogensinde. Din Betragtning af Livets Skjønhed forekommer mig derfor at have megen Lighed med den Livs-Glæde, der herskede i Drikkevise-Perioden, hvor man blev munter og oprømt ved at afsynge Arier som denne:

Var ei den Saft af røde Druer,
Hvo vilde længer blive her?
Thi hvor den Vises Øie skuer,
Det møder lutter Lidelser.
Høit lyder Undertryktes Stemme,
Forførtes Skrig, fra Syd til Nord.
Op Brødre! drikker, for at glemme
Den hele sørgelige Jord.

Lad os nu træde lidt nærmere til enkelte af Livets Forhold, især saadanne, hvor det Æsthetiske og det Ethiske berøre hinanden, for at overveie, hvorvidt den ethiske Betragtning berøver os nogen Skjønhed, eller om den ikke snarere giver Alt en høiere Skjønhed. Jeg tænker mig da et bestemt Individ, der i en vis Forstand er som Folk er fleest, i en anden Forstand concret i sig selv. Lad os være ganske prosaiske. Dette Menneske skal leve, skal klæde sig, kort, skal kunne existere. Maaskee henvendte han sig til en Æsthetiker, for at faae at vide, hvorledes han skulde indrette sig i Livet. Han vilde da heller ikke savne Oplysning. Denne vil maaskee sige til ham: »naar man er eenligt Menneske, bruger man 3000 Rdlr. om Aaret, for at leve beqvemt, har man 4000, bruger man dem ogsaa; vil man gifte sig, maa man idetmindste have 6000 Rdlr. Penge er og bliver dog *nervus rerum gerendarum*, den sande *conditio sine qva non;* thi vel er det skjønt at læse om landlig Nøisomhed, om idyllisk Tarvelighed, og jeg læser gjerne saadanne Digte, men Levemaaden selv vilde man snart blive kjed af; og De, der leve saaledes, nyde da heller ikke

---

et qvidem og det, og tilmed (= und zwar). Var ei osv.] Baggesen, »Jordens Lethe. Drikkevise«, Danske Værker, Kbhvn. 1845, II S. 218 (Vor hele).
nervus rerum gerendarum Bevægkraften til at udrette noget. *conditio sine qva non* den nødvendige Betingelse.

dette Liv halv saa godt, som Den, der har Penge, og nu i al Ro og Mag læser Digternes Sange. Penge er og bliver den absolute Betingelse for at leve. Saasnart man ikke har Penge, er og bliver man udelukket af Patriciernes Tal, er og bliver man Plebeier. Penge er Betingelsen, men deraf følger ingenlunde, at Enhver, der har Penge, veed at bruge dem. De, der forstaae dette, ere igjen blandt Patricierne de sande Optimater.« Med denne Forklaring var nu aabenbart vor Helt ikke tjent; al den Andens Leve-Viisdom lod ham uberørt, og han maatte omtrent blive tilmode som en Spurv, der var kommen i Tranedands. Sagde han nemlig til Æsthetikeren »det er godt nok; men jeg har hverken 3000 eller 6000 Rdlr. om Aaret, jeg har slet Intet hverken i Capital eller i Rente, jeg har overhovedet slet Intet, knap en Hat« saa vilde denne vel trække paa Skulderen og sige: ja det er en anden Sag, saa er der ikke Andet for, saa maa De tage tiltakke med at gaæ i Arbeidshuset. Hvis Æsthetikeren var meget godmodig, vilde han maaskee endnu engang vinke ad den stakkels Stymper og sige til ham: »jeg vil ikke bringe Dem til Fortvivlelse, førend jeg har vovet det Yderste; der gives et Par Nødmidler, som man ikke bør lade uforsøgte, førend man for evig siger Glæden Farvel og aflægger Løftet og tager Tvangstrøien paa. Gift Dem med en riig Pige, spil i Lotteriet, reis til Colonierne, anvend nogle Aar paa at skrabe Penge sammen, snig dem ind i en gammel Pebersvends Gunst, at han maa indsætte Dem som Arving. For Øieblikket skilles vore Veie ad, skaf Pengene, og De skal i mig altid finde en Ven, der skal vide at glemme, at der var en Tid, da De ikke havde Penge.« Der er dog noget forfærdelig Hjerteløst i en saadan Livsbetragtning, saaledes med koldt Blod at myrde al Glæde i Livet for hver Den, der ikke har Penge. Og det gjør et saadant Penge-Menneske jo, thi det er idetmindste hans Mening, at uden Penge er der ingen Glæde i Livet. Hvis jeg her vilde slaae Dig sammen med hine Æsthetikere, vilde sigte Dig for at nære eller yttre saadanne Tanker, saa vilde jeg i høi Grad gjøre Dig Uret. Deels er nemlig Dit Hjerte for godt til at være Bolig for en saadan afskyelig Nedrighed, deels er Din Sjæl for sympathetisk til, selv om Du havde slige Tanker, at Du skulde ville yttre dem. Jeg siger det ikke, som om jeg meente, at Den, der ikke har Penge, trængte til en saadan medlidende Omsorg, men fordi det dog var det Mindste, man kunde fordre af et Menneske, der bildte sig ind at være begunstiget, at han ikke skulde være stolt deraf, eller have Lyst til at krænke Andre, der ikke vare saa begunstigede. Lad et Menneske være stolt, i Guds Navn, det var bedre, om han

ikke var det, men lad ham være det; lad ham kun ikke være stolt af Penge, thi der er Intet, der i den Grad nedværdiger et Menneske. Du er nu vant til at have Penge, og har god Forstand paa, hvad der ligger heri. Du fornærmer Ingen, deri er Du forskjellig fra hine Æsthetikere, Du hjælper gjerne, hvor Du kan, ja, naar Du udhæver det Elendige i ikke at have Penge, saa skeer dette af Sympathi. Din Spot retter sig derfor ikke mod Menneskene, men mod den Tilværelse, hvor det nu engang er saaledes indrettet, at ikke Alle have Penge. »Prometheus og Epimetheus«, siger Du, »vare unegtelig meget kloge, men ubegribeligt er det dog, at medens de forøvrigt udstyrede Menneskene saa herligt, det ikke faldt dem ind at give dem Penge med.« Dersom Du havde været tilstede ved den Leilighed og havde vidst det, Du nu veed, da vilde Du have traadt frem, og sagt: »I gode Guder, I skulle have Tak for det Altsammen, men — tilgiver mig, at jeg taler frimodigt til Eder — I mangler Verdens-Kundskab; for at Mennesket skal være lykkeligt, mangler der ham een Ting endnu — det er Penge. Hvad hjælper det ham, at han er skabt til at herske over Verden, naar han ikke kan faae Tid dertil for Næringssorger? Hvad ligner det, at jage en fornuftig Skabning ud i Verden, og saa lade ham slide og slæbe, er det en Maade at behandle et Menneske paa?« Paa dette Punkt er Du uudtømmelig. »De fleste Mennesker«, siger Du, »leve for at faae et Levebrød; naar de have faaet det, leve de for at faae et godt Levebrød; naar de have faaet det, døe de. Med sand Rørelse læste jeg derfor for nogen Tid siden et Avertissement i Avisen, hvor en Kone bekjendtgjorde sin Mands Død. Istedetfor vidtløftigt at lamentere over det Smertelige i, at miste den bedste Ægtemand og den kjærligste Fader, fattede hun sig meget kort: at dette Dødsfald var saa tungt, fordi hendes Mand netop kort iforveien havde faaet saadan et godt Levebrød. Der ligger meget Mere heri, end hvad den sørgende Enke eller en almindelig Læser af Adresse-Avisen seer deri. Denne Betragtning lod sig uddanne til et Beviis for Menneskets Udødelighed. Dette Beviis kunde fremsættes saaledes: Det er ethvert Menneskes Bestemmelse at faae et godt Levebrød. Døer han, førend han faaer det, saa har han ikke opnaaet sin Bestemmelse, og det bliver da overladt til Enhvers Ahnen, om han antager, at han paa en anden Klode vil opnaae sin Bestemmelse. Faaer han derimod et godt

---

Prometheus] skabte og udstyrede Mennesket, efter en græsk Mythe. Epimetheus («Bagklog») var Broder til Prometheus («Forklog»).

Levebrød, saa har han opnaaet sin Bestemmelse, men Bestemmelsen af et godt Levebrød kan ikke være den, at han skal døe, men tvertimod, at han skal leve godt af sit gode Levebrød, *ergo* er Mennesket udødeligt. Dette Beviis kunde man kalde det populære Beviis, eller Beviset fra Levebrødet. Naar dette Beviis føiedes til de tidligere Beviser, saa maatte enhver fornuftig Tvivl angaaende Udødeligheden ansees for beseiret. Dette Beviis lader sig ogsaa ypperligt sætte i Forbindelse med de tidligere Beviser, ja, det viser sig netop her i sin fulde Glorie, idet det som Slutning slutter sig tilbage i de andre og beviser disse. De andre Beviser gaae ud fra Betragtningen af, at Mennesket er et fornuftigt Væsen; forsaavidt nu Nogen skulde betvivle dette, saa træder Levebrøds-Beviset til og beviser denne Forudsætning ved følgende Syllogisme: Den, Gud giver et Levebrød, giver han Forstand; den, Gud giver et godt Levebrød, giver han god Forstand, *ergo*. Dette har hiin sørgende Enke ahnet, hun har følt det dybe Tragiske i Livets Modsigelse.« Spot og Kaadhed er da, hvad Du veed at byde denne Sag betræffende. Det falder Dig da formodentlig heller ikke ind, at Din Betragtning skulde være gavnlig eller veiledende for Nogen. Hvad der formodentlig heller ikke falder Dig ind er, at Du ved saadanne Foredrag kan gjøre Skade; thi det lod sig vel tænke, at et Menneske, der i sig selv nærede Uvillie nok over at være tvungen ind i Livets Arbeide, ved at agte paa den ikke uvittige Lidenskabelighed, hvormed Du tænkte paa hans Vegne, paa Din sympathetiske Spot, blev endnu mere utaalmodig, endnu mere fnysende. Det skulde Du imidlertid være forsigtig med.

Ad den indslagne Vei vil da vor Helt forgjæves søge Oplysning. Lad os nu høre, hvad en Ethiker vilde svare ham. Hans Svar blev da følgende: det er ethvert Menneskes Pligt at arbeide for at leve. Dersom han ikke havde Mere at sige, saa vilde Du formodentlig svare: »der have vi igjen den gamle Snak om Pligt og Pligt, overalt er det Pligt, der kan ikke tænkes noget Kjedsommeligere end denne Sammensnærpen, der underkuer Alt og stækker Alt.« Du vil her behage at erindre, at vor Helt ingen Penge havde, at hiin hjerteløse Æsthetiker ingen havde at overlade ham, at Du heller ikke havde saa Meget tilovers, at Du kunde sikkre ham hans Fremtid. Forsaavidt han da ikke vil sætte sig hen og tænke over, hvad han vilde have gjort, hvis han havde havt Penge, saa maa han være betænkt paa en anden Udvei. Du vil dernæst see, at Ethikeren tiltalte ham i al Høflighed, han behandlede ham ikke som Undtagelse, han sagde ikke til ham: Herre Gud, De er nu engang saa ulykkelig, De maa see til at finde Dem

deri. Tvertimod, han gjorde Æsthetikeren til Undtagelse, thi han sagde: det er ethvert Menneskes Pligt at arbeide for at leve; forsaavidt altsaa et Menneske ikke behøver det, er han en Undtagelse, men det, at være en Undtagelse, er, som vi ovenfor blev enige om, ikke det Store, men det Ringe. Naar et Menneske derfor vil see Sagen ethisk, vil han see det, at have Penge, som en Ydmygelse; thi enhver Begunstigelse er en Ydmygelse. Naar han seer det saaledes, saa vil han ikke forsee sig paa nogen Begunstigelse. Han vil da ydmyge sig under den, og naar han har gjort det, saa vil han atter opløftes ved den Tanke, at Begunstigelsen er et Udtryk for, at der er gjort en større Fordring til ham.

Naar hiin Ethiker, hos hvem vor Helt fandt Oplysning, selv veed, hvad det er at arbeide for at leve, saa vil hans Ord have endnu mere Vægt. Det var at ønske, at Menneskene i denne Henseende havde lidt mere Mod, og Grunden til, at man saa høirøstet ofte faaer hiin foragtelige Tale om, at Penge er Hovedsagen, at høre, ligger for en Deel deri, at de der maae arbeide, mangle ethisk Kraft til at vedkjende sig Betydningen af det at arbeide, mangle ethisk Overbeviisning om dets Betydning. De, der skade Ægteskabet, ere ikke Forførerne, men de feige Ægtemænd. Saaledes ogsaa her. Hiin foragtelige Tale skader Intet, men De skade den gode Sag, der, tvungne til at arbeide for at leve, i det ene Øieblik ville anerkjendes for det Fortjenstlige, der ligger heri, naar de sammenligne deres Liv med Lediggjængerens, i næste Øieblik klage og sukke og sige: det er dog det Skjønneste at være uafhængig. Hvad Agtelse skal da et yngre Menneske faae for Livet, naar han hører de Ældre tale saaledes. Du har her atter skadet Dig selv meget ved Din Experimenteren, thi Du har faaet Meget at vide, som slet ikke er godt og glædeligt. Du veed meget godt at friste et Menneske og lokke den Tilstaaelse ud af ham, at han dog i sit inderste Hjerte helst vilde være fri for at arbeide, og saa triumpherer Du.

Det Spørgsmaal, om der ikke lod sig tænke en Verden, hvor det var unødvendigt at arbeide for at leve, er egentlig et ørkesløst Spørgsmaal, da det ikke befatter sig med den givne Virkelighed, men med en fingeret. Imidlertid er det dog altid et Forsøg paa at forkleine den ethiske Opfattelse. Dersom det nemlig var en Fuldkommenhed ved Existentsen, at man ikke behøvede at arbeide, saa var jo Dens Liv fuldkomnest, som ikke behøvede dette. Man kunde da kun i den Forstand sige, at det var Pligt at arbeide, som man ved dette Ord forstod en sørgelig Nødvendighed. Pligten udtrykte da ikke det Almeen-Menneskelige, men det Al-

mindelige, og Pligt var her ikke Udtrykket for det Fuldkomne. Derfor vilde jeg ogsaa ganske rigtig svare, at det maa ansees for en Ufuldkommenhed ved Existentsen, at Mennesket ikke behøvede at arbeide. Paa jo lavere et Trin Menneskelivet staaer, jo mindre viser Nødvendigheden sig af at arbeide; jo høiere det staaer, jo mere træder den frem. Den Pligt at arbeide for at leve, udtrykker det Almeen-Menneskelige, og udtrykker ogsaa i en anden Forstand det Almene, fordi den udtrykker Friheden. Netop ved at arbeide frigjør Mennesket sig, ved at arbeide bliver han Herre over Naturen, ved at arbeide viser han, at han er høiere end Naturen.

Eller skulde Livet derved, at et Menneske maa arbeide for at leve, tabe sin Skjønhed? Jeg er her ved det gamle Punkt, det beroer paa, hvad man forstaaer ved Skjønhed. Det er skjønt at see Lillierne paa Marken, skjøndt de hverken spinde eller sye, saaledes klædte, at end ikke Salomo i al sin Glands var saa pragtfuld; det er skjønt at see Fuglene sorgløse finde deres Føde, det er skjønt at see Adam og Eva i et Paradiis, hvor de kunne faae Alt hvad de pege paa; men det er dog endnu skjønnere at see en Mand ved sit Arbeide erhverve hvad han behøver. Det er skjønt at see et Forsyn mætte Alt og sørge for Alt; men det er endnu skjønnere at see en Mand, der ligesom er sit eget Forsyn. Derved er Mennesket stort, større end nogen anden Skabning, at han kan sørge for sig selv. Det er skjønt at see en Mand have Overflod, som han selv har erhvervet; men det er ogsaa skjønt at see en Mand gjøre et endnu større Kunststykke, at forvandle Lidet til Meget. Det er et Udtryk for Menneskets Fuldkommenhed, at han kan arbeide; det er et endnu høiere Udtryk derfor, at han skal det.

Dersom vor Helt vil adoptere denne Betragtning, da vil han ikke føle sig fristet til at ønske Formue, som man har sovet sig til, han vil ikke forsee sig paa Livets Betingelse, han vil føle det Skjønne i at arbeide for at leve, han vil føle sin Menneskeværdighed deri; thi det er ikke det Store hos Planten, at den ikke spinder, men det Ufuldkomne, at den ikke kan det. Han vil ikke føle Lyst til at stifte Venskab med hiin velhavende Æsthetiker. Han vil med Besindighed see, hvad der er det Store, og ikke lade sig skrække af Pengemænd. Mærkeligt nok er det, jeg har seet Mennesker, der med Glæde følte Betydningen af at arbeide, der

---

Lillierne paa Marken osv.] Matthæus 6. Kap. 26 ff.

vare tilfredse ved deres Arbeide, lykkelige i deres Nøisomhed, og dog havde de ligesom ikke Mod til at vedgaae det. Talte de om, hvad de brugte, saa gave de det altid Udseende af, at de brugte meget Mere end de virkelig gjorde; de vilde ikke synes flittige, uagtet de virkelig vare det, ret som om det var Større at bruge Meget end bruge Lidet, Større at være en Lediggjænger end at være flittig. Hvor sjeldent træffer man ikke et Menneske, der med Rolighed og glad Værdighed siger: Dette eller Hiint gjør jeg ikke, fordi jeg ikke har Raad dertil. Det er, som havde han en ond Samvittighed, som frygtede han for det Svar, Ræven fik. Paa den Maade faaer man da al sand Dyd tilintetgjort, eller forvandlet til et Phantom; thi de der ikke behøve at være nøisomme, hvorfor skulde de være det? og de der nødsages til at være det, de gjøre jo en Dyd af Nødvendighed. Ret som om man ikke kunde være nøisom, uden man havde Muligheden af Overflod ved Siden af sig; ret som om Trang ikke var en ligesaa stor Fristelse for Nøisomheden.

Arbeide vilde da formodentlig vor Helt beslutte sig til, men Næringssorger vilde han dog nok see sig fritaget for. Jeg har aldrig kjendt Næringssorger, thi skjøndt jeg til en vis Grad maa arbeide for at leve, saa har jeg dog altid havt mit rigelige Udkomme, jeg kan derfor ikke tale med af Erfaring, men jeg har altid bevaret et aabent Øie for det Tunge deri, men ogsaa et aabent Øie for det Skjønne deri, det Dannende, det Forædlende; thi jeg troer, der er ingen Sorg, der i den Grad danner. Jeg har kjendt Mennesker, hvilke jeg ingenlunde vilde kalde feige eller blødagtige, som ingenlunde meente, at Menneskets Liv skulde være uden Strid, som følte Kraft og Mod og Lyst til at gaae i Kamp der, hvor Andre vilde forsage, jeg har tillige ofte hørt dem sige: Gud fri mig blot fra Næringssorger, der er Intet, der i den Grad qvæler det Høiere i et Menneske, som disse. I Anledning af saadanne Yttringer er det ofte faldet mig ind, hvad mit eget Liv ogsaa har givet mig Anledning til at sande, at der dog intet er saa svigagtigt som det menneskelige Hjerte. Man vil have Mod til at vove sig ud i den farligste Strid, men Næringssorger vil man ikke binde an med; og dog vil man paa samme Tid, at det skal være noget Større at seire i hiin Kamp end i denne. Dette er nu nemt nok; man vælger en lettere Strid, som dog i Mæng-

---

Ræven fik] der tænkes vistnok (noget unøjagtigt) paa Fablen om Ræven og Rønnebærrene.

dens Øine seer farligere ud; man indbilder sig, at det er Sandhed; man seirer, og saa er man jo Helt, og det ganske anderledes Helt, end om man seirede i hiin anden usle, et Menneske uværdige Strid. Ja, naar man foruden Næringssorger tillige har en saadan skjult Fjende i sit eget Indre at kjæmpe med, saa er det intet Under, at man ønsker at blive denne Strid qvit. Saa ærlig skulde man dog idetmindste være mod sig selv, at man tilstod, at Grunden, hvorfor man flyede denne Kamp, var den, at den var langt tungere end al anden Anfægtelse, men er den det, saa er Seieren ogsaa langt skjønnere. Forsaavidt man ikke selv er forsøgt i denne Strid, skylder man enhver Stridende at tilstaae, at hans Strid er den farligste, man skylder at give ham denne Æreserklæring. Seer et Menneske Næringssorgen saaledes, som en Æresstrid, i endnu strængere Forstand end nogen anden Strid, saa vil han allerede være kommet noget videre. Det gjelder her, som allevegne, at man er rigtig stillet, ikke spilder sin Tid paa at ønske, men fatter sin Opgave. Er den tilsyneladende ringe og ubetydelig, smaalig og forknyttende, saa veed man, at det kun gjør Striden vanskeligere og Seieren skjønnere. Der er Mænd, hvem en Orden hædrer, og der er Mænd, der hædre Ordenen, dette anvende Den paa sig selv, der, medens han føler Kraft og Lyst til at forsøge sig i berømmelige Kampe, maa lade sig nøie med det Kummerligste af Alt, at stride med Næringssorger.

En Strid med Næringssorger har den i høi Grad dannende Egenskab, at Belønningen er saa saare ringe, eller rettere, slet ingen, den Kjæmpende strider for at tilveiebringe Muligheden af at kunne blive ved at stride. Jo større Kampens Belønning er, jo mere den ligger udenfor et Menneske, desto mere tør den Stridende ogsaa stole paa alle de tvetydige Lidenskaber, der huse i ethvert Menneske. Ærgjerrighed, Forfængelighed, Stolthed, det er Kræfter, der have en uhyre Elasticitet og kunne drive et Menneske vidt. Den, der strider med Næringssorger, seer snart, at disse Lidenskaber svigte ham; thi hvor skulde han troe, at en saadan Strid skulde kunne interessere Andre eller vække dem til Beundring? Har han ikke andre Kræfter, saa er han afvæbnet. Belønningen er saare liden; thi naar han har trællet og slidt og slæbt, saa har han maaskee netop erhvervet det Fornødne — det Fornødne til at holde sig vedlive, for atter at kunne slide og slæbe. See derfor er Næringssorger saa forædlende og dannende, fordi de ikke tillade et Menneske at skuffe sig, sig selv betræffende. Seer han ikke noget Høiere i denne Strid, saa er den ussel, og han har

Ret i, at det er en Kummerlighed at maatte stride for at kunne æde sit Brød i sit Ansigts Sved. Men derfor er denne Strid saa forædlende, fordi den tvinger ham til at see noget Andet deri, tvinger ham til, hvis han ikke aldeles vil henkaste sig selv, at see den som en Æresstrid, og at det er derfor, at Belønningen er saa ringe, for at Æren kan være desto større. Han strider da vel for at erhverve sit Udkomme, men det, han dog strider først og fremmest for, er, at erhverve sig selv, og vi Andre, vi, som ikke bleve forsøgte, men dog bevarede Følelsen for det sande Store, vi ville see til, hvis han tillader det, vi ville i ham hædre et Æres-Medlem af Samfundet. Han har da en dobbelt Strid, han kan tabe i den ene og paa samme Tid seire i den anden. Vil jeg tænke mig det næsten Utænkelige, at alle hans Bestræbelser for at erhverve sit Udkomme mislykkedes, saa har han jo tabt, og dog kan han paa samme Tid have vundet den skjønneste Seier, der lader sig vinde. Herpaa vil han fæste sit Blik, ikke paa Belønningen, han gik Glip af; thi dertil var den for ringe. Den der har en Belønning for Øie, han glemmer den anden Strid; vinder han ikke Belønningen, da har han tabt Alt, vinder han den, saa bliver det dog altid tvivlsomt, hvorledes han har vundet den.

Og hvilken Strid skulde nu være mere dannende end den med Næringssorger! Hvor megen Barnlighed hører der dog ikke til, for stundom at kunne næsten smile ad al denne jordiske Møie og Besvær, en udødelig Aand maa have for at leve, hvor megen Ydmyghed til at være tilfreds med det Lidet, der erhverves med Vanskelighed, hvor megen Tro for at see et Forsyns Styrelse ogsaa i hans Liv; thi det er let nok at sige, at Gud er størst i det Mindste, men til at see ham deri hører den stærkeste Tro. Hvor megen Kjærlighed til Menneskene, for at være glad med de Lykkelige, for at kunne opmuntre dem, hvis Vilkaar bleve ligesaa kummerlige! Hvor inderlig og gjennemtrængende en Bevidsthed om sig selv, om at han gjør hvad der staaer i hans Magt, hvor megen Udholdenhed og Agtpaagivenhed; thi hvilken Fjende er mere underfundig end denne Sorg? Ikke bliver han den qvit ved et Par dristige Bevægelser, ikke skræmmer han den bort ved Larmen og Støien. Hvilken Gratie og Anstand til at bøie af for den og dog ikke flye den! Hvor ofte maae Vaabnene ikke forandres, snart maa der arbeides, snart ventes, snart trodses, snart bedes! Og med hvor megen Lyst og Glæde og Lethed og Smidighed maa han ikke forandre Vaabnene, thi ellers har Fjenden seiret! Og under Alt dette gaaer Tiden hen, der forundes ham ikke Leilighed til at see sine skjønne Planer realiserede, Ungdommens Ønsker

opfyldte. Han seer Andre, for hvem det lykkes. De samle Mængden omkring sig, de høste dens Bifald, de fryde sig ved dens Jubel, og han staaer som en eensom Kunstner paa Livets Scene, han har intet Publikum, Ingen har Tid at see paa ham, Ingen har Tid, og det forstaaer sig, der hører ogsaa Tid dertil, thi hans Forestillinger er ikke en halv Times Gjøglerværk, hans Kunster ere af en finere Art og fordre Mere end et dannet Publikum for at forstaaes. Men han attraaer det heller ikke. Da jeg var tyve Aar gammel, siger han maaskee, da drømte jeg ogsaa om Strid, da tænkte jeg mig paa Kampladsen, jeg saae op til Balkonen, jeg saae Pigernes Kreds, saae dem ængstes for min Skyld, saae dem tilvifte mig Bifald, og jeg glemte Stridens Besvær; nu er jeg bleven ældre, min Strid er bleven en anden, men min Sjæl er ikke mindre stolt. Jeg fordrer en anden Dommer, en Kjender, jeg fordrer et Øie, der skuer i Løndom, der ikke bliver træt af at see til, der seer Striden og seer Faren; jeg fordrer et Øre, der hører Tankernes Arbeiden, der ahner, hvorledes mit bedre Væsen vikler sig ud af Anfægtelsens Tortur. Til denne Kampdommer vil jeg skue op, hans Bifald vil jeg eftertragte, om jeg end ikke kan fortjene det. Og naar da Lidelsernes Kalk rækkes mig, da vil jeg ikke fæste mit Blik paa Kalken, men paa Den, der rækker mig den, og jeg vil ikke stirre mod Kalkens Bund, om jeg ikke snart har udtømt den, men urokkeligt paa Den, af hvem jeg modtager den. Glad vil jeg tage Kalken i min Haand, ikke som ved en festlig Leilighed udtømmer jeg den paa en Andens Velgaaende, idet jeg selv glæder mig ved Drikkens Liflighed; nei, jeg vil smage dens Bitterhed, og idet jeg smager den, da tilraaber jeg mig selv: mit Velgaaende, fordi jeg veed og er forvisset om, at ved denne Drik tilkjøber jeg mig en evig Sundhed.

Saaledes troer jeg, man ethisk maa betragte den Strid, der kjæmpes med Næringssorger. Jeg skal ikke staae saa hart paa min Ret imod Dig, at jeg skulde opfordre Dig til at oplyse, paa hvilket Punkt i Din Æsthetik Du afhandler denne Sag; men jeg henstiller blot til Din egen Overveielse, om Livet selv i denne Strid taber sin Skjønhed, naar man ikke selv vil, eller om det ikke vinder en høiere Skjønhed. At negte, at en saadan Sorg er til, er jo Vanvid; at glemme, at den er til, fordi den gaaer Ens eget Huus forbi, er Tankeløshed; forsaavidt man gjør Fordring paa at have en Betragtning af Livet, er Hjerteløshed eller Feighed.

At mange Mennesker ikke paa denne Maade betragte Næringssorger, er ingen Indvending; at ønske dem, at de maatte have

Høimodighed nok til at betragte dem saaledes, Beaandelse nok til ikke at see feil, som hine Mænd, om hvilke Skriften i en anden Anledning siger, at de saae feil, saa de ikke saae mod Himlen, men paa Susanna — er vist et godt og et fromt Ønske.

Den ethiske Betragtning, at det er ethvert Menneskes Pligt at arbeide for at leve, har da to Fortrin fremfor den æsthetiske. For det Første er den i Samklang med Virkeligheden, forklarer noget Almindeligt i denne, medens den æsthetiske fremsætter noget Tilfældigt og forklarer Intet. For det Andet opfatter den Mennesket efter hans Fuldkommenhed, seer ham efter hans sande Skjønhed. Dette maa ansees for at være det Fornødne og det meer end Tilstrækkelige denne Sag betræffende. Ønsker Du et Par empiriske Bemærkninger, saa giver jeg dem med i Kjøbet, ikke som om den ethiske Betragtning behøvede nogen saadan Understøttelse, men fordi Du maaskee kan have Gavn af dem.

En gammel Mand, som jeg engang har kjendt, pleiede altid at sige, at det var godt for et Menneske, at han lærte at arbeide for at leve; det gjaldt om Ældre hvad der gjaldt om Børn, de maae tages itide. Min Mening er nu ikke, at det skulde være gavnligt for et ungt Menneske, strax at forknyttes af Næringssorger. Men lad ham kun lære at arbeide for at leve. Den saameget anpriste Uafhængighed er ofte en Snare; enhver Lyst kan tilfredsstilles, enhver Tilbøielighed følges, ethvert Lune trives, indtil disse sammensværge sig mod En selv. Den, der maa arbeide, han skal blive ukjendt med den forfængelige Glæde at kunne faae Alt, han skal ikke lære at trodse paa sin Rigdom, ved Penge fjerne enhver Hindring og tilkjøbe sig enhver Frihed; men hans Sind skal da heller ikke forbittres, han skal ikke fristes til, hvad vel mangen riig Yngling har gjort, med stolt Foragt at vende Tilværelsen Ryggen, idet han siger med Jugurtha: her ligger en By, der er tilfals, naar den finder en Kjøber; han skal ikke i en stakket Tid have erhvervet en Viisdom, hvorved han gjør Menneskene Uret og sig selv ulykkelig.

Naar jeg derfor saa ofte hører Folk klage over, at de ere nødsagede til at arbeide, nødsagede til at bekymre sig om Sligt, de, hvis Sjæls høie Flugt ikke saaledes burde forknyttes, saa kan

---

Skriften] (Nogle Stykker, som ere lagte til) Daniel 13. Kap. 9: »og de forvendte deres Sind og droge deres Øjne bort, saa at de ikke saae til Himmelen«, og Vers 12: »og de toge dagligen vare paa hende med Flid for at faa hende at se.« Jugurtha] Sallust, Jugurtha 35 (om Rom).

jeg ikke negte, at jeg stundom bliver utaalmodig derover, at jeg kunde ønske, at der endnu gik en Harun al Raschid om imellem os og uddeelte Bastonade til Enhver, der klagede i Utide. Du er nu ikke i det Tilfælde, at Du behøver at arbeide for at leve, og det er ingenlunde min Hensigt at raade Dig at kaste Din Formue bort, for at det kan blive Dig en Nødvendighed at arbeide; det duer ikke, og al Experimenteren er en Taabelighed, der fører til Intet. Imidlertid troer jeg, at Du i en anden Forstand er i det Tilfælde at maatte erhverve Betingelserne for at leve. For at Du skal kunne leve, maa Du see at blive Herre over Dit medfødte Tungsind. Denne Omstændighed gjør, at jeg ogsaa paa Dig kan anvende hiin gamle Mands Ord, at Du er bleven taget itide; dette Tungsind har været Din Ulykke, men Du skal see, der kommer en Tid, hvor Du selv vil tilstaae, at det har været Din Lykke. Erhverv Du da Betingelsen for, at Du kan leve. Du hører ikke til dem, der skulle gjøre mig utaalmodig med Klager, thi jeg troer hellere, at Du skulde gjøre Alt andet end at klage, og Du veed ypperligt at bide Dine Lidelser ind i Dig selv. Vogt Dig imidlertid, at Du ikke forfalder til det modsatte Extrem, til en vanvittig Trods, der fortærer Kraften paa at skjule Smerten, istedenfor at bruge den til at bære og beseire den.

Vor Helt er da villig til at arbeide, ikke fordi det er ham en *dura necessitas*, men fordi han anseer det for det Skjønneste og Fuldkomneste. (At han ikke skulde kunne see det saaledes, fordi han dog er nødt til at finde sig deri, er en af disse deels taabelige, deels ondskabsfulde Misforstaaelser, der lægge et Menneskes Værd udenfor ham i det Tilfældige.) Men netop fordi han vil arbeide, kan hans Gjerning vel blive et Arbeide, men ikke et Trælleværk. Han fordrer da et høiere Udtryk for sin Arbeiden, et Udtryk, der betegner hans Gjernings Forhold til hans Person og til andre Menneskers, et Udtryk, der kan bestemme ham det som Lyst og tillige hævde dets Betydning. Her vil en Overveielse igjen blive nødvendig. Viismanden med de 3000 Rbdlr. finder han det vel under sin Værdighed at indlade sig med; men vor Helt er som Folk er fleest. Han er vel bleven taget itide, men han har dog faaet en Smag paa at leve æsthetisk, han er som Folk er fleest, uskjønsom. Uagtet derfor Ethikeren var Den, der hjalp ham ud af hans forrige Forlegenhed, saa er han dog ikke den, han først henvender

---

Harun al Raschid] i Tusind og en Nat. *dura necessitas* den haarde Nødvendighed (*dira n.* Horats, Oder III, 24, 6).

sig til. Maaskee stoler han i al Stilhed paa, at til syvende og sidst vil vel Ethikeren igjen hjelpe ham ud af det; thi saa ussel er vor Helt ikke, at han jo gjerne tilstaaer, at Ethikeren virkelig hjalp ham ud af hans Forlegenhed, uagtet han ingen Penge havde at give ham. Han henvender sig da til en lidt mere human Æsthetiker. Denne vil maaskee nu ogsaa vide at foredrage Noget om Betydningen af at arbeide; uden Arbeide bliver Livet tilsidst kjedsommeligt. »Ens Arbeide bør dog ikke være Arbeide i strengere Forstand, men bestandig kunne bestemmes som Lyst. Man opdager hos sig selv et eller andet aristokratisk Talent, hvorved man distingverer sig fra Hoben. Dette uddanner man ikke letsindigt, thi saa bliver man dog snart kjed deraf, men med al mulig æsthetisk Alvor. Livet har da ny Betydning for En, fordi man har sit Arbeide, et Arbeide, der dog egentlig er Ens Lyst. Ved sin Uafhængighed heger man derom, for at det uforknyttet af Livet kan udvikle sig i hele sin Frodighed. Dette Talent gjør man imidlertid ikke til en Planke, hvorpaa man redder sig gjennem Livet, men til en Vinge, paa hvilken man svinger sig over Verden; man gjør det ikke til en Arbeids-Kleppert men til en Paradeur.« Vor Helt har imidlertid intet saadant aristokratisk Talent, han er som Folk er fleest. Æsthetikeren veed da ingen anden Udvei for ham end »han maa finde sig i at falde ind under Hobens trivielle Bestemmelse af at være en Arbeider i Livet. Tab ikke Modet, ogsaa dette har sin Betydning, er hæderligt og agtværdigt, bliv en flink og stræbsom Mand, et nyttigt Medlem af Samfundet. Jeg glæder mig allerede til at see Dem, thi jo mangfoldigere Livet er, desto interessantere for Betragteren. Derfor hader jeg og alle Æsthetikere en Nationaldragt, fordi det vilde være saa kjedsommeligt at see paa, om Alle gik eens klædt; saaledes tage ogsaa hver Enkelt sin Gjerning i Livet, desto skjønnere bliver det for mig og mine Lige, som gjøre Profession af at betragte Livet.« Vor Helt bliver, vil jeg haabe, noget utaalmodig over en saadan Behandling, han indigneres over det Uforskammede i en saadan Inddeling af Mennesker. Dertil kommer, at Uafhængigheden dog ogsaa i denne Æsthetikers Betragtning spillede en Rolle, og uafhængig er han nu engang ikke.

Maaskee kan han endnu ikke beslutte sig til at henvende sig til Ethikeren, han vover endnu et Forsøg. Han træffer en Mand, der siger: man maa arbeide for at leve, saaledes er Livet nu engang indrettet. Her synes han at have fundet Den, han søgte, thi det er jo netop det, han ogsaa mener. Denne Tale vil han da agte paa. »Man maa arbeide for at leve, saaledes er Livet nu engang indrettet, det er den luvslidte Side af Existentsen. Man sover

7 Timer i hvert Døgn, det er spildt Tid, men det maa være saa; man arbeider 5 Timer i Døgnet, det er spildt Tid, det maa være saa. Ved 5 Timers Arbeide har man sit Udkomme, og naar man har det, saa begynder man at leve. Ens Arbeide maa nu helst være saa kjedsommeligt og intetsigende som muligt, blot at man har sit Udkomme derved. Har man et specielt Talent, da begaae man dog aldrig den Synd imod det, at gjøre det til sin Erhvervskilde. Nei, sit Talent kjæler man for, det har man for sin egen Skyld, det har man større Glæde af end en Moder af sit Barn, det danner man, det udvikler man i de 12 Timer af Dagen, sover i de 7, er et Umenneske i de 5, og saaledes bliver Livet dog ret taaleligt, ja endog ret skjønt; thi det er ikke saa farlig en Sag med de 5 Timers Arbeide, thi da Ens Tanker dog aldrig ere ved Arbeidet, saa sanker man Kræfter til den Syssel, der er Ens Lyst.«

Vor Helt er igjen lige nær. Deels har han nemlig intet specielt Talent til at fylde de 12 Timer med derhjemme, deels har han jo allerede faaet en skjønnere Betragtning af det at arbeide, en Betragtning, han ikke vil opgive. Han vil da vel beslutte sig til, atter at søge Hjelp hos Ethikeren. Dennes Tale er kort: »det er ethvert Menneskes Pligt at have et Kald.« Mere kan han ikke sige, thi det Ethiske som saadant er altid abstrakt, og et abstrakt Kald for alle Mennesker gives der ikke, tvertimod forudsætter han, at ethvert Menneske har et særligt Kald. Hvilket Kald vor Helt skal vælge, det kan Ethikeren ikke oplyse ham om; thi dertil fordres et detailleret Kjendskab til det Æsthetiske i hele hans Personlighed, og selv om Ethikeren havde dette Kjendskab, vilde han dog afholde sig fra at vælge for ham, da han jo i saa Fald vilde fornegte sin egen Livsbetragtning. Det, Ethikeren kan lære ham, er, at der er et Kald for ethvert Menneske, og naar vor Helt har fundet sit, da at vælge det ethisk. Hvad Æsthetikeren nemlig talte om de aristokratiske Talenter, det er en forvirrende og skeptisk Tale om det, Ethikeren forklarer. Æsthetikerens Livs-Betragtninger ligge altid i Differentsen: nogle Mennesker have Talent, andre ikke, og dog er Det, der adskiller dem, et Meer eller Mindre, en qvantitativ Bestemmelse. Forsaavidt er det en Vilkaarlighed af dem at standse paa noget enkelt Punkt, og dog ligger Nerven i deres Livs-Betragtning netop i denne Vilkaarlighed. Deres Livs-Anskuelse sætter derfor en Splid i hele Tilværelsen, som de ikke see sig istand til at hæve, hvorimod de med Letsindighed og Hjerteløshed

---

en Vilkaarlighed af dem ɔ: af Æsthetikerne.

søge at væbne sig imod den. Ethikeren derimod forsoner Mennesket med Livet, thi han siger: ethvert Menneske har et Kald. Han tilintetgjør ikke Differentserne, men han siger: i alle Differentser bliver det Almene tilbage, at det er et Kald. Det eminenteste Talent er et Kald, og det Individ, der er i Besiddelse deraf, kan ikke tabe Virkeligheden af Syne, han staaer ikke udenfor det Almeen-Menneskelige, thi hans Talent er et Kald. Det ubetydeligste Individ har et Kald, han skal ikke udstødes, ikke henvises til at leve paa et *confinium* med Dyrene, han staaer ikke udenfor det Almeen-Menneskelige, han har et Kald.

Den ethiske Sætning, at ethvert Menneske har et Kald, er da Udtrykket for, at der er en fornuftig Tingenes Orden, hvori ethvert Menneske, hvis han vil, udfylder sin Plads saaledes, at han paa eengang udtrykker det Almeen-Menneskelige og det Individuelle. Er Tilværelsen ved denne Betragtning bleven mindre skjøn? Ikke har man et Aristokrati at glæde sig over, hvis Betydning er begrundet paa Tilfældighed, og tilfældigt begrundet derpaa; nei, man har et Kongerige af Guder.

Saasnart Talentet ikke opfattes som et Kald — og saasnart det opfattes som et Kald, har ethvert Menneske et Kald — saa er Talentet absolut egoistisk. Enhver derfor, der begrunder sin Leven paa et Talent, han etablerer, saa godt han kan, en Røverexistents. Et høiere Udtryk for Talentet end at det er et Talent, har han ikke. Dette Talent vil altsaa frem i hele sin Differents. Ethvert Talent har derfor en Tilbøielighed til at gjøre sig til det Centrale, enhver Betingelse skal være tilstede for at fremme det; thi kun i denne vilde Stormen frem ligger den egentlig æsthetiske Nydelse af Talentet. Er der et samtidigt Talent i en anden Retning, saa collidere de paa Liv og Død; thi de have intet Concentrisk, intet høiere Udtryk tilfælleds.

Vor Helt har da faaet, hvad han søgte, et Arbeide, hvoraf han kunde leve; han har tillige faaet et betydningsfuldere Udtryk for dettes Forhold til hans Personlighed: det er hans Kald, dets Fuldbyrdelse er altsaa forbunden med en Tilfredsstillelse for hele hans Personlighed; han har tillige faaet et betydningsfuldere Udtryk for sit Arbeides Forhold til andre Mennesker, thi da hans Arbeide er hans Kald, saa er han jo derved i det Væsentlige sat paa lige Trin med alle andre Mennesker, han gjør da ved sit Arbeide det Samme

---

confinium Grænse, Overgang til. et Kongerige af Guder] Kong Pyrrhus' Gesandt Kineas kaldte det romerske Senat »en Forsamling af Guder«.

som enhver Anden, han opfylder sit Kald. Denne Anerkjendelse fordrer han, Mere fordrer han ikke, thi dette er det Absolute. Er mit Kald ringe, siger han, jeg kan dog være mit Kald tro, og er da efter det Væsentlige ligesaa stor som den Største, uden at jeg derfor noget Øieblik skulde være saa taabelig at ville glemme Differentserne; det var jeg selv mindst tjent med, thi glemte jeg dem, da var der et abstrakt Kald for Alle, men et abstrakt Kald er intet Kald, og jeg havde da igjen tabt ligesaa Meget som de Største. Er mit Kald ringe, jeg kan dog være det utro, og naar jeg er det, begaaer jeg ligesaa stor en Synd som den Største. Jeg skal ikke være saa taabelig at ville glemme Differentserne, eller mene, at min Utroskab skulde have ligesaa fordærvelige Følger for det Hele, som den Størstes Utroskab, dermed er jeg ikke tjent, jeg var selv den, der tabte meest derved.

Den ethiske Betragtning, at ethvert Menneske har et Kald, har da tvende Fortrin fremfor den æsthetiske Theori om Talentet. Deels forklarer den nemlig ikke noget Tilfældigt i Existentsen, men det Almene, deels viser den det Almene i dets sande Skjønhed. Først da er nemlig Talentet skjønt, naar det er forklaret til at være et Kald, og først da er Existentsen skjøn, naar ethvert Menneske har et Kald. Da dette forholder sig saaledes, saa vil jeg bede Dig ikke at forsmaae en enkelt empirisk Iagttagelse, som Du i Forhold til Hoved-Betragtningen vil have den Godhed at ansee for en Overflødighed. Naar et Menneske har et Kald, saa har han gjerne et Normativ udenfor sig, der, uden at gjøre ham til en Træl, dog saa nogenlunde anviser ham hvad han har at gjøre, inddeler ham hans Tid, giver ham ofte Leilighed til at begynde. Mislykkes hans Gjerning engang for ham, saa haaber han næste Gang at gjøre det bedre, og denne næste Gang ligger i Tiden ikke saa langt borte. Den der derimod ikke har noget Kald, forsaavidt han vil sætte sig selv en Opgave, han maa som oftest arbeide ganske anderledes *uno tenore*. Han har ingen Afbrydelse, uden forsaavidt han vil afbryde sig selv. Brister det for ham, saa brister Alt, og han har saare ondt ved at komme til at begynde igjen, da han mangler en Anledning. Han fristes da let til at blive en Pedant, med mindre han vil blive en Lediggjænger. Det er saa almindeligt at udskrige de Mennesker for Pedanteri, der have bestemte Forretninger. I Reglen kan et saadant Menneske slet ikke blive Pedant. Den derimod, der ikke har bestemte Forretninger, fristes til at blive det,

---

uno tenore letvæk, uden Afbrydelse.

for dog at holde lidt igjen imod den altfor store Frihed, i hvilken han let kan løbe vild. Man kan derfor gjerne være tilbøielig til at tilgive ham hans Pedanteri, thi det er Tegn paa noget Godt; men paa den anden Side maa det dog betragtes som en Straf, fordi han har villet emancipere sig fra det Almindelige.

Vor Helt fandt et betydningsfuldere Udtryk for sit Arbeides Forhold til andre Menneskers, at det var et Kald. Han er da anerkjendt, han har løst sit Creditiv. Men naar han nu opfylder sit Kald, ja saa finder han sin Tilfredsstillelse deri, men han fordrer tillige et Udtryk for denne Virksomheds Forhold til andre Mennesker, han fordrer at udrette Noget. Han vil i denne Henseende maaskee atter løbe vild. Æsthetikeren vil forklare ham, at Talentets Tilfredsstillelse er det Høieste, og det, om man udretter Noget eller ikke udretter Noget, aldeles Bisag. Han vil maaskee støde paa en praktisk Borneerthed, der i sin inepte Iver troer at udrette Alt, eller paa en æsthetisk Fornemhed, der mener, at det at udrette Noget i Verden er faldet i enkelte Udvalgtes Lod, at der gives nogle enkelte eminente Talenter, der udrette Noget, Resten af Menneskene ere *numerus*, Overflødighed i Livet, Ødselhed af Skaberen. Med ingen af disse Forklaringer er vor Helt tjent, thi han er kun som Folk er fleest.

Lad os atter tye til Ethikeren. Han siger: det, ethvert Menneske udretter og kan udrette, er, at han kan gjøre sin Gjerning i Livet. Dersom det nemlig forholdt sig saaledes, at der var nogle Mennesker, der udrettede Noget, Andre ikke, og Grunden hertil laae i deres Tilfældighed, saa har Skepsis her atter faaet Overmagten. Man maa derfor sige: væsentligt udretter ethvert Menneske lige Meget. Jeg prædiker ingenlunde Indolents, men paa den anden Side maa man være forsigtig i Brugen af det Udtryk at udrette. Det har altid været Gjenstand for Din Spot, og Du har, som Du engang yttrede, »af den Grund studeret Integral- og Differential-Regning og det Uendeliges Calcule, for at beregne, hvormeget en Copist i Admiralitetet, der i hele Contoiret gjaldt for en flink Arbeider, udrettede for det Hele.« Brug Du kun Din Spot mod alle dem, der ville gjøre sig vigtige i Livet, men misbrug den aldrig til at forvirre med.

Det Ord: »at udrette« betegner et Forhold mellem min Handling og et Andet, der ligger udenfor mig. Det er nu let at indsee, at dette Forhold ikke staaer i min Magt, og at man forsaavidt med

---

numerus Tal, den store Hob (Horats, Breve I, 2, 27).

samme Ret kan sige om det eminenteste Talent, at det Intet udretter, som om det ringeste Menneske. Der ligger heri ingen Mistillid til Livet, tvertimod ligger deri en Anerkjendelse af min egen Ubetydelighed, og en Agtelse for enhver Andens Betydning. Det eminenteste Talent kan fuldkomme sin Gjerning, det kan det ringeste Menneske ogsaa. Mere kan ingen af dem. Om de skulle udrette Noget, staaer ikke i deres Magt, hvorimod det vel staaer i deres Magt at forhindre sig selv deri. Jeg opgiver da al den Vigtighed, der i Livet ofte gjør sig bred nok, jeg gjør min Gjerning og spilder ikke min Tid paa at calculere over, om jeg udretter Noget. Hvad jeg udretter, følger da min Gjerning som min Lykke, jeg vel tør glæde mig ved, men ikke absolut tilregne mig. En Bøg, den voxer op, den samler sin Krone, og Menneskene glæde sig ved at sidde i dens Skygge. Vilde den blive utaalmodig, vilde den sige »her paa dette Sted, hvor jeg staaer, kommer der næsten aldrig et levende Væsen, hvad hjælper det da, at jeg voxer, at jeg skyder mine Grene ud, hvad udretter jeg dermed«, saa vilde den kun forsinke sin Vext, og maaskee kom der da engang en Vandringsmand, som sagde: dersom dette Træ istedetfor en Vantrivning havde været en løvrig Bøg, saa havde jeg nu kunnet hvile mig i dens Skygge. Tænk Dig, om Træet kunde høre!

Ethvert Menneske kan da udrette Noget, han kan udrette sin Gjerning. Gjerningen kan være saare forskjellig, men dette bliver altid at fastholde, at ethvert Menneske har sin Gjerning, og Alle saaledes forliges i det Udtryk, at de gjøre hver sin Gjerning. Min Gjernings Forhold til Andet, eller hvad jeg skal udrette (dette Ord taget efter almindelig Sprogbrug), staaer ikke i min Magt. Selv Den, hvis Gjerning i Livet er at udvikle sig selv, selv han udretter, væsentlig seet, ligesaa Meget som enhver Anden. Det kunde derfor synes, at hiin Æsthetiker havde Ret, der meente, at man slet ikke skulde reflektere paa, hvad man udrettede, men blot nyde Tilfredsstillelsen af sit Talents Udfoldelse. Feilen var imidlertid den, at han blev staaende ved den selviske Bestemmelse af Talentet. Han regnede sig selv til de Udvalgte og vilde ikke i sit Liv udrette det Almene, ikke betragte sit Talent som sin Gjerning. Det Menneske derimod, om hvilket man maatte sige, hans Gjerning i Livet er ene og alene den, at udvikle sig selv, hører naturligviis til de, menneskeligt talt, mindst Begavede. En ung Pige f. Ex. Hun hører vel til dem, om hvilke man ikke fristes til at sige, at de kunne udrette Noget. Lad hende ovenikjøbet være bleven ulykkelig ved Kjærlighed, lad hende være bleven berøvet den sidste Udsigt til at udrette Noget; naar hun dog gjør sin Gjerning, naar hun

udvikler sig selv, saa udretter hun, væsentligt seet, ligesaa Meget som den Største.

Det at udrette er da identisk med at gjøre sin Gjerning. Tænk Dig et Menneske, der er dybt og inderligt bevæget; det falder ham aldrig ind, om han skal udrette Noget eller ikke, kun Ideen vil med sin hele Magt frem i ham. Lad ham være Taler, Præst, eller hvad Du vil. Han taler ikke til Mængden for at udrette Noget, men Sangværket i ham maa lyde, kun da føler han sig lykkelig. Troer Du, han udretter Mindre end Den, der bliver sig selv vigtig i Forestillingen om, hvad han vil udrette, der holder sig selv i Aande ved Tanken om hvad han selv vil udrette? Tænk Dig en Forfatter, det falder ham aldrig ind, om han skal faae en Læser, eller om han skal udrette Noget ved sit Skrift, han vil kun gribe Sandheden, kun den jager han efter. Troer Du, en saadan Skribent udretter Mindre end Den, hvis Pen staaer under Opsyn og Ledelse af den Tanke, at han vil udrette Noget?

Besynderligt nok, hverken Du eller jeg, eller vor Helt selv, eller hiin kløgtige Æsthetiker, har bemærket det, og dog er det saa, vor Helt er i Besiddelse af et ualmindeligt Talent. Saaledes kan det Aandelige i et Menneske i længere Tid skuffe, indtil dets stille Vext har naaet et vist Punkt, og det nu pludselig forkynder sig i hele sin Kraft. Æsthetikeren vil vel sige: ja nu er det bag efter, nu er han engang forqvaklet, Skade for det Menneske. Ethikeren derimod vil vel sige: det var ret heldigt, thi da han nu engang har indseet det Sande, saa vil hans Talent vel ikke blive en Snare for hans Fod; han vil indsee, at man hverken behøver Uafhængighed eller 5 Timers Trælle-Arbeide, for at frede om det, men at hans Talent netop er hans Kald.

Vor Helt arbeider da for at leve; dette Arbeide er tillige hans Lyst; han opfylder sit Kald, han udretter sin Gjerning, at jeg skal sige Alt med eet Ord og med et Ord, der indjager Dig Angst — han har et Levebrød. Bliv ikke utaalmodig, lad Digteren sige det, saa lyder det smukkere: han har istedetfor »Barndommens gyldne Sommerpære« faaet »et Levebrød med Ære«. Hvad saa videre? Du smiler, Du mener, jeg har Noget bag Øret, Du gruer allerede for min Prosaisme; thi »nu løber det vel ikke ud paa Mindre end at faae ham gift, ja vær saa god, Du kan gjerne lade lyse for ham,

---

Digteren] Baggesen, »Tilegnelse« (Danske Værker, Kbhvn. 1845, VI S. 21): at nu mig er lidt Vand og Brød med Ære . . . . ., hvad da mig var den gule Sommerpære (sml. S. 19: en gylden Sommerpære).

jeg skal Intet have at sige imod hans og Dit gudelige Forsæt. Det er utroligt, hvilken fornuftig Conseqvents der er i Tilværelsen, et Levebrød og en Kone, ja selv hiin Digter med sit Klokkespil slaaer ikke utydeligt paa, at med Levebrødet kommer Konen. Kun een Ting maa jeg protestere imod, at Du kalder Din Client en Helt. Jeg har været føielig og eftergivende, jeg har ikke villet bryde Staven over ham, jeg har altid haabet paa ham, men nu maa Du virkelig undskylde, om jeg gaaer om ad en anden Gade og ikke længer gider høre paa Dig. En Levebrøds-Mand og en Ægte-Mand, jeg har al Ærbødighed for ham, men Helt, det gjør han vel end ikke selv Fordring paa at være.« Du mener da, at der, for at En skal kaldes en Helt, udfordres, at han gjør noget Ualmindeligt. I saa Fald har Du virkelig glimrende Udsigter. Sæt nu, at der hørte meget Mod til at gjøre det Almindelige, og Den, der viser meget Mod, er jo en Helt. For at En skal kaldes en Helt, maa man ikke saa meget reflektere paa, hvad han gjør, som hvorledes han gjør det. Een kan erobre Riger og Lande uden at være en Helt, en Anden kan ved at beherske sit Sind vise sig som Helt. Een kan vise Mod ved at gjøre det Ualmindelige, en Anden ved at gjøre det Almindelige. Spørgsmaalet bliver bestandig, hvorledes han gjør det. Du vil da ikke negte, at vor Helt i det Foregaaende har viist Tilbøielighed til at ville gjøre det Ualmindelige; ja, jeg tør endnu ikke ganske indestaae for ham. Derpaa har Du formodentlig begrundet Dit Haab om, at han skulde blive en virkelig Helt; jeg har derpaa begrundet min Frygt for, at han skulde blive — en Nar. Jeg har da viist samme Overbærelse mod ham, som Du, jeg har fra Begyndelsen af haabet paa ham, har kaldt ham »Helt«, uagtet han flere Gange gjorde Mine til at ville gjøre sig uværdig til denne Titel. Faaer jeg ham derfor gift, saa slipper jeg ham rolig ud af min Haand og overlader ham glad i hans Kones. Paa Grund af hans tidligere udviste Gjenstridighed har han nemlig qvalificeret sig til at sættes under en speciellere Opsigt. Dette Arbeide vil hans Kone paatage sig, og saa vil Alt gaae vel; thi hver Gang han fristes til at ville være et ualmindeligt Menneske, vil hans Kone strax orientere ham igjen, og saaledes vil han i al Stilhed fortjene Navnet Helt, og hans Liv vil ikke være uden Bedrifter. Jeg har da ikke videre med ham at gjøre, uden forsaavidt han skulde føle sig hendragen til mig, saaledes som jeg vil

---

beherske sit Sind] sml. Salomos Ordsprog 16. Kap. 32: »den, som hersker over sin Aand, er bedre end den, der indtager en Stad«.

føle mig dragen til ham, hvis han fortsætter sin Heltegang. Han vil da i mig see en Ven, og vort Forhold vil ikke være uden Betydning. At Du til den Tid trækker Dig tilbage fra ham, vil han vide at finde sig i, saameget mere, som han let kunde blive lidt mistænkelig, hvis det skulde behage Dig at interessere Dig for ham. I den Henseende ønsker jeg ham til Lykke og ønsker enhver Ægtemand samme Lykke.

Dog saavidt ere vi langtfra ikke komne endnu. Du kan da endnu en Tid lang haabe, saalænge nemlig som jeg behøver at frygte. Vor Helt er nemlig som Folk er fleest og har da en vis Tilbøielighed til det Ualmindelige; han er tillige lidt uskjønsom og vil desaarsag ogsaa her igjen prøve sin Lykke hos Æsthetikerne, inden han tager sin Tilflugt til Ethikeren. Sin Uskjønsomhed veed han ogsaa at besmykke; thi, siger han, Ethikeren hjalp mig virkelig ud af min Forvirring, den Betragtning af min Virksomhed, jeg skylder ham, tilfredsstiller mig aldeles, dens Alvor opløfter mig. Hvad derimod Kjærlighed angaaer, da kunde jeg vel i den Henseende ønske at nyde min Frihed, ret at følge mit Hjertes Tilskyndelse; Kjærlighed elsker ikke dette Alvor, den fordrer det Æsthetiskes Lethed og Ynde.

Du seer, jeg kan faae Ondt nok med ham at gjøre. Det synes næsten, som om han ikke ganske har forstaaet det Foregaaende. Han troer endnu bestandig paa, at det Ethiske ligger udenfor det Æsthetiske, og det uagtet han selv maa tilstaae, at ved den ethiske Betragtning fik Livet Skjønhed. Vi faae at see. Pust Du nu lidt til, saa kan jeg da faae Misviisninger nok.

Skjøndt Du aldrig, hverken mundtlig eller skriftlig, har svaret mig paa et foregaaende Brev, saa vil Du dog vel erindre dets Indhold, samt hvorledes jeg der søgte at vise, at Ægteskabet netop var ved det Ethiske det æsthetiske Udtryk for Kjærligheden. Du vil da formodentlig holde mig tilgode, hvad der blev udviklet, i den Forvisning, at jeg, saafremt det nogenlunde er lykkedes mig at gjøre Dig det begribeligt, lettelig vil, naar fornødent gjøres, kunne forklare det for vor Helt. Han har henvendt sig til Æsthetikerne, og han har forladt dem, ikke klogere paa, hvad han skal gjøre, men snarere paa, hvad han ikke skal gjøre. Han har en liden Stund været Vidne til en Forførers Snedighed, har lyttet til hans sledske Taler, men han har lært at foragte hans Kunst, har lært at gjennemskue ham, at han er en Løgner, en Løgner, naar han hykler Kjærlighed, naar han opsminker Følelser, i hvilke der maaskee engang var Sandhed, da han i disse selv tilhørte en Anden, at han bedrager dobbelt — Den hvem han vil indbilde, at han

nærer dem, og Den hvem de retmæssig tilhøre, en Løgner, naar han indbilder sig selv, at der er noget Skjønt i hans Lyst. Han har lært at foragte den kløgtige Spot, der vil gjøre Kjærlighed til en Barnestreg, hvorover man kun bør smile. Han har seet Dit Yndlingsstykke: Den første Kjærlighed. Han tiltroer sig ikke Dannelse nok til æsthetisk at kunne vurdere Stykket, men han finder det uretfærdigt af Digteren at lade Charles i de 8 Aar synke saa dybt. Han tilstaaer gjerne, at Sligt kan forekomme i Livet; men han mener, at det ikke er det, man skal lære af en Digter. Han finder, at det er en Modsigelse i Stykket, at Emmeline paa eengang skal være en forskruet Fjante og en virkelig elskværdig Pige, hvilket Sidste Rinville strax ved første Øiekast forvisser sig om hun er, og det uagtet han er indtaget imod hende. Han finder, at det i saa Fald atter er en Uretfærdighed at lade Charles i de 8 Aar blive et forfaldent Menneske. Det forekommer ham, at Stykket burde ikke blive et Lystspil, men en Tragedie. Han finder, at det er uretfærdigt af Digteren at lade Emmeline saa letsindigt finde sig i sin Misforstaaelse, letsindigt tilgive Rinville, at han har bedraget hende, letsindigt glemme Charles, og saaledes letsindigt drive Spot med sine egne Følelser, letsindigt bygge hele sin Fremtid paa sin egen Letsindighed, paa Rinvilles Letsindighed, paa Charles's Letsindighed. Han kan vel finde den oprindelige Emmeline sentimental og overspændt; men den forbedrede Emmeline, den kløgtige er dog i hans Øine et langt ringere Væsen end hiin første i al hendes Ufuldkommenhed. Han finder det uforsvarligt af Digteren, saaledes at fremstille Kjærligheden som en Narrestreg, man kan bruge 8 Aar til at leve sig ind i og en halv Time til at vende op og ned paa, uden at denne Forandring efterlader noget Indtryk. Han glædede sig over at bemærke, at det just ikke var de Mennesker, han agtede meest, der især loe ad saadanne Stykker. Et Øieblik har Spotten iisnet ham hans Blod, men han fornemmer atter Følelsernes Vælde oprinde i sit Bryst, han har forvisset sig om, at denne Pulsaare er Sjælens Livs-Princip, og at Den, der overskjærer den, er død og behøver ikke at lade sig begrave. Han har en kort Tid ladet sig dysse af den Mistillid til Livet, der vil lære ham, at Alt er forgjængeligt, at Tiden forandrer Alt, at man Intet tør bygge paa, og derfor aldrig fatte en Plan for hele sit Liv. Ladheden i ham og Feigheden fandt denne Tale ret antagelig, det var en magelig Dragt at iføre sig og i Menneskenes

---

strax ved første Øiekast] Scribe, Den første Kjærlighed, 11. Scene.

Øine ikke uklædelig. Dog, han har taget denne Tale skarpt i Øiesyn, han har seet Hykleren, seet Nydelsessygen, der kom i ydmyg Dragt, Rovdyret, der kom i Faareklæder, og han har lært at foragte denne Tale. Han har indseet, at det var en Fornærmelse og altsaa uskjønt, at ville elske et Menneske efter det Dunkle i hans Væsen, men ikke efter det Bevidste, at ville elske saaledes, at han kunde tænke sig en Mulighed af, at denne Kjærlighed kunde høre op, og at han da turde sige: jeg kan Intet gjøre derfor, Følelsen staaer ikke i et Menneskes Magt. Han har indseet, at det var en Fornærmelse og altsaa uskjønt at ville elske med een Side af Sjælen, men ikke med den hele; at gjøre sin Kjærlighed til et Moment, og dog tage en Andens hele Kjærlighed, at ville være til en vis Grad en Gaade og en Hemmelighed. Han har indseet, at det vilde være uskjønt, om han havde hundrede Arme, saa han paa eengang kunde omfavne Mange, han har kun een Favn og ønsker kun Een, han kan omfavne. Han har indseet, at det var en Fornærmelse at ville knytte sig til et andet Menneske saaledes, som man knytter sig til endelige og tilfældige Ting, betingelsesviis, for at man, om der bagefter skulde vise sig Besværligheder, kunde gjøre det om igjen. Han troer ikke, at det er muligt, at Den, han elsker, kan forandres, uden til det Bedre, og skulde det skee, da troer han paa Forholdets Magt til at gjøre Alt godt igjen. Han erkjender, at hvad Kjærligheden fordrer, er som Tempelskatten, en hellig Afgift, der betales i en egen Myntsort, og at man ikke modtager al Verdens Rigdom som Vederlag for den ubetydeligste Fordring, naar Præget er falskt.

Du seer, vor Helt er paa gode Veie, han har tabt Troen paa Æsthetikernes forhærdede Forstandighed og paa deres Overtro paa dunkle Følelser, der skulde være for zarte til at kunne udtrykkes som Pligt. Han har taget til Takke med Ethikerens Forklaring, at det er ethvert Menneskes Pligt at gifte sig; han har forstaaet dette rigtigt, at nemlig vel ikke Den synder, der ikke gifter sig, uden forsaavidt han selv er Skyld deri, thi da forsynder han sig mod det Almeen-Menneskelige, der ogsaa er sat ham som en Opgave, der skal realiseres, men at Den, der gifter sig, realiserer det Almene. Videre kan Ethikeren ikke bringe ham, thi det Ethiske er, som sagt, altid abstrakt, det kan kun sige ham det Almene. Det kan saaledes her ingenlunde sige ham, med hvem han skal

---

en egen Myntsort] »Helligdommens Sekel«, 2. Mosebog 30. Kap. 13 med Parallelsteder.

gifte sig. Dertil vilde nemlig fordres et nøiagtigt Kjendskab til det hele Æsthetiske i ham, men det har Ethikeren ikke, og om han end havde det, saa vilde han dog vel vogte sig for at tilintetgjøre sine egne Theorier ved at paatage sig Valget for ham. Naar han da selv har valgt, da vil det Ethiske sanctionere Valget og elevere hans Kjærlighed, og det vil til en vis Grad ogsaa være ham behjælpelig i at vælge, da det vil frelse ham fra Overtro paa det Tilfældige, thi et blot æsthetisk Valg er egentlig et uendeligt Valg; og ubevidst hjælper det Ethiske ethvert Menneske, men da det er ubevidst, saa faaer denne det Ethiskes Assistance Udseende af at være en Forringelse, en Følge af Livets Jammerlighed, istedetfor den er en Forhøielse, en Følge af Livets Guddommelighed.

»Et Menneske med saadanne udmærkede Grundsætninger«, siger Du, »ham tør man nok lade gaae alene, ham tør man nok vente alt Stort af.« Den samme Mening er jeg af, og jeg vil haabe, at hans Grundsætninger ere saa faste, at de ikke bevæges af Din Spot. Imidlertid er der dog endnu et skarpt Hjørne, vi skulle dreie om ad, inden vi ere i Havn. Vor Helt har nemlig hørt en Mand, for hvis Dom og Mening han har al Agtelse, yttre, at da man ved et Ægteskab for hele sit Liv knyttede sig til et Menneske, saa maatte man være forsigtig i at vælge, det maatte være en ualmindelig Pige, der netop ved sin Ualmindelighed gav En en Betryggelse for Ens hele Fremtid. Skulde Du nu ikke føle Lyst til endnu en liden Stund at haabe paa vor Helt? Jeg idetmindste frygter for ham.

Lad os tage denne Sag fra Grunden. Du antager jo, at der i Skovens eensomme Stilhed boer en Nymphe, et Væsen, en Pige. Nu vel, denne Nymphe, Pige, dette Væsen forlader sin Eensomhed og kommer tilsyne her i Kjøbenhavn eller i Nürnberg, ligesom Kaspar Hauser, Stedet er jo ligegyldigt, nok, hun kommer tilsyne. Tro mig, der vil blive en Beilen! At udføre dette nærmere, overlader jeg til Dig, Du kan jo skrive en Roman, betitlet: Nymphen, Væsenet, Pigen i Skovens Eensomhed, *ad modum* den i alle Leiebibliotheker berømte Roman: Urnen i den eensomme Dal. Hun er alt kommen tilsyne, og vor Helt er bleven den Lykkelige, hvem hun har skjænket sin Kjærlighed. Skulle vi være

---

Kaspar Hauser] en gaadefuld Person, der 26. Mai 1828 pludseligt dukkede op i Nürnberg og en Tid vakte megen Opsigt ved det mystiske, der var over hans Herkomst og Skæbne. Roman] Urnen i den eensomme Dal. Af L. F. Frih. von Bilderbek. Oversat af det Tydske ved O. Horrebow, Dekanus. I—IV. Kbhvn. 1804—6.

enige derom? Jeg har Intet at indvende, jeg er jo gift. Du derimod vilde maaskee føle Dig fornærmet ved, at saadant et Hverdags-Menneske var bleven Dig foretrukken. Men da Du dog interesserer Dig for min Client, og det er den eneste Vei, der er tilbage for ham, til at blive en Helt i Dine Øine, saa giv Dit Samtykke. Lad os nu see, om hans Kjærlighed blev skjøn, hans Ægteskab skjønt. Pointet i hans Kjærlighed og i hans Ægteskab laae jo deri, at hun var den eneste Pige i hele Verden. Pointet laae altsaa i hendes Differents: Mage til en saadan Lykke kunde der ikke findes i hele Verden, og deri laae netop hans Lykke. Han er istand til, slet ikke at ville gifte sig med hende; thi var det ikke at nedværdige en saadan Kjærlighed at give den et saa almindeligt og vulgært Udtryk som et Ægteskab, var det ikke formasteligt at fordre, at tvende saadanne Elskende skulde indtræde i Ægtestandens store Compagni, saa at der i en vis Forstand ikke skulde være Mere at sige om dem end om ethvert Ægtepar, at de vare gifte? Dette vilde Du maaskee finde ganske i sin Orden, og den eneste Indvending, Du havde at gjøre, var vel den, at det var urigtigt, at en saadan Stymper som min Helt skulde løbe af med en saadan Pige; naar han derimod havde været et ualmindeligt Menneske, som Du f. Ex., eller en ligesaa ualmindelig Mand som hun var Pige, saa var Alt i sin Orden, og deres Kjærlighedsforhold det meest fuldendte, der lod sig tænke.

Vor Helt er geraadet i en kritisk Stilling. Om Pigen er der kun een Mening, det er en ualmindelig Pige. Jeg selv, Ægtemanden, siger med Donna Clara: her har Rygtet ikke sagt for Meget, det er et Underbarn, den skjønne Preciosa. Det er saa fristende at tabe det Almindelige af Syne og sværve i det Eventyrliges Luftninger. Og dog, han har jo selv indseet det Skjønne i Ægteskabet. Hvad gjør da Ægteskabet? Berøver det ham Noget, tager det nogen Skjønhed fra hende, hæver det en eneste Differents? Ingenlunde. Men det viser ham Alt dette som Tilfældigheder, naar han har Ægteskabet udenfor sig, og først naar han giver Differentsen det Almenes Udtryk, først da er han i tryg Besiddelse af denne. Det Ethiske lærer ham, at Forholdet er det Absolute. Forholdet er nemlig det Almene. Det berøver ham den forfængelige Glæde at være det Ualmindelige, for at give ham den sande

---

Donna Clara] Preciosa. Lyrisk Drama af Wolff. Med Musik af C. M. v. Weber. Oversat af C. J. Boye. Kbhvn. 1822, S. 67 (Beg. af 4. Akt): Hvilken Pige, min Gemal! Her har Rygtet sagt for lidt. Hvilken Skjønhed! hvilken Aand, hvilken blid, huldsalig Ynde!

Glæde at være det Almindelige. Det bringer ham i Harmoni med hele Tilværelsen, lærer ham at glæde sig ved denne; thi som Undtagelse, som det Ualmindelige er han i Conflict, og da netop det, der begrunder det Ualmindelige, her var hans Lykke, saa maa han jo blive sig sin Existents bevidst som en Plage for det Almindelige, saafremt der ellers var Sandhed i hans Lykke, og det maatte dog i Sandhed være en Ulykke at være saaledes lykkelig, at Ens Lykke, væsentligt seet, var forskjellig fra alle Andres. Han vinder da den tilfældige Skjønhed og taber den sande Skjønhed. Dette vil han indsee, og han vil atter vende tilbage til Ethikerens Sætning, at det er ethvert Menneskes Pligt at gifte sig, og han vil see, at den ikke blot har Sandheden, men ogsaa Skjønheden paa sin Side. Lad ham saa faae hiint Underbarn, han vil ikke forsee sig paa Differentsen. Han vil glæde sig ret inderligt over hendes Skjønhed, over hendes Ynde, over den Aandens Rigdom og Følelsens Varme, hun eier, han vil prise sig lykkelig, men væsentlig, vil han sige, er jeg ikke forskjellig fra nogen anden Ægtemand; thi Forholdet er det Absolute. Lad ham faae en mindre begavet Pige, han vil være glad ved sin Lykke; thi han vil sige: om hun end staaer langt under Andre, væsentligt gjør hun mig ligesaa lykkelig, thi Forholdet er det Absolute. Ikke vil han miskjende Differentsens Betydning, thi som han indsaae, at der intet abstrakt Kald var til, men at ethvert Menneske havde sit, saaledes vil han indsee, at der intet abstrakt Ægteskab er til. Ethiken siger ham blot, at han skal gifte sig, den kan ikke sige ham, med hvem. Ethiken forklarer ham det Almene i Differentsen, og han forklarer Differentsen i det Almene.

Den ethiske Betragtning af Ægteskabet har da flere Fortrin for enhver æsthetisk Opfattelse af Kjærligheden. Den oplyser det Almene, ikke det Tilfældige. Den viser ikke, hvorledes et Par ganske enkelte Mennesker i deres Ualmindelighed kunne blive lykkelige, men hvorledes ethvert Ægtepar kan blive det. Den seer Forholdet som det Absolute og griber da ikke Differentserne som Garantier, men fatter dem som Opgaver. Den seer Forholdet som det Absolute og skuer derfor Kjærligheden efter dens sande Skjønhed, efter dens Frihed nemlig, begriber den historiske Skjønhed.

Vor Helt lever da ved sit Arbeide, hans Arbeide er tillige hans Kald, han arbeider derfor med Lyst; da det er hans Kald, sætter det ham i Forbindelse med andre Mennesker, og idet han fuldkommer sin Gjerning, udretter han hvad han kunde ønske at udrette i Verden. Han er gift, tilfreds i sit Hjem, og Tiden gaaer ypperligt for ham, han fatter ikke, at Tiden kunde være en Byrde

for et Menneske, eller blive en Fjende af hans Lykke, tvertimod, Tiden forekommer ham at være en sand Velsignelse. I denne Henseende tilstaaer han, at han skylder sin Kone overordentlig Meget. Det er sandt, jeg har nok glemt at fortælle, det var en Misforstaaelse med Nymphen fra Skoven, han blev ikke den Lykkelige, han maatte nøies med en Pige som Piger ere fleest, i samme Forstand som han selv var som Folk er fleest. Imidlertid er han dog meget glad, ja han betroede mig engang, at han troede, det var ret heldigt, at han ikke fik hiint Underbarn, Opgaven vilde maaskee været for stor for ham; hvor Alt, førend man begynder, er saa fuldendt, der kan man saa let gjøre Skade. Nu derimod er han fuld af Mod og Tillid og Haab, han er ganske enthusiastisk, med Begeistring siger han: Forholdet er dog det Absolute; han er fastere end om alt Andet forvisset om, at Forholdet vil have Magt til at udvikle denne almindelige Pige til Alt, hvad der er Stort og Skjønt; hans Kone er i al Ydmyghed af samme Mening. Ja, min unge Ven, det gaaer underligt til i Verden, jeg troede slet ikke paa, at der var saadant et Underbarn til i Verden, som Du taler om, og nu skammer jeg mig næsten over min Vantro, thi denne almindelige Pige, med sin store Tro, hun er et Underbarn, og hendes Tro kosteligere end Guld og grønne Skove. I een Henseende forbliver jeg dog i min gamle Vantro, at et saadant Underbarn ikke er at finde i Skovens Eensomhed.

Min Helt — eller vilde Du negte ham Ret til denne Benævnelse, synes Dig ikke et Mod, der tør troe at forvandle en almindelig Pige til et Underbarn, at være et sandt Heltemod? — takker især sin Kone for, at Tiden har faaet en saa skjøn Betydning for ham, og forsaavidt tilskriver han det igjen til en vis Grad Ægteskabet, og deri er han og jeg, vi to Ægtemænd, aldeles enige. Dersom han havde faaet hiin Nymphe fra Skoven, og ikke havde giftet sig, saa var han bange for, at deres Kjærlighed vilde blusset op i enkelte skjønne Øieblikke, der vilde have efterladt matte Mellemrum. De vilde da maaskee kun have ønsket at see hinanden, naar Synet ret kunde blive betydningsfuldt; slog dette nogle Gange feil for dem, saa er han bange for, at det hele Forhold efterhaanden havde opløst sig i et Intet. Det ydmyge Ægteskab derimod, der gjorde det til Pligt for dem, daglig at see hinanden, baade naar de vare rige og naar de vare fattige, havde udbredt en Ligelighed og Jævnhed over det hele Forhold, der gjør ham det i saa høi Grad lifligt. Det prosaiske Ægteskab havde i sit ringe Incognito skjult en Digter, der ikke blot forklarede Livet ved enkelte Leiligheder, men altid var ved Haanden og med sine Toner gjennembævede selv de fattigere Timer.

Min Helts Mening om Ægteskabet i denne Henseende deler jeg ganske, og det viser her ret sit Fortrin, ikke blot for det eensomme Liv, men ogsaa for enhver blot erotisk Forbindelse. Det Sidste har min nye Ven jo i dette Øieblik udviklet, jeg vil derfor blot med et Par Ord udhæve det Første. Man være saa godt et Hoved man være vil, man være flittig, man være begeistret for en Idee, der kommer dog Øieblikke, hvor Tiden bliver lidt lang. Du spotter saa ofte over det andet Kjøn, jeg har ofte nok formanet Dig til at lade det være; ansee en ung Pige for et saa ufuldkomment Væsen som Du vil, jeg gad dog sige til Dig: min gode Viismand, gak til Myren og bliv viis, lær af en Pige at faae Tiden til at gaae, thi heri er hun en født Virtuos. Hun har maaskee ikke den Forestilling om strængt og vedholdende Arbeide, som en Mand har, men hun er aldrig ledig, altid beskjeftiget, Tiden hende aldrig lang. Jeg kan herom tale af Erfaring. Undertiden hænder det mig, nu vel sjeldnere — thi jeg stræber at modarbeide det, da jeg antager det for en Ægtemands Pligt at bestræbe sig for nogenlunde at være jævnaldrende med sin Kone, — undertiden hænder det mig, at jeg sidder og synker sammen i mig selv. Jeg har besørget mit Arbeide, jeg har ingen Lyst til nogen Adspredelse, noget Melancholsk i mit Temperament faaer Overhaand over mig; jeg bliver mange mange Aar ældre end jeg virkelig er, jeg bliver næsten fremmed for mit huuslige Liv, jeg kan godt see, det er smukt, men jeg seer paa det med andre Øine end ellers; det er mig som var jeg selv en gammel Mand, min Kone en yngre Søster til mig, der var lykkelig gift, i hvis Huus jeg nu sad. I saadanne Timer er det ikke langtfra, at Tiden begynder at blive mig lang. Hvis nu min Kone var en Mand, saa vilde det maaskee gaae hende ligesom mig, og vi gik maaskee begge istaa; men hun er en Qvinde og i god Forstaaelse med Tiden. Er det en Fuldkommenhed hos en Qvinde, denne hemmelige Rapport, hun staaer i til Tiden, er det en Ufuldkommenhed, er det fordi hun er et mere jordisk Væsen end Manden, eller fordi hun mere har Evigheden i sig? — Svar Du, Du er jo et philosophisk Hoved. Naar jeg da sidder saaledes forladt og tabt, og jeg nu seer paa min Kone, let og ungdommelig gaaer hun omkring i Stuen, altid beskjeftiget, altid har hun Noget at tage vare paa, saa følger mit Øie uvilkaarligt hendes Bevægelser, jeg deeltager med i Alt hvad hun foretager sig, og det ender da med, at jeg atter finder mig ind i Tiden, at Tiden atter faaer Betydning for mig, at Øieblikket atter iler. Hvad det er, hun foretager sig, ja det skal jeg virkelig ikke med min bedste Villie kunne sige, ikke om det skulde koste

mig Livet, det bliver mig en Gaade. Hvad det er at arbeide langt ud paa Natten, at være saa træt, at jeg næsten ikke kan staae op fra Stolen, hvad det er at tænke, hvad det er at være saa aldeles tom paa Tanker, at det ikke er mig muligt at faae det Mindste i i mit Hoved, det veed jeg, hvad det er at dovne, veed jeg ogsaa, men den Maade at være beskjeftiget paa, som min Kone er det, det er en Gaade. Hun er aldrig træt og dog aldrig uvirksom, det er som om hendes Beskjeftigelse var en Leg, en Dands, som om en Leg var hendes Beskjeftigelse. Hvad er det hun udfylder Tiden med? thi Du kan da vel begribe, at det naturligviis ikke er tillærte Færdigheder, ikke disse Hundekunster, som Pebersvendene i Almindelighed excellere i; og da vi tale om Pebersvende og jeg i Aanden seer, at det bliver Enden paa Din Ungdom, saa skulde Du virkelig itide være betænkt paa at kunne udfylde de ledige Øieblikke, Du skulde lære at tractere Fløite eller see at udfinde et sindrigt Instrument til at kradse Piber ud med. Dog, jeg gider ikke tænke paa Sligt, det bliver jeg snart kjed af at tænke paa, jeg vender tilbage til min Kone, hende bliver jeg aldrig kjed af at see paa. Hvad hun foretager sig, kan jeg ikke forklare, men hun gjør det Altsammen med en Ynde og Gratie, med en ubeskrivelig Lethed frisk væk uden Ceremonier, ligesom en Fugl synger sin Arie, og med dens Arbeide troer jeg ogsaa at hendes Beskjeftigelse bedst kan sammenlignes, og dog forekommer hendes Kunster mig at være sande Trolddomskunster. I denne Henseende er hun min absolute Tilflugt. Naar jeg da sidder paa mit Arbeids-Værelse, naar jeg bliver træt, naar Tiden bliver mig lang, da lister jeg mig ind i Dagligstuen, jeg sætter mig hen i en Krog, jeg siger ikke et Ord af Frygt for at forstyrre hende i hendes Gjerning, thi uagtet den seer ud som en Leg, skeer den dog med en Værdighed og en Sømmelighed, der indgyder Respect, og hun er saare langtfra at være, hvad Du siger, Fru Hansen er, en Sysselkone, der snurrer omkring og ved sin Snurren udbreder den ægteskabelige Musik i Dagligstuen.

Ja min gode Viismand, det er utroligt, hvilken naturlig Virtuos en Qvinde er, hun forklarer paa den interessanteste og skjønneste Maade det Problem, der har kostet mangen Philosoph hans Forstand: Tiden. Et Problem, hvorom man hos mange Philosopher i al deres Vidtløftighed forgjæves søger Oplysning, forklarer hun ohne weiter til enhver Tid paa Dagen. Saaledes forklarer hun dette Problem, saaledes forklarer hun mange andre paa en Maade, der vækker den dybeste Forundring. Skjøndt jeg ikke er nogen gammel Ægtemand, saa troer jeg at kunne skrive en heel

Bog herom. Det vil jeg imidlertid ikke, men jeg vil fortælle Dig en Historie, der altid har for mig været meget betegnende. Etsteds i Holland levede en Lærd. Han var Orientalist og gift. En Middag kommer han ikke ind til Spisetid, uagtet der var kaldt paa ham. Hans Kone venter længselsfuldt med Maden, hun veed, han er hjemme, og jo længere det varer, jo mindre kan hun forklare sig hans Udebliven. Endelig beslutter hun sig til, selv at gaae over og formaae ham til at komme. Der sidder han ene paa sit Arbeidsværelse, der er ikke et Menneske hos ham. Han er fordybet i sine orientalske Studier. Jeg kan forestille mig, hun har bøiet sig ned over ham, lagt sin Arm om hans Hals, kigget ned i hans Bog, derpaa seet paa ham og sagt: kjære Ven, hvorfor kommer Du ikke over at spise. Den Lærde har maaskee knap faaet Tid til at lægge Mærke til, hvad der blev sagt, men da han seer sin Kone, har han formodentlig svaret: »ja min Pige, der kan ikke være Tale om Middagsmad, her er en Vocalisation, jeg aldrig har seet før, Stedet har jeg ofte nok seet anført, men aldrig saaledes, og dog er min Udgave en fortræffelig hollandsk Udgave, seer Du, dette Punkt her, det er til at blive gal over«. Jeg kan forestille mig, hans Kone har seet paa ham, halvt smilende, halvt bebreidende, fordi et saadant lille Punkt skulde forstyrre den huuslige Orden, og Sagnet fortæller, at hun svarede: er det Noget at tage sig saa nær, det er jo ikke mere værd end at blæse ad. Som sagt, saa gjort; hun blæser, og see, Vocalisationen forsvinder; thi det mærkelige Punkt var et Snuustobakskorn. Glad ilede den Lærde tilbords, glad over, at Vocalisationen var forsvunden, endnu gladere over sin Kone.

Skal jeg uddrage Dig Moralen af denne Historie? Hvis hiin Lærde ikke havde været gift, saa var han maaskee bleven afsindig, han havde maaskee taget flere Orientalister med sig; thi jeg tvivler ikke paa, han havde gjort et frygteligt Anskrig i Litteraturen. See derfor er det jeg siger, man skal leve i god Forstaaelse med det andet Kjøn, thi, unter uns gesagt, en ung Pige forklarer Alt, og blæser ad det hele Consistorium, og er man i god Forstaaelse med hende, saa er man glad ved hendes Oplysninger, men i andet Tilfælde driver hun sin Spot med En. Men denne Historie lærer tillige, paa hvilken Maade man skal leve i god Forstaaelse med hende. Havde hiin Lærde ikke været gift, havde han været en Æsthetiker, der havde havt alle Betingelser i sin Magt, maaskee

---

en Vocalisation] i de semitiske Sprog betegnes Vocalerne ved Punkter.

han da var bleven den Lykkelige, hvem hiint Underbarn havde villet tilhøre. Han havde ikke giftet sig, dertil vare deres Følelser for fornemme. Han havde bygget hende et Palads og ingen Forfinelse sparet for at gjøre hende Livet riigt paa Nydelse, han havde besøgt hende i hendes Slot, thi saaledes ønskede hun det; han havde med erotisk Coquetteri selv tilfods tilbagelagt Veien ud til hende, medens hans Kammertjener fulgte ham til Vogns, medbringende rige og kostelige Gaver. I sit orientalske Studium var han ogsaa stødt paa hiin mærkelige Vocalisation. Han havde stirret paa den, uden at kunne forklare den. Øieblikket var imidlertid kommet, da han skulde besøge den Elskede. Han havde kastet denne Sorg tilside, thi hvorledes sømmer det sig at besøge en Elskende med Tanker om Andet end om hendes Yndighed og sin egen Kjærlighed? Han havde iført sig al mulig Elskværdighed, han havde været mere indtagende end nogensinde, behaget hende over al Maade, fordi hans Stemme fjernt gjenlød af mange Lidenskaber, fordi han maatte kjæmpe Munterheden ud af Mismod. Men naar han da ved Daggry forlod hende, naar han havde tilkastet hende det sidste Kys, og nu sad i sin Vogn, da var hans Pande formørket. Han kom hjem. Skodderne bleve lukkede i Arbeidsværelset, Lysene tændte, han lod sig ikke klæde af; men han satte sig hen og stirrede paa det Punkt, han ikke kunde forklare. Han havde vel en Pige, han elskede, ja maaskee tilbad, hvem han kun besøgte, naar hans Sjæl var riig og stærk, men ikke en Hustru, der kom ind og kaldte paa ham til Middag, ikke en Kone, der kunde blæse Punktet bort.

Overhovedet har Qvinden et medfødt Talent og en oprindelig Gave til, en absolut Virtuositet i at forklare Endeligheden. Da Manden var skabt, da stod han der som hele Naturens Herre og Fyrste, Naturens Pragt og Glands, hele Endelighedens Rigdom ventede blot paa hans Vink, men han fattede ikke, hvad han skulde gjøre ved det Hele. Han saae derpaa, men det var ligesom forsvandt Alt ved Aandens Blik, det var ham som hvis han bevægede sig, da vilde han med et eneste Skridt være det Alt forbi. Saaledes stod han, en imposant Skikkelse, tankefuld i sig selv og dog comisk, thi man maa jo smile ad denne rige Mand, der ikke vidste at bruge sin Rigdom; men ogsaa tragisk, thi han kunde ikke bruge den. Da blev Qvinden skabt. Hun var ikke i Forlegenhed, hun vidste strax, hvorledes man skulde fange denne Sag an, uden Ophævelse, uden Forberedelse var hun strax færdig til at begynde. Det var den første Trøst, der blev skjenket Mennesket. Hun nærmede sig Manden, glad som et Barn, ydmyg som et Barn,

veemodig som et Barn. Hun vilde blot være ham en Trøst, lindre ham hans Savn, et Savn, hun ikke fattede, men som hun heller ikke meente at udfylde, forkorte ham Mellemtiden. Og see, hendes ydmyge Trøst blev Livets rigeste Glæde, hendes uskyldige Tidsfordriv blev Livets Skjønhed, hendes barnlige Leg blev Livets dybeste Betydning. En Qvinde fatter Endeligheden, hun forstaaer den fra Grunden af, derfor er hun deilig, og det er, væsentligt seet, enhver Qvinde, derfor er hun yndig, og det er ingen Mand, derfor er hun lykkelig, lykkelig som ingen Mand kan eller skal være det, derfor er hun i Harmoni med Tilværelsen, som ingen Mand kan eller skal være det. Man kan derfor sige, hendes Liv er lykkeligere end Mandens, thi Endeligheden kan vel gjøre et Menneske lykkeligt, Uendeligheden som saadan aldrig. Hun er fuldkomnere end Manden, thi Den er dog vel fuldkomnere, der forklarer Noget, end Den der jager efter en Forklaring. Qvinden forklarer Endeligheden, Manden jager efter Uendeligheden. Saaledes skal det være, og Enhver har sin Smerte; thi Qvinden føder Børn med Smerte, men Manden undfanger Ideer med Smerte, og Qvinden skal ikke kjende Tvivlens Angst eller Fortvivlelsens Qval, hun skal ikke staae udenfor Ideen, men hun har den paa anden Haand. Men fordi Qvinden saaledes forklarer Endeligheden, derfor er hun Mandens dybeste Liv, men et Liv, der skal være skjult og forborgent, som Rodens Liv altid er det. See, derfor hader jeg al den afskyelige Tale om Qvindens Emancipation. Gud forbyde, at det nogensinde maa skee. Jeg kan ikke sige Dig, med hvilken Smerte den Tanke kan gjennemtrænge min Sjæl, men heller ikke, hvilken lidenskabelig Forbittrelse, hvilket Had jeg nærer til hver den, som vover at yttre Sligt. Det er min Trøst, at de, der foredrage slig Viisdom, ikke er snilde som Slanger, men i Almindelighed som Dosmere, hvis Vaas ingen Skade kan gjøre. Ja, dersom Slangen kunde faae hende dette indbildt, kunde friste hende med den tilsyneladende lystelige Frugt, dersom denne Smitte udbredte sig, dersom den trængte igjennem ogsaa til hende, hvem jeg elsker, min Hustru, min Glæde, min Tilflugt, mit Livs Rod, ja, da var mit Mod knækket, da var Frihedens Lidenskab i min Sjæl afmattet; da veed jeg vel, hvad jeg vilde gjøre, jeg vilde sætte mig hen paa Torvet og græde, græde som hiin Kunstner, hvis Værk var blevet tilintetgjort, og som end ikke selv kunde erindre, hvad det forestillede. Men det skeer ikke, det skal og kan ikke skee, lad saa onde Aander forsøge derpaa, lad dumme Mennesker, der ingen Forestilling have om, hvad det er at være en Mand, hverken om det Store eller om det Ringe deri, ingen Ahnelse

om Qvindens Fuldkommenhed i hendes Ufuldkommenhed! Skulde der virkelig være en eneste Qvinde, der var eenfoldig og forfængelig og jammerlig nok til at troe, at hun under Bestemmelse af Mand skulde kunne blive fuldkomnere end Manden, til ikke at indsee, at hendes Tab var ubodeligt? Ingen nedrig Forfører kunde udtænke en farligere Lære for Qvinden end denne, thi har han først faaet hende dette indbildt, da er hun aldeles i hans Magt, priisgiven for hans Vilkaar; hun kan Intet være for Manden, uden et Bytte for hans Luner, medens hun som Qvinde kan være Alt for ham. Men Stymperne vide ikke, hvad de gjøre, de due selv ikke til at være Mænd, og istedetfor at lære dette ville de fordærve Qvinden, og enes paa de Vilkaar, at de selv blive ved at være hvad de vare, Halvmænd, og Qvinden avancerer til den samme Usselhed. Jeg erindrer engang at have læst en ikke uvittig Spot over Qvindens Emancipation. Forfatteren dvælede især ved Klædedragten, som han meente i saa Fald burde være eens for Mænd og Qvinder. Tænk Dig denne Afskyelighed. Det forekom mig dengang, at Forfatteren ikke dybt nok havde fattet sin Opgave, at de Modsætninger, han opstillede, ikke træffende nok berørte Ideen. Jeg vil vove et Øieblik at tænke det Uskjønne, fordi jeg veed, at Skjønheden da vil vise sig i al sin Sandhed. Hvad er skjønnere end en Qvindes rige Haar, end denne Fylde af Lokker? Og dog siger Skriften, at det er et Tegn paa hendes Ufuldkommenhed og anfører flere Grunde derfor. Og er det ikke og saaledes! Betragt hende, naar hun bøier sit Hoved mod Jorden, naar de yppige Fletninger næsten berøre Jorden, og det seer ud som var det Blomster-Ranker, hvormed hun var voxet fast til Jorden, staaer hun da ikke som et ufuldkomnere Væsen end Manden, der skuer op mod Himlen og kun berører Jorden? Og dog er dette Haar hendes Skjønhed, ja, hvad Mere er, hendes Styrke; thi det er jo, som Digteren siger, derved, at hun fanger Manden, derved, at hun fængsler Manden og binder ham til Jorden. Jeg gad sige til en saadan Dosmer, der prædiker Emancipationen: see, der staaer hun i al sin Ufuldkommenhed, et ringere Væsen end Manden, har Du Mod, klip de rige Lokker af, overhug disse tunge Lænker — og lad hende løbe som en Vanvittig, en Forbryderske, til Rædsel for Menneskene.

Lad Manden opgive Fordringen paa at være Naturens Herre

---

siger Skriften] Paulus 1. Korinthierbrev 11. Kap. 5 ff. Digteren

og Fyrste, lad ham vige Pladsen for Qvinden, hun er dens Herskerinde, hende forstaaer den og hun forstaaer den, hendes Vink lyder den. Derfor er hun Alt for Manden, fordi hun skjenker ham Endeligheden, uden hende er han en ustadig Aand, en Ulykkelig, der ikke kan finde Hvile, intet Tilholdssted har. Det har ofte glædet mig et see Qvindens Betydning saaledes, hun er mig da en Betegnelse af Menigheden overhovedet, og Aanden er i stor Forlegenhed, naar den ikke har en Menighed at boe i, og naar den boer i Menigheden, da er den Menighedens Aand. Derfor er det, som jeg alt engang før har bemærket, at der staaer i Skriften, ikke, at Pigen skal forlade Fader og Moder og holde fast ved sin Mand, og det skulde man troe, thi Pigen er jo den Svagere, der søger Ly hos Manden, nei, der staaer, Manden skal forlade Fader og Moder og holde fast ved sin Hustru; thi forsaavidt hun giver ham Endeligheden, er hun stærkere end han. Derfor er der Intet, der kan give saa skjønt et Billede af Menigheden som en Qvinde. Naar man vilde see Sagen saaledes, saa troer jeg virkelig, at der vilde aabne sig mangen Udsigt til at forskjønne Gudstjenesten. Hvor smagløst er det dog ikke i vore Kirker, at Menigheden, forsaavidt den ikke repræsenterer sig selv, repræsenteres af en Degn eller en Klokker? den burde altid repræsenteres af en Qvinde. Et ret velgjørende Indtryk af Menighed har jeg altid savnet i vor Gudstjeneste, og dog var der et Aar af mit Liv, hvor jeg hver Søndag kom mine idealiserede Forestillinger temmelig nær. Det var i en af vore Kirker her i Byen. Kirken selv tiltalte mig meget, den Geistlige, jeg hver Søndag hørte, var en høiærværdig Personlighed, en eenlig Skikkelse, der vidste at fremtage Gammelt og Nyt af et bevæget Livs Erfaring; han hørte ganske hjemme paa en Prædikestol. Han tilfredsstillede som Præst hele min Sjæls ideale Fordring, han tilfredsstillede den som Figur, tilfredsstillede den som Taler. Jeg var ret glad hver Søndag, naar jeg tænkte paa, at jeg skulde hen at høre ham; men hvad der bidrog til at forøge min Glæde og gjøre Indtrykket af Gudstjenesten i denne Kirke for mig fuldstændigt, var en anden Skikkelse, en ældre Kone, der ligeledes indfandt sig hver Søndag. Hun pleiede at komme lidt før Gudstjenesten begyndte, jeg ligeledes. Hendes Personlighed var mig et Billede paa Menigheden, og jeg glemte over hende ganske det forstyrrende Indtryk af Degnen i Kirkedøren. Hun var en aldrende Kone, saae ud til at være henimod tredsinds-

---

staaer i Skriften] 1. Mosebog 2. Kap. 24.

tyve Aar, men var endnu skjøn, hendes Træk ædle, hendes Mine fuld af en vis ydmyg Værdighed, hendes Aasyn et Udtryk af den dybe, rene, qvindelige Sædelighed. Hun saae ud til at have oplevet Meget, ikke just stormfulde Begivenheder, men som en Moder, der havde baaret Livets Byrder og dog bevaret og vundet en Glæde over Verden. Naar jeg da saae hende komme langt nede i Gangen, naar Graveren havde modtaget hende ved Kirkedøren, og nu som en Tjener ærbødigt fulgte hende til hendes Stol, da vidste jeg, hun ogsaa passerede den Bænk, paa hvilken jeg pleiede at sidde. Idet hun da skred mig forbi, da reiste jeg mig altid og bukkede for hende, eller som det hedder i det gamle Testamente: neiede mig for hende. For mig laae der saa saare Meget i dette Buk, det var som om jeg vilde bede hende at indeslutte mig med i sine Forbønner. Hun traadte ind i sin Stol, hun hilsede venligt paa Graveren, hun blev staaende et Øieblik opreist, hun bøiede sit Hoved, holdt sit Lommetørklæde et Øieblik for sine Øine til en Bøn — der skal en fyndig Prædikant til for at gjøre et saa stærkt og saa velgjørende Indtryk som hiin ærværdige Kones Høitidelighed. Det faldt mig stundom ind, maaskee er ogsaa Du med indesluttet i hendes Bøn; thi en Qvinde hører det væsentlig til at bede for Andre. Tænk Dig hende i hvilken Livets Stilling Du vil, i hvilken Alder, tænk Dig hende bedende, og Du vil i Reglen finde hende bedende for Andre, for sine Forældre, for den Elskede, for sin Mand, for sine Børn, altid for Andre. Manden hører det væsentligt til at bede for sig selv. Han har sin bestemte Opgave, sit bestemte Sted. Hans Resignation er derfor en anden, selv i Bønnen er han stridende. Han resignerer paa Opfyldelsen af sit Ønske, og det, han beder om, er Styrke til at kunne forsage det. Selv naar han ønsker Noget, har han bestandig denne Tanke med. Qvindens Bøn er langt mere substantiel, hendes Resignation en anden. Hun beder om sit Ønskes Opfyldelse, hun resignerer paa sig selv, at hun skulde kunne gjøre Noget fra eller til, men derfor er hun ogsaa langt bedre skikket til at bede for Andre end Manden er det; thi vilde han bede for en Anden, saa vilde han væsentlig bede om, at der maatte forundes ham Styrke til at bære og glad seire over Smerten, der forvoldtes ham ved at hans Ønske ikke blev opfyldt; men en saa-

---

neiede mig] findes oftere i den ældre danske Bibeloversættelse, hvor de nyere Udgaver har: bøje sig, f. Ex. 1. Mosebog 23. Kap. 7, 24. Kap. 26; 2. Mosebog 18. Kap. 7 osv.

dan Forbøn er som Forbøn betragtet ufuldkommen, medens den som Bøn for En selv er sand og rigtig. Qvinden og Manden danne i den Henseende ligesom to Geledder. Først kommer Qvinden med sin Forbøn, hun ligesom bevæger Guddommen ved sine Taarer, derpaa kommer Manden med sin Bøn, han standser det første Geled, naar det bange vil flygte, han har en anden Art af Taktik, der altid bringer Seier. Det ligger igjen deri, at Manden jager efter Uendeligheden. Taber Qvinden Slaget, saa maa hun af Manden lære at bede, og dog hører Forbønnen hende saa væsentlig til, at selv i dette Tilfælde vil hendes Forbøn for Manden være en anden end hans egen Bøn. I en vis Forstand er derfor Qvinden meget mere troende end Manden; thi Qvinden troer, at for Gud er Alt muligt, Manden troer, at for Gud er der Noget umuligt. Qvinden bliver inderligere og inderligere i sin ydmyge Begjæring, Manden opgiver Mere og Mere, indtil han finder det urokkelige Punkt, hvorfra han ikke kan fordrives. Det kommer deraf, at det hører Manden væsentligt til at have tvivlet, og deraf vil al hans Vished bære et Præg.

Min Glæde over Gudstjenestens Skjønhed i hiin Kirke var imidlertid kort. Efter et Aars Forløb blev hiin Præst forflyttet, den ærværdige Matrone, min fromme Moder kunde jeg næsten kalde hende, saae jeg ikke mere. Imidlertid tænkte jeg ofte paa hende. Da jeg senere blev gift, har hun ofte svævet mig for Tanker. Hvis Kirken var opmærksom paa Sligt, kunde vor Gudstjeneste vistnok vinde i Skjønhed og Høitidelighed. Tænk Dig ved en Barnedaab, hvis en saadan høiærværdig Qvinde stod ved Præstens Side og sagde Amen, istedenfor at nu en Klokker bræger det. Tænk Dig ved en Brudevielse, vilde det ikke være skjønt, thi hvo kan give en saa ophøiet Forestilling om en Forbøns Skjønhed som en saadan Qvinde!

Dog jeg sidder her og prædiker, og glemmer hvad jeg egentlig skulde tale om, glemmer, at det er Dig, jeg skal tale til. Det kommer af, at jeg reent havde glemt Dig over min nye Ven. Seer Du, med ham vil jeg gjerne tale om Sligt; deels er han nemlig ingen Spotter, deels er han Ægtemand, og kun Den, der har Øie for Ægteskabets Skjønhed, vil ogsaa kunne see det Sande i mine Yttringer.

Jeg vender da tilbage til vor Helt. Denne Titel fortjener han vistnok, imidlertid vil jeg dog for Fremtiden ikke mere bruge den om ham, men foretrække en anden Benævnelse, der er mig kjærere, idet jeg af et oprigtigt Hjerte kalder ham min Ven, saaledes som jeg med Glæde kalder mig hans. Du seer, at hans Liv har for-

synet ham med »den Overflødigheds-Artikel, der kaldes en Ven.« Du troede maaskee, at jeg med Taushed vilde have forbigaaet Venskabet og dets ethiske Gyldighed, eller rettere, at det var mig en Umulighed at komme til at tale om Venskabet, da det slet ingen ethisk Betydning har, men aldeles falder ind under æsthetiske Bestemmelser. Det forundrer Dig maaskee, at jeg, forsaavidt jeg vilde omtale det, først omtaler det her; thi Venskabet er jo Ungdommens første Drøm, det er netop i den tidlige Ungdom, at Sjælen er saa blød og begeistret, at den søger det. Det vilde da have været mere i sin Orden at tale om Venskabet, førend jeg lod min Ven indtræde i den hellige Ægtestand. Jeg kunde svare, at det i Henseende til min Ven havde truffet sig underligt, at han egentlig ikke havde følt sig draget til noget Menneske i den Grad, før han blev gift, at han turde betegne deres Forhold som Venskab; jeg kunde tilføie, at det var mig ret kjært, fordi jeg vilde afhandle Venskabet tilsidst, fordi jeg ikke antager, at det Ethiske deri i samme Forstand har Gyldighed som i Ægteskabet, og jeg netop deri seer dets Ufuldkommenhed. Dette Svar kunde synes utilstrækkeligt, forsaavidt det lod sig tænke, at det var en abnorm Tilfældighed hos min Ven, jeg er derfor villig til at dvæle lidt omhyggeligere derved. Du er jo Iagttager, Du vil derfor give mig Ret i den Observation, at en kjendelig Individualitets-Forskjel betegnes derved, om Perioden for Ens Venskab falder i den meget tidlige Ungdom eller først i en sildigere Alder. De flygtigere Naturer have ikke Vanskelighed ved at finde dem tilrette i dem selv, deres Selv er strax fra Begyndelsen af en courant Mynt, og nu indtræder da den Omsætning, man kalder Venskab. De dybere Naturer have ikke saa let ved at finde dem selv, og saa længe de ikke have fundet deres Selv, kunne de ikke ønske, at Nogen tilbyder dem et Venskab, de ikke kunne give Vederlag for. Saadanne Naturer ere deels fordybede i dem selv, deels Iagttagere, men en Iagttager er ingen Ven. Forsaavidt lod det sig da forklare, om det var gaaet min Ven ligesaa. Det var ikke noget Abnormt, ei heller et Tegn paa hans Ufuldkommenhed. Dog, han har jo giftet sig. Nu bliver Spørgsmaalet, om det ikke var noget Abnormt, at Venskabet først viste sig bag efter; thi i det Foregaaende bleve vi jo kun enige om, at det var i sin Orden, at Venskabet indtraadte i en ældre Alder, men vi talte ikke om dets Forhold til Ægteskabet. Lad os her atter benytte Din og min Iagttagelse. Vi maae da tage Forholdet til det andet Kjøn med i Overveielse. Dem, der i en meget ung Alder søge Venskabs-Forholdet, hænder det ikke sjeldent, at, naar Elskoven begynder at gjøre sig gjeldende, Venskabet aldeles

blegner. De finde, at Venskabet var en ufuldkomnere Form, bryde de tidligere Forhold og samle hele deres Sjæl udelukkende paa Ægteskabet. Omvendt gaaer det Andre. De, der for tidlig smagte Elskovens Sødme, i Ungdommens Ruus nød dens Glæder, de fik maaskee en feilagtig Anskuelse af det andet Kjøn. De bleve maaskee uretfærdige mod det andet Kjøn. De kjøbte maaskee ved deres Letsindighed dyre Erfaringer, troede maaskee paa Følelser hos sig selv, der viste sig, ikke at have Bestandighed; eller troede paa Følelser hos Andre, der forsvandt som en Drøm. De opgave da Elskoven, den var dem baade for Meget og for Lidet, thi de vare komne i Berøring med det Dialektiske i Elskoven, uden at kunne løse det. De valgte nu Venskabet. Begge disse Formationer maae ansees for abnorme. Min Ven er i intet af disse Tilfælde. Han havde ikke gjort ungdommelige Forsøg i Venskab, før han lærte Elskoven at kjende, men han havde heller ikke skadet sig selv, ved for tidlig at nyde Elskovens umodne Frugt. I sin Kjærlighed fandt han den dybeste og fuldeste Tilfredsstillelse, men netop fordi han selv saaledes var absolut beroliget, saa viste der sig nu Muligheden for ham af andre Forhold, der paa en anden Maade kunde faae en baade dyb og skjøn Betydning for ham; thi Den som haver, ham skal der gives og han skal have i Overflod. Han pleier i denne Anledning at erindre om, at der gives Træer, hvor Blomsten kommer efter Frugten og tillige er samtidig med den. Med et saadant Træ sammenligner han sit Liv.

Men netop fordi det var i og ved hans Ægteskab, han lærte at see det Skjønne i at have en Ven eller Venner, saa har han heller intet Øieblik været raadvild om, hvorledes man bør betragte Venskabet, og at dette taber sin Betydning, naar man ikke betragter det ethisk. Hans Livs mange Erfaringer havde saa temmelig tilintetgjort hans Tro paa Æsthetikerne, men Ægteskabet havde aldeles udryddet ethvert Spor deraf i hans Sjæl. Han har da ingen Trang følt til at lade sig bedaare af æsthetisk Gjøgleværk, men strax acqviesceret i Ethikerens Betragtning.

Dersom min Ven ikke havde været saaledes stemt, saa kunde jeg have havt min Glæde af, til Straf at henvise ham til Dig; thi Din Tale om denne Materie er i den Grad forvirret, at han formodentlig var bleven ganske fortumlet af at høre paa Dig. Det gaaer Dig med Venskab, som det gaaer Dig med Alt. Din Sjæl mangler i den Grad den ethiske Centralisation, at man kan faae

---

Den som haver osv.] Matthæus 13. Kap. 12 med Parallelsteder.

de modsatte Forklaringer af Dig om den samme Sag, og Dine Yttringer bevise i høi Grad Rigtigheden af den Sætning, at Sentimentalitet og Hjerteløshed er Eet og det Samme. Din Betragtning af Venskab er bedst at sammenligne med et Hexebrev, og Den, der vil adoptere den, maa blive vanvittig, ligesom Den, der foredrager den, til en vis Grad maa forudsættes at være det. Hører man, naar det stikker Dig, et Foredrag om det Guddommelige i at elske unge Mennesker, det Skjønne i at ligestemte Sjæle møde hinanden, saa kan man næsten fristes til at frygte, at Din Sentimentalitet skal koste Dig Dit unge Liv. Til andre Tider taler Du saaledes, at man skulde næsten troe, Du var en gammel Praktiker, der tilstrækkelig havde lært det Tomme og Hule i Verden at kjende. »En Ven,« siger Du da, »er en gaadefuld Ting, han sees, ligesom Taage, kun paa Afstand, thi først naar man er bleven ulykkelig, da først mærker man, at man *har havt* en Ven.« Man seer let, at der til Grund for en saadan Dom over Venskab ligger en anden Fordring til det end den, Du før gjorde. Før talte Du om det intellectuelle Venskab, om det Skjønne i den aandelige Erotik, i et fælleds Sværmeri for Ideer; nu taler Du om et practisk Venskab i Handel og Vandel, om en gjensidig Assistance i det jordiske Livs Besværligheder. I begge Fordringer ligger der noget Sandt, men kan man ikke finde et Eenhedspunkt for dem, saa bliver det rigtignok det Bedste, at ende i Dit Hoved-Resultat, at Venskab er Nonsens, et Resultat, Du uddrager deels af hver enkelt af Dine Sætninger, deels af dem begge i deres indbyrdes Stridighed.

Den absolute Betingelse for Venskab er Eenhed i Livs-Anskuelse. Har man den, da vil man ikke fristes til at ville begrunde sit Venskab paa dunkle Følelser eller paa uforklarlige Sympathier. Som en Følge deraf vil man ikke opleve disse latterlige Omslag, at man den ene Dag har en Ven, den anden Dag ikke. Man vil ikke miskjende Betydningen af det uforklarede Sympathetiske, thi man er jo ikke i strengere Forstand Ven med Enhver, med hvem man har Livs-Anskuelse tilfælleds; men ved det Sympathetiske alene i dets Gaadefuldhed bliver man heller ikke staaende. Et sandt Venskab fordrer altid Bevidsthed og frigjøres derved fra at være Sværmeri.

Den Livs-Anskuelse, hvori man enes, maa være en positiv Anskuelse. Min Ven og jeg, vi have saaledes en positiv Anskuelse tilfælleds. Naar vi derfor see paa hinanden, da gaaer det ikke os saaledes som hine Augurer, at vi komme til at lee, tvertimod, vi

---

hine Augurer] Cato undrede sig over, at to Haruspexer kunde se paa hinanden uden at le.

blive alvorlige. Det var ganske i sin Orden, at Augurerne loe, thi deres fælleds Livs-Anskuelse var en negativ. Det forstaaer Du meget godt, thi det er jo et af Dine sværmeriske Ønsker, »at finde en ligestemt Sjæl, med hvem Du kan lee ad det Hele, og det er det Forfærdelige, det næsten Ængstelige ved Livet, at saa godt som Ingen mærker, hvor usselt det er, og af disse Faa er der kun en ganske sjelden Undtagelse, der veed at holde sig i godt Humeur og at lee ad det Hele.« Faaer Du ikke Din Længsel stillet, saa forstaaer Du at finde Dig deri, »thi det er i Ideens Medfør, at der kun er Een, der leer; en Saadan er den sande Pessimist, var der Flere af den Art, saa var det jo et Beviis for, at Verden ikke var aldeles elendig.« Nu er da Din Tanke i fuld Gang og kjender ingen Grændse. Du mener da, »at selv det at lee kun er et ufuldkomment Udtryk for den egentlige Spot over Livet. Naar den skal være fuldstændig, bør man egentlig være alvorlig. Det vilde være den fuldendteste Spot over Verden, hvis Den, der havde foredraget den dybeste Sandhed, ikke havde været en Sværmer, men en Tvivler. Og det var ikke utænkeligt, thi Ingen kan foredrage den positive Sandhed saa fortræffeligt som en Tvivler, kun at han ikke selv troer derpaa. Var han en Hykler, saa var Spotten hans egen, var han en Tvivler, der selv maaskee ønskede at troe, hvad han foredrog, saa var Spotten aldeles objektiv, Tilværelsen spottede igjennem ham sig selv; han foredrog en Lære, som kunde forklare Alt, hele Slægten kunde hvile deri, men denne Lære kunde ikke forklare dens egen Stifter. Hvis et Menneske netop var saa klog, at han kunde skjule, at han selv var gal, saa kunde han gjøre hele Verden gal.« See, naar man har en saadan Betragtning af Livet, saa er det vanskeligt at faae en Ven, der har Livs-Anskuelse tilfælleds. Eller har Du maaskee i det mystiske Selskab af *Συμπαρανεκρωμενοι*, Du stundom taler om, fundet saadanne? Ere I maaskee en Forening af Venner, der gjensidig ansee hinanden for netop saa kloge, at I veed at skjule Eders Galskab?!

Der var i Grækenland en Viis; han nyder den besynderlige Ære at regnes blandt de 7 Vise, naar man antager, at disses Tal har været 14. Dersom jeg ikke husker meget feil, da er hans Navn Myson. Om ham fortæller en Forfatter fra Oldtiden, at han var Misanthrop. Han fatter sig meget kort: »om Myson fortælles der, at han var Misanthrop, og at han loe, naar han var alene. Da En spurgte ham, hvorfor han gjorde det, svarede han:

Συμπαρανεκρωμενοι] se I S. 115, Anm. Myson] se I S. XIII, Anm. Den anførte Udtalelse om ham (af Aristoxenos) findes hos Diogenes Laertios I, 107—8.

netop fordi jeg er alene.« Du seer, Du har en Forgjænger; Du vil forgjæves aspirere til at blive optaget blandt de 7 Vises Tal, selv om dette bestemtes til 21, thi Myson staaer Dig iveien. Dog dette er det mindre Vigtige, derimod vil Du selv indsee, at Den, der leer, naar han er alene, umulig kan have en Ven, og det af to Grunde, deels fordi han, saalænge Vennen er tilstede, ikke kan komme til at lee, deels fordi Vennen maa befrygte, at han blot venter paa at han skal gaae, for at han kan komme til at lee ad ham. See derfor maa Fanden være Din Ven. Jeg kunde næsten fristes til at bede Dig tage disse Ord bogstavelig; thi Fanden siger man jo ogsaa om, at han leer, naar han er alene. Mig forekommer der at ligge noget saare Trøstesløst i en saadan Isolation, og jeg kan ikke lade være at tænke paa det Forfærdelige i, naar et Menneske, der har levet saaledes, vaagner op i et andet Liv, paa Dommens Dag, og atter der staaer ganske ene.

Venskab fordrer altsaa en positiv Livs-Anskuelse. Men en positiv Betragtning af Livet lader sig ikke tænke, uden at den har et ethisk Moment i sig. Man træffer vel ofte nok i vor Tid Folk, der have et System, hvori det Ethiske slet ikke findes. Lad dem ti Gange have et System, en Livs-Anskuelse have de ikke. I vor Tid lader et saadant Phænomen sig ypperligt forklare, thi som den paa mange Maader er bagvendt, saa er den det ogsaa deri, at man først indvies i de store Mysterier, før man indvies i de mindre. Det ethiske Moment i Livs-Anskuelsen bliver da det egentlige Udgangspunkt for Venskabet; og først naar man seer Venskabet saaledes, faaer det Betydning og Skjønhed. Bliver man staaende ved det Sympathetiske som det Mysterieuse, saa vil Venskabet finde sit fuldendteste Udtryk i det Forhold, der finder Sted mellem Selskabs-Fuglene, hvis Sammenhold er saa inderligt, at den Enes Død er ogsaa den Andens. Men et saadant Forhold er i Naturen skjønt, men uskjønt i Aandens Verden. Eenhed i Livs-Anskuelsen er det Constituerende i Venskabet. Er denne tilstede, saa bestaaer det, om end Vennen døer, thi den forklarede Ven lever fort i den anden; ophører denne, saa er Venskabet forbi, om end Vennen bliver ved at leve.

Betragter man Venskabet saaledes, saa betragter man det ethisk, og derfor efter dets Skjønhed. Det faaer da paa eengang Skjønhed og Betydning. Skal jeg anføre en Autoritet for mig imod Dig? Nu vel! hvorledes opfattede Aristoteles Venskabet? Gjorde

---

Aristoteles] Den nikomacheiske Ethik VIII, 9 og 11. Paa det sidste Sted siges Venskab og Retfærdighed at »gaa ud paa det samme«.

han ikke dette til Udgangspunkt for hele sin ethiske Betragtning af Livet, thi med Venskabet, siger han, udvides Begreberne om det, hvad Ret er, saa de løbe ud paa Eet. Han begrunder da Retsbegrebet paa Venskabets Idee. Hans Kategori er saaledes i en vis Forstand fuldkomnere end den moderne, der begrunder Ret paa Pligt, paa det Abstrakt-Kategoriske; han begrunder det paa det Sociale. Man seer deraf let, at Statens Idee bliver ham det Høieste, men dette er igjen det Ufuldkomne ved hans Kategori.

Dog, jeg skal ikke fordriste mig til at gaae ind paa saadanne Undersøgelser som om Forholdet mellem den aristoteliske og den kantiske Opfattelse af det Ethiske. Kun derfor anførte jeg Aristoteles, for at minde Dig om, at ogsaa han indsaae, at Venskabet virker med til, at man ethisk vinder Virkeligheden.

Den der betragter Venskabet ethisk, han seer det da som en Pligt. Jeg kunde derfor sige, at det er ethvert Menneskes Pligt at have en Ven. Imidlertid vil jeg hellere bruge et andet Udtryk, der paa eengang viser det Ethiske i Venskabet og i Alt, hvad der i det Foregaaende er blevet udviklet, og tillige skarpt udhæver Differentsen mellem det Ethiske og det Æsthetiske: det er ethvert Menneskes Pligt at blive aabenbar. Skriften lærer, at det bør sig ethvert Menneske at døe og derpaa komme for Dommen, hvor da Alt skal blive aabenbart. Ethiken siger, det er Livets og Virkelighedens Betydning, at Mennesket bliver aabenbart. Hvis han da ikke bliver det, saa vil Aabenbarelsen vise sig som en Straf. Æsthetikeren derimod vil ikke give Virkeligheden Betydning, han bliver bestandig skjult, fordi hvor tidt og hvormeget han end hengiver sig til Verden, han gjør det aldrig totalt, der bliver altid Noget, han holder tilbage; gjorde han det totalt, da gjorde han det ethisk. Dog det, at ville lege Skjul, hævner sig altid og naturligst derved, at man bliver sig selv gaadefuld. Deraf kommer det, at alle Mystikere, idet de ikke erkjende Virkelighedens Krav paa, at man skal blive aabenbar, støde paa Vanskeligheder og Anfægtelser, som ingen Anden kjender Noget til. Det er som opdagede de en ganske anden Verden, som var deres Væsen dobbelt i sig selv. Den der ikke vil kjæmpe med Virkeligheder, han faaer Phantomer at stride mod.

Hermed er jeg færdig for denne Gang. At foredrage en Pligtlære var aldrig min Hensigt. Det jeg vilde, var at vise, hvorledes

---

den moderne] Kants »kategoriske Imperativ«. Skriften] Hebræerbrevet 9. Kap. 27 og 2. Korinthierbrev 5. Kap. 10.

det Ethiske paa de blandede Gebeter var saa langt fra at berøve Livet dets Skjønhed, at det netop giver det Skjønhed. Det giver Livet Fred, Sikkerhed og Tryghed, thi det tilraaber os bestandigt: *quod petis, hic est.* Det frelser fra ethvert Sværmeri, der vil udmatte Sjælen, og giver denne Sundhed og Styrke. Det lærer, ikke at overvurdere det Tilfældige, eller at forgude Lykken. Det lærer at være glad ved Lykken, og selv dette er en Æsthetiker ikke istand til; thi Lykke blot som saadan er en uendelig Relativitet; det lærer at være glad i Ulykken.

Betragt hvad jeg har skrevet som en Ubetydelighed, betragt det som Noter til Balles Lærebog, det gjør Intet til Sagen, det har dog en Myndighed, som jeg haaber Du vil respectere. Eller skulde det maaskee synes Dig, at jeg paa en urigtig Maade har villet tilrive mig en saadan, at jeg upassende har blandet min borgerlige Stilling ind med i dette Mellemværende, har gereret mig som Dommer, ikke som Part? Jeg opgiver gjerne enhver Pretention, jeg er end ikke Part lige over for Dig; thi medens jeg villig tilstaaer, at Æsthetiken gjerne kunde give Dig Fuldmagt til at møde paa dens Vegne, saa er jeg langtfra at turde tiltroe mig Betydning nok til at møde som Befuldmægtiget for Ethiken. Jeg er overhovedet kun et Vidne, og det var kun i den Forstand jeg meente, at dette Brev havde en vis Myndighed; thi Den der taler om hvad han har erfaret, hans Tale har altid Myndighed. Jeg er kun et Vidne, og her har Du min Vidne-Forklaring *in optima forma.*

Jeg forretter min Gjerning som Assessor i Retten, jeg er glad ved mit Kald, jeg troer, det svarer til mine Evner og min hele Personlighed, jeg veed, det fordrer mine Kræfter. Jeg søger at danne mig mere og mere dertil, og idet jeg gjør dette, føler jeg tillige, at jeg udvikler mig selv mere og mere. Jeg elsker min Hustru, er lykkelig i mit Hjem; jeg hører min Kones Vuggesang, og den forekommer mig skjønnere end al anden Sang, uden at jeg derfor troer, hun er en Sangerinde; jeg hører den Lilles Skrig, og for mit Øre er det ikke uharmonisk, jeg seer hans ældre Broder voxe og forfremmes, jeg skuer glad og tillidsfuld ind i hans Fremtid, ikke utaalmodigt, thi jeg har god Tid at vente, og denne Venten er mig i sig selv en Glæde. Min Gjerning har Betydning for mig selv, og jeg troer, den til en vis Grad har det ogsaa for

---

quod petis, hic est hvad du søger, er her (Horats, Breve I, 11, 29). *in optima forma* i fuldkommen correct Form.

Andre, om jeg end ikke kan bestemme og nøiagtigt udmaale det. Jeg føler en Glæde over, at Andres personlige Liv har Betydning for mig, og ønsker og haaber, at mit ogsaa maa have det for dem, med hvem jeg sympathiserer i hele min Betragtning af Livet. Jeg elsker mit Fødeland, og jeg kan ikke tænke mig, at jeg ret kunde trives i noget andet Land. Jeg elsker mit Modersmaal, der frigjør min Tanke, jeg finder, at hvad jeg kan have at sige i Verden, kan jeg ypperligt udtrykke deri. Saaledes har mit Liv Betydning for mig, saa megen, at jeg føler mig glad og tilfreds derved. Under alt dette lever jeg tillige et høiere Liv, og naar det stundom hænder, at jeg indaander dette høiere Liv i mit jordiske og huuslige Livs Aandedrag, da priser jeg mig salig, da sammensmelter for mig Kunsten og Naaden. Saaledes elsker jeg Tilværelsen, fordi den er skjøn, og haaber en endnu skjønnere.

Her har Du min Vidne-Forklaring. Skulde jeg blive tvivlsom, om det var rigtigt at aflægge den, saa var det af Omsorg for Dig; thi jeg frygter næsten for, at det skal gjøre Dig ondt at høre, at Livet i sin Simpelhed kan være saa skjønt. Tag imidlertid mit Vidnesbyrd, lad det foraarsage Dig lidt Smerte, men lad det ogsaa virke glædeligt paa Dig; det har een Egenskab, som Dit Liv desto værre mangler: Trofasthed, Du kan trygt bygge derpaa.

I den senere Tid har jeg ofte talt med min Kone om Dig. Hun holder virkelig ret meget af Dig; dog, dette behøver jeg vel neppe at sige, thi Du har mange Gaver til at behage, naar Du vil, men Du har endnu flere Øine til at iagttage, om det lykkes Dig. Hendes Følelse for Dig har fuldkommen mit Bifald, jaloux bliver jeg ikke let, og det vilde ogsaa altid være uforsvarligt af mig, ikke fordi jeg, som Du mener man bør være, er for stolt til at kunne blive det, stolt nok til »strax at kunne qvittere til Tak«, men fordi min Kone er for elskværdig dertil. Jeg frygter ikke. I den Henseende troer jeg, at jeg tør sige, at Scribe selv vilde fortvivle over vort prosaiske Ægteskab, thi ogsaa ham troer jeg det skulde blive umuligt at gjøre det poetisk. At han har Kræfter og Talenter, negter jeg ikke, at han, efter mine Begreber, misbruger dem, negter jeg heller ikke. Gjør han ikke Alt for at lære unge Koner, at Ægteskabets visse Kjærlighed er for lidt til at

---

tvivlsom o: tvivlende. Gjør han ikke Alt osv.] f. Ex. i »To Aar efter Bryllupet« (kgl. Theaters Repertoire Nr. 32, Kbhvn. 1831), »Familien Riquebourg« (smst. Nr. 40, 1832), »Aurella« (smst. Nr. 65, 1834), »Enten elskes eller døe« (smst. Nr. 100, 1838).

gjøre Livet poetisk, at det var utaaleligt, naar man ikke turde regne paa smaa Forelskelser ved Siden af? Viser han dem ikke, at en Kone, om hun end besmitter sig selv og sit Ægteskab ved en brødefuld Kjærlighed, dog vedbliver at være elskværdig? Lader han ikke dunkelt forstaae, at da det som oftest er ved et Tilfælde, at et saadant Forhold opdages, saa tør den Enkelte i Livet haabe, naar hun lægger sin egen Underfundighed til den, hun har lært af Heltinden i hans Stykke, at det vil lykkes hende at blive skjult hele sit Liv? Søger han ikke paa enhver Maade at ængste Ægtemændene, fremstiller han ikke de ærbareste Koner, om hvem Ingen turde vove at ahne Noget, som besmittede af lønlig Skyld? Viser han ikke atter og atter Forfængeligheden af hvad man hidtil har anseet for det bedste Middel til at værne om den ægteskabelige Lykke, Forfængeligheden af at en Mand sætter en ubegrændset Tillid til sin Hustru, troer hende høiere end Alt? Og uagtet alt dette behager det Scribe, at enhver Ægtemand skal være et trægt og søvnigt Murmeldyr, et ufuldkomnere Væsen, der selv er Skyld i sin Kones Forvildelse. Mon Scribe er saa beskeden at antage, at man slet Intet lærer af hans Stykker, thi ellers maatte han jo indsee, at enhver Ægtemand snart maatte lære at opdage, at hans Stilling ingenlunde er tryg og fredelig, ja at ingen Politispion kan føre et saa uroligt og søvnløst Liv, som han nødsages til; med mindre han vil berolige sig ved Scribes Trøstegrunde, vil selv søge en lignende Adspredelse som hans Kone, og statuere, at Ægteskabet egentlig er til for at berøve Forbindelsen med Andre ethvert kjedsommeligt Skin af Uskyldighed, og ret gjøre den interessant?

Dog jeg lader Scribe fare, at bekjæmpe ham er jeg ikke istand til, derimod tænker jeg stundom med en vis Stolthed paa, at jeg, et ringe, ubetydeligt Menneske, ved mit Ægteskab gjør den store Digter Scribe til en Løgner. Maaskee er denne Stolthed kun en Stodder-Stolthed, maaskee lykkes det mig kun, fordi jeg er et almindeligt Menneske, der staaer udenfor Poesien.

Min Kone holder da af Dig, og jeg sympathiserer med hendes Følelse i denne Henseende, saa meget mere som jeg troer, at Grunden til hendes Velvillie for Dig for en Deel ligger deri, at hun seer Dine Svagheder. Hun seer meget godt, at hvad der mangler Dig, er en vis Grad af Qvindelighed. Du er for stolt til at kunne hengive Dig. Denne Stolthed frister hende ingenlunde, thi hun anseer det for det sande Store at kunne hengive sig. Du troer det maaskee ikke, men jeg kan dog forsikkre Dig, jeg tager Dig ordentlig i Forsvar mod hende. Hun paastaaer, at Du i Din

Stolthed vrager alle Mennesker, jeg søger at forklare, at det maaskee ikke ganske forholder sig saaledes, at Du i uendelig Forstand vrager Menneskene, at den Uro, i hvilken Din Sjæl tragter efter det Uendelige, gjør Dig ubillig mod Menneskene. Det vil hun ikke begribe, og det kan jeg meget godt fatte, thi naar man er saa nøisom som hun — og hvor nøisom hun er, kan Du blandt Andet see deraf, at hun føler sig ubeskrivelig lykkelig ved at være knyttet til mig — saa er det vanskeligt at undgaae, ikke at dømme Dig. Mit Ægteskab har saaledes ogsaa Strid, og deri er Du jo paa en Maade Skyld. Vi komme vel ud af det, og jeg vil blot ønske, at Du aldrig maa blive Anledning for et Ægtepar til Strid af anden Art. Du kunde imidlertid selv bidrage lidt til at afgjøre Striden mellem min Kone og mig. Tro ikke, jeg vil trænge mig ind i Dine Hemmeligheder, men jeg har blot et Spørgsmaal, jeg vil forelægge Dig, og som jeg troer Du kan besvare uden at træde Dig selv for nær; svar mig engang ret oprigtigt og uden Omsvøb paa det Spørgsmaal: leer Du virkelig, naar Du er alene? Du forstaaer, hvad jeg mener, jeg mener ikke, om det stundom eller endog ofte hænder Dig, at Du leer, naar Du er alene, men om Du finder Din Tilfredsstillelse i denne eensomme Latter. Gjør Du nemlig ikke det, saa har jeg vundet, og saa skal jeg nok overbevise min Kone.

Om Du nu virkelig anvender Tiden, naar Du er ene, til at lee, veed jeg ikke, mig forekommer det imidlertid at ville være lidt mere end besynderligt; thi vel er Dit Livs Udvikling af den Art, at Du maa kunne føle Trang til at søge Eensomhed, men ikke, efter hvad jeg kan skjønne, for at lee. Endog blot den flygtigste Iagttagelse viser, at Dit Liv er anlagt efter en ualmindelig Maalestok. Du synes ingenlunde at finde Din Tilfredsstillelse i at følge de alfare Veie, men snarere i at gaae Din egen Gang. En vis Eventyrlighed kan man nu let tilgive et ungt Menneske; en anden Sag er det, naar den tager i den Grad Overhaand, at den vil gjøre sig til det Normale og det Virkelige. Et Menneske, der er saaledes vildledet, skylder man da at tilraabe: *respice finem,* og forklare, at det Ord *finis* ikke betyder Døden, thi det er endda ikke den sværeste Opgave for et Menneske, men Livet, at der kommer det Øieblik, hvor det egentlig gjelder om at begynde at leve, og at det da er en farlig Sag at have adsplittet sig saaledes, at det bliver forbundet med stor Vanskelighed at samle sig, ja at

---

respice finem tænk paa Enden.

man nødsages til at gjøre dette i en saadan Iil og Hast, at man ikke kan faae Alt med, og da ender med, istedetfor at blive et ualmindeligt Menneske, at blive et defect Exemplar af et Menneske.

I Middelalderen greb man den Ting an paa en anden Maade. Man afbrød pludselig Livs-Udviklingen og gik i Kloster. Det Feilagtige laae vistnok ikke deri, at man gik i Kloster, men i de vrange Forestillinger, man forbandt med dette Skridt. Jeg for mit Vedkommende kan meget godt forsone mig med, at et Menneske beslutter sig hertil, ja, jeg kan finde det ret skjønt; men derimod fordrer jeg af ham, at han skal være paa det Rene om, hvad det har at betyde. I Middelalderen meente man, at man ved at vælge Klostret valgte det Ualmindelige og selv blev et ualmindeligt Menneske; fra Klostrets Høide saae man stolt, næsten medlidende ned paa de almindelige Mennesker. Hvad Under da, at man i Flokkeviis gik i Klostret, naar man for saa godt Kjøb blev et ualmindeligt Menneske? Men Guderne sælge ikke det Ualmindelige for Spotpriis. Havde de, der trak sig tilbage fra Livet, været ærlige og oprigtige mod dem selv og mod Andre, havde de fremfor Alt elsket det at være et Menneske, havde de følt med Begeistring alt det Skjønne, der ligger heri, havde deres Hjerte ikke været ukjendt med den sande, dybe Humanitets-Følelse, saa havde de maaskee ogsaa trukket sig tilbage i Klostrets Eensomhed, men de havde ikke taabeligen indbildt sig selv at være blevne ualmindelige Mennesker, uden i den Forstand, at de vare ufuldkomnere end Andre; de havde ikke medlidende seet ned paa de almindelige Mennesker, men deeltagende betragtet dem i veemodig Glæde over, at det lykkedes dem at fuldkomme det Skjønne og Store, som de ikke vare istand til.

I vor Tid er Klosterlivet faldet i Priis; man seer da sjeldnere et Menneske paa eengang bryde med hele Tilværelsen, med hele det Almeen-Menneskelige. Kjender man derimod noget nærmere til Menneskene, saa vil man stundom hos et enkelt Individ finde en Vranglære, der levende erindrer om Kloster-Theorien. For en Ordens Skyld vil jeg her strax udtale min Anskuelse af, hvad et ualmindeligt Menneske er. Det sande ualmindelige Menneske er det sande almindelige Menneske. Jo Mere af det Almeen-Menneskelige et Individ kan realisere i sit Liv, desto ualmindeligere et Menneske er han. Jo mindre af det Almene han kan optage i sig, desto ufuldkomnere er han. Han er da vel et ualmindeligt Menneske, men ikke i god Forstand.

Hvis da et Menneske, idet han vil realisere den Opgave, der er sat ham som enhver Anden, at udtrykke det Almeen-Menneske-

lige i sit individuelle Liv, støder paa Vanskeligheder, hvis det synes at vise sig, at der er Noget af det Almene, han ikke kan optage i sit Liv, hvad gjør han saa? Dersom Kloster-Theorien spøger i hans Hoved, eller en ganske analog æsthetisk Betragtning, saa bliver han glad, han føler sig da strax fra første Øieblik i al sin Fornemhed som en Undtagelse, som et ualmindeligt Menneske, han bliver forfængelig deraf, ligesaa barnagtigt, som hvis en Nattergal, der havde faaet en rød Fjær i sin Vinge, vilde glæde sig ved, at der var ingen anden Nattergal, der havde en saadan. Er hans Sjæl derimod forædlet ved Kjærlighed til det Almene, elsker han Menneskets Tilværelse i denne Verden, hvad gjør han da?

Han overveier, hvorvidt det er sandt. Et Menneske kan selv være Skyld i denne Ufuldkommenhed, han kan have den uden Skyld, men Sandhed kan der være deri, at han ikke kan realisere det Almene. Dersom overhovedet Menneskene med mere Energi bleve sig dem selv bevidste, saa vilde maaskee mange Flere komme til det Resultat. Han vil ogsaa vide, at Ladhed og Feighed kan indbilde et Menneske Sligt, og gjøre Smerten til en Ubetydelighed, idet han forvandler det Almene til det Enkelte og i Forhold til det Almene conserverer en abstrakt Mulighed. Det Almene er nemlig intetsteds som saadant, og det ligger i mig, i min Bevidstheds Energi, om jeg i det Enkelte vil see det Almene eller blot det Enkelte.

Maaskee vil en saadan Overveielse ikke forekomme ham tilstrækkelig, han vil vove et Forsøg. Han vil let indsee, at dersom Forsøget bringer ham til det samme Resultat, saa vil han faae Sandheden desto eftertrykkeligere indskjærpet, og hvis han vilde kjæle for sig selv, gjorde han maaskee bedst i at lade det være, da han vil komme til at ømme sig mere end nogensinde. Han vil vide, at intet Enkelt er det Almene. Dersom han da ikke vil skuffe sig selv, da vil han forvandle det Enkelte til det Almene. Han vil i det Enkelte see meget Mere end hvad der ligger deri som saadant; for ham er det det Almene. Han vil komme det Enkelte tilhjælp og give det Betydning som det Almene. Mærker han da, at Forsøget mislykkes, saa vil han have lagt Alt tilrette, at det, der saarer ham, ikke er det Enkelte, men det Almene. Han vil vaage over sig selv, at ingen Forvexling finder Sted, at ikke det Enkelte kommer til at saare ham; thi dets Saar vil være for let og han vil elske sig selv for alvorligt, til at det skulde være ham det meest magtpaaliggende at faae et let Saar; han vil

elske det Almene for oprigtigt til at ville substituere det Enkelte isteden derfor, i den Hensigt, uskadt at slippe derfra. Han vil vogte sig for ikke at komme til at smile ad det Enkeltes afmægtige Reaction, agte paa, at han ikke kommer til at see Sagen letsindigt, om end det Enkelte som saadant frister dertil; han vil ikke lade sig distrahere af den besynderlige Misforstaaelse, at det Enkelte i ham har en større Ven end det har i sig selv. Naar han har gjort dette, da vil han rolig gaae Smerten imøde; om hans Bevidsthed end bliver rystet, den vakler ikke.

Træffer det sig nu saaledes, at det Almene, han ikke kan realisere, netop var det, han havde Lyst til, saa vil han, hvis han er et høimodigt Menneske, i en vis Forstand glæde sig derover. Han vil da sige: jeg har stridt paa saa ugunstige Vilkaar som muligt. Jeg har stridt mod det Enkelte, jeg har lagt min Lyst over paa Fjendens Side, jeg har, for at gjøre det complet, gjort det Enkelte til det Almene. At alt dette vil gjøre Nederlaget tungere for mig, er sandt; men det vil ogsaa styrke min Bevidsthed, det vil give den Energi og Klarhed.

Saaledes har han da paa dette Punkt emanciperet sig fra det Almene. Han vil intet Øieblik være uklar om, hvad et saadant Skridt har at betyde, thi det var jo egentlig ham selv, der gjorde Nederlaget fuldstændigt og gav det Betydning; thi han vidste, hvor han var saarlig og hvorledes, og han bibragte sig selv det Saar, som det Enkelte som saadant ikke var istand til. Han vil da være forvisset om, at der er Noget af det Almene, han ikke kan realisere. Med denne Forvisning er han imidlertid ikke færdig, thi den vil avle en dyb Sorg i hans Sjæl. Han vil glæde sig over de Andre, hvem det forundtes at fuldkomme det, han vil maaskee bedre end de selv indsee, hvor skjønt det er, men selv vil han sørge, ikke feigt og forsagt, men dybt og frimodigt; thi han vil sige: jeg elsker dog det Almene. Blev det Andres lykkelige Lod at give det Almeen-Menneskelige Vidnesbyrd derved, at de realisere det, nu vel, saa giver jeg det Vidnesbyrd ved min Sorg, og jo dybere jeg sørger, jo betydningsfuldere er mit Vidnesbyrd. Og denne Sorg er skjøn, er selv et Udtryk af det Almeen-Menneskelige, en Rørelse af dets Hjerte i ham og vil forsone ham med dette.

Med den Forvisning, han vandt, er han ikke færdig, thi han vil føle, at han har lagt et stort Ansvar paa sig selv. Paa dette Punkt, siger han, har jeg sat mig udenfor det Almene, jeg har berøvet mig al den Veiledning, den Tryghed og Beroligelse, som det

Almene giver; jeg staaer ene, uden Deeltagelse, thi jeg er en Undtagelse. Men han vil ikke blive feig og trøstesløs, han vil med Sikkerhed gaae sin eensomme Gang, han har jo ført Beviset for Rigtigheden af hvad han gjorde, han har sin Smerte. Han vil ikke være uklar dette Skridt betræffende, han eier en Forklaring, som han til enhver Tid vil kunne fremtage, ingen Larm kan forvirre den for ham, ingen Aandens Fraværelse; om han vaagnede op midt om Natten, han vil dog øieblikkelig kunne gjøre sig selv Rede for Alt. Han vil føle, at den Opdragelse, der bliver ham til Deel, er tung, thi det Almene er en streng Herre, naar man har det udenfor sig, det holder bestandigt Dommersværdet over ham og siger: hvorfor vil Du være udenfor, og om han end siger, det er ikke min Skyld, den tilregner ham det dog og fordrer sig selv af ham. Han vil da stundom vende tilbage til det samme Punkt, atter og atter føre Beviset, og da vil han freidigt gaae videre. Han hviler i den Forvisning, han har tilkjæmpet sig, og han vil sige: det jeg dog tilsidst stoler paa er, at der er en retfærdig Fornuftighed til, og til dens Barmhjertighed vil jeg fortrøste mig, at den er barmhjertig nok til at vise Retfærdighed; thi det var jo ikke det Forfærdelige, om jeg skulde lide Straf, som jeg den havde fortjent, fordi jeg gjorde Uret, men det var det Forfærdelige, om jeg skulde saaledes kunne gjøre Uret, at Ingen straffede det; og det var jo ikke det Forfærdelige, om jeg vaagnede op med Angst og Gru i mit Hjertes Bedaarelse, men dette det Forfærdelige, om jeg kunde saaledes bedaare det, at Ingen kunde vække det.

Denne hele Strid er imidlertid en Skjærsild, om hvis Forfærdelighed jeg idetmindste kan gjøre mig en Forestilling. Folk skulde derfor ikke være lystne efter at blive ualmindelige Mennesker; thi at være det har noget Andet at betyde end en lunefuld Tilfredsstillelse af sin vilkaarlige Lyst.

Den der derimod med Smerte forvissede sig om, at han var et ualmindeligt Menneske, ved sin Sorg derover atter forsonede sig med det Almene, han vil maaskee engang opleve den Glæde, at hvad der forvoldte ham Smerte og gjorde ham ringe i hans egne Øine, viser sig som Anledning til, at han atter opløftes og i ædlere Forstand bliver et ualmindeligt Menneske. Hvad han tabte i Omfang, det vandt han maaskee i intensiv Inderlighed. Ikke ethvert Menneske nemlig, hvis Liv middelmaadigt udtrykker det Almene, er derfor et ualmindeligt Menneske, thi det vilde jo være en Forgudelse af Trivialiteten; for at han i Sandhed skal kaldes

saa, maa der ogsaa spørges om den intensive Kraft, med hvilken han gjør det. Denne Kraft vil nu hiin Anden være i Besiddelse af paa de Punkter, hvor han kan realisere det Almene. Hans Sorg vil da atter forsvinde, den vil opløse sig i Harmoni; thi han vil indsee, at han var kommen til Grændsen for sin Individualitet. Han veed vel, at ethvert Menneske udvikler sig med Frihed, men han veed ogsaa, at et Menneske ikke skaber sig selv af Intet, at han har sig selv i sin Concretion som sin Opgave; han vil atter forsones med Tilværelsen, idet han vil indsee, at i en vis Forstand ethvert Menneske er en Undtagelse, og at det er lige sandt, at ethvert Menneske er det Almeen-Menneskelige og tillige en Undtagelse.

Her har Du min Mening om hvad det er at være et ualmindeligt Menneske. Jeg elsker Tilværelsen og det at være et Menneske altfor meget til at troe, at Veien til at blive et ualmindeligt Menneske er let eller uden Anfægtelser. Men selv om et Menneske saaledes i ædlere Forstand er et ualmindeligt Menneske, saa vil han dog bestandigt tilstaae, at det var endnu Fuldkomnere at optage hele det Almene i sig.

Saa modtag min Hilsen, tag mit Venskab; thi skjøndt jeg ikke i strengeste Forstand tør betegne vort Forhold saaledes, saa haaber jeg dog, at min unge Ven engang vil blive saa meget ældre, at jeg i Sandhed tør bruge dette Ord; vær forsikkret om min Deeltagelse. Modtag en Hilsen fra hende, hvem jeg elsker, hvis Tanker ere skjulte i mine Tanker, modtag en Hilsen, der er uadskillelig fra min, men modtag ogsaa en særlig Hilsen fra hende, venlig og oprigtig som altid.

Da Du for nogle Dage siden var hos os, tænkte Du maaskee ikke paa, at jeg atter var færdig med en saa stor Skrivelse. Jeg veed, Du er ingen Ven af, at man taler til Dig om Din indre Historie, derfor har jeg valgt at skrive, og skal aldrig tale til Dig derom. At Du modtager et saadant Brev, bliver en Hemmelighed, og jeg ønskede ikke gjerne, at den skulde have nogen Indflydelse til at forandre Dit Forhold til mig og min Familie. At Du har Virtuositet nok til at gjøre det, naar Du vil, det veed jeg, og derfor beder jeg Dig derom for Din og min Skyld. Jeg har aldrig villet trænge mig ind i Dig, og kan godt elske Dig paa Afstand, uagtet vi ofte sees. Dit Væsen er for indesluttet til at jeg troer, det vilde gavne at tale til Dig, derimod haaber jeg, at mine Breve ikke skulle være uden Betydning. Naar Du da forarbeider Dig selv i Din Personligheds lukkede Maskineri, da stikker

jeg mine Indlæg ind og er forvisset om, at de komme med i Bevægelsen.

Da saaledes vort skriftlige Forhold bliver en Hemmelighed, saa iagttager jeg alle Formaliteter, ønsker Dig et Levvel, som om vi vare langt fjernede fra hinanden, uagtet jeg haaber at see Dig ligesaa ofte hos mig som før.

ULTIMATUM.

Maaskee er det gaaet Dig med Hensyn til mine foregaaende Breve, som det er gaaet mig, at Du har glemt det Meste af dem. Hvis saa er, da vil jeg ønske, at det ogsaa maa være Tilfælde med Dig, hvad der er Tilfældet med mig, at Du til enhver Tid, under Stemningernes Afvexling, maa være istand til at gjøre Dig Rede for Tanken og Bevægelsen. Udtrykket, Fremstillingen, Indklædningen ere som Blomstret fra eet Aar til det andet, den samme og dog ikke den samme, men Holdningen, Bevægelsen, Stillingen den er uforandret. Dersom jeg nu skulde skrive til Dig, vilde jeg maaskee udtrykke mig anderledes. Maaskee lykkedes det mig i mine Breve paa et enkelt Sted endog at være veltalende, Noget jeg visselig ingen Fordring gjør paa, og som min Stilling i Livet heller ikke kræver af mig; hvis jeg nu skulde skrive, da vilde det maaskee lykkes mig paa et andet Sted, jeg veed det ikke, thi Udtrykket er en Gave, og »hvert Old og hvert Aar har sin egen sin blomstrende Vaar«. Hvad Tanken derimod angaaer, den er og bliver, og Bevægelserne haaber jeg skulle i Tidens Løb blive mig lettere og naturligere, uforandrede ogsaa da, naar de ere stumme, fordi Udtrykket har afblomstret.

Dog det er ikke for at skrive Dig et nyt Brev til, at jeg griber til Pennen, men fordi Tanken om Dig er bleven mig levende ved et Brev, jeg selv har modtaget fra en ældre Ven, der er Præst i Jylland. Saavidt jeg veed har Du aldrig kjendt ham. Mit Venskab med ham tog allerede sin Begyndelse i mine Studenterdage, og skjøndt der var en fem, sex Aar imellem os, var vort Forhold dog

---

hvert Old osv.] Oehlenschläger, Ludlams Hule (Samlede Værker XVII S. 176).

temmelig intimt. Han var en lille fiirskaaren Figur, munter, livsglad, og ualmindelig jovial. Uagtet hans Sjæl i sit Dyb var alvorlig, syntes hans udvortes Liv ret godt at følge den Anviisning, at lade fem være lige. Videnskaberne fængslede ham, men Examens-Mand blev han ikke. Han drev det da ikke mere end til *haud illaudabilis* til theologisk Attestats. For en fire Aar siden blev han puttet ind i et lille Præstekald paa den jydske Hede. Han var i udvortes Henseende i Besiddelse af en Stentor-Stemme, i aandelig Henseende af en Oprindelighed, der altid har distingveret ham i den lille Kreds af Mennesker, jeg har lært at kjende; hvad Under da, at han i Begyndelsen ikke fandt sig ret tilfreds, at han syntes hans Virksomhed var ham for ubetydelig? Nu derimod har han gjenvundet sin Tilfredshed, og det har ret virket opmuntrende paa mig, at læse et Brev fra ham, jeg i disse Dage har modtaget. »Den jydske Hede«, siger han, »er dog ret en Tumleplads for mig, et Studerekammer uden Lige. Der gaaer jeg om Løverdagen og mediterer mine Prædikener, og Alt udvider sig for mig; jeg glemmer enhver virkelig Tilhører og vinder en ideal, vinder den fuldkomne Fortabelse i mig selv, saa naar jeg træder op paa Prædikestolen, da er det som stod jeg endnu paa Heden, hvor mit Øie intet Menneske opdager, hvor min Stemme opløfter sig med sin hele Kraft for at overdøve Stormen.«

Dog det er ikke for at fortælle Dig dette, at jeg skriver, men for at sende Dig en Prædiken af ham, som fandtes indlagt i Brevet. Jeg har ikke villet personlig vise Dig den, for ikke at hidse Din Kritik, men sender Dig den skriftlig, for at den i Stilhed maa gjøre sit Indtryk paa Dig. Han har endnu ikke holdt den, men agter næste Aar at holde den, og er forvisset om, at han skal faae enhver Bonde til at forstaae den. Af den Grund skal Du nu ikke forsmaae den; thi det er netop det Skjønne ved det Almene, at Alle kunne forstaae det. Han har i denne Prædiken grebet, hvad jeg har sagt, og hvad jeg gjerne vilde have sagt Dig; han har udtrykt det heldigere, end jeg seer mig istand til. Tag den da, læs den, jeg har Intet at tilføie, uden at jeg har læst den, og tænkt paa mig selv, læst den, og tænkt paa Dig.

Det Opbyggelige, der ligger i den Tanke,
at mod Gud have vi altid Uret.

Bøn.

Fader i Himlen! Lær Du os at bede rettelig, at vort Hjerte maa aabne sig for Dig i Bøn og Paakaldelse, og intet lønligt Ønske gjemme, som vi vide er Dig ikke velbehageligt, men heller ingen hemmelig Frygt for, at Du vil negte os Noget, der i Sandhed tjener til vort Bedste; paa det at de arbeidende Tanker, det urolige Sind, det bange Hjerte maa finde Hvile deri og derved, hvori og hvorved den ene er at finde, ved altid glade at takke Dig, idet vi glade bekjende, at mod Dig have vi altid Uret. Amen.

Dette hellige Evangelium skriver Evangelisten Lucas i sit Evangeliums 19de Capitel fra det 41de Vers til Enden saaledes:

Og der han kom nær til, og saae Staden, græd han over den, og sagde: Vidste du dog, ja end paa denne din Dag, hvad der tjener til din Fred! men nu er det skjult for dine Øine. Derfor skulle de Dage komme over dig, at dine Fiender skulle kaste en Vold op omkring dig og beleire dig rundt omkring og trænge dig allevegne. Og de skulle lægge dig slet øde og dine Børn i dig, og ikke lade Steen paa Steen i dig, fordi du ikke kjendte din Besøgelses Tid. Og han gik ind i Templet og begyndte at uddrive dem, som derudi solgte og kjøbte, og sagde til dem: der er skrevet: mit Huus er et Bedehuus, men I have gjort det til en Røverkule. Og han lærte daglig i Templet. Men de Ypperste-Præster og Skriftkloge og de Øverste for Folket søgte at omkomme ham. Og de fandt ikke hvad de skulde gjøre, thi alt Folket hængte ved ham og hørte ham.

Hvad Aanden i Syner og Drømme havde aabenbaret Propheterne, hvad disse med varslende Stemme havde forkyndt den ene Slægt efter den anden: det udvalgte Folks Forstødelse, det stolte Jerusalems forfærdelige Undergang, det nærmede sig nu mere og mere. Christus drager op til Jerusalem. Han er ingen Prophet, der forkynder det Tilkommende, hans Tale vækker ikke ængstelig Uro, thi hvad der endnu er skjult, det seer han for sine Øine; han propheterer ikke, dertil er der ei mere Tid, — han græder over Jerusalem. Og dog stod jo Byen endnu i sin Herlighed, og Templet kneisede endnu som altid, høiere end nogen anden Bygning i Verden, og Christus selv siger: dersom du vidste paa denne din Dag, hvad der tjener dig til Bedste, men han tilføier ogsaa: dog, det er skjult for dine Øine. I Guds evige Raad er dens Undergang besluttet, og Frelsen er skjult for dens Indvaaneres Øine. Var da den Slægt, der dengang levede, mere fordømmelig end den foregaaende, hvem den skyldte Livet, var det hele Folk vanartet, var der ingen Retfærdig i Jerusalem, ikke en eneste, der kunde standse Guddommens Vrede, var der blandt alle dem, for hvis Øine Frelsen var skjult, ingen From? Og hvis der var en saadan, blev der da ingen Port opladt for ham i Angstens og Nødens Tid, da Fienderne beleirede den rundt omkring og trængte den allevegne, steg der ingen Engel ned og frelste ham, inden endnu alle Porte bleve lukkede, skeete der intet Tegn for hans Skyld? Dog, dens Undergang var berammet. Forgjeves saae den beleirede By i sin Angst efter en Udvei, Fiendens Hær knugede den i sin mægtige Favn, og Ingen undslap, og Himlen blev lukket og ingen Engel udskikket uden Morderenglen, der svingede sit Sværd over Staden. Hvad Folket havde forbrudt, maatte denne Slægt bøde for, hvad denne Slægt havde forbrudt, maatte hvert enkelt Led af Slægten bøde for. Skal da den Retfærdige lide med den Uretfærdige? Er dette Guds Nidkjærhed, at han hjemsøger Fædrenes Brøde paa Børnene i tredie og fjerde Led saaledes, at han ikke straffer Fædrene men Børnene? Hvad skulde vi svare? Skulde vi sige, der er nu snart forløbet tvende Aartusinder siden hine Dage, en saadan Rædsel saae Verden aldrig før og vil vel aldrig mere faae den at see; vi takke Gud for, at vi leve i Fred og Tryghed, at Angstens Skrig fra hine Dage kun svagt lyder over til os, vi ville haabe og troe, at vore Dage og

---

Nidkjærhed osv.] 2. Mosebog 20. Kap. 5.

vore Børns maae hendrage sig i Stilhed, uberørte af Tilværelsens Storme! Vi føle ikke Styrke til at tænke over Sligt, men vi ville takke Gud for, at vi ikke blive forsøgte deri. Kan der tænkes noget Feigere og mere Trøstesløst end en saadan Tale? Er da det Uforklarlige derved blevet forklaret, at man har sagt: det er kun eengang skeet i Verden? Eller er dette ikke det Uforklarlige, at det er skeet? Og har dette, at det er skeet, ikke Kraft til at gjøre alt Andet uforklarligt, selv det Forklarlige? Skeete det eengang i Verden, at Menneskenes Vilkaar vare væsentlig forskjellige fra hvad de ellers altid ere, hvad Sikkerhed da for, at det ikke kan gjentages, hvad Sikkerhed for, at Hiint ikke var det Sande, og det, der almindeligt skeer, det Usande? Eller er det et Beviis for det Sande, at det skeer oftest? Og gjentager det sig da virkelig ikke oftere, hvad hine Tider bleve Vidne til? Er det ikke, hvad vi Alle paa saa mange Maader have erfaret, at hvad der skeer i det Store, det Samme opleves ogsaa i det Mindre? Mener I, siger Christus, at hine Galilæer, hvis Blod Pilatus lod udgyde, vare Syndere fremfor alle Galilæer, fordi de lede dette? Eller de Atten, som Taarnet i Siloam faldt paa og ihjelslog, mener I, at de vare skyldige fremfor alle Mennesker, som boe i Jerusalem? Nogle af hine Galilæer vare altsaa ikke Syndere fremfor andre Mennesker, hine Atten vare ikke skyldige fremfor alle Mennesker, som boede i Jerusalem — og dog deelte de Uskyldige Lod med de Skyldige. Det var en Tilskikkelse, vil Du maaskee sige, ingen Straf; men Jerusalems Undergang var en Straf, og den traf lige haard Skyldige og Uskyldige. Derfor vil Du ikke ængste Dig selv med at overveie saadanne Ting; thi at et Menneske kan have Gjenvordigheder og Lidelser, at disse ligesaa fuldt som Regnen falde baade paa Gode og Onde, det kan Du fatte, men at det skal være en Straf . . . Og dog fremstiller Skriften det saaledes. Saa er da den Retfærdiges Lod lige med den Uretfærdiges, saa har da Gudsfrygt ingen Forjættelse for dette Liv, som er; saa er da enhver opløftende Tanke, der engang gjorde Dig saa riig paa Mod og Tillid, den er en Indbildning, et Gjøgleværk, som Barnet troer, Ynglingen haaber paa, men som den lidet Ældre ingen Velsignelse finder i, men kun Spot og Forargelse? Dog, denne Tanke oprører Dig, den kan og skal ikke faae Magt til at bedaare Dig, ikke være istand til at sløve Din Sjæl. Retfærdighed vil Du elske, Retfærdighed vil Du øve tidlig og sildig, har den end ingen Løn, Du vil

---

hine Galilæer osv.] Lukas 13. Kap. 1—4.

dog øve den, Du føler det, der ligger en Fordring i den, som dog eengang maa blive opfyldt; ikke vil Du hensynke i Mathed, og da engang fatte, at Retfærdighed havde Forjættelser, men at Du selv havde udelukket Dig derfra ved ikke at gjøre Retfærdighed. Ikke vil Du stride med Mennesker, med Gud vil Du stride og holde ham fast, han skal ikke kunne løsrive sig fra Dig, uden at han velsigner Dig! Dog, Skriften siger, Du skal ikke gaae i Rette med Gud. Er det ikke det, Du gjør? Er dette nu atter en trøstesløs Tale, er da den hellige Skrift kun givet Mennesket for at ydmyge, for at tilintetgjøre ham? Ingenlunde! Naar det hedder, Du skal ikke gaae i Rette med Gud, da vil det sige, Du maa ikke ville have Ret mod Gud, kun saaledes maa Du gaae i Rette med ham, at Du lærer, at Du har Uret. Ja, det er, hvad Du selv bør ville. Naar det da forbydes Dig at gaae i Rette med Gud, da betegnes derved Din Fuldkommenhed, og ingenlunde siges der, at Du er et ringe Væsen, der ingen Betydning har for ham. Spurven falder til Jorden, den har paa en Maade Ret mod Gud, Lilien visner, den har paa en Maade Ret mod Gud, kun Mennesket har Uret, ham ene er det forbeholdt, hvad der blev negtet Alt, at have Uret mod Gud. Skulde jeg tale anderledes, skulde jeg erindre Dig om en Viisdom, Du vel ofte har hørt, en Viisdom, der nemt nok veed at forklare Alt, uden hverken at gjøre Gud eller Menneskene Uret: Mennesket er et skrøbeligt Væsen, siger den, det vilde være urimeligt af Gud at forlange det Umulige af ham, man gjør hvad man kan, og er man og en enkelt Gang noget efterladende, saa vil Gud aldrig glemme, at vi ere svage og ufuldkomne Væsner. Skal jeg meest beundre de ophøiede Forestillinger om Guddommens Væsen, denne Kløgt forraader, eller det dybe Indblik i det menneskelige Hjerte, den prøvende Bevidsthed, der randsager sig selv, og nu kommer til den magelige og beqvemme Erkjendelse: man gjør hvad man kan? Var det saa let en Sag for Dig, min Tilhører, at afgjøre, hvor Meget det er: hvad man kan? Var Du aldrig i Fare, hvor Du næsten til Fortvivlelse anstrængede Dine Kræfter og dog saa uendelig gjerne ønskede at kunne Mere, og en Anden maaskee med tvivlende og bedende Blikke saae paa Dig, om det ikke var muligt, at Du kunde gjøre Mere? Eller var Du aldrig angst for Dig selv, saa angst, at det var Dig, som var ingen Synd saa sort, ingen Selvkjærlighed saa afskyelig, at den jo kunde snige sig ind i Dig og som en fremmed Magt vinde Herredømme over Dig?

---

med Gud osv.] som Jakob, 1. Mosebog 32. Kap. 26. Skriften siger] Jobs Bog 39. Kap. 35.

Fornam Du ikke denne Angst? thi hvis Du ikke fornam den, da oplade Du ikke Din Mund til at svare, thi Du kan jo ikke svare paa hvad der spørges om; men hvis Du fornam den, min Tilhører, jeg spørger Dig: fandt Du da Hvile i hine Ord »man gjør, hvad man kan«? Eller var Du aldrig i Angst for Andre, saae Du ikke dem vakle i Livet, til hvem Du pleiede at skue op med Tillid og Fortrøstning, og hørte Du da ikke en sagte Stemme, der hviskede til Dig: naar end ikke disse kunne fuldkomme det Store, hvad er da Livet Andet end ond Møie og Troen end en Snare, der river os ud i Uendeligheden, hvor vi dog ikke kunne leve, langt bedre da at glemme, at opgive enhver Fordring — hørte Du ikke denne Stemme? thi hvis Du ikke hørte den, da oplade Du ikke Din Mund til at svare, thi Du kan jo ikke svare paa hvad der spørges om; men hvis Du hørte den, min Tilhører, jeg spørger Dig, var dette da Din Trøst, at Du sagde: man gjør, hvad man kan? Var dette ikke netop Grunden til Din Uro, at Du ikke vidste med Dig selv, hvor Meget det er man kan, at det i det ene Øieblik syntes Dig saa uendelig Meget, i det andet Øieblik saa saare Lidet? Var ikke derfor Din Angst saa piinlig, fordi Du ikke kunde gjennemtrænge Din Bevidsthed, fordi, jo alvorligere Du selv vilde, jo inderligere Du ønskede at handle, desto forfærdeligere blev den Dobbelthed, Du befandt Dig i: at Du ikke skulde have gjort hvad Du kunde, eller at Du virkelig skulde have gjort hvad Du kunde, men Ingen kom Dig til Hjælp?

Enhver alvorligere Tvivl, enhver dybere Bekymring beroliges da ikke ved den Tale: man gjør, hvad man kan. Har Mennesket stundom Ret, stundom Uret, til en vis Grad Ret, til en vis Grad Uret, hvo er da Den, som afgjør det, uden Mennesket, men kan han ikke i Afgjørelsen atter have til en vis Grad Ret og til en vis Grad Uret? Eller er han et andet Menneske, idet han bedømmer sin Handling end idet han handler? Saa skal da Tvivlen herske, bestandig opdage nye Vanskeligheder og Bekymringen skal gaae ved Siden af og indprente den ængstede Sjæl de gjorte Erfaringer? Eller skulde vi foretrække, bestandig at have Ret i den Forstand som de ufornuftige Skabninger have det? Saa have vi da kun Valget imellem at være Intet for Gud, eller i evig Qval hvert Øieblik at begynde forfra, uden dog at kunne begynde; thi hvis vi med Bestemthed skulle kunne afgjøre, om vi have Ret i det nærværende Øieblik, da maa dette Spørgsmaal med Bestemthed være afgjort om det foregaaende Øieblik, og saaledes længere og længere tilbage.

Tvivlen er atter sat i Bevægelse, Bekymringen atter vakt; saa lader os stræbe at berolige den ved at overveie:

Det Opbyggelige, der ligger i den Tanke, at mod Gud have vi altid Uret.

At have Uret — kan der tænkes nogen smerteligere Følelse end denne, og see vi ikke, at Menneskene hellere ville lide Alt, end tilstaae, at de have Uret? Vi billige vel ikke en saadan Haardnakkenhed, hverken hos os selv eller hos Andre, vi mene, at det var visere og bedre handlet, at tilstaae vor Uret, hvor vi virkelig havde den, vi sige da, at Smerten, der følger med Tilstaaelsen, vil være som et bittert Lægemiddel, der vil helbrede; men at det er en Smerte at have Uret, en Smerte at tilstaae det, det dølge vi dog ikke. Vi lide da Smerten, fordi vi vide, at den tjener til vort Bedste, vi fortrøste os til, at det engang vil lykkes os at gjøre kraftigere Modstand, at vi maaskee ville drive det dertil, at vi kun meget sjeldent virkelig have Uret. Denne Betragtning er saa naturlig, saa indlysende for Enhver. Der ligger da noget Opbyggeligt i at have Uret, forsaavidt vi nemlig, idet vi tilstaae det, opbygge os ved Udsigterne til, at det sjeldnere og sjeldnere skal blive Tilfældet. Og dog, det var jo ikke ved denne Betragtning vi vilde berolige Tvivlen, det var jo ved at overveie det Opbyggelige i, at vi altid have Uret. Men var da hiin første Betragtning, der skjenkede Haabet om, med Tiden ikke mere at have Uret, opbyggelig, hvorledes kan da den modsatte Betragtning ogsaa være det, den Betragtning, der vil lære os, at vi altid, saavel det Forbigangne som det Tilkommende betræffende, have Uret?

Dit Liv bringer Dig i et mangfoldigt Forhold til andre Mennesker. Nogle af disse elske Ret og Retfærdighed, andre synes ikke at ville øve dem; de gjøre Uret mod Dig. Din Sjæl er ikke forhærdet mod den Lidelse, de saaledes paaføre Dig, men Du randsager og prøver Dig selv, Du forvisser Dig om, at Du har Ret, og Du hviler rolig og stærk i denne Overbeviisning; hvormeget de end krænke mig, siger Du, denne Fred skulle de dog ikke formaae at frarøve mig, at jeg veed, jeg har Ret, og at jeg lider Uret. Der er en Tilfredsstillelse, en Glæde i denne Betragtning, som vel Enhver af os har smagt, og naar Du vedbliver at lide Uret, da opbygges Du ved den Tanke, at Du har Ret. Denne Betragtning er saa naturlig, saa fattelig, saa ofte prøvet i Livet, og dog er det ikke ved den, vi ville berolige Tvivlen og læge Bekymringen, men ved at overveie det Opbyggelige, der ligger i den Tanke, at vi altid have Uret. Kan da den modsatte Betragtning have den samme Virkning?

Dit Liv bringer Dig i et mangfoldigt Forhold til andre Mennesker, til Nogle drages Du med en inderligere Kjærlighed end til Andre. Hvis nu et saadant Menneske, der var Gjenstanden for Din Kjærlighed, gjorde Uret mod Dig, ikke sandt, da vilde det smerte Dig, Du vilde nøie prøve Alt, men da vilde Du sige: jeg veed med mig selv, at jeg har Ret, denne Tanke skal berolige mig? O, hvis Du elskede ham, da vilde den ikke berolige Dig, Du vilde efterforske Alt. Du vilde ikke kunne indsee Andet, end at han havde Uret, og dog vilde den Vished forurolige Dig, Du vilde ønske, at Du maatte have Uret, Du vilde søge, om Du ikke kunde finde Noget, der kunde tale til hans Forsvar, og fandt Du ikke det, Du vilde først finde Hvile i den Tanke, at Du havde Uret. Eller hvis det var Dig paalagt at bære Omsorg for et saadant Menneskes Vel, Du vilde gjøre Alt, hvad der stod i Din Magt, og naar den Anden desuagtet ikke agtede derpaa og kun voldte Dig Sorg, ikke sandt, da vilde Du gjøre Regnskabet op, Du vilde sige: jeg veed, jeg har gjort Ret imod ham? — O nei! hvis Du elskede ham, da vilde denne Tanke ikkun ængste Dig, Du vilde gribe efter enhver Sandsynlighed, og om Du ingen fandt, da vilde Du sønderrive Regnskabet, for at bringe Dig til at glemme det, og Du vilde stræbe at opbygge Dig ved den Tanke, at Du havde Uret.

Saa er det da smerteligt at have Uret og smerteligere jo oftere man har det, opbyggeligt at have Uret og opbyggeligere jo oftere man har det! Det er jo en Modsigelse. Hvoraf lader den sig forklare uden deraf, at Du i det ene Tilfælde nødes til at erkjende, hvad Du i det andet Tilfælde ønsker at erkjende? Men bliver Erkjendelsen dog ikke den samme, har dette nogen Indflydelse paa den, at man ønsker eller ikke ønsker? Hvoraf lader det sig forklare uden deraf, at Du i det ene Tilfælde elskede, i det andet ikke, med andre Ord, at Du i det ene Tilfælde befandt Dig i et uendeligt Forhold til et Menneske, i et andet Tilfælde i et endeligt? Saa er da det, at ønske at have Uret, Udtryk for et uendeligt Forhold, det, at ville have Ret eller at finde det smerteligt at have Uret, Udtryk for et endeligt Forhold! Saa er det da opbyggeligt, altid at have Uret, thi kun det Uendelige opbygger, det Endelige ikke!

Dersom det nu var et Menneske, Du elskede, om det end lykkedes Din Kjærlighed, fromt at bedrage Din Tanke og Dig selv, Du var dog i en bestandig Modsigelse, fordi Du vidste, Du havde Ret, men ønskede og ønskede at troe, at Du havde Uret. Naar det derimod var Gud, Du elskede, skulde der da kunne være Tale om en saadan Modsigelse, skulde Du da kunne være vidende om

Andet, end om hvad Du ønskede at troe? Skulde han, der er i Himmelen, ikke være større end Du, der boer paa Jorden, skulde hans Rigdom ikke være overflødigere end Dit Maal, hans Viisdom ikke dybere end Din Kløgt, hans Hellighed større end Din Retfærdighed? Maa Du ikke nødvendig erkjende dette, men maa Du erkjende det, saa er der ingen Modsigelse mellem Din Viden og Dit Ønske. Og dog, dersom Du nødvendig maa erkjende det, saa er der jo ingen Opbyggelse i den Tanke, at Du altid har Uret, thi det blev jo sagt, at Grunden, hvorfor det den ene Gang kunde vise sig smerteligt at have Uret, den anden Gang opbyggeligt, var, fordi man i det ene Tilfælde nødsagedes til at erkjende, hvad man i det andet Tilfælde ønskede at erkjende. Saa var Du da vel i Dit Forhold til Gud befriet fra Modsigelsen, men Du havde tabt Opbyggelsen, og dog var det jo netop det, vi vilde overveie: det Opbyggelige i, at vi mod Gud altid have Uret.

Skulde det nu virkelig være saaledes? Hvorfor ønskede Du at have Uret mod et Menneske? fordi Du elskede; hvorfor fandt Du det opbyggeligt? fordi Du elskede. Jo mere Du elskede, jo mindre fik Du Tid til at overveie, om Du havde Ret eller ikke, Din Kjærlighed havde kun eet Ønske, at Du bestandig maatte have Uret. Saaledes ogsaa i Dit Forhold til Gud. Du elskede Gud, og derfor kunde Din Sjæl kun finde Hvile og Glæde i, at Du altid maatte have Uret. Det var ikke fra Tankens Besværlighed, Du kom til denne Erkjendelse, Du nødsagedes ikke, thi naar Du er i Kjærlighed, da er Du i Frihed. Naar Tanken da forvissede Dig om, at dette forholdt sig rigtigt, at det ikke kunde forholde sig anderledes end at Du altid maatte have Uret eller Gud altid maatte have Ret, da fulgte dette bag efter; og Du kom ikke til Visheden om, at Du havde Uret, fra den Erkjendelse, at Gud havde Ret; men fra det Kjærlighedens eneste og høieste Ønske, at Du altid maatte have Uret, kom Du til den Erkjendelse, at Gud altid havde Ret. Men dette Ønske er Kjærlighedens og altsaa Frihedens Sag, og Du nødsagedes da ingenlunde til at erkjende, at Du altid havde Uret. Det blev Dig da ikke vist, at Du altid havde Uret, ved Overveielse, men Visheden laae deri, at Du opbyggedes derved.

Det er da altsaa en opbyggelig Tanke, at vi mod Gud altid have Uret. Dersom det ikke var Tilfældet, dersom denne Forvisning ikke havde sit Udspring fra hele Dit Væsen, det er fra Kjærligheden i Dig, da havde Din Betragtning ogsaa faaet et andet Udseende. Du havde erkjendt, at Gud altid havde Ret, dette nødsagedes Du til at erkjende, som en Følge deraf nødsagedes Du til at erkjende, at Du altid havde Uret. Dette Sidste var allerede

vanskeligere, thi Du kan vel nødsages til at erkjende, at Gud altid har Ret; men til at gjøre Anvendelsen deraf paa Dig selv, til at optage denne Erkjendelse i Dit hele Væsen, kan Du egentlig ikke nødsages. Du erkjendte da, at Gud altid havde Ret, og som en Følge deraf Du altid Uret, men denne Erkjendelse opbyggede Dig ikke. Der ligger intet Opbyggeligt i at erkjende, at Gud altid har Ret, og altsaa heller ei i nogen Tanke, der med Nødvendighed følger heraf. Naar Du erkjender, at Gud altid har Ret, da staaer Du udenfor Gud, og ligesaa, naar Du som en Følge deraf erkjender, at Du altid har Uret. Naar Du derimod ikke i Kraft af nogen foregaaende Erkjendelse fordrer og er forvisset om, at Du altid har Uret, da er Du skjult i Gud. Dette er Din Tilbedelse, Din Andagt, Din Gudsfrygt.

Du elskede et Menneske, Du ønskede altid at maatte have Uret mod ham, ak men han blev Dig troløs, og hvor nødig Du end vilde, hvor meget det end smertede Dig, Du fik dog Ret mod ham og Uret i, at Du elskede ham saa høit. Og dog fordrede Din Sjæl at elske saaledes, kun deri kunde Du finde Hvile og Fred og Lykke. Da vendte den sig bort fra det Endelige til det Uendelige; der fandt den sin Gjenstand, der blev Din Kjærlighed lykkelig. Gud vil jeg elske, sagde Du, han giver den Elskende Alt, han opfylder mit høieste, mit eneste Ønske, at jeg mod ham altid maa have Uret; aldrig skal nogen ængstende Tvivl rive mig bort fra ham, aldrig skal den Tanke forfærde mig, at jeg kunde faae Ret mod ham, mod Gud har jeg altid Uret.

Eller er det ikke saa, var dette ikke Dit eneste Ønske, Dit høieste, og greb der Dig ikke en forfærdelig Angst, naar den Tanke et Øieblik kunde opkomme i Din Sjæl, at Du kunde have Ret, at Guds Styrelse ikke var Viisdom, men Dine Planer; at Guds Tanker ikke var Retfærdighed, men Dine Idrætter; at Guds Hjerte ikke var Kjærlighed, men Dine Følelser? Og var det ikke Din Salighed, at Du aldrig kunde elske, som Du blev elsket? Saa er da dette, at Du mod Gud altid har Uret, ikke en Sandhed, Du maa erkjende, ikke en Trøst, der lindrer Din Smerte, ikke et Vederlag for noget Bedre, men det er en Glæde, i hvilken Du seirer over Dig selv og over Verden, Din Fryd, Din Lovsang, Din Tilbedelse, en Beviisning for, at Din Kjærlighed er lykkelig, som kun den Kjærlighed er det, hvormed man elsker Gud.

Saa er da det, at vi mod Gud altid have Uret, en opbyggelig Tanke, det er opbyggeligt, at vi have Uret, opbyggeligt, at vi altid have det. Den viser sin opbyggende Kraft paa en dobbelt Maade,

deels derved, at den standser Tvivlen og beroliger Tvivlens Bekymring, deels derved, at den opmuntrer til Handling.

Du mindes vel endnu, min Tilhører, en Viisdom, der i det Foregaaende blev betegnet? Den saae saa trofast og paalidelig ud, den forklarede Alt saa let, den var villig til at frelse ethvert Menneske gjennem Livet, uanfægtet af Tvivlens Storme. Man gjør hvad man kan, tilraabte den den Raadvilde. Og det er jo unegteligt, naar man blot gjør det, saa er man hjulpen. Videre havde den ikke at sige, den forsvandt som en Drøm, eller den blev en eensformig Gjentagelse i den Tvivlendes Øre. Naar han da vilde bruge den, da viste det sig, at han ikke kunde bruge den, at den hildede ham i en Snare af Vanskeligheder. Han kunde ikke faae Tid til at overveie, hvad han kunde gjøre, thi han skulde jo paa samme Tid gjøre hvad han kunde gjøre. Eller fik han Tid til at overveie, saa gav Prøvelsen ham et Mere eller Mindre, en Tilnærmelse, men aldrig noget Udtømmende. Hvorledes skulde ogsaa et Menneske kunne udmaale sit Forhold til Gud ved et Mere eller et Mindre, eller ved en Tilnærmelsens Bestemmelse? Han forvissede sig da om, at denne Viisdom var en forrædersk Ven, der under Skin af at hjælpe ham indviklede ham i Tvivl, ængstede ham ind i et vedvarende Kredsløb af Forvirring. Hvad der før havde været ham dunkelt, men ikke bekymret ham, det blev ham nu ikke mere klart, men hans Sind ængstet i Tvivl og bekymret. Kun i et uendeligt Forhold til Gud kunde Tvivlen beroliges; kun i et uendeligt frit Forhold til Gud kunde hans Bekymring forvandles til Glæde. I et uendeligt Forhold er han til Gud, naar han erkjender, at Gud altid har Ret, i et uendeligt frit Forhold, naar han erkjender, at han altid har Uret. Saa er da Tvivlen standset; thi Tvivlens Bevægelse laae netop deri, at han det ene Øieblik skulde have Ret, i det andet Øieblik Uret, til en vis Grad have Ret, til en vis Grad Uret, og dette skulde betegne hans Forhold til Gud; men et saadant Forhold til Gud er intet Forhold, og dette var Tvivlens Næring. I sit Forhold til et andet Menneske var det vel muligt, at han deels kunde have Uret, deels Ret, til en vis Grad Uret, til en vis Grad Ret, fordi han selv og ethvert Menneske er en Endelighed og deres Forhold et endeligt Forhold, der ligger i et Mere eller Mindre. Saalænge derfor Tvivlen vilde gjøre det uendelige Forhold endeligt, og saalænge Viisdommen vilde udfylde det uendelige Forhold med Endelighed, saa længe blev han i Tvivlen. Hver Gang da Tvivlen vil ængste ham med det Enkelte, vil lære ham, at han lider for meget eller prøves over Kræfter, da glemmer han det Endelige i det Uendelige, at han altid har Uret. Hver Gang

Tvivlens Bekymring vil gjøre ham sørgmodig, da opløfter han sig over det Endelige i det Uendelige; thi det, at han altid har Uret, er den Vinge, paa hvilken han svinger sig over Endeligheden, det er den Længsel, med hvilken han søger Gud, det er den Kjærlighed, i hvilken han finder Gud.

Mod Gud have vi da altid Uret. Men er denne Tanke ikke bedøvende, er den ikke, hvor opbyggelig den end kan være, farlig for Mennesket, dysser den ham ikke i en Søvn, i hvilken han drømmer om et Forhold til Gud, der dog intet virkeligt Forhold er, fortærer den ikke Villiens Kraft og Forsættets Styrke? Ingenlunde! Eller var det Menneske, der ønskede, mod et andet Menneske altid at have Uret, var han sløv og uvirksom, gjorde han ikke Alt hvad der stod i hans Magt for at have Ret, og dog ønskede han kun at have Uret? Og skulde da den Tanke, at vi mod Gud altid have Uret, ikke være begeistrende, thi hvad udtrykker den Andet end, at Guds Kjærlighed altid er større end vor Kjærlighed? Gjør denne Tanke ham ikke glad til at handle, thi naar han tvivler, da har han ingen Kraft til at handle, gjør den ham ikke brændende i Aanden, thi naar han endeligt beregner, da udslukkes Aandens Ild? Om da Dit eneste Ønske blev Dig negtet, min Tilhører, Du er dog glad, Du siger ikke: Gud har altid Ret, thi deri er ingen Glæde; Du siger: mod Gud har jeg altid Uret. Om Du selv var den, der maatte negte Dig Dit høieste Ønske, Du er dog glad, Du siger ikke: Gud har altid Ret, thi deri er ingen Jubel; Du siger: mod Gud har jeg altid Uret. Om det, der var Dit Ønske, var hvad Andre og Du selv i en vis Forstand maa kalde Din Pligt, om Du ikke blot maatte fornegte Dit Ønske, men paa en Maade svige Din Pligt, om Du ikke blot tabte Din Glæde men selv Æren, Du er dog glad; mod Gud, siger Du, har jeg altid Uret. Om Du bankede, men der blev ikke opladt, om Du ledte, men ikke fandt, om Du arbeidede, men Intet fik, om Du plantede og vandede, men ingen Velsignelse saae, om Himlen var lukket, og Vidnesbyrdet udeblev, Du er dog glad i Din Gjerning, om Straffen, som Fædrenes Brøde havde nedkaldt, kom over Dig, Du er dog glad, thi mod Gud have vi altid Uret.

Mod Gud have vi altid Uret, denne Tanke standser da Tvivlen og beroliger dens Bekymring, den opmuntrer og begeistrer til Handling.

Din Tanke har nu fulgt Udviklingens Gang, hurtigt forud ilende maaskee, naar det var ad bekjendte Veie, den førte Dig, langsomt, modstræbende maaskee, naar Veien var Dig fremmed, men dette maatte Du jo dog tilstaae, at det forholdt sig saaledes,

som det blev udviklet, og Din Tanke havde Intet at indvende derimod. Inden vi skilles ad, endnu eet Spørgsmaal, min Tilhører: ønskede Du, kunde Du ønske, at det skulde forholde sig anderledes? Kunde Du ønske, at Du skulde have Ret, kunde Du ønske, at hiin skjønne Lov, der i Aartusinder har baaret Slægten gjennem Livet og hvert Led i Slægten, hiin skjønne Lov, herligere end den, der bærer Stjernerne paa deres Bane over Himlens Hvælving, kunde Du ønske, at hiin Lov brast, forfærdeligere end om hiin Naturens Lov tabte sin Kraft og Alt opløstes i rædsomt Chaos? Kunde Du ønske det? Jeg har intet Vredens Ord at forfærde Dig med, Dit Ønske skal ikke fremgaae af Angst over det Formastelige i den Tanke, at ville have Ret mod Gud, jeg spørger Dig blot: ønskede Du, at det skulde være anderledes? Maaskee har min Stemme ikke Kraft og Inderlighed nok, min Røst kan ikke trænge ind i Din inderste Tanke, o, men spørg Dig selv, spørg Dig med den høitidelige Uvished, med hvilken Du vilde henvende Dig til et Menneske, som Du vidste med et eneste Ord var istand til at afgjøre Dit Livs Lykke, spørg Dig endnu alvorligere; thi det er i Sandhed en Saligheds Sag. Stands ikke Din Sjæls Flugt, bedrøv ikke det Bedre i Dig, mat ikke Din Aand ved halve Ønsker og halve Tanker. Spørg Dig, og hold ved at spørge, indtil Du finder Svaret; thi man kan have erkjendt en Ting mange Gange, anerkjendt den, man kan have villet en Ting mange Gange, forsøgt den, og dog, først den dybe indre Bevægelse, først Hjertets ubeskrivelige Rørelse, først den forvisser Dig om, at hvad Du har erkjendt, tilhører Dig, at ingen Magt kan tage det fra Dig; thi kun den Sandhed, der opbygger, er Sandhed for Dig.

INDHOLD.

		Side
1.	Ægteskabets æsthetiske Gyldighed	3.
2.	Ligevægten mellem det Æsthetiske og Ethiske i Personlighedens Udarbeidelse	141.
3.	Ultimatum	301.

TEXTKRITISK ANHANG.

Signaturerne er de samme som ved 1. Del (I S. 417).

Titelbladet er A's; B har foruden Tilføjelsen »Anden Udgave«: Kjøbenhavn 1849. Forlagt af Universitetsboghandler C. A. Reitzel. | Trykt hos Kongl. Hofbogtrykker Bianco Luno. S. **7, 25** i,] MA, i B. S. **10, 22** Lomme] CM, Lomme, AB. **23** Schlemihl] M, Schlemihl, C, Schlemil AB. S. **11, 36** skadeligt] MA, skadelig B. S. **13, 1** jeg] MA, *mangler i* B. **10** forgjeves] CM, forgjæves AB. **20** eengang] MA, engang B. **21** selv ikke] M, ikke selv AB. S. **17, 6** til] C, *mangler i* MAB. **12** tilbøielig] tilbøieligt C, tilbøilig MAB. S. **20, 8** tilsyne,] M, tilsyne; AB. S. **25, 31** det] MA, *mangler i* B. S. **28, 2** vittigt] MA, vittig B. **11** skulle] A, skulde B. S. **30, 19** egentlig] MA, egentlige B. S. **31, 36** , for for] MA, for B. S. **37, 30** eengang] M, engang AB. S. **38, 20** den] M, det AB. S. **39, 15** indtraadte] MA, indtraadt B. **31** Kjærlighed] MA, Kjærligheden B. S. **40, 31** endeligt] M, inderligt AB. **38** ikke,] M, ikke A *(sidst i Linien)* B. S. **41, 12** Sandhed] M, Kjærlighed AB. **34** dristige] M, dristigt AB. S. **45, 33** aabenbare] M, aabenbar AB. S. **47, 24** er Beaandelse] AB, en Beaandelse M; *der bør maaske læses:* er en Beaandelse. S. **50, 23** rigtigst] M, rigtigt AB. S.**54, 8** forføreriske] M, forføriske AB. S. **55, 2** selv,] M, selv; AB. **11** hinanden,] M(A?), hinanden B. S. **56, 10** Elskende] M, Elskede AB. **34** Ægteskabet,] M, Ægteskabet; AB. S. **61, 2** sig] MA, sig, B. S. **62, 12** Tyranni] Tyrannie C, Tyrranie M, Tyrani AB. **38** ikke,] M, ikke A *(sidst i Linien)* B. S. **64, 5** Fornemhed] MA, Fornemhed, B. **35** blive] CM, bleve AB. S. **71, 22** skulle] MA, skulde B. S. **75, 2** *gêne*] MA, *gêne,* B. S. **77, 37** ahner] MA, aner B. S. **81, 32** Vielses-

Formularen] M, Vielse-Formularen AB. S. **86, 42** æsthetisk;] M, æsthetisk, AB. S. **87, 31** som om] M, som AB. S. **88, 28** det Romantiske] MAB, det Historiske, det Romantiske C *(der menes* det Historiske). S. **90, 34** Jeremiader] M, Jerimiader AB. S. **93, 33** erindres] M, erindrer AB. S. **94, 13** skjønne,] M, skjønne A *(sidst i Linien)* B. **14** Gang] MA, Sang B. **26** dem] M, den AB. S. **98, 24** uskjønt] MA, skjønt B. S. **99, 33** Theori,] MA, Theori B. **34** de] M, det AB. S. **100, 14** en] MA, den B. **15** den] MA, en B. S. **102, 8** Kjærlighed,] MA, Kjærlighed B. **39** Secretair] MA, Secretair, B. S. **103, 1** Tilfælde] MA, Tilfældet B. S. **115, 24** tabt] MA, *mangler i* B. S. **117, 2** saavist] MA, saavist, B. S. **118, 34** Føre,] C, Føre MAB. S. **120, 10** Omvendelses-Apostel] C, Omvendelsens-Apostel MAB. **28** end det] MA, end B. S. **121, 1** see Tilværelsen] MA, see Tilværelse B. **6** ubeskrivelige,] MA, ubeskrivelige B. S. **122, 17** endnu] MA, endnu ikke B. **38** den] MA, det B. S. **123, 1** Noget] MA, noget B. S. **124, 22** Reproduktion] MA, Reproduction B. S. **126, 26** Bestemmelse] MA, Bestemmelser B. **37** Bestemmelse] MA, Bestemmelser B. S. **128, 8** skulde] M, skulle AB. **10** Een til] M, Een i AB. saare] C, saa MAB. **16** Kjærlighed] MA, Kjærligheden B. **22** »Gestikulationer«] MAB, »Gestikulationer«, M^2. S. **129, 8** Aar] MA, Aar, B. S. **130, 1** hen] MA, *mangler i* B. S. **133, 1** idet] MA, i det B. S. **134, 7—8** Kjærligheden gjør mig Pligten til det sande tempererede Clima] MA, *mangler i* B. **23** Bestræbelse] MA, Bestræbelser B. S. **135, 4** jeg formaaer,] MA, *mangler i* B. **32** skyldig] MA, uskyldig B. **42** vilde] MAB (C *afvigende*). S. **136, 16** om] MA, os om B. **33** nøiagtigt] MA, nøiagtig B. S. **143, 9** Enten-Eller] M^2, enten-eller MA, Enten, Eller B. S. **144, 33** Popantses] M^2, Popants M, Popans A, Popanthes B. S. **145, 24** enten-eller] M^2B, enten eller MA. S. **150, 30** Advocat] M, Advokat AB. S. **152, 14** dens] MA, den B. **16** resignerede] MA, resignerende B. S. **153, 10** successivt] MA, ikke successivt B. **12** ikke] MA, *mangler i* B. **30** hvorved] MA, hvormed B. S. **154, 9** Dilemmaets] MA, Dillemmets B. **19** offret] MA, opoffret B. **25** Skjøndt] MA, Skjønt B. **42** *ergo*] MA, *ergo,* B. S. **155, 12** der] MA, det B. Philosophen] MA, Philosophien B. **15** jo] MA, *mangler i* B. **23** Philosophen] MA, Philosophien A. S. **156, 30** enhver] MA, en B. S. **157, 15** Philosophi,] A, Philosophie, M, Philosophi B. S. **159, 19** Angeren;] MA, Angeren: B. S. **161, 18** absolut;] CM, absolut, AB. S. **162, 35** jeg] MA, Jeg B. S. **163, 5** forskjellige] AB, forskjelligste M. **8** man] MA, de B. S. **165, 17** lære] M^aA, lærer B. **19** Tilfælde] M^aA, Tilfældet B. **25** havde] M^aA, have B. **38** Talent.] CM^a, Talent A

(sidst i Linien) B. S. **166, 26** umiddelbart] M^aA, umiddelbar B. S. **169, 31** har] AB, har, M^a. S. **170, 1** Tilfælde] M^aA, Tilfældet B. S. **171, 15** saare] C, saa *rettet til* saare M^a, saa AB. S. **173, 6** Dig] M^aA, dig B. S. **175, 7** fornemste] M^aA, frommeste B. S. **176, 18** kraftigere] M^aA, kraftige B. S. **181, 24** Urracas] M^a, Uraccas AB. **38** Genie-Blick] M^a, Genieblick C, Genie, Blick AB. S. **182, 4** foregjøglet] M^aA, foregøglet B. S. **185, 35** Dig] B, Dig, M^aA. S. **187, 12** tilraaber] M^aA, tilraader B. S. **188, 6** Dit] AB, Din CM^a. **11** Hun] M^aA, Han B. **40** een] M^aA, en B. S. **189, 3** selv,] M^aA, selv M^2B *(bør optages)*. S. **190, 14** der] M^aA, det B. S. **200, 31** er] A, er B. S. **201, 12** er] M^a, ere AB. S. **202, 17** Heelhed] B, Heelhed, M^aA. S. **203, 31** underfundig] M^aA, underfuld B. S. **204, 22** lære] M^aA, lærer B. **34** dem] M^aA, den B. S. **206, 26** Folk] M^aA, *mangler i* B. **31** sig] M^aA, *mangler i* B. S. **207, 3** sige,] M^2B, sige: M^aA. S. **208, 12** kun] M^aA, ikke B. S. **210, 6** Helten] CM^aAB, *der menes vistnok* Helten i. S. **211, 6** reflekterede] M^aA, reflekterende B. S. **212, 10** Fatum] M^aA, Factum B. S. **213, 2** Fynd] CAB, Fryd M^a. ikke skal] B, skal ikke M^aM^2A. S. **214, 19** Skjels Aar] M^2, Skjelsaar M^aA, Skjels-Aar B. **20** da] M^aA, *mangler i* B. S. **215, 7** halvvaagent] M^aM^2, halvtvaagent A, halv vaagent B. S. **217, 39** Guds-Billede] M^2, Guds Billede M^aAB. S. **218, 19** mere] M^aA, mindre B. **37** Saligheden] M^aA, Salighed B. S. **219, 4** Den] M^2, den, M^aA, Den, B. S. **220, 9** ei heller er han] og han er ikke M^aA, ei heller er han ikke M^2 (ikke *ved en Forglemmelse ikke udslettet)*, ei heller er han, ikke B. S. **222, 22** man] M^aA, han B. **26** den] M^aA, det B. S. **223, 26** det, at] M^aA, det at B (M^2 *har først villet stryge Kommaet, men betænkt sig)*. S. **224, 24** *ecclesia*] M^a, *ecclessia* AB. S. **226, 40** selv] AB, selv, M^a. **41** Livsforhold,] M^2B, Livsforhold M^aA *(giver bedre Mening)*. S. **239, 16** et] M^aA, *mangler i* B. S. **240, 30** og] M^aA, *mangler i* B. S. **242, 19** mig] M^aA, *mangler i* B. **22** til] M^aA, *mangler i* B. **40** i] M^aA, i den B. S. **244, 2** et andet] M^aA, et B. **10** den] M^aA, det B. **14** vindicerer] M^aA, vendicerer B. **28** sin] M^aA, sit B. S. **245, 3** Poesi] A, Poesie B. **42** ikke] M^aA, *mangler i* B. S. **248, 6** Intet] M^aA, intet B. **9** Drikkevise-Perioden] M^aA, Drikke-Perioden B. **21** overveie,] M^aA, overveie B. **22** Skjønhed] M^aA, Sandhed B. S. **249, 12** slet Intet] overhovedet slet Intet, slet Intet C, *men overstreget; mangler i* M^aAB. **15** De] A, de B. **19** Nødmidler] M^aA, Nødemidler B. **26** De] A, de B. **27** Der] M^a, Det AB. **36** skulde] M^a, skulle AB. S. **250, 31** meget] M^aA, *mangler i* B. S. **251, 22** Menneske,] M^aA, Menneske B. **31** Snak] M^aA, Snak, B. **40** dernæst] M^aA, nærmest B. S. **253, 6** Pligt] B, Pligt, M^aA. **16**

Salomo] M^aA, Salomon B. S. **255, 5** Fjende] M^a, Fiende AB. S. **257, 38** Tankeløshed;] M^2B, Tankeløshed, M^aA *(der skal saa vistnok i Lin. 39 læses*: er det H.). S. **258, 1** Beaandelse] M^aA, Benaadelse B. S. **259, 23** *dura*] M^2B, *dira* M^aA *(rigtigere)*. S. **260, 10** distingverer] M^2, distinguerer M^aA, destingverer B. **29** tage] C, tager M^aAB. S. **261, 6** begaae] C, begaaer M^aAB. S. **262, 25** Talent] M^aA, *mangler i* B. S. **263, 5** ville] C, vilde M^aAB. S. **265, 25** de] M^aA, *mangler i* B. S. **268, 14** thi,] M^aA, thi B. S. **270, 5** uskjønt] M^aA, uskjøn B. S. **272, 1** Intet] M^aA, intet B. **21** Menneske,] M^aA, Menneske B. S. **273, 33** Absolute] M^a, absolute AB. **35** dens] M^aA, den B. S. **274, 4** sandt,] M^aA, sandt B. **34** betydningsfuldt;] M^aA, betydningsfuldt: B. S. **275, 4** Sidste] M^aA, sidste B. **37** Noget] M^aA, noget B. S. **276, 30** saare] C, saa M^aAB. S. **277, 33** thi,] CM^2, thi M^aAB. S. **279, 17** Enhver] M^aA, enhver B. S. **280, 9** Luner,] M^aA, Luner B. **30** Mere] M^aA, mere B. S. **292, 3** Ægteskab] M^aA, Ægteskab, B. S. **293, 37** Øieblik,] M^aA, Øieblik B. S. **295, 7** barnagtigt] M^aA (M^2 *har overstreget*-t, *men atter udvisket Stregen)*, barnagtig B. **33** Mere] M^aA, mere B. S. **298, 36** min] B, for min M^aA. S. **303, 15** egen sin] MA, egen B. S. **307, 2** Himlen] B, Himlene MA. **17** slet] M^aA, slet og B. S. **308, 22** trængte] M^aA, tændte B. **31** Guds] M^aA, *mangler i* B. **34** skulde] CM^a *(rettet fra* skulle), skulle AB. S. **309, 1** uberørte] M^aA, uberørt B. S. **310, 22** Menneskene] B, Mennesket M^aA. S. **311, 9** Andet] M^aA, andet B. S. **314, 36** Tanke] C, Tale M^aAB. **42** Du — S. **315, 1** at] C, *mangler* i M^aAB. S. **316, 27** Forhold,] M^a, Forhold AB. S. **317, 16** den] M^aA, det B. **21** ikke:] M^a, ikke AB.

SØREN KIERKEGAARDS
SAMLEDE VÆRKER

UDGIVNE AF

A. B. DRACHMANN, J. L. HEIBERG OG H. O. LANGE

III. BIND

TO OPBYGGELIGE TALER — FRYGT OG BÆVEN
— GJENTAGELSEN — TRE OPBYGGELIGE TALER

KJØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)
TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)
1901

TO OPBYGGELIGE TALER.

(1843).

UDGIVET AF

H. O. LANGE.

Texten er aftrykt efter Originaludgaven. Til dette Skrift findes hverken Manuscript eller Korrekturark blandt S. K.'s Papirer.

De 18 opbyggelige Taler, som S. K. udgav i 6 Hefter i Aarene 1843—44, samledes i 1845 af Forlæggeren P. G. Philipsen under Titelen: Atten opbyggelige Taler, med en fælles Indholdsfortegnelse. Dette Titelblad samt Indholdsfortegnelsen gives allerede her.

ATTEN OPBYGGELIGE TALER

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

PAA BOGHANDLER P. G. PHILIPSENS FORLAG.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1843—1845.

INDHOLD.

To opbyggelige Taler, 1843.

I. Troens Forventning.
II. Al god og al fuldkommen Gave er ovenfra.

Tre opbyggelige Taler, 1843.

I. Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed.
II. Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed.
III. Bekræftelsen i det indvortes Menneske.

Fire opbyggelige Taler, 1843.

I. Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet.
II. Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra.
III. Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra.
IV. At erhverve sin Sjel i Taalmodighed.

To opbyggelige Taler, 1844.

I. At bevare sin Sjel i Taalmodighed.
II. Taalmod i Forventning.

Tre opbyggelige Taler, 1844.

I. Tænk paa din Skaber i din Ungdom.
II. Forventningen af en evig Salighed.
III. Ham bør det at voxe, mig at forringes.

Fire opbyggelige Taler, 1844.

I. At trænge til Gud er Menneskets høieste Fuldkommenhed.
II. Pælen i Kjødet.
III. Imod Feighed.
IV. Den rette Bedende strider i Bønnen og seirer — derved, at Gud seirer.

TO OPBYGGELIGE TALER

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1843.

AFDØDE

MICHAEL PEDERSEN KIERKEGAARD,

FORHEN HOSEKRÆMMER HER I BYEN

MIN FADER

HELLIGES DISSE TALER.

FORORD.

Uagtet denne lille Bog (som derfor blev kalden »Taler« ikke Prædikener, fordi dens Forfatter ikke har Myndighed til at p r æ d i k e; »opbyggelige Taler« ikke Taler til Opbyggelse, fordi den Talende ingenlunde fordrer at være L æ r e r) kun ønsker at være, hvad den er, en Overflødighed, og kun begjerer at forblive i det Skjulte, som den blev til i Dølgsmaal, har jeg dog ikke taget Afskeed med den uden et næsten eventyrligt Haab. Forsaavidt den, ved at udgives, i uegentlig Forstand paa en Maade tiltræder en Vandring, lod jeg en liden Stund mit Øie følge den. Jeg saae da, hvorledes den gik sin Gang ad eensomme Veie eller eensom ad de alfare. Efter en og anden lille Misforstaaelse, idet den blev bedraget af en flygtig Lighed, traf den endelig hiin Enkelte, hvem jeg med Glæde og Taknemmelighed kalder m i n Læser, hiin Enkelte, hvem den søger, efter hvem den ligesom udstrækker sine Arme, hiin Enkelte, der er velvillig nok til at lade sig finde, velvillig nok til at modtage den, hvad enten den i Mødets Øieblik træffer ham glad og trøstig eller »mødig og tankefuld.« — Forsaavidt den derimod, ved at udgives, i egentligere Forstand forbliver i Stilhed, uden at komme af Stedet, lod jeg en liden Stund mit Øie hvile paa den. Den stod da der som en ubetydelig lille Blomst, i Skjul af den store Skov, hverken søgt formedelst sin Pragt eller sin Duft eller sin Næring. Men jeg saae da ogsaa, eller troede at see, hvorledes den Fugl, som jeg kalder m i n Læser, pludselig fik Øie paa den, kastede sig ned paa sin Vinge, plukkede den af, tog den til sig. Og da jeg havde seet dette, saae jeg ikke Mere.

Kjøbenhavn, den 5te Mai 1843.

S. K.

TROENS FORVENTNING.

Nytaarsdag.

Bøn.

Atter er et Aar forløbet, himmelske Fader! Vi takke Dig for, at det blev lagt til Naadens Tid og forfærdes ikke ved, at det skal ogsaa lægges til Regnskabets; thi vi fortrøste os jo til Din Barmhjertighed. Det nye Aar staaer for os med dets Fordringer; og gaae vi end nedbøiede og bekymrede ind deri, fordi vi ikke kunne og ikke ville dølge for os Tanken om Øiets Lyst, som bedaarede, om Hevnens Sødme, som forførte; om Vreden, som gjorde os uforsonlige, om det kolde Hjerte, som flygtede langt bort fra Dig; saa gaae vi jo dog heller ei ganske tomhændede ind deri; thi vi ville jo ogsaa tage dem med os: Erindringerne om de bange Tvivl, som bleve beroligede, om de stille Bekymringer, som bleve husvalede, om det nedbøiede Sind, som blev opreist, om det glade Haab, som ikke blev beskæmmet. Ja, naar vi i sørgmodige Øieblikke ville styrke og opmuntre vort Sind ved Tanken om de store Mænd, Dine udvalgte Redskaber, der i svare Anfægtelser, i Hjertets Angst beholdt Sindet frit, Modet uknækket, Himlen aaben, saa ville vi ogsaa dertil lægge vort Vidnesbyrd i den Forvisning, at om vort Mod i Sammenligning med Hines kun er Mismod, vor Magt Afmagt, saa er Du dog den Samme, den samme vældige Gud, der prøver Aander i Strid, den samme Fader, uden hvis Villie ikke en Spurv falder til Jorden. Amen.

Epistelen skriver St. Paulus Apostel til de Galater 3. Cap. 23. V. til Enden.

Det er paa Aarets første Dag vi her ere forsamlede, andægtige Tilhørere! Den Fest, vi idag feire, har intet kirkeligt Navn, og dog er dens Høitid os ikke mindre kjærkommen, dens Opfordring til stille Eftertanke ikke mindre alvorlig. Det er i Herrens Huus vi ere forsamlede, hvor der altid skal tales om det Samme, om end i Forhold til Tid og Leilighed paa forskjellig Maade. Et Aar er forløbent, et nyt begyndt; endnu er der Intet skeet i det; det Forbigangne er afsluttet, det Nærværende er ikke, kun det Tilkommende er, hvilket ikke er. I det daglige Liv pleie vi af og til at ønske hverandre et eller andet Gode. Eftersom vi da troe at kjende et Menneskes særlige Forhold, hans Tanker og Idrætter, i samme Grad mene vi os istand til at turde ønske ham et bestemt Gode, der netop passer for ham og for hans Liv. Ogsaa paa denne Dag undlade vi ikke at vise andre Mennesker vor Velvillie og Deeltagelse ved at tilønske dem dette eller hiint Gode. Men da paa denne Dag Tanken om det Tilkommende og den deri liggende uudforskelige Mulighed ret bliver levende for os, er vort Ønske gjerne af almindeligere Art, fordi vi haabe, at Ønskets større Omfang lettere vil kunne gribe det Tilkommendes Mangfoldighed; fordi vi føle Vanskeligheden af i Forhold til det Ubestemte og det Ubestemmelige at ønske noget Bestemt. Dog vi lade ikke denne Vanskelighed standse vort Ønske, vi give ikke Tanken Tid til at urolige Hjertets gaadefulde og ubestemte Tilskyndelse, vi følge en Velvillie, der, om den end ikke fortjener at hædres med Kjærlighedens Navn, dog heller ei bør nedsættes som Letsindighed. Kun med Hensyn til et enkelt Menneske gjøre vi en Undtagelse. Ved ham hænger vort Hjerte fastere, for hans Vel ere vi mere bekymrede. Jo mere dette er Tilfælde, desto mere blive vi os Vanskeligheden bevidst. Idet nu Tanken fordyber sig i det Tilkommende, da farer den vild i sin rastløse Stræben for at aftvinge eller aflokke den Gaadefulde en Forklaring; speidende haster den fra een Mulighed til en anden, men forgjeves; og under alt Dette bliver den ønskende Sjæl sørgmodig, der sidder og venter paa, at Tanken skulde vende tilbage og oplyse den om, hvad den turde ønske med al sin Inderlighed. Hvad Andre gjøre let og uden Besvær, det falder dette Menneske tungt og vanskeligt;

hvad han selv gjør let mod Andre, det falder ham tungt i Forhold til den, han elsker høiest, og Vanskeligheden bliver større, jo mere han elsker. Tilsidst bliver han raadvild; han vil ikke slippe den Elskede ud af sin Magt, ikke overgive ham i det Tilkommendes Vold, og dog maa han det; han vil ledsage ham med alle gode Ønsker, og dog har han ikke et eneste.

Hvis et Menneskes bekymrede Sjæl som en Fange følte sig besnæret i denne Vanskelighed, da vilde han vel ogsaa besinde sig paa de Vidnesbyrd, han havde hørt paa disse hellige Steder, han vilde maaskee gaae herhen, for atter at overveie og efterforske, om der dog ikke var et Ønske, der var saa sikkert, at han turde lægge hele sin Sjæls Inderlighed deri, uden at holde nogen Deel af den tilbage for et andet Ønske, der ogsaa var af Vigtighed for den Elskede; saa sikkert, at det snarere var at befrygte, at han ikke havde Inderlighed nok til at ønske det, som det burde ønskes; et Ønske, han ikke skulde behøve at ledsage med nye Ønsker om at det maatte vedblive; et Ønske, der ikke rænkefuldt vedblev, efter at man havde ophørt at ønske det; et Ønske, der ikke angik en enkelt Ting, at han ikke skulde have glemt en anden enkelt Ting, der senere kunde gribe forstyrrende ind; et Ønske, der ikke angik det Nærværende, men passede for det Tilkommende, saaledes som dette jo var Anledningen til at han ønskede. Var der et saadant Ønske, da var han fri og glad, glad ved sit Ønske, gladere ved, at han kunde ønske den Anden det.

Og der tales jo paa disse hellige Steder om mange gode Ting. Der tales om Verdens Goder, om Sundhed, glade Dage, Rigdom, Vælde, Lykke, en herlig Ihukommelse; og der advares mod dem; thi den, som har dem, advares, at han ikke troer dem; den, som ikke har dem, advares, at hans Hjerte ikke er til dem. Om Troen føres der en anden Tale. Der siges, at den er det høieste Gode, det skjønneste, det dyrebareste, al Saligheds Rigdom, ikke til at maale ved noget Andet, ikke til at erstatte. Er den nu da saaledes forskjellig fra de andre Goder, at den er det høieste, men iøvrigt af samme Art som hine, flygtig og ustadig, kun enkelte Udvalgte tildeelt, sjelden for det hele Liv? Hvis saa var, da blev det jo uforklarligt, at der paa disse hellige Steder altid ene og alene tales om Troen, at den atter og atter lovprises og berømmes. Den, der skulde tale, maatte jo enten være i Besiddelse af dette Gode eller savne det. Hvis han eiede det, da vilde han vel sige: »jeg tilstaaer gjerne, at det er det Herligste af Alt, men prise det for Andre, Nei! det kan jeg ikke, det var jo at gjøre det end tungere for dem, der ikke have det; desuden knytter en hemmelig

Smerte sig til dette Gode, der gjør mig mere eensom end de svareste Lidelser.« Og det var jo ædelt og velvilligt tænkt af ham. Men den, der ikke havde det, han kunde jo ikke berømme det. Saa vilde da det Modsatte skee af hvad der skeer; Troen vilde blive det eneste Gode, der aldrig blev nævnet paa disse Steder; thi det var for stort til, at man turde advare mod det, for herligt til, at man turde prise det af Frygt for, at de skulde være tilstede, der ikke havde det og ikke kunde faae det. Saa er da Troen af en anden Beskaffenhed; den er ikke blot det høieste Gode, men den er et Gode, hvori Alle kunne blive deelagtige; og den, der glæder sig ved Besiddelsen deraf, han glæder sig tillige over Menneskets talløse Slægt; »thi hvad jeg besidder,« siger han, »det besidder ethvert Menneske, eller kan besidde det.« Den, der ønsker et andet Menneske den, han ønsker sig selv den; den, der ønsker sig selv den, ønsker ethvert Menneske den; thi det, hvorved et andet Menneske har den, er ikke det, hvorved han er forskjellig fra ham, men det, hvorved han er eens med ham; det, hvorved han eier den, er ikke det, hvorved han er forskjellig fra Andre, men det, hvorved han er aldeles eens med Alle.

Der var da et saadant Ønske, som det hiin raadvilde Mand søgte, han kunde ønske et andet Menneske det af sit ganske Hjerte, af al sin Magt, af sin ganske Sjæl, turde vedblive at ønske det inderligere og inderligere, eftersom hans Kjærlighed blev det. — Saa vilde han da ønske det. —

Hvis der var et Menneske, der gik til et andet Menneske og sagde til ham: »ofte har jeg hørt Troen lovprise som det herligste Gode; jeg føler vel, jeg eier den ikke, mit Livs Forvirring, mit adspredte Sind, mine mange Bekymringer og saa meget Andet forstyrre mig, men dette veed jeg, at jeg kun har eet Ønske, et eneste, at den maatte vorde mig til Deel;« hvis det var et velvilligt Menneske, han gik til, der svarede: »det er et skjønt og et fromt Ønske, som Du ikke skal slippe, saa vil det vel blive opfyldt« — ikke sandt? da vilde det forekomme ham, at være en elskelig Tale, og han vilde gjerne høre paa den, thi vi ville jo Alle gjerne høre den tale, der taler om vort Ønskes Opfyldelse. Dog Tiden gik hen, og han kom ikke videre. Da gik han til et andet Menneske, betroede ogsaa ham sin Bekymring og sit Ønske. Han saae alvorligt paa ham og sagde: »hvorledes kan Du være saa vildfarende; Dit Ønske er ikke blot fromt og skjønt, bør for ingen Priis opgives; Du er langt nærmere ved det end Du selv troer; thi det er Din Pligt, Du skal have Troen, og naar Du ikke har den, da er det Din Skyld og en Synd.« — Han vilde vel studse over denne Tale, han vilde maaskee tænke: saa er vel Troen ikke saa herlig

som den beskrives, siden den erhverves saa let; det var jo og en Urimelighed. Efter de andre Goder reiser man ud i den vide Verden; de ligge skjulte paa et fjernt Sted, der kun med store Farer er tilgængeligt for Mennesker; eller om dette ikke er Tilfældet, saa gaaer det med deres Uddeling som med Vandet i den Dam Bethesda, om hvilken vi læse i den hellige Skrift: engang imellem stiger en Engel ned og rører Vandet og den, der kommer først — ja den, der kommer først, han bliver lykkelig. Med Troen derimod, med det høieste Gode skulde dette ikke være Tilfælde, med dets Erhvervelse skulde der ingen Vanskelighed være forbunden? Imidlertid vilde han dog vel alvorligere tænke derover, og naar han da ret dybt havde besindet sig, da sagde han maaskee: »han havde dog Ret, det er saaledes, det var en behjertet Tale, i hvilken der var Fynd og Mening, saaledes skal der tales til et Menneske; thi Ønsker gavne til Intet.« Da vilde han vel i al Stilhed foretage Bevægelserne i sit Indre; og hver Gang hans Sjæl vilde lægge sig til Hvile paa et Ønske, da kaldte han ad den og sagde: Du veed Du maa ikke ønske; og derpaa gik han videre. Naar hans Sjæl blev angst, da kaldte han ad den og sagde: naar Du ængstes, da er det fordi Du ønsker; thi Angst er Ønskets Form, og Du veed jo, Du maa ikke ønske — da gik han videre. Naar han var Fortvivlelsen nær, naar han sagde: jeg kan ikke; alle andre Mennesker kan, kun jeg ikke. O! at jeg aldrig havde hørt hiin Tale, at man havde ladet mig gaae uforstyrret min Gang med min Sorg — og med mit Ønske; da kaldte han paa sin Sjæl og sagde: nu er Du underfundig; thi Du siger, at Du ønsker og lader som var der Tale om noget Udvortes, hvilket man kan ønske, medens Du veed, at det er noget Indvortes, som man kun kan ville; Du bedaarer Dig selv; thi Du siger: alle andre Mennesker kan, kun jeg ikke, og dog veed Du, at det, hvorved de andre Mennesker kunne det, er det, hvorved de ere aldeles eens med Dig, saa hvis det virkelig var Sandhed, at du ikke kan det, saa kunne heller ikke de Andre det. Saa forraader Du da ikke blot Din egen Sag, men, saavidt det staaer til Dig, alle Menneskers Sag; og, idet Du ydmygt udelukker Dig fra deres Tal, myrder Du lumskelig deres Kraft! — Da gik han videre. Naar han da saaledes langsomt i længere Tid var bleven opdragen under Tugtemesteren, da var han maaskee naaet hen til Troen. »Var bleven opdragen« som om det var et andet Menneske, der havde gjort det. Dog dette er ikke Tilfældet; det er kun en Misforstaaelse,

---

Bethesda] Joh. Ev. 5. Kap.

kun en Tilsyneladelse. Et Menneske kan gjøre Meget for et andet, men give ham Troen kan det ikke. Vi høre i Verden forskjellig Tale. En siger: »min Dannelse den er mit eget Værk; jeg skylder intet Menneske Noget;« og han mener at turde sætte en Stolthed heri. En Anden siger: »hiin udmærkede Mester var min Lærer, og jeg regner mig det til en Ære at turde kalde mig hans Discipel;« og han mener at kunne sætte en Stolthed deri. Vi ville ikke afgjøre, hvorvidt saadan Tale er velbeføiet; men for at der skal være Mening i den, kan den jo dog kun anvendes paa de fortrinligt Begavede: de, der enten oprindeligt vare sig selv nok, eller dog saa begunstigede, at de kunde blive Disciple af de Udmærkede. Vi derimod, a. T., vi der vare for ubetydelige til at blive Disciple, hvad skulle vi sige? hvis en Mand sagde: »da Menneskene forsmaaede mig, da gik jeg til Gud, han blev min Læremester, og dette er min Salighed, min Glæde, min Stolthed,« skulde dette være mindre skjønt? Og dog kan ethvert Menneske sige det, tør sige det; kan sige det i Sandhed, og naar han ikke siger det i Sandhed, da er det ikke, fordi Tanken ikke er sand, men fordi han forvender den. Ethvert Menneske tør sige det. Om hans Pande var fladtrykt som Dyrets næsten, eller den hvælver sig stoltere end Himlen; om hans Arm var udrakt til at byde over Riger og Lande eller til at indsamle nødtørftige Gaver, der falde fra den Riges Bord; om hans Vink adlødes af Tusinder, eller der var ikke en Sjæl, der agtede paa ham; om Veltalenheden blomstrede paa hans Læber, eller kun uforstaaelige Lyd gik over dem; om han var den kraftfulde Mand, der trodsede Storm, eller den værgeløse Qvinde, der kun søgte Ly mod Uveiret, — det gjør Intet til Sagen, min Tilhører, aldeles Intet. Ethvert Menneske tør sige det, naar han eier Troen; thi denne Herlighed er netop Troens Herlighed. Og den kjender Du, m. T., Du bliver ikke bange, naar den nævnes, som om den derved toges fra Dig, som om Du først i Afskedens Øieblik fik dens Salighed at smage. Eller kjender Du den ikke? Ak! da var Du jo meget ulykkelig. Du kunde og ikke sørge og sige: de gode Gavers Giver han gik min Dør forbi; Du kunde ikke sørge og sige: Stormene og Uveiret tog den fra mig; thi de gode Gavers Giver han gik ikke Din Dør forbi; Stormene og Uveiret tog den ikke fra Dig, thi de kunne det ikke.

Saa var der da et Ønske ganske som hiin raadvilde Mand søgte det; han var ikke længere bestedt i Nød. Dog viste der sig en ny Vanskelighed; thi idet han vilde ønske det, blev det ham klart, at hiint Gode ikke kunde erholdes ved et Ønske; han kunde

---

a. T.] andægtige Tilhørere.

ikke selv faae det ved at ønske det, dog dette bekymrede ham mindre, men han kunde heller ei give en Anden det ved at ønske ham det; kun ved selv at ville, kunde den Anden gribe det. Saa var han da atter nødsaget til at slippe ham, nødsaget til at overlade ham til sig selv, hans Ønske var afmægtigt som forhen. Og dog var det ikke saaledes hans Mening. Han vilde netop gjøre Alt for ham; thi naar jeg ønsker et Menneske Noget, da fordrer jeg ikke hans Medvirken. Saaledes havde ogsaa hiin raadvilde Mand tænkt sig det. Han vilde ligesom sige til den, hvem han elskede: »Vær Du nu blot rolig og ubekymret, Du har slet Intet at gjøre uden at være glad, tilfreds og lykkelig ved alle de gode Ting, jeg vil ønske Dig. Jeg skal ønske, jeg bliver ikke træt; jeg skal bevæge den algode Gud, der uddeler de gode Gaver, jeg skal røre ham ved mine Bønner; og saa skal Du faae det Altsammen.« Og see, idet han vilde nævne de enkelte gode Ting, da syntes de ham saa tvivlsomme, at han ikke turde ønske den Anden dem; da fandt han endelig hvad han søgte, hvad han trygt kunde ønske, og see det lod sig ikke ønske!

Han var atter raadvild, atter bekymret, atter fangen i en Vanskelighed. Er da hele Livet kun en Modsigelse, kan Kjærligheden ikke forklare den, men kun gjøre den vanskeligere? Denne Tanke kunde han ikke udholde, han maatte søge en Udvei. Der maatte være noget Urigtigt i hans Kjærlighed. Da indsaae han, at, hvor meget han end havde elsket det andet Menneske, havde han dog elsket paa en urigtig Maade; thi hvis det havde været muligt ved sit Ønske at forskaffe ham alle gode Ting, ogsaa det høieste Gode, Troen, da havde han netop derved gjort ham til et ufuldkomnere Væsen. Da fandt han, at Livet var skjønt, at det var en ny Herlighed ved Troen, at intet Menneske kan give det andet den; men at hvad der er det Høieste, det Ædleste, det Helligste i Mennesket, det har ethvert Menneske, det er det Oprindelige i ham, det har ethvert Menneske hvis han vil have det; og dette er netop det Herlige ved Troen, at den kun kan haves paa dette Vilkaar, derfor er den det eneste usvigelige Gode, fordi den kun haves ved bestandig at erhverves, og kun erhverves ved bestandig at frembringes.

Den raadvilde Mand var da beroliget; men maaskee var der foregaaet en Forandring med ham selv, med den, for hvis Vel han var saa bekymret, med deres Forhold til hinanden. De vare blevne adskilte derved, at den Ene saa at sige var indsat i sin Rettighed, den Anden viist indenfor sin Grændse. Deres Liv var blevet betydningsfuldere end forhen, og dog vare de blevne hin-

anden som Fremmede. Hans Hjerte, der før var saa rigt paa Ønsker, var nu blevet fattigt; hans Haand, der forhen var saa villig til at hjælpe, havde nu lært at være rolig; thi han vidste, det hjalp ikke. Det var Sandhed, han havde erkjendt, men denne Sandhed havde ikke gjort ham lykkelig. Saa er da Livet Modsigelse, saa kan Sandheden ikke forklare den, men kun gjøre den smerteligere; thi jo dybere han erkjendte den, jo mere følte han sig adskilt, jo afmægtigere i sit Forhold til den Anden. Og dog kunde han ikke ønske, at det var Usandhed, ikke ønske, at han var bleven uvidende derom, uagtet den havde adskilt dem for alle Evigheder, saa Døden selv kunde ikke saaledes have adskilt dem. Denne Tanke var han ikke istand til at udholde, han maatte søge en Forklaring, og da indsaae han, at hans Forhold til ham netop nu havde faaet sin sande Betydning. »Dersom jeg,« sagde han, »ved mit Ønske eller ved min Gave kunde skjænke ham det høieste Gode, da kunde jeg ogsaa tage det fra ham, om han end ikke havde dette at befrygte, ja! hvad værre var, hvis jeg kunde det, da vilde jeg i samme Øieblik, som jeg gav ham det, tage det fra ham; thi derved, at jeg gav ham det Høieste, tog jeg det Høieste fra ham; thi det Høieste var, at han kunde give sig det selv. Derfor vil jeg takke Gud, at det ikke er saaledes; min Kjærlighed har kun tabt sin Bekymring og vundet Glæden; thi jeg veed det, at jeg ved al min Anstrængelse dog ikke var istand til at bevare ham det Gode saa sikkert, som han selv vil bevare det; han skal og ikke takke mig derfor, ikke fordi jeg fritager ham, men fordi han slet Intet skylder mig. Skulde jeg da nu være mindre glad ved ham, mindre glad ved, at han eier det dyrebareste af alle Goder. O, nei! jeg vil kun være mere glad; thi hvis han skyldte mig det, vilde det forstyrre vort Forhold. Og dersom han ikke er i Besiddelse deraf, da kan jeg jo være ham meget behjælpelig; thi jeg vil ledsage hans Tanke og tvinge ham til at indsee, at det er det høieste Gode, og jeg vil forhindre den fra at slippe ind i noget Skjul, at det ikke bliver dunkelt for ham, om han kan gribe det eller ikke; jeg vil med ham gjennemtrænge enhver Mislighed, indtil han, hvis han ikke er i Besiddelse deraf, kun har et eneste Udtryk, der forklarer hans Ulykke, det nemlig, at han ikke vil; dette kan han ikke udholde, da vil han erhverve det. Paa den anden Side, jeg vil prise Troens Herlighed for ham, og idet jeg forudsætter, at han eier den, bringer jeg ham til at ville eie den. Saaledes idag paa Aarets første Dag, da Tanken om det Tilkommende frister med sin mangfoldige Mulighed, da vil jeg vise ham, at han i Troen er i Besiddelse af den eneste

Magt, der kan beseire det Tilkommende, jeg vil tale til ham om Troens Forventning.

Vi, a. T., skulle vi ikke gjøre det Samme, og efter Festens Leilighed og Anledning tale med hinanden:

Om Troens Forventning.

Naar vi tale om Troens Forventning, da tale vi ogsaa om Forventning i Almindelighed; naar vi tale om Forventning, da tænke vi os naturligt at tale til dem, der forvente Noget. Men de, der forvente, de ere jo de Glade og de Lykkelige. Er det da til dem, der nærmest skal tales paa disse hellige Steder, og ikke snarere til de Ulykkelige, til dem, der allerede have gjort Regnskabet op med Livet og Intet forvente? Ja vel skulde der tales til dem, hvis vor Røst formaaede det. Der skulde siges, at det var en meget ussel Viisdom, de havde fundet, at det var nemt nok at forhærde sit Sind; den skulde rives bort fra dem den Dovenskabens Hovedpude, paa hvilken de vilde ørkesløse hendøse deres Liv; der skulde siges, at det var en stolt Udmærkelse, de havde erhvervet i Livet, at medens alle andre Mennesker, hvor lykkelige eller hvor bekymrede de end bleve i Verden, dog altid vare redebon til at bekjende, at Gud vel kunde gjøre Regnskabet op, at, medens alle andre Mennesker tilstode, at de paa Dommens Dag ikke vare istand til at svare En til Tusinde, de forbeholdt sig at være i Besiddelse af en retfærdig Fordring til Livet, der ikke var bleven indfriet, en Fordring, der i sin Tid vilde gjøre Regnskabet vanskeligt nok — dog ikke for dem. Saaledes skulde der tales til dem; dog vi ville hellere tale til dem, der endnu forvente Noget.

Som de Forventendes Tal vel altid var det største i Verden, saa kan deres Forventning igjen være saa forskjellig, at det er saare vanskeligt at tale om dem alle. Dog Eet have jo alle Forventende tilfælleds, at de forvente noget Tilkommende; thi Forventning og det Tilkommende, det er uadskillelige Tanker. Med det Tilkommende beskæftiger den sig, der forventer Noget. Men at beskæftige sig med dette er maaskee ikke rigtigt; den Klage, der ofte høres, at Menneskene glemme det Nærværende over det Tilkommende, er maaskee vel begrundet. Vi ville ikke negte, at det har været Tilfældet i Verden, om end mindst i vor Tid, men vi ville heller ikke undlade at minde om, at det er netop det Store ved Mennesket, Beviset for hans guddommelige Herkomst, at ha

kan beskæftige sig dermed; thi var der intet Tilkommende, da var der heller intet Forbigangent, og var der hverken noget Tilkommende eller noget Forbigangent, da var Mennesket trælbundet som Dyret, hans Hoved bøiet mod Jorden, hans Sjæl fængslet i Øieblikkets Tjeneste. I den Forstand kunde man vel ikke ønske at leve for det Nærværende; i den Forstand har man vel heller ikke meent det, naar man har anbefalet det som det Store. Men hvor skulle vi sætte Grændsen, hvor meget tør vi beskæftige os med det Tilkommende? Svaret er ikke vanskeligt: først naar vi have beseiret det, først da kunne vi vende tilbage til det Nærværende, først da faaer vort Liv deri Betydning. Dog det er jo en Umulighed; det Tilkommende er jo Alt, det Nærværende en Deel deraf, hvorledes kunne vi have beseiret det Hele, førend vi endnu ere komne til den første Deel deraf; hvorledes kunne vi fra denne Seier vende tilbage til det, som gik forud? Er det ikke saaledes; er det en utidig Vanskelighed, Tanken gjør sig? Ingenlunde. Det forholder sig netop som her bliver sagt; thi ikke enhver Beskæftigelse med det Tilkommende tør vi anprise. Den, som aldeles opgiver det, hans Liv bliver kun i uværdig Forstand stærk i det Nærværende, den, som ikke beseirer det, han har een Fjende mere, der vil gjøre ham svag i Kampen med det Nærværende. Først altsaa den, der beseirer det, først hans nærværende Liv bliver sundt og stærkt.

Det at kunne beskæftige sig med det Tilkommende, er da et Tegn paa Menneskets Adelskab; Striden med det er den meest forædlende. Den, der strider med det Nærværende, han strider med en enkelt Ting, mod hvilken han kan bruge hele sin Magt. Hvis derfor et Menneske ikke havde Andet at stride med, da var det muligt, at han kunde gaae seierrigt hele Livet igjennem, uden dog at lære sig selv at kjende eller sin Kraft. Den, der kæmper med det Tilkommende, har en farligere Fjende, han kan ikke blive i Uvidenhed om sig selv; thi han kæmper med sig selv. Det Tilkommende er ikke, det laaner sin Kraft fra ham selv, og naar det har fralistet ham denne, da viser det sig udenfor ham som den Fjende, han skal møde. Et Menneske være nu saa stærkt som han være vil, intet Menneske er stærkere end sig selv. Derfor see vi ofte dem i Livet, der seirede i alle Kampe, naar det var en tilkommende Fjende de havde at gjøre med, da bleve de afmægtige; deres Arm blev lammet. Medens de maaskee vare vante til at udfordre al Verden til Strid, saa havde de nu fundet en Fjende, en taaget Skikkelse, der var istand til at forfærde dem. Derfor gik maaskee ofte de Mænd, hvem Gud kaldte til at forsøges i Strid, i

den Kamp, der forekom Menneskene forfærdelig, fra en værre Kamp; de smilede maaskee stundom i Stridens Hede, naar de tænkte paa den usynlige Kamp, der var gaaet iforveien. De bleve beundrede i Verden, fordi man troede, at de havde seiret i den farligste Kamp, og dog var denne dem kun som en Leeg i Sammenligning med den, der gik forud, som intet Menneske saae. Naturligt var det jo, at den, der er stærkere end de Andre, seirer i Striden med disse; men det er ogsaa naturligt, at intet Menneske er stærkere end sig selv. Naar da et Menneske strider med det Tilkommende, da lærer han, at hvor stærk han end forresten er, der er een Fjende, der er stærkere, det er ham selv; een Fjende han ikke kan beseire ved sig selv, det er sig selv.

Dog hvorfor skildre denne Strid med det Tilkommende som saa farefuld? »Ældre eller Yngre have vi jo dog Alle oplevet Noget, det Tilkommende er ikke aldeles nyt; thi der er intet Nyt under Solen; det Tilkommende er det Forbigangne. Ældre eller Yngre have vi jo dog alle Erfaring, den ville vi iføre os, vi ville følge Formodningens Spor og Gisningens Veiledning, med Slutningens Magt ville vi beseire det, og saaledes bevæbnet gaae vi freidig det Tilkommende imøde.« Og det er jo vel, at et Menneske er bevæbnet, naar han gaaer i Strid, endnu bedre, at han netop er saaledes bevæbnet, som Striden fordrer det. Hvis en Mand, der skulde stride paa Løbebanen, vilde iføre sig en tung Rustning, saa var han vel bevæbnet, men hans Rustning vilde neppe være ham til Gavn. Er ikke det Samme Tilfælde med hine Vaaben for den, der skal stride med det Tilkommende; thi Erfaringen er en tvetunget Ven, der snart siger Et snart et Andet; og Gisningen er en svigefuld Veileder, der slipper Een, naar man behøver ham meest, og Formodningen er et taaget Blik, der ikke skuer meget langt, og Slutningen er en Slynge, hvori man snarere fanger sig selv end Andet. Desuden ere hine Vaaben vanskelige at bruge; thi med Gisningen følger Frygten, med Formodningen Angsten, med Slutningen Uroen, da den erfarende Sjæl jo ikke forblev urørt under Erfaringen. Saa vare vi da vel væbnede, idet vi havde iført os Erfaringen, men ikke til den Strid, vi skulle gaae imøde, Striden med det Tilkommende; vi søgte at forvandle dette til noget Nærværende, noget Enkelt; men det Tilkommende er ikke et Enkelt, men det Hele.

Hvorledes skulle vi da gaae det Tilkommende imøde? Naar den Søefarende ligger ude paa Havet, naar Alt vexler omkring ham, naar Bølger fødes og døe, da stirrer han ikke ned i disse; thi de vexle. Han skuer op til Stjernerne: og hvorfor? fordi de

ere trofaste; som de nu staae, saa stode de for Fædrene og skulle staae for de kommende Slægter. Hvorved beseirer han da det Vexlende? ved det Evige. Ved det Evige kan man beseire det Tilkommende, fordi det Evige er det Tilkommendes Grund, derfor kan man ved dette udgrunde hiint. Hvilken er nu den evige Magt i Mennesket? Det er Troen. Hvilken er Troens Forventning? Seier, eller som Skriften saa alvorligt og saa bevæget lærer os, at alle Ting maae tjene dem til Gode, der elske Gud. Men en Forventning af det Tilkommende, der forventer Seier, den har jo beseiret det Tilkommende; den Troende er derfor færdig med det Tilkommende, førend han begynder paa det Nærværende; thi hvad man har beseiret, det kan jo ikke mere forstyrre, og denne Seier kan kun gjøre Een kraftfuldere til den nærværende Gjerning.

Troens Forventning er da Seier! Det glade Sind, som endnu ikke smagte Livets Gjenvordigheder, som ikke blev opdraget i Sorgens Skole, ikke dannet ved Erfaringens tvetydige Viisdom, giver denne Forventning Bifald af sit ganske Hjerte; thi det forventer Seier i Alt, i alle Kampe og Anfægtelser, eller rettere det venter at seire uden Strid. Vi ville ikke ønske at være den strænge Skikkelse, der skal standse den Unge paa hans Vei, vi ville hellere være betænkte paa en Trøst for ham, da naar han har lært, at denne Forventning, hvor skjøn den end var, dog ikke var Troens Forventning; hellere være den, der skal kalde ham til Strid, naar han føler sig afmægtig; hellere den, der skal lade Seieren vinke ham, naar han troer Alt tabt. Den Bekymrede derimod, der neppe har aftørret Taaren over det nærværende Tab, han danner det Tilkommende anderledes, og det Tilkommende det er jo let og flygtigt, bøieligere end noget Leer, saa Enhver danner det, alt eftersom han selv er dannet. Den Bekymrede forventer ikke Seier, han har kun for tungt følt sit Tab; og tilhører det end en forbigangen Tid, han tager det dog med sig, han forventer, at den tilkommende Tid vil idetmindste forunde ham Fred til den stille Beskæftigelse med hans Smerte. — Den erfarne Mand misbilliger Begges Adfærd. Naar man er i Besiddelse af næsten alt det Gode, man kunde ønske, da bør man være forberedt paa, at Livets Bekymringer ogsaa gjæste den Lykkeliges Huus; naar man har tabt Alt, da bør man betænke, at Tiden gjemmer mangen kostelig Lægedom for den syge Sjæl, at det Tilkommende, som en

---

alle Ting maae tjene osv.] Rom. 8, 28.

kjærlig Moder, ogsaa skjuler gode Gaver: i Lykke bør man til en vis Grad være forberedt paa Ulykke, i Ulykke til en vis Grad paa Lykke. Hans Tale er ei heller forgjeves; thi den Glade, der ikke er letsindig, og den Bekymrede, der ikke er fortvivlet, de ville jo begge gjerne agte paa hans Ord; begge gjerne indrette deres Liv efter hans Veiledning. Den Lykkelige overveier nu de Goder, af hvilke han er i Besiddelse. Nogle mene han at kunne tabe uden Smerte, andre saaledes at det dog vil være ham let at forvinde Smerten. Kun et enkelt Gode kan han ikke tabe uden at tabe sin Glæde, han kan ikke tabe det til en vis Grad, uden at tabe det heelt og derved sin Glæde. Han vil da være forberedt paa at tabe sine Goder, og saaledes er han jo, efter den erfarne Mands Raad, forberedt paa en vis Grad af Ulykke. Dog den erfarne Mand sagde: til en vis Grad. Disse Ord kunde jo ogsaa gjælde hiint ene Gode, som han ikke kunde tabe uden at tabe sin Lykke, ikke tabe det til en vis Grad uden at tabe det heelt. Den erfarne Mand vil ikke fortolke sine Ord, han gjentager dem uforandrede, urokkelige; han overlader Forklaringen og Anvendelsen til den, hvem de skulle veilede. Saa bliver da den Lykkelige, ikke mindre den Bekymrede raadvilde. Dette Ord: til en vis Grad, der skulde være Løsnet bliver den bindende Magt, der besnærer dem, og Ordet vedbliver at lyde, har ingen Deeltagelse, bekymrer sig ikke om deres Anstrængelse for at forstaae det, agter ikke paa deres Bønner om en Forklaring. Erfaringen, der vilde veilede dem, fødte Tvivlen; den erfarne Mands Tale var en tvivlsom Tale.

Den Troende derimod siger: jeg forventer Seier. Denne Tale er ei heller forgjeves; thi den Lykkelige, der ikke var letsindig, den Bekymrede, der ikke var fortvivlet, de ville jo begge gjerne lytte til hans Tale. Glæden vender atter tilbage i det glade Sind, Seier er dets Forventning, Seier i alle Stride, i alle Anfægtelser; thi at der kunde være Tale om Kamp, det lærte Erfaringen. Dog ved Troens Hjælp venter det Seier i dem alle; kun et Øieblik standser det sig selv: »det er for meget,« siger det, »det er umuligt, saa herligt kan Livet ikke være; hvor var der en Ungdom, der var saa riig i sin høieste Lykke, dette er jo mere end Ungdommens gladeste Haab.« — Ja vel er det mere end Ungdommens gladeste Haab, og dog er det saa, om end ikke ganske som Du mener det. Du taler om mange Seire, men Troen forventer kun een, eller rettere den forventer Seier. Hvis der var et Menneske, der havde hørt, at der var en Lære, der formaaede at skjænke Enhver det Fornødne, og han da vilde sige: det er jo umuligt —

alt det Fornødne for et Menneske, som nu for mig, alt det meget der er mig fornødent; da vilde den, der henviste ham til de hellige Skrifter, med Rette turde vidne om dem, at han deri vilde finde det Fornødne, og dog vilde den Søgende finde, at det ikke ganske forholdt sig som han havde formeent. Skriften siger: Eet er fornødent. Saaledes ogsaa med Troen, naar Du taler om mange Seire, da er Du ligesom den, der taler om, at Meget er fornødent. Kun Eet er fornødent, og Troen forventer Seier.

Men Seier forventer den, og derfor er den glad og freidig, og hvorledes skulde den ikke være det, da den forventer Seier! Dog jeg fornemmer en Stemme, som Du vel ogsaa kjender, min Tilhører. Den siger: »det er godt at høre paa, det er store Ord og velklingende Talemaader, men Livets Alvor lærer i Sandhed noget Andet.« Hvad lærte da Livets Alvor Dig, Du der taler saaledes? Ikke sandt, den lærte Dig, at Dine Ønsker ikke bleve opfyldte, at Dine Begjeringer ikke bleve mættede, at Dine Lyster ikke bleve adlydte, Dine Attraaer ikke tilfredsstillede. Dette lærte den Dig, alt Dette, hvorom vi slet ikke tale; og tillige lærte den Dig med svigefuld Mund at komme Menneskene til Hjælp, at suge Troen og Tilliden ud af deres Hjerter, og at gjøre dette i Alvorens hellige Navn. Hvorfor lærte den Dig dette? Kunde den ikke have lært Dig noget Andet? Naar tvende Mennesker lære forskjellige Ting af Livet, saa kan det komme deraf, at de opleve det Forskjellige, men det kan ogsaa komme deraf, at de selv vare forskjellige. Dersom tvende Børn bleve opdragne sammen og deeltoge altid i det Samme, saaledes, at naar det ene blev udmærket, blev det andet det ogsaa, naar det ene blev irettesat, blev det andet det ogsaa, naar det ene blev straffet, blev det andet det ogsaa, saa kunde de dog lære aldeles forskjellige Ting; thi det ene kunde lære, hver Gang det blev udmærket, ikke at blive stolt, hver Gang det blev irettesat, at ydmyge sig under Formaningen, hver Gang det blev straffet, at lade sig helbrede ved Lidelsen; det andet kunde lære, hver Gang det blev udmærket, at hovmode sig, hver Gang det blev irettesat, at forbittres, hver Gang det blev straffet, at samle hemmelig Vrede. Saaledes ogsaa med Dig. Dersom Du havde elsket Mennesker, da havde Livets Alvor maaskee lært Dig ikke at være høirøstet, men at forstumme, og naar Du laae i Havsnød og ikke saae Land, da i det mindste ikke at indvie Andre deri; den kunde maaskee have lært Dig at smile saa længe i det Mindste som Du troede, at Nogen i Din Mine søgte en

---

Eet er fornødent] Luc. 10, 42.

Forklaring, et Vidnesbyrd. Livet havde da maaskee forskaffet Dig den veemodige Glæde, at see det lykkes for Andre, der ikke vilde lykkes Dig; den Trøst, at Du havde gjort Dit dertil ved at qvæle det Angestens Skrig fra Dit Indre, der vilde forstyrre dem. Hvorfor lærte Du ikke dette? Da Du ikke lærte dette, saa kunne vi ikke agte paa Din Tale. Vi dømme Dig ikke, fordi Du tvivler; thi Tvivlen er en underfundig Lidenskab, og det kan vel være vanskeligt at rive sig ud af dens Snarer. Hvad vi fordre af den Tvivlende er, at han skal tie. Han fornam vel, at Tvivlen gjorde ham ikke lykkelig, hvorfor da betroe Andre, hvad der vil gjøre dem ligesaa ulykkelige. Og hvad vinder han ved denne Meddelelse? Han taber sig selv, og gjør Andre ulykkelige. Han taber sig selv, istedenfor, at han maaskee ved at tie havde fundet Hvile, idet han foretrak stille at bære sin eensomme Smerte for det at blive høirøstet, at blive vigtig i Menneskers Øine ved at beile med til den Ære og Udmærkelse, som saa Mange attraae, — at tvivle eller dog at have tvivlet. Tvivlen er en dyb og underfundig Lidenskab, men den, hvis Sjæl den ikke greb saa inderligt, at han blev stum, han tillyver sig blot denne Lidenskab; hvad han siger, er derfor ikke blot Usandhed i og for sig, men fremfor Alt i hans Mund. See derfor agte vi ham ikke.

Troens Forventning er da Seier. Den Tvivl, der kommer udenfra, forstyrrer den ikke; thi den beskæmmer sig selv ved at tale. Dog Tvivlen er trædsk, ad sine skjulte Veie sniger den sig om et Menneske, og naar Troen forventer Seier, da hvidsker den, at denne Forventning er en Skuffelse. »En Forventning, hvilken man ikke bestemmer Tid og Sted, er kun en Skuffelse; saaledes kan man altid blive ved at vente; en saadan Forventning er en Kreds, i hvilken Sjælen er tryllet ind, hvoraf den ikke kan slippe ud.« Vistnok er Sjælen i Troens Forventning hindret fra ligesom at falde ud fra sig selv i det Mangfoldige; den bliver i sig selv; men det var vel det største Onde, der kunde vederfares et Menneske, om den slap ud af dette Kredsløb. Deraf følger dog ingenlunde, at Troens Forventning er en Skuffelse. Ja den, der forventer noget Enkelt, hans Forventning kan blive skuffet, men saaledes gaaer det ikke den Troende. Naar Verden begynder sin skarpe Prøvelse, naar Livets Storme knække Ungdommens frodige Forventning, naar Tilværelsen, der syntes saa kjærlig og mild, forvandler sig til en ubarmhjertig Eiermand, der fordrer Alt tilbage, Alt, hvad den gav saaledes, at den kan tage det, da seer den Troende vel med Veemod og Smerte paa sig og paa Livet, men han siger dog: der er en Forventning, som al Verden ikke kan

tage fra mig, det er Troens Forventning, og denne er Seier. Jeg er ikke skuffet; thi hvad Verden syntes at love mig, det har jeg dog ikke troet, at den skulde holde; min Forventning var ikke til Verden, men til Gud. Denne Forventning er ikke skuffet; selv i dette Øieblik fornemmer jeg dens Seier herligere og gladere end alle Tabenes Smerte. Tabte jeg denne Forventning, da var Alt tabt. Endnu har jeg seiret, seiret ved min Forventning, og min Forventning er Seier.

Var det ikke saaledes Tilfælde i Livet? Dersom der var et Menneske, til hvem Du følte Dig saa stærkt hendragen, at Du turde sige: jeg troer ham, ikke sandt, naar da Alt gik efter Ønske, eller om ikke ganske efter Ønske dog saaledes, at Du let kunde bringe det i Overeensstemmelse med Dine Forestillinger, da troede Du ham saaledes, som ogsaa Andre troede ham; men naar det Uforklarlige skete, det Ubegribelige, da faldt de Andre fra, eller rettere (lader os ikke forvirre Sproget) da vise de, at de aldrig havde troet ham. Ikke saaledes Du. Du fornam, at det ikke var paa den Omstændighed, Du havde begrundet Din Tro, at Du kunde forklare, hvad der skete; thi da var den jo begrundet paa Din Indsigt, og langtfra at være Hengivelse, snarere Selvtillid. Du syntes, at det vilde være en Skjendsel for Dig om Du slap den; thi som Du havde formeent, at disse Ord i Din Mund: jeg troer ham, havde noget Andet at betyde end naar de Andre sagde dem, saaledes følte Du, at Forandringen umuligen kunde bringe Dig til at gjøre det Samme som de Andre, medmindre Din Tro oprindelig ikke havde havt mere at betyde. Du vedblev da at troe. Dog gjorde Du maaskee urigtigt deri; ikke i at troe, ikke i at troe saaledes, men i at troe et Menneske saaledes. Maaskee var det Uforklarlige let forklaret; maaskee var der en sørgelig Vished, der vidnede saa stærkt, at Din Tro kun blev en skjøn Indbildning, Du hellere burde opgive. Vi vide det ikke. Dog dette vide vi, at hvis Du over denne Tro glemte, at der var en høiere Tro, da var den, trods sin Skjønhed, dog kun til Din Fortabelse. Dersom Du derimod troede Gud, hvorledes skulde da Din Tro nogensinde blive forvandlet til en skjøn Indbildning, Du hellere maatte opgive? Skulde han da kunne forandres, hos hvem der ikke er Forandring eller Skygge af Omskiftelse? Skulde han ikke være trofast, ved hvem ethvert Menneske, der er det, er trofast; han ikke uden Svig, ved hvem Du selv havde Troen? skulde der

---

Forandring eller Skygge osv.] Jac. 1, 17.

nogensinde komme en Forklaring, der kunde forklare Andet, end at han er sanddru og holder sine Løfter? og dog see vi, at Menneskene glemme dette.

Naar Alt lykkes for dem, naar de see gode Dage, naar de paa en underlig Maade føle sig i Forstaaelse med Alt omkring dem, da troe de, i deres Glæde glemme de vel ikke altid at takke Gud; thi ethvert Menneske vil gjerne være taknemligt for det Gode, han modtager, men ethvert Menneskes Hjerte er ogsaa svagt nok til saa gjerne selv at ville bestemme, hvad der er det Gode. Naar Alt forandrer sig, naar Sorgen afløser Glæden, da falde de fra, da tabe de Troen, eller rettere, thi lader os ikke forvirre Sproget, da vise de, at de aldrig have havt den. Saaledes gjorde Du ikke, min Tilhører. Naar Du greb Dig selv i at være bleven forandret derved, at Alt blev forandret om Dig, da sagde Du: »jeg tilstaaer, nu indseer jeg, at hvad jeg kaldte min Tro var kun en Indbildning. Hvad der er det Høieste et Menneske kan gjøre i sit Forhold til et andet, at troe ham, hvad der er endnu høiere og skjønnere, saligere end at Sproget kan beskrive det — at troe Gud, det har jeg formastelig indbildt mig selv at gjøre; til al min øvrige Glæde har jeg ogsaa føiet denne; og dog var min Tro, som jeg nu seer, kun en flygtig Rørelse, et Gjenskin af min jordiske Lykke; men jeg vil ikke opbygge mig selv ved formastelig og meningsløs Tale, ikke sige, at jeg har tabt Troen, ikke skyde Skylden paa Verden eller paa Mennesker, eller vel endog anklage Gud.« Saaledes søgte Du, min Tilhører, at standse Dig selv, naar Du vilde løbe vild i Sorgen; Du forhærdede ikke Dit Sind, Du var ikke taabelig nok til at ville indbilde Dig, at hvis det Enkelte ikke var skeet, da havde Du bevaret Troen, eller ussel nok til at ville søge Fælledsskab med denne Viisdom. See derfor vandt Du, om end langsomt, atter hen til Troens Forventning. Naar da Alt mislykkedes for Dig, naar hvad Du langsomt opbyggede, i et Øieblik henveiredes, og Du atter med Møie maatte begynde forfra; naar Din Arm var mat, Din Gang skjælvende, da holdt Du dog fast ved Troens Forventning, hvilken er Seier. Forkyndte Du det end ikke for Andre, at de ikke skulle spotte Dig, fordi Du i al Din Elendighed endnu ventede Seier, i Dit inderste Hjerte gjemte Du dog Din Forventning. »De glade Dage kunne vel forskjønne min Tro, sagde Du, jeg smykker den da med Glædens Krandse, men bevise den kan de ikke; de tunge Tider kunne vel bringe Taarer i Øiet og Sorg i Sindet, men berøve mig Troen kunne de dog ikke.« Og om end Modgangen ikke ophørte, saa blev Din Sjæl mild. »Det er dog skjønt,« sagde Du, »at Gud saaledes ikke vil

vise sig for mig i de synlige Ting; vi skilles ad for dog atter at mødes; jeg kunde dog ikke ønske altid at være et Barn, der hver Dag fordrer Beviser, Tegn og underlige Gjerninger. Vedblev jeg at være et Barn, da kunde jeg dog ikke elske af al min Magt og af min hele Sjæl. Nu ere vi skilte ad, vi sees ikke dagligt, kun hemmeligt mødes vi i den troende Forventnings seierrige Øieblik.

Troens Forventning er da Seier, og denne Forventning kan ikke skuffes uden derved, at man skuffer sig selv ved at berøve sig Forventningen saaledes som den, der daarligt formeente, at han havde tabt Troen, eller daarligt formeente, at noget Enkelt havde frataget ham den, eller søgte at bedaare sig selv i den Forestilling, at der var noget Enkelt, der havde Magt til at berøve et Menneske Troen, fandt Tilfredshed i den forfængelige Tanke, at dette netop havde rammet ham, Glæde i at ængste Andre ved den Forsikkring, at der var noget Saadant til, der drev sin Spot med det Ædleste i et Menneske, og som bemyndigede den, der blev forsøgt deri, til at drive sin Spot med Andre.

Dog siger maaskee Een og Anden: denne Tale er vel sammenhængende og i Overeensstemmelse med sig selv; men man kommer ved den ikke videre og forsaavidt er den dog en daarlig og intetsigende Tale. — Man kommer ikke videre. Skulde da et Menneske kunne ønske at komme videre end til at seire, saa maatte han jo tabe Seiren? Skulde det være saa daarligt og intetsigende, at et Menneske ret blev sig bevidst, om han havde Troen eller ikke? Men naar jeg siger: jeg troer, da kan det kun altfor ofte være dunkelt for mig, hvad jeg dermed betegner. Maaskee tager jeg feil, maaskee danner jeg mig kun en Forestilling om det Tilkommende, maaskee ønsker, haaber jeg, maaskee længes jeg efter Noget, attraaer, begjerer, maaskee er jeg forvisset om det Tilkommende, og idet jeg gjør dette, kan det forekomme mig, at jeg troer, uagtet jeg dog ikke gjør det. Naar jeg derimod forelægger mig selv det Spørgsmaal: forventer Du Seier, da bliver enhver Uklarhed vanskeligere; da indseer jeg, at ikke blot den ikke troer, der aldeles Intet forventer, men ogsaa den, der forventer noget Enkelt, eller begrunder sin Forventning paa noget Enkelt. Og skulde dette ikke være af Vigtighed, da jo først den, der er bleven færdig med det Tilkommende, kan være heel og udeelt i det Nærværende; men færdig med det Tilkommende bliver man kun derved, at man beseirer det, men dette gjør Troen netop, thi dens Forventning er Seier. Hver Gang jeg da griber min Sjæl i ikke at forvente Seier, da veed jeg, at jeg ikke troer; naar jeg veed det, da veed jeg ogsaa hvad jeg har at gjøre; thi er det end

ngenlunde en let Sag at troe, den første Betingelse for at jeg kan komme dertil er dog den, at jeg bliver mig bevidst, om jeg gjør det eller ikke. Derfor fare vi saa ofte vild, fordi vi søge en Forvisning for vor Forventning, istedenfor Troens Forvisning om, at vi troe. Den Troende fordrer intet Beviis for sin Forventning; »thi,« siger han »dersom jeg skulde antage Noget for at være det, da vilde det, idet det beviste min Forventning, tillige modbevise den. Ikke er min Sjæl følesløs for det Enkeltes Glæde eller Smerte, men Gud være lovet, saaledes er det ikke, at det Enkelte kan bevise eller modbevise Troens Forventning. Gud være lovet! Tiden kan hverken bevise eller modbevise den; thi Troen forventer en Evighed. Og idag paa Aarets første Dag, da Tanken om det Tilkommende paanøder sig mig, da vil jeg ikke matte min Sjæl ved mangehaande Forventning, ikke adsplitte den i mangfoldige Forestillinger; jeg vil samle den i sig selv, og sund og glad, om muligt, gaae det Tilkommende imøde. Det bringe, hvad det skal og maa bringe; mangen Forventning blive skuffet, mangen opfyldt, saa vil det vel komme, det har Erfaringen lært mig; men der er en Forventning, som ikke skal blive skuffet, det har Erfaringen ikke lært mig, men heller aldrig havt Myndighed til at benegte, det er Troens Forventning, og denne er Seier.

Der er et lidet Ord, Menighederne tilstrækkelig bekjendt, om end ikke altid paaagtet af dem, lille og ubetydeligt som det synes og dog saa indholdsrigt, stille og dog saa bevæget, roligt og dog saa længselsfuldt. Det er det Ord: omsider; thi saaledes ende jo flere af de hellige Collecter, der forelæses i Kirkerne: »og saa omsider vorde salige.« Den Ældre iblandt os, der staaer ved Maalet næsten, han skuer i Tanken hen over den tilbagelagte Vei, han erindrer Begivenhedernes Gang, de afblegede Skikkelser blive atter levende, han overvældes af det Oplevedes mangfoldige Indhold, han er træt og siger: og saa omsider vorde salig. Den Yngre, der endnu staaer ved Veiens Begyndelse, han skuer i Tanken ud over den lange Bane, i Tanken oplever han, hvad der skal komme: de smertelige Afsavn, de stille Bekymringer, de veemodige Længsler, de bange Anfægtelser; han er træt i Tanken, og siger: og saa omsider vorde salig. Ja det var vel en stor Gave, om et Menneske retteligen kunde bruge dette Ord; dog dette lærer intet Menneske af det andet, men hvert især kun af og ved Gud. Derfor ville vi befale Dig, Fader i Himlene! vort Sind og vor Tanke, at vor Sjæl aldrig maatte fængsles saaledes af Livets Glæder eller af dets Sorger,

at den glemte dette løsende Ord; men at det heller ikke for ofte maatte være Utaalmodighed og indre Uro, der bragte det over vore Læber, saa at, naar dette Ord som en trofast Ven har ledsaget os i Livets mange Forhold, lempet sig efter os, uden dog at blive sig selv utro, har været vor Trøst, vort Haab, vor Glæde, vor Jubel; har lydt for os høit og begeistrende, sagte og nynnende; har talt til os formanende og paamindende, opmuntrende og vinkende, vor Sjæl i sin sidste Time maatte paa dette Ord ligesom bæres bort fra Verden derhen, hvor vi skulle fatte dets fulde Betydning, saaledes som det er den samme Gud, der, efter ved sin Haand at have ført os gjennem Verden, drager denne tilbage, aabner sin Favn for deri at modtage den længselsfulde Sjæl. Amen! —

AL GOD OG AL FULDKOMMEN GAVE
ER OVENFRA.

Bøn.

Af Din Haand, o Gud! ville vi modtage Alt; Du udstrækker den, Din vældige Haand og griber de Vise i deres Daarskab; Du oplader den, Din milde Haand og mætter Alt, hvad som lever, med Velsignelse. Og synes det end, at Din Arm bliver kortere, da forøge Du vor Tro og vor Tillid, at vi dog maatte holde Dig fast; og synes det stundom, at Du drager Din Haand fra os, o! da vide vi jo, at det kun er saa, fordi Du lukker den, at Du kun lukker den for at gjemme desto overflødigere Velsignelse i den, at Du kun lukker den for atter at oplade den og mætte Alt, hvad som lever med Velsignelse. Amen.

Epistelen skriver St. Jacob Apostel 1 Cap. 17—22 V.

Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra, og kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvilken er ikke Forandring eller Skygge af Omskiftelse. 18. Efter sit Raad fødte han os formedelst Sandheds Ord, at vi skulde være en Førstegrøde af hans Skabninger. 19. Derfor, mine elskelige Brødre, være hvert Menneske snar til at høre, langsom til at tale, langsom til Vrede; 20. thi en Mands Vrede udretter ikke det, som er ret for Gud. 21. Derfor aflægger al Skidenhed og al Levning af Ondskab, og med Sagtmodighed annammer Ordet, som er indplantet i Eder, og som er mægtigt til at giøre Eders Siele salige.

»Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra og kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvilken er ikke Forandring eller Skygge af Omskiftelse.« Disse Ord ere saa skjønne, saa tiltalende, saa bevægende, at det visselig ikke var Ordenes Skyld, om de ingen Indgang fandt i den Hørendes Øre, ingen Gjenlyd i hans Hjerte. De ere af en Herrens Apostel, og forsaavidt vi ikke selv dybere have fornummet deres Betydning, tør vi dog fortrøste os til, at de ikke ere en løs og ledig Tale, ikke et ziirligt Udtryk for en luftig Tanke, men at de ere trofaste og usvigelige, forsøgte og prøvede som den Apostels Liv var det, der nedskrev dem. De ere sagte ikke leilighedsviis, men med særligt Eftertryk, ikke i Forbigaaende, men ledsagede af en indtrængende Formaning: Farer ikke vild, mine elskelige Brødre (V. 16); vi tør da sætte vor Lid til, at de ikke blot have Kraft til at opløfte Sjælen, men ogsaa Styrke til at bære den, de Ord, der bare en Apostel gjennem et stormfuldt Liv. De ere ikke sagte uden Forbindelse med andre Ord; det er for at advare mod den forfærdelige Vildfarelse, at Gud skulde friste et Menneske, for at advare mod den Hjertets Bedaarelse, der vil friste Gud, at Apostelen siger: Farer ikke vild, mine elskelige Brødre; vi tør da være forvissede om, at Ordet ogsaa er mægtigt til at forklare Bedaarelsen, mægtigt til at standse den vildfarende Tanke.

»Al god og al fuldkommen Gave er ovenfra og kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvilken er ikke Forandring eller Skygge af Omskiftelse.« Disse Ord ere atter og atter blevne gjentagne i Verden, og dog leve Mange hen, som havde de aldrig hørt dem, og det vilde maaskee have virket forstyrrende paa dem, naar de havde gjort det. Sorgløse gaae de hen ad Veien, en venlig Skjæbne gjør dem Alt saa let, ethvert Ønske opfyldes, ethvert deres Foretagende har Fremgang. Uden at vide hvorledes, ere de midt i Livets Bevægelse, et Leed i Kjeden, der knytter en Fortid til en Eftertid; ubekymrede om, hvorledes det gaaer til, bæres de hen paa Samtidens Bølge. Hvilende i den Naturlov, der lader et Menneskeliv udvikle sig i Verden, som den breder Blomsterteppet over Jorden, henleve de glade og tilfredse i Livets Vexel, ønske intet Øieblik at løsrive sig fra denne, give redelig Enhver Sit: den Taknemmelighed, hvem de tilskrive de gode

Gaver, yde den Hjælp, som de mene har det Behov, saaledes som de mene, denne er ham tjenlig. At der er gode og fuldkomne Gaver til, det vide de vel, de vide ogsaa, hvorfra disse komme; thi Jorden giver sin Grøde og Himlen giver tidlig og sildig Regn, og Slægt og Venner tænke til det bedste for dem, og deres Planer, vise og forstandige, have Fremgang, som naturligt er, da de ere vise og forstandige. For dem har Livet ingen Gaade, og dog er deres Liv en Gaade, en Drøm, og Apostelens alvorlige Formaning: Farer ikke vild, standser dem ikke, de have ingen Tid til at agte paa den, ei heller paa Ordene, og hvad bekymrer det ogsaa Bølgen, hvorfra den kommer eller hvor den farer hen? Eller om Enkelte af dem, besindende sig paa noget Høiere, agtede paa Apostelens Ord, da vare de snart færdige med dem. De lode deres Tanke et Øieblik beskæftige sig med dem, og da sagde de: »nu have vi forstaaet dem, bringer nu nye Tanker, som vi ikke have forstaaet.« De havde jo heller ei Uret; thi Apostelens Ord ere ikke vanskelige, og dog beviste de derved, at de, efter at have forstaaet dem, ønskede at forlade dem, at de ikke havde forstaaet dem.

»Al god og al fuldkommen Gave er ovenfra, og kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvilken er ikke Forandring eller Skygge af Omskiftelse.« Disse Ord ere saa husvalende og lindrende, og dog hvor Mange vare de, der ret forstode at suge Trøstens rige Næring af dem, ret forstode at tilegne sig denne! De Bekymrede, de hvem Livet ikke tillod at ældes og døe som Børn, hvem det ikke diede ved Medgangs Melk, men som tidlig bleve vendte fra; de Sørgende, hvis Tanke søgte at trænge gjennem det Vexlende til det Blivende, de fornam Apostelens Ord og agtede paa dem. Jo mere de formaaede at sænke deres Sjæl i dem, at glemme Alt over dem, desto mere følte de sig styrkede og tillidsfulde. Dog viste det sig snart, at denne Styrke var en Skuffelse; hvor megen Tillid de end vandt, de vandt dog ikke Kraft til at gjennemtrænge Livet, snart søgte igjen det bekymrede Sind og den raadvilde Tanke hen til hiin rige Trøst, snart fornam de igjen Modsigelsen. Tilsidst forekom det dem maaskee, at disse Ord næsten vare farlige for deres Fred, de vakte en Tillid i dem, som bestandig blev skuffet, de gave dem Vinger,

---

tidlig og sildig Regn] Jac. 5, 7.

som vel kunde hæve dem til Gud, men ikke hjælpe dem i deres Gang gjennem Livet; de negtede ikke Ordenes uudtømmelige Trøst, men de frygtede den næsten, om de end priste den. Hvis et Menneske eiede et herligt Smykke, og der kom ingen Tid, da han vilde negte, at det var herligt, saa tog han det vel af og til frem, glædede sig derover, men snart sagde han: til daglig Brug kan jeg dog ikke pryde mig dermed, og den festlige Anledning, ved hvilken det ret skulde faae sin Betydning, den venter jeg forgjeves paa. Saa vilde han vel lægge Smykket til en Side og med Veemod tænke paa, at han eiede et saadant Smykke og at Livet ikke forundte ham Leilighed til ret med Glæde at tage det frem.

Saa sadde de da hen i stille Sorg, de forhærdede sig ikke mod hine Ords Trøst, de vare ydmyge nok til at bekjende, at Livet er en mørk Tale, og som de, i deres Tanker, vare snare til at høre, hvis der skulde lyde et forklarende Ord, saa vare de og langsomme til at tale, langsomme til Vrede. De formastede sig ikke til at bortkaste Ordene, kun at den beleilige Stund maatte komme. Kom denne, da vare de frelste, det var deres Mening; og det maa skee, sagde Du, m. T. Eller er der da kun en Aand, som vidner i Himmelen, men ingen Aand, som vidner paa Jorden! Veed kun Himlen, og den Aand, som flygter bort fra Jorden, at Gud er god; veed Jordlivet Intet derom! Er der ingen Sammenklang mellem hvad der skeer i Himmelen og hvad der skeer paa Jorden! Er der Glæde i Himlene, paa Jorden kun Sorg, eller dog kun Efterretningen om, at der er Glæde i Himmelen! Tager Gud i Himlene de gode Gaver frem, og gjemmer dem til os i Himlene, at vi eengang skulde modtage dem hisset! Saaledes talte Du maaskee i Dit Hjertes Forvildelse. Du fordrede ikke, at der for Din Skyld skulde skee Tegn og underlige Gjerninger, Du fordrede ikke barnagtigt, at ethvert Dit Ønske skulde opfyldes, kun et Vidnesbyrd bad Du om aarle og silde; thi Din bekymrede Sjæl gjemte et Ønske. Blev dette opfyldt, da var Alt vel, da skulde Din Tak og Din Priis være evindelig, da var den festlige Anledning kommen, da vilde Du af Dit ganske Hjerte give Ordet Vidnesbyrd, at al god og al fuldkommen Gave kommer ned herovenfra. Men see det negtedes Dig; og Din Sjæl blev urolig, omtumlet af Ønskets Lidenskab; den blev ikke trodsig og vild, Du afkastede ikke utaalmodigen Ydmyghedens Ledebaand, Du havde ikke glemt, at Du er paa Jorden og Gud er i Himlene. Med ydmyge Bønner, med

---

en Aand, som vidner osv.] smlgn. 1. Joh. 5, 7—8.

brændende Begjering søgte Du ligesom at friste Gud: Dette Ønske er for mig saa vigtigt; min Glæde, min Fred, min Fremtid, Alt afhænger deraf, for mig er det saa saare vigtigt, for Gud er det saa let; thi han er jo almægtig. Men det blev ikke opfyldt. Forgjeves søgte Du Ro; Du lod Intet uforsøgt i Din ufrugtbare Rastløshed; Du besteeg Ahnelsens svimlende Tinde, for at speide, om der ikke skulde vise sig en Mulighed. Troede Du at øine en saadan, da var Du flux til Rede med Bønner, at Du ved disses Hjælp af det Tilsyneladende kunde skabe det Virkelige. Dog det var et Blendværk. Du steeg ned igjen, Du overgav Dig til Sorgens bedøvende Mathed, at Tiden maatte gaae, saa kom det dog vel; og det blev Morgen og det blev Aften, men den Dag, Du ønskede, oprandt ikke. Og dog gjorde Du jo Alt, Du bad aarle og silde, inderligere og inderligere, mere og mere fristende. Ak! og dog skete det ikke. Og Du gjorde Afkald derpaa, Du vilde beskikke Din Sjæl til Taalmodighed, Du vilde vente i stille Forlængsel, naar Du blot kunde vinde en Vished om, at Evigheden vilde bringe Dig Dit Ønske, bringe Dig, hvad der var Dit Øies Lyst og Dit Hjertes Begjering. Ak! ogsaa denne Vished negtedes Dig. Men naar da de travle Tanker havde arbeidet sig trætte, naar de frugtesløse Ønsker havde udmattet Din Sjæl, da var maaskee Dit Væsen blevet stillere, da havde maaskee Dit Sind, skjult og ubemærket, udviklet i sig den Sagtmodighed, der annammer Ordet, som var indplantet i Dig, og som formaaede at gjøre Din Sjæl salig, at al god, og al fuldkommen Gave kommer ned herovenfra. Da bekjendte Du vel i al Ydmyghed, at Gud visselig ikke bedrog Dig, da Han modtog Dine jordiske Ønsker og daarlige Begjeringer, byttede dem for Dig og gav Dig isteden himmelsk Trøst og hellige Tanker; at han ikke forfordelte Dig, da han negtede Dig et Ønske, men til Vederlag skabte denne Tro i Dit Hjerte, da han istedenfor et Ønske, der om det end formaaede Alt, i det Høieste var istand til at give Dig den ganske Verden, skjænkede Dig en Tro, ved hvilken Du vandt Gud og overvandt den ganske Verden. Da erkjendte Du med ydmyg Glæde, at Gud endnu var den almægtige Himlens og Jordens Skaber, der ikke blot havde skabt Verden af Intet, men gjort det endnu Vidunderligere, af Dit utaalmodige og ustadige Hjerte skabt en stille Aands uforkrænkelige Væsen. Da tilstod Du beskæmmet, at det var godt, saa saare godt for Dig, at Gud ikke lader sig friste,

---

overvandt den ganske Verden] smlgn. 1. Joh. 5,4. en stille Aands uforkrænkelige Væsen] 1. Pet. 3,4.

da fattede Du Apostelens Formaning, og hvorfor den knytter sig til den Vildfarelse, at ville friste Gud. Da indsaae Du, hvor daarlig Din Adfærd var. Du vilde, at Guds Forestillinger om hvad der var Dig tjenligt, skulde være Dine Forestillinger, men tillige vilde Du, at han skulde være den almægtige Himlens og Jordens Skaber, at han ret kunde opfylde Dit Ønske. Og dog, hvis han skulde dele Dine Forestillinger, da maatte han ophøre at være den almægtige Fader. Du vilde i Din barnagtige Utaalmodighed ligesom forvanske Guds evige Væsen, og Du var forblindet nok til at bedaare Dig selv, som om Du var hjulpen, hvis Gud i Himmelen ikke bedre vidste, hvad der var Dig tjenligt end Du selv, som om Du ikke engang med Forfærdelse vilde opdage, at Du havde ønsket, hvad intet Menneske vilde formaae at bære, hvis det skete. Thi lader os et Øieblik tale daarligen og paa menneskelig Viis. Hvis der var et Menneske, til hvem Du ret havde Tillid, fordi Du troede han vilde Dit Vel; men Du havde en Forestilling, om hvad der var Dig tjenligt, han en anden, ikke sandt? da vilde Du søge at overbevise ham, Du vilde maaskee bede og besværge ham, at opfylde Dit Ønske; men naar han vedblev at negte Dig det, da vilde Du ophøre at bede ham, Du vilde sige: dersom jeg nu ved mine Bønner bevægede ham til at gjøre, hvad han ikke ansaae for rigtigt, da var jo det endnu forfærdeligere skeet, at jeg havde været svag nok til at gjøre ham ligesaa svag, da havde jeg først tabt ham og min Tillid til ham, om jeg end i Beruselsens Øieblik havde kaldet hans Svaghed Kjærlighed.

Eller det var maaskee ikke Tilfældet med Dig; Du var maaskee bleven for gammel til at nære barnlige Forestillinger om Gud, for moden til at tænke menneskeligt om ham; Du vilde maaskee bevæge ham ved Din Trods. At Livet var en mørk Tale det tilstod Du vel, men Du var ikke efter Apostelens Formaning snar til at høre, om der ikke skulde lyde et forklarende Ord, Du var mod hans Formaning hurtig til Vrede. Er Livet en mørk Tale, nu saa lad den være det, Du skulde ikke bekymre Dig om Forklaringen — og Dit Hjerte blev forhærdet. Dit Ydre var maaskee roligt, maaskee venligt, Din Tale endog velvillig, men inderst inde i Tankernes lønlige Værksted der sagde Du, Nei, Du sagde det ikke, men der hørte Du en Stemme, der sagde: Gud frister et Menneske. Og Fortvivlelsens Kulde isnede Din Aand, og dens Død rugede over Dit Hjerte. Rørte da stundom Livet sig igjen i Dit Indre, da

---

daarligen og paa menneskelig Viis] smlgn. 2. Cor. 11, 21, Rom. 3, 5.

rasede der vilde Røster, Røster som ikke tilhørte Dig, men som dog lød fra Dit Indre. Thi hvorfor var Din Klage saa hæftig, hvorfor Dit Skrig saa gjennemtrængende, hvorfor selv Din Bøn saa udæskende? Eller var det ikke, fordi Du troede, at Dine Lidelser vare saa store, Dine Sorger saa sønderknusende, og som en Følge deraf Din Klage saa retfærdig, Din Stemme saa mægtig, at den maatte gjennemlyde Himlene og kalde Gud frem af hans forborgne Dybder, hvor han som det syntes Dig, sad rolig og ligegyldig uden at agte paa Verden og dens Skjæbner? Men Himlen lukker sig for slig formastelig Tale, og der staaer skrevet, Gud fristes og ikke af Nogen. Afmægtig var Din Tale, afmægtig som Din Tanke, som Din Arm var afmægtig; og Himlen hørte ikke Din Bøn; men naar Du da ydmygede Dig under Guds vældige Haand og sønderknuset i Aanden sukkede: min Gud, min Gud stor er min Synd, større end at den kan tilgives, da aabnede Himlene sig atter, da saae Gud, som en Prophet skriver, ud af sit Vindue ned til Dig og sagde: endnu en liden Stund; endnu en liden Stund og jeg vil fornye Jordens Skikkelse — og see Din Skikkelse blev fornyet, og Guds forbarmende Naade havde i Dit ufrugtbare Sind fremelsket den Sagtmodighed, der annammer Ordet. Da bekjendte Du ydmygt for Gud, at Gud frister Ingen, men at Enhver fristes, naar han lokkes og drages af sine egne Begjerligheder, saaledes som Du fristedes af stolte og hovmodige og trodsige Tanker. Da forfærdedes Du ved Din Forvildelse, at den Tanke, at Gud frister et Menneske, skulde gjøre Livet forklaret; thi da Livet var blevet Dig en mørk Tale, da lyttede Du jo til denne Forklaring, der som Du maatte tilstaae det, netop gjorde Alt uforklarligt. Da bekjendte Du ydmygt og beskæmmet, at det var godt, at Gud ikke lader sig friste, at han var den almægtige Gud, der kan knuse enhver formastelig Tanke, at Du ikke i Din Fortvivlelse skulde have fundet en Forklaring af Livets mørke Tale, som intet Menneske var istand til at fastholde.

»Al god og al fuldkommen Gave er ovenfra og kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvem der ikke er Forandring eller Skygge af Omskiftelse.« Disse Ord ere saa fattelige, saa eenfoldige, og dog hvor Mange vare de, der ret forstode dem, ret forstode, at de vare en Skuemønt, der er

---

Guds vældige Haand] 1. Pet. 5, 6.

herligere end alle Verdens Skatte, men ogsaa en Skillemønt, der er brugelig i Livets daglige Forhold.

»Al god og al fuldkommen Gave er fra Gud«. Apostelen bruger tvende Udtryk. »Al god Gave« siger han og betegner derved Gavens inderste Væsen, at den er den sunde og velsignede Frugt, der i sig ingen usund og skadelig Tilsætning skjuler. «Al fuldkommen Gave« siger Apostelen og betegner derved det nærmere Forhold, i hvilket den gode Gave under Guds Bistand træder til det enkelte Menneske, der modtager den, at det i og for sig Gode ikke bliver ham til Skade og Fortabelse. Til disse tvende Udtryk svare tvende andre. »Gaven er ovenfra og kommer ned fra Lysenes Fader.« »Den er ovenfra« siger Apostelen og vender derved den Troendes Tanke op ad mod Himlen, hvor jo alt Godt har hjemme, den Velsignelse, der mætter Munden, og den, der mætter Hjertet, op ad til Himlen, hvorfra de gode Aander udgaae til Menneskenes Frelse, op ad til Himmelen, hvorfra de gode Forsætter vende tilbage som himmelske Gaver. »Fra Lysenes Fader« siger Apostelen og betegner derved, at Gud med sin evige Klarhed gjennemtrænger Alt, at han forstaaer Menneskenes Tanker langtfra og kjender grant alle deres Veie; at hans evige Kjærlighed iler forud og bereder Alt, og saaledes gjør »den gode Gave« til en »fuldkommen Gave.« Thi Gud i Himlene er ikke som et Menneske, der, hvis han havde en god Gave at give, dog gav den hen i Mørke og som paa det Uvisse, vel glad, fordi det var en god Gave, og han en glad Giver, men ogsaa sørgmodig, fordi han ikke vidste, om den virkelig blev til Gavn for den Anden eller ikke. »Al god og al fuldkommen Gave« siger Apostelen; »al« hvad vil dette sige? Betegner Apostelen derved, at Himmelens vidtudstrakte Befæstning er et stort Forraadskammer, og at dog Alt, hvad Himlen rummer, er gode Gaver, betegner han, at Gud tager frem af dette rige Forraad og sender efter Tid og Leilighed nu og da, snart til Een snart til en Anden, til Een flere til en Anden færre, til en Enkelt slet ingen, men hvad han sender er godt og fuldkomment? Lader os agte paa de følgende Ord: »hos hvem der ikke er Forandring eller Skygge af Omskiftelse.« Hvis Apostelen havde villet udtrykke dette, da havde han vel i disse Ords Sted tilføiet: fra Kjærlighedens Gud, Barmhjertighedens og Trøstens Gud, de gode Gavers Giver, eller hvorledes han forøvrigt vilde have udtrykt det, bedre og fyndigere end vi formaae det; han vilde vel nærmest have formanet

---

forstaaer Menneskenes Tanker langtfra osv.] Ps. 139, 2–3.

de Troende til Taknemlighed efter Tid og Leilighed, eftersom de gode Gaver bleve dem tildeel. Dette gjør han ikke. Det han advarer mod, er den Vildfarelse, at Gud skulde friste et Menneske, den Vildfarelse, at Gud skulde lade sig friste; det, han indskærper, er, at Gud er den bestandige, der bliver den samme, medens Alt vexler; det, han formaner til, er at elske Gud saaledes, at vort Væsen maatte blive i Lighed med hans, at vi maatte vinde Gud i Bestandighed og frelse vor Sjæl i Taalmodighed. Han siger da ved disse Ord Intet om de enkelte Gavers Beskaffenhed, men han taler om Guds evige Forhold til den Troende. Naar Glæden forklarer Livet, og Alt er lyst og klart, da advarer han mod denne Forklaring, og formaner at henføre dette til den Lysenes Fader, hos hvem der ikke er Forandring eller Skygge af Omskiftelse. Naar Sorgen lægger sin Skygge over vort Liv, naar Mismod omtaager vort Blik, naar Bekymringens Sky tager ham bort for vore Øine, da lyder Apostelens Formaning, at hos Gud er der ikke Skygge af Omskiftelse. Det Apostelen advarer mod er at forstyrre Guds salige Væsen ved Fristelsens Uro, som om hans Hjerte enten var blevet koldt, eller var blevet svagt; det, han indskærper, er, at som Guds almægtige Haand gjorde Alt godt, saa gjør han, Lysenes Fader, endnu bestandig, i ethvert Øieblik Alt godt, Alt til en god og fuldkommen Gave for hver den, der har Hjerte nok til at være ydmyg, Hjerte nok til at være tillidsfuld.

Dog Tvivlen er snedig og trædsk, ingenlunde høirøstet og trodsig, som den vel stundom forkyndes, den er beskeden og underfundig, ikke fræk og anmassende, og jo beskednere den er, desto farligere er den. Den negter ikke, at hine Ord ere skjønne, ikke at de ere trøsterige; hvis den gjorde dette, da vilde Hjertet oprøre sig mod den, den siger blot, at Ordene ere vanskelige, næsten gaadefulde. Den vil hjælpe det bekymrede Sind at forstaae den apostoliske Tale, at al god og al fuldkommen Gave er fra Gud. »Hvad vil dette sige? Hvad andet end at Alt, hvad der kommer fra Gud er en god og en fuldkommen Gave, og at Alt, hvad der er en god og en fuldkommen Gave er fra Gud.« Denne Forklaring er jo simpel og naturlig, og dog har Tvivlen underfundig skjult sig i den. Den vedbliver derfor: »for at altsaa et Menneske i sit Liv skal kunne have Fred i disse Ord, da maa han enten kunne bestemme, hvad det er, der kommer fra Gud, eller hvad der med Rette og i Sandhed kan kaldes en god og en fuldkommen Gave.

---

frelse vor Sjæl i Taalmodighed] smlgn. Luc. 21, 19.

Men hvorledes er dette muligt? Er da ethvert Menneskeliv en fortsat Kjede af Undergjerninger? Eller er det muligt for et Menneskes Forstand at bane sig en Vei gjennem den uoverskuelige Række af afledede Aarsager og Virkninger, at gjennemtrænge alt det Mellemliggende og saaledes finde Gud? Eller er det et Menneskes Forstand muligt med Vished at afgjøre hvad der for ham er en god og en fuldkommen Gave? Strander den ikke atter og atter herpaa? Hvor ofte har Menneskeheden, hvor ofte hvert enkelt Menneske oplevet den smertelige Erfaring, at det er en Daarskab, der ikke bliver ustraffet, at ville vove, hvad der blev negtet Mennesket?« Tvivlen var da færdig med sin Forklaring af Ordene, og tillige færdig med Ordene. Den havde forvandlet den apostoliske, myndige Tale til et Mundsveir, der gik fra Mund til Mund uden Fynd og Mening. Den var beskeden nok til ikke at forlange, at Ordene skulde udslettes og overgives til evig Glemsel, den fravristede Hjertet dem og overlod dem til Læberne.

Var det saaledes, m. T.? Skyldes hine Ord maaskee ikke en Herrens Apostel? Skyldes de maaskee hiin aandelige Hærskare under Himlen? Var det en Forbandelse, der hvilede over dem, at de skulde være husvilde i Verden og ikke finde Bolig i et Menneskes Hjerte; var det deres Bestemmelse at gjøre Menneskene raadvilde? Er det ikke muligt at standse hiin ængstende Bevægelse, i hvilken Tanken udmatter sig selv og dog aldrig kommer videre? Var det dog maaskee saa, at Gud frister et Menneske, om ikke paa anden Maade saa ved at forkynde et Ord, der blot forvirrer hans Tanke?

Apostelen Paulus siger: »al Guds Skabning er god, naar den modtages med Taknemlighed.« Det er nærmest for at advare mod en jordisk Kløgt, der vilde trælbinde de Troende i Cerimoniens Tjeneste, at Apostelen siger disse Ord. Hvad gjør imidlertid Apostelen? Han hæver den Troendes Sind over de jordiske og endelige Bekymringer, over verdslig Kløgt og Tvivl ved en gudelig Betragtning, at man altid bør takke Gud; thi den Taknemlighed, Apostelen taler om, kan jo ikke være en Taknemlighed, der skal vises af det ene Menneske mod det andet, og hine Vranglærere meente jo ogsaa, at de Troende ved at overtræde Cerimonien syndede mod Gud. Skulde ikke det samme gjelde om ethvert Menne-

---

aandelige Hærskare] Eph. 6, 12. Paulus siger] 1. Tim. 4, 4.
hine Vranglærere] hvorom Paulus taler 1. Tim. 4, 1—3.

skets Forhold til Gud, at al Gave er en god og en fuldkommen Gave, naar den modtages med Taknemlighed?

Ikke sandt, m. T., paa denne Maade fortolkede Du hine apostoliske Ord, og Du var ikke raadvild om, hvad der var en god og en fuldkommen Gave, eller om hvad der kom fra Gud; thi, sagde Du, al Gave er god, naar den modtages med Taknemlighed af Guds Haand og fra Gud kommer al god og al fuldkommen Gave. Du spurgte ikke ængsteligt, hvad er det, der kommer fra Gud, Du sagde glad og frimodig: det, hvorfor jeg takker Gud. Du bekymrede ikke Dit Sind med at overveie, hvad der var en god og en fuldkommen Gave; thi Du sagde tillidsfuld, det veed jeg den er, jeg takker Gud for, og derfor takker jeg ham for den. Du fortolkede det apostoliske Ord, idet Dit Hjerte udvidede sig, Du fordrede ikke at lære Meget af Livet, Du vilde kun lære Eet: altid at takke Gud, og derved lære at forstaae eet: at alle Ting tjene dem til Gode, som elske Gud.

Er da det apostoliske Ord, at al god og al fuldkommen Gave er ovenfra og kommer ned fra Lysenes Fader, er det en mørk og vanskelig Tale? Og hvis Du mener, at Du ikke kan forstaae det, tør Du da paastaae, at Du har villet forstaae det? Naar Du tvivlede, om hvad der kom fra Gud eller om hvad der var en god og en fuldkommen Gave, har Du da vovet Forsøget? Og naar Glædens lette Spil vinkede Dig, har Du takket Gud? Og naar Du var saa stærk, at det var som behøvede Du ingen Bistand, har Du da takket Gud? Og naar Din beskikkede Deel var liden, har Du da takket Gud? Og naar Din beskikkede Deel var Lidelser, har Du da takket Gud? Og naar Dit Ønske blev Dig negtet, har Du da takket Gud? Og naar Du selv maatte negte Dig Dit Ønske, har Du da takket Gud? Og naar Menneskene gjorde Dig Uret og krænkede Dig, har Du da takket Gud? Vi sige ikke, at Menneskenes Uret derved ophørte at være Uret, hvortil saadan usund og daarlig Tale! Om det var Uret, det afgjøre Du selv; men har Du henført Uretten og Krænkelsen til Gud, og ved Din Taksigelse modtaget den af hans Haand som en god og en fuldkommen Gave? Har Du gjort dette? Ja da har Du værdigen fortolket det apostoliske Ord, Gud til Ære, Dig til Frelse; thi det er skjønt, at et Menneske beder, og mangen Forjættelse er tilsagt den, der beder uden Aflad; men det er saligere altid at takke. Da har Du

---

alle Ting tjene dem til Gode —] Rom. 8, 28. beder uden Aflad] 1. Thes. 5, 17.

værdigen fortolket hiint apostoliske Ord, herligere end om alle Engle talte i glødende Tunger.

Dog hvo havde et saadant Mod, en saadan Tro, hvo elskede Gud saaledes? Hvo var den glade og standhaftige gudelige Stridsmand, der stod saa varagtig paa Post i Livet, at han aldrig indslumrede? Og hvis Du gjorde det, m. T., har Du da ikke dulgt det for Dig selv? Har Du da sagt til Dig selv: jeg forstaaer vel det apostoliske Ord, men jeg forstaaer tillige, at jeg er for feig, eller for stolt, eller for dorsk til rettelig at ville forstaae det? Har Du formanet Dig selv? Har Du betænkt, at ogsaa den Frygtagtige, om det end synes en haard Tale, at ogsaa den Frygtagtige har et svigefuldt Hjerte og er ingen oprigtig Elsker? Har Du betænkt, at ogsaa over den Forsagte gaaer der en Dom, men det ydmyge Hjerte kommer ikke til Dommen? Har Du betænkt, at ogsaa den Sørgmodige ikke elsker Gud af sit ganske Hjerte, men at den, der er glad i Gud, haver overvundet Verden? Har Du idetmindste vaaget over Dig selv? Har Du holdt det apostoliske Ord helligt? Har Du gjemt det i et reent og i et smukt Hjerte og for ingen Priis, for ingen Kløgts snedige Bestikkelse villet løskjøbe Dig fra den dybe Smerte, atter og atter at maatte tilstaae, at Du aldrig elskede som Du blev elsket? At Du var troløs, naar Gud var trofast; at Du var lunken, naar han var brændende; at han sendte gode Gaver, som Du forvendte Dig selv til Skade; at han spurgte til Dig, men Du vilde ikke svare; at han kaldte ad Dig, men Du vilde ikke høre; at han talte venligt til Dig, men Du overhørte det; at han talte alvorligt til Dig; men Du misforstod det; at han opfyldte Dit Ønske, og Du til Tak bragte nye Ønsker; at han opfyldte Dit Ønske, men Du havde ikke ønsket rigtigt, og Du var hurtig til Vrede. Har Du ret dybt følt det Sørgelige i, at Du for at betegne Dit Forhold til Gud, behøver saa mange Ord? Har Du saaledes idetmindste været oprigtig mod Dig selv og mod Din Gud i Dit Forhold til ham? Har Du ikke udsat Regnskabet, ikke hellere villet skamme Dig i Din Eensomhed? Har Du været snar til at udholde Regnskabets Smerte, har Du betænkt, at han har elsket Dig først? Har Du været hurtig til at dømme Dig selv, at han ikke skulde vedblive at elske Dig, medens Du var langsom til at elske igjen? Har Du gjort dette, da vil Du vel af og til vinde Mod til at takke, ogsaa da, naar hvad der skeer, er underligt for Dine Øine, Mod til at

---

troløs, naar Gud var trofast] smlgn. 2. Tim. 2, 13.

forstaae, at al god og al fuldkommen Gave er ovenfra, Mod til at forklare det i Kjærlighed, Tro til at annamme dette Mod; thi ogsaa det er jo en god og en fuldkommen Gave.

»Al god og al fuldkommen Gave er ovenfra og kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvem der ikke er Forandring eller Skygge af Omskiftelse.« Disse Ord ere saa helbredende, saa lægende, og dog hvor ofte forstod den angerfulde Sjæl ret at lade sig helbrede ved dem, hvor ofte forstod den deres dømmende Alvor, men ogsaa deres forbarmende Naade.

Eller, m. T., var der maaskee i Dit Liv ingen Anledning til at finde hine Ord vanskelige? Var Du altid tilfreds med Dig selv, saa tilfreds, at Du maaskee takkede Gud, at Du ikke var som andre Mennesker? Var Du maaskee bleven saa klog, at Du fattede den dybe Mening i den meningsløse Tale, at det var herligt ikke at være som andre Mennesker? . . . . Hvad var det da, der gjorde Dig dem vanskelige? Dersom et Menneske selv var en god og en fuldkommen Gave, dersom han blot forholdt sig modtagende og modtog Alt af Guds Haand, ja! hvorledes skulde han da kunne modtage Andet end gode og fuldkomne Gaver? Men da Du bøiede Dig under Menneskets almindelige Lod, da tilstod Du jo, at Du hverken var god eller fuldkommen, at Du ikke forholdt Dig blot modtagende, men at der med Alt, hvad Du modtog, foregik en Forvandling. Kan da det Lige forstaaes af Andet end af det Lige, kan det Gode blive godt i Andet end i det Gode; kan den sunde Føde bevare sin Sundhed i den syge Sjæl? Et Menneske forholder sig ikke reent modtagende, han er selv meddelende, og det blev vanskeligt for Dig at forstaae, hvorledes det Usunde, der kom fra Dig, kunde blive til andet end Skade for Andre. Vel forstod Du, at det var kun ved Taksigelse til Gud, at Alt for Dig blev en god og en fuldkommen Gave, Du holdt det fast, at paa samme Maade maatte det andet Menneske ogsaa tilegne sig Alt; men var da selv den Kjærlighed, der fødte Taksigelsen, var den reen, forvandlede den ikke det Modtagne? Kan da et Menneske gjøre mere end at elske? Har Tanken og Sproget noget høiere Udtryk for det at elske end det altid at takke? Ingenlunde, den har et lavere, et ydmygere; thi selv Den, der altid vil takke, elsker dog efter sin Fuldkommenhed, og Gud kan et Menneske i Sandhed kun elske, naar han elsker ham efter sin Ufuldkommenhed. Hvilken er denne Kjærlighed? det er Angerens, der er skjønnere end al anden Kjær-

lighed; thi i den elsker Du Gud! trofastere og inderligere, end al anden Kjærlighed; thi i Angeren er det Gud, der elsker Dig. I Angeren modtager Du Alt af Gud, selv Taksigelsen, som Du bringer ham, saa at selv denne er hvad Barnets Gave er i Forældrenes Øine, en Spøg, en Modtagen af Noget, man selv har givet. Var det ikke saaledes, m. T.? Du vilde altid takke Gud, men selv dette var saa ufuldkomment. Da forstod Du, at Gud er den, som gjør Alt i Dig, og som da forunder Dig den barnlige Glæde over at han betragter Din Taksigelse som en Gave fra Dig. Denne Glæde skænker han Dig, naar Du ikke frygtede Angerens Smerte, ikke den dybe Sorg, i hvilken et Menneske bliver glad som et Barn i Gud, naar Du ikke frygtede at forstaae, at dette er Kjærligheden, ikke at vi elske Gud, men at Gud elsker os.

Og Du, m. T., Du, der paa en eenfoldigere og ydmygere Maade forstod den Tankes dybe Mening, at Du ikke var som andre Mennesker, var det Dig saa let ikke at misforstaae det apostoliske Ord? Du fattede heel vel, at al god og al fuldkommen Gave kommer fra Gud, Ak! men Du kunde ikke fatte, at den i Dig kunde blive til Andet end Skade? Duggen og Regnen er jo en god Gave herovenfra, men hvis den skadelige Urt forstod sig selv og kunde tale, da vilde den maaskee sige: »O! standser, vender tilbage til Himlen igjen, at jeg maa omkomme i Tørke, qvæger ikke min Rod, at jeg ikke trives og forfremmes, og vorder endnu skadeligere!« Og Du forstod ikke Dig selv, ikke det apostoliske Ord; thi hvis det var saa, da var det ikke sandt, at al fuldkommen Gave kommer fra Gud, da var Gud ikke større end et Menneskes ængstede Hjerte, og hvorledes skulde da al god og al fuldkommen Gave komme fra ham?

Maaskee var der Noget i Dit Liv, Du ønskede ugjort, var dette muligt, da vilde Du med glad Taksigelse tage al fuldkommen Gave af Guds Haand. Din Glæde blot ved Tanken derom var saa stor, at det var som vilde den friste Gud, at han skulde gjøre det Gjorte ugjort. Men Gud fristes af Ingen. Du stræbte maaskee at glemme det, at Din Taksigelse ikke skulde være svag og som en rygende Tande. Ak! og hvis Du kunde glemme det, hvorledes skulde det da blive Dig muligt at forstaae det apostoliske Ord? Hvis det var Dig muligt at glemme det, da kom jo ikke al god og al fuldkommen Gave fra Gud, Du havde udelukket Dig selv fra Velsignelsen ikke ved det Du havde gjort, men ved Din fattige og

---

større end et Menneskes osv.] smlgn. 1. Joh. 3, 20.

selvkjærlige og vilkaarlige Forstaaen af Ordet, saaledes som den, hvis Ønske blev negtet, vilde udelukke sig fra Velsignelsen, ved at ville mene, at det negtede Ønske ikke ogsaa var en god og en fuldkommen Gave, om det end faldt Dig langt tungere end ham at turde forstaae det.

Du forstod maaskee det apostoliske Ord anderledes, at ogsaa Straffen fra Gud er en god og en fuldkommen Gave. Vreden i Dit Indre vilde ligesom komme den guddommelige Vrede til Hjælp, at Straffen maatte fortære Dig, og dog var den Straf, Du leed, anderledes end Du havde meent det. Den traf maaskee Flere end Dig, og dog var Du jo den Skyldige, den greb maaskee videre om sig, og dog var Du jo kun den, der skulde være dens Gjenstand. Om Du end i Din stille Tanke bekjendte, at den guddommelige Styrelse veed at ramme et Menneske, veed at gjøre sig forstaaelig for ham, om end ingen Anden forstod det, det apostoliske Ord blev Dig dunkelt, det var som blev Straffen selv en ny Fristelse. Det blev Dig tvetydigt, hvad der var Straf og hvad der var Begivenhed, var det blot Begivenhed, da fordrede Din Sjæl Straffen, var det Alt Straf, kunde Du ikke iføre Dig den. Du vilde forsage Alt, ethvert Ønske, enhver Begjering, Du vilde opgive Forestillingen om, at det Bedste, Du havde gjort i Din Sjæls yderste Anstrængelse, forvisset om, at det var godt, at det var andet end Daarlighed og Synd, Du vilde lide enhver Straf, men det Mere, der knyttede sig til den, kunde Du ikke bære, var Det ogsaa en god og en fuldkommen Gave? Da blev Din Sjæl formørket, Du kunde ikke forstaae Ordet? Men hvad gjorde Du da? bortkastede Du Ordet? O! nei Du holdt det fast i al Din Nød. Og naar alle Djævle stode færdige til at ville frelse Din Sjæl fra Fortvivlelsens Vanvid ved den Forklaring, at Gud ikke er Kjærlighed, ikke sandt? da klamrede Du Dig fast til Ordet, om Du end ikke forstod det, fordi Du dog dunkelt haabede paa det, og det at slippe det var forfærdeligere end alt Andet.

Gjorde Du det, m. T.? Om da det udvortes Menneske end blev fordærvet, saa blev dog det indvortes Menneske fornyet, da forstod Du, at al god og al fuldkommen Gave er ovenfra, naar den modtages med Taknemmelighed, Du forstod, at Angeren er en Taksigelse ikke blot for Straffen men ogsaa for Tilskikkelsen, og at den, der i sin Anger blot vil lide Straffen, han vil dog ikke i dybeste Forstand elske efter sin Ufuldkommenhed. Som da Herren

---

Om da det udvortes Menneske osv.] 2. Cor. 4, 16.

selv siger: endnu idag, saa siger Herrens Apostel: endnu idag er al god og al fuldkommen Gave ovenfra og kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvem der ikke er Forandring eller Skygge af Omskiftelse, endnu idag, og det uagtet han idag er den samme som han var igaar.

»Al god og al fuldkommen Gave er ovenfra og kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvem der ikke er Forandring eller Skygge af Omskiftelse.« Disse Ord ere saa skjønne, saa tiltalende, saa bevægende, de ere saa husvalende og trøsterige, saa eenfoldige og fattelige, saa helbredende og lægende; derfor ville vi bede Dig, o Gud! at Du vilde danne deres Øren, der hidtil ikke have agtet paa dem, villige til at modtage dem; at Du vilde helbrede det misforstaaende Hjerte ved Ordets Forstaaelse til at forstaae Ordet, at Du vilde bøie den vildfarende Tanke under Ordets frelsende Lydighed; at Du vilde give den angerfulde Sjæl Frimodighed til at turde forstaae Ordet; og at Du vilde gjøre dem, der have forstaaet det, saligere og saligere derved, at de atter og atter forstaae det. Amen.

---

endnu idag] der tænkes vel paa Luc. 23, 43.

FRYGT OG BÆVEN

UDGIVET AF

A. B. DRACHMANN.

Til Grund for Texten er lagt 1ste Udgave. Den er sammenlignet med Originalmanuskriptet (Universitetsbibliotheket, S. K.'s Papirer, Pakke 9).

FRYGT OG BÆVEN.

DIALEKTISK LYRIK

AF

JOHANNES DE SILENTIO.

KJØBENHAVN.

FAAES HOS C. A. REITZEL.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1843.

de silentio »af Tausheden«.

Was Tarquinius Superbus in seinem Garten mit den Mohnköpfen sprach, verstand der Sohn, aber nicht der Bote.

Hamann.

Hamann; Werke III S. 190 (jvfr. Efterl. Pap. 1833—43 S. 429). — Da Tarquinius Superbus's Søn ved List havde faaet Gabii i sin Magt, sendte han et Bud til sin Fader i Rom og lod spørge, hvad han skulde gjøre ved Byen. Tarquinius, der ikke stolede paa Budet, svarede intet, men førte ham ud i en Have og slog Hovederne af de høieste Valmuer med sin Stok. Sønnen forstod at han skulde rydde de mest fremragende Mænd i Byen af Veien, og gjorde saaledes. (Valerius Maximus VIII, 4, 2.)

FORORD.

Ikke blot i Handelens, men ogsaa i Ideernes Verden foranstalter vor Tid ein wirklicher Ausverkauf. Alt faaes for en saadan Spot-Priis, at det bliver et Spørgsmaal, om der tilsidst er Nogen, der vil byde. Enhver speculativ Marqueur, der samvittighedsfuldt pointerer den nyere Philosophies betydningsfulde Gang, enhver Privatdocent, Repetent, Student, enhver Udflytter og Indsidder i Philosophien bliver ikke staaende ved at tvivle om Alt, men gaaer videre. Maaskee vilde det være utidigt og ubetimeligt at spørge dem, hvor de dog egentlig komme hen, men høfligt og beskedent er det vel at ansee det for afgjort, at de have tvivlet om Alt, da det jo ellers var en besynderlig Tale, at de gik videre. Denne foreløbige Bevægelse have de da Alle gjort og formodentlig saa let, at de ikke finde det fornødent at lade et Ord falde om, hvorledes; thi end ikke den, der ængstelig og bekymret søgte en lille Oplysning, fandt en saadan, et veiledende Vink, en lille diætetisk Forskrift om, hvorledes man forholder sig under denne uhyre Opgave. »Men Cartesius har jo gjort det?« Cartesius, en ærværdig, ydmyg, redelig Tænker, hvis Skrifter vist Ingen kan læse uden den dybeste Rørelse, han har gjort, hvad han har sagt, og sagt, hvad han har gjort. Ak! Ak! Ak! det er en stor Sjeldenhed i vor Tid! Cartesius har, som han selv ofte nok gjentager, ikke

---

Repetent] Hjælpelærer ved et Universitet, som gjennemgaaer de hørte Forelæsninger med de Studerende. Cartesius (Descartes) fransk Philosoph (1596—1649).

tvivlet i Forhold til Troen. (»*Memores tamen, ut jam dictum est, huic lumini naturali tamdiu tantum esse credendum, quamdiu nihil contrarium a Deo ipso revelatur . . . . Præter cætera autem, memoriæ nostræ pro summa regula est infigendum, ea quæ nobis a Deo revelata sunt, ut omnium certissima esse credenda; et quamvis forte lumen rationis, quam maxime clarum et evidens, aliud quid nobis suggerere videretur, soli tamen auctoritati divinæ potius quam proprio nostro judicio fidem esse adhibendam. Cfr. Principia philosophiæ, pars prima* § 28 og § 76). Han har ikke raabt Brand og gjort det til Pligt for Alle at tvivle, thi Cartesius var en stille eensom Tænker, ikke en brølende Gadevægter; han har beskedent bekjendt, at hans Methode kun havde Betydning for ham selv og havde tildeels sin Grund i hans tidligere forqvaklede Viden. (*Ne quis igitur putet, me hîc traditurum aliquam methodum, quam unusquisque sequi debeat ad recte regendam rationem; illam enim tantum, quam ipsemet secutus sum, exponere decrevi . . . Sed simul ac illud studiorum curriculum absolvi (sc. juventutis), quo decurso mos est in eruditorum numerum cooptari, plane aliud coepi cogitare. Tot enim me dubiis totque erroribus implicatum esse animadverti, ut omnes discendi conatus nihil aliud mihi profuisse judicarem, quam quod ignorantiam meam magis magisque detexissem. Cfr. Dissertatio de methodo p.* 2 og 3). — Hvad hine gamle Grækere, der dog ogsaa forstode sig lidt paa Philosophien, antog at være en Opgave for hele Livet, fordi den tvivlende Færdighed ikke erhverves i Dage og Uger, hvad den gamle udtjente Strider opnaaede, der havde bevaret Tvivlens Ligevægt gjennem alle Besnærelser, uforfærdet negtet Sandsens Vished og Tankens Vished, ubestikkelig trodset Selvkjærlighedens Angst og Medfølelsens Insinuationer — dermed begynder i vor Tid Enhver.

Memores tamen o. s. v.] Dog at vi som sagt erindrer, at dette naturlige Lys maa vi kun troe saa længe, som der ikke aabenbares noget derimod stridende af Gud selv . . . . Men desuden maa vi indprænge som øverste Regel i vor Erindring, at hvad der er os aabenbaret af Gud, maa troes som det visseste af alt; og selv om maaskee Fornuftens Lys nok saa klart og indlysende skulde synes at forestille os noget andet, maa vi dog alene fæste Lid til den guddommelige Myndighed og ikke til vor egen Dømmekraft. *Ne quis igitur* o. s. v.] Ingen maa derfor troe, at jeg her vil meddele en Methode, som enhver bør følge for at lede sin Fornuft ret; jeg har nemlig kun foresat mig at fremstille den, som jeg selv har fulgt . . . . Men saasnart jeg havde gjennemgaaet det Lærekursus (nl. Ungdommens), efter hvis Tilendebringelse man pleier at optages i de Lærdes Tal, begyndte jeg at tænke paa noget helt andet. Jeg mærkede nemlig, at jeg var hildet i saa mange Tvivl og saa mange Vildfarelser, at jeg erkjendte, at alle mine Forsøg paa at lære noget ikke havde gavnet mig til Andet end mere og mere at opdage min Uvidenhed. — Ordene *sc. juventutis* er en Tilføielse af K.

I vor Tid bliver Enhver ikke staaende ved Troen, men gaaer videre. Et Spørgsmaal om, hvor de komme hen, vilde maaskee være en Dumdristighed, derimod er det vel et Tegn paa Belevenhed og Dannelse, at jeg antager, at Enhver har Troen, da det ellers bliver en besynderlig Tale: at gaae videre. I hine gamle Dage var det anderledes, da var Troen en Opgave for hele Livet, fordi man antog, at den troende Færdighed ikke erhverves hverken i Dage eller Uger. Naar da den prøvede Olding nærmede sig sit Endeligt, havde stridt den gode Strid og bevaret Troen, da var hans Hjerte ungt nok til ikke at have glemt hiin Angst og Bævelse, der tugtede Ynglingen, som Manden vel beherskede, men som intet Menneske ganske voxer fra — uden forsaavidt det skulde lykkes ved saa tidlig som mulig at gaae videre. Hvor da hine ærværdige Skikkelser naaede hen, der begynder i vor Tid Enhver for at gaae videre.

Nærværende Forfatter er ingenlunde Philosoph, han har ikke forstaaet Systemet, om det er til, om det er færdigt, han har allerede nok for sit svage Hoved i den Tanke, hvilket uhyre Hoved Enhver i vor Tid maa have, da Enhver har en saadan uhyre Tanke. Om man end var istand til at omsætte hele Troens Indhold i Begrebets Form, saa følger deraf ikke, at man har begrebet Troen, begrebet, hvorledes man kom ind i den, eller hvorledes den kom ind i Een. Nærværende Forfatter er ingenlunde Philosoph, han er, *poetice et eleganter*, en Extra-Skriver, der hverken skriver Systemet eller Løfter om Systemet, der hverken forskriver sig paa Systemet, eller til Systemet. Han skriver, fordi det er ham en Luxus, der vinder i Behagelighed og Evidents, jo Færre der kjøbe og læse, hvad han skriver. Han forudseer let sin Skjebne i en Tid, da man har slaaet en Streg over Lidenskaben for at tjene Videnskaben, i en Tid, da en Forfatter, der vil have Læsere, maa passe paa at skrive saaledes, at det beqvemt lader sig gjennemblade under Middagssøvnen, og passe paa at danne sin ydre Optræden i Lighed med hiin høflige Gartnersvends i Adresseavisen, der med Hatten i Haanden og gode Recommendationer fra det Sted, hvor han har tjent sidst, anbefaler sig til et høistæret Publikum. Han forudseer sin Skjæbne, at blive aldeles ignoreret, han aner det Forfærdelige, at den nidkjære Kritik vil lade ham

---

havde stridt den gode Strid o. s. v.] jvfr. 2 Tim. 4, 7. *poetice et eleganter*] med et digterisk og velvalgt Udtryk. Gartnersvends] jvfr. Efterl. Pap. 1833—43 S. 417.

flere Gange staae Skoleret; han gruer for det endnu Forfærdeligere, at en eller anden driftig Registrator, en Paragraphsluger, (der, for at frelse Videnskaben, altid er villig til at gjøre ved Andres Skrifter, hvad Trop for »at redde Smagen« højmodigen gjorde ved »Menneskeslægtens Ødelæggelse«) — skal skære ham over i §§, og gjøre det med samme Ubøielighed som den Mand, der for at tjene Interpunctions-Videnskaben inddeelte sin Tale ved at tælle Ordene, saa der gik 50 Ord paa et Punktum og 35 paa et Semikolon. — Jeg falder i dybeste Underdanighed ned for enhver systematisk Posekigger: »Det er ikke Systemet, det har ikke det Mindste med Systemet at gjøre. Jeg nedbeder alt Godt over Systemet og over de danske Interessenter i denne Omnibus; thi et Taarn bliver det nok neppe. Jeg ønsker dem alle samtlige og hver især til Lykke og Velsignelse.«

Ærbødigst

Johannes de silentio.

Trop. I. L. Heiberg, Recensenten og Dyret, 7. Scene: (Trop) De skjærer den [hans Tragedie »Menneskeslægtens Ødelæggelse«] tvers igjennem i to lige store Parter . . . . . Naar det ikke koster meer at redde Smagen, hvorfor skulde vi saa ikke gjøre det? Omnibus] omkring 1840 sattes de første Omnibusser igang i Kjøbenhavn; jvfr. S. 90. et Taarn] vistnok Hentydning til Luc. 14, 28—30; jvfr. S. 121.

Stemning.

Der var engang en Mand, han havde som Barn hørt hiin skjønne Fortælling om, hvorledes Gud fristede Abraham, og hvorledes han bestod i Fristelsen, bevarede Troen og anden Gang fik en Søn mod Forventning. Da han blev ældre, læste han den samme Fortælling med endnu større Beundring; thi Livet havde adskilt, hvad der var forenet i Barnets fromme Eenfoldighed. Jo ældre han blev, desto oftere vendte hans Tanke sig til hiin Fortælling, hans Begeistring blev stærkere og stærkere, og dog kunde han mindre og mindre forstaae Fortællingen. Tilsidst glemte han alt Andet over den; hans Sjæl havde kun eet Ønske, at see Abraham, een Længsel, at have været Vidne til hiin Begivenhed. Hans Begjering var ikke at see Østerlandets skjønne Egne, ikke det forjættede Lands jordiske Herlighed, ikke hiint gudfrygtige Ægtepar, hvis Alderdom Gud velsignede, ikke den bedagede Patriarchs ærværdige Skikkelse, ikke den af Gud skjænkede Isaaks frodige Ungdom — han havde Intet mod, at det Samme foregik paa en gold Hede. Hans Attraa var at følge med de 3 Dages Reise, da Abraham reed med Sorgen foran sig og Isaak ved sin Side. Hans Ønske var at være tilstede i den Stund, da Abraham opløftede sit Øie og saae Morijabjerget i det Fjerne, den Stund han lod Æslerne tilbage, og gik ene med Isaak op til Bjerget; thi det, der beskæftigede ham, var ikke Phantasiens kunstrige Væven, men Tankens Gysen.

---

hiin skjønne Fortælling] i 1. Mose Bog 22.

Hiin Mand var ikke Tænker, han følte ingen Trang til at komme ud over Troen; det tyktes ham at maatte være det Herligste, at ihukommes som dens Fader, et misundelsesværdigt Lod, at eie den, om end Ingen vidste det.

Hiin Mand var ikke lærd Exeget, han kunde ikke Hebraisk; havde han kunnet Hebraisk, da havde han maaskee let forstaaet Fortællingen og Abraham.

I.

»Og Gud fristede Abraham og sagde til ham, tag Isaak, Din eneste Søn, som Du elsker, og gaae hen i det Land Morija og offer ham der til et Brændoffer paa et Bjerg, som jeg vil vise Dig.«

Det var en aarle Morgen, Abraham stod tidlig op, han lod Æslerne sadle, forlod sit Paulun, og Isaak med ham, men Sara saae ud ad Vinduet efter dem, ned gjennem Dalen, indtil hun ikke saae dem mere. De rede tause i 3 Dage, paa den 4de Dags Morgen sagde Abraham end ikke et Ord, men opløftede Øiet og saae Morijabjerget i det Fjerne. Han lod Drengene tilbage og gik ene med Isaak ved Haanden op til Bjerget. Men Abraham sagde til sig selv: »jeg vil dog ikke dølge for Isaak, hvorhen denne Gang fører ham.« Han stod stille, han lagde sin Haand paa Isaaks Hoved til en Velsignelse, og Isaak bøiede sig for at modtage den. Og Abrahams Aasyn var Faderlighed, hans Blik var mildt, hans Tale formanende. Men Isaak kunde ikke forstaae ham, hans Sjæl kunde ikke opløftes; han omfattede Abrahams Knæe, han bønfaldt ved hans Fod, han bad for sit unge Liv, for sin skjønne Forhaabning, han mindede om Glæden i Abrahams Huus, han mindede om Sorgen og Eensomheden. Da reiste Abraham Drengen op og gik med ham ved sin Haand, og hans Ord vare fulde af Trøst og Formaning. Men Isaak kunde ikke forstaae

---

»Og Gud fristede« o. s. v.] frit efter 1. M. B. 22, 1—2. ned gjennem Dalen o. s. v.] Judiths Bog 10, 11: men de Mænd af Staden saae efter hende, indtil hun kom ned ad Bjerget, indtil hun kom gjennem Dalen, og de ikke kunde see hende mere. — Jvfr. Efterl. Pap. 1833—43 S. 324.

ham. Han besteg Morijabjerget, men Isaak forstod ham ikke. Da vendte han sig bort et Øieblik fra ham, men da Isaak anden Gang saae Abrahams Aasyn, da var det forandret, hans Blik var vildt, hans Skikkelse var Rædsel. Han greb Isaak i Brystet, kastede ham til Jorden og sagde: »Dumme Dreng, troer Du jeg er Din Fader? Jeg er en Afgudsdyrker. Troer Du det er Guds Befaling? Nei det er min Lyst.« Da skjælvede Isaak og raabte i sin Angst: »Gud i Himlene forbarm Dig over mig, Abrahams Gud forbarm Dig over mig, har jeg ingen Fader paa Jorden, saa vær Du min Fader!« Men Abraham sagde sagte ved sig selv: »Herre i Himlene, jeg takker Dig; det er dog bedre at han troer, jeg er et Umenneske, end at han skulde tabe Troen paa Dig.«

* * *

Naar Barnet skal vænnes fra, da sværter Moderen sit Bryst, det var jo og Synd, at Brystet skulde see ilfligt ud, naar Barnet ikke maa faae det. Saa troer Barnet, at Brystet har forandret sig, men Moderen hun er den samme, hendes Blik er kjærligt og omt som altid. Held den, der ikke behovede forfærdeligere Midler for at vænne Barnet fra!

II.

Det var en aarle Morgen, Abraham stod tidlig op, han omfavnede Sara, sin Alderdoms Brud, og Sara kyssede Isaak, der tog Skjendselen fra hende, hendes Stolthed, hendes Haab i alle Slægter. Saa rede de tause hen ad Veien, og Abrahams Blik var fæstet mod Jorden, til paa den 4de Dag, da opløftede han Øiet og saae langt borte Morija Bjerget, men hans Blik vendte sig atter mod Jorden. Taus lagde han Brændet til Orden, bandt Isaak, taus drog han Kniven; da saae han Væderen, som Gud havde udseet. Den offrede han og drog hjem. — — — Fra den Dag af blev Abraham gammel, han kunde ikke glemme, at Gud havde fordret det af ham. Isaak trivedes som forhen; men Abrahams Øie var fordunklet, han saae ikke Glæden mere.

* * *

Naar Barnet er blevet stort og skal vænnes fra, da skjuler Moderen jomfrueligt sin Barm, saa har Barnet ingen Moder mere. Held det Barn, der ikke anderledes tabte Moderen!

III.

Det var en aarle Morgen, Abraham stod tidlig op; han kyssede Sara, den unge Moder, og Sara kyssede Isaak, hendes Lyst, hendes Glæde i alle Tider. Og Abraham reed tankefuld hen ad Veien, han tænkte paa Hagar og Sønnen, som han jog ud i Ørkenen. Han besteg Morijabjerget, han drog Kniven.

Det var en stille Aften, da reed Abraham ene ud, og han reed til Morijabjerget; han kastede sig paa sit Aasyn, han bad Gud at tilgive ham hans Synd, at han havde villet offre Isaak, at Faderen havde glemt sin Pligt mod Sønnen. Han reed oftere sin eensomme Vei, men han fandt ikke Ro. Han kunde ikke begribe, at det var en Synd, at han havde villet offre Gud det Bedste, han eiede, det, hvorfor han gjerne selv havde ladet sit Liv mange Gange; og hvis det var en Synd, hvis han ikke havde elsket Isaak saaledes, da kunde han ikke forstaae, at den kunde tilgives; thi hvilken Synd var forfærdeligere?

* * *

Naar Barnet skal vænnes fra, da er ei heller Moderen uden Sorg, at hun og Barnet mere og mere skilles ad; at Barnet, der først laae under hendes Hjerte, senere dog hvilede ved hendes Bryst, ikke skal være saa nær mere. Saa sørge de sammen den korte Sorg. Held den, der beholdt Barnet saa nær, og ikke behøvede at sørge mere!

IV.

Det var en aarle Morgen, Alt var beredt til Reisen i Abrahams Huus. Han tog Afsked med Sara, og Elieser den troe Tjener fulgte ham ud ad Veien, indtil han atter vendte tilbage. De rede eendrægtigen sammen, Abraham og Isaak, indtil de kom til Morijabjerget. Men Abraham beredte Alt til Offret, rolig og mild, men idet han vendte sig bort og drog Kniven, da saae Isaak, at Abrahams Venstre knyttede sig i Fortvivlelse, at der gik en Skjælven igjennem hans Legeme — men Abraham drog Kniven.

Da vendte de atter hjem, og Sara ilede dem imøde, men Isaak havde tabt Troen. Der er i Verden aldrig sagt et Ord derom, og Isaak talte aldrig til noget Menneske, om hvad han havde seet, og Abraham anede ikke, at Nogen havde seet det.

* * *

Naar Barnet skal vænnes fra, da har Moderen den stærkere Føde ved Haanden, at Barnet ikke skal omkomme. Held den, der har den stærkere Føde ved Haanden!

Saaledes og paa mange lignende Maader tænkte hiin Mand, om hvilken vi tale, over denne Begivenhed. Hver Gang han da efter en Vandring til Morijabjerget vendte hjem, da sank han sammen af Træthed, han foldede sine Hænder og sagde: »Ingen var dog stor som Abraham, hvo er istand til at forstaae ham?«

Lovtale over Abraham.

Dersom der ingen evig Bevidsthed var i et Menneske, dersom der til Grund for Alt kun laae en vildt gjærende Magt, der vridende sig i dunkle Lidenskaber frembragte Alt, hvad der var stort og hvad der var ubetydeligt, dersom en bundløs Tomhed, aldrig mættet, skjulte sig under Alt, hvad var da Livet Andet end Fortvivlelse? Dersom det forholdt sig saaledes, dersom der intet helligt Baand var, der sammenknyttede Menneskeheden, dersom den ene Slægt stod op efter den anden som Løvet i Skoven, dersom den ene Slægt afløste den anden som Fuglesangen i Skoven, dersom Slægten gik gjennem Verden, som Skibet gaaer gjennem Havet, som Veiret gjennem Ørkenen, en tankeløs og ufrugtbar Gjerning, dersom en evig Glemsel altid hungrig lurede paa sit Bytte, og der var ingen Magt stærk nok til at frarive den det — hvor var da Livet tomt og trøstesløst! Men derfor er det ikke saaledes, og som Gud skabte Mand og Qvinde, saa dannede han Helten og Digteren eller Taleren. Denne kan Intet gjøre af hvad hiin gjør, han kan kun beundre, elske, glæde sig ved Helten. Dog er ogsaa han lykkelig, ikke mindre end denne; thi Helten er ligesom hans bedre Væsen, i hvilket han er forelsket, glad ved, at det dog ikke er ham selv, at hans Kjærlighed kan være Beundring. Han er Erindringens Genius, kan Intet gjøre uden minde om, hvad der er gjort, Intet gjøre uden beundre, hvad der er gjort; han tager Intet af sit Eget, men er misundelig paa det Betroede. Han følger sit Hjertes Valg, men naar han har fundet det Søgte, da vandrer han om for hver Mands Dør med sin Sang og med sin Tale, at Alle maae beundre Helten som han, være stolt af

Helten, som han er det. Dette er hans Bedrift, hans ydmyge Gjerning, dette er hans tro Tjeneste i Heltens Huus. Bliver han saaledes sin Kjærlighed tro, strider han Dag og Nat med Glemselens Underfundighed, der vil fraliste ham Helten, da har han fuldkommet sin Gjerning, da samles han med Helten, der har elsket ham ligesaa trofast, thi Digteren er ligesom Heltens bedre Væsen, vel kraftesløs som et Minde er det, men ogsaa forklaret, som et Minde er det. Derfor skal Ingen være glemt, der var stor, og varer det end længere, tager Misforstaaelsens Sky end Helten bort, hans Elsker kommer dog, og jo længere Tiden gik hen, desto trofastere hænger han ved ham.

Nei! Ingen skal glemmes, der var stor i Verden; men Enhver var stor paa sin Viis, og Enhver i Forhold til dets Storhed, han elskede. Thi den, der elskede sig selv, blev stor ved sig selv, og den, der elskede andre Mennesker, blev stor ved sin Hengivenhed, men den, der elskede Gud, blev større end Alle. Enhver skal mindes, men Enhver blev stor i Forhold til sin Forventning. Een blev stor ved at forvente det Mulige; en Anden ved at forvente det Evige; men den, der forventede det Umulige, blev større end Alle. Enhver skal mindes, men Enhver var stor alt i Forhold til dets Størrelse, han stred med. Thi den, der stred med Verden, blev stor ved at overvinde Verden, og den, der stred med sig selv, blev større ved at overvinde sig selv; men den, der stred med Gud, blev større end Alle. Saaledes blev der stridt i Verden, Mand mod Mand, Een mod Tusinde, men den, der stred med Gud, var større end Alle. Saaledes blev der stridt paa Jorden: der var den, der overvandt Alt ved sin Kraft, og der var den, der overvandt Gud ved sin Afmagt. Der var den, der stolede paa sig selv og vandt Alt, der var den, der tryg ved sin Styrke offrede Alt, men den, der troede Gud, var større end Alle. Der var den, der var stor ved sin Kraft, og den, der var stor ved sin Viisdom, og den, der var stor ved sit Haab, og den, der var stor ved sin Kjærlighed, men Abraham var større end Alle, stor ved den Kraft, hvis Styrke er Afmagt, stor ved den Viisdom, hvis Hemmelighed er Daarskab, stor ved det Haab, hvis Form er Vanvid, stor ved den Kjærlighed, der er Had til sig selv.

Ved Troen vandrede Abraham ud fra Fædrenes Land og blev Fremmed i Forjættelsens. Han lod Eet tilbage, tog Eet med sig; han lod sin jordiske Forstand tilbage, og tog Troen med sig; ellers var han vel ikke vandret ud, men havde tænkt, det er jo urimeligt. Ved Troen var han en Fremmed i Forjættelsens Land, og der var Intet, der erindrede ham om det Kjære, men Alt

fristede ved sin Nyhed hans Sjæl til vemodig Længsel. Og dog var han Guds Udvalgte, i hvem Herren havde Velbehag! Ja havde han været en Forskudt, forstødt fra Guds Naade, da kunde han bedre have fattet det, nu var det jo som en Spot over ham og over hans Tro. Der var i Verden ogsaa den, der levede forviist fra det fædrene Land, som han elskede. Han er ikke glemt, ei heller hans Klagesange, naar han i Vemod søgte og fandt det Tabte. Af Abraham er der ingen Klagesang. Det er menneskeligt at klage, menneskeligt at græde med den Grædende, men det er større at troe, saligere at betragte den Troende.

Ved Troen modtog Abraham Forjættelsen, at i hans Sæd skulde alle Jordens Slægter velsignes. Tiden gik hen, Muligheden var der, Abraham troede; Tiden gik hen, det blev urimeligt, Abraham troede. Der var den i Verden, der ogsaa havde en Forventning. Tiden gik hen, det lakkede mod Aften, han var ikke ussel nok til at have glemt sin Forventning, derfor skal han heller ikke glemmes. Da sørgede han, og Sorgen bedrog ham ikke, som Livet havde gjort det, den gjorde for ham Alt hvad den kunde, i Sorgens Sødme eiede han sin skuffede Forventning. Det er menneskeligt at sørge, det er menneskeligt at sørge med den Sørgende, men det er større at troe, saligere at betragte den Troende. Af Abraham have vi ingen Sørgesang. Han talte ikke vemodig Dagene, medens Tiderne gik, han betragtede ikke Sara med mistænksomme Blikke, om hun ikke blev gammel, han standsede ikke Solens Gang, at Sara ikke skulde ældes og med hende hans Forventning, dyssende sang han ikke for Sara sit vemodige Qvad. Abraham blev gammel, Sara til Spot i Landet, og dog var han Guds Udvalgte og Arving til Forjættelsen, at i hans Sæd skulde alle Jordens Slægter velsignes. Saa var det jo bedre, at han ikke var Guds Udvalgte? Hvad er det at være Guds Udvalgte? Er det at blive negtet i Ungdommen Ungdommens Ønske, for med stor Besværlighed at faae det opfyldt i Alderdommen. Men Abraham troede og holdt Forjættelsen fast. Hvis Abraham havde vaklet, da havde han opgivet den. Han havde sagt til Gud: »saa er det dog maaskee ikke Din Villie, at det skal skee, saa vil jeg opgive Ønsket; det var mit eneste, det var min Salighed. Min Sjæl er oprigtig, jeg skjuler intet hemmeligt Nag, fordi Du negtede det.« Han skulde ikke være glemt, han skulde have frelst Mange ved sit Exempel, men dog ikke være bleven Troens Fader; thi det er stort at opgive sit Ønske, men det er større at fastholde det, efter at have opgivet det; det er stort at gribe det Evige, men det er større at fastholde det Timelige, efterat have opgivet det. —

Da kom Tidens Fylde. Havde Abraham ikke troet, da var vel Sara død af Sorg, og Abraham, sløvet i Græmmelse, havde ikke forstaaet Opfyldelsen, men smilet ad den som ad en Ungdoms Drøm. Men Abraham troede, derfor var han ung; thi den, der altid haaber det Bedste, han bliver gammel, bedraget af Livet, og den, der altid er forberedt paa det Værste, han bliver tidlig gammel, men den, der troer, han bevarer en evig Ungdom. Priset derfor hiin Fortælling! Thi Sara, skjønt alderstegen, var ung nok til at begjere Moderens Lyst, og Abraham, skjønt graahærdet, var ung nok til at ønske at være Fader. I udvortes Henseende ligger det Vidunderlige i, at det skete efter deres Forventning, i dybere Forstand ligger Troens Vidunder i, at Abraham og Sara vare unge nok til at ønske, og at Troen havde bevaret deres Ønske og dermed deres Ungdom. Han modtog Forjættelsens Opfyldelse, han modtog den troende, og det skete efter Forjættelsen og efter Troen; thi Moses slog Klippen med sin Stav, men han troede ikke.

Da var der Glæde i Abrahams Huus, da Sara stod Brud paa Guldbryllupsdagen.

Dog saaledes skulde det ikke blive; endnu engang skulde Abraham forsøges. Han havde kæmpet med hiin snilde Magt, der opfinder Alt, med hiin aarvaagne Fjende, der aldrig blunder, med hiin gamle Mand, der overlever Alt, — han havde kæmpet med Tiden og bevaret Troen. Nu blev al Stridens Forfærdelse samlet i eet Øieblik. »Og Gud fristede Abraham og sagde til ham, tag Isaak Din eneste Søn, som Du elsker, gaa hen i det Land Morija og offer ham der til Brændoffer paa et Bjerg, som jeg vil vise Dig.«

Saa var da Alt forspildt, forfærdeligere end om det aldrig var skeet! Saa drev Herren da kun sin Spot med Abraham! Vidunderligt gjorde han det Urimelige virkeligt, nu vilde han atter see det tilintetgjort. Det var jo en Daarskab, men Abraham loe ikke deraf, som Sara, da Forjættelsen blev forkyndt. Alt var forspildt! 70 Aars trofaste Forventning, den korte Glæde ved Troens Opfyldelse. Hvo er da den, der river Staven fra Oldingen, hvo er den, der fordrer, at han selv skal bryde den! Hvo er den, der gjør et Menneskes graae Haar trøstesløse, hvo er den, der fordrer, at han selv skal gjøre det! Er der ingen Medlidenhed

---

Moses] 4. M. B. 20, 11. Abraham loe ikke deraf, som Sara] 1. M. B. 18, 12. Jvfr. dog 1. M. B. 17, 17: da faldt Abraham paa sit Ansigt og lo.

med den ærværdige Olding, ingen med det uskyldige Barn! Og dog var Abraham Guds Udvalgte, og det var Herren, der paalagde Prøvelsen. Alt skulde nu være forspildt! Slægtens herlige Ihukommelse, Forjættelsen i Abrahams Sæd, det var kun et Indfald, en flygtig Tanke, som Herren havde havt, som Abraham nu skulde udslette. Hiin herlige Skat, der var ligesaa gammel som Troen i Abrahams Hjerte, mange mange Aar ældre end Isaak, Frugten af Abrahams Liv, helliget ved Bønner, modnet i Kampe — Velsignelsen paa Abrahams Læber, denne Frugt skulde nu rives af i Utide og blive uden Betydning; thi hvad Betydning havde den, naar Isaak skulde offres! Hiin vemodige, men dog salige Time, da Abraham skulde tage Afsked med Alt, hvad ham kjært var, da han endnu engang skulde opløfte sit ærværdige Hoved, da hans Aasyn skulde straale som Herrens, da han skulde samle hele sin Sjæl i en Velsignelse, der var mægtig til at gjøre Isaak velsignet alle Dage — denne Stund skulde ikke komme! Thi Afsked skulde Abraham vel tage med Isaak, men saaledes, at han selv skulde blive tilbage; Døden skulde skille dem ad, men saaledes at Isaak blev dens Bytte. Den gamle Mand skulde ikke glad i Døden lægge velsignende sin Haand paa Isaak, men træt af Livet lægge voldsom Haand paa Isaak. Og det var Gud, der prøvede ham. Ja Vee! Vee det Sendebud, der var kommet frem for Abraham med en saadan Tidende! Hvo havde vovet at være denne Sorgens Udsending. Men det var Gud, der prøvede Abraham.

Dog Abraham troede og troede for dette Liv. Ja havde hans Tro blot været for et tilkommende, da havde han vel lettere kastet Alt bort, for at haste ud af den Verden, han ikke tilhørte. Men Abrahams Tro var ikke en saadan, om der gives en saadan; thi egentlig er det ikke Tro, men Troens fjerneste Mulighed, der yderst i Synskredsen ahner sin Gjenstand, dog adskilt fra den ved et svælgende Dyb, indenfor hvilket Fortvivlelsen driver sit Spil. Men Abraham troede netop for dette Liv, at han skulde blive gammel i Landet, hædret i Folket, velsignet i Slægten, uforglemmelig i Isaak, hans Kjæreste i Livet, hvem han omfattede med en Kjærlighed, for hvilken det kun var et fattigt Udtryk, at han troligen opfyldte Faderens Pligt, at elske Sønnen, som det jo og lyder

---

Hiin herlige Skat o. s. v.] 1. M. B. 12, 2: og jeg vil gjøre dig til et stort Folk, jeg vil velsigne dig og gjøre dit Navn stort, og du skal blive til Velsignelse . . . . og i dig skulle alle Jordens Slægter velsignes.

med i Tilsigelsen: den Søn, som Du elsker. Jacob havde 12 Sønner og 1 han elskede, Abraham havde kun een, som han elskede.

Men Abraham troede og tvivlede ikke, han troede det Urimelige. Hvis Abraham havde tvivlet — da skulde han have gjort noget Andet, noget Stort og Herligt; thi hvorledes kunde Abraham gjøre Andet end hvad stort og herligt er! Han var dragen ud til Morija Bjerget, han havde kløvet Brændet, antændt Baalet, draget Kniven — han havde raabt til Gud: »forsmaa ikke dette Offer, det er ikke det Bedste, jeg eier, det veed jeg vel; thi hvad er en gammel Mand mod Forjættelsens Barn, men det er det Bedste, jeg kan give Dig. Lad Isaak aldrig faae det at vide, at han maa trøste sig ved sin Ungdom.« Han havde stødt Kniven i sit eget Bryst. Han var bleven beundret i Verden, og hans Navn skulde ikke være glemt; men Eet er, at blive beundret, et Andet, at blive en ledende Stjerne, der frelser den Ængstede.

Men Abraham troede. Han bad ikke for sig, at han maatte bevæge Herren, det var kun da den retfærdige Straf udgik over Sodoma og Gomorra, at Abraham traadte frem med sine Bønner.

Vi læse i hine hellige Skrifter: »og Gud fristede Abraham, og sagde: Abraham, Abraham hvor er Du? men Abraham svarede: her er jeg.« Du, til hvem min Tale henvender sig, var det saaledes Tilfælde med Dig? Naar Du langt borte saae de tunge Tilskikkelser nærme sig, sagde Du da ikke til Bjergene, skjuler mig, til Høiene, falder over mig? Eller var Du stærkere, flyttede dog ikke Foden sig langsomt hen ad Veien, længtes den ikke ligesom tilbage efter de gamle Spoer? Naar der blev kaldet ad Dig, svarede Du da, eller svarede Du ikke, maaskee sagte, og hvidskende? Ikke saaledes Abraham, glad, freidig, tillidsfuld, høit svarede han: her er jeg. Vi læse videre: »og Abraham stod aarle op om Morgenen.« Som var det til en Fest, saaledes ilede han, og aarle om Morgenen var han paa det aftalte Sted, paa Morija Bjerget. Han talte Intet til Sara, Intet til Elieser, hvo kunde ogsaa forstaae ham, havde Fristelsen ikke ved sit Væsen taget Tausheds Løfte af ham? »Han kløvede Brændet, han bandt Isaak, han an-

---

i Tilsigelsen] 1. M. B. 22, 2: tag, Kjære, din eneste Søn Isak, som Du har kjær. med sine Bønner] smstds 18, 23 ff. i hine hellige Skrifter] 1. M. B. 22, 1: Og det skeete derefter at Gud fristede Abraham og sagde til ham: Abraham! og han sagde: see, her er jeg. til Bjergene, skjuler mig osv] jvfr. Luc. 23, 30. Vi læse videre] 1. M. B. 22, 3: saa stod Abraham aarle op om Morgenen. »Han kløvede Brændet osv.] frit efter 1. M. B. 22, 3 og 9 f.

tændte Baalet, han drog Kniven. Min Tilhører! Der var mangen Fader, der troede i sit Barn at miste, hvad ham var kjærest i Verden, at berøves ethvert Fremtids Haab; men der var jo dog Ingen, der i den Forstand var Forjættelsens Barn, som Isaak var det for Abraham. Der var mangen Fader, der mistede sit Barn, men saa var det jo Gud, den Almægtiges uforanderlige og urandsagelige Villie, hans Haand tog det. Ikke saaledes med Abraham. Ham var en tungere Prøve forbeholdt, og Isaaks Skjebne var med Kniven lagt i Abrahams Haand. Og han stod der, den gamle Mand med sit eneste Haab! Men han tvivlede ikke, han skuede ikke ængstelig til Høire eller Venstre, han udfordrede ikke Himlen ved sine Bønner. Han vidste, det var Gud den Almægtige, der prøvede ham, han vidste, det var det tungeste Offer, der kunde fordres af ham; men han vidste ogsaa, at intet Offer var for tungt, naar Gud fordrede det — og han drog Kniven.

Hvo styrkede Abrahams Arm, hvo holdt hans Høire opløftet, at den ikke sank afmægtig ned! Den, der seer derpaa, han bliver lammet. Hvo styrkede Abrahams Sjæl, at det ikke sortnede for hans Øie, saa han hverken saae Isaak eller Væderen! Den, der seer derpaa, han bliver blind. — Og dog sjelden nok er maaskee den, der bliver lam og blind, endnu sjeldnere den, der værdigen fortæller, hvad der skete. Vi vide det Alle — det var kun en Prøvelse.

Hvis Abraham, da han stod paa Morija Bjerget, havde tvivlet, hvis han raadvild havde skuet omkring sig, hvis han, inden han drog Kniven, ved et Tilfælde havde opdaget Væderen, hvis Gud havde tilladt ham at offre den istedenfor Isaak — da var han dragen hjem, Alt var det Samme, han havde Sara, han beholdt Isaak, og dog hvor forandret! Thi hans Tilbagetog var en Flugt, hans Frelse et Tilfælde, hans Løn Beskæmmelse, hans Fremtid maaskee Fortabelse. Da havde han hverken vidnet om sin Tro eller om Guds Naade, men vidnet om, hvor forfærdeligt det er, at drage op til Morija Bjerget. Da skulde Abraham ikke være glemt, ei heller Morija Bjerget. Dette skulde da nævnes ikke som Ararat, hvor Arken landede, men nævnes som en Forfærdelse, fordi det var her, at Abraham tvivlede.

* * *

Ærværdige Fader Abraham! Da Du drog hjem fra Morija Bjerget, da behøvede Du ingen Lovtale, der kunde trøste Dig for

det Tabte; thi Du vandt jo Alt, og beholdt Isaak, var det ikke saaledes? Herren tog ham ikke mere fra Dig, men Du sad glad tilbords med ham i Dit Paulun, som Du hisset gjør det i alle Evigheder. Ærværdige Fader Abraham! Aartusinder ere henrundne siden hine Dage, men Du behøver ingen sildig Elsker, der kan udrive Dit Minde af Glemsels Vold; thi ethvert Tungemaal minder Dig — og dog lønner Du Din Elsker herligere end Nogen, Du gjør ham hisset salig i Dit Skjød, Du fængsler her hans Øie og hans Hjerte ved Din Gjernings Vidunderlighed. Ærværdige Fader Abraham! Slægtens anden Fader! Du, der først fornam og vidnede om hiin uhyre Lidenskab, der forsmaaer den forfærdelige Kamp med Elementers Rasen og Skabningens Kræfter for at stride med Gud, Du, der først kjendte hiin høieste Lidenskab, det hellige, rene, ydmyge Udtryk for det guddommelige Vanvid, der blev beundret af Hedninger — tilgiv den, der vilde tale til Din Priis, om han ikke gjorde det retteligen. Han talede ydmygt, som det var hans Hjertes Begjering, han talede kort, som det sømmer sig, men han skal aldrig glemme, at Du behøvede 100 Aar for at faae en Alderdoms Søn mod Forventning, at Du maatte drage Kniven, før Du beholdt Isaak, han skal aldrig glemme, at Du i 130 Aar ikke kom videre end til Troen.

---

det guddommelige Vanvid] Platon Phædrus Kap. 37 (p. 256 b); jvfr. Kap. 22 (p. 244). Platon forstaaer herved enhver Begeistring der fører ud over det Forstandsmæssige. 100 Aar] 1. M. B. 21, 5. 130 Aar] S. K. synes at have regnet, at Isak var 30 Aar ved sin Ofring — uvist af hvad Grund.

PROBLEMATA.

Foreløbig Expectoration.

Et gammelt Ord, hentet fra den udvortes og synlige Verden, siger: »kun den, der arbeider, faaer Brødet.« Besynderligt nok, Ordet passer ikke paa den Verden, hvor det nærmest har hjemme; thi den udvortes Verden er Ufuldkommenhedens Lov underlagt, og her gjentager det sig atter og atter, at ogsaa den, der ikke arbeider, faaer Brødet, at den, der sover, faaer det rigeligere, end den, der arbeider. I den udvortes Verden er Alt Ihændehaverens; den træller under Ligegyldighedens Lov, og den, der har Ringen, ham lyder Ringens Aand, enten han er en Noureddin eller en Aladdin, og den, der har Verdens Skatte, han har dem, hvorledes han end fik dem. I Aandens Verden er det anderledes. Her hersker en evig guddommelig Orden, her regner det ikke baade over Retfærdige og Uretfærdige, her skinner Solen ikke baade over Gode og Onde, her gjelder det, at kun den, der arbeider, faaer Brødet, kun den, der var i Angst, finder Hvile, kun den, der stiger ned i Underverdenen, frelser den Elskede, kun den, der drager Kniven, faaer Isaak. Den, der ikke vil arbeide, han faaer ikke Brødet, men bliver bedragen, som Guderne bedrog Orpheus med en luftig Skikkelse istedenfor den Elskede, bedrog ham, fordi han var kjelen, ikke modig, bedrog ham, fordi han var Citharspiller, ikke Mand. Her hjælper det ikke at have Abraham til Fader,

---

kun den, der arbeider o. s. v.] jvfr. 2. Thess. 3, 10. Ringen] burde efter Sammenhængen hedde: Lampen. Guderne bedrog Orpheus] efter Sagnet tillod Guderne virkelig Orpheus at føre sin døde Hustru med sig; kun maatte han ikke vende sig, før de begge var kommet op. At det var et Bedrag, siges spøgende i Platons Symposion 179 d. have Abraham til Fader] Matth. 3, 9.

eller 17 Ahner, den, der ikke vil arbeide, ham passer det paa, hvad der staaer skrevet om Israels Jomfruer, han føder Vind, men den, der vil arbeide, han føder sin egen Fader.

Der er en Viden, der formastelig vil indføre i Aandens Verden den samme Ligegyldighedens Lov, som den, under hvilken den udvortes Verden sukker. Den mener, at det er nok at vide det Store, andet Arbeide behøves der ikke. Men derfor faaer den ikke Brødet, den omkommer af Hunger, medens Alt forvandler sig til Guld. Og hvad veed den ogsaa? Der var mange Tusinder i den græske Samtid, utallige i de senere Slægter, der vidste alle Miltiades's Triumpher, men der var kun Een, der blev søvnløs over dem. Der var talløse Slægter, der vidste Ord til andet udenad Fortællingen om Abraham, hvor Mange gjorde den søvnløs?

Fortællingen om Abraham har nu den mærkelige Egenskab, at den altid bliver herlig, hvor fattigt man end forstaaer den, men dog gjelder det atter her, om man vil arbeide og være besværet. Men arbeide vil man ikke, og dog vil man forstaae Fortællingen. Man taler til Abrahams Ære, men hvorledes? Man giver det Hele et ganske almindeligt Udtryk: »det var det Store, at han elskede Gud saaledes, at han vilde offre ham det Bedste.« Det er meget sandt; men det »Bedste« er et ubestemt Udtryk. Man identificerer i Tankens og Mundens Løb ganske trygt Isaak og det Bedste, og den Mediterende kan godt ryge sin Pibe under Meditationen, og den Hørende kan godt strække Benene mageligt ud fra sig. Dersom hiin rige Yngling, hvem Christus mødte paa sin Vei, havde solgt alt sit Gods og givet det til de Fattige, da skulde vi prise ham, som alt hvad der er Stort, og end ikke forstaae ham uden at arbeide, men han var dog ikke bleven en Abraham, uagtet han offrede det Bedste. Det man udelader af Abrahams Historie er Angesten; thi mod Penge har jeg ingen ethisk Forpligtelse, men mod Sønnen har Faderen den høieste og helligste. Dog Angest er en farlig Sag for Blødagtige, derfor glemmer man den, og desuagtet vil man tale om Abraham. Man taler da, i Talens Løb vexle de tvende Udtryk: Isaak og det Bedste, Alt gaaer ypperligt. Traf det sig imidlertid saa, at der iblandt Tilhørerne var en Mand, der leed af Søvnløshed, da ligger den forfærdeligste, den dybeste, tragiske og comiske Misforstaaelse meget nær. Han gik hjem, han

---

hvad der staaer skrevet] Esai. 26, 18: Vi vare frugtsommelige; vi følede Veer; men det vi fødte, var Vind. Een, der blev søvnløs] Themistokles (Plutarch, Themistokles 3, 3). hiin rige Yngling] Matth. 19, 16 ff.

vilde gjøre ligesom Abraham; thi Sønnen er jo det Bedste. Hvis hiin Taler fik det at vide, da gik han maaskee til ham, han samlede al sin geistlige Værdighed og raabte: »afskyelige Menneske, Udskud af Samfundet, hvilken Djævel har saaledes besat Dig, at Du vil myrde Din Søn.« Og Præsten, som ikke havde sporet nogen Varme eller Transpiration ved at prædike om Abraham, han forbausedes over sig selv, over den Alvorens Vrede, med hvilken han nedtordnede hiint stakkels Menneske; han var glad over sig selv; thi han havde aldrig talet med saadan Fynd og Salvelse; han sagde til sig selv og sin Kone: »Jeg er Taler, det, der har manglet, har været Anledningen, da jeg i Søndags talte om Abraham, følte jeg mig aldeles ikke greben.« Dersom samme Taler havde en lille Overflødighed af Forstand, der lod sig tabe, saa tænker jeg han tabte den, hvis Synderen roligt og værdigt svarede: det var jo, hvad Du selv prædikede om i Søndags. Hvorledes skulde ogsaa Præsten kunne faae Sligt i sit Hoved, og dog var det jo saa, og Feilen kun den, at han ikke havde vidst, hvad han sagde. At der dog ikke er en Digter, der kunde beslutte sig til at foretrække saadanne Situationer for det Fias og Tant, hvormed man fylder Comedier og Romaner! Det Komiske og det Tragiske berøre her hinanden i absolut Uendelighed. Præstens Tale var maaskee i og for sig latterlig nok, men blev uendelig latterlig ved sin Virkning, og dog var denne ganske naturlig. Eller hvis Synderen virkelig uden at gjøre nogen Indvending blev omvendt af Præstens Straffetale, hvis denne nidkjære Geistlige gik glad hjem, glad i Bevidstheden om, at han ikke blot virkede fra Prædikestolen, men fremfor Alt med uimodstaaelig Magt som Sjælesørger, idet han om Søndagen begeistrede Menigheden, medens han om Mandagen som en Cherub med luende Glavind stillede sig for den, der ved sin Gjerning vilde gjøre hiint gamle Ord til Skamme, at det ikke gaaer til i Verden som Præsten prædiker*).

Hvis Synderen derimod ikke blev overbeviist, saa er hans Situation tragisk nok. Han blev da formodentlig henrettet eller sendt i Daarekisten, kort, han blev ulykkelig i Forhold til den saakaldte Virkelighed, i en anden Forstand tænker jeg vel, at

*) I gamle Dage sagde man: det er sørgeligt, at det ikke gaaer til i Verden som Præsten prædiker — maaskee kommer den Tid, især ved Philosophiens Hjelp, da man kan sige: heldigviis gaaer det ikke saaledes til som Præsten prædiker; thi i Livet er der dog lidt Mening, i hans Præken er der slet ingen.

Abraham gjorde ham lykkelig; thi den, der arbeider, omkommer ikke.

Hvoraf forklarer man en saadan Modsigelse som hiin Talers? Er det fordi Abraham har faaet Hævd paa at være en stor Mand, saa at hvad han gjør, er stort, og naar en Anden gjør det Samme, er det Synd, himmelraabende Synd? I saa Fald da ønsker jeg ikke at deeltage i slig tankeløs Lovprisen. Kan Troen ikke gjøre det til en hellig Handling at ville myrde sin Søn, saa lad den samme Dom gaae over Abraham som over enhver Anden. Mangler man maaskee Mod til at gjennemføre sin Tanke, at sige, at Abraham var en Morder, da er det vel bedre at erhverve dette Mod, end at spilde Tiden paa ufortjente Lovtaler. Det ethiske Udtryk for hvad Abraham gjorde er, at han vilde myrde Isaak, det religieuse er, at han vilde offre Isaak; men i denne Modsigelse ligger netop Angesten, der vel kan gjøre et Menneske søvnløst, og dog er Abraham ikke den, han er, uden denne Angst. Eller gjorde Abraham maaskee slet ikke, hvad der fortælles, var det maaskee paa Grund af hine Tiders Forhold noget ganske Andet, saa lad os glemme ham; thi hvad er det Umagen værd at erindre det Forbigangne, der ikke kan blive et Nærværende. Eller havde maaskee hiin Taler glemt Noget, der svarede til den ethiske Forglemmelse, at Isaak var Sønnen. Naar Troen nemlig ved at blive til Nul og Nichts tages bort, saa bliver kun det raae Factum tilbage, at Abraham vilde myrde Isaak, hvilket er nemt nok at eftergjøre for Enhver, der ikke har Troen, det vil sige den Tro, der gjør ham det svært.

Jeg for mit Vedkommende mangler ikke Mod til at tænke en Tanke heel; hidtil har jeg ingen frygtet, skulde jeg støde paa en saadan, da vil jeg haabe, at jeg idetmindste har Oprigtighed til at sige, denne Tanke frygter jeg, den oprører noget Andet i mig og derfor vil jeg ikke tænke den, gjør jeg Uret dermed, saa vil Straffen vel ikke udeblive. Hvis jeg havde erkjendt det for Sandhedens Dom, at Abraham var en Morder, da veed jeg ikke, om jeg havde kunnet bringe min Pietet for ham til Taushed. Havde jeg imidlertid tænkt det, saa havde jeg formodentlig tiet dermed; thi i slige Tanker skal man ikke indvie Andre. Men Abraham er intet Blendværk, han har ikke sovet sig til sin Navnkundighed, han skylder den ikke en Lune af Skjebnen.

Kan man da uforbeholdent tale om Abraham, uden at løbe Fare for, at en Enkelt gaaer hen i Forvildelse og gjør ligesaa? Tør jeg det ikke, saa vil jeg reent tie om Abraham, og fremfor Alt vil jeg ikke nedsætte ham saaledes, at han netop derved bliver

en Snare for de Svage. Gjør man nemlig Troen til Alt ɔ: til det, den er, saa tænker jeg vel, man tør tale uden Fare derom i vor Tid, der neppe extravagerer i Troen, og det er kun ved Troen man faaer Lighed med Abraham, ikke ved Mordet. Gjør man Kjærligheden til en flygtig Stemning, en vellystig Rørelse i et Menneske, saa lægger man kun Snarer for den Svage, naar man vil tale om Kjærlighedens Bedrifter. En forbigaaende Bevægelse har vel Enhver, men hvis derfor Enhver vilde gjøre det Forfærdelige, som Kjærligheden har helliget som udødelig Bedrift, da er Alt tabt, baade Bedriften og den Forvildede.

Der lod sig da vel tale om Abraham; thi det Store kan aldrig skade, naar det opfattes i sin Storhed; det er som et tveægget Sværd, der dræber og frelser. Hvis Loddet faldt paa mig at tale derom, da vilde jeg begynde med at vise, hvilken from og gudfrygtig Mand Abraham var, værdig at kaldes Guds Udvalgte. Kun en Saadan paalægges en saadan Prøve; men hvo er en Saadan? Dernæst vilde jeg skildre, hvorledes Abraham elskede Isaak. Til den Ende vilde jeg bede alle gode Aander staae mig bi, at min Tale maatte blive glødende som Faderkjærligheden er det. Jeg haaber da at skulle skildre den saaledes, at der ikke blev mangen Fader i Kongens Riger og Lande, der turde paastaae, at han elskede saaledes. Men elskede han ikke som Abraham, saa var jo enhver Tanke om at offre Isaak en Anfægtelse. Dette kunde man allerede tale adskillige Søndage om, man behøver jo ikke at forhaste sig. Følgen vilde da blive, hvis der blev talet retteligen, at en Deel Fædre slet ikke vilde forlange at høre mere, men indtil videre være glade ved, om det virkelig lykkedes dem at elske saaledes, som Abraham elskede. Var der da Een, som, efter at have hørt det Store, men ogsaa det Forfærdelige i Abrahams Daad, vovede at gaae frem ad Veien; da vilde jeg sadle min Hest og ride med ham. Paa hver Station, indtil vi kom til Morija-Bjerget, vilde jeg forklare ham, at han endnu kunde vende om, kunde angre den Misforstaaelse, at han var kaldet til at forsøges i saadan Strid, kunde bekjende, at han manglede Mod, saa Gud selv maatte tage Isaak, hvis han vilde have ham. Det er min Overbeviisning, at et saadant Menneske ikke er forskudt, at han kan blive salig med alle Andre, men i Tiden bliver han det ikke. Vilde man, selv i de mest troende Tider, ikke dømme saaledes om et saadant Menneske? Jeg har kjendt et Menneske, der engang kunde have frelst mit Liv, hvis han havde været høimodig. Han sagde ligefrem: »jeg seer nok, hvad jeg kunde gjøre; men jeg vover det ikke, jeg frygter, at jeg senere skal mangle Kraft, at jeg skal fortryde det.«

Han var ikke høimodig, men hvo vilde dog derfor ikke vedblive at elske ham?

Naar jeg da saaledes havde talt, havde bevæget Tilhørerne, saa de dog havde fornummet Troens dialectiske Kampe og dens gigantiske Lidenskab, da vilde jeg ikke forskylde en Vildfarelse fra de Tilhørendes Side, at de skulde tænke: »han har nu Troen i saa høi en Grad, os er det allerede nok, at holde i Skjøderne paa ham.« Jeg vilde nemlig tilføie: »jeg har ingenlunde Troen. Jeg er af Naturen et kløgtigt Hoved og ethvert saadant har altid store Vanskeligheder ved at gjøre Troens Bevægelse, uden at jeg dog i og for sig vil tillægge den Vanskelighed noget Værd, der bragte det kløgtige Hoved videre ved at overvinde den, end til det Punkt, hvor det simpleste og enfoldigste Menneske lettere kommer hen.«

Kjærligheden har dog i Digterne sine Præster, og stundom hører man en Røst, der veed at holde den i Hævd; men om Troen høres der intet Ord, hvo taler til denne Lidenskabs Ære? Philosophien gaaer videre. Theologien sidder sminket ved Vinduet og beiler til dens Gunst, falbyder sin Deilighed til Philosophien. Det skal være vanskeligt at forstaae Hegel, men at forstaae Abraham, det er en smal Sag. At gaae ud over Hegel, det er et Underværk, men at komme ud over Abraham, det er det Letteste af Alt. Jeg for mit Vedkommende har anvendt adskillig Tid paa at forstaae den hegelske Philosophi, troer ogsaa nogenlunde at have forstaaet den, er dumdristig nok til at mene, at, naar jeg, trods anvendt Umage, paa enkelte Steder ikke kan forstaae ham, saa har han nok ikke selv været ganske klar. Alt Dette gjør jeg let, naturligt, mit Hoved lider ikke derved. Naar jeg derimod skal til at tænke over Abraham, da er jeg som tilintetgjort. Jeg faaer i ethvert Moment Øie paa hiint uhyre Paradox, der er Indholdet af Abrahams Liv, i ethvert Moment bliver jeg stødt tilbage, og min Tanke kan, trods al sin Lidenskab, ikke trænge ind i det, ikke komme et Haarsbred videre. Jeg anstrænger enhver Muskel for at faae Vuet, i samme Øieblik bliver jeg paralytisk.

Jeg er ikke ukjendt med hvad der i Verden er blevet beundret som stort og høimodigt, min Sjæl føler sit Slægtskab dermed, den er i al Ydmyghed forvisset om, at det ogsaa var min Sag, Helten stred, i Betragtningens Øieblik tilraaber jeg mig selv: *jam tua res agitur.*

---

jam tua res agitur »nu føres din Sag« ɔ: her er ogsaa du interesseret (Horats's Breve I, 18, 84: *nam tua res agitur, paries cum proximus ardet:* »thi dit eget Vel staaer paa Spil, naar Naboens Hus brænder«).

I Helten tænker jeg mig ind, i Abraham kan jeg ikke tænke mig ind, naar jeg har naaet Høiden, falder jeg ned, da det, der bydes mig, er et Paradox. Dog derfor mener jeg ingenlunde, at Troen er noget Ringe, men tvertimod, at den er det Høieste, samt at det er uredeligt af Philosophien at give noget Andet isteden og lade haant om Troen. Philosophien kan og skal ikke give Troen, men den skal forstaae sig selv, og vide hvad den byder og Intet tage og allermindst franarre Menneskene Noget, som var det Intet. Jeg er ikke ukjendt med Livets Nød og Farer, jeg frygter dem ikke, og gaaer dem freidigt imøde. Jeg er ikke ufortrolig med det Forfærdelige, min Hukommelse er en trofast Viv og min Phantasi er, hvad jeg selv ikke er, en flittig lille Pige, der sidder hele Dagen stille ved sit Arbeide, og om Aftenen veed at snakke saa kjønt for mig, at jeg maa see derpaa, uagtet det just ikke altid er Landskaber eller Blomster, eller Schäfer-Historier, hun maler. Jeg har seet det under Øinene, jeg flyer det ikke ræd, men jeg veed meget vel, at, om jeg end gaaer det modig imøde, mit Mod dog ikke er Troens Mod og Intet at sammenligne med dette. Jeg kan ikke gjøre Troens Bevægelse, jeg kan ikke lukke Øinene og styrte mig tillidsfuld i det Absurde, det er mig en Umulighed, men jeg roser mig ikke deraf. Jeg er overbevist om, at Gud er Kjærlighed; denne Tanke har for mig en oprindelig lyrisk Gyldighed. Naar den er mig nærværende, er jeg uudsigelig salig, naar den er fraværende, længes jeg efter den hæftigere, end den Elskende efter sin Gjenstand; men jeg troer ikke, dette Mod mangler mig. Guds Kjærlighed er mig, baade i directe og omvendt Forstand, incommensurabel for hele Virkeligheden. Jeg er ikke feig nok til derfor at klynke og klage, men heller ei lumsk nok til at negte, at Troen er noget langt Høiere. Jeg kan godt udholde at leve paa min Viis, jeg er glad og tilfreds, men min Glæde er ikke Troens og er dog i Sammenligning med denne ulykkelig. Jeg besværer ikke Gud med mine Smaa-Sorger, det Enkelte bekymrer mig ikke, jeg stirrer kun paa min Kjærlighed, og holder dens jomfruelige Flamme reen og klar; Troen er overbevist om, at Gud bekymrer sig om det Mindste. Jeg er fornøiet med i dette Liv at være viet til venstre Haand, Troen er ydmyg nok til at forlange den høire; thi at det er Ydmyghed, det negter jeg ikke og skal aldrig negte.

Mon virkelig Enhver i min Samtid er istand til at gjøre Troens Bevægelser? Dersom jeg ikke har taget meget feil af den, da er den snarere tilbøielig til at være stolt af at gjøre hvad den vel end ikke troer mig istand til ɔ: det Ufuldkomne. Det er min Sjæl imod at gjøre, hvad der saa ofte skeer, at tale umenneskeligt om

det Store, som var nogle Aartusinder en uhyre Afstand; jeg taler helst menneskelig derom, som var det skeet igaar, og lader kun Storheden selv være Afstanden, der enten opløfter eller dømmer. Hvis jeg da (i Qualitet af tragisk Helt; thi høiere kan jeg ikke komme) var bleven tilsagt til en saadan extraordinair Kongereise som den til Morija-Bjerget, jeg veed vel, hvad jeg havde gjort. Jeg havde ikke været feig nok til at blive hjemme, havde heller ikke ligget og drevet paa Landeveien, havde heller ei glemt Kniven, at der kunde blive lidt Sinkeri, jeg er temmelig forvisset om, at jeg havde været paa Klokkeslettet, havt Alt i Orden — maaskee var jeg snarere kommen for tidlig, at det snart kunde være overstaaet. Men jeg veed tillige, hvad jeg fremdeles havde gjort. Jeg havde i samme Øieblik, som jeg besteg Hesten, sagt til mig selv: nu er Alt tabt, Gud fordrer Isaak, jeg offrer ham, med ham al min Glæde — dog er Gud Kjærlighed og vedbliver at være det for mig; thi i Timeligheden kan Gud og jeg ikke tale sammen, vi have intet Sprog tilfælleds. Maaskee vil En eller Anden i vor Tid være taabelig nok, misundelig nok paa det Store, til at ville indbilde sig og mig, at hvis jeg virkelig havde gjort dette, da havde jeg gjort det endnu større, end hvad Abraham gjorde; thi min uhyre Resignation var langt mere ideal og poetisk end Abrahams Smaalighed. Og dog er dette den største Usandhed; thi min uhyre Resignation var Surrogatet for Troen. Jeg kunde da heller ikke gjøre mere end den uendelige Bevægelse for at finde mig selv og atter hvile i mig selv. Jeg havde da heller ikke elsket Isaak, saaledes som Abraham elskede. At jeg var resolut til at gjøre Bevægelsen, kunde bevise mit Mod menneskeligt talt, at jeg elskede ham af min ganske Sjæl er Forudsætningen, uden hvilken det Hele bliver en Misgjerning, men jeg elskede dog ikke som Abraham; thi da havde jeg holdt igjen selv i det sidste Minut, uden at jeg derfor var kommen for silde paa Morija-Bjerget. Jeg havde fremdeles ved min Adfærd fordærvet hele Historien; thi hvis jeg havde faaet Isaak igjen, da havde jeg været i Forlegenhed. Det, der faldt Abraham lettest, vilde falde mig svært, det igjen at være glad ved Isaak! thi den, der med hele sin Sjæls Uendelighed, *proprio motu et propriis auspiciis*, har gjort den uendelige Bevægelse og ikke kan gjøre mere, han beholder kun Isaak i Smerten.

Men hvad gjorde Abraham? Han kom hverken for tidlig eller for sildig. Han besteg Æslet, han reed langsom hen ad Veien.

---

proprio motu et propriis auspiciis af egen Drift og paa eget Ansvar.

I al den Tid troede han; han troede, at Gud ikke vilde fordre Isaak af ham, medens han dog var villig til at offre ham, naar det forlangtes. Han troede i Kraft af det Absurde; thi menneskelig Beregning kunde der ikke være Tale om, og det var jo det Absurde, at Gud, som fordrede det af ham, i næste Øieblik skulde tilbagekalde Fordringen. Han besteg Bjerget, endnu i det Øieblik da Kniven blinkede, da troede han — at Gud ikke vilde fordre Isaak. Han blev da vel overrasket ved Udfaldet, men han havde gjennem en Dobbelt-Bevægelse naaet hen til sin første Tilstand, og derfor modtog han Isaak gladere end den første Gang. Lad os gaae videre. Vi lade Isaak virkelig blive offret. Abraham troede. Han troede ikke, at han engang skulde blive salig hisset, men at han skulde blive lyksalig her i Verden. Gud kunde give ham en ny Isaak, kalde den offrede tillive. Han troede i Kraft af det Absurde; thi al menneskelig Beregning var jo forlængst ophørt. At Sorg kan gjøre et Menneske sindssvagt, det seer man, og det er tungt nok; at der gives en Villie-Kraft, der kan knibe saa yderligt op mod Vinden, at den frelser Forstanden, om end Mennesket bliver lidt underligt, det seer man ogsaa, jeg agter ikke at nedsætte det, men at kunne tabe sin Forstand og dermed hele den Endelighed, hvis Vexel-Mægler den er, og da i Kraft af det Absurde vinde netop den samme Endelighed, det forfærder min Sjæl, men derfor siger jeg ikke, at det er noget Ringe, da det tvertimod er det eneste Vidunder. Man mener i Almindelighed, at det, Troen frembringer, ikke er Kunstværk, at det er grovt og plumpt Arbeide, kun for de mere klodsede Naturer; dog er det langt anderledes. Troens Dialektik er det Fineste og det Mærkværdigste af Alt, den har en Elevation, som jeg vel kan gjøre mig en Forestilling om, men heller ikke mere. Jeg kan gjøre det store Tramplin-Spring, hvorved jeg gaaer over i Uendeligheden, min Ryg er som en Liniedandsers, vreden i min Barndom, derfor falder det mig let, jeg kan een, to, tre gaae paa Hovedet i Tilværelsen, men det næste kan jeg ikke; thi det Vidunderlige kan jeg ikke gjøre; men kun forbauses ved. Ja dersom Abraham i det Øieblik, han svingede sit Been over Æselets Ryg, har sagt til sig selv: nu er Isaak tabt, jeg kunde ligesaa gjerne offre ham her hjemme som reise den lange Vei til Morija — saa behøver jeg ikke Abraham, medens jeg nu bøier mig syv Gange for hans Navn og halvfjersindstive Gange for hans Gjerning. Dette har han nemlig ikke gjort, hvad jeg kan

---

syv Gange — halvfjersindstive Gange] jvf. Matth. 18. 21 f.

bevise deraf, at han blev glad ved at modtage Isaak, ret inderlig glad, at han ingen Forberedelse behøvede, ingen Tid til at samle sig paa Endeligheden og dens Glæde. Hvis det ikke stod saaledes med Abraham, da havde han maaskee elsket Gud, men ikke troet; thi den, der elsker Gud uden Tro, han reflekterer paa sig selv, den, der elsker Gud troende, han reflekterer paa Gud.

Paa denne Spidse staaer Abraham. Det sidste Stadium, han taber af Sigte, er den uendelige Resignation. Han gaaer virkelig videre og kommer til Troen; thi alle disse Vrængbilleder af Troen, den jammerlige lunkne Dorskhed, der tænker: det har vel ingen Nød, det er ikke værd at sørge før Tiden; det usle Haab, der siger: man kan ikke vide, hvad der vil skee, det var dog muligt — disse Vrængbilleder høre hjemme i Livets Elendighed, og dem har allerede den uendelige Resignation uendelig foragtet.

Abraham kan jeg ikke forstaae, jeg kan i en vis Forstand Intet lære af ham uden at forbauses. Naar man indbilder sig, at man ved at betænke Udfaldet af hiin Historie, skulde lade sig bevæge til at troe, saa bedrager man sig selv, og vil bedrage Gud for Troens første Bevægelse; man vil suge Leve-Viisdom ud af Paradoxet. Maaskee lykkes det En og Anden; thi vor Tid bliver ikke staaende ved Troen, ikke ved dens Mirakel, at gjøre Vand til Viin, den gaaer videre, den gjør Viin til Vand.

Var det dog ikke bedst, at blive staaende ved Troen, og er det ikke oprørende, at Enhver vil gaae videre? Naar man i vor Tid, og det forkyndes jo paa forskjellig Maade, ikke vil blive staaende ved Kjærligheden, hvor kommer man da hen? Til jordisk Kløgt, smaalig Beregning, til Usselhed og Elendighed, til alt Det, der kan gjøre Menneskets guddommelige Herkomst tvivlsom. Var det ikke bedst, at man blev staaende ved Troen, og at den, der staaer, saae til, at han ikke faldt; thi Troens Bevægelse maa bestandig gjøres i Kraft af det Absurde, dog vel at mærke saaledes, at man ikke taber Endeligheden, men vinder den heel og holden. Jeg for mit Vedkommende kan vel beskrive Troens Bevægelser, men jeg kan ikke gjøre dem. Naar man vil lære at gjøre Svømmebevægelserne, da kan man lade sig hænge i Seler under Loftet, man beskriver vel Bevægelserne, men man svømmer ikke; saaledes kan jeg beskrive Troens Bevægelser, men naar jeg bliver kastet ud i Vandet, da svømmer jeg vel (thi jeg hører ikke til

---

Vand til Viin] jvf. Joh. Ev. 2, 1—10. den, der staaer, saae til at han ikke faldt] jvf. 1. Cor. 10, 12.

Vaderne), men jeg gjør andre Bevægelser, jeg gjør Uendelighedens Bevægelser, medens Troen gjør det Modsatte, gjør, efter at have gjort Uendelighedens Bevægelser, Endelighedens. Held den, der kan gjøre disse Bevægelser, han gjør det Vidunderlige, og jeg skal aldrig blive træt af at beundre ham, om det er Abraham eller det er Trællen i Abrahams Huus, om det er en Professor i Philosophi eller en stakkels Tjenestepige, er mig absolut ligegyldigt, jeg seer blot paa Bevægelserne. Men dem seer jeg ogsaa paa, og lader mig ikke narre, hverken af mig selv eller af noget Menneske. Ridderne af den uendelige Resignation kjender man let, deres Gang er svævende, dristig. De derimod, der bære Troens Klenodie, skuffe let, fordi deres Ydre har en paafaldende Lighed med det, som saavel den uendelige Resignation som Troen dybt foragter — med Spidsborgerlighed.

Jeg tilstaaer oprigtigt, jeg har i min Praxis ikke fundet noget paalideligt Exemplar, uden at jeg derfor vil negte, at maaskee hvert andet Menneske er et saadant Exemplar. Imidlertid har jeg dog i flere Aar eftersporet det forgjeves. Man reiser i Almindelighed Verden rundt for at see Floder og Bjerge, nye Stjerner, spraglede Fugle, vanskabte Fiske, latterlige Menneskeracer, man hengiver sig til den dyriske Stupor, der gloer paa Tilværelsen, og man mener at have seet Noget. Dette beskæftiger mig ikke. Vidste jeg derimod, hvor der levede en saadan Troens Ridder, da vilde jeg paa min Fod vandre til ham; thi dette Vidunder beskæftiger mig absolut. Jeg vilde intet Øieblik slippe ham, hvert Minut passe paa, hvorledes han bar sig ad med Bevægelserne; jeg vilde betragte mig selv som forsørget i Livet, og dele min Tid mellem at see paa ham og selv at gjøre Øvelser, og saaledes anvende al min Tid paa at beundre ham. Som sagt jeg har ikke fundet nogen Saadan, imidlertid kan jeg vel tænke ham. Her er han. Bekjendtskabet stiftes, jeg bliver forestillet for ham. I det Moment, jeg først tager ham paa mine Øine, kaster jeg ham i samme Nu fra mig, gjør selv et Spring tilbage, slaaer Hænderne sammen og siger halv høit: »Herre Gud! er det Mennesket, er det virkeligt ham, han seer jo ud som en Rodemester.« Imidlertid er det dog ham. Jeg slutter mig lidt nærmere til ham, passer paa den mindste Bevægelse, om der ikke skulde vise sig en lille uensartet Brøks-Telegraphering fra det Uendelige, et Blik, en Mine, en Gestus, et Vemod, et Smil, der forraadte det Uendelige i sin Uensartethed med det Endelige

---

Stupor] sløv Forbauselse.

Nei! Jeg examinerer hans Skikkelse fra Top til Taa, om der ikke skulde være en Revne, igjennem hvilken det Uendelige tittede ud. Nei! Han er heelt igjennem solid. Hans Fodfæste? er kraftigt, tilhører ganske Endeligheden, ingen pyntet Borgermand, der Søndag-Eftermiddag gaaer ud paa Fresberg, træder grundigere paa Jorden, han tilhører ganske Verden, ingen Spidsborger kan tilhøre den mere. Intet er at opdage af dette fremmede og fornemme Væsen, hvorpaa man kjender Uendelighedens Ridder. Han glæder sig ved Alt, deeltager i Alt, og hver Gang man seer ham deeltage i det Enkelte, skeer det med en Vedholdenhed, som betegner det jordiske Menneske, hvis Sjæl hænger fast ved Sligt. Han passer sin Gjerning. Naar man da seer ham, skulde man troe, han var en Skriverkarl, der havde fortabt sin Sjæl i det italienske Bogholderi, saa punktlig er han. Han ferierer om Søndagen. Han gaaer i Kirke. Intet himmelsk Blik eller noget Tegn paa det Incommensurable forraader ham; hvis man ikke kjendte ham, var det umuligt, at udsondre ham af den øvrige Mængde; thi hans sunde kraftige Psalmesang beviser i det Høieste, at han har et godt Bryst. Om Eftermiddagen gaaer han til Skoven. Han fryder sig over Alt, hvad han seer, over Menneske-Vrimlen, de nye Omnibusser, Sundet, — naar man møder ham paa Strandveien skulde man troe, han var en Kræmmersjæl, der slog sig løs, netop saaledes glæder han sig; thi han er ikke Digter, og jeg har forgjeves søgt at aflure ham den poetiske Incommensurabilitet. Henad Aften gaaer han hjem, hans Gang er ufortrøden som et Postbuds. Undervejs tænker han paa, at hans Kone vist har en apparte lille Ret varm Mad til ham, naar han kommer hjem, f. Ex. et stegt Lammehoved med Grønt til. Hvis han mødte en Ligesindet, da kunde han vedblive lige til Østerport at samtale med ham om denne Ret med en Lidenskab, der vilde passe for en Restaurateur. Tilfældigviis eier han ikke 4 Sk., og dog troer han fuldt og fast, at hans Kone har hiin lækkre Ret til ham. Har hun den, da skal det være et misundelsesværdigt Syn for fornemme Folk, begeistrende for Menigmand at see ham spise; thi hans Appetit er stærkere end Esaus. Hans Kone har den ikke — besynderligt nok — han er aldeles den Samme. Paa Veien kommer han forbi en Byggeplads, han træffer en anden Mand. De tale et Øieblik sammen, han opfører i et Nu en Bygning, han disponerer over alle Kræfter dertil. Den Fremmede forlader ham med den Tanke, det var vist en

---

stærkere end Esaus] jvfr. 1. M. B. 25, 29—34.

Capitalist, medens min beundrede Ridder tænker: ja kom det derpaa an, kunde jeg sagtens faae det. Han ligger i et aabent Vindue og betragter Pladsen, paa hvilken han boer, Alt hvad der foregaaer, at en Rotte smutter ned under et Rendesteensbræt, at Børnene lege, alt beskæftiger ham med en Ro i Tilværelsen, som var han en Pige paa 16 Aar. Og dog er han ikke Genie; thi Geniets Incommensurabilitet har jeg forgjeves søgt at udspionere hos ham. Han ryger sin Pibe i Aftenstunden; naar man seer ham, skulde man sværge paa, det var Spekhøkeren ligeoverfor, der vegeterer i Skumringen. Han lader 5 være lige med en Sorgløshed, som var han en letsindig Døgenigt, og dog kjøber han hvert Øieblik, han lever, den beleilige Tid til den dyreste Priis; thi han gjør end ikke det Mindste uden i Kraft af det Absurde. Og dog, dog, ja jeg kunde blive rasende derover, om ikke af anden Grund saa af Misundelse, dog har dette Menneske gjort og gjør hvert Øieblik Uendelighedens Bevægelse. Han tømmer i den uendelige Resignation Tilværelsens dybe Vemod, han kjender Uendelighedens Salighed, han har fornummet Smerten af at forsage Alt, det Kjæreste, man har i Verden, og dog smager Endeligheden ham fuldt saa godt som den, der aldrig kjendte noget Høiere, thi hans Forbliven i Endeligheden havde intet Spoer af en forknyt beængstet Dressur, og dog har han denne Tryghed til at fryde sig ved den, som var den det Visseste af Alt. Og dog, dog er hele den jordiske Skikkelse, han frembringer, en ny Skabning i Kraft af det Absurde. Han resignerede uendeligt paa Alt, og da greb han Alt igjen i Kraft af det Absurde. Han gjør bestandig Uendelighedens Bevægelse, men han gjør det med en saadan Correcthed og Sikkerhed, at han bestandig faaer Endeligheden ud, og der er intet Secund, hvor man ahner noget Andet. Det skal være den vanskeligste Opgave for en Dandser, at springe sig ind i en bestemt Stilling, saaledes, at der intet Secund er, da han griber efter Stillingen, men i Springet selv staaer i Stillingen. Maaskee kan ingen Dandser gjøre det — dette gjør hiin Ridder. Mængden af Mennesker lever fortabt i verdslig Sorg og Glæde, disse ere Oversidderne, som ikke komme med i Dandsen. Uendelighedens Riddere ere Dandsere og have Elevation. De gjøre Bevægelsen op efter og falde ned igjen, og ogsaa dette er en ikke usalig Tidsfordriv og ikke uskjønt at see paa. Men hver Gang de falde ned, kunne de ikke strax antage Stillingen, de vakle et Øieblik, og denne Vaklen viser, at de dog ere Fremmede i Verden. Den er mere eller mindre paafaldende, eftersom de have Kunst, men selv den kunstigste af disse Riddere kan dog ikke skjule denne Vaklen. Man behøver ikke at see dem

i Luften, man behøver blot at see dem i det Øieblik, de berøre og have berørt Jorden — og man kjender dem. Men at kunne falde saaledes ned, at det i samme Secund seer ud som stod og gik man, at forvandle Springet i Livet til Gang, absolut at udtrykke det Sublime i det Pedestre — det kan kun hiin Ridder, — og dette er det eneste Vidunder.

Dog dette Vidunder kan saa let skuffe, jeg vil derfor beskrive Bevægelserne i et bestemt Tilfælde, der kan belyse disses Forhold til Virkeligheden; thi derom er det at Alt dreier sig. En Ungersvend forelsker sig i en Prindsesse, og hele hans Livs Indhold ligger i denne Kjærlighed, og dog er Forholdet et saadant, at den umulig lader sig realisere, umuligt lader sig oversætte fra Idealiteten til Realiteten*). Elendighedens Trælle, Frøerne i Livets Sump, skrige naturligviis: en saadan Kjærlighed er en Daarskab, og den rige Bryggerenke er et fuldkomment saa godt og solidt Parti. Lad dem uforstyrret qvække i Sumpen. Saaledes gjør Ridderen af den uendelige Resignation ikke, han opgiver ikke Kjærligheden, ikke for al Verdens Herlighed. Han er ingen Gjæk. Han forvisser sig først om, at den virkelig er ham Livets Indhold, og hans Sjæl er for sund og for stolt til at ødsle det Mindste paa en Ruus. Han er ikke feig, han frygter ikke for at lade den snige sig ind i hans lønligste, hans mest afsides Tanker, at lade den snoe sig i utallige Slyngninger om ethvert Ligament i hans Bevidsthed — bliver Kjærligheden ulykkelig, da vil han aldrig kunne rive sig ud af den. Han føler en salig Vellyst ved at lade Kjærligheden gjennemgyse hver hans Nerve, og dog er hans Sjæl høitidelig som Dens, der har tømt Giftbægeret og føler, hvorledes Saften gjennemtrænger hver en Blodsdraabe, — thi dette Øieblik er Liv og Død. Naar han da saaledes har indsuget hele Kjærligheden i sig og fordybet sig i den, da mangler han ikke Mod til at forsøge og vove Alt. Han overskuer Livets Forhold, han sammenkalder de hurtige Tanker, der som slagvante Duer lyde hvert hans Vink, han svinger Staven over dem, og de styrte sig i alle Retninger. Men naar de nu alle vende tilbage, alle som Sor-

*) Det følger af sig selv, at hvilkensomhelst anden Interesse, i hvilken et Individ har hele Virkelighedens Realitet for sig concentreret, kan, naar den viser sig urealisabel, foranledige Resignationens Bevægelse. Jeg har imidlertid valgt en Forelskelse til at vise Bevægelserne paa, fordi denne Interesse vel lettere forstaaes, og saaledes fritager mig for alle foreløbige Overveielser, der i dybere Forstand kun kunne beskæftige ganske Enkelte.

gens Bud og forklare ham, at det er en Umulighed, da bliver han stille, han takker dem af, han bliver ene og da foretager han sig Bevægelsen. Dersom hvad jeg her siger, skal have nogen Betydning, da gjælder det om, at Bevægelsen skeer normalt*). Ridderen vil da for det første have Kraft til at concentrere hele Livets Indhold og Virkelighedens Betydning i eet eneste Ønske. Mangler et Menneske denne Concentration, denne Sluttethed, er hans Sjæl fra Begyndelsen adsplittet i det Mangfoldige, da kommer han aldrig til at gjøre Bevægelsen, han vil i Livet handle klogt som de Pengemænd, der anbringe deres Capital i alle forskjellige Papirer, for at vinde paa det ene, naar de tabe paa det andet — kort, saa er han ikke Ridder. Dernæst vil Ridderen have Kraft til at concentrere hele Tanke-Operationens Resultat i een Bevidstheds-Akt. Mangler han denne Sluttethed, er hans Sjæl fra Begyndelsen adsplittet i det Mangfoldige, da vil han aldrig faae Tid til at gjøre Bevægelsen, han vil bestandig løbe Ærinder i Livet, aldrig gaae ind i Evigheden; thi selv i det Øieblik, da han er nærmest derved, vil han pludselig opdage, at han har glemt Noget, hvorfor han maa tilbage. I næste Øieblik, vil han tænke, er det muligt, og det er ogsaa ganske sandt; men ved slige Betragtninger kommer man aldrig til at gjøre Bevægelsen, men ved Hjælp af dem synker man dybere og dybere i Mudret.

Ridderen gjør da Bevægelsen, men hvilken? Vil han glemme det Hele; thi ogsaa deri ligger jo en Slags Concentration? Nej! thi Ridderen modsiger ikke sig selv, og det er en Modsigelse at

---

*) Dertil hører der Lidenskab. Enhver Uendelighedens Bevægelse skeer ved Lidenskab, og ingen Reflexion kan tilveiebringe en Bevægelse. Dette er det idelige Spring i Tilværelsen, der forklarer Bevægelsen, medens Mediationen er en Chimaire, som hos Hegel skal forklare Alt, og som tillige er det Eneste, han aldrig har forsøgt at forklare. Selv til at gjøre den bekjendte socratiske Distinction mellem hvad man forstaaer og hvad man ikke forstaaer, hører der Lidenskab, end mere naturligvis til at gjøre den egentlige socratiske Bevægelse, Uvidenhedens. Men det, Tiden mangler, er ikke Reflexion, men Lidenskab. Derfor er Tiden egentlig i en vis Forstand for seiglivet til at døe, thi det at døe er et af de mærkeligste Spring, og et lille Vers af en Digter har altid tiltalt mig meget, fordi han, efter i en 5, 6 foregaaende Linier smukt og eenfoldigt at have ønsket sig gode Ting i Livet, ender saaledes:

ein seliger Sprung in die Ewigkeit.

forglemme hele sit Livs Indhold og dog blive den Samme. At blive en Anden, føler han ingen Drift til, og anseer det ingenlunde for det Store. Kun de lavere Naturer glemme sig selv og blive noget Nyt. Saaledes har Sommerfuglen aldeles glemt, at den var Kaalorm, maaskee kan den igjen glemme, at den var Sommerfugl saa aldeles, at den kan blive en Fisk. De dybere Naturer glemme aldrig sig selv og blive aldrig til Andet end hvad de vare. Ridderen vil da erindre Alt; men denne Erindren er netop Smerten, og dog er han i den uendelige Resignation forsonet med Tilværelsen. Kjærligheden til hiin Prindsesse blev for ham Udtrykket for en evig Kjærlighed, antog en religiøs Charakteer, forklarede sig i en Kjærlighed til det evige Væsen, der vel negtede Opfyldelsen, men dog atter forsonede ham i den evige Bevidsthed om dens Gyldighed i en Evigheds-Form, som ingen Virkelighed kan fratage ham. Daarer og unge Mennesker snakke om, at Alt er muligt for et Menneske. Det er imidlertid en stor Vildfarelse. Aandelig talt er Alt muligt, men i Endelighedens Verden er der Meget, der ikke er muligt. Dette Umulige gjør imidlertid Ridderen muligt derved, at han udtrykker det aandeligt, men aandeligt udtrykker han det derved, at han giver Afkald derpaa. Ønsket, der vilde føre ham ud i Virkeligheden men strandede paa Umuligheden, bøies nu indefter, men er derfor ikke tabt, heller ikke glemt. Snart er det Ønskets dunkle Rørelser i ham, der vække Erindringen, snart vækker han den selv; thi han er for stolt til at ville, at det, der var hele hans Livs Indhold, skulde have været et flygtigt Moments Sag. Han holder denne Kjærlighed ung, og den tiltager med ham i Aar og i Skjønhed. Derimod behøver han ingen Endelighedens Anledning til dens Fremvæxt. Fra det Øieblik, han har gjort Bevægelsen, er Prindsessen tabt. Han behøver ikke disse erotiske Nervezittringer ved at see den Elskede o. s. v., han behøver heller ikke i endelig Forstand bestandig at tage Afsked med hende, fordi han i evig Forstand erindrer hende, og han veed meget godt, at de Elskende, der ere saa forhippede paa endnu engang til Afsked at see hinanden for sidste Gang, have Ret i at være forhippede, Ret i at mene, at det er sidste Gang; thi de glemme snarest hinanden. Han har fattet den dybe Hemmelighed, at ogsaa i at elske et andet Menneske bør man være sig selv nok. Han tager intet endeligt Hensyn mere til hvad Prindsessen gjør, og netop dette beviser, at han har gjort Bevægelsen uendeligt. Her kan man faae Leilighed til at see, om Bevægelsen hos den Enkelte er sand eller tilløiet. Der var den, der ogsaa troede, at han havde gjort

Bevægelsen, men see Tiden gik, Prindsessen gjorde noget Andet, hun giftede sig f. Ex. med en Prinds, da tabte hans Sjæl Resignationens Elasticitet. Han viste derved, at han ikke havde gjort Bevægelsen rigtigt; thi den, der har resigneret uendeligt, han er sig selv nok. Ridderen hæver ikke sin Resignation, han bevarer sin Kjærlighed ligesaa ung, som den var i det første Øieblik, han slipper den aldrig fra sig, netop fordi han har gjort Bevægelsen uendeligt. Hvad Prindsessen gjør kan ikke forstyrre ham, det er kun de lavere Naturer, der have Loven for deres Handlinger i et andet Menneske, Præmisserne til deres Handlinger udenfor sig selv. Er Prindsessen derimod en Ligesindet, da vil det Skjønne fremkomme. Hun vil da introducere sig selv i den Ridderorden, i hvilken man ikke optages ved Ballotation, men af hvilken Enhver er Medlem, der har Mod til at indføre sig selv, den Ridderorden, der derved beviser sin Udødelighed, at den ingen Forskjel gjør paa Mand og Qvinde. Ogsaa hun vil bevare sin Kjærlighed ung og sund, ogsaa hun vil have forvundet sin Qvide, om hun end ikke, som der staaer i Visen: hver Nat ligger ved sin Herres Side. Disse Tvende vil da i al Evighed passe for hinanden, med en saadan taktfast *harmonia præstabilita*, at hvis nogensinde Øieblikket kom, et Øieblik, der dog ikke endeligt beskæftiger dem, thi da ældes de, hvis nogensinde Øieblikket kom, der tillod at give Kjærligheden sit Udtryk i Tiden, da vilde de være istand til at begynde netop der, hvor de vilde have begyndt, hvis de oprindeligen havde været forenede. Den, der forstaaer dette, hvad enten han er en Mand eller en Qvinde, han kan aldrig blive bedragen, thi det er kun de lavere Naturer, der indbilde sig, at de ere bedragne. Ingen Pige, der ikke er saa stolt, forstaaer egentlig at elske, men er hun saa stolt, da kan Alverdens List og Kløgt ikke bedrage hende.

I den uendelige Resignation er der Fred og Hvile; ethvert Menneske, der vil det, der ikke har fornedret sig selv ved — hvad der er endnu forfærdeligere end at være for stolt — at lade haant om sig selv, kan optugte sig selv til at gjøre denne Bevægelse, der i sin Smerte forsoner med Tilværelsen. Den uende-

---

i Visen] f. Ex. Ridder Stig og Findal: Nu haver Jomfru Rigitslille forvunden sin Quide, Hun sover hver Nat ved Ridder Stig Hvides Side (Udv. danske Viser udg. af Abrahamson, Nyerup og Rahbek I S. 301). *harmonia præstabilita* forud oprettet Overensstemmelse; et Grundbegreb i Leibniz's Philosophi: alle de Enkeltvæsener, hvoraf Verden bestaaer, er fra Evighed af indrettede paa at følges ad i deres Udvikling og samstemme i deres Virken.

lige Resignation er hiin Skjorte, om hvilken der tales i et gammelt Folkesagn. Traaden er spunden under Taarer, bleget ved Taarer, Skjorten syet i Taarer, men da beskytter den ogsaa bedre end Jern og Staal. Det Ufuldkomne i Folkesagnet er, at en Tredie kan forarbeide dette Linned. Hemmeligheden i Livet er, at Enhver maa sye sig den selv, og Mærkeligheden er, at en Mand kan sye den fuldt saa vel som en Qvinde. I den uendelige Resignation er der Fred og Hvile og Trøst i Smerten, det vil sige naar Bevægelsen er gjort normalt. Det var mig imidlertid ikke vanskeligt at skrive en heel Bog, naar jeg vilde gjennemgaae de forskjellige Misforstaaelser, de bagvendte Stillinger, de sjuskede Bevægelser, jeg har stødt paa blot i min lille Praxis. Man troer meget lidt paa Aand, og dog gjelder det netop om Aand for at gjøre denne Bevægelse, det gjelder om, at den ikke er et eensidigt Resultat af en *dira necessitas*, og jo mere denne er tilstede, desto tvivlsommere bliver det altid, om Bevægelsen er normal. Naar man saaledes vil mene, at den kolde, ufrugtbare Nødvendighed nødvendigt maa være tilstede, saa siger man dermed, at Ingen kan opleve Døden, før han virkelig døer, hvilket forekommer mig en cras Materialisme. Dog i vor Tid bekymrer man sig mindre om at gjøre rene Bevægelser. Dersom Een, der skulde lære at dandse, vilde sige: nu har i Aarhundreder den ene Slægt efter den anden lært Positioner, det er paa den høie Tid, at jeg drager mig dette til Fordeel og uden videre begynder paa Francaiser, saa vilde man vel lee lidt ad ham; men i Aandens Verden finder man det yderst plausibelt. Hvad er da Dannelse? Jeg troede, det var det Cursus, den Enkelte gjennemløb for at indhente sig selv; og den, der ikke vil gjennemgaae dette Cursus, ham hjælper det saare lidet, om han blev født i den mest oplyste Tidsalder.

Den uendelige Resignation er det sidste Stadium, der gaaer forud for Troen, saaledes, at Enhver, der ikke har gjort denne Bevægelse, ikke har Troen; thi først i den uendelige Resignation bliver jeg mig selv klar i min evige Gyldighed, og først da kan der være Tale om i Kraft af Troen at gribe Tilværelsen.

Vi ville nu lade Troens Ridder give Møde i det omtalte Tilfælde. Han gjør aldeles det samme, som den anden Ridder, han giver uendeligt Afkald paa den Kjærlighed, der er hans Livs Indhold, han er forsonet i Smerten; men da skeer Vidunderet, han gjør endnu en Bevægelse, forunderligere end Alt, thi han siger:

---

dira necessitas grum Skjæbnetvang (Horats's Oder III, 24, 6).

jeg troer dog, at jeg faaer hende, i Kraft nemlig af det Absurde, i Kraft af, at for Gud er Alting muligt. Det Absurde hører ikke til de Differentser, der ligge indenfor Forstandens eget Omfang. Det er ikke identisk med det Usandsynlige, det Uventede, det Uformodede. I det Øieblik, Ridderen resignerede, da forvissede han sig om Umuligheden, menneskelig talt, dette var Forstandens Resultat, og han havde Energi nok til at tænke det. I uendelig Forstand var det derimod muligt, det er ved at resignere derpaa, men denne Besidden er jo tillige en Opgiven, men dog er denne Besidden for Forstanden ingen Absurditet; thi Forstanden vedblev at beholde Ret i, at i den Endelighedens Verden, hvor den hersker, var og blev det en Umulighed. Denne Bevidsthed har Troens Ridder ligesaa klar; det Eneste, der altsaa kan frelse ham, er det Absurde, og dette griber han ved Troen. Han erkjender altsaa Umuligheden og i samme Øieblik troer han det Absurde; thi vil han uden med al sin Sjæls Lidenskab og af sit ganske Hjerte at erkjende Umuligheden, indbilde sig at have Troen, da bedrager han sig selv, og hans Vidnesbyrd har intetsteds hjemme, da han end ikke er kommen til den uendelige Resignation.

Troen er derfor ingen æsthetisk Rørelse, men noget langt Høiere, netop fordi den har Resignationen forud for sig, den er ikke Hjertets umiddelbare Drift, men Tilværelsens Paradox. Naar saaledes en ung Pige tiltrods for alle Vanskeligheder dog holder sig forvisset om, at hendes Ønske vel bliver opfyldt, saa er denne Forvisning slet ikke Troens, og det uagtet hun er opdragen af christelige Forældre, og maaskee et heelt Aar har gaaet til Præsten. Hun er forvisset i al sin barnlige Naivetet og Uskyldighed, ogsaa denne Forvisning adler hendes Væsen, og giver hende en overnaturlig Størrelse, saa at hun som en Thaumaturg kan besværge Tilværelsens endelige Kræfter, og bringe Stene selv til at græde, medens hun paa den anden Side i sin Befippethed ligesaa godt kan løbe til Herodes som til Pilatus og røre al Verden med sine Bønner. Hendes Forvisning er saare elskelig, og man kan lære Meget af hende, men een Ting lærer man ikke af hende, man lærer ikke at gjøre Bevægelser; thi hendes Forvisning tør ikke i Resignationens Smerte see Umuligheden under Øine.

Indsee kan jeg da, at der hører Kraft og Energi og Aandens Frihed til at gjøre Resignationens uendelige Bevægelse; jeg kan tillige indsee, at den lader sig gjøre. Det Næste forbauser mig, min Hjerne vender sig i mit Hoved; thi, efter at have gjort Resignationens Bevægelse, nu i Kraft af det Absurde at faae Alt, faae Ønsket, heelt, ubeskaarent, det er over menneskelige Kræfter,

det er et Vidunder. Men det kan jeg indsee, at den unge Piges Forvisning kun er Letsindighed i Sammenligning med Troens Urokkelighed, uagtet den har indseet Umuligheden. Hver Gang jeg vil gjøre denne Bevægelse, sortner det for mit Øie, i samme Øieblik beundrer jeg det absolut, og i samme Øieblik griber en uhyre Angst min Sjæl, thi hvad er da det at friste Gud? Og dog er denne Bevægelse Troens, og bliver ved at være det, om saa Philosophien end, for at forvirre Begreberne, vil bilde os ind, at den har Troen, om saa Theologien vil sælge den ud for godt Kjøb.

Til at resignere hører der ikke Tro, thi det, jeg i Resignation vinder, er min evige Bevidsthed, og dette er en reen philosophisk Bevægelse, som jeg trøster mig til at gjøre, naar forlanges, og som jeg kan tugte mig selv til at gjøre, thi hver Gang nogen Endelighed vil voxe mig overhovedet, da hungrer jeg mig selv ud, indtil jeg gjør Bevægelsen; thi min evige Bevidsthed er min Kjærlighed til Gud, og den er mig høiere end Alt. Til at resignere hører der ikke Tro, men til at faae det allermindste mere end min evige Bevidsthed hører der Tro, thi dette er det Paradoxe. Man forvexler ofte Bevægelserne. Man siger, at man behøver Troen for at give Afkald paa Alt, ja man hører det endnu Besynderligere, at et Menneske klager over, at han har tabt Troen, og naar man seer efter paa Scalaen, for at see, hvor han er, seer man besynderlig nok, at han kun er kommen til det Punkt, at han skal gjøre Resignationens uendelige Bevægelse. Ved Resignationen giver jeg Afkald paa Alt, denne Bevægelse gjør jeg ved mig selv, og naar jeg ikke gjør det, da er det fordi jeg er feig og blødagtig og uden Begeistring og ikke føler Betydningen af den høie Værdighed, ethvert Menneske er anviist, at være sin egen Censor, hvilket er meget fornemmere end at være General-Censor for hele den romerske Republik. Denne Bevægelse gjør jeg ved mig selv, og det, jeg derfor vinder, er mig selv i min evige Bevidsthed, i salig Forstaaelse med min Kjærlighed til det evige Væsen. Ved Troen giver jeg ikke Afkald paa Noget, tvertimod ved Troen faaer jeg Alt, netop i den Forstand, i hvilken det hedder, at den, som har Tro som et Sennepskorn, kan flytte Bjerge. Der hører et reent menneskeligt Mod til at give Afkald paa hele Timeligheden, for at vinde Evigheden, men denne vinder jeg, og kan i al Evighed ikke give Afkald paa, det er en Selvmodsigelse; men

---

det hedder, at den som har Tro osv.] Matth. 17, 20.

der hører et paradox og ydmygt Mod til nu at gribe hele Timeligheden i Kraft af det Absurde, og dette Mod er Troens. Ved Troen gav Abraham ikke Afkald paa Isaak, men ved Troen fik Abraham Isaak. I Kraft af Resignationen skulde hiin rige Yngling have bortgivet Alt, men naar han da havde gjort det, da skulde Troens Ridder have sagt til ham: I Kraft af det Absurde skal Du faae hver en Hvid igjen, kan Du troe det. Og denne Tale skal ingenlunde være den forhen rige Yngling ligegyldig; thi dersom han bortgav sit Gods, fordi han er kjed deraf, da var det daarligt bevendt med hans Resignation.

Timeligheden, Endeligheden er det, hvorom Alt dreier sig. Jeg kan ved egen Kraft resignere paa Alt, og da finde Fred og Hvile i Smerten, jeg kan finde mig i Alt, selv om hiin rædsomme Dæmon, forfærdeligere end Knokkelmanden, der forskrækker Menneskene, selv om Vanvidet holdt Narredragten op for mit Øie, og jeg forstod dens Mine, at det var mig, der skulde iføre mig den, jeg kan endnu frelse min Sjæl, dersom det ellers er mig mere om at gjøre, at min Kjærlighed til Gud seirer i mig, end min jordiske Lykke. Et Menneske kan endnu i dette sidste Øieblik samle hele sin Sjæl i eet eneste Blik mod den Himmel, fra hvilken al god Gave kommer, og dette Blik skal være forstaaeligt for ham og for den, hvem det søger, at han dog blev sin Kjærlighed tro. Da skal han rolig iføre sig Dragten. Den, hvis Sjæl ikke har denne Romantik, har solgt sin Sjæl, hvad enten han nu fik et Kongerige for den, eller en ussel Sølvpenge. Men ved egen Kraft kan jeg ikke faae det Mindste af hvad der tilhører Endeligheden; thi jeg bruger bestandig min Kraft til at resignere paa Alt. Ved egen Kraft kan jeg opgive Prindsessen, og jeg skal ikke blive nogen Suurmuler, men finde Glæde og Fred og Hvile i min Smerte, men ved egen Kraft kan jeg ikke faae hende igjen, thi jeg bruger netop min Kraft til at resignere. Men ved Troen, siger hiin vidunderlige Ridder, ved Troen skal Du faae hende i Kraft af det Absurde.

See denne Bevægelse kan jeg ikke gjøre. Saasnart jeg vil begynde derpaa, vender Alt sig om, og jeg flygter tilbage i Resignationens Smerte. Jeg kan svømme i Livet, men til denne mystiske Svæven er jeg for tung. At existere saaledes, at min Modsætning til Existentsen i ethvert Øieblik udtrykker sig som den skjønneste og tryggeste Harmoni med den, det kan jeg ikke. Og dog maa det være herligt at faae Prindsessen, det siger jeg ethvert Øieblik, og den Resignationens Ridder, der ikke siger det, han er en Bedrager, han har ikke havt et eneste Ønske, og han har ikke holdt

Ønsket ungt i sin Smerte. Maaskee var der den, der fandt det beqvemt nok, at Ønsket ikke mere var levende, at Smertens Piil var sløvet; men en saadan er ingen Ridder. En fribaaren Sjæl, der greb sig deri, han vilde foragte sig selv, og begynde forfra, og fremfor Alt ikke tillade sin Sjæl at være bedragen ved sig selv. Og dog maa det være herligt at faae Prindsessen, og dog er Troens Ridder den eneste Lykkelige, Endelighedens Stamherre, medens Resignationens Ridder er en Fremmed og Udlænding. Saaledes at faae Prindsessen, at leve glad og lykkelig, Dag ud og Dag ind med hende, (thi ogsaa dette lod sig jo tænke, at Resignationens Ridder kunde faae Prindsessen, men hans Sjæl havde gjennemskuet Umuligheden af deres Fremtids Lykke), saaledes at leve glad og lykkelig hvert Øieblik i Kraft af det Absurde, hvert Øieblik see Sværdet svæve over den Elskedes Hoved, og dog ikke finde Hvile i Resignationens Smerte, men Glæde i Kraft af det Absurde — det er Vidunderligt. Den, der gjør det, han er stor, den eneste Store, Tanken derom bevæger min Sjæl, der aldrig var karrig i at beundre det Store.

Dersom nu virkelig Enhver i min Samtid, der ikke vil blive staaende ved Troen, er en Mand, der har fattet Livets Rædsel, der har forstaaet, hvad Daub mener, naar han siger, at en Soldat, der ene staaer paa Post med skarpladt Gevæhr, ved et Krudttaarn, i en Uveirs-Nat, faaer besynderlige Tanker; dersom nu virkelig Enhver, der ikke vil blive staaende ved Troen, er en Mand, der havde Sjæls Kraft til at fatte og derpaa gav sig Tid til at blive eensom med den Tanke, at Ønsket var en Umulighed; dersom Enhver, der ikke vil blive staaende ved Troen, er en Mand, der i Smerten forsonedes og forsonedes ved Smerten, dersom Enhver, der ikke vil blive staaende ved Troen, er en Mand, der dernæst (og hvis han ikke har gjort alt det Foregaaende, saa skal han ikke uleilige sig, naar der er Tale om Troen) gjorde det Vidunderlige, greb hele Tilværelsen i Kraft af det Absurde — saa er hvad jeg skriver den høieste Lovtale over Samtiden, af den Ringeste i den, der kun kunde gjøre Resignationens Bevægelse. Men hvorfor vil man da ikke blive staaende ved den, hvorfor hører man stundom, at Folk undsee sig ved at bekjende, at de have Troen? Dette kan jeg ikke fatte. Dersom jeg nogensinde driver

---

Daub] se Rosenkranz, Erinnerungen an Karl Daub (Berlin 1837), S. 24: so als Schildwacht, zur Nachtzeit auf einsamen Posten, etwa an einem Pulver*magazin, hat* man Gedanken die auszerdem ganz unmöglich sind.

det til at kunne gjøre denne Bevægelse, da vil jeg for Fremtiden kjøre med 4 Heste.

Er det virkelig saa, er al den Spidsborgerlighed, jeg seer i Livet, som jeg ikke lader mit Ord men min Gjerning dømme, er den virkelig ikke hvad den synes, er den Vidunderet? Det lod sig jo tænke; thi hiin Troens Helt havde jo en paafaldende Lighed dermed; thi hiin Troens Helt var end ikke Ironiker og Humorist, men noget endnu Høiere. Der tales i vor Tid meget om Ironi og Humor især af Folk, som aldrig have formaaet at praktisere deri, men som desuagtet vide at forklare Alt. Jeg er ikke ganske ubekjendt med disse tvende Lidenskaber, jeg veed lidt mere om dem end hvad der staaer i tydske og tydsk-danske Compendier. Jeg veed derfor, at disse tvende Lidenskaber ere væsentlig forskjellige fra Troens Lidenskab. Ironi og Humor reflektere ogsaa paa sig selv og høre derfor hjemme i den uendelige Resignations Sphære, de have deres Elasticitet i, at Individet er incommensurabelt for Virkeligheden.

Den sidste Bevægelse, Troens paradoxe Bevægelse, kan jeg ikke gjøre, det være nu Pligt eller hvad det er, uagtet jeg hellere end gjerne vilde det. Om et Menneske har Lov til at sige dette, det maa overlades til ham; det bliver en Sag mellem ham og det evige Væsen, der er Troens Gjenstand, om han i denne Henseende kan træffe en mindelig Overeenskomst. Hvad ethvert Menneske kan, det er, han kan gjøre den uendelige Resignations Bevægelse, og jeg for mit Vedkommende vilde ikke tage i Betænkning, at erklære Enhver den for feig, der vil indbilde sig, at han ikke kan det. Med Troen er det en anden Sag. Men hvad ethvert Menneske ikke har Lov til, det er, at indbilde Andre, at Troen er noget Ringe eller at den er en let Sag, medens den er det Største og det Sværeste.

Man opfatter Fortællingen om Abraham paa en anden Maade. Man lovpriser Guds Naade, at han skjænkede ham Isaak igjen, det Hele var kun en Prøvelse. En Prøvelse, dette Ord kan sige Meget og Lidet, og dog er det Hele saa hurtigt forbi som det er sagt. Man bestiger en bevinget Hest, i samme Nu er man paa Morijabjerget, i samme Nu seer man Væderen; man glemmer, at Abraham kun reed paa et Æsel, der gaaer langsomt hen ad Veien, at han havde tre Dages Reise, at han behøvede nogen Tid for at kløve Brændet, binde Isaak, og for at hvæsse Kniven.

Og dog lovpriser man Abraham. Den, der skal tale, han kan godt sove indtil det sidste Qvarteer før han skal tale, Tilhøreren

kan godt falde i Søvn under Talen; thi Alt gaaer nemt nok, uden Uleilighed fra nogen af Siderne. Hvis der var en Mand tilstede, som leed af Søvnløshed, da gik han maaskee hjem, satte sig hen i en Krog og tænkte: det er et Øiebliks Sag det Hele, blot Du venter en Minut, saa seer Du Væderen, og Prøvelsen er forbi. Traf Taleren ham i denne Tilstand, da tænker jeg, han vilde træde frem for ham i al sin Værdighed og sige: »Elendige, at Du kan lade Din Sjæl synke i slig Daarskab; der skeer intet Mirakel, og hele Livet er en Prøvelse.« Altsom Taleren foer frem i sin Udgydelse, kom han mere og mere i Affect, blev gladere og gladere over sig selv, og medens han ingen Blodcongestion havde bemærket, da han talede om Abraham, følte han nu, hvorledes Aaren svulmede i hans Pande. Maaskee vilde han tabe Næse og Mund, hvis Synderen roligt og værdigt svarede: det var jo derom Du prædikede sidste Søndag.

Lad os saa enten slaae en Streg over Abraham, eller lad os lære at forfærdes ved det uhyre Paradox, der er hans Livs Betydning, at vi maae forstaae, at vor Tid, ligesom enhver Tid, kan være glad, om den har Troen. Dersom Abraham ikke er en Nullitet, et Phantom, noget Stads, man bruger til Tidsfordriv, saa kan Feilen aldrig ligge i, at Synderen vilde gjøre ligesaa, men det gjælder om at see, hvor Stort det var, som Abraham gjorde, for at Manden kan dømme sig selv, om han har Kald og Mod til at forsøges i Sligt. Den comiske Modsigelse i Talerens Adfærd var, at han gjorde Abraham til en Ubetydelighed, og dog vilde formene den Anden at bære sig ad paa samme Maade.

Skulde man da ikke turde tale om Abraham? Det troer jeg dog nok. Hvis jeg skulde tale om ham, da vilde jeg først skildre Prøvelsens Smerte. Til den Ende vilde jeg som en Igle suge al Angst og Nød og Qval ud af en Faders Lidelse, for at jeg kunde beskrive, hvad Abraham leed, medens han dog under alt dette troede. Jeg vilde minde om, at Reisen varede 3 Dage og et godt Stykke op paa den 4de, ja disse halvfjerde Dag skulde blive uendelig meget længere end det Par tusind Aar, der adskiller mig fra Abraham. Da vilde jeg minde om, hvad der er min Mening, at ethvert Menneske tør endnu vende om, inden han begynder paa Sligt, og hvert Øieblik kan angrende vende tilbage. Gjør man dette, saa frygter jeg ingen Fare, ei heller frygter jeg for, at vække Lyst hos Folk til at forsøges i Lighed med Abraham. Men vil man afhænde en Godtkjøbs-Udgave af Abraham, og dog formene Enhver at gjøre ligesaa, da er det latterligt.

Det er da nu min Agt af Fortællingen om Abraham i Form af Problemata at uddrage det Dialektiske, der ligger i den, for at see, hvilket uhyre Paradox Troen er, et Paradox, der formaaer at gjøre et Mord til en hellig og gudvelbehagelig Handling, et Paradox, der giver Abraham Isaak igjen, hvilket ingen Tænkning kan bemægtige sig, fordi Troen netop begynder der, hvor Tænkningen hører op.

Problema I.

Gives der en teleologisk Suspension af det Ethiske?

Det Ethiske er som saadant det Almene, og som det Almene Det, der er gjeldende for Enhver, hvilket fra en anden Side lader sig udtrykke saaledes, at det er gjeldende i ethvert Øieblik. Det hviler immanent i sig selv, har Intet uden for sig, der er dets τελος, men er selv τελος for Alt, hvad det har udenfor sig, og naar det Ethiske har optaget dette i sig, da kommer det ikke videre. Umiddelbar sandselig og sjælelig bestemmet er den Enkelte den Enkelte, der i det Almene har sit τελος, og dette er hans ethiske Opgave, bestandig at udtrykke sig selv i dette, at ophæve sin Enkelthed for at blive det Almene. Saasnart den Enkelte vil gjøre sig gjeldende i sin Enkelthed ligeoverfor det Almene, da synder han, og kan kun ved at anerkjende dette atter forsone sig med det Almene. Hver Gang den Enkelte, efterat have været traadt ind i det Almene, føler en Tilskyndelse til at gjøre sig gjeldende som den Enkelte, da er han i Anfægtelse, af hvilken han kun arbeider sig ud, ved angrende at opgive sig selv som den Enkelte i det Almene. Er dette det Høieste, der lader sig sige om Mennesket og om hans Tilværelse, saa har det Ethiske samme Beskaffenhed som et Menneskes evige Salighed, hvilken i al Evighed og i ethvert Øieblik er hans τελος, da det vilde være en Modsigelse, at den skulde kunne opgives (ɔ: teleologisk suspenderes) da den, saasnart den suspenderes, forskjærtses, medens hvad der suspenderes ikke er forskjærtset, men netop bevaret i det Høiere, der er dets τελος.

τέλος (telos) Formaal, Endemaal.

Forholder det sig saaledes, da har Hegel Ret, naar han lader Mennesket i det Gode og Samvittigheden kun være bestemmet som den Enkelte, han har Ret i at betragte denne Bestemmethed som en »moralsk Form af det Onde« (cfr. især Retsphilosophien) hvilken skal ophæves i det Sædeliges Teleologi, saaledes at den Enkelte, der forbliver i hiint Stadium, enten synder eller ligger i Anfægtelse. Hvad Hegel derimod ikke har Ret i, er at tale om Troen, Uret i ikke høit og lydeligt at protestere mod, at Abraham nyder Hæder og Ære som en Troens Fader, medens han burde hjemvises og udvises som en Morder.

Troen er nemlig dette Paradox, at den Enkelte er høiere end det Almene, dog vel at mærke saaledes, at Bevægelsen gjentager sig, at han altsaa, efterat have været i det Almene, nu som den Enkelte isolerer sig som høiere end det Almene. Dersom dette ikke er Troen, saa er Abraham tabt, saa har Troen aldrig været til i Verden, netop fordi den altid har været til. Thi hvis det Ethiske ɔ: det Sædelige er det Høieste, og der intet Incommensurabelt bliver tilbage i Mennesket paa anden Maade, end at dette Incommensurable er det Onde ɔ: det Enkelte, der skal udtrykkes i det Almene, saa behøver man ikke andre Kategorier end hvad den græske Philosophi havde, eller hvad der ved en conseqvent Tænkning lader sig uddrage af disse. Dette burde Hegel ikke have lagt Skjul paa; thi han har dog havt græske Studier.

Man hører ikke sjeldent Mænd, der, i Mangel af at fortabe sig i Studier, fordybe sig i Phraser, fortælle, at der over den christelige Verden skinner et Lys, medens der ruger et Mørke over Hedenskabet. Denne Tale har altid forekommet mig besynderlig, da endnu enhver grundigere Tænker, enhver alvorligere Kunstner forynger sig ved det græske Folks evige Ungdom. Et saadant Udsagn lader sig forklare af, at man ikke veed hvad man skal sige, men kun, at man skal sige Noget. Det er i sin Orden, at man siger, at Hedenskabet ikke havde Troen, men naar man derved skal have sagt Noget, da maa man være lidt mere paa det Rene om, hvad man forstaaer ved Troen, da man ellers synker tilbage i saadanne Phraser. At forklare hele Tilværelsen, Troen med, uden at have en Forestilling om hvad Troen er, er let, og den calculerer ikke slettest i Livet, der regner paa Beundring,

---

Hegel] se Philosophie des Rechts 2. Udg. (1840) § 129—41; jvfr. Indholdsfortegnelsen p. XIX: Das Gute und das Gewissen. § 129—141. Moralische Formen des Bösen: Heuchelei, Probabilismus, gute Absicht, Ueberzeugung, Ironie, Anm. zu § 140.

naar han har en saadan Forklaring; thi det er som Boileau siger: *un sot trouve toujours un plus sot, qui l'admire.*.

Troen er netop dette Paradox, at den Enkelte som den Enkelte er høiere end det Almene, er berettiget ligeoverfor dette, ikke subordineret, men overordnet, dog vel at mærke saaledes, at det er den Enkelte, der efter at have været som den Enkelte det Almene underordnet, nu gjennem det Almene bliver den Enkelte, der som den Enkelte er det overordnet; at den Enkelte som den Enkelte staaer i et absolut Forhold til det Absolute. Dette Standpunkt lader sig ikke mediere; thi al Mediation skeer netop i Kraft af det Almene; det er og bliver i al Evighed et Paradox, utilgængeligt for Tænkningen. Og dog er Troen dette Paradox eller ogsaa (dette er de Conseqventser, som jeg vil bede Læseren have *in mente* paa ethvert Punkt, om det end vilde blive mig for vidtløftigt overalt at nedskrive dem) eller ogsaa har der aldrig været Tro til, netop fordi den altid har været, eller ogsaa er Abraham tabt.

At dette Paradox for den Enkelte let kan forvexles med en Anfægtelse, er vel sandt, men derfor bør man ikke skjule det. At Manges hele Bygning kan være saaledes, at det støder dem fra sig, er vel sandt; men derfor bør man ikke gjøre Troen til noget Andet, for ogsaa at kunne have den, men hellere tilstaae, at man ikke har den, medens de, der have Troen, burde være betænkte paa, at opstille nogle Kjendetegn, at man kunde adskille Paradoxet fra en Anfægtelse.

Fortællingen om Abraham indeholder nu en saadan teleologisk Suspension af det Ethiske. Det har ikke manglet paa skarpsindige Hoveder og grundige Forskere, der have fundet Analogier til den. Deres Viisdom løber ud paa den skjønne Sætning, at i Grunden er Alt det Samme. Naar man vil see lidt nærmere til, tvivler jeg meget paa, at man i den ganske Verden skal finde en eneste Analogi, undtagen en senere, hvilket Intet beviser, naar det staaer fast, at Abraham repræsenterer Troen, og at den normalt er udtrykt i ham, hvis Liv ikke blot er det mest Paradoxe, der lader sig tænke, men saa paradox, at det slet ikke lader sig tænke. Han handler i Kraft af det Absurde; thi det er netop det Absurde, at han som den Enkelte er høiere end det Almene.

Boileau L'art poétique 1, 232: En Tosse finder altid en større Tosse, som beundrer ham. gjennem det Almene o: efter at have passeret gjennem det Almene.

Dette Paradox lader sig ikke mediere; thi saasnart han begynder derpaa, da maa han tilstaae, at han var i en Anfægtelse, og naar saa er, kommer han aldrig til at offre Isaak, eller hvis han har offret Isaak, da maa han angrende vende tilbage til det Almene. I Kraft af det Absurde faaer han Isaak igjen. Abraham er derfor i intet Øieblik en tragisk Helt, men noget ganske Andet, enten en Morder eller en Troende. Den Mellembestemmelse, der frelser den tragiske Helt, har Abraham ikke. Derfor er det, at jeg kan forstaae en tragisk Helt, men ikke forstaae Abraham, om jeg end i en vis afsindig Forstand beundrer ham mere end alle Andre.

Abrahams Forhold til Isaak er ethisk udtrykt ganske simpelt dette, at Faderen skal elske Sønnen høiere end sig selv. Dog det Ethiske har indenfor sit eget Omfang adskillige Gradationer; vi ville see, om der i denne Fortælling findes noget saadant høiere Udtryk for det Ethiske, der ethisk kan forklare hans Adfærd, ethisk berettige ham til at suspendere den ethiske Forpligtelse mod Sønnen, uden dog derfor at bevæge sig ud over det Ethiskes Teleologi.

Naar et Foretagende, der er et heelt Folks Bekymring, forhindres, naar en saadan Bedrift standses ved Himlens Unaade, naar den vrede Guddom sender et Blikstille, der spotter alle Anstrængelser, naar Spaamanden fuldkommer sin tunge Gjerning og forkynder, at Guden fordrer en ung Pige som Offer — da skal Faderen heltemodigen bringe dette Offer. Høimodig skal han dølge sin Smerte, om han end kunde ønske, han var »den ringe Mand, der tør græde,« ikke Kongen, der maa handle kongeligt. Og trænger Smerten end eensomt ind i hans Bryst, har han kun 3 Medvidere i Folket, snart skal det hele Folk være Medvider i hans Smerte, men ogsaa Medvider i hans Daad, at han for det Heles Vel vilde offre hende, Datteren, den unge deilige Pige. O Barm! o fagre Kinder, lysegule Haar (v. 687.). Og Datteren skal røre ham ved sine Taarer, og Faderen skal vende sit Ansigt bort, men Helten skal løfte Kniven. — Naar da Efterretningen derom

---

et Foretagende] den trojanske Krig. Da Grækernes Flaade ikke kunde afseile fra Aulis paa Grund af Modvind, forkyndte Spaamanden Kalchas, at Agamemnon havde fortørnet Artemis, og at Gudinden krævede hans Datter Iphigenia som Sonoffer. »den ringe Mand, der tør græde«] se Euripides, Iphigenia i Aulis 448 (Wilsters Overs.): Agamemnon . . . . Hvor heldigt dog at være født til ringe Stand, Saa har man Lov at græde . . . . 3 Medvidere] Menelaos, Kalchas og Odysseus, s. Iph. i Aul. 107. v. 687] smstds (Wilsters Overs.).

naaer det fædrene Hjem, da skal Grækenlands skjønne Piger rødme af Begeistring, og hvis Datteren var Brud, da skal den Trolovede ikke vredes, men være stolt af at deeltage i Faderens Daad, fordi Pigen tilhørte ham ømmere end hun tilhørte Faderen.

Naar den kjække Dommer, der frelste Israel i Nødens Stund, i eet Aandedrag binder Gud og sig selv ved det samme Løfte, da skal han heltemodigen forvandle den unge Piges Jubel, den elskede Datters Glæde til Sorg, og hele Israel skal sørge med hende over hendes jomfruelige Ungdom; men enhver fribaaren Mand skal forstaae, enhver behjertet Qvinde beundre Jephtah, og enhver Jomfru i Israel skal ønske at handle som hans Datter; thi hvad hjalp det, at Jephtah seirede ved sit Løfte, naar han ikke holdt det, skulde da Seiren ikke atter tages fra Folket?

Naar en Søn forglemmer sin Pligt, naar Staten betroer Faderen Dommersværdet, naar Lovene kræve Straffen af Faderens Haand, da skal Faderen heltemodigen glemme, at den Skyldige er hans Søn, han skal høimodigen skjule sin Smerte, men der skal ikke være en Eneste i Folket, end ikke Sønnen, uden at han beundrer Faderen, og hver Gang Roms Love blive fortolkede, skal det mindes, at Mangen fortolkede dem lærdere, men Ingen herligere end Brutus.

Hvis derimod Agamemnon, medens en gunstig Vind fører Flaaden for fulde Segl til sit Maal, vilde have afsendt hiint Bud, der hentede Iphigenia, for at offre hende; hvis Jephtah, uden at være bunden ved noget Løfte, der afgjorde Folkets Skjebne, vilde have sagt til Datteren: sørg nu i to Maaneder over Din korte Ungdom, da vil jeg offre Dig; hvis Brutus havde havt en retfærdig Søn, og dog vilde have kaldt ad Lictorerne for at henrette ham — hvo skulde da have forstaaet dem? Hvis disse tre Mænd paa det Spørgsmaal, hvorfor de gjorde det, havde svaret: det er en Prøvelse, i hvilken vi forsøges, skulde man da have forstaaet dem bedre?

Naar Agamemnon, Jephtah, Brutus i det afgjørende Øieblik heltemodigen overvinder Smerten, heltemodigen har tabt det Elskede og blot skal fuldkomme Gjerningen i det Ydre, da skal der aldrig være en adelig Sjæl i Verden, uden at han har Medlidenhedens

---

den kjække Dommer] Jephtah; s. Dommernes Bog 11, 30—40. Naar en Søn osv.] Brutus's Sønner deltog, medens Faderen var Konsul, i en Sammensværgelse om at føre Roms fordrevne Konge tilbage; Brutus lod dem da henrette.

Taarer for deres Smerte, Beundringens for deres Daad. Hvis derimod disse tre Mænd i det afgjørende Øieblik til det Heltemod, med hvilket de bar Smerten, vilde føie det lille Ord: det skeer dog ikke — hvo skulde da forstaae dem? Hvis de som en Forklaring tilføiede: det troe vi i Kraft af det Absurde, hvo skulde da bedre forstaae dem, thi hvo skulde ikke let forstaae, at det var absurdt, men hvo skulde forstaae, at man saa kunde troe det?

Forskjellen mellem den tragiske Helt og Abraham er let iøinefaldende. Den tragiske Helt bliver endnu indenfor det Ethiske. Han lader et Udtryk af det Ethiske have sit τελος i et høiere Udtryk af det Ethiske, han nedsætter det ethiske Forhold mellem Fader og Søn eller Datter og Fader til en Følelse, der har sin Dialektik i sit Forhold til Sædelighedens Idee. Der kan da her ikke være Tale om en teleologisk Suspension af selve det Ethiske.

Med Abraham forholder det sig anderledes. Han overskred ved sin Gjerning hele det Ethiske, og havde et høiere τελος udenfor, i Forhold til hvilket han suspenderede dette. Thi jeg gad dog nok vide, hvorledes man vil bringe Abrahams Gjerning i Forhold til det Almene, om der lader sig opdage nogensomhelst anden Berøring mellem det, Abraham gjorde, og det Almene end den, at Abraham overtraadte det. Det er ikke for at frelse et Folk, ikke for at hævde Statens Idee, at Abraham gjør det, ikke for at forsone vrede Guder. Kunde der være Tale om, at Guddommen var vred, da var han jo kun vred paa Abraham, og Abrahams hele Gjerning staaer i intet Forhold til det Almene, er et reent privat Foretagende. Medens derfor den tragiske Helt er stor ved sin sædelige Dyd, er Abraham stor ved en reen personlig Dyd. Der er intet høiere Udtryk for det Ethiske i Abrahams Liv, end dette, at Faderen skal elske Sønnen. Det Ethiske i Betydning af det Sædelige kan der slet ikke være Tale om. Forsaavidt det Almene var tilstede, var det jo krypt i Isaak, skjult saa at sige i Isaaks Lænd, og maatte da raabe med Isaaks Mund: Gjør det ikke, Du tilintetgjør Alt.

Hvorfor gjør Abraham det da? For Guds Skyld og aldeles identisk hermed for sin egen Skyld. For Guds Skyld gjør han det, fordi Gud fordrer dette Beviis paa hans Tro, for sin egen Skyld gjør han det, at han kan føre Beviset. Eenheden heraf er aldeles rigtigt udtrykt i det Ord, hvormed man altid har betegnet dette Forhold: det er en Prøvelse, en Fristelse. En Fristelse; men hvad vil dette sige? Det, der ellers frister et Menneske, er jo det, der vil holde ham tilbage fra at gjøre sin Pligt, men her er Fristelsen selve det Ethiske, der vil holde ham tilbage fra at gjøre

Guds Villie. Men hvad er da Pligten? Pligten er jo netop Udtrykket for Guds Villie.

Her viser Nødvendigheden sig af en ny Kategori for at forstaae Abraham. Et saadant Forhold til Guddommen kjender Hedenskabet ikke. Den tragiske Helt træder ikke i noget privat Forhold til Guddommen, men det Ethiske er det Guddommelige, og derfor lader det Paradoxe deri sig mediere i det Almene.

Abraham kan ikke medieres, hvilket ogsaa kan udtrykkes saaledes: han kan ikke tale. Saasnart jeg taler, udtrykker jeg det Almene, og naar jeg ikke gjør det, saa kan Ingen forstaae mig. Saasnart da Abraham vil udtrykke sig i det Almene, saa maa han sige, at hans Situation er en Anfægtelse, thi han har intet høiere Udtryk af det Almene, der staaer over det Almene, han overtræder.

Medens derfor Abraham vækker min Beundring, forfærder han mig tillige. Den, der fornegter sig selv og opoffrer sig for Pligten, han opgiver det Endelige for at gribe det Uendelige, han er sikker nok; den tragiske Helt opgiver det Visse for det endnu Vissere, og Betragterens Øie hviler trygt paa ham. Men den, der opgiver det Almene for at gribe noget endnu Høiere, der ikke er det Almene, hvad gjør han? Er det muligt, at dette kan være andet end en Anfægtelse? Og hvis det er muligt, men den Enkelte da greb feil, hvad Frelse er der for ham? Han lider den tragiske Helts hele Smerte, han tilintetgjør sin Glæde i Verden, han forsager Alt, og maaskee tilspærrer han sig i samme Øieblik den ophøiede Glæde, der var ham saa dyrebar, at han vilde kjøbe den for enhver Priis. Ham kan Betragteren slet ikke forstaae, ei heller trygt lade sit Øie hvile paa ham. Maaskee lader det sig slet ikke gjøre, hvad den Troende intenderer, da det jo er utænkeligt. Eller om det lod sig gjøre, hvis den Enkelte havde misforstaaet Guddommen, hvad Frelse var der for ham? Den tragiske Helt han behøver Taarer og han fordrer Taarer, og hvor var det misundelige Øie, der var saa ufrugtbart, at det ikke kunde græde med Agamemnon, men hvor var den, hvis Sjæl var saa forvildet, at han formastede sig til at græde over Abraham. Den tragiske Helt fuldkommer sin Gjerning i et bestemt Tidsmoment, men i Tidernes Løb gjør han, hvad der ikke er Mindre, han besøger den, hvis Sjæl er omspændt af Sorg, hvis Bryst ikke kan faae Luft for qvalte Sukke, hvis Tanker hænge betyngede over ham,

---

høiere Udtryk af det Almene ɔ: høiere ethisk Bestemmelse.

svangre med Taarer, han viser sig for ham, han hæver Sorgens Trolddom, han løsner Snørelivet, han aflokker Taaren, idet den Lidende glemmer sine Lidelser i hans. Abraham kan man ikke græde over. Man nærmer sig ham med en *horror religiosus*, som Israel nærmede sig Sinai-Bjerget. — Hvis da den eensomme Mand, der bestiger Morijabjerget, der med sin Spidse rager himmelhøit over Aulis's Sletter, hvis han ikke er en Søvngænger, der gaaer trygt over Afgrunden, medens den, der staaer ved Bjergets Fod og seer derpaa, skjælver af Angst, af Ærbødighed og Forfærdelse ikke engang tør kalde paa ham, hvis han bliver forstyrret i sig selv, hvis han havde taget Feil! — Tak! atter Tak! være en Mand, der rækker den, hvem Livets Sorger overfaldt og lode nøgen tilbage, rækker ham Udtrykket, Ordets Blad, hvormed han kan skjule sin Elendighed; Tak være Dig, store Shakespeare, Du som kan sige Alt, Alt, Alt netop som det er — og dog hvorfor udtalte Du aldrig denne Qval? forbeholdt Du den maaskee for Dig selv? som den Elskede, hvis Navn man end ikke kan taale at Verden nævner; thi en Digter kjøber denne Ordets Magt til at udsige alle Andres tunge Hemmeligheder for en lille Hemmelighed, han ikke kan udsige, og en Digter er ikke en Apostel, han uddriver kun Djævle ved Djævelens Magt.

Men naar nu det Ethiske saaledes teleologisk er suspenderet, hvorledes existerer da den Enkelte, i hvem det er suspenderet? Han existerer som den Enkelte i Modsætning til det Almene. Synder han da? thi dette er Syndens Form, seet i Ideen, saaledes, at om Barnet end ikke synder, fordi det ikke er sig sin Existents bevidst som saadan, saa er dets Existents dog seet i Ideen Synd, og det Ethiske kræver sig selv af det i ethvert Øieblik. Vil man negte, at denne Form lader sig gjentage saaledes, at den ikke er Synd, saa er Dommen fældet over Abraham. Hvorledes existerede da Abraham? Han troede. Dette er det Paradox, ved hvilket han bliver paa Spidsen, hvilket han ikke kan gjøre tydeligt for nogen Anden, thi Paradoxet er, at han som den Enkelte sætter sig i et absolut Forhold til det Absolute. Er han berettiget? Hans Berettigelse er igjen det Paradoxe; thi dersom han er det, er han det ikke i Kraft af at være noget Almeent, men i Kraft af at være den Enkelte.

---

horror religiosus hellig Rædsel; jvfr. 2. Mose Bog 19, 12 o. a. St. uddriver kun Djævle osv.] jvfr. Marc. Ev. 3, 15. 22.

Hvorledes forvisser da den Enkelte sig om, at han er berettiget? Det er nemt nok at nivellere hele Tilværelsen paa Statens Idee eller paa en Samfunds Idee. Gjør man det, saa kan man ogsaa let nok mediere; thi da kommer man slet ikke til Paradoxet, at den Enkelte som den Enkelte er høiere end det Almene, hvilket jeg ogsaa betegnende kan udtrykke i en Sætning af Pythagoras, at det ulige Tal er fuldkomnere end det lige Tal. Forsaavidt man leilighedsviis i vor Tid hører et Svar i Retning af Paradoxet, da lyder det gjerne saaledes: det bedømmer man efter Udfaldet. En Helt, der er bleven sin Samtids σκανδαλον, i Bevidsthed af, at han er et Paradox, der ikke kan gjøre sig forstaaelig, tilraaber trøstig Samtiden: Udfaldet skal vel bevise, at jeg var berettiget. I vor Tid hører man sjeldnere dette Raab; thi som den ikke frembringer Helte, hvilket er dens Brøst, saa har den det Gode, at den ogsaa frembringer faa Karrikaturer. Naar man da i vor Tid hører disse Ord: det skal bedømmes efter Udfaldet, saa er man strax klar over, hvem man har den Ære at tale med. De, der tale saaledes, er et talrigt Folkefærd, som jeg med eet fælleds Navn vil kalde Docenterne. De leve i deres Tanker betryggede i Tilværelsen, de have en fast Stilling og sikkre Udsigter i en velorganiseret Stat, de have Aarhundreder, eller vel endog Aartusinder mellem sig og Tilværelsens Rystelser, de frygte ikke for, at Sligt kan gjentages, hvad vilde ogsaa Politiet og Bladene sige? Deres Gjerning i Livet er at bedømme de store Mænd, og bedømme dem efter Udfaldet. En saadan Adfærd mod det Store røber en besynderlig Blanding af Hovmod og Elendighed, Hovmod, fordi man mener sig kaldet til at bedømme, Elendighed, fordi man ikke føler sit Liv end ikke i fjerneste Maade beslægtet med de Stores. Enhver, der er blot en Smule *erectioris ingenii*, han er dog ikke bleven et aldeles koldt og klamt Bløddyr, og idet han nærmer sig det Store, da kan det aldrig gaae ham af Sinde, at det siden Verdens Skabelse har været Skik og Brug, at Udfaldet kommer sidst, og at man, naar man i Sandhed skal lære noget af det Store, netop maa være opmærksom paa Begyndelsen. Dersom den, der skal handle, vil bedømme sig selv efter Udfaldet, saa kommer han aldrig til at begynde. Om da Udfaldet end kan

---

Pythagoras] s. Tennemann Gesch. d. Philos. I (1798), S. 106: Aus diesen . . . Gründen hielten sie (Pythagoreerne) die ungeraden Zahlen für vollkommener als die geraden. σκάνδαλον (skandalon) Forargelse. *erectioris ingenii* af høiere Tænkemaade.

glæde hele Verden, Helten kan det ikke hjælpe; thi Udfaldet fik han først at vide, da det Hele var forbi, og derved blev han ikke Helt, men han var det derved, at han begyndte.

Desuden er Udfaldet (forsaavidt det er Endelighedens Svar paa det uendelige Spørgsmaal) i sin Dialektik aldeles ueensartet med Heltens Existents. Eller skal det kunne bevise, at Abraham var berettiget til at forholde sig som den Enkelte til det Almene, at han ved et Vidunder fik Isaak? Hvis Abraham virkelig havde offret Isaak, skulde han derfor have været mindre berettiget?

Men Udfaldet er man nysgjerrig efter, som efter Udfaldet paa en Bog; Angsten, Nøden, Paradoxet vil man ikke vide Noget af. Udfaldet lefler man æsthetisk med; det kommer ligesaa uventet men ogsaa ligesaa let som en Gevinst i Lotteriet; og naar man har hørt Udfaldet, da har man opbygget sig. Og dog er ingen Tempelraner, der arbeider i Bolt og Jern, saa nedrig en Forbryder, som den, der saaledes plyndrer det Hellige, og dog er Judas, der solgte sin Herre for 30 Secler, ikke foragteligere end den, der saaledes sælger det Store.

Det er min Sjæl imod, at tale umenneskeligt om det Store, at lade det dæmre i en uhyre Afstand i ubestemt Skikkelse, at lade det være Stort, uden at dog det Menneskelige deri kommer frem, hvorved det da ophører at være Stort; thi ikke hvad der hænder mig, gjør mig stor, men hvad jeg gjør, og der er dog vel Ingen, der mener, at en Mand blev stor, fordi han vandt den store Gevinst i Lotteriet. Om et Menneske blev født i ringe Kaar, jeg fordrer dog af ham, at han ikke skal være saa umenneskelig mod sig selv, at han ikke skulde kunne tænke Kongens Borg uden paa Afstand og ubestemt drømme om dens Storhed, og paa eengang ville ophøie den og ophæve den derved, at han paa en nedrig Maade ophøiede den; jeg fordrer af ham, at han skal være Menneske nok til tillidsfuld og værdig at træde frem ogsaa der. Han skal ikke være Umenneske nok til uforskammet at ville krænke Alt, ved lige fra Gaden at ville storme ind i Kongens Sale, derved taber han mere end Kongen; tvertimod han skal finde en Glæde i at iagttage ethvert Sømmelighedens Bud med glad og tillidsfuldt Sværmeri, som netop vil gjøre ham frimodig. Dette er kun et Billede; thi hiin Forskjel er kun et saare ufuldkomment Udtryk for Aandens Afstand. Jeg fordrer af ethvert Menneske, at

---

nedrig Maade ɔ: lav, lavttænkende Maade.

han ikke skal tænke umenneskeligt nok om sig selv, til at han ikke tør træde ind i hine Palladser, hvor ikke blot Mindet om de Udvalgte boer, men hvor de selv boe. Han skal ikke uforskammet trænge sig frem og paadutte dem sit Slægtskab, han skal være salig for hver Gang han bøier sig for dem, men han skal være frimodig og tillidsfuld og altid være noget mere end en Gangkone; thi vil han ikke være mere, da kommer han aldrig derind. Og det, der skal hjælpe ham, er netop Angsten og Nøden, hvori de Store blive forsøgte, thi ellers vilde disse, hvis han har en Smule Marv i sig, blot vække hans retfærdige Misundelse. Og hvad der kun kan være stort paa Afstand, hvad man ved Hjælp af tomme og udhulede Phraser vil gjøre til noget Stort, det tilintetgjør man selv.

Hvo var stor i Verden som hiin benaadede Qvinde, Guds Moder, Jomfru Maria? Og dog hvorledes taler man derom? At hun var den Benaadede blandt Qvinder gjør hende ikke stor, og dersom det ikke traf sig saa besynderligt, at de, der høre, kunne tænke ligesaa umenneskeligt som de, der tale, saa maatte vel enhver ung Pige spørge, hvorfor blev ikke ogsaa jeg den Benaadede? og hvis jeg ikke havde Andet at sige, da skulde jeg slet ikke afvise et saadant Spørgsmaal som dumt; thi ligeoverfor en Begunstigelse, abstract seet, er ethvert Menneske lige berettiget. Man udelader Nøden, Angsten, Paradoxet. Min Tanke er reen trods Nogens, og den, der kan tænke Sligt, hans Tanke bliver nok reen, og han har ogsaa det Rædsomme at vente, hvis det ikke er saa; thi den, der engang har faaet disse Billeder frem, han kan ikke blive af med dem igjen, og synder han mod dem, da hævne de sig forfærdeligt ved stille Vrede, forfærdeligere end 10 glubende Recensenters Høirøstethed. Vel fødte Maria Barnet vidunderligt, men det gik hende dog paa Qvinders Viis, og denne Tid den er Angstens, Nødens og Paradoxets. Engelen var vel en tjenende Aand, men han var ikke en tjenstvillig Aand, der gik til de andre unge Piger i Israel og sagde: foragter ikke Maria, hende hændes det Overordentlige. Men Engelen kom kun til Maria, og Ingen kunde forstaae hende. Hvilken Qvinde blev dog krænket som Maria, og er det ikke ogsaa her sandt, at den, hvem Gud velsigner, forbander han i samme Aandedrag? Dette er Aandens Opfattelse af Maria, og hun er ingenlunde, hvad der oprører mig at sige,

---

paa Qvinders Viis] jvfr. 1. Mose B. 18, 11: det havde ophørt at gaae Sara paa Qvinders Viis.

men endnu mere, at man tankeløst og leflende har opfattet hende saaledes, hun er ingenlunde en Dame, der sidder paa Stads og leger med et Gudebarn. Naar hun da desuagtet sagde: see jeg er Herrens Tjenerinde, saa er hun stor, og jeg tænker, det skal ikke falde vanskeligt at forklare, hvorfor hun blev Guds Moder. Hun behøver ingen verdslig Beundring, ligesaa lidet som Abraham behøver Taarer, thi hun var ikke Heltinde, og han ikke Helt, men begge bleve de ingenlunde større end disse, ved at være fritagne for Nøden og Qvalen og Paradoxet, men bleve det ved disse.

Det er stort, naar Digteren, idet han stiller sin tragiske Helt frem for Menneskenes Beundring, at han da tør sige: Græder over ham, thi han fortjener det; thi det er Stort at fortjene deres Taarer, der fortjene at udgyde Taarer; det er Stort, at Digteren tør holde Mængden i Ave, tør tugte Menneskene, at Enhver prøver sig selv, om han er værdig til at græde over Helten, thi Flæbernes Spildevand er en Nedværdigelse af det Hellige. — Dog større end Alt dette er det, at Troens Ridder tør sige endog til det ædle Menneske, der vil græde over ham: græd ikke over mig, men græd over Dig selv.

Man bliver rørt, man søger tilbage i hine skjønne Tider, søde kjelne Længsler føre Een til Ønskets Maal, at see Christus vandre om i det forjættede Land. Man glemmer Angesten, Nøden, Paradoxet. Var det saa let en Sag ikke at tage feil? Var det ikke Forfærdeligt, at dette Menneske, der gik mellem de Andre, at han var Gud, var det ikke forfærdeligt at sidde tilbords med ham? Var det saa let en Sag at blive en Apostel? Men Udfaldet, 18 Aarhundreder, det hjælper, det hjælper til dette lumpne Bedrag, hvormed man bedrager sig selv og Andre. Jeg føler ikke Mod til at ønske at være Samtidig med saadanne Begivenheder, men derfor dømmer jeg ikke strængt om dem, der toge feil, ikke ringe om dem, der saae det Rette.

Dog jeg vender tilbage til Abraham. I den Tid før Udfaldet var Abraham enten i hvert Minut en Morder, eller vi staae ved det Paradox, der er høiere end alle Mediationer.

Abrahams Historie indeholder da en teleologisk Suspension af det Ethiske. Han er som den Enkelte bleven høiere end det Almene. Dette er Paradoxet, som ikke lader sig mediere. Det er ligesaa uforklarligt, hvorledes han kom ind i det, som det er uforklarligt, hvorledes han bliver i det. Forholder det sig ikke saa-

---

see jeg er Herrens Tjenerinde] Luc. 1, 38.

ledes med Abraham, da er han end ikke en tragisk Helt, men en Morder. At ville vedblive at kalde ham Troens Fader, at tale derom til Mennesker, som ikke bekymre sig om Andet end om Ord, er tankeløst. En tragisk Helt kan et Menneske blive ved egne Kræfter, men Troens Ridder ikke. Naar et Menneske tiltræder den tragiske Helts i en vis Forstand tunge Vei, da skal Mange kunne raade ham; den, der gaaer Troens trange Vei, ham kan Ingen raade, Ingen forstaae. Troen er et Vidunder, og dog er intet Menneske udelukket derfra; thi det, hvori alt Menneskeliv enes, er i Lidenskab*), og Troen er en Lidenskab.

*) Lessing har etsteds yttret noget Lignende fra et reent æsthetisk Standpunkt. Han vil egentlig paa det Sted vise, at Sorgen ogsaa kan give sig et vittigt Udtryk. Han anfører til den Ende en Replik i en bestemt Situation af den ulykkelige engelske Konge Edvard den Anden. I Modsætning dertil anfører han, efter Diderot, en Fortælling om en Bondekone og en Replik af hende. Nu vedbliver han: Auch das war Witz, und noch dazu Witz einer Bäuerin; aber die Umstände machten ihn unvermeidlich. Und folglich auch muss man die Entschuldigung der witzigen Ausdrücke des Schmerzes und der Betrübniss nicht darin suchen, dass die Person, welche sie sagt, eine vornehme, wohlerzogene, verständige, und auch sonst witzige Person sey; denn die Leidenschaften machen alle Menschen wieder gleich: sondern darin, dass wahrscheinlicher Weise ein jeder Mensch ohne Unterschied in den nämlichen Umständen das nämliche sagen würde. Den Gedanken der Bäuerin hätte eine Königin haben können und haben müssen: so wie das, was dort der König sagt, auch ein Bauer hätte sagen können und ohne Zweifel würde gesagt haben. Cfr. Sämtlich. W. 30. B. *p.* 223.

Lessing] i Auszüge aus den Literatur-Briefen, 81ster Brief (Maltzahns Udg. VI, S. 205 ff.).

Problema II.

Gives der en absolut Pligt mod Gud?

Det Ethiske er det Almene, og som saadant igjen det Guddommelige. Man har derfor Ret i at sige, at enhver Pligt i Grunden er Pligt mod Gud; men kan man ikke sige mere, da siger man tillige, at jeg egentlig ingen Pligt har mod Gud. Pligten bliver Pligt ved at henføres til Gud, men i Pligten selv træder jeg ikke i Forhold til Gud. Det er saaledes Pligt at elske sin Næste. Det er Pligt derved, at det henføres til Gud, men i Pligten træder jeg ikke i Forhold til Gud, men til den Næste, jeg elsker. Siger jeg da i denne Forbindelse, at det er min Pligt at elske Gud, da siger jeg egentlig kun en Tautologi, forsaavidt »Gud« her tages i en aldeles abstrakt Forstand som det Guddommelige ɔ: det Almene ɔ: Pligten. Menneskeslægtens hele Tilværelse afrunder sig da fuldkommen kugleformet i sig selv, og det Ethiske er paa eengang det Begrændsende og det Udfyldende. Gud bliver et usynligt, forsvindende Punkt, en afmægtig Tanke, hans Magt er kun i det Ethiske, der udfylder Tilværelsen. Forsaavidt da Een skulde vilde falde paa at ville elske Gud i nogen anden end den her angivne Betydning, da er han overspændt, han elsker et Phantom, der, hvis det blot havde saa megen Kraft, at det kunde tale, vilde sige til ham: jeg forlanger ikke din Kjærlighed, bliv kun hvor Du hører hjemme. Forsaavidt Een skulde falde paa at ville elske Gud anderledes, da bliver denne Kjærlighed mistænkelig ligesom den Kjærlighed, hvilken Rousseau omtaler, hvormed et Menneske elsker Kafferne istedenfor at elske sin Næste.

Dersom nu det her Udviklede forholder sig rigtigt, dersom der intet Incommensurabelt er i et Menneskeliv, men det Incommensurable der er, kun er det ved et Tilfælde, af hvilket Intet følger,

forsaavidt Tilværelsen betragtes under Ideen, saa har Hegel Ret; men hvad han ikke har Ret i er, at tale om Troen eller at tillade, at Abraham ansees for dens Fader; thi ved det Andet har han afsagt Dommen baade over Abraham og over Troen. I den hegelske Philosophi er das Äussere (die Entäusserung) høiere end das Innere. Dette oplyses oftere ved et Exempel. Barnet er das Innere, Manden das Äussere; deraf kommer det, at Barnet netop er bestemmet ved det Ydre, og omvendt Manden som das Äussere netop er bestemt ved das Innere. Troen derimod er dette Paradox, at Inderligheden er høiere end Yderligheden, eller for atter at erindre om et Udtryk i det Foregaaende, at det ulige Tal er høiere end det lige.

For den ethiske Betragtning af Livet er det da den Enkeltes Opgave, at afføre sig selv Inderlighedens Bestemmelse og udtrykke denne i et Ydre. Hver Gang den Enkelte krymper sig derved, hver Gang han vil holde sig tilbage i eller smutte ned igjen i Inderlighedens Bestemmelse af Følelse, Stemning o. s. v., da forsynder han sig, da ligger han i en Anfægtelse. Troens Paradox er dette, at der er en Inderlighed, der er incommensurabel for det Ydre, en Inderlighed, der vel at mærke ikke er identisk med hiin første, men en ny Inderlighed. Dette maa ikke oversees. Den nyere Philosophi har tilladt sig uden videre istedenfor »Tro« at substituere det Umiddelbare. Naar man gjør det, da er det en Latterlighed at negte, at Troen har været til til alle Tider. Troen kommer nu paa den Maade i temmelig simpelt Compagni med Følelse, Stemning, Idiosynkrasi, *vapeurs* o. s. v. Forsaavidt kan Philosophien have Ret i, at man ikke bør blive staaende derved. Men der er Intet, der berettiger Philosophien til denne Sprogbrug. Foran for Troen gaaer en Uendelighedens Bevægelse, først da indtræder, *nec opinate*, i Kraft af det Absurde Troen. Dette kan jeg vel forstaae, uden derfor at paastaae, at jeg har Troen. Naar Troen ikke er Andet end hvad Philosophien udgiver den for, saa er allerede Socrates gaaet videre, langt videre, istedenfor at det er omvendt, at han ikke er kommen til den. Han har i intellectuel Henseende gjort Uendelighedens Bevægelse. Hans Uvidenhed er den uendelige Resignation. Denne Opgave er allerede en passende

---

I den Hegelske Philosophi] se f. Ex. Hegel Logik 2. Bog 2. Afsn. 3. Kap. C (Werke IV S. 177 ff.). Encyclop. I § 140 (Werke VI S. 275 ff.).

Den nyere Philosophi] hermed synes K. at mene den hegelske (jvfr. S. 130). Hegel synes dog ikke at have betegnet Troen som det Umiddelbare.

vapeurs] Griller, især af hysterisk Art. *nec opinate*] uventet.

for menneskelige Kræfter, om man end i vor Tid forsmaaer den; men først naar den er gjort, først naar den Enkelte har udtømt sig selv i det Uendelige, først da er det Punkt kommet, da Troen kan bryde frem.

Troens Paradox er da dette, at den Enkelte er høiere end det Almene, at den Enkelte, for at erindre om en nu sjeldnere dogmatisk Distinction, bestemmer sit Forhold til det Almene ved sit Forhold til det Absolute, ikke sit Forhold til det Absolute ved sit Forhold til det Almene. Paradoxet kan ogsaa udtrykkes saaledes, at der er en absolut Pligt mod Gud; thi i dette Pligtforhold forholder den Enkelte som den Enkelte sig absolut til det Absolute. Naar det da i denne Forbindelse hedder, at det er Pligt at elske Gud, saa siges dermed noget Andet end i det Foregaaende; thi er denne Pligt absolut, saa er det Ethiske nedsat til det Relative. Heraf følger dog ikke, at dette skal tilintetgjøres, men det faaer et ganske andet Udtryk, det paradoxe Udtryk, saaledes at f. Ex. Kjærlighed til Gud kan bringe Troens Ridder til at give sin Kjærlighed til Næsten det modsatte Udtryk af hvad der ethisk talt er Pligt.

Forholder det sig ikke saaledes, da har Troen ikke sin Plads i Tilværelsen, saa er Troen en Anfægtelse, og Abraham er tabt, da han gav efter for den.

Dette Paradox lader sig ikke mediere; thi det beroer netop paa, at den Enkelte kun er den Enkelte. Saasnart denne Enkelte vil udtrykke sin absolute Pligt i det Almene, blive sig denne bevidst i dette, saa erkjender han sig selv at være i Anfægtelse, og kommer da, hvis han ellers gjør den Modstand, ikke til at opfylde den saa kaldte absolute Pligt, og hvis han ikke gjør det, da synder han, om hans Gjerning end *realiter* bliver det, der var hans absolute Pligt. Hvad skulde saaledes Abraham gjøre? Hvis han vilde sige til et andet Menneske: Isaak elsker jeg høiere end Alt i Verden, og derfor er det mig saa tungt at offre ham, saa skulde vel den Anden have rystet paa Hovedet og sagt: hvorfor vil Du saa offre ham; eller hvis den Anden havde været et fiffigt Hoved, da skulde han vel endog have gjennemskuet Abraham, at han bar Følelser til Skue, som stode i en himmelskrigende Modsigelse til hans Gjerning.

I Fortællingen om Abraham finde vi et saadant Paradox. Hans Forhold til Isaak er ethisk udtrykt dette, at Faderen skal

---

realiter o: objektivt seet, uden Hensyn til det bagved liggende Sindelag.

elske Sønnen. Dette ethiske Forhold nedsættes til det Relative i Modsætning til det absolute Forhold til Gud. Paa Spørgsmaalet hvorfor, har Abraham intet andet Svar, end at det er en Prøvelse, en Fristelse, hvilket, som ovenfor bemærket, er Eenheden af, at det er for Guds Skyld og for hans egen Skyld. Disse to Bestemmelser svare ogsaa til hinanden i Sprogbrug. Naar man saaledes seer et Menneske gjøre Noget, der ikke gaaer op i det Almene, saa siger man, det gjorde han nok neppe for Guds Skyld, og betegner derved, at han gjorde det for sin egen Skyld. Troens Paradox har tabt det Mellemliggende ɔ: det Almene. Den har paa den ene Side Udtrykket for den høieste Egoisme (at gjøre det Forfærdelige, den gjør, for sin egen Skyld); paa den anden Side Udtrykket for den absoluteste Hengivenhed, at gjøre det for Guds Skyld. Troen selv kan ikke medieres ind i det Almene; thi derved hæves den. Troen er dette Paradox, og den Enkelte kan aldeles ikke gjøre sig forstaaelig for Nogen. Man indbilder sig vel, at den Enkelte kan gjøre sig forstaaelig for en anden Enkelt, der er i samme Casus. En saadan Betragtning var utænkelig, hvis man ikke paa saa mange Maader i vor Tid søgte at snige sig lumskelig ind i det Store. Den ene Troens Ridder kan slet ikke hjælpe den anden. Enten bliver den Enkelte selv en Troens Ridder derved, at han tager Paradoxet paa sig, eller han bliver det aldrig. Compagniskab i disse Regioner er aldeles utænkeligt. Enhver nærmere Explication af hvad der skal forstaaes ved Isaak kan den Enkelte bestandig kun give sig selv. Og hvis man endog nok saa nøie kunde bestemme, almindeligt talt, hvad der skulde forstaaes ved Isaak (hvilket da forøvrigt vilde være den latterligste Selvmodsigelse, at bringe den Enkelte, der netop staaer udenfor det Almene, ind under almindelige Bestemmelser, idet han skal handle netop som den Enkelte, der er udenfor det Almene) saa vil den Enkelte dog aldrig kunne forvisse sig derom ved Andre, end ved sig selv som den Enkelte. Om derfor end et Menneske var feigt og usselt nok til at ville blive en Troens Ridder paa fremmed An- og Tilsvar, han bliver det dog ikke; thi kun den Enkelte bliver det som den Enkelte, og dette er det Store, som jeg vel kan forstaae uden at komme ind deri, da jeg mangler Mod; men dette er ogsaa det Forfærdelige, hvilket jeg endnu bedre kan fatte.

Der foredrages som bekjendt i Luc. XIV, 26 en mærkelig Lære om den absolute Pligt mod Gud: »dersom Nogen kommer til mig og ikke hader sin egen Fader, og sin Moder, og sin Hustrue, og sine Børn, og sine Brødre og sine Søstre, ja endog sin

egen Sjæl, han kan ikke være min Discipel.« Dette er en haard Tale, hvo kan taale at høre paa den? Den høres desaarsag ogsaa meget sjeldent. Dog denne Taushed er kun en Udflugt, som Intet hjælper. Den theologiske Studerende han faaer imidlertid at vide, at disse Ord forekomme i det nye Testamente, og i et eller andet exegetisk Hjælpemiddel finder han den Oplysning, at μισειν paa dette og et Par andre Steder *per* μειωσιν betyder: *minus diligo, posthabeo, non colo, nihili facio.* Forbindelsen, hvori disse Ord forekomme, synes dog ikke at bestyrke denne smagfulde Forklaring. I det næstfølgende Vers nemlig findes en Fortælling om, hvorledes Een, der vil opføre et Taarn, først gjør Overslag, om han er istand dertil, at man ikke bag efter skal lee ad ham. Denne Fortællings nøie Forbindelse med det citerede Vers synes netop at tyde paa, at Ordene skulle tages saa forfærdelige som muligt, for at Enhver maa prøve sig selv, om han kan opføre Bygningen.

Dersom hiin fromme og kjelne Exeget, der ved saaledes at prutte mener at smugle Christendommen ind i Verden, havde Lykke til at overbevise et Menneske om, at dette baade gramaticalsk, linguistisk og κατ' αναλογιαν var Meningen af hiint Sted, saa vil han, forhaabentlig, ogsaa have Lykke til i samme Øieblik at overbevise det samme Menneske om, at Christendommen er noget af det Erbarmeligste i Verden. Thi den Lære, der i et af sine mest lyriske Udbrud, hvor Bevidstheden om dens evige Gyldighed svulmer stærkest i den, ikke har andet at sige end et larmende Ord, der Intet betyder, men kun betegner, at man skal være mindre velvillig, mindre opmærksom, mere ligegyldig; den Lære, der i det Øieblik, da den gjør Mine til at ville sige det Forfærdelige, ender med at savle istedenfor at forfærde — den Lære er det vist ikke Umagen værd at reise sig for.

Ordene ere forfærdelige, dog troer jeg nok, man kan forstaae dem, uden at dog deraf følger, at den, der har forstaaet dem, derfor har Mod til at gjøre det. Saa redelig skal man dog være, at man vedgaaer hvad der staaer, at man tilstaaer, at det er det Store, om man end ikke selv har Mod dertil. Den, der bærer sig

---

et eller andet exegetisk Hjælpemiddel] Bretschneider, Lexikon manuale graeco-latinum in libros N. T. under μισέω 3).

per μειωσιν (meiosin), ved Svækkelse (af Betydningen).

elsker mindre, sætter til Side, ærer ikke, regner for intet.

μισειν (misein), at hade.

minus diligo o. s. v.]

κατ' ἀναλογίαν (kat' analogian), efter Analogi.

saaledes ad, han skal ikke udelukke sig selv fra Deelagtighed i den skjønne Fortælling, thi den indeholder jo dog paa en Maade Trøst for den, der ikke havde Mod til at begynde paa Taarnets Opførelse. Men ærlig maa han være, og ikke forklare denne Mangel paa Mod som Ydmyghed, da den tvertimod er Stolthed, medens Troens Mod er det eneste ydmyge Mod.

Man indseer nu let, at hvis der skal være Mening i Stedet, maa det forstaaes lige efter Ordene. Gud er den, der fordrer absolut Kjærlighed. Den, der nu, idet han fordrer et Menneskes Kjærlighed, vil mene, at denne tillige skal bevise sig derved, at han bliver lunken ved Alt, hvad ham ellers var kjært, han er ikke blot en Egoist, men han er tillige dum, og den, der vilde fordre en saadan Kjærlighed, han underskriver i samme Øieblik sin egen Dødsdom, forsaavidt han havde sit Liv i den attraaede Kjærlighed. En Mand fordrer saaledes, at hans Hustrue skal forlade Fader og Moder, men hvis han vilde ansee det for et Beviis paa hendes overordentlige Kjærlighed til ham, at hun for hans Skyld blev en lunken dvask Datter o. s. v., saa er han dummere end den Dummeste. Hvis han havde nogen Forestilling om, hvad Kjærlighed er, da vilde han ønske at opdage og deri see en Sikkerhed for, at hans Hustrue vilde elske ham som ingen Anden i Riget, hvis han opdagede, at hun som Datter og Søster var fuldkommen i Kjærlighed. Hvad man da hos et Menneske vilde ansee for et Tegn paa Egoisme og Dumhed, det skal man ved en Exegets Hjælp ansee for en værdig Forestilling om Guddommen.

Men hvorledes da hade dem? Jeg skal her ikke erindre om den menneskelige Distinction enten elske eller hade, ikke fordi jeg har saa meget imod den, thi den er dog lidenskabelig, men fordi den er egoistisk og passer ikke her. Betragter jeg derimod Opgaven som et Paradox, saa forstaaer jeg den o: jeg forstaaer den saaledes, som man kan forstaae et Paradox. Den absolute Pligt kan da bringe til at gjøre, hvad Ethiken vilde forbyde, men den kan ingenlunde bringe Troens Ridder til at lade være at elske. Dette viser Abraham. I det Øieblik, han vil offre Isaak, da er det ethiske Udtryk for hvad han gjør dette: han hader Isaak. Men dersom han virkelig hader Isaak, saa kan han være rolig for, at Gud ikke forlanger det af ham; thi Kain og Abraham ere ikke identiske. Isaak maa han elske af hele sin Sjæl; idet Gud fordrer ham, maa han elske ham, om mulig endnu høiere, og kun da kan han offre ham; thi denne Kjærlighed til Isaak er det jo, der ved sin paradoxe Modsætning til hans Kjærlighed til Gud gjør hans Gjerning til et Offer. Men dette er

Nøden og Angesten i Paradoxet, at han, menneskeligt talt, aldeles ikke kan gjøre sig forstaaelig. Kun i det Øieblik, da hans Gjerning er i absolut Modsigelse med hans Følelse, kun da offrer han Isaak, men hans Gjernings Realitet er det, hvorved han tilhører det Almene, og der er og bliver han en Morder.

Stedet hos Lucas maa fremdeles forstaaes saaledes, at man indseer, at Troens Ridder ikke faaer nogetsomhelst høiere Udtryk af det Almene (som det Ethiske), hvori han kan frelse sig. Naar man saaledes lod Kirken kræve dette Offer af et Medlem i den, saa have vi kun en tragisk Helt. Kirkens Idee er nemlig ikke qvalitativ forskjellig fra Statens, saasnart den Enkelte ved en simpel Mediation kan komme ind i den, og saa snart den Enkelte er kommen ind i Paradoxet, kommer han ikke til Kirkens Idee; han kommer ikke ud af Paradoxet, men maa enten finde sin Salighed deri, eller sin Fortabelse. En saadan kirkelig Helt udtrykker i sin Gjerning det Almene, og der skal Ingen være i Kirken, end ikke hans Fader og Moder o. s. v. uden at de forstaae ham. Troens Ridder er han derimod ikke, og har ogsaa et andet Svar end Abrahams; han siger ikke, at det er en Prøvelse eller en Fristelse, hvori han forsøges.

Man afholder sig i Almindelighed fra at anføre saadanne Steder som det i Lucas. Man frygter for at slaae Menneskene løs, man frygter, at det Værste skal skee, naar først den Enkelte behager at gerere sig som den Enkelte. Fremdeles mener man, at det at existere som den Enkelte er det Letteste af Alt, og derfor skal man netop tvinge Folk til at blive det Almene. Jeg kan hverken dele hiin Frygt eller denne Mening, og det af samme Grund. Den, som har lært, at det at existere som den Enkelte er det Forfærdeligste af Alt, han skal ikke være bange for at sige, at det er det Største, men han skal ogsaa sige det saaledes, at hans Ord neppe bliver en Snare for en Forvildet, men snarere hjælper ham ind i det Almene, om hans Ord end skaffe lidt Plads for det Store. Den, der ikke tør nævne slige Steder, han tør heller ikke nævne Abraham, og det at mene, at det at existere som den Enkelte er nemt nok, indeholder en meget betænkelig indirecte Concession med Hensyn til sig selv; thi den, der virkelig har Agtelse for sig selv og Bekymring for sin Sjæl, han er forvisset om, at den, der lever under sit eget Opsyn ene i den ganske Verden, han lever mere strængt og indgetogent end en Pige i sit Jomfrubuur. At der kan være dem, der behøve Tvang, dem, der, hvis de bleve satte paa fri Fod, vilde som ubændige Dyr tumle sig i selvisk Lyst, er vel sandt, men man skal netop vise, at man

ikke hører til dem, derved, at man veed at tale med Angst og Bævelse, og tale skal man af Ærbødighed for det Store, at det ikke glemmes af Frygt for Skaden, der vel vil udeblive, naar der tales saaledes, at man veed, det er det Store, veed dets Rædsler, og uden dette veed man heller ei dets Storhed.

Lad os saa lidt nærmere overveie Nøden og Angesten i Troens Paradox. Den tragiske Helt resignerer paa sig selv for at udtrykke det Almene, Troens Ridder resignerer paa det Almene for at blive den Enkelte. Som sagt Alt beroer paa, hvorledes man er stillet. Den, som troer, at det er nemt nok at være den Enkelte, han kan altid være sikker paa, at han ikke er Troens Ridder; thi løse Fugle og landstrygende Genier de ere ikke Troens Mænd. Dennes Ridder derimod veed, at det er herligt at tilhøre det Almene. Han veed, at det er skjønt og velgjørende, at være den Enkelte, der oversætter sig selv i det Almene, den, der saa at sige selv besørger en reen og ziirlig og saavidt mulig feilfri Udgave af sig selv, læselig for Alle; han veed, at det er vederqvægende, at blive sig selv forstaaelig i det Almene, saaledes, at han forstaaer dette, og at enhver Enkelt, der forstaaer ham, igjen i ham forstaaer det Almene, og begge glæde sig ved det Almenes Tryghed. Han veed, det er skjønt at fødes som den Enkelte, der i det Almene har sit Hjem, sit venlige Blivested, der strax modtager ham med aabne Arme, naar han vil blive i det. Men han veed tillige, at der høiere end dette snoer sig en eensom Vei, trang og steil; han veed, det er forfærdeligt, at fødes eensomt ud af det Almene, at gaae uden at møde en eneste Vandrer. Han veed meget godt, hvor han er, og hvorledes han forholder sig til Menneskene. Menneskeligt talt er han afsindig og kan ikke gjøre sig forstaaelig for Nogen. Og dog er det at være afsindig det mildeste Udtryk. Betragtes han ikke saaledes, da er han en Hykler, og jo høiere han stiger ad Veien, desto rædsommere en Hykler.

Troens Ridder veed, at det er begeistrende at opgive sig selv for det Almene, at der hører Mod dertil, men at der ogsaa er en Tryghed deri, netop fordi det er for det Almene; han veed, at det er herligt at blive forstaaet af enhver Ædel, og saaledes, at Betragteren selv forædles derved. Dette veed han, og han føler sig ligesom bunden, han kunde ønske, at det var denne Opgave, der var sat ham. Saaledes kunde Abraham vel af og til have ønsket, at Opgaven var at elske Isaak som det sig en Fader hør og bør, forstaaelig for Alle, uforglemmelig i Tiderne; han kunde ønske, at det var Opgaven at offre Isaak for det Almene, at han kunde be-

geistre Fædre til berømmelig Daad — og han forfærdedes næsten ved Tanken om, at saadanne Ønsker for ham kun ere Anfægtelser, og maae behandles som saadanne; thi han veed, det er en eensom Vei, han betræder, og at han Intet udretter for det Almene, men selv kun forsøges og prøves. Eller hvad udrettede Abraham for det Almene? Lad mig tale menneskeligt derom, ret menneskeligt! Han bruger 70 Aar for at faae en Alderdoms Søn. Hvad Andre faae hurtigt nok og længe have Glæde af, det bruger han 70 Aar til; og hvorfor? fordi han prøves og fristes. Er det ikke Afsindighed! Men Abraham troede, og kun Sara vaklede og fik ham til at tage Hagar til Medhustrue; men derfor maatte han ogsaa jage hende bort. Han faaer Isaak — da skal han atter prøves. Han vidste, det er herligt at udtrykke det Almene, herligt at leve med Isaak. Men det er ikke Opgaven. Han vidste, det er kongeligt at offre en saadan Søn for det Almene, han selv skulde have fundet Hvile deri, og Alle skulde have hvilet berømmende i hans Daad, som Vokalen hviler i sit Hvilebogstav; men det er ikke Opgaven — han prøves. Hiin romerske Feldtherre, der er berømt ved sit Tilnavn Cunctator, han standsede Fjenden ved sin Nølen — men hvad er dog Abraham ikke for en Nøler i Sammenligning med ham — men han frelser ikke Staten. Dette er Indholdet af 130 Aar. Hvo kan holde det ud, skulde ikke hans Samtid, hvis der kunde være Tale om en saadan, sige: »det er en evig Nølen med Abraham; endelig fik han en Søn, det varede længe nok, saa vil han offre ham — er han ikke sindssvag? Og kunde han endda forklare, hvorfor han vil det, men altid er det en Prøvelse.« Mere kunde Abraham heller ikke forklare; thi hans Liv er som en Bog, der er lagt under guddommeligt Beslag, og som ikke bliver *publici juris*.

Dette er det Forfærdelige. Den, som ikke seer dette, han kan altid være sikker paa, at han ikke er nogen Troens Ridder, men den, som seer det, han skal ikke ville negte, at selv den mest forsøgte tragiske Helt han gaaer som i en Dands i Sammenligning med Troens Ridder, der kun kommer langsomt og krybende frem. Og naar han har indseet dette og forvisset sig om,

---

70 Aar] Abraham var 100 Aar, da han fik Isaak (1. M. B. 21, 5); K. har regnet at han var 30, da han giftede sig. Hvilebogstav] se Anhang. Hiin romerske Feldtherre] Fabius Maximus, der 217 f. Chr. som Diktator førte Krig med Hannibal og fik Tilnavnet *Cunctator* (Nøleren). 130 Aar] jvfr. S. 75. *publici juris*] offentlig Eiendom, offentliggjort.

at han ikke har Mod til at forstaae det, da skal han vel ane den vidunderlige Herlighed, som hiin Ridder opnaaer, at han bliver Guds Fortrolige, Herrens Ven, at jeg skal tale ret menneskeligt, at han siger Du til Gud i Himlene, medens selv den tragiske Helt kun tiltaler ham i 3die Person.

Den tragiske Helt er snart færdig, og har snart udstridt, han gjør den uendelige Bevægelse og er nu betrygget i det Almene. Troens Ridder derimod holdes søvnløs; thi han prøves bestandig, og i ethvert Øieblik er der en Mulighed af at kunne vende angrende tilbage til det Almene, og denne Mulighed kan ligesaa godt være en Anfægtelse som Sandhed. Oplysning derom kan han ikke hente hos noget Menneske; thi saa er han udenfor Paradoxet.

Troens Ridder har da først og fremmest Lidenskab til i et eneste Moment at concentrere hele det Ethiske, han bryder, at han kan give sig selv den Forvisning, at han virkelig elsker Isaak af sin ganske Sjæl*). Kan han ikke det, saa ligger han i Anfægtelse. Dernæst har han Lidenskab til i et Nu at tage hele denne Forvisning frem, og det saaledes, at den er ligesaa fuldgyldig som i

*) Forskjellen mellem Collisionen, saaledes som denne er sat den tragiske Helt og Troens Ridder, vil jeg endnu engang belyse. Den tragiske Helt forvisser sig om, at den ethiske Forpligtelse er totalt tilstede i ham derved, at han forvandler den til et Ønske. Agamemnon kan saaledes sige: dette er mig Beviset for, at jeg ikke krænker min Faderpligt, at det, der er min Pligt, er mit eneste Ønske. Vi have altsaa her Ønske og Pligt ligeoverfor hinanden. Det Lykkelige i Livet er, at det falder sammen, at mit Ønske er min Pligt og omvendt, og de fleste Menneskers Opgave i Livet er netop at blive i deres Pligt, og at forvandle den ved deres Begeistring til deres Ønske. Den tragiske Helt opgiver sit Ønske for at fuldkomme sin Pligt. For Troens Ridder er Ønske og Pligt ogsaa identiske, men der fordres, at han skal opgive begge Dele. Naar han da vil resignere ved at opgive sit Ønske, da finder han ikke Hvile; thi det er jo hans Pligt. Vil han blive i Pligten og i sit Ønske, da bliver han ikke Troens Ridder; thi den absolute Pligt fordrede netop, at han skulde opgive den. Den tragiske Helt fik et høiere Udtryk af Pligt, men ikke en absolut Pligt.

et eneste Moment ɔ: eet Punkt af afgjørende Betydning (ikke = Øieblik). Ordet forklares i det Flg.: at han kan give sig selv osv. den ethiske Forpligtelse] ɔ: den lavere ethiske Forpligtelse, som han sætter til Side for den høiere; altsaa i dette Tilfælde: at bevare sin Datters Liv.

det første Øieblik. Kan han ikke det, saa kommer han ikke af Stedet; thi saa maa han bestandig begynde forfra. Den tragiske Helt concentrerer ogsaa det Ethiske, han teleologisk gik ud over, i eet Moment, men han har i denne Henseende Tilhold i det Almene. Troens Ridder har kun ene og alene sig selv, og deri ligger det Forfærdelige. De fleste Mennesker leve i en ethisk Forpligtelse saaledes, at de lade hver Dag have sin Sorg, men de komme da heller aldrig til denne lidenskabelige Concentration, denne energiske Bevidsthed. Til at faae denne kan i en vis Forstand det Almene være den tragiske Helt behjælpeligt, men Troens Ridder er ene om Alt. Den tragiske Helt gjør det og finder Hvile i det Almene, Troens Ridder holdes bestandig i Spænding. Agamemnon opgiver Iphigenia og har derved fundet Hvile i det Almene, skrider nu til at offre hende. Har Agamemnon ikke gjort Bevægelsen, har hans Sjæl i det afgjørende Øieblik, istedenfor lidenskabelig Concentration, været fortabt i almindeligt Pjat om, at han havde flere Døttre, og at der endnu vielleicht kunde skee das Ausserordentliche — saa er han naturligviis ikke Helt, men Hospitalslem. Heltens Concentration har Abraham ogsaa, om den end i ham er langt vanskeligere, da han slet intet Tilhold har i det Almene, men han gjør endnu en Bevægelse, hvorved han samler sin Sjæl tilbage paa Vidunderet. Har Abraham ikke gjort det, saa er han kun en Agamemnon, forsaavidt man da ellers kan forklare, hvorledes det lader sig forsvare at ville offre Isaak, naar man dermed ikke gavner det Almene.

Om den Enkelte nu virkelig ligger i en Anfægtelse eller han er Troens Ridder, det kan kun den Enkelte selv afgjøre. Imidlertid lod der sig dog ud af Paradoxet construere nogle Kjendetegn, som ogsaa den kan forstaae, der ikke er deri. Den sande Troens Ridder er altid den absolute Isolation, den uægte er secterisk. Dette er et Forsøg paa at springe af fra Paradoxets trange Vei og blive en tragisk Helt for godt Kjøb. Den tragiske Helt han udtrykker det Almene og offrer sig for dette. Isteden derfor har den secteriske Mester Jackel et Privattheater, nogle gode Venner og Kammerater, der omtrent repræsentere det Almene ligesaa godt som Stokkemændene i Gulddaasen repræsentere Retfærdigheden. Troens Ridder derimod han er Paradoxet, han er den Enkelte,

---

Stokkemændene i Gulddaasen] Stokkemænd er de fire (tidligere otte) Mænd, der som Vidner overværer Retsforhandlinger. Saadanne Retsvidner forekommer dog ikke i Olufsens »Gulddaasen«; mulig har K. tænkt paa de to Vidner, der omtales i 2. Akt (10. Sc. o. a. St.).

absolut kun den Enkelte uden alle Connexioner og Vidtløftigheder. Dette er det Forfærdelige, som den secteriske Skrælling ikke kan udholde. Istedenfor nemlig deraf at lære, at han ikke er istand til at gjøre det Store, og da ligefrem at tilstaae dette, Noget jeg naturligviis ikke kan andet end billige, da det er, hvad jeg selv gjør, mener Stymperen, at han ved at forene sig med nogle andre Stympere skal kunne gjøre det. Men det gaaer aldeles ikke an; i Aandens Verden taales intet Snyderi. Et Dusin Secterikere tage hinanden under Armen, de kjende slet Intet til de eensomme Anfægtelser, der vente Troens Ridder, og som han ikke tør flye, netop fordi det var endnu forfærdeligere, om han formastelig trængte sig frem. Secterikerne overdøve hinanden ved Støi og Larm, holde Angesten borte ved deres Skrig, og et saadant hujende Dyrehaugsselskab mener at storme Himlen og mener at gaae ad samme Vei som Troens Ridder, der i Universets Eensomhed aldrig hører nogen menneskelig Røst, men gaaer ene med sit forfærdelige Ansvar.

Troens Ridder han er alene anviist sig selv, han føler Smerten af, at han ikke kan gjøre sig forstaaelig for Andre, men han føler ingen forfængelig Lyst til at ville veilede Andre. Smerten er ham Forvisningen, den forfængelige Lyst kjender han ikke, dertil er hans Sjæl for alvorlig. Den uægte Ridder forraader sig let ved dette Mesterskab, han i et Øieblik har erhvervet. Han fatter slet ikke, hvorom Talen er, at forsaavidt en anden Enkelt skal gaae den samme Vei, maa han aldeles paa samme Maade blive den Enkelte og trænger da ikke til Nogens Veiledning, mindst til Een, der vil paanøde sig. Her springer man atter af, man kan ikke udholde Uforstaaelighedens Martyrium, og istedenfor dette vælger man da beqvemt nok Mesterskabets verdslige Beundring. Den sande Troens Ridder han er Vidne, aldrig Lærer, og deri ligger det dybe Humane, der er noget mere bevendt end denne pjankede Deeltagelse for andre Menneskers Vee og Vel, der hædres under Navn af Sympathi, medens den dog ikke er andet end Forfængelighed. Den der kun vil være Vidne, han bekjender derved, at intet Menneske, end ikke det ringeste, behøver et andet Menneskes Deeltagelse, eller skal nedværdiges derved, for at den Anden kan hæves. Men som han selv ikke vandt, hvad han vandt, for godt Kjøb, saa sælger han det heller ikke ud for godt Kjøb, han er ikke ussel nok til at tage Menneskers Beundring og til Vederlag give dem sin tause Foragt, han veed, at hvad der i Sandhed er Stort, det er lige tilgængeligt for Alle.

Enten er der da en absolut Pligt mod Gud, og er der en saadan, da er den det beskrevne Paradox, at den Enkelte som den Enkelte er høiere end det Almene og som den Enkelte staaer i et absolut Forhold til det Absolute — eller ogsaa har der aldrig været Tro til, fordi den altid har været til, eller ogsaa er Abraham tabt, eller ogsaa maa man forklare Stedet i Luc. XIV saaledes som hiin smagfulde Exeget gjorde det, og paa samme Maade forklare de tilsvarende Steder, og de lignende.

---

de tilsvarende Steder] 5. M. B. 13, 6 f. 33, 9. Matth. 10, 37. 19, 29.
de lignende] i Ms. er tilføiet: (f. E. 1 Cor. 7. 11). Herved sigtes vist til 1 Cor. 7, 9: det er bedre at gifte sig end at lide Brynde.

Problema III.

Var det ethisk forsvarligt af Abraham, at han fortiede sit Forehavende for Sara, for Elieser, for Isaak?

Det Ethiske er som saadant det Almene, som det Almene er det igjen det Aabenbare. Den Enkelte er som umiddelbar sandselig og sjælelig bestemmet den Skjulte. Hans ethiske Opgave er da den, at vikle sig ud af sin Skjulthed og blive aabenbar i det Almene. Hver Gang han da vil forblive i det Skjulte, da forsynder han sig og ligger i Anfægtelse, hvoraf han kun kommer ud ved at aabenbare sig.

Her staae vi atter ved det samme Punkt. Er der ikke en Skjulthed, som har sin Grund deri, at den Enkelte som den Enkelte er høiere end det Almene, saa lader Abrahams Adfærd sig ikke forsvare; thi han oversaae de ethiske Melleminstantser. Er der derimod en saadan Skjulthed, saa staae vi ved Paradoxet, der ikke lader sig mediere, da det netop beroer derpaa, at den Enkelte som den Enkelte er høiere end det Almene, men det Almene er netop Mediationen. Den hegelske Philosophi antager ingen berettiget Skjulthed, ingen berettiget Incommensurabilitet. Den er da i Conseqvents med sig selv, naar den fordrer Aabenbarelse, men den er ikke paa det Rene, naar den vil ansee Abraham for Troens Fader og tale om Troen. Troen er nemlig ikke den første Umiddelbarhed, men en senere. Den første Umiddelbarhed er det Æsthetiske, og her kan den hegelske Philosophi vel have Ret. Men Troen er ikke det Æsthetiske eller ogsaa har Troen aldrig været til, fordi den altid har været til.

---

den hegelske Philosophi] jvfr. Anm. t. S. 118.

Det bliver det Bedste her at betragte hele Sagen reent æsthetisk og til den Ende at gaae ind i en æsthetisk Overveielse, i hvilken jeg vil bede Læseren momentviis ganske at hengive sig, medens jeg, for at bidrage Mit dertil, vil modificere min Fremstilling i Forhold til Gjenstandene. Den Kategori, jeg lidt nærmere vil betragte, er: det Interessante, en Kategori, der fornemlig i vor Tid, netop fordi Tiden lever *in discrimine rerum*, har faaet stor Betydning; thi den er egentlig Vendepunktets Kategori. Man skulde derfor ikke, som stundom skeer, efter selv *pro virili* at have elsket den, lade haant om den, fordi den voxede fra Een, men man skulde heller ikke være altfor graadig efter den; thi vist er det, at det, at blive interessant, eller at Eens Liv er interessant, ikke er en Opgave for Kunstflid, men et skjebnesvangert Privilegium, der som ethvert Privilegium i Aandens Verden kun kjøbes i dyb Smerte. Saaledes var Socrates det interessanteste Menneske, der har levet, hans Liv det interessanteste, der er blevet ført, men denne Existents var ham anviist af Guden, og forsaavidt han selv maatte erhverve den, da har han ogsaa ikke været ukjendt med Møie og Smerte. At ville tage en saadan Existents forfængelig, sømmer sig ikke for Nogen, der tænker alvorligere over Livet, og dog er det ikke sjeldent i vor Tid, at man seer Exempler paa en saadan Stræben. Det Interessante er forøvrigt en Grændsekategori, et Confinium mellem Æsthetiken og Ethiken. Forsaavidt maa Overveielsen bestandig streife over paa Ethikens Gebeet, medens den for at kunne faae Betydning maa med æsthetisk Inderlighed og Concupiscents gribe Problemet. Sligt indlader i vor Tid Ethiken sig sjeldnere paa. Grunden skal være, at der ikke kan blive Plads dertil i Systemet. Saa kunde man jo gjøre det i Monographier, og desuden, vil man ikke gjøre det vidtløftigt, saa kan man gjøre det kort, og dog opnaa det Samme, dersom man nemlig har Prædikatet i sin Magt; thi eet eller to Prædikater kan forraade en heel Verden. Skulde der i Systemet heller ikke være Plads til saadanne Smaaord?

Aristoteles siger i hans udødelige Poetik: *δυο μεν ουν του μυθου μερη, περι ταυτ' εστι, περιπετεια και αναγνωρισις* (cfr. *cap.* 11). Det er naturligt kun det andet Moment, der her beskæftiger mig: *αναγνωρισις*, Gjenkjendelsen. Overalt hvor der kan være Tale om en Gjen-

---

in discrimine rerum] i et Vendepunkt i Historien. *pro virili*] efter sin hele Evne. *δύο μὲν* o. s. v.] »to af Mythens Dele, nemlig Omslag og Gjenkjendelse, dreier sig nu om disse (ɔ: de i det Foreg. omtalte) Ting.«

kjendelse, der er *eo ipso* Tale om en foregaaende Skjulthed. Som da Gjenkjendelsen bliver det Løsende, det Relaxerende, saaledes er Skjultheden det Spændende i det dramatiske Liv. Hvad Aristoteles i det Foregaaende af samme Capitel udvikler angaaende Tragediens forskjellige Værd alt i Forhold til som περιπετεια og αναγνωρισις carambolere, samt om den enkelte og den dobbelte Gjenkjendelse, kan jeg her ikke tage Hensyn til, om det end frister ved sin Inderlighed og sin stille Fortabelse især den, der længe nok blev trættet af Oversigtsmændenes overfladiske Alvidenhed. En almindeligere Bemærkning maa her finde sin Plads. I den græske Tragedie er Skjultheden (og som en Følge deraf Gjenkjendelsen) en episk Rest, der har sin Grund i et Fatum, i hvilket den dramatiske Handling forsvinder, hvorfra denne har sit dunkle gaadefulde Udspring. Deraf kommer det, at den Virkning, en græsk Tragedie frembringer, har en Lighed med Indtrykket af en Marmor-Statue, der mangler Øiets Magt. Den græske Tragedie er blind. Derfor hører der en vis Abstraktion til for ret at lade sig paavirke af den. En Søn myrder sin Fader, men først bag efter faaer han at vide, at det er hans Fader. En Søster vil offre sin Broder, men i det afgjørende Øieblik faaer hun det at vide. Dette Tragiske kan mindre beskæftige vor reflecterende Tid. Det nyere Drama har opgivet Skjebnen, har dramatisk emanciperet sig, er seende, skuer ind i sig selv, optager Skjebnen i sin dramatiske Bevidsthed. Skjultheden og Aabenbarelsen er da Heltens fri Gjerning, for hvilken han er ansvarlig.

Ogsaa i det nyere Drama hører Gjenkjendelsen og Skjultheden med som et væsentligt Element. At anføre Exempler herpaa vilde være for vidtløftigt. Jeg er høflig nok til at antage, at Enhver i vor Tid, der er saa æsthetisk vellystig, saa potent og opildnet, at den undfanger lige saa let som Agerhønen, der efter Aristoteles Udsagn har nok af at høre Hannens Røst eller dens Flugt over Hovedet paa den; jeg antager, at Enhver, blot han hører det Ord »Skjulthed«, let vil kunne ryste en halv Snees Romaner og Comedier ud af Ærmet. Jeg kan desaarsag fatte mig kort og saaledes strax blot antyde en almindeligere Bemærkning. Dersom den, der leger Skjul og derved bringer den dramatiske Gjæring i

---

carambolere ɔ: findes forenede i samme Moment; saaledes indeholder Ødips »Gjenkjendelse« af sig selv tillige Omslaget (Peripetien) fra Lykke til Ulykke i hans Skjæbne. den dobbelte Gjenkjendelse] f. Ex. Orests og Iphigenias. En Søn] Ødip (i Sophokles's Kong Ødip). En Søster] Iphigenia (i Euripides's Iphigenia i Tauris). Aristoteles] i hans Naturhistorie 5, 4, 7,

Stykket, skjuler noget *Nonsens*, saa faae vi en Comedie, staaer han derimod i Forhold til Ideen, da kan han nærme sig til at blive en tragisk Helt. Her blot et Exempel paa det Comiske. En Mand sminker sig og gaaer med Paryk. Samme Mand vil gjerne gjøre Lykke hos det smukke Kjøn, han er sikker nok paa Seiren ved Hjælp af Sminken og Parykken, der ubetinget gjør ham uimodstaaelig. Han fanger en Pige og er paa Lykkens Tinde. Nu kommer Humlen; kan han tilstaae det, taber han ikke hele sin bedaarende Magt, naar han viser sig som en slet og ret ja endog en skaldet Mandsperson, taber han ikke derved igjen den Elskede. — Skjultheden er hans fri Handling, for hvilken ogsaa Æsthetiken gjør ham ansvarlig. Denne Videnskab er ingen Ven af skaldede Hyklere, den prisgiver ham for Latteren. Dette maa være nok for blot at antyde hvad jeg mener; det Comiske kan ikke være Gjenstand for denne Undersøgelses Interesse.

Veien, som jeg har at gaae, er at gjennemføre Skjultheden dialektisk gjennem Æsthetiken og Ethiken; thi det gjelder om, at den æsthetiske Skjulthed og Paradoxet vise sig i deres absolute Forskjellighed.

Et Par Exempler. En Pige er hemmelig forelsket i Een, uden at de dog definitivt have tilstaaet hinanden deres Kjærlighed. Forældrene tvinge hende til at ægte en Anden (der kan desuden være et Pietets-Hensyn, der bestemmer hende), hun adlyder Forældrene, hun skjuler sin Kjærlighed »for ikke at gjøre den Anden ulykkelig, og Ingen skal nogensinde faae at vide, hvad hun lider.« — En Ungersvend kan ved et eneste Ord komme i Besiddelse af Gjenstanden for sine Længsler og sine urolige Drømme. Dette lille Ord vil imidlertid compromittere, ja maaskee (hvo veed det?) ødelægge en heel Familie, han beslutter høimodigen at blive i sit Skjul, »Pigen skal aldrig faae det at vide, at hun maaskee kan blive lykkelig ved en Andens Haand.« Skade at dette Par Mennesker, der begge to hver især ere skjulte for de respektive Elskede, ogsaa ere skjulte for hinanden, her lod sig ellers tilveiebringe en mærkværdig høiere Eenhed. — Deres Skjulthed er en fri Gjerning, for hvilken de ogsaa ere Æsthetiken ansvarlige. Æsthetiken er imidlertid en høflig og følsom Videnskab, der veed flere Udveie end nogen Assistentshusforvalter. Hvad gjør den da? Den gjør Alt muligt for de Elskende. Ved Hjælp af et Tilfælde faae de respektive Makkere i det projecterede Ægteskab et Vink om den anden Parts høimodige Beslutning, det kommer til en Forklaring, de faae hinanden, og tillige Rang med virkelige Helte; thi uagtet de ikke engang have faaet Tid at sove paa deres heltemodige Be-

slutning, saa betragter Æsthetiken det dog som om de i mange Aar modigen havde gjennemkæmpet deres Forsæt. Æsthetiken bryder sig nemlig ikke stort om Tiden, hvad enten det er Spøg eller Alvor, den gaaer lige hurtig for den.

Men Ethiken kjender ikke noget hverken til hiint Tilfælde eller hiin Følsomhed, ikke heller har den saa hurtigt et Begreb om Tiden. Herved faaer Sagen et andet Udseende. Ethiken er ikke god at disputere med, thi den har rene Kategorier. Den beraaber sig ikke paa Erfaringen, der da ogsaa af alle latterlige Ting saa omtrent er den allerlatterligste, og saa langt fra at gjøre en Mand klog, at den snarere gjør ham gal, hvis han intet Høiere kjender end den. Ethiken har intet Tilfælde, altsaa kommer det ikke til en Forklaring, den spøger ikke med Værdigheder, den lægger et uhyre Ansvar paa de spinkle Heltes Skuldre, den fordømmer det som noget formasteligt ved sin Gjerning at ville spille Forsynet, men den fordømmer ogsaa det ved sin Liden at ville gjøre det. Den byder at troe paa Virkeligheden og at have Mod til at kæmpe med alle Virkelighedens Trængsler fremfor med disse blodløse Lidelser, som man paa eget Ansvar har paataget sig, den advarer mod at troe Forstandens snilde Beregninger, der ere mere troløse end Oraklerne i Oldtiden. Den advarer mod enhver utidig Høimodighed, lad Virkeligheden tage det, saa er det paa Tide at vise Mod, men saa tilbyder Ethiken selv al mulig Bistand. Var det imidlertid noget Dybere, der rørte sig i disse Tvende, var der Alvor til at see Opgaven, Alvor til at fange an, saa vil der vel komme noget ud af dem, men Ethiken kan ikke hjelpe dem, den er fornærmet; thi de have en Hemmelighed for den, en Hemmelighed, som de have faaet paa eget An- og Tilsvar.

Æsthetiken fordrede altsaa Skjulthed og belønnede den, Ethiken fordrede Aabenbarelse og straffede Skjultheden.

Undertiden fordrer imidlertid Æsthetiken selv Aabenbarelse. Naar Helten hildet i den æsthetiske Illusion mener ved sin Taushed at frelse et andet Menneske, da fordrer den Taushed og belønner den. Naar derimod Helten ved sin Gjerning griber forstyrrende ind i et andet Menneskes Liv, da fordrer den Aabenbarelse. Jeg staaer her ved den tragiske Helt. Jeg vil et Øieblik betragte Euripides's Iphigenia i Aulis. Agamemnon skal offre Iphigenia. Æsthetiken fordrer nu forsaavidt Taushed af Agamemnon, som det vilde være Helten uværdigt at søge Trøst hos noget andet Menneske, ligesom han og af Omsorg for Qvinderne bør skjule det for dem saa længe som muligt. Paa den anden Side maa Helten netop for at være Helt ogsaa forsøges i den forfærdelige Anfæg-

telse, som Klytaimnestras og Iphigenias Taarer vil berede ham. Hvad gjør Æsthetiken? Den har en Udvei, den har en gammel Tjener i Beredskab, som aabenbarer Alt for Klytaimnestra. Nu er Alt i sin Orden.

Ethiken har imidlertid intet Tilfælde og ingen gammel Tjener ved Haanden. Den æsthetiske Idee modsiger sig selv, saasnart den skal udføres i Virkeligheden. Ethiken fordrer derfor Aabenbarelse. Den tragiske Helt viser netop sit ethiske Mod derved, at han, ikke hildet i nogen æsthetisk Illusion, selv er den, der forkynder Iphigenia sin Skjebne. Gjør han dette, da er den tragiske Helt Ethikens elskelige Søn, i hvem den haver Velbehagelighed. Tier han, da kan det være fordi han derved troer at gjøre det lettere for Andre, men det kan ogsaa være, fordi han derved gjør det lettere for sig selv. Dog dette veed han sig fri for. Tier han, da paatager han sig som den Enkelte et Ansvar, forsaavidt han overseer et Argument, der kan komme udenfra. Dette kan han som tragisk Helt ikke gjøre; thi netop derfor elsker Ethiken ham, fordi han bestandig udtrykker det Almene. Hans Heltegjerning fordrer Mod, men til dette Mod hører ogsaa, at han ikke unddrager sig nogen Argumentation. Nu er det vist, at Taarer er et forfærdeligt *argumentum ad hominem*, og der var vel den, hvem Intet rørte, som dog Taarer bevægede. I Stykket faaer Iphigenia Lov at græde, i Virkeligheden bør der indrømmes hende som Jepthas Datter 2 Maaneder til at græde ikke i Eensomhed, men ved Faderens Fødder, og bruge al sin Kunst, »der kun er Taarer,« og snoe sig selv istedenfor en Oliegreen omkring hans Knæe (cfr. v. 1224).

Æsthetiken fordrede Aabenbarelse, men hjalp sig med et Tilfælde, Ethiken fordrede Aabenbarelse, og fandt i den tragiske Helt sin Tilfredsstillelse.

Tiltrods for den Strenghed, med hvilken Ethiken fordrer Aabenbarelse, lader det sig dog ikke negte, at Hemmelighed og Taushed egentlig gjør et Menneske til det Store, netop fordi de ere Inderlighedens Bestemmelser. Da Amor forlader Psyche siger han til hende: Du skal føde et Barn, der bliver et Gudebarn, hvis Du tier, men et Menneske, hvis Du forraader Hemmeligheden. Den tragiske Helt, der er Ethikens Yndling, han er det rene Menneske, ham kan jeg ogsaa forstaae, og alt hans Foretagende er ogsaa i

---

en gammel Tjener o. s. v.] se Vers 861 ff. (Wilsters Overs.). *argumentum ad hominem* personlig (nærgaaende) Bevisgrund. en Oliegren var i Grækenland de Bønfaldendes ydre Tegn. Da Amor o. s. v.] se Apuleius's Amor og Psyche S. 51 (Nutzhorns Overs., Kbhvn. 1867). Jvfr. 1. Bd. S. 16.

det Aabenbare. Gaaer jeg videre, da støder jeg bestandig an paa Paradoxet, det guddommelige og det dæmoniske; thi Taushed er begge Dele. Taushed er Dæmonens Besnærelse; og jo mere derties, jo forfærdeligere bliver Dæmonen, men Taushed er ogsaa Guddommens Samvidne med den Enkelte.

Inden jeg imidlertid gaaer over til Fortællingen om Abraham, vil jeg kalde et Par poetiske Individualiteter frem. Ved Dialektikens Magt holder jeg dem paa Spidsen, og idet jeg svinger Fortvivlelsens Disciplin over dem, skal jeg nok forhindre dem i at staae stille, at de om muligen i deres Angst kunne opdage Eet og Andet*).

Aristoteles fortæller i hans Politik en Historie om en politisk Urolighed i Delphi, der havde sin Grund i et Giftermaals Anlig-

*) Disse Bevægelser og Stillinger kunne vel endnu blive Gjenstand for æsthetisk Behandling, hvorvidt derimod Troens og hele Troeslivet kan blive det, lader jeg her uafgjort. Kun vil jeg, fordi det altid er mig en Glæde at takke hvem jeg skylder Noget, takke Lessing for de enkelte Vink om et christeligt Drama, der findes i hans hamburgische Dramaturgie. Han har imidlertid hæftet Blikket paa den reen guddommelige Side af dette Liv (den fuldendte Seier), derfor har han mistvivlet; maaskee vilde han have dømt anderledes, hvis han havde været mere opmærksom paa den reen menneskelige Side. *(Theologia viatorum).* Det, han siger, er unegtelig meget kort, tildeels undvigende, men da jeg altid er saare glad, naar jeg kan faae Leilighed til at tage Lessing med tager jeg ham strax. Lessing var ikke blot et af de mest omfattende Hoveder, Tydskland har eiet; han var ikke blot i Besiddelse af en ganske sjelden Prompthed i sin Viden, der gjør, at man trygt kan stole paa ham og hans Autopsi uden at frygte for at blive narret ved løse Citater, som intetsteds have hjemme, halvforstaaede Phraser, der ere hentede fra upaalidelige Compendier, eller desorienteret ved en dum Udbasunen af Nyheder, som de Ældre have fremsat langt bedre — men han havde tillige en høist ualmindelig Gave til at forklare, hvad han selv har forstaaet. Derved blev han staaende, i vor Tid gaaer man videre, og forklarer mere end man selv har forstaaet.

Disciplin] Svøbe. Aristoteles] Politik 8 (5), Kap. 3, 3. hamburgische Dramaturgie 1. Bd. 1. og 2. St. (VII S. 10 Maltzahn). *Theologia viatorum* egtl. »Vandrernes Theologi«, modsat *theologia beatorum*, »de Saliges Theologi«; en ældre, forlængst opgiven Inddeling af Theologien, eftersom den tog Sigte paa Menneskene her i Livet (paa Veien til Saligheden; jvf. »den stridende Kirke«) eller i Fuldkommenhedstilstanden (jvf. »den triumpherende Kirke«). Se Bretschneider, Handbuch der Dogmatik (2. Udg. 1822), I S. 10 Anm. 14.

gende. Brudgommen, hvem Augurerne forudsige en Ulykke, der vil have sin Oprindelse af hans Giftermaal, forandrer pludselig sin Plan i det afgjørende Øieblik, da han kommer for at hente Bruden — han vil ikke holde Bryllup. Mere behøver jeg ikke*). I Delphi gik denne Begivenhed neppe af uden Taarer; hvis en Digter vilde adoptere den, da turde han vel nok regne paa Deeltagelse. Er det ikke Forfærdeligt, at Kjærligheden, der ofte nok var landflygtig i Livet, nu ogsaa er berøvet Himlens Bistand? Er det gamle Ord, at Ægteskabet stiftes i Himlen, her ikke til Skamme? Ellers er det alle Endelighedens Trængsler og Vanskeligheder, der som onde Aander ville adskille de Elskende, men Kjærligheden har Himlen paa sin Side, og derfor beseirer denne hellige Alliance alle Fjender. Her er det Himlen selv, der adskiller hvad Himlen selv jo dog har forenet. Hvo havde ogsaa ahnet dette? mindst vel den unge Brud. Endnu for et Øieblik siden sad hun paa sit Værelse i al sin Skjønhed, og de elskelige Piger havde samvittighedsfuldt smykket hende, saa de kunde forsvare det for al Verden, saa de ikke blot havde Glæde deraf men Misundelse, ja Glæde ved, at det var umuligt for dem at blive mere misundelige, fordi det var umuligt for hende at være skjønnere. Hun sad ene paa sit Værelse og blev forvandlet fra Skjønhed til Skjønhed; thi Alt hvad qvindelig Kunst formaaede, det var benyttet til værdeligen at smykke den Værdige, men der manglede dog endnu Noget, som de unge Piger ikke havde drømt om: et Slør, finere, lettere og dog mere skjulende end det, i hvilket de unge Piger havde indhyllet hende; en Brudeklædning, som ingen ung Pige vidste Beskeed om, eller

*) Den historiske Katastrophe var efter Aristoteles følgende: for at hævne sig skaffer Familien et Tempel-Kar ind blandt hans Huusgeraad, og han bliver dømt som Tempelrøver. Dette er imidlertid ligegyldigt; thi Spørgsmaalet er ikke, om Familien er snild eller dum i at tage Hævn. Familien faaer kun ideal Betydning forsaavidt den drages ind i Heltens Dialektik. Forøvrigt er det skjæbnesvangert nok, at han, idet han vil undflye Faren ved ikke at gifte sig, styrter i den, samt at hans Liv paa en dobbelt Maade kommer i Berøring med det Guddommelige, først ved Augurens Udsagn, dernæst ved at blive dømt som Tempelrøver.

Augurerne] et romersk Præsteskab, hvis Bestilling hovedsagelig var at tyde Varsler; her unøiagtigt om græske Sandsigere.

kunde være hende behjælpelig med, ja Bruden havde end ikke Forstand til at hjælpe sig selv. Det var en usynlig, en venlig Magt, der har sin Glæde af at pynte en Brud, der indhyllede hende i den, uden at hun vidste Noget deraf; thi hun saae blot, hvorledes Brudgommen gik forbi og gik op til Templet. Hun saae Døren lukke sig efter ham, og hun blev end roligere og saligere; thi hun vidste, at han nu tilhørte hende mere end nogensinde. Templets Dør gik op, han traadte ud, men hun slog jomfrueligt Øiet ned og derfor saae hun ikke, at hans Aasyn var forvirret, men han saae, at Himlen nok var misundelig paa Brudens Deilighed og paa hans Lykke. Templets Dør gik op, de unge Piger saae Brudgommen træde ud; men de saae ikke, at hans Aasyn var forvirret; thi de havde travlt med at hente Bruden. Da traadte hun frem i al sin jomfruelige Ydmyghed og dog som en Herskerinde, omgiven af sin Stab af unge Piger, der neiede sig for hende, som den unge Pige altid neier sig for en Brud. Saaledes stod hun i Spidsen af den skjønne Skare og ventede — det var kun et Øieblik; thi Templet var strax derved — og Brudgommen kom — men han gik hendes Dør forbi.

Dog jeg afbryder her; jeg er ikke Digter og gaaer blot dialektisk tilværks. For det første er at bemærke, at det er i det afgjørende Øieblik, at Helten faaer hiin Oplysning, han er da reen og angerløs, har ikke letsindig knyttet sig til den Elskede. Dernæst har han et guddommeligt Udsagn for sig eller rettere imod sig, han styres da ikke som hine spinkle Elskere og Elskerinder af Selvkløgt. Det følger fremdeles af sig selv, at hiint Udsagn gjør ham ligesaa ulykkelig som Bruden, ja lidt til, da han dog er Anledningen. Vel er det nemlig sandt, at Augurerne kun forudsagde h a m en Ulykke, men Spørgsmaalet er, om denne Ulykke ikke er af den Beskaffenhed, at den ved at ramme ham tillige vil ramme deres ægteskabelige Lykke. Hvad skal han nu gjøre? 1) Skal han tie og holde Bryllup, og tænke, Ulykken kommer maaskee ikke strax, i ethvert Fald har jeg hævdet Kjærligheden og ikke frygtet for at gjøre mig selv ulykkelig; men tie maa jeg, thi ellers er selv det korte Øieblik forspildt. Dette synes plausibelt, men er det ingenlunde; thi i saa Fald har han fornærmet Pigen. Han har ved sin Taushed paa en Maade gjort Pigen skyldig; thi dersom hun havde vidst det, havde hun vel aldrig givet sit Samtykke til en saadan Forbindelse. Han vil da i Nødens Stund ikke blot have Ulykken at bære paa, men ogsaa det Ansvar, at han har tiet, hendes retfærdige Vrede at han har tiet. 2) Skal han tie og lade være at holde Bryllup? I saa Fald maa han gaae ind i en Mysti-

fication, hvorved han tilintetgjør sig selv i sit Forhold til hende. Dette vilde maaskee Æsthetiken billige. Katastrophen kunde da dannes i Lighed med den virkelige, kun at det i det sidste Øieblik kom til en Forklaring, der dog var bag efter, da det, æsthetisk tænkt, bliver en Nødvendighed, at lade ham døe, med mindre denne Videnskab skulde see sig istand til at hæve hiin uheldsvangre Propheti. Imidlertid indeholder denne Adfærd, hvor høimodig den end er, en Fornærmelse mod Pigen og Realiteten af hendes Kjærlighed. 3) Skal han tale? Man maa naturligviis ikke glemme, at vor Helt er lidt for poetisk til at det at give Afkald paa sin Kjærlighed for ham ikke skulde have anden Betydning end en mislykket Handelsspeculation. Taler han, saa bliver det Hele en ulykkelig Kjærlighedshistorie i samme Stiil som Axel og Valborg*). Det bliver et Par, som Himlen selv adskiller. Dog bliver denne Adskillelse i nærværende Tilfælde at tænke noget

---

*) Forøvrigt kunde man fra dette Punkt komme ind i en anden Retning af dialektiske Bevægelser. Himlen forudsiger ham en Ulykke af hans Ægteskab, saa kunde han jo lade være at holde Bryllup, men derfor ikke opgive Pigen, men leve i en romantisk Forbindelse med hende, der for de Elskende var mere end betryggende. Dette indeholder dog en Fornærmelse mod Pigen, fordi han i sin Kjærlighed til hende ikke udtrykker det Almene. Imidlertid var det en Opgave baade for en Digter og for en Ethiker, der vil forsvare Ægteskabet. Overhovedet vilde Poesien, naar den bliver opmærksom paa det Religieuse og Individualitetens Inderlighed, faae langt betydningsfuldere Opgaver end de, med hvilke den nu sysler. Atter og Atter hører man jo i Poesien denne Historie: en Mand er bunden til een Pige, som han engang har elsket, eller maaskee aldrig elsket rigtig, thi nu har han seet en anden Pige, som er Idealet. En Mand tager Feil i Livet, Gaden var rigtig, men det var i et forkeert Huus, thi ligeoverfor paa 2den Sal der boer Idealet — det mener man er en Opgave for Poesien. En Elsker har taget Feil, han har seet den Elskede ved Lys og troet hun havde mørke Haar, men see! ved nærmere Eftersyn havde hun blonde — men Søsteren det er Idealet. Det mener man er en Opgave for Poesien. Min Mening er, at enhver saadan Mand er en Laban, der kan være utaalelig nok i Livet, men som øieblikkelig burde pibes ud, naar han vil gjøre sig vigtig i Poesien. Kun Lidenskab mod Lidenskab giver en poetisk Collision, ikke denne Enkelthedernes Rumsteren indenfor den samme Lidenskab. Naar en Pige f. Ex. i Middelalderen efter at have forelsket sig, forvisser sig om, at jordisk Kjærlighed er en Synd, og foretrækker en himmelsk, saa er her en poetisk Collision, og Pigen er poetisk: thi hendes Liv er i Ideen.

anderledes, da den tillige resulterer af Individernes frie Gjerning. Det saare Difficile ved det Dialektiske i denne Sag er nemlig, at Ulykken kun skal ramme ham. De faae da ikke som Axel og Valborg et fælleds Udtryk for deres Lidelse, medens Himlen ligemeget adskiller Axel og Valborg, fordi de ere hinanden lige nær. Var dette Tilfælde her, saa lod der sig tænke en Udvei. Da Himlen nemlig ikke bruger nogen synlig Magt for at adskille dem, men overlader det til dem selv, saa lod det sig jo tænke, at de besluttede i Forening at trodse Himlen med samt dens Ulykke.

Ethiken vil imidlertid fordre af ham, at han skal tale. Hans Heltemod bliver da væsentlig at sætte deri, at han opgiver det æsthetiske Høimod, der dog *in casu* ikke let kunde tænkes at have nogen Tilsætning af den Forfængelighed, der ligger i at være skjult, da det jo maa være ham klart, at han dog gjør Pigen ulykkelig. Dette Heltemods Realitet beroer imidlertid paa, at det har havt og hævet sin Forudsætning; thi ellers kunde man især i vor Tid faae Helte nok, i vor Tid, der har drevet det til en mageløs Virtuositet i det Falskneri, der gjør det Høieste derved, at man springer det Mellemliggende over.

Men hvortil nu denne Skizze, da jeg dog ikke kommer videre end til den tragiske Helt? Fordi det dog var muligt, at den kunde kaste et Lys over Paradoxet. Alt beroer da paa, i hvilket Forhold han staaer til Augurernes Udsagn, der paa den ene eller anden Maade bliver afgjørende for hans Liv. Er dette Udsagn *publici juris* eller er det et *Privatissimum?* Scenen er i Grækenland; en Augurs Udsagn er forstaaeligt for alle, jeg mener ikke blot, at den Enkelte lexicalsk kan forstaae Indholdet, men den Enkelte kan forstaae, at en Augur forkynder den Enkelte Himlens Beslutning. Augurens Udsagn er da ikke blot forstaaeligt for Helten, men for Alle, og der resulterer intet privat Forhold til Guddommen deraf. Han kan gjøre hvad han vil, hvad der er forudsagt vil skee, og han kommer hverken ved at gjøre eller ved at lade i engere Forhold til Guddommen, bliver hverken Gjenstand for dens Naade eller for dens Vrede. Udfaldet vil enhver Enkelt ligesaa godt kunne forstaae som Helten, og der bliver ingen hemmelig Skrift, som kun er læselig for Helten. Forsaavidt han da vil tale, kan han ypperlig, thi han kan gjøre sig forstaaelig; forsaavidt han vil tie, er det, fordi han i Kraft af at være den Enkelte vil være høiere end det Almene, vil foregøgle sig selv allehaande phantasti-

---

in casu i det givne Tilfælde. *publici juris* offentlig Eiendom.

ske Forestillinger om, hvorledes hun snart vil glemme denne Sorg o. s. v. Dersom derimod Himlens Villie ikke var bleven ham forkyndt ved en Augur, dersom den aldeles privat var kommen ham til Kundskab, dersom den havde sat sig i et aldeles privat Forhold til ham, saa ere vi ved Paradoxet, dersom det ellers er til (thi min Overveielse er dilemmatisk), da kunde han ikke tale, om han end nok saa gjerne vilde. Han nød da ikke sig selv i Tausheden, men han leed Smerten, men denne var ham netop Forvisningen om, at han var berettiget. Hans Taushed havde da ikke sin Grund i, at han som den Enkelte vilde stille sig i et absolut Forhold til det Almene, men at han som den Enkelte var sat i et absolut Forhold til det Absolute. Han vilde da ogsaa kunne finde Hvile deri, efter hvad jeg kan forestille mig, medens hans høimodige Taushed bestandig vilde uroliges af det Ethiskes Fordringer. Det var overhovedet at ønske, om Æsthetiken engang vilde forsøge at begynde, hvor den i saa mange Aar har endt, ved den illusoriske Høimodighed. Saasnart den gjorde dette, vilde den arbeide lige i Haanden paa det Religieuse; thi denne Magt er den eneste, der kan frelse det Æsthetiske ud af sin Kamp med det Ethiske. Dronning Elisabeth offrer Staten sin Kjærlighed til Essex ved at underskrive hans Dødsdom. Dette var en Heltedaad, om der end var lidt personlig Fornærmelse med i Spillet, at han ikke havde sendt hende Ringen. Som bekjendt havde han gjort det, men ved en Hofdames Ondskab var den bleven holdt tilbage. Elisabeth modtog, saa fortælles der *ni fallor*, Efterretningen derom, derpaa sad hun i 10 Dage med den ene Finger i Munden og beed i den uden at sige eet Ord, og derpaa døde hun. Dette var en Opgave for en Digter, der forstod at vriste Munden op, ellers er det i det Høieste brugeligt for en Balletmester, med hvem Digteren i vor Tid ofte nok forvexler sig selv.

Nu vil jeg lade en Skizze følge i Retning af det Dæmoniske. Dertil kan jeg bruge Sagnet om Agnete og Havmanden. Havmanden er en Forfører, der skyder op fra Afgrundens Skjul, i vild Lyst griber og bryder den uskyldige Blomst, der i al sin Ynde stod ved Strandbreden og tankefuldt bøiede sit Hoved efter Havets Susen. Dette har hidtil været Digternes Mening. Lad os gjøre en Forandring. Havmanden var en Forfører. Han har kaldt paa Agnete, han har ved sin sledske Tale lokket det Skjulte frem i

---

Dronning Elisabeth] se Lessing, Hamburg. Dramaturgie 1. Bd. 22 Stk. (VII S. 96 Maltzahn). *ni fallor* om jeg husker ret.

hende, hun har i Havmanden fundet, hvad hun søgte, hvorefter hun stirrede ned paa Havsens Bund. Agnete vil følge ham. Havmanden har sat hende paa sin Arm, Agnete slynger sig om hans Hals; hun hengiver sig tillidsfuld af sin ganske Sjæl til den Stærkere; han staaer allerede ved Strandbreden, han bøier sig ud over Havet for at styrte ned med sit Bytte — da seer Agnete endnu engang paa ham, ikke frygtsom, ikke tvivlende, ikke stolt af sin Lykke, ikke beruset i Lyst; men absolut troende, men absolut ydmygt som den ringe Blomst, hun tyktes sig selv at være, absolut tillidsfuldt betroer hun ham med dette Blik hele sin Skjebne. — Og see! Havet bruser ikke mere, dets vilde Røst forstummer, Naturens Lidenskab, der er Havmandens Styrke, lader ham i Stikken, det bliver et Blikstille — og endnu seer Agnete saaledes paa ham. Da synker Havmanden sammen, han kan ikke modstaae Uskyldens Magt, hans Element bliver ham utro, han kan ikke forføre Agnete. Han fører hende hjem igjen, han forklarer hende, at han blot vilde vise hende, hvor skjønt Havet var, naar det er stille, og Agnete troer ham. — Da vender han ene tilbage, og Havet stormer, men Fortvivlelsen i Havmanden stormer vildere. Han kan forføre Agnete, han kan forføre hundrede Agneter, han kan bedaare enhver Pige — men Agnete har seiret, og Havmanden har tabt hende. Kun som Bytte kan hun blive hans; trofast kan han ikke tilhøre nogen Pige; thi han er jo kun en Havmand. Jeg har tilladt mig en lille Forandring*) med Havmanden, i Grunden

*) Ogsaa paa en anden Maade kunde man behandle hiint Sagn. Havmanden vil ikke forføre Agnete, om han end har forført Mange tidligere. Han er ingen Havmand mere, eller han er, om man saa vil, en stakkels Havmand, der allerede længe har siddet nede paa Havsens Bund og sørget. Dog veed han, som det jo læres i Sagnet, at han kan frelses ved en uskyldig Piges Kjærlighed. Men han har en ond Samvittighed med Hensyn til Pigerne, og tør ikke nærme sig dem. Da seer han Agnete. Mange Gange har han allerede, skjult i Sivet, seet hende vandre ved Strandbreden. Hendes Skjønhed, hendes stille Syslen med sig selv fængsler ham til hende; men Alt er Veemod i hans Sjæl, ingen vild Lyst rører sig i den. Og naar da Havmanden blander sit Suk i Sivets Hvidsken, da vender hun sit Øre derhen, da staaer hun stille og synker hen i Drømme, deiligere end nogen Qvinde og dog

i Sagnet] f. Ex. i Eventyret »Deiligheden og Uhyret« (Molbech Nr. 7); derimod ikke i Sagnet om Agnete og Havmanden.

har jeg ogsaa forandret Agnete lidt; thi i Sagnet er Agnete ikke aldeles uden Skyld, som det overhovedet er *Nonsens* og Lefleri og Fornærmelse mod Qvindekjønnet at tænke en Forførelse, hvor Pigen aldeles ingen, ingen, ingen Skyld har. Agnete er i Sagnet, at jeg skal modernisere mit Udtryk lidt, en Qvinde, der forlanger det Interessante, og enhver saadan kan altid være sikker paa, at der er en Havmand i Nærheden; thi Sligt opdage Havmændene med et halvt Øie og det styre de efter som Haien efter sit Bytte. Det er derfor meget dumt, eller ogsaa er det et Rygte, som en Havmand har ladet udsprede, at den saakaldte Dannelse sikkrer en Pige mod Forførelse. Nei Tilværelsen er mere retfærdig og ligelig, der er kun eet Middel, det er Uskyld.

Vi ville nu give Havmanden en menneskelig Bevidsthed, og lade det, at han er en Havmand, betegne en menneskelig Præexistents, i hvis Conseqvents hans Liv var hildet. Der er Intet til Hinder for, at han kan blive en Helt; thi det Skridt, han nu gjør, er forsonende. Han er frelst ved Agnete, Forføreren er knust, han har bøiet sig under Uskyldens Magt, han kan aldrig mere forføre. Men i samme Nu stride to Magter om ham: Angeren, og Agnete og Angeren. Tager Angeren ham alene, da er han skjult, tager Agnete og Angeren ham, da er han aabenbar.

Forsaavidt nu Angeren griber Havmanden og han forbliver skjult, da har han vel gjort Agnete ulykkelig; thi Agnete elskede ham i al sin Uskyld, hun troede, at det var Sandhed, at han i hiint Øieblik, da han forekom endog hende forandret, hvor godt han end skjulte det, blot vilde vise hende Havets skjønne Stilhed. Imidlertid bliver Havmanden selv i Retning af Lidenskab endnu mere ulykkelig; thi han elskede Agnete med en Mangfoldighed af

---

skjøn som en frelsende Engel, der indgyder Havmanden Tillid. Havmanden fatter Mod, han nærmer sig Agnete, han vinder hendes Kjærlighed, han haaber sin Frelse. Men Agnete var ingen stille Pige, hun holdt meget af Havets Brusen, og det vemodige Suk ved Søen behagede hende kun, fordi det da brusede stærkere i hendes Indre. Hun vil afsted, afsted, storme vildt vil hun ud i det Uendelige med Havmanden, som hun elsker — da hidser hun Havmanden. Hun forsmaaede hans Ydmyghed, nu vaagner Stoltheden. Og Havet bruser, og Bølgen fraader, og Havmanden omfavner Agnete og styrter sig i Afgrunden med hende. Aldrig havde han været saa vild, aldrig saa attraaende; thi ved denne Pige havde han haabet sin Frelse. Snart blev han træt af Agnete, dog fandt man aldrig hendes Liig; thi hun blev en Havfrue, der fristede Mændene med sine Sange.

Lidenskaber og havde desuden en ny Skyld at bære paa. Det Dæmoniske i Angeren vil nu vel forklare ham, at dette er netop hans Straf, og jo mere den martrer ham, jo bedre.

Hengiver han sig til dette Dæmoniske, da gjør han maaskee endnu et Forsøg paa at frelse Agnete, saaledes som man i en vis Forstand kan frelse et Menneske ved Hjælp af det Onde. Han veed, at Agnete elsker ham. Kunde han fravriste Agnete denne Kjærlighed, da er hun paa en Maade frelst. Men hvorledes? At regne paa, at en aabenhjertet Tilstaaelse skulde vække hendes Afsky, det er Havmanden for forstandig til. Han vil da maaskee see, at hidse alle mørke Lidenskaber i hende, haane hende, spotte hende, gjøre hendes Kjærlighed til en Latterlighed, om muligt ægge hendes Stolthed. Han vil ikke skaane sig selv for nogen Qval; thi dette er den dybe Modsigelse i det Dæmoniske, og der boer i en vis Forstand uendeligt meget mere godt i en Dæmonisk end i de trivielle Mennesker. Jo mere selvisk Agnete er, desto lettere vil hun blive bedraget; (thi det er kun meget uerfarne Folk, der mene, at det er let at bedrage Uskyldigheden, Tilværelsen er saare dybsindig, og det er det letteste for den Kloge at narre de Kloge) men desto forfærdeligere ville Havmandens Lidelser blive. Jo snildere hans Bedrag er anlagt, desto mindre vil Agnete blufærdigt skjule sin Lidelse for ham; hun vil bruge ethvert Middel, der da heller ikke vil blive uden Virkning, det vil sige, ikke til at rokke ham, men til at martre ham.

Ved Hjælp af det Dæmoniske vilde altsaa Havmanden være den Enkelte, der som den Enkelte var høiere end det Almene. Det Dæmoniske har den samme Egenskab som det Guddommelige, at den Enkelte kan træde i et absolut Forhold dertil. Dette er Analogien, Modstykket til hiint Paradox, om hvilket vi tale. Det har derfor en vis Lighed, som kan skuffe. Saaledes har Havmanden tilsyneladende det Beviis for, at hans Taushed er berettiget, at han i den lider hele sin Smerte. Imidlertid er der ingen Tvivl om, at han kan tale. En tragisk Helt kan han da blive, i mine Tanker en grandios tragisk Helt, hvis han taler. Faa ville maaskee kun fatte, hvori det Grandiose ligger*). Han vil da have Mod til at

*) Æsthetiken behandler stundom noget Lignende med sin sædvanlige Leflen. Havmanden bliver frelst ved Agnete, og det Hele ender med et lykkeligt Ægteskab. Et lykkeligt Ægteskab! det er nemt nok. Skal derimod Ethiken holde Talen ved Brudevielsen, saa tænker jeg, det bliver en anden Ting. Æsthetiken kaster Kjærlighedens Kaabe over Havmanden, saa er Alt glemt.

fravriste sig selv ethvert Selvbedrag om, at han kan gjøre Agnete lykkelig ved sin Kunst, han vil have Mod til menneskeligt talt at knuse Agnete. Forøvrigt vil jeg blot her gjøre en psychologisk Bemærkning. Jo mere Agnete har været selvisk udviklet, desto mere blændende vil Selvbedraget være, ja det er ikke utænkeligt, at det kunde forekomme i Virkeligheden, at en Havmand ved sin dæmoniske Kløgt menneskelig talt ikke blot havde frelst, men bragt noget Overordentligt ud af en Agnete; thi en Dæmon veed at pine Kræfter ud af selv det svageste Menneske, og han kan paa sin Viis mene det meget godt med et Menneske.

Havmanden staaer paa en dialektisk Spidse. Hvis han frelses ud af det Dæmoniske i Angeren, da er der to Veie mulige. Han kan holde sig tilbage, blive i det Skjulte, men ikke stole paa sin Kløgt. Han kommer da som den Enkelte ikke i et absolut Forhold til det Dæmoniske, men finder Hvile i Modparadoxet, at Guddommen vil frelse Agnete. (Saaledes vilde vel Middelalderen gjøre Bevægelsen; thi Havmanden er aabenbart ifølge dens Begreb hjemfalden til Klosteret). Eller han kan frelses ved Agnete. Dette maa nu ikke forstaaes saaledes, som om han ved Agnetes Kjærlighed skulde frelses fra fremtidig at blive en Forfører (dette er et æsthetisk Redningsforsøg, som altid gaaer uden om Hovedsagen, nemlig Continuiteten i Havmandens Liv); thi i denne Henseende er han frelst; han frelses forsaavidt han bliver aabenbar. Han ægter da Agnete. Imidlertid maa han tye til Paradoxet. Naar nemlig den Enkelte er ved sin Skyld kommen udenfor det Almene, da kan han kun vende tilbage dertil i Kraft af, som den Enkelte at være kommen i et absolut Forhold til det Absolute. Her vil jeg nu gjøre en Bemærkning, hvorved jeg siger mere end der er sagt paa

---

Den er tillige skjødesløs nok til at mene, at det gaaer til ved et Ægteskab som paa en Auction, hvor Alt sælges i den Stand, i hvilken det ved Hammerslaget befindes. Den sørger blot for, at de Elskende faae hinanden, Resten bryder den sig ikke om. Den skulde bare see, hvad der skeer bag efter; men dertil har den ikke Tid, den er strax i fuld Gang med at klappe et nyt elskende Par sammen. Æsthetiken er den troløseste af alle Videnskaber. Enhver, der ret har elsket den, bliver i en vis Forstand ulykkelig; men den, der aldrig har elsket den, han er og bliver et *pecus*.

---

pecus Fæ, sløvt Dyr.

noget Punkt i det Foregaaende*). Synden er ikke den første Umiddelbarhed, Synden er en senere Umiddelbarhed. I Synden er den Enkelte allerede i Retning af det dæmoniske Paradox høiere end det Almene, fordi det er en Modsigelse af det Almene at ville fordre sig selv af den, der mangler *conditio sine qua non*. Dersom Philosophien blandt Andet ogsaa tænkte paa, at det kunde falde et Menneske ind at ville handle efter dens Lære, saa vilde man faae en besynderlig Comedie ud deraf. En Ethik, der ignorerer Synden, er en aldeles ørkesløs Videnskab, men gjør den Synden gjeldende, saa er den *eo ipso* ude over sig selv. Philosophien lærer, at det Umiddelbare skal ophæves. Dette er sandt nok; men, hvad der ikke er sandt, er, at Synden er uden videre det Umiddelbare, ligesaa lidet som Troen uden videre er det Umiddelbare.

Saasnart jeg bevæger mig i disse Sphærer, da gaaer Alt let, men hvad her er sagt, forklarer heller ikke Abraham; thi Abraham var ikke ved Synden bleven den Enkelte, han var tvertimod den retfærdige Mand, der er Guds Udvalgte. Analogien til Abraham vil da først vise sig, efterat den Enkelte er bragt istand til at kunne gjøre det Almene, og nu Paradoxet gjentager sig.

Havmandens Bevægelser kan jeg derfor forstaae, medens jeg ikke kan forstaae Abraham; thi Havmanden kommer netop ved Paradoxet til at ville realisere det Almene. Forbliver han nemlig skjult og indvier sig til alle Angerens Qvaler, da vorder han en Dæmon, og er som saadan tilintetgjort. Forbliver han skjult, men mener ikke kløgtigt ved selv at martres i Angerens Trældom at kunne arbeide Agnete løs, saa faaer han vel Fred, men han er tabt for denne Verden. Bliver han aabenbar, lader han sig frelse ved Agnete, da er han det største Menneske, jeg kan forestille mig; thi

---

*) I det Foregaaende har jeg med Flid holdt ethvert Hensyn til Spørgsmaalet om Synden og dens Realitet borte. Det Hele er rettet paa Abraham, og ham kan jeg endnu naae i umiddelbare Kategorier, det vil sige, forsaavidt jeg kan forstaae ham. Saasnart Synden kommer frem, da gaaer Ethiken til Grunde, netop paa Angeren; thi Angeren er det høieste ethiske Udtryk, men netop som saadant den dybeste ethiske Selvmodsigelse.

---

conditio sine qua non] ordret: Betingelse uden hvilken ikke (ufravigelig Betingelse). Jvfr. Philos. Smuler Cap. 1 B, b. *eo ipso* netop derved, med det Samme.

det er kun Æsthetiken, der letsindig mener at prise Kjærlighedens Magt ved at lade den Fortabte elskes af en uskyldig Pige og derved frelses; det er kun Æsthetiken, der seer feil, og troer, at Pigen er Heltinden, istedenfor at Havmanden er det. Havmanden kan da ikke tilhøre Agnete uden at han, efterat have gjort Angerens uendelige Bevægelse, endnu gjør een Bevægelse, Bevægelsen i Kraft af det Absurde. Ved egen Kraft kan han gjøre Angerens Bevægelse, men han bruger ogsaa absolut hele sin Kraft dertil, og derfor kan han umulig igjen ved egen Kraft komme tilbage og gribe Virkeligheden. Naar man ikke har Lidenskab nok til hverken at gjøre den ene eller den anden Bevægelse, naar man sjudsker sig gjennem Livet, angrer lidt og mener, saa gaaer nok Resten, da har man engang for alle Gange renonceret paa at leve i Ideen, og saa kan man meget let opnaae og forhjælpe Andre til det Høieste ɔ: bedaare sig selv og Andre i den Forestilling, at i Aandens Verden gaaer det til som i Gnavspil, hvor Alt gaaer paa bedste Beskub. Man kan da forlyste sig selv ved at betænke, hvor underligt det dog er, at netop i en Tid, hvor jo Enhver kan gjøre det Høieste, Tvivlen om Sjælens Udødelighed kan være saa udbredt; thi den, der virkelig har gjort blot Uendelighedens Bevægelse, han tvivler neppe. Lidenskabens Slutninger ere de eneste paalidelige ɔ: de eneste overbevisende. Heldigviis er Tilværelsen her kjærligere, trofastere end hvad Viismænd paastaae, thi den udelukker intet Menneske end ikke det ringeste, den narrer Ingen, thi i Aandens Verden er kun den narret, der narrer sig selv. Det er Alles Mening, og forsaavidt jeg tør tillade mig at dømme derom, er det ogsaa min Mening, at det er ikke det Høieste at gaae i Kloster, men derfor er det ingenlunde min Mening, at i vor Tid, da intet Menneske gaaer i Kloster, Enhver er større end de dybe og alvorlige Sjæle, der fandt Hvile i et Kloster. Hvor mange har i vor Tid Lidenskab nok til at tænke det og da at dømme sig selv oprigtigt. Alene Forestillingen om, saaledes at tage Tiden paa sin Samvittighed, at give den Tid til i sin søvnløse Utrættelighed at udforske hver en lønlig Tanke, saaledes, at man, hvis man ikke hvert Øieblik gjør Bevægelsen i Kraft af det Ædleste og Helligste i et Menneske, med Angst og Gru kan opdage*), og om ikke ved andet, saa

*) Dette troer man ikke paa i vor alvorlige Tid, og dog er det mærkeligt nok, at selv i det, ifølge sit Væsen, mere letsindige og mindre gjennemreflekterede Hedenskab, de to egentlige Repræsentanter for den græske Anskuelse af Til-

ved Angst fremlokke den dunkle Rørelse, som dog skjuler sig i ethvert Menneskeliv, medens man, naar man lever i Samfund med Andre, saa let glemmer, saa let slipper fra det, paa saa mange Maader holdes oppe, faaer Leilighed til at begynde paa en frisk — alene denne Forestilling, opfattet med sømmelig Ærbødighed, tænkte jeg kunde tugte mangen Enkelt i vor Tid, der allerede mener, at være kommen til det Høieste. Dog dette bekymrer man sig lidet om i vor Tid, der er kommen til det Høieste, medens dog ingen Tid som netop den har været hjemfalden til det Comiske. Og ubegribeligt er det, at det ikke allerede er skeet, at Tiden selv ved en *generatio æquivoca* har affødt sin Helt, den Dæmon, der skaanselsløst vil opføre det forfærdelige Skuespil, at bringe hele Tiden til at lee og bringe den til at glemme, at den leer ad sig selv. Eller hvad er Tilværelsen mere værd end at lee ad, naar man allerede i sit 20de Aar er kommen til det Høieste. Og dog hvilken høiere Bevægelse har Tiden udfundet siden den Stund, da man opgav at gaae i Kloster? Er det ikke en jammerlig Leveviisdom, Klogskab, Modløshed, der sidder til Høibords, der feigt indbilder Menneskene, at de have gjort det Høieste, og lumskeligen afholder dem fra endog at forsøge det Mindre? Den, der har gjort Klosterbevægelsen, han har kun een Bevægelse tilbage, det er det Absurdes. Hvor Mange forstaae i vor Tid, hvad det Absurde er, hvor Mange leve i vor Tid saaledes, at de have givet Afkald paa Alt, eller have faaet Alt, hvor Mange ere blot saa redelige, at de vide, hvad de kunne og hvad de ikke kunne? Og er det ikke sandt, forsaavidt man finder saadanne, man snarest finder dem blandt de mindre Dannede og tildeels blandt Qvinder? I en Art Clairvoyance aabenbarer Tiden, saaledes som en Dæmonisk altid aabenbarer sig selv uden at forstaae sig selv, sin Brøst; thi den fordrer atter og atter det Komiske. Skulde det virkelig være det, Tiden behøvede, skulde Theatret maaskee behøve et nyt Stykke,

---

værelsen γνωθι σαυτον, hver paa sin Viis have antydet, at man ved at fordybe sig i sig selv først og fremmest opdager Dispositionen til det Onde. At jeg tænker paa Pythagoras og Socrates, behøver jeg vel ikke at sige.

---

generatio æquivoca Avling uden Parring, Selvavl. γνῶθι σαυτόν (gnothi sauton) kjend dig selv. Pythagoras og Socrates] om Sokrates s. Philos. Smuler Cap. III Beg. (Phædrus 230 A). Hvad K. tænker paa m. H. t. Pythagoras, er uvist.

hvor det blev gjort latterligt, at Een døde af Kjærlighed, eller vilde det ikke snarere være Frelsende for Tiden, hvis det skete iblandt os, hvis Tiden blev Vidne til en saadan Begivenhed, for at den engang kunde faae Mod til at troe paa Aandens Magt, Mod til at lade være, feigt at qvæle det Bedre i sig selv, misundeligt at qvæle det hos Andre — ved Latteren. Skulde Tiden virkelig behøve en latterlig Erscheinung af en Opvakt, for at faae Noget at lee ad; eller skulde den ikke snarere behøve, at en saadan begeistret Skikkelse mindede den om, hvad der var glemt?

Vilde man have et Anlæg i en lignende Stil, der dog, fordi Angerens Lidenskab ikke blev sat i Bevægelse, vilde blive mere rørende, saa kunde man dertil benytte en Fortælling, der forekommer i Tobiæ Bog. Den unge Tobias vil ægte Raguels og Ednas Datter Sara. Med denne Pige har det et sørgeligt Sammenhæng. Hun har været given til 7 Mænd, der alle ere omkomne i Brudehuset. Dette er i Retning af mit Anlæg en Fregne ved Fortællingen; thi den comiske Virkning er næsten uundgaaelig, naar Tanken vækkes om en Piges 7 frugtesløse Forsøg paa at blive gift, skjønt hun var ganske nær derved, ligesaa nær som en Student, der 7 Gange gik reject til Attestats. I Tobiæ Bog ligger Accenten paa et andet Sted, og derfor er det høie Tal af Vigtighed og i en vis Forstand endog et tragisk Medvirkende; thi desto større er den unge Tobias's Høimod, deels forsaavidt han er Forældrenes eneste Søn (6, 15), deels fordi det Afskrækkende mere paanøder sig. Dette maa altsaa bort. Sara er da en Pige, der aldrig har elsket, der endnu gjemmer en ung Piges Salighed, hendes uhyre Prioritets Obligation i Tilværelsen, hendes »Vollmachtbrief zum Glücke« — at elske en Mand af sit ganske Hjerte. Og dog er hun ulykkeligere end Nogen, thi hun veed, at den onde Dæmon, der elsker hende, vil dræbe Brudgommen i Bryllupsnatten. Jeg har læst om megen Sorg, men jeg tvivler om, at der nogensteds findes saa dyb en Sorg som den, der ligger i denne Piges Liv. Naar dog Ulykken kommer udenfra, saa er der dog Trøst at finde. Om Tilværelsen ikke bragte et Menneske, hvad der kunde have gjort ham lykkeligt, det er dog en Trøst, at han kunde have modtaget det. Men den uudgrundelige Sorg, som ingen Tid kan adsprede, ingen Tid læge, at vide, at det hjalp Intet, om Tilværelsen gjorde Alt! En græsk Forfatter skjuler i sin simple Naivitet saa uendeligt Meget, naar

---

»Vollmachtbrief zum Glücke«] s. Schillers »Resignation« (Gedichte 2. Periode), 3. Strophe.

han siger: *πάντως γὰρ οἰδεις Ἔρωτα ἔφυγεν ἢ φευξεται, μέχρι ἂν κάλλος ᾖ καὶ ὀφθαλμοι βλέπωσιν* (cfr. *Longi Pastoralia*). Der var mangen Pige, der blev ulykkelig i Kjærlighed, men hun blev det dog, Sara var det, før hun blev det. Det er tungt, ikke at finde den, til hvem man kan hengive sig, men det er uudsigeligt tungt ikke at kunne hengive sig. En ung Pige hengiver sig, og da siger man: nu er hun ikke fri mere, men Sara var aldrig fri, og dog havde hun aldrig hengivet sig. Det er tungt, om en Pige hengav sig, og blev bedragen, men Sara var bedragen, før hun hengav sig. Hvilken Verdens Sorg ligger der ikke i det Følgende, da Tobias endelig vil ægte hende? Hvilke Bryllups-Ceremonier, hvilke Forberedelser! Ingen Pige er bleven bedragen som Sara; thi hun blev bedragen for det Saligste af Alt, den absolute Riigdom, som selv den fattigste Pige eier, bedragen for Hengivelsens trygge, ubegrændsede, ubundne, tøilesløse Fortabelse; thi der skulde jo først ryges, idet Hjertet af Fisken og Leveren blev lagt paa glødende Emmer. Og hvorledes maa Moderen ikke tage Afsked med Datteren, der da ligesom hun selv er bedragen for Alt, i Continuitet hermed maa bedrage Moderen for det Skjønneste. Man læse blot Fortællingen. Edna tilberedte Kammeret og hun ledede Sara derind, og græd, og hun annammede sin Datters Graad. Og hun sagde til hende: mit Barn vær frimodig! Himmelens og Jordens Herre give Dig Glæde for denne Din Sorg! Datter, vær frimodig. Og nu Bryllups Øieblikket, man læse, hvis man ellers kan det for Taarer: men da de begge vare indelukte tilhobe, opstod Tobias af Sengen og sagde: Staa op Søster! og vi vil bede, at Herren maa forbarme sig over os (8, 4).

Dersom en Digter læste denne Fortælling, dersom han vilde benytte den, jeg vedder hundrede mod En, han lagde Alt an paa den unge Tobias. Dette Heltemod at ville vove sit Liv i en saa øiensynlig Fare, hvorom Fortællingen endnu engang minder; thi Raguel siger Morgenen efter Brylluppet til Edna: send en af Pigerne hen og lad hende see, om han lever, men hvis ikke, at jeg kan begrave ham, og Ingen skal vide det (cfr. 8, 13) — dette Heltemod blev Opgaven. Jeg tillader mig at foreslaae en anden. Det er kjækt, og behjertet og ridderligt handlet af Tobias, men enhver Mand, der ikke har Mod dertil, han er en Ærtekjelling, der hverken veed, hvad Kjærlighed er, eller hvad det er at være Mand,

---

πάντως γὰρ o. s. v.] »thi sikkerlig har ingen undgaaet Eros og vil ingen undgaae ham, saalænge der er Skjønhed til og Øine, der kan see.« Longus, Daphnis og Chloe, Indledn. § 4. Fortællingen] Tobiæ Bog 7, 18—20.

eller hvad det er Umagen værd at leve for, han har end ikke fattet det lille Mysterium, at det er bedre at give end at modtage, og har ingen Ahnelse om det store: at det er langt sværere at modtage end at give; det vil da sige, naar man har havt Mod til at undvære og i Nødens Stund ikke blev feig. Nei, Sara hun er Heltinde. Hende vil jeg nærme mig, som jeg aldrig har nærmet mig nogen Pige, eller følt mig fristet til i Tanken at nærme mig nogen, jeg har læst om. Thi hvilken Kjærlighed til Gud hører der dog ikke til, for at ville lade sig helbrede, naar man saaledes fra Begyndelsen af er forqvaklet uden Skyld, fra Begyndelsen af et forulykket Exemplar af et Menneske! Hvilken ethisk Modenhed for at paatage sig det Ansvar, at tillade den Elskede et saadant Vovestykke! Hvilken Ydmyghed ligeoverfor et andet Menneske! Hvilken Tro til Gud, at hun ikke i næste Øieblik skulde hade den Mand, hvem hun skyldte Alt!

Lad Sara være en Mand, og det Dæmoniske ligger lige ved Haanden. Den stolte, ædle Natur kan taale Alt, men een Ting kan den ikke taale, den kan ikke taale Medlidenhed. Der ligger en Krænkelse deri, som kun kan tilføies ham af en høiere Magt; thi ved sig selv kan han aldrig blive Gjenstand derfor. Har han syndet, da kan han bære Straffen, uden at fortvivle, men det uden Skyld fra Modersliv at være udseet til Offer for Medlidenheden, en sød Lugt i dens Næse, det kan han ikke udholde. Medlidenhed har en besynderlig Dialektik, den fordrer i det ene Øieblik Skyld, i det næste vil den ikke have det, og derfor bliver det, at være prædestineret til Medlidenhed, forfærdeligere og forfærdeligere, jo mere Individets Ulykke er i Retning af det Aandelige. Men Sara har ingen Skyld, hun er henkastet som et Rov for alle Lidelser og skal dertil endnu martres af Menneskenes Medlidenhed, thi endogsaa jeg, der dog beundrer hende mere end Tobias elskede hende, endogsaa jeg kan ikke nævne hendes Navn uden at sige: den stakkels Pige. Lad en Mand være i Saras Sted, lad ham vide, at dersom han vil elske en Pige, da kommer en Helvedes Aand og myrder den Elskede i Bryllupsnatten, da var det vel muligt, at han valgte det Dæmoniske; han lukkede sig inde i sig selv, og sagde paa den Maade, som en dæmonisk Natur taler i Løndom: »Tak jeg er ingen Ven af Ceremonier og Vidtløftigheder, jeg forlanger aldeles ikke Kjærlighedens Lyst, jeg kan jo blive en Blaubart, der har min Fryd af at see Pigerne segne i Bryllupsnatten.« Man faaer i Almindelighed meget lidet at vide om det Dæmoniske, uagtet dette Gebeet netop i vor Tid har et gyldigt Krav paa at opdages, og uagtet Iagttageren, naar han ellers forstaaer at sætte sig lidt i

Rapport til Dæmonen, næsten kan bruge ethvert Menneske i det mindste momentviis. Shakespeare er og bliver bestandig i denne Retning en Heros. Hiin rædsomme Dæmon, den mest dæmoniske Figur, som Shakespeare har skildret, men ogsaa skildret magesløs: Gloster (siden Richard den Tredie) hvad gjorde ham til Dæmon? Aabenbar det, at han ikke kunde bære Medlidenhed, som han fra Barn af var priisgiven til. Hans Monolog i 1ste Akt af Richard den Tredie er mere værd end hele Moralsystemer, der ingen Ahnelse have om Tilværelsens Rædsler eller om Forklaringen.

. . . Ich, roh geprägt, und aller Reize baar.
Vor leicht sich dreh'nden Nymphen mich zu brüsten;
Ich, so verkürzt um schönes Ebenmass,
Geschändet von der tückischen Natur,
Entstellt, verwahrlost, vor der Zeit gesandt
In diese Welt des Athmens, halb kaum fertig
Gemacht, und zwar so lahm und ungeziemend,
Dass Hunde bellen, hink' ich wo vorbei.

Saadanne Naturer som Glosters kan man ikke frelse ved at mediere dem ind i en Samfunds Idee. Ethiken gjør egentlig kun Nar ad dem, som det jo vilde være en Spot over Sara, hvis den vilde sige til hende, hvorfor udtrykker Du ikke det Almene og gifter Dig. Saadanne Naturer ere fra Grunden af i Paradoxet, og de ere ingenlunde ufuldkomnere end andre Mennesker, kun at de enten fortabes i det dæmoniske Paradox eller frelses i det guddommelige. Man har nu Tid ud og Tid ind glædet sig ved, at Hexe, Nisser, Trolde o. s. v. vare Vanskabninger, og det er unegteligt, at ethvert Menneske har en Tilbøielighed til, naar han seer en Vanskabning, strax at knytte Forestillingen dertil om en moralsk Depravation. Hvilken uhyre Uretfærdighed, da Forholdet snarere maa vendes om, at Tilværelsen selv har fordærvet dem, saaledes som en Stedmoder gjør Børnene vanartede. Det oprindeligt ved Natur eller Historie-Forhold at være sat uden for det Almene, det er Begyndelsen til det Dæmoniske, som Individet dog selv ikke har Skyld i. Cumberlands Jøden er saaledes ogsaa en Dæmon, om han end gjør det Gode. Saaledes kan det Dæmoniske ogsaa yttre

---

Cumberlands Jøden] Jøden, Skuespil af den engelske Digter Cumberland (1732—1811), opført paa det kgl. Theater 1795—1834; udkommet i dansk Oversættelse 1796. Hovedpersonen, Jøden Scheva, ansees af alle for en Gnier og Aagerkarl, men udfolder i Hemmelighed en stor Velgjørenhed.

sig som Foragt for Mennesker, en Foragt, der dog vel at mærke ikke bringer den Dæmoniske selv til at handle foragteligt, tvertimod har han sin Styrke i at vide, at han er bedre end Alle, som dømme ham. — Angaaende alt Sligt burde Digterne nærmest først gjøre Allarm. Gud veed hvilke Skrifter de nu levende yngre Versemagere læse! Deres Studium bestaaer nok i at lære Riim udenad. Gud veed, hvad deres Betydning er i Tilværelsen! I dette Øieblik veed jeg ikke, de gjøre anden Nytte, end at de føre et opbyggeligt Bevis for Sjælens Udødelighed, idet man trøstig kan sige om dem til sig selv, hvad Baggesen siger om Byens Digter Kildevalle: blir han udødelig, saa blive vi det Alle. — Hvad her er sagt i Anledning af Sara nærmest i Retning af digterisk Frembringelse og derfor med en phantastisk Forudsætning, har sin fulde Betydning, naar man med psychologisk Interesse vilde fordybe sig i Betydningen af den gamle Sætning: *nullum unquam exstitit magnum ingenium sine aliqua dementia.* Thi denne Dementia er Geniets Liden i Tilværelsen, er Udtrykket for, om jeg saa tør sige, den guddommelige Misundelse, medens det Geniale er Forkjærlighedens Udtryk. Saaledes er Geniet fra Begyndelsen af desorienteret i Forhold til det Almene, og bragt i Forhold til Paradoxet, hvad enten han i Fortvivlelse over sin Grændse, der i hans Øine forvandler hans Almagt til Afmagt, søger en dæmonisk Beroligelse, og derfor ikke vil vedgaae det hverken for Gud eller Mennesker, eller han religieus beroliger sig i Kjærlighed til Guddommen. Her ligge psychologiske Opgaver, som man med Glæde, synes mig, kunde offre et heelt Liv paa, og dog hører man saa sjeldent et Ord derom. I hvilket Forhold staaer Sindssvagheden til Genialiteten, kan man construere den ene ud af den anden; i hvilken Forstand og hvorvidt er Geniet Herre over sin Sindssvaghed; thi det følger af sig selv, at han til en vis Grad er Herre over det, da han jo ellers virkelig var sindssvag. Til saadanne Iagttagelser hører imidlertid Snildhed i høi Grad og Kjærlighed; thi at iagttage den Overlegne er saare vanskeligt. Naar man med Opmærksomhed herpaa vilde gjennemlæse enkelte af de mest geniale Forfattere, var det dog maaskee muligt, en ganske enkelt Gang om end med megen Møie at opdage Lidt.

Baggesen] i »Kirkegaarden i Sobradise«; Danske Værker I S. 282. *nullum unquam* o. s. v.] der har aldrig været noget stort Geni uden en vis Grad af Afsind.

Endnu et Tilfælde vil jeg tænke mig, at en Enkelt ved at være skjult og ved sin Taushed vil frelse det Almene. Dertil kan jeg bruge Sagnet om Faust. Faust er en Tvivler*), en Aandens Apostat, der gaaer Kjødets Gang. Dette er Digternes Mening, og medens det atter og atter gjentages, at hver Tid har sin Faust, gaaer dog den ene Digter efter den anden ufortrøden hen ad den slagne

*) Vil man ikke bruge en Tvivler, kunde man vælge en lignende Figur, en Ironiker f. Ex., hvis skarpe Blik fra Grunden af har opdaget Tilværelsens Latterlighed, hvem en hemmelig Forstaaelse med Kræfterne i Livet forvisser om, hvad Patienten ønsker. Han veed, at han har Latterens Magt, hvis han vil bruge den, han er sikker paa sin Seier, ja hvad mere er paa sin Lykke. Han veed, der vil opløfte sig en enkelt Stemme, der vil holde igjen, men han veed, han er stærkere, han veed, at man endnu et Øieblik kan bringe Mændene til at synes alvorlige, men han veed ogsaa, at de i Smug længes efter at lee med ham; han veed, at man endnu et Øieblik kan bringe Qvinden til at holde Viften for Øinene, naar han taler, men han veed, at hun leer bag ved Viften, han veed, at Viften er ikke absolut ugjennemsigtig, han veed, at man kan skrive en usynlig Skrift paa den, han veed, at naar en Qvinde slaaer efter ham med Viften, da er det fordi hun har forstaaet ham, han veed ubedragelig Besked om, hvorledes Latteren sniger sig ind og boer skjult i et Menneske, og naar den engang har taget Bolig, sidder paa Luur og venter. Lad os tænke os en saadan Aristophanes, en saadan Voltaire lidt forandret; thi han er tillige en sympathetisk Natur, han elsker Tilværelsen, han elsker Menneskene og han veed, at om end Latterens Fordømmelse maaskee vil opdrage en frelst ung Slægt, saa vil der i den samtidige gaae en Mængde Mennesker til Grunde. Han tier da, og glemmer saavidt muligt selv at lee. Men tør han tie. Maaskee er der adskillige, der slet ikke forstaae den Vanskelighed, om hvilken jeg taler. De mene nok, at det var en beundringsværdig Høimodighed at tie. Dette er slet ikke min Mening, thi jeg mener, at enhver saadan Natur, hvis han ikke har havt Høimod til at tie, er en Forræder mod Tilværelsen. Jeg fordrer da altsaa denne Høimodighed af ham; men naar han har den, tør han saa tie. Ethiken er en farlig Videnskab, og det var vel mueligt, at Aristophanes, bestemmet reen ethisk, har besluttet sig til at lade Latteren dømme den forvildede Tid. Æsthetisk Høimod kan ikke hjælpe; thi paa den Conto vover man ikke Sligt. Skal han tie, saa maa han ind i Paradoxet. — Endnu et Anlæg vil jeg antyde, at f. Ex. et Menneske eier en Forklaring af en Heros's Liv, der paa en sørgelig Maade forklarer dette, og dog hviler en heel Samtid absolut trygt i denne Heros, uden at ahne noget Saadant.

Landevei. Lad os foretage en lille Forandring. Faust er Tvivleren κατ' ἐξοχήν; men han er en sympathetisk Natur. Selv i Goethes Opfattelse af Faust savner jeg et dybere psychologisk Indblik i Tvivlens hemmelige Samtaler med sig selv. I vor Tid, da jo Alle have oplevet Tvivlen, har endnu ingen Digter gjort noget Skridt dertil. Jeg tænker da ogsaa, at jeg gierne kunde byde dem kongelige Obligationer at skrive paa, for at skrive alt det Meget, de i denne Henseende have oplevet — de skrev neppe mere end hvad der kunde rummes paa den forreste Margen.

Kun naar man saaledes bøier Faust ind i sig selv, kun da kan Tvivlen tage sig poetisk ud, kun da opdager han egentligt ogsaa selv i Virkeligheden alle dens Lidelser. Han veed da, at det er Aanden, der bærer Tilværelsen, men han veed ogsaa, at den Tryghed og Glæde, i hvilken Menneskene leve, ikke er grundet i Aandens Magt, men let forklarlig som en ureflekteret Lyksalighed. Som Tvivler, som Tvivleren er han høiere end alt dette, og om Nogen vil bedrage ved at indbilde ham, at han har gjennemgaaet Tvivlen, saa gjennemskuer han det let; thi den, der har gjort en Bevægelse i Aandens Verden, altsaa en uendelig Bevægelse, han kan strax gjennemhøre Replikken, om det er en forsøgt Mand, der taler, eller en Münchhausen. Hvad en Tamerlan formaaer med sine Hunner, det veed Faust han formaaer med sin Tvivl, — at skrække Menneskene forfærdede op, at lade Tilværelsen vakle under deres Fødder, at splitte Menneskene ad, at bringe Angestens Skrig overalt til at lyde. Og hvis han gjør det, da er han dog ingen Tamerlan, han er i en vis Forstand bemyndiget og har Tankens Bemyndigelse. Men Faust er en sympathetisk Natur, han elsker Tilværelsen, hans Sjæl kjender ingen Misundelse, han indseer, han kan ikke standse den Rasen, han vel kan vække, han attraaer ingen herostratisk Ære — han tier, han skjuler Tvivlen omhyggeligere i sin Sjæl, end den Pige, der skjuler en syndig Kjærligheds Frugt under sit Hjerte, han søger saa godt som muligt at gaae i Tridt med andre Mennesker, men hvad der foregaaer i ham, det fortærer han i sig selv, og saaledes bringer han sig selv som et Offer for det Almene.

Man kan stundom høre Menneskene klage, naar et excentrisk Hoved reiser Tvivlens Hvirvel, de sige da: gid han havde tiet. Denne Idee realiserer Faust. Den, der har Forestilling om, hvad

---

κατ' ἐξοχήν fortrinsvis, i fremragende Betydning. Tamerlan] Mongolernes (ikke Hunnernes) Konge 1370—1405, en stor Erobrer, berygtet for sin Grusomhed. herostratisk Ære] o: Ære ved at ødelægge. Herostrat afbrændte 356 f. Chr. Artemistemplet i Ephesus for at opnaae Udødelighed.

det vil sige, at et Menneske lever af Aand, han veed ogsaa, hvad Tvivlens Hunger vil sige, og at Tvivleren hungrer ligesaa meget efter Livets daglige Brød som efter Aandens Næring. Uagtet da al den Smerte, Faust lider, kan være et ret godt Argument for, at det ikke er Stolthed, der har besat ham, saa skal jeg dog bruge et lille Forsigtigheds Middel, som jeg let opfinder; thi som Gregorius Rimini blev kaldet *tortor infantium*, fordi han antog de smaa Børns Fordømmelse, saaledes kunde jeg fristes til at kalde mig selv: *tortor heroum;* thi jeg er meget opfindsom, naar det gjelder om at pine Heltene. Faust seer Margrete, ikke efter at han har valgt Lysten; thi min Faust vælger slet ikke Lysten, han seer Margrete ikke i Mephistopheles's Huulspeil, men i al hendes elskelige Uskyld, og da hans Sjæl har bevaret Kjærligheden til Mennesker, kan han ogsaa meget godt forelske sig i hende. Men han er Tvivler, hans Tvivl har tilintetgjort ham Virkeligheden; thi saa ideal er min Faust, at han ikke hører til disse videnskabelige Tvivlere, der tvivle een Time i hvert Semester paa Kathederet, men forøvrigt kunne gjøre alt Andet, som da ogsaa dette uden Aandens Bistand eller i Kraft af Aand. Han er Tvivler, og Tvivleren hungrer ligesaa meget efter Glædens daglige Brød, som efter Aandens Føde. Dog bliver han sin Beslutning tro og tier, og taler ikke til noget Menneske om sin Tvivl, og til Margrete heller ikke om sin Kjærlighed.

Det følger af sig selv, at Faust er for ideal en Figur til at lade sig nøie med den Passiar, at naar han talte, saa vilde han foranledige en almindelig Discussion, eller det Hele vilde gaae af uden Følge, eller maaskee, eller maaskee. (Her slumrer, som enhver Digter let vil see, det Comiske i Anlægget, ved at bringe Faust i et ironisk Forhold til disse lavcomiske Gjække, der i vor Tid løbe efter Tvivlen, føre et udvortes Argument for, at de virkelig have tvivlet, f. Ex. en Doctor-Attest, eller bande paa, at de have tvivlet om Alt, eller bevise det deraf, at de paa deres Reise traf sammen med en Tvivler, disse Iilbud og Hurtigløbere i Aandens Verden, der i største Hast hos eet Menneske faaer et lille

---

Gregorius Rimini] Gr. fra R., en Augustinermunk, Professor ved Universitetet i Paris, † 1358, hævdede at udøbte Børn kom i Helvede (medens de efter den almindelige katholske Lære kommer i »Limbus«, en Art Forgaard til Helvede, hvor der hverken er Pine eller Salighed). Han fik derfor Tilnavnet *tortor infantium*, de smaa Børns Bøddel (Piner). *tortor heroum*, Heltenes Bøddel (Piner). Mephistopheles's Huulspeil] se Goethes Faust, »Hexenküche« (I, 2074 ff.).

Nys om Tvivlen, hos en anden om Troen, og nu wirthschafte paa bedste Maade, alt eftersom Menigheden vil have fiint Sand eller grovt Sand). Faust er for ideal en Figur til at gaae i Slæber. Den, der ikke har en uendelig Lidenskab, han er ikke ideal, og den, der har en uendelig Lidenskab, han har forlængst frelst sin Sjæl ud af saadant Vaas. Han tier for at offre sig selv — eller han taler med Bevidsthed om, at han vil forvirre Alt.

Tier han, da dømmer Ethiken ham; thi den siger: »Du skal anerkjende det Almene, og det anerkjender Du netop ved at tale, og Du tør ikke have Medlidenhed med det Almene.« Denne Betragtning skulde man ikke glemme, naar man stundom bedømmer en Tvivler strængt, fordi han taler. Jeg er ikke tilbøielig til at bedømme en saadan Adfærd mildt; men her som allevegne gjelder det om, at Bevægelserne skee normalt. Naar galt skal være, saa er dog en Tvivler, om han end ved at tale bragte al mulig Ulykke over Verden, langt at foretrække for disse elendige Slikmunde, der smage paa Alt, og som ville helbrede Tvivlen uden at kjende den, og som da derfor i Almindelighed ere den nærmere Anledning til, at Tvivlen bryder vildt og ustyrligt frem. — Taler han, da forvirrer han Alt; thi om det ikke skeer, det faaer han først bag efter at vide, og Udfaldet kan ikke hjælpe Een, hverken i Handlingens Øieblik eller med Hensyn til Ansvaret.

Tier han paa eget An- og Tilsvar, da kan han vel handle høimodig, men han vil til sin øvrige Smerte føie en lille Anfægtelse; thi det Almene vil bestandig pine ham og sige: Du skulde have talt, hvor vil Du finde Visheden om, at det dog ikke var en krypt Hovmod, der styrede din Beslutning.

Kan Tvivleren derimod blive den Enkelte, der som den Enkelte staaer i et absolut Forhold til det Absolute, saa kan han faae en Bemyndigelse for sin Taushed. I saa Fald maa han gjøre sin Tvivl til Skyld. I saa Fald er han i Paradoxet, men i saa Fald er hans Tvivl helbredet, om han end kan faae en anden Tvivl.

Selv det nye Testament vilde anerkjende en saadan Taushed. Der forekommer endog Steder i det nye Testamente, som anprise Ironi, kun at den bruges til at skjule det Bedre. Denne Bevægelse er imidlertid ligesaavel Ironiens som enhver anden, der har sin Grund i, at Subjectiviteten er høiere end Virkeligheden. Dette vil

---

fiint Sand eller grovt Sand] Holberg, Erasmus Mont. 1. Akt 3. Sc.: (Per Degn:) jeg kan sige til en Bonde . . . . Vil Du have fiint Sand eller slet og ret Jord?

man i vor Tid ikke vide Noget af, man vil overhovedet ikke vide mere om Ironi end hvad Hegel har sagt, der besynderlig nok ikke forstod sig stort paa den, og bar et Nag til den, hvilket vor Tid har gode Grunde til ikke at opgive; thi den skal blot vogte sig for Ironien. Det hedder i Bjergprædikenen: naar Du faster, da salv Dit Hoved og toe Dit Ansigt, at ikke Menneskene skulle see Dig faste. Dette Sted vidner ligefrem om, at Subjectiviteten er incommensurabel for Virkeligheden, ja at den har Lov at bedrage. Naar blot de Folk, der i vor Tid føite om med løs Tale om Menighedens Idee, vilde læse det nye Testamente, saa kom de maaskee paa andre Tanker.

Men nu Abraham, hvorledes handlede han? thi jeg har ikke glemt, og Læseren vil nu maaskee behage at erindre, at det var for at støde an derpaa, jeg indlod mig i hele den foregaaende Undersøgelse, ikke som Abraham derved blev mere forstaaelig, men at Uforstaaeligheden kunde blive mere desultorisk; thi, som sagt, Abraham kan jeg ikke forstaae, ham kan jeg kun beundre. Det blev ogsaa bemærket, at intet af de beskrevne Stadier indeholdt en Analogi til Abraham; de bleve kun udviklede, for at de, medens de bleve viste indenfor deres egen Sphære, i Misvisningens Øieblik kunde ligesom antyde det ubekjendte Lands Grændse. Forsaavidt der skulde være Tale om en Analogi, maatte det være Syndens Paradox, men dette ligger igjen i en anden Sphære, og kan ikke forklare Abraham og er selv langt lettere at forklare end Abraham.

Abraham talte altsaa ikke, han talte ikke til Sara, ikke til Elieser, ikke til Isaak, han forbigik de 3 ethiske Instantser; thi det Ethiske havde for Abraham intet høiere Udtryk end Familie-Livet.

Æsthetiken tillod, ja fordrede Taushed af den Enkelte, naar han ved at tie kunde frelse en Anden. Dette allerede viser tilstrækkelig, at Abraham ikke ligger indenfor Æsthetikens Omfang. Hans Taushed er ingenlunde for at frelse Isaak, som overhovedet hele hans Opgave, at offre Isaak for sin egen og for Guds Skyld, er Æsthetiken en Forargelse; thi den kan vel forstaae, at jeg offrer mig selv, men ikke at jeg offrer en Anden for min egen Skyld.

Hegel] Werke VIII (2. Aufl.) 195 ff. X, 1, 84 ff. XIV (2. Aufl.) 53 ff. XVI 486 ff. desultorisk] springende, faldende i adskilte Stykker.

Den æsthetiske Helt var taus. Ethiken dømte ham imidlertid, fordi han var taus i Kraft af sin tilfældige Enkelthed. Hans menneskelige Forudvidenhed var det, der bestemte ham til at tie. Dette kan Ethiken ikke tilgive, enhver saadan menneskelig Viden er kun en Illusion, Ethiken fordrer en uendelig Bevægelse, den fordrer Aabenbarelse. Den æsthetiske Helt kan da tale, men vil ikke.

Den egentlige tragiske Helt offrer sig selv og alt Sit for det Almene; hans Gjerning, enhver Rørelse i ham tilhører det Almene, han er aabenbar, og i denne Aabenbarelse Ethikens elskelige Søn. Dette passer ikke paa Abraham, han gjør Intet for det Almene og han er skjult.

Nu staae vi da ved Paradoxet. Enten kan den Enkelte som den Enkelte staae i et absolut Forhold til det Absolute, og saa er det Ethiske ikke det Høieste, eller Abraham er tabt, han er hverken en tragisk Helt eller en æsthetisk Helt.

Forsaavidt kan det atter synes her, at Paradoxet er det Letteste og Nemmeste af Alt. Imidlertid maa jeg gjentage, at den, der holder sig overbevist derom, han er ikke Troens Ridder, thi Nøden og Angesten er den eneste Berettigelse, der kan tænkes, om den end ikke kan tænkes i Almindelighed; thi saa hæves Paradoxet.

Abraham tier — men han kan ikke tale, deri ligger Nøden og Angesten. Naar jeg nemlig, idet jeg taler, ikke kan gjøre mig forstaaelig, saa taler jeg ikke, om jeg end talte uafbrudt Nat og Dag. Dette er Abrahams Tilfælde. Han kan sige Alt; men Eet kan han ikke sige, og dog naar han ikke kan sige det ɔ: sige det saaledes, at en Anden forstaaer det, saa taler han ikke. Det Lindrende i Talen er, at den oversætter mig i det Almene. Abraham kan nu sige det Skjønneste, noget Sprog kan opdrive, om hvorledes han elsker Isaak. Men dette er ikke det, der ligger ham paa Sinde, det er det Dybere, at han vil offre ham, fordi det er en Prøvelse. Dette Sidste kan Ingen forstaae, og saa kan Enhver kun misforstaae det Første. Denne Nød kjender den tragiske Helt ikke. Han har for det første den Trøst, at ethvert Modargument er skeet sin Ret, at han har kunnet give Klytaimnestra, Iphigenia, Achilleus, Choret, ethvert levende Væsen, enhver Røst fra Menneskehedens Hjerte, enhver snild, enhver ængstende, enhver anklagende, enhver medlidende Tanke Leilighed til at staae op imod sig. Han kan være sikker paa, at Alt, hvad der lod sig sige mod ham, er blevet sagt, skaanselsløst, ubarmhjertigt — og at stride mod den ganske Verden er en Trøst, at stride med sig selv er forfærdeligt —; han skal ikke frygte for at have overseet Noget, at han engang bagefter

maaskee skal raabe som Kong Edvard d. 4. ved Efterretningen om Clarences Mord:

> Wer bat für ihn? Wer kniet' in meinem Grimm
> Zu Füssen mir und bat mich überlegen?
> Wer sprach von Bruderpflicht? Wer sprach von Liebe*).

Den tragiske Helt kjender ikke Eensomhedens forfærdelige Ansvar. Dernæst har han den Trøst, at han kan græde og klage med Klytaimnestra og Iphigenia — og Taarer og Skrig lindre, men uudsigelige Sukke martre. Agamemnon kan hurtig samle sin Sjæl i Vished om, at han vil handle, og da har han endnu Tid at trøste og opmuntre. Dette kan Abraham ikke. Naar hans Hjerte er bevæget, naar hans Ord vilde indeholde en salig Trøst for den ganske Verden, da tør han ikke trøste, thi skulde ikke Sara, skulde ikke Elieser, skulde ikke Isaak sige til ham: »hvorfor vil Du da gjøre det, Du kan jo lade være.« Og dersom han da i sin Nød vilde give sig Luft, vilde omfavne Alt, hvad der var ham kjært, inden han skred til det Sidste, da skulde han maaskee afstedkomme det Forfærdelige, at Sara, at Elieser, at Isaak forargedes paa ham og troede, han var en Hykler. Tale kan han ikke, han taler intet menneskeligt Sprog. Om han selv forstod alle Jordens Tungemaal, om de Elskede ogsaa forstode dem, han kan dog ikke tale — han taler i et guddommeligt Tungemaal, han taler i Tunger.

Denne Nød kan jeg vel forstaae, jeg kan beundre Abraham, jeg frygter ikke for, at Nogen ved denne Fortælling skulde fristes til letsindigen at ville være den Enkelte, men jeg tilstaaer ogsaa, at jeg ikke har Mod dertil, og at jeg med Glæde renoncerer paa enhver Udsigt til at komme videre, dersom det blot var muligt, at jeg nogensinde, om end nok saa silde, kom saavidt. I ethvert Øieblik kan Abraham bryde af, han kan angre det Hele som en Anfægtelse, da kan han tale, da kunne alle forstaae ham — men da er han ikke Abraham mere.

Abraham kan ikke tale; thi det Alt Forklarende kan han ikke sige, (ɔ: saa det er forstaaeligt), at det er en Prøvelse, vel at mærke, en saadan, hvor det Ethiske er Fristelsen. Den, der er stillet saa-

*) Cfr. 2. Akt 1. Scene.

Edvard d. 4.] i Shakespeares Richard d. Tredie (Schlegel-Tiecks Oversættelse). taler i Tunger] jvfr. 1. Kor. 12—14.

ledes, han er en Emigrant fra det Almenes Sphære. Men det Næste kan han endnu mindre sige. Abraham gjør nemlig, som tidligere tilstrækkelig udviklet, to Bevægelser. Han gjør Resignationens uendelige Bevægelse, og opgiver Isaak, dette kan Ingen forstaae, fordi det er et privat Foretagende; men dernæst gjør han i ethvert Moment Troens Bevægelse. Dette er hans Trøst. Han siger nemlig: dog vil det ikke skee, eller hvis det skeer, da vil Herren give mig en ny Isaak i Kraft nemlig af det Absurde. Den tragiske Helt han faaer dog Ende paa Historien. Iphigenia bøier sig under Faderens Beslutning, hun giør selv Resignationens uendelige Bevægelse og de ere nu i Forstaaelse med hinanden. Hun kan forstaae Agamemnon, fordi hans Foretagende udtrykker det Almene. Vilde Agamemnon derimod sige til hende: »uagtet Guden fordrer Dig som Offer, saa var det dog muligt, at han ikke fordrede det, i Kraft nemlig af det Absurde,« saa vilde han i samme Øieblik blive uforstaaelig for Iphigenia. Kunde han sige det i Kraft af menneskelig Beregning, saa skulde Iphigenia vel forstaae ham; men saa vilde deraf følge, at Agamemnon ikke havde gjort Resignationens uendelige Bevægelse, og saa er han ikke Helt, saa er Spaamandens Udsagn en Skipperefterretning, og den hele Begivenhed en Vaudeville.

Abraham talede da ikke. Kun eet Ord er der opbevaret af ham, den eneste Replik til Isaak, hvilken da ogsaa tilstrækkelig beviser, at han ikke havde talet iforveien. Isaak gjør Abraham det Spørgsmaal, hvor Lammet er til Brændoffer. »Og Abraham sagde: Gud skal see sig om Lammet til Brændofferet min Søn!«

Dette sidste Ord af Abraham skal jeg her lidt nærmere betragte. Dersom dette Ord ikke var, da vilde den hele Begivenhed mangle Noget, dersom det var anderledes, da vilde Alt maaskee opløse sig i Forvirring.

Det har ofte været Gjenstand for min Overveielse, hvorvidt en tragisk Helt, hvad enten han culminerer i en Liden eller en Handling, bør have en sidste Replik. Det beroer, efter hvad jeg kan skjønne, paa, hvilken Livs-Sphære han tilhører, hvorvidt hans Liv har intellectuel Betydning, hvorvidt hans Liden eller Handling staae i Forhold til Aand.

Det følger af sig selv, at den tragiske Helt i sit Culminations Øieblik, ligesom ethvert andet Menneske, der ikke er Mælet berøvet, kan sige et Par Ord, maaskee et Par passende Ord, men Spørgsmaalet er, hvorvidt det er passende for ham at sige dem. Ligger hans Livs-Betydning i en udvortes Gjerning, da har han Intet at sige, da er Alt, hvad han siger, væsentlig Passiar, hvorved han kun

svækker Indtrykket af sig selv, hvorimod det tragiske Ceremoniel byder, at han taus fuldkommer sin Opgave, hvad enten denne bestaaer i en Handling eller i en Liden. For ikke at gaae for vidt, vil jeg blot tage hvad der ligger allernærmest. Hvis Agamemnon selv, ikke Kalchas, skulde have draget Kniven mod Iphigenia, da havde han blot nedværdiget sig selv, ved i det sidste Øieblik, at ville sige et Par Ord; thi hans Gjernings Betydning var jo vitterlig for Alle, Pietetens, Medlidenhedens, Følelsens, Taarernes Procedure var fuldendt, og for øvrigt havde hans Liv intet Forhold til Aand ɔ: han var ikke Lærer eller Aandens Vidne. Er en Helts Livs Betydning derimod i Retning af Aand, da vilde Manglen paa Replik svække Indtrykket af ham. Det, han da har at sige, er ikke et Par passende Ord, et lille Declamations-Stykke, men Betydningen af hans Replik er, at han gjennemfører sig selv i det afgjørende Øieblik. En saadan intellectuel tragisk Helt, han bør have og han bør beholde det sidste Ord. Man fordrer af ham den samme forklarede Holdning, som den, der anstaaer enhver tragisk Helt, men da fordrer man endnu eet Ord. Forsaavidt da en saadan intellectuel tragisk Helt culminerer i en Liden (i Døden), da bliver han i dette sidste Ord udødelig før han døer, medens derimod den almindelige tragiske Helt først bliver udødelig efter sin Død.

Socrates kan man bruge som et Exempel. Han var en intellectuel tragisk Helt. Hans Dødsdom bliver ham forkyndt. I det Øieblik døer han, thi den, som ikke forstaaer, at der fordres Aandens hele Kraft til at døe, og at Helten altid døer, før han døer, han skal ikke komme synderligt vidt i sin Betragtning af Livet. Som Helt fordres der nu af Socrates, at han rolig hviler i sig selv, men som intellectuel tragisk Helt fordres der af ham, at han i dette sidste Øieblik har Aandsstyrke nok til at gjennemføre sig selv. Han kan da ikke som den almindelige tragiske Helt concentrere sig paa at holde sig ligeoverfor Døden, men han maa saa hurtig gjøre denne Bevægelse, at han i samme Øieblik med sin Bevidsthed er ude over denne Strid og hævder sig selv. Dersom saaledes Socrates i Dødens Krisis havde forstummet, da havde han svækket Virkningen af sit Liv, vakt en Mistanke om, at Ironiens Elasticitet i ham ikke var en Verdenskraft, men et Spil, hvis Spænstighed i det afgjørende Øieblik maatte bruges efter omvendt Maalestok til pathetisk at holde ham oppe*).

*) Hvilken Replik af Socrates der maa ansees for den afgjørende, derom kunne Meningerne være delte, da Socrates paa saa mange Maader ved

Hvad her kortelig er antydet, kan vel ikke finde sin Anvendelse paa Abraham, forsaavidt man mener ved nogen Analogi at skulle kunne udfinde et passende Ord for Abraham til at ende med, men vel forsaavidt, at man indseer Nødvendigheden af, at Abraham i det sidste Øieblik maa gjennemføre sig selv, ikke taus maa drage Kniven, men have et Ord at sige, da han som Troens Fader har absolut Betydning i Retning af Aand. Hvad han skal sige, derom kan jeg ingen Forestilling gjøre mig iforveien; efterat han har sagt det, kan jeg vel forstaae det, vel i en vis Forstand forstaae Abraham i det Sagte, uden dog derved at være kommen ham nærmere, end jeg har været ham i det Foregaaende. Dersom der ingen sidste Replik havde existeret af Socrates, da havde jeg kunnet tænke mig ind i ham og dannet en saadan, havde jeg ikke kunnet gjøre det, saa havde en Digter formaaet det, men Abraham naaer ingen Digter.

Inden jeg gaaer over til nærmere at betragte Abrahams sidste Ord, maa jeg først gjøre opmærksom paa Vanskeligheden af, at Abraham overhovedet kan komme til at sige Noget. Nøden og Angesten i Paradoxet laae, som ovenfor udviklet, netop i Tausheden, Abraham kan ikke tale*). Forsaavidt er det da en Selvmodsigelse at fordre, at han skal tale, med mindre man vil have ham ud igjen af Paradoxet, saaledes, at han i det afgjørende Øieblik suspenderer det, hvorved han da ophører at være Abraham og annullerer hele det Foregaaende. Dersom saaledes Abraham nu i det afgjørende

---

Plato er poetisk forflygtiget. Jeg foreslaaer følgende: Dødsdommen bliver ham forkyndt, i samme Øieblik dør han, i samme Øieblik overvinder han Døden og gjennemfører sig selv i det berømte Tilsvar: at det forundrede ham, at han var bleven dømt med en Majoritet af 3 Stemmer. Ingen løs og ledig Tale paa Torvet, ingen taabelig Bemærkning af en Idiot kunde han have spøget mere ironisk med, end med den Dødsdom, der dømmer ham selv fra Livet.

*) Forsaavidt der kan være Tale om nogen Analogi, afgiver Pythagoras's Døds-Situation en saadan, thi den af ham altid hævdede Taushed maatte han gjennemføre i sit sidste Øieblik, og derfor sagde han: det er bedre at dræbes end at tale. Cfr. Diogenes 8de Bog § 39.

Majoritet af 3 Stemmer] Platons Apologi Kap. 25 (efter en i de ældre Udgaver almindelig Læsemaade; nu: 30 Stemmer). Diogenes] ɔ: Diogenes fra Laerte, Om de berømte Philosophers Liv og Lære. — Pythagoras omkom under en Opstand, idet han blev indhentet og dræbt paa Flugten.

Øieblik vilde sige til Isaak: det er Dig, det gjelder, da var dette kun en Svaghed. Thi kunde han overhovedet tale, da maatte han have talt for længe siden, og Svagheden vilde da ligge i, at han ikke havde havt Aands Modenhed og Concentration til forud at tænke hele Smerten, men skubbet Noget af sig, saaledes at den virkelige Smerte var et Mere end den tænkte. Desuden vilde han ved en saadan Tale falde ud af Paradoxet, og hvis han virkelig vilde tale med Isaak, maatte han forvandle sin Tilstand til en Anfægtelse; thi ellers kunde han dog Intet sige, og gjør han dette, da er han end ikke nogen tragisk Helt.

Imidlertid er der dog opbevaret et sidste Ord af Abraham, og forsaavidt jeg kan forstaae Paradoxet, kan jeg ogsaa forstaae Abrahams totale Tilstedeværelse i dette Ord. Han siger først og fremmest ikke Noget, og i denne Form siger han hvad han har at sige. Hans Svar til Isaak har Ironiens Form, thi det er altid Ironi, naar jeg siger Noget, og dog ikke siger Noget. Isaak spørger Abraham i den Formening, at Abraham er vidende. Vilde Abraham nu have svaret: jeg veed Intet, saa havde han sagt en Usandhed. Sige Noget kan han ikke; thi hvad han veed, kan han ikke sige. Han svarer da: Gud skal see sig om Lammet til Brændoffer min Søn! Man seer heraf Dobbeltbevægelsen i Abrahams Sjæl, saaledes som den er beskreven i det Foregaaende. Havde Abraham blot resigneret paa Isaak og ikke gjort mere, saa har han sagt en Usandhed; thi han veed jo, at Gud fordrer Isaak til Offer, og han veed, at han selv netop i dette Øieblik er redebon til at offre ham. Han har da i ethvert Øieblik, efter at have gjort denne Bevægelse, gjort den næste, gjort Troens Bevægelse i Kraft af det Absurde. Forsaavidt siger han ingen Usandhed; thi i Kraft af det Absurde er det jo muligt, at Gud kunde gjøre noget ganske Andet. Han siger da ingen Usandhed, men han siger da heller ikke Noget; thi han taler i et fremmed Tungemaal. Dette bliver endnu evidentere, naar vi betænke, at det var Abraham selv, der skulde offre Isaak. Havde Opgaven været en anden, havde Herren befalet Abraham at bringe Isaak ud paa Morija-Bjerget, saa skulde han selv lade sit Lyn ramme Isaak og saaledes tage ham som et Offer, saa kunde Abraham i ligefrem Forstand have Ret i at tale saa ænigmatisk, som han gjør; thi saa kunde han jo ikke selv vide hvad der vilde skee. Men saaledes som Opgaven er stillet Abraham, skal han jo selv handle, han maa altsaa i det afgjørende Øieblik vide, hvad han

---

ænigmatisk] gaadefuldt.

selv vil gjøre, og altsaa maa han vide, at Isaak skal offres. Har han ikke vidst dette med Bestemthed, saa har han ikke gjort Resignationens uendelige Bevægelse, saa er hans Ord vel ikke Usandhed, men han er tillige meget langt fra at være Abraham, han er ubetydeligere end en tragisk Helt, ja han er en uresolveret Mand, der hverken kan beslutte sig til det Ene eller til det Andet, og som paa Grund deraf altid vil komme til at tale i Gaader. Men en saadan Hæsitator er lige Parodien paa Troens Ridder.

Det viser sig da atter her, at man vel kan forstaae Abraham, men kun forstaae ham saaledes, som man forstaaer Paradoxet. Jeg for mit Vedkommende kan vel forstaae Abraham, men fatter tillige, at jeg ikke har Mod til at tale saaledes, ligesaa lidet som jeg har Mod til at handle som Abraham; men derfor siger jeg ingenlunde, at det er noget Ringe, da det tvertimod er det eneste Vidunderlige.

Og hvad dømte nu Samtiden om den tragiske Helt? at han var stor, og den beundrede ham. Og hiin hæderværdige Samling af Ædle, den Jury, som enhver Slægt constituerer til at dømme den forbigangne Slægt, den dømte ligesaa. Men Abraham var der Ingen, der kunde forstaae. Og dog hvad opnaaede han? At han blev sin Kjærlighed tro. Men den, der elsker Gud, han behøver ikke Taarer, ikke Beundring, han glemmer Lidelsen i Kjærligheden, ja saa aldeles har han glemt den, at der skulde end ikke bag efter være den mindste Ahnelse om hans Smerte, hvis Gud selv ikke mindedes den; thi han seer i Løndom, og kjender Nøden og tæller Taarerne og glemmer Intet.

Enten er der da et Paradox til, at den Enkelte som den Enkelte staaer i et absolut Forhold til det Absolute, eller Abraham er tabt.

Hæsitator] ubeslutsom Person. han seer i Løndom] Matth. Ev. 6, 6.

Epilog.

Da engang i Holland Priserne paa Kryderier bleve noget flaue, da lod Kjøbmændene et Par Ladninger sænke i Havet for at skrue Prisen op. Dette var et tilgiveligt, maaskee et nødvendigt Bedrag. Er det noget Lignende, vi behøve i Aandens Verden, ere vi i den Grad forvissede om, at være komne til det Høieste, at der intet Andet er tilbage end fromt at indbilde os selv, at vi ikke ere komne saavidt, for dog at faae Noget at udfylde Tiden med? Er det et saadant Selvbedrag, den nærværende Slægt behøver, er det til en Virtuositet heri den skulde dannes, eller er den ikke snarere tilstrækkeligt perfectioneret i den Konst at bedrage sig selv? Eller er det, den behøver, ikke snarere en redelig Alvor, der uforfærdet og ubestikkelig peger paa Opgaverne, en redelig Alvor, der kjærligt freder om Opgaverne, der ikke ængster Menneskene til at ville forraske sig i det Høieste, men holder Opgaverne unge og skjønne og deilige at see til og vinkende for Alle og dog derhos vanskelige og begeistrende for de Ædle; thi den ædle Natur begeistres kun ved det Vanskelige? Hvad end den ene Slægt lærer af den anden, det egentlige Humane lærer ingen Slægt af en foregaaende. I Henseende til dette begynder enhver Slægt primitivt, har ingen anden Opgave end enhver foregaaende Slægt, kommer heller ei videre, forsaavidt den foregaaende ikke sveg Opgaven, og bedrog sig selv. Dette egentlig Humane er Lidenskaben, i hvilken ogsaa den ene Slægt fuldkommen forstaaer den anden og forstaaer sig selv. At elske har saaledes ingen Slægt lært af en anden, ingen Slægt kommer til at begynde paa et andet Punkt end ved Begyndelsen, ingen senere Slægt har en kortere Opgave end den foregaaende, og hvis man her ikke vil, som de foregaaende Slægter,

blive staaende ved at elske, men gaae videre, saa er dette kun en ørkesløs og daarlig Tale.

Men den høieste Lidenskab i et Menneske er Troen, og ingen Slægt begynder her paa et andet Punkt end den foregaaende, enhver Slægt begynder forfra, den følgende Slægt kommer ikke videre end den foregaaende, forsaavidt denne blev sin Opgave tro og ikke lod den i Stikken. At dette skulde være trættende, er naturligviis Noget, Slægten ikke kan sige, thi Slægten har jo Opgaven og har Intet med den Ting at gjøre, at den foregaaende Slægt havde samme Opgave, med mindre den enkelte Slægt, eller de Enkelte i Slægten formastelig ville indtage den Plads, som kun tilkommer den Aand, der styrer Verden og som har Taalmodighed til ikke at blive træt. Begynder Slægten paa Sligt, da er den forkeert, og hvad Under da, at hele Tilværelsen synes den forkeert; thi der er vist Ingen, der har fundet Tilværelsen mere forkeert end den Skrædder, der efter Eventyret i levende Live kom op i Himlen og fra dette Standpunkt betragtede Verden. Saasnart Slægten kun bekymrer sig om sin Opgave, hvilket er det Høieste, da kan den ikke blive træt; thi Opgaven er altid tilstrækkelig for et Menneskeliv. Naar Børnene paa en Fridag allerede før Klokken er 12 have gjennemleget alle Lege, og nu utaalmodige sige: er der da Ingen, der kan hitte paa en ny Leeg, beviser dette da, at disse Børn ere mere udviklede og fremmeligere end de Børn i den samtidige eller en forbigangen Slægt, der kunde lade de bekjendte Lege strække til for hele Dagen? Eller beviser det ikke snarere, at hine første Børn mangle, hvad jeg vilde kalde, den elskelige Alvor, der hører til at lege?

Troen er den høieste Lidenskab i et Menneske. Der er maaskee i enhver Slægt Mange, der end ikke komme til den, men Ingen kommer videre. Om der ogsaa i vor Tid er Mange, der ikke opdage den, afgjør jeg ikke; jeg tør kun beraabe mig paa mig selv, der ikke dølger, at det har lange Udsigter med ham, uden at han dog derfor ønsker at bedrage sig selv eller det Store ved at gjøre dette til en Ubetydelighed, til en Børnesygdom, man saa snart som muligt maa ønske overstaaet. Men ogsaa for den, der ikke engang kommer til Troen, har Livet Opgaver nok, og naar han elsker disse redelig, da skal Livet heller ikke være spildt, om det end aldrig bliver deres ligt, der fornam og grebe det Høieste. Men

---

efter Eventyret] Der Schneider im Himmel, Grimms Kindermärchen I S. 177 (2. Udg. 1819). Efter Grimm var Skrædderen rigtignok død.

den, der kom til Troen, (han være den udmærket Begavede eller den Eenfoldige, dette gjør Intet til Sagen) han bliver ikke staaende ved Troen, ja han vilde oprøres, hvis Nogen sagde det til ham, ligesom den Elskende vilde harmes, naar man sagde, han blev staaende ved Kjærligheden; thi, vilde han svare, jeg bliver ingenlunde staaende, da jeg har mit Liv deri. Dog kommer han heller ikke videre, ikke til noget Andet; thi naar han opdager dette, da har han en anden Forklaring.

»Man maa gaae videre; man maa gaae videre.« Denne Trang til at gaae videre er gammel i Verden. Den dunkle Heraklit, der nedlagde Tanker i sine Skrifter og sine Skrifter i Dianas Tempel, (thi hans Tanker havde været hans Rustning i Livet, og derfor ophængte han den i Gudens Tempel) den dunkle Heraklit har sagt: man kan ikke gaae to Gange gjennem den samme Flod*). Den dunkle Heraklit havde en Discipel, han blev ikke staaende herved, han gik videre og tilføiede: man kan end ikke gjøre det eengang**). Stakkels Heraklit at have en saadan Discipel! Den heraklitiske Sætning blev ved denne Forbedring forbedret til en eleatisk Sætning, der negter Bevægelsen, og dog ønskede hiin Discipel kun at være en Discipel af Heraklit, der gik videre, ikke tilbage til det, Heraklit havde forladt.

---

*) *Και ποταμου ροη απεικαζων τα οντα λεγει ὡς δις ες τον αυτον ποταμον ουκ εμβαιης.* Cfr. *Platos Cratyllus* § 402. Ast. 3die B. Pag. 158.

**) Cfr. Tennemann Gesch. d. Philos. 1ster B. Pag. 220.

Καὶ ποταμοῦ o. s. v.] »Og idet han ligner Tilværelsen ved Strømmen i en Flod, siger han, at man ikke to Gange kan stige ned i den samme Flod.« Platon, Kratylos pag. 402 A (*οὐκ ἂν ἐμβαίης*).

GJENTAGELSEN.

UDGIVET AF

A. B. DRACHMANN.

Til Grund for Texten er lagt Originaludgaven. Den er sammenlignet med Originalmanuskriptet paa Universitetsbibliotheket (S. K.'s Papirer, Pakke 8).

GJENTAGELSEN.

ET FORSØG I DEN EXPERIMENTERENDE PSYCHOLOGI

AF

CONSTANTIN CONSTANTIUS.

KJØBENHAVN.

FAAES HOS C. A. REITZEL.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1843.

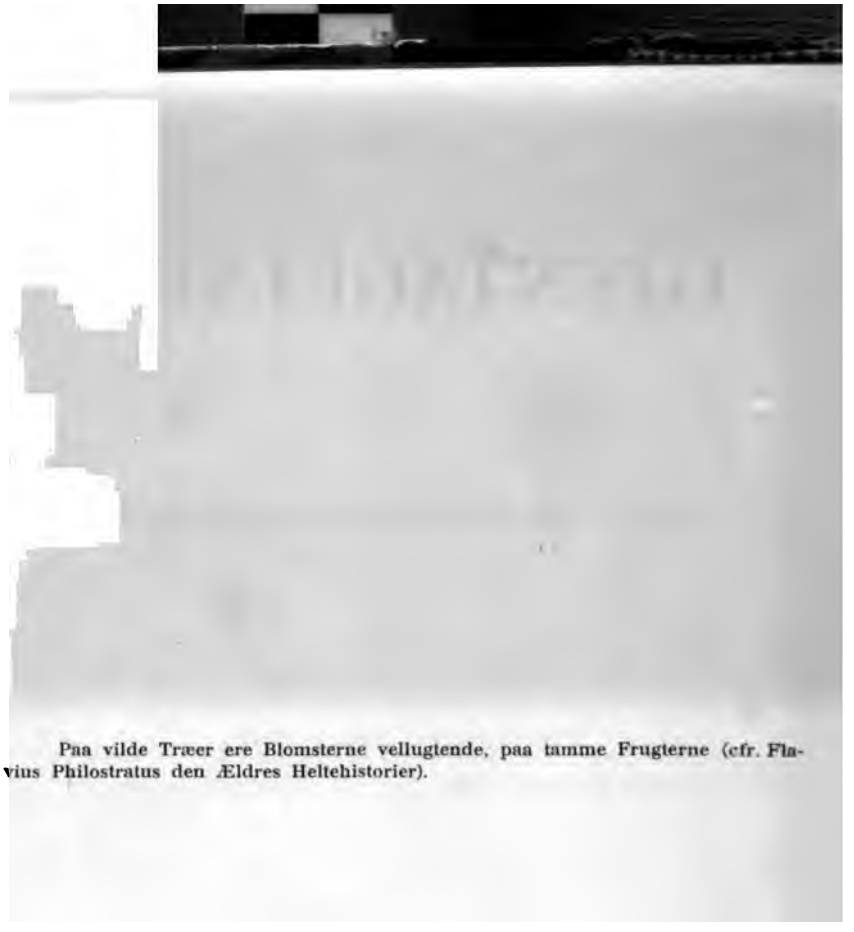

Paa vilde Træer ere Blomsterne vellugtende, paa tamme Frugterne (cfr. Flavius Philostratus den Ældres Heltehistorier).

Philostratus . . . Heltehistorier] Værker II S. 131 (i Kaysers Udgave, Leipzig 1871).

Da Eleaterne negtede Bevægelsen, optraadte, hvad Enhver veed, Diogenes som Opponent; han optraadte virkelig; thi han sagde ikke et Ord; men gik blot nogle Gange frem og tilbage, hvorved han meente tilstrækkeligen at have modbeviist hine. Da jeg i længere Tid havde beskæftiget mig, leilighedsviis idetmindste, med det Problem, om en Gjentagelse er mulig og hvilken Betydning den har, om en Ting vinder eller taber ved at gjentages, faldt det mig pludselig ind: Du kan jo reise til Berlin, der har Du engang før været, og nu overbevise Dig om en Gjentagelse er mulig og hvad den har at betyde. I mit Hjem var jeg næsten gaaet istaae over dette Problem. Man sige hvad man vil derom, det vil komme til at spille en saare vigtig Rolle i den nyere Philosophi; thi Gjentagelse er et afgjørende Udtryk for hvad »Erindring« var hos Grækerne. Som da disse lærte, at al Erkjenden er en Erindren, saaledes vil den nye Philosophi lære, at hele Livet er en Gjentagelse. Den eneste nyere Philosoph, der har havt en Ahnelse herom, er Leibnitz. Gjentagelse og Erindring er den samme Bevægelse, kun i modsat Retning; thi hvad der erindres, har været, gjentages baglænds; hvorimod den egentlige Gjentagelse erindres forlænds. Derfor gjør Gjentagelsen, hvis den er mulig, et Menneske lykkeligt, medens Erindringen gjør ham ulykkeligt, under den Forudsætning nemlig, at han giver sig Tid til at leve, og ikke strax i

---

hvad Enhver veed] se Hegel, Geschichte der Philosophie I, S. 289 (Werke XIII, 2. Opl.). Leibnitz] herved sigtes vistnok til Leibniz's Lære om, at »Nutiden er svanger med Fremtiden«, idet Enkeltvæsenerne (Monaderne) i enhver af deres Tilstande indeholder hele Rækken af de følgende som en Art ubevidst Forestilling (Perception). Se Theodiceen § 360. Opera philos. (udg. af Erdmann, 1840) S. 197 b.

sin Fødselsstund seer at finde paa et Paaskud til at liste sig ud igjen af Livet, f. Ex. at han har glemt Noget.

Erindringens Kjærlighed er den ene lykkelige, har en Forfatter sagt. Deri har han ogsaa fuldkommen Ret, naar man blot erindrer, at den først gjør et Menneske ulykkeligt. Gjentagelsens Kjærlighed er i Sandhed den ene lykkelige. Den har ligesom Erindringens ikke Haabets Uro, ikke Opdagelsens ængstende Eventyrlighed, men heller ei Erindringens Vemod, den har Øieblikkets salige Sikkerhed. Haabet er en ny Klædning, stiv og stram og glimrende, dog har man aldrig havt den paa, og veed derfor ikke, hvorledes den vil klæde En, eller hvorledes den sidder. Erindringen er en aflagt Klædning, som, hvor skjøn den end er, dog ikke passer, da man er voxet fra den. Gjentagelsen er en uopslidelig Klædning, der slutter fast og ømt, hverken trykker eller flagrer. Haabet er en deilig Pige, der smutter bort mellem Hænderne; Erindringen er en skjøn gammel Kone, som man dog aldrig er tjent med i Øieblikket; Gjentagelsen er en elsket Hustrue, man aldrig bliver kjed af; thi det er kun det Nye, man bliver kjed af. Det Gamle bliver man aldrig kjed af; og naar man har det for sig, bliver man lykkelig; og kun den bliver ret lykkelig, der ikke bedrager sig selv i den Indbildning, at Gjentagelsen skulde være noget Nyt; thi da bliver man kjed af den. Der hører Ungdom til at haabe, Ungdom til at erindre, men der hører Mod til at ville Gjentagelsen. Den, der blot vil haabe, han er feig; den, der blot vil erindre, han er vellystig; men den, der vil Gjentagelsen, han er en Mand, og jo fyndigere han har vidst at gjøre sig den klar, desto dybere Menneske er han. Men den, der ikke fatter, at Livet er en Gjentagelse, og at dette er Livets Skjønhed, han har dømt sig selv og fortjener ikke bedre end, hvad der og vil hænde ham, at omkomme; thi Haabet er en vinkende Frugt, der ikke mætter, Erindringen er en kummerlig Tærepenge, der ikke mætter; men Gjentagelsen er det daglige Brød, der mætter med Velsignelse. Naar man har omseilet Tilværelsen, da skal det vise sig, om man har Mod til at forstaae, at Livet er en Gjentagelse, og Lyst til at glæde sig til den. Den, der ikke har omseilet Livet, før han begyndte at leve, han kommer aldrig til at leve; den, der omseilede det, men blev mæt, han havde en daarlig Constitution; den, der valgte Gjentagelsen, han lever. Han render ikke som en Dreng efter Sommerfugle, eller staaer paa Tæerne for

---

en Forfatter] se Enten—Eller I S. 25 (»thi først Erindringens Kjærlighed er lykkelig«).

at kigge efter Verdens Herligheder; thi han kjender dem; han sidder heller ei som en gammel Kone og spinder paa Erindringens Rok; men han gaaer rolig sin Gang, glad ved Gjentagelsen. Ja hvis der ingen Gjentagelse var, hvad var ogsaa Livet? Hvo kunde ønske at være en Tavle, paa hvilken Tiden skrev hvert Øieblik en ny Skrift, eller et Mindeskrift om det Forbigangne? hvo kunde ønske at lade sig bevæge af alt det Flygtige, det Nye, der altid nyt blødagtigt forlyster Sjælen? Dersom Gud selv ikke havde villet Gjentagelsen, da var Verden aldrig blevet til. Han havde enten fulgt Haabets lette Planer, eller han havde tilbagekaldt Alt og bevaret det i Erindringen. Dette gjorde han ikke, derfor bestaaer Verden, og bestaaer derved, at den er en Gjentagelse. Gjentagelsen den er Virkeligheden, og Tilværelsens Alvor. Den, der vil Gjentagelsen, han er modnet i Alvor. Dette er mit Separat-Votum, der tillige mener, at det ingenlunde er Livets Alvor, at sidde i sin Sopha og stange Tænder — og være Noget f. Ex. Justitsraad; eller at gaae adstadig gjennem Gaderne — og være Noget, f. Ex. Velærværdighed; ligesaalidet som det er Livets Alvor at være kongelig Beridder. Alt Sligt er i mine Øine kun Spøg, og som saadan stundom daarlig nok.

Erindringens Kjærlighed er den ene lykkelige, siger en Forfatter, der, efter hvad jeg kjender til ham, stundom er noget svigefuld, ikke dog saaledes, at han skulde sige Et og mene et Andet, men vel saaledes, at han sætter Tanken paa Spidsen, saa at denne, hvis den ikke gribes med samme Energi, i næste Moment viser sig som noget Andet. Hiin Sætning er af ham fremsat saaledes, at det let frister En at give ham Ret, og da at glemme, at Sætningen selv er Udtrykket for den dybeste Melancholi, saa et dybt Tungsind, fortættet i en eneste Replik, ikke let kunde udtrykke sig bedre.

Det er omtrent 1 Aar siden, at jeg ret for Alvor blev opmærksom paa et ungt Menneske, hvem jeg tilforn allerede oftere havde berørt, fordi hans skjønne Udvortes, det sjælfulde Udtryk i hans Øie næsten fristede mig, et vist Kast med Hovedet, en Kaadhed i Yttringer forvissede mig, at han var en dybere Natur, der havde mere end eet Udtræk, medens en vis Usikkerhed i Modulationen antydede, at han var i den forføreriske Alder, hvor Aandens Modenhed forkynder sig, ligesom Legemets i en langt tidligere Tid, derved, at Stemmen ofte slaaer over. Ved Hjelp af disse skjødesløse, tilnærmende Conditor-Inclinationer havde jeg allerede draget ham til mig, og lært ham i mig at see en Fortrolig, hvis Tale paa mange Maader fristede det Melancholske i ham frem under Bryd-

ningens Form, idet jeg ligesom en Farinelli lokkede den sindssvage Konge ud af hans mørke Gjemme, Noget der, da min Ven endnu var ung og smidig, lod sig gjøre uden at bruge Tangen. Saaledes var vort Forhold, da kommer han, som sagt, for omtrent 1 Aar siden op til mig, ganske ude af sig selv. Hans Optræden var kraftfuldere end sædvanlig, hans Former skjønnere, hans store, straalende Øie havde udvidet sig, kort han var som forklaret. Da han oplyste mig om, at han var forelsket, kom jeg uvilkaarlig til at tænke, den Pige maa dog være lykkelig, der bliver elsket saaledes. »Han havde allerede i nogen Tid været forelsket, men skjult det endog for mig; nu var han ved sit Ønskes Maal, havde tilstaaet, og fundet Gjenkjærlighed.« Uagtet jeg ellers har en Tilbøielighed til at forholde mig iagttagende mod Mennesker, saa var det mig en Umulighed at være det mod ham. Man sige hvad man vil, et dybt forelsket ungt Menneske er noget saa skjønt, at man, naar man faaer Øie derpaa, glemmer Iagttagelsen af Glæden over Synet. Overhovedet afvæbne alle dybe humane Rørelser i et Menneske Iagttageren. Det er kun hvor der istedenfor disse er en Tomhed, eller hvor de coquet skjules, at man vil iagttage. Dersom man var Vidne til, at et Menneske bad ret af sin hele Sjæl, hvo kunde da være et saadant U-Menneske, at han vilde iagttage, hvo vilde ikke snarere føle sig gjennemtrængt af en Udstrømning fra den Bedendes Andagt. Naar man derimod hører en Præst afdeklamere en velstuderet Præken, hvori han flere Gange i en kunstig skruet og forskruet Passus, uden nogen Opfordring fra Menighedens Side, bevidner, at hvad han siger, det er den enfoldige Tro, der ikke forstaaer sig paa ziirlige Talemaader, men i Bønnen skaffer ham, hvad han, efter sit Ord og formodentlig af gode Grunde, forgiæves søgte i Poesi, Kunst og Videnskab, saa sætter man ganske rolig Mikroskopen for Øiet, saa lader man ikke Øret sluge det Sagte, men trækker Jalousien for, Kritikens Rist, der prøver enhver Lyd og ethvert Ord. Det unge Menneske, jeg taler om, var dybt og inderligt og skjønt og ydmygt forelsket; jeg havde i lang Tid ikke været saa glad som ved at see paa ham; thi det er ofte traurigt nok at være Iagttager; det gjør En melancholsk ligesom det at være Politiembedsmand; og naar en Iagttager røgter sit Kald godt, saa er han at ansee som en Politi-Spion i høiere Tjeneste; thi Iagttagerens Kunst er at bringe det Skjulte frem. Det unge Menneske talte om den Pige, i hvem han var forelsket, han

---

Farinelli] se »Farinelli« 3. Akt 12. Sc. (Kgl. Theaters Repertoire IV Nr. 94).

gjorde ikke mange Ord; hans Tale var ingen fad Kritik, som de Elskendes Lovtaler ofte nok ere det; der var ingen Vigtighed i ham, som var han en snild Karl, der havde fanget en saadan Pige, ingen Selvtillid — hans Kjærlighed var sund, reen ubedærvet. Han betroede mig med en elskværdig Aabenhjertethed, at Grunden til hans Besøg hos mig var, at han behøvede en Fortrolig, i hvis Nærværelse han kunde tale høit med sig selv, samt at den nærmeste Grund var, at han frygtede for at blive siddende hele Dagen hos Pigen og saaledes falde hende til Besvær. Han havde allerede flere Gange været henne ved hendes Bolig, men havde tvunget sig selv til at vende om. Han bad mig nu at kjøre en Tour ud med sig for at adsprede ham og for at faae Tiden til at gaae. Dertil var jeg ogsaa villig; thi fra det Øieblik, han havde betroet sig til mig, kunde han være sikker paa, at jeg ubetinget vilde være ham til Tjeneste. Jeg benyttede den halve Time, inden Vognen kom, til at skrive et Par Forretningsbreve, bad ham imidlertid at stoppe en Pibe eller blade lidt i et Album, der var lagt frem. Dog saadan Beskæftigelse behøvede han ikke, han var beskæftiget nok i sig selv, havde end ikke Ro at sidde ned, men gik hurtigt frem og tilbage paa Gulvet; hans Gang, hans Bevægelse, hans Gestus — Alt var Veltalenhed, han selv glødede i Elskov. Som en Drue, naar den er paa sit Høieste, bliver gjennemsigtig og klar, medens Saften pibler frem gjennem de fine Aarer, som Skallen paa en Frugt brister, naar Frugten modnes i hele sin Fylde, saaledes brød Elskoven næsten synlig frem i hans Skikkelse. Jeg kunde ikke lade være af og til at skotte næsten forelsket hen til ham; thi en saadan Yngling er nok saa forførerisk at see paa som en ung Pige.

Som det da ofte gaaer, at de Elskende tage deres Tilflugt til Digterens Ord for at lade Elskovens søde Beængstelse bryde ud i salig Glæde, saa var det og Tilfælde med ham. Idet han gik op og ned ad Gulvet, gjentog han atter og atter et Vers af Poul Møller:

Da kommer en Drøm fra min Ungdomsvaar
Til min Lænestol,
Efter Dig jeg en inderlig Længsel faaer,
Du Qvindernes Sol!

Hans Øie fyldtes med en Taare, han kastede sig hen paa en Stol, han gjentog atter og atter Verset. Paa mig gjorde denne Scene et rystende Indtryk. Store Gud! tænkte jeg, en saadan Melancholi er

---

Poul Møller] Værker I S. 22 (2. Udg.).

endnu aldrig forekommen i min Praxis. At han var melancholsk vidste jeg nok, men at en Forelskelse kunde virke saaledes paa ham! Og dog hvor conseqvent er ikke enhver endog abnorm sjælelig Tilstand, naar den er normal tilstede. Menneskene raabe ofte nok paa, at en Melancholsk skal see at forelske sig, saa svinder Alt. Dersom han virkelig er melancholsk, hvorledes skulde det da være muligt, at hans Sjæl ikke kom til melancholsk at beskæftige sig med hvad der bliver ham det Vigtigste af Alt. Han var forelsket dybt og inderligt, det var klart, og dog var han istand til strax en af de første Dage at erindre sin Kjærlighed. Han var i Grunden færdig med det hele Forhold. Idet han begynder, har han gjort et saa forfærdeligt Skridt, at han har sprunget Livet over. Om Pigen døer imorgen, det vil ingen væsenlig Forandring fremkalde, han vil atter kaste sig hen, hans Øie vil atter fyldes med en Taare, han vil atter gjentage Digterens Ord. Hvilken besynderlig Dialektik! Han længes efter Pigen, han maa gjøre Vold paa sig selv for ikke at hænge hos hende hele Dagen, og dog er han i det første Øieblik bleven en gammel Mand med Hensyn til hele Forholdet. En Misforstaaelse maatte der ligge til Grund. I lang Tid har Intet bevæget mig saa stærkt som dette Optrin. At han blev ulykkelig, det var klart nok, at Pigen ogsaa blev det, var ikke mindre klart, om det end ikke strax var muligt at forudsee, paa hvilken Maade det vilde skee. Saameget er imidlertid vist, kan Nogen tale med om Erindringens Kjærlighed, saa kan han. Erindringen har den store Fordeel, at den begynder med Tabet, derfor er den sikker, thi den har Intet at tabe.

Vognen var kommen. Vi kjørte ud ad Strandveien for senere at søge op efter de egenlige Skovegne. Da jeg mod min Villie var kommen til at forholde mig iagttagende mod ham, kunde jeg ikke lade være ved allehaande Experimenter, som Søemanden siger, at lokke hans Melancholies Fart. Jeg anslog alle mulige erotiske Stemninger — nei. Jeg efterspurede Virkningen af Omgivelsens Forandring, forgjæves: ikke Havets vide Dristighed, ikke Skovens dyssende Stilhed, ikke Aftenens vinkende Ensomhed kunde bringe ham ud af den tungsindige Længsel, i hvilken han ikke saa meget nærmede sig den Elskede som forlod hende. Hans Feiltagelse var uhelbredelig, og hans Feiltagelse var denne, at han stod ved Slutningen istedenfor ved Begyndelsen; men en saadan Feiltagelse er og bliver et Menneskes Undergang.

---

lokke] ɔ: logge, maale med en Log.

Og dog holder jeg paa Rigtigheden af hans Stemning som erotisk Stemning, og den, der i sin Elskov ikke har oplevet den netop i Begyndelsen, han har aldrig elsket. Kun maa han have en anden Stemning ved Siden deraf. Denne potenserede Erindren er Elskovens evige Udtryk i Begyndelsen, er Tegn paa en virkelig Elskov. Men paa den anden Side hører der en ironisk Elasticitet til for at kunne bruge den. Denne manglede han, dertil var hans Sjæl for blød. Det maa være Sandhed, at i det første Øieblik er Ens Liv forbi, men der maa ogsaa være Livskraft til at dræbe denne Død og forvandle den til Liv. I Elskovens første Daggry strider det Nærværende og det Tilkommende med hinanden for at faae et evigt Udtryk, og denne Erindren er netop Evighedens Tilbagestrømmen i det Nærværende, det vil sige, naar denne Erindren er sund.

Vi vendte hjem, jeg tog Afsked med ham; men min Sympathi var næsten altfor stærkt sat i Bevægelse, jeg kunde ikke blive den Tanke qvit, at i meget kort Tid maatte det komme til en forfærdelig Explosion.

I Løbet af en fjorten Dage saae jeg ham af og til hos mig. Han begyndte selv at fatte Misforstaaelsen, den unge tilbedte Pige var ham allerede næsten til Besvær. Og dog var hun den Elskede, den Eneste, han havde elsket, den Eneste, han nogensinde vilde komme til at elske. Paa den anden Side elskede han hende dog ikke; thi han længtes blot efter hende. Med ham selv foregik der under alt Dette en mærkelig Forandring. En digterisk Productivitet vaagnede i ham efter en Maalestok, som jeg aldrig havde troet mulig. Nu fattede jeg let Alt. Den unge Pige var ikke hans Elskede, hun var Anledningen, der vakte det Poetiske i ham og gjorde ham til Digter. Derfor kunde han kun elske hende, aldrig glemme hende, aldrig ville elske nogen Anden, og dog bestandig kun længes efter hende. Hun var dragen med ind i hele hans Væsen, Mindet om hende var evigt frisk. Hun havde været meget for ham, hun havde gjort ham til Digter, og netop derved havde hun underskrevet sin egen Dødsdom.

Alt som Tiden gik hen, blev hans Forhold qvalfuldere og qvalfuldere. Hans Tungsind tog mere og mere Overhaand, hans legemlige Kraft fortæredes i sjælelige Kampe. Han indsaae, at han havde gjort hende ulykkelig, og dog var han sig ingen Brøde bevidst; men netop dette, aldeles uskyldig at blive skyldig i hendes Ulykke, var ham til Forargelse, og bragte hans Lidenskab i den vildeste Bevægelse. At tilstaae hende, hvorledes det hang sammen, det syntes ham var at krænke hende paa det Dybeste. Det var jo at sige hende, at hun var bleven et ufuldkomnere Væsen, at han

var voxet fra hende, at han ikke mere behøvede det Trin, ad hvilket han steg op. Hvad vilde ogsaa Følgen blive? Da hun dog vidste, at han ikke vilde elske nogen Anden, saa vilde hun blive hans sørgende Enke, der blot levede i Mindet om ham og deres Forhold. Han kunde ingen Tilstaaelse gjøre, dertil var han for stolt paa hendes Vegne. Hans Tungsind hildede ham mere og mere, og han besluttede at fortsætte Falskneriet. Den hele poetiske Oprindelighed i ham blev nu brugt til at glæde og forlyste hende; hvad han kunde have forsynet Mange med, blev Alt anvendt paa hende; hun var og blev den Elskede, den ene Tilbedte, om han end var nærved at tabe Forstanden af Angst over den uhyre Usandhed, der kun fængslede hende inderligere og inderligere. Hendes Tilværelse eller Ikke-Tilværelse var i en vis Forstand i Virkeligheden uden Betydning for ham, kun fandt hans Tungsind Glæde i at fortrylle Livet for hende. At hun var salig, forstaaer sig; thi hun anede Intet, og Næringen var kun altfor velsmagende. Produktiv i strængere Forstand vilde han ikke være; thi da maatte han forlade hende, derfor holdt han, som han sagde, Produktiviteten under Saxen, og skar Alt i Bouquet til hende. Hun anede Intet. Det troer jeg, og det var ogsaa oprørende, hvis en ung Pige kunde være selvkjærlig nok til at tage et Menneskes Tungsind forfængelig. Imidlertid kan Sligt forekomme, og jeg har engang været meget nær ved at opdage et saadant Forhold. Der er heller ei noget saa forførerisk for en Pige, som at blive elsket af en poetisk-tungsindig Natur. Og har hun blot Selvkjærlighed nok til at indbilde sig selv, at hun elsker ham trofast ved at klamre sig til ham, istedenfor ved at opgive ham, saa har hun en meget nem Opgave i Livet, hvorved hun paa eengang nyder Æren for, og den gode Bevidsthed af at være trofast, og tillige den allerfinest destillerede Elskov. Gud bevare ethvert Menneske fra en saadan Trofasthed!

En Dag kom han op til mig; hans mørke Lidenskaber havde aldeles faaet Overmagten. I de vildeste Udbrud forbandede han Tilværelsen, sin Kjærlighed, den elskede Pige. Fra det Øieblik kom han aldrig mere hos mig. At han havde tilstaaet for et andet Menneske, at Pigen var ham en Plage, kunde han formodentlig ikke tilgive sig selv, nu havde han fordærvet sig Alt, endog den Glæde, at holde hendes Stolthed oppe, og gjøre hende til en Gudinde. Naar han mødte mig, undgik han mig, traf vi sammen, talte han aldrig til mig, medens han derimod synlig bestræbte sig for at lade glad og tillidsfuld. Jeg var betænkt paa lidt nærmere at forfølge ham, og havde til den Ende begyndt at efterspore hans subalterne Omgivelse. Naar man har med en Tungsindig at gjøre, faaer man

ofte mest at vide ved Hjelp af de Subalterne. For en Tjener, en Tjenestepige, et gammelt overseet Inventarium i en Familie aabner ofte en Tungsindig sig mere, end for den ham ved Dannelse og ydre Livsforhold nærmeste Omgivelse. Jeg har kjendt en Tungsindig, der gik som en Dandser gjennem Livet, og bedrog Enhver, mig med, indtil jeg ved en Barbeer kom paa et andet Spor. Denne Barbeer var en ældre Mand, der levede i trange Kaar, og som selv passede sine Kunder. Medfølelse med Barberens Trang bragte ham til at lade sit Tungsind bryde frem, og denne Barbeer vidste, hvad ellers Ingen anede. Det unge Menneske sparede mig imidlertid Uleiligheden; thi han henvendte sig igjen til mig, dog fast besluttet paa, aldrig mere at sætte sin Fod inden mine Dørre. Han gjorde mig det Forslag, at møde ham paa afsides Steder til bestemte Tider. Jeg var villig, og kjøbte til den Ende to Tegn til Fiskeriet i Stadsgraven. Her mødtes vi i den tidlige Morgen. I den Stund, da Dagen kæmper med Natten, da der selv ved Midsommerstid gaaer en kold Gysen gjennem Naturen, da mødtes vi dernede i den klamme Morgentaage og det duggede Græs, og Fuglene fløi forskrækkede op ved hans Skrig. I den Stund, da Dagen har seiret, da alt Levende glæder sig ved Tilværelsen, i den Stund, da den unge elskede Pige, hvem han opdæggede ved sin Smerte, løftede Hovedet fra Puden, og slog Øiet op, fordi Søvnens Gud, der havde siddet ved hendes Leie, reiste sig, i den Stund, da Drømmenes Gud lagde Fingeren paa hendes Øielaag, saa hun atter henslumrede i det korte Blund, medens han fortalte hende, hvad hun aldrig havde anet, og fortalte det saa sagte og henaandende, at hun havde glemt Alt, naar hun vaagnede — i den Stund skiltes vi atter ad. Og hvad end Drømmenes Gud har betroet hende, hun drømte dog ikke om, hvad der foregik mellem os. Hvad Under at Mennesket blev bleg! Hvad Under at jeg er det, der var hans og flere Lignendes Fortrolige!

Der gik atter nogen Tid hen. Jeg leed virkelig meget med det unge Menneske, der svandt hen Dag for Dag. Og dog fortrød jeg ingenlunde at participere i hans Lidelse; thi i hans Kjærlighed var dog Ideen i Bevægelse. (Og en saadan Elskov seer man dog, Gud være lovet! stundom i Livet, i Romanen og Novellen søger man den forgjæves). Kun hvor dette er Tilfælde har Elskoven Betydning, og den, der ikke begeistret er forvisset om, at Ideen er Livsprincipet i Elskoven, og at man, naar det fordres, for den maa offre Livet, ja hvad mere er, offre Elskoven selv, om ogsaa Virkeligheden nok saa meget begunstigede den, han er udelukket fra Poesien. Hvor derimod Elskoven er i Ideen, der er enhver

Bevægelse, endog enhver flygtig Rørelse ikke uden Betydning, fordi Hovedsagen bestandig er tilstede, den poetiske Collision, der da kan, efter hvad jeg veed, være langt forfærdeligere, end den, jeg her beskriver. Men det at ville tjene Ideen, hvilket da i Forhold til Elskoven ikke er at tjene to Herrer, er ogsaa en anstrængende Tjeneste; thi ingen Skjønhed kan være saa nøieregnende som Ideen er det, og ingen Piges Misbilligelse kan være saa tung som Ideens Fortørnelse, der fremfor Alt er umulig at glemme.

Hvis jeg udførligt vilde forfølge Stemningerne i det unge Menneske, saaledes som jeg lærte dem at kjende, endsige hvis jeg paa Digterviis vilde tage en Mængde uvedkommende Ting med: Dagligstuer og Gangklæder, skjønne Egne, Paarørende og Venner, saa kunde denne Historie blive en alenlang Novelle. Det gider jeg imidlertid ikke. Jeg spiser vel Salat, men jeg spiser altid kun Hjertet, Bladene tænker jeg er for Svinene; jeg foretrækker med Lessing Undfangelsens Vellyst for Fødselens Besværligheder. Er der Nogen, der har Noget derimod at sige, saa vær saa god, jeg er lige glad.

Tiden gik hen. Naar det var mig muligt, mødte jeg til denne natlige Andagt, hvor han ved vilde Skrig forskaffede sig Motion for hele Dagen; thi Dagen anvendte han til at fortrylle Pigen. Som Prometheus, naglet til Klippen, medens Gribben hakker hans Lever, fængsler Guderne ved sin Spaadom, saaledes fængslede han den Elskede. Hver Dag blev Alt opdrevet, fordi hver Dag var den sidste. Dog saaledes kunde det ikke blive, han beed i Lænken, der bandt ham; men jo meer hans Lidenskab fraadede, desto saligere var hans Sang, desto ømmere hans Tale, desto fastere blev Lænken. At danne et virkeligt Forhold af denne Misforstaaelse, var ham en Umulighed, det var jo at priisgive hende for et evigt Bedrag. At forklare hende Forvexlingen, at hun blot var den synlige Skikkelse, medens hans Tanke, hans Sjæl søgte noget Andet, som han overførte paa hende, det var at krænke hende saa dybt, at hans Stolthed oprørte sig derimod. Det var en Methode, hvilken han foragtede dybere end Alt. Deri havde han ogsaa Ret. Det er foragteligt at bedrage og forføre en Pige, men det er end foragteligere, at forlade en Pige saaledes, at man end ikke bliver en

---

Lessing] i Vorrede zu den Fabeln (V S. 399 Maltzahn). Prometheus alene kjendte ifølge et Sagn, der er benyttet i Æschylus's »Bundne Prometheus«, en Spaadom, der vilde koste Zeus Herredømmet, hvis han ikke fik den at vide i Tide. Spaadommen gik ud paa, at Havgudinden Thetis's Søn skulde blive stærkere end sin Fader; Zeus maatte altsaa vogte sig for en Forbindelse med hende.

Slyngel, men gjør en mere glimrende Retraite, idet man spiser hende af med den Forklaring, at hun var ikke Idealet, og trøster hende med, at hun var Ens Muse. Sligt lader sig vel gjøre, naar man har nogen Øvelse i at besnakke en Pige, i Nødens Stund antager hun ogsaa Forslaget, man slipper godt derfra, bliver et skikkeligt Menneske, endog elskværdig, og bag efter er hun i Grunden dybere krænket end den, der veed sig bedragen. Derfor er i ethvert Kjærligheds Forhold, der ikke lader sig realisere, uagtet det er begyndt, Delicatesse det Fornærmeligste af Alt, og den, der har et erotisk Blik og ikke er feig, han seer let, at det at være udelicat er det eneste Middel, han har tilbage, for at holde Pigen i Hævd.

For om muligt at gjøre Ende paa disse Lidelser, opfordrede jeg ham til med Kraft at vove det Yderste. Det, det gjaldt om, var blot at finde et Enheds-Punkt. Jeg gjorde ham da følgende Forslag. Tilintetgjør Alt, forvandl Dem selv til et foragteligt Menneske, der kun har sin Glæde af at gjække og bedrage. Kan De gjøre dette, saa er der Ligelighed tilveiebragt; der kan da i saa Fald ikke mere være Tale om æsthetiske Differentser, der gav Dem en høiere Ret ligeoverfor hende, Noget, Menneskene kun altfor ofte ere tilbøielige til at indrømme en saakaldt ualmindelig Individualitet; hun er den seirende, hun har absolut Ret, De absolut Uret. Gjør det imidlertid ikke altfor pludseligt; thi det vilde blot opflamme hendes Kjærlighed. See først om muligt at blive hende lidt ubehagelig. Dril hende ikke, det hidser. Nei! vær ustadig, vrøvlevorren, gjør en Dag Eet, en anden et Andet, dog uden Lidenskab, i en fuldkommen Slendrian, der dog ikke udarter til Uopmærksomhed, da tvertimod den udvortes Opmærksomhed maa være ligesaa stor som nogensinde, men forvandlet til en Embedsforretning, der mangler al Inderlighed. Frembring bestandig istedenfor al Elskovens Lyst en vis vammel *quasi*-Elskov, der hverken er Ligegyldighed eller Attraa; lad hele Deres Optræden være ligesaa ubehagelig, som det er at see en Mand savle; begynd imidlertid ikke, uden at De har Kraft til at udføre det, ellers er 101 ude; thi der er ingen saa klog som en Pige, det vil sige, naar der er Spørgsmaal om hun er elsket eller ikke, og der er ingen saa vanskelig Operation, som selv at skulle anvende Exstirpatoren, et Instrument, som i Almindelighed kun Tiden ret veed at haandtere. Naar da Alt er i Gang, saa kan De blot henvende Dem til mig,

---

Exstirpatoren] at exstirpere er at fjerne en Del af Organismen (Svulst el. lign.) fuldstændig. Noget chirurgisk Instrument af Navnet Exstirpator synes ikke at findes.

saa skal jeg besørge det Øvrige. De lader det Rygte udsprede, at De har en ny Kjærlighedshistorie, *et quidem* af en temmelig upoetisk Art; thi ellers vil De blot ægge hende. At Sligt ikke kunde falde Dem ind, veed jeg vel; thi det staaer fast mellem os, at hun er den Eneste, De elsker, om det end er Dem umuligt at oversætte det reent poetiske Forhold i en virkelig Kjærlighed. Til Grund for Rygtet maa der ligge noget Sandt, det skal jeg besørge. Jeg udseer her i Byen en Pige, med hvem jeg skal træffe Aftale.

Det var ikke blot Hensyn til det unge Menneske, der bevægede mig til at anlægge denne Plan; men jeg kan ikke negte, at jeg efterhaanden havde faaet et ondt Øie paa hans Elskede. At hun slet ikke skulde mærke Noget, at hun slet ikke skulde ane hans Lidelse, og hvad der vel kunde være dens Grund, at hun i saa Fald slet Intet gjorde, Intet forsøgte for at frelse ham ved det, han behøvede og hun kunde give ham — ved Friheden, der netop vilde frelse ham, naar det var hende, der gav ham den; thi da fik hun igjen ved sin Høimodighed Overvægten over ham, hun var ikke krænket! Jeg kan tilgive en Pige Alt; men jeg kan aldrig tilgive hende, at hun i sin Kjærlighed tager feil af Kjærlighedens Opgave. Naar en Piges Kjærlighed ikke er opoffrende, saa er hun ingen Qvinde, men et Mandfolk, og saa skal jeg altid gjøre mig en Fornøielse af at lade hende hjemfalde til Hevnen eller til Latteren. Og hvilken Opgave er det dog ikke for en comisk Digter, at lade en saadan Elskerinde, der først ved sin Elskov har blodsuget den Elskede, indtil han i Nød og Fortvivlelse bryder med hende, at lade en saadan Elskerinde træde op som en Elvire, der gjør Bravour i denne Rolle, bliver begrædt af deeltagende Slægt og Venner, en Elvire, der har første Stemme i de Bedragnes Sangforening, en Elvire, der kan tale med Fynd og Klem om Mandfolkenes Troløshed, en Troløshed, der aabenbart vil koste hende Livet, en Elvire, der gjør alt dette med en Aplomb og Sikkerhed, at det end ikke et halvt Secund falder hende ind, at hendes Trofasthed var nok nærmere beregnet paa at tage Livet af den Elskede. Stor er den qvindelige Trofasthed, især naar den frabedes, uudgrundelig og ubegribelig er den til alle Tider. Situationen vilde blive ubetalelig, dersom hendes Elsker trods al sin Nød dog havde bevaret Humor nok til ikke at spilde et Vredens Ord paa hende, men indskrænke sig til den dybsindigere Hævn, at dupere hende og bestyrke hende i den Indbildning, at hun var skammelig be-

---

et quidem] og det, og tilmed.

dragen af ham. Var dette Tilfælde med hende, da skal jeg love hende for, at Hevnen, hvis det unge Menneske er istand til at udføre min Plan, skal ramme hende forfærdeligt, og dog kun med poetisk Berettigelse. Thi han er overbeviist om at gjøre det bedste, han formaaer, og dog vil dette, hvis hun er selvkjærlig, netop tugte haardest. Han behandler hende med al mulig erotisk Omsorg, og dog vil hans Methode netop smerte allermest, hvis hun er selvkjærlig.

Han var villig og bifaldt ganske min Plan. I en Modeboutique fandt jeg, hvad jeg søgte, en ung ret smuk Pige, hvis Fremtid jeg lovede at forsørge, mod at hun gik ind i min Plan. Med hende skulde han vise sig paa offentlige Steder, hende skulde han besøge paa Tider, at der ingen Tvivl var om, at han levede i en Forstaaelse. Til den Ende fik jeg hende anviist Bolig i et Huus med Gjennemgang til to Gader, saa at han blot behøvede at gaae igjennem Huset sildig om Aftenen, og derved give Tjenestepiger o. s. v. Vished, og sætte Snakken i Bevægelse. Naar Alt var bragt i Orden, skulde jeg nok sørge for, at den Elskede ikke blev uvidende om hans nye Forbindelse. Sypigen var ikke ilde; men forøvrigt netop saaledes, at den Elskede uden al mulig Jalousi kunde forbauses over, at en saadan Pige blev hende foretrukken. Forsaavidt jeg havde den Elskede i Kikkerten, burde vel Sypigen have været anderledes; men da jeg Intet i saa Henseende kunde vide med Vished, og da jeg desuden ikke vilde være underfundig mod det unge Menneske, valgte jeg ganske i Interesse af hans Methode.

Sypigen var engageret paa 1 Aar, saalænge maatte Forholdet med hende vedligeholdes, for fuldkommen at dupere den Elskede. I den Tid skulde han tillige arbeide paa at gjennembryde, om muligt, sin Digterexistents. Lykkedes dette ham, da maatte der tilveiebringes en *redintegratio in statum pristinum*. I det forløbne Aar havde tillige den unge Pige, hvad der var af stor Vigtighed, havt Leilighed til at arbeide sig selv ud af Forholdet, han havde ikke honoreret hende med en usikker Anviisning paa Resultatet af en saadan Operation. Skulde det skee, at hun, naar Gjentagelsens Øieblik kom, var bleven træt, nu vel, saa havde han dog handlet høimodigt.

Paa denne Maade var Alt lagt til Orden. Jeg holdt allerede i Snorene, og min Sjæl var ualmindelig spændt paa Udfaldet. Han udeblev, jeg saae ham aldrig mere. Han havde ikke havt Kraft

---

redintegratio o. s. v.] Gjenoprettelse af den forrige Tilstand.

til at gjennemføre Planen. Hans Sjæl manglede Ironiens Elasticitet. Han havde ikke Kraft til at aflægge Ironiens Taushedsløfte, ikke Kraft til at holde det, og kun den, der tier, han bliver til Noget. Kun den, der virkelig kan elske, kun han er et Menneske, kun den, der kan give sin Kjærlighed hvilketsomhelst Udtryk, kun han er Kunstner. I en vis Forstand var det maaskee rigtigt, at han ikke begyndte derpaa; thi han havde neppe udholdt Eventyrets Rædsler, og allerede fra Begyndelsen var jeg lidt bange, fordi han behøvede en Fortrolig. Den, der veed at tie, han opdager et Alphabet, der har ligesaa mange Bogstaver som det almindelig brugelige, saaledes, at han kan udtrykke Alt i sit Tyvesprog, saa intet Suk er saa dybt, at han jo har den Latter, der svarer dertil i Tyvesproget, og ingen Bøn saa nærgaaende, at han jo har den Vittighed, der indfrier Fordringen. For ham vil der komme et Øieblik, da det er som skulde han tabe Forstanden. Dog dette er kun et Moment, om det end er forfærdeligt. Det er som den Feber, man faaer om Natten mellem $11\frac{1}{2}$ og 12, Kl. 1 arbeider man freidigere end nogensinde. Holder man hiin Galskab ud, saa seirer man nok.

Dog jeg sidder her og fortæller vidt og bredt, hvad der egentlig blev anført for at vise, at Erindringens Kjærlighed netop gjør et Menneske ulykkeligt. Min unge Ven forstod ikke Gjentagelsen, han troede ikke paa den og vilde den ikke med Kraft. Det Tunge i hans Skjebne var, at han virkelig elskede Pigen, men for virkelig at elske hende, maatte han først klares ud af den digteriske Forvirring, i hvilken han var kommen. Han kunde have gjort Pigen denne Tilstaaelse; naar man vil aftakke en ung Pige, er det jo et ret anstændigt Vilkaar. Det vilde han imidlertid ikke. At det var urigtigt, deri var jeg ogsaa ganske enig med ham. Han havde derved bortskaaret hende Muligheden af imidlertid at existere under egne Auspicier, og fritaget sig selv for maaskee at blive en Gjenstand for hendes Foragt, og for den fremskyndende Angst, om det nogensinde skulde lykkes ham at indhente det Forspildte.

Havde det unge Menneske troet paa Gjentagelsen, hvad kunde der da ikke været kommen ud af ham? hvilken Inderlighed skulde han ikke have opnaaet i Livet?

Jeg er imidlertid kommen længere hen i Tiden, end jeg egentlig vilde. Min Hensigt var blot at fremstille det første Moment, hvor det blev klart, at det unge Menneske i stor Forstand var den bedrøvelige Ridder af Erindringens ene lykkelige Kjærlighed. Læseren tillader mig maaskee, at jeg endnu engang tænker paa det Øieblik, da han, beruset i Erindring, traadte ind paa mit Værelse,

da hans Hjerte bestandig »ging ihm über« i hiint Vers af Poul Møller, da han betroede mig, at han maatte fornegte sig selv, for ikke hele Dagen at sidde hos den Elskede. Det samme Vers gjentog han hiin Aften, da vi skiltes ad. Det vil altid blive mig en Umulighed at glemme Verset, ja Erindringen om hans Forsvinden vil jeg lettere kunne udslette, end Mindet om hiint Øieblik, som ogsaa Efterretningen derom langt mindre ængstede mig end hiin Situation. Saaledes er jeg nu engang bygget, i Ahnelsens første Gysen har min Sjæl i samme Nu gjennemløbet alle Consequentser, der ofte behøve lang Tid for i Virkeligheden at komme tilsyne. Ahnelsens Concentration glemmer man aldrig. Saaledes troer jeg imidlertid en Iagttager bør være bygget, men naar han er bygget saaledes, da vil han ogsaa lide meget. Det første Moment maa overvælde ham næsten til Besvimelse, men i denne Blegnen har Ideen besvangret ham, og fra nu af er han i den opdagende Rapport til Virkeligheden. Naar et Menneske ikke har denne Qvindelighed, at Ideen kan komme i det rette Forhold til ham, hvilket altid er at besove, saa duer han ikke til Iagttagelse, thi den, der ikke opdager det Totale, han opdager egentlig Intet.

Da vi hiin Aften skiltes ad, og da han endnu engang takkede mig, fordi jeg havde været ham behjælpelig i at fordrive Tiden, der kun gik altfor langsomt for hans Utaalmodighed, da tænkte jeg ved mig selv, formodentlig er han aabenhjertet nok til at fortælle den unge Pige Alt, og saa elsker hun ham end høiere? Mon han gjorde det? Havde han spurgt mig tilraads, da havde jeg fraraadet ham det. Jeg havde sagt til ham: »hold Dem stiv i Begyndelsen, reent erotisk talt er det det klogeste; med mindre Deres Sjæl er saa alvorlig, at De kan henlede Tanken paa noget langt Høiere.« Har han sagt det, da har han ikke handlet klogt.

Den, der har havt nogen Leilighed til at iagttage unge Piger, at belure deres Samtaler, har vel ofte hørt disse Formler: »N. N. er et godt Menneske, men han er kjedelig; derimod F. F. han er saa interessant og piquant.« Hver Gang jeg hører disse Ord i en lille Jomfrues Mund tænker jeg altid: »Du skulde skee Skam; er det dog ikke sørgeligt, at en ung Pige taler saaledes.« Hvis en Mand var løben vild i det Interessante, hvo skulde da frelse ham, uden netop en Pige. Og gjør hun ikke ogsaa Synd derved? Enten er den Vedkommende ikke istand til at præstere det, og da er det

---

ging ihm über] jvfr. Goethes Faust I Vs. 2409: seine Augen gingen ihm über.

udelicat at fordre det; eller han kan det, og saa . . . . ., thi en ung Pige skulde netop være saa forsigtig aldrig at lokke det Interessante frem; den Pige, der gjør det, hun taber altid, i Ideen seet; thi det Interessante lader sig aldrig gjentage; den, der ikke gjør det, hun seirer altid.

For en 6 Aar siden var jeg paa en Reise en 8 Mile ude i Landet, og holdt i en Kro, hvor jeg spiste til Middag. Jeg havde indtaget et behageligt og velsmagende Middagsmaaltid, var lidt oprømt, stod just med en Kop Kaffe i Haanden, hvis Duft jeg indsugede, da i det Samme en ung smuk Pige, let og yndig, gaaer Vinduet forbi, bøier ind i Gaarden, der hørte til Kroen, hvoraf jeg drog den Slutning, at hun vilde gaae ned i Haven. Man er ung — altsaa, jeg slugte min Kaffe, tændte en Cigar og var just ifærd med at ville følge Skjebnens Vink og Pigens Spor, da det banker paa min Dør, og ind træder — den unge Pige. Hun neier venligt for mig, spørger mig, om det ikke var min Vogn, der holdt i Gaarden, om jeg ikke skulde til Kjøbenhavn, om jeg ikke tillod hende at kjøre med. Den beskedne og dog ægte qvindelige værdige Maade, paa hvilken hun giorde det, var nok til i samme Nu at lade mig tabe det Interessante og Piquante af Sigte. Og dog er det jo langt mere interessant end at møde en ung Pige i en Have, at kjøre 8 Miil med hende alene i sin egen Vogn, med Kudsk og Tjener, havende hende ganske i sin Magt. Desuagtet er det min Overbeviisning, at selv et letsindigere Menneske end jeg ikke vilde have følt sig fristet. Den Tillid, med hvilken hun betroede sig i min Vold, er et bedre Værn end al en Piges Kløgt og Snildhed. Vi kjørte sammen. Hun kunde ikke have kjørt tryggere, om hun havde kjørt med en Broder eller en Fader. Jeg forholdt mig taus og tilbageholdende, kun naar det syntes, at hun vilde gjøre en Bemærkning, da var jeg forekommende. Min Kudsk fik Ordre at ile. 5 Minutter blev der bedet paa hver Station. Jeg steg ud, med Hatten i Haanden spurgte jeg, om hun befalede nogen Forfriskning, min Tjener stod bag ved med Hatten i Haanden. Da vi nærmede os Hovedstaden, lod jeg Kudsken kjøre om ad en Sidevei; der steg jeg ud, gik en halv Miil til Kjøbenhavn, for at intet Møde eller Sligt skulde forstyrre hende. Jeg har aldrig erkyndiget mig om, hvo hun var, hvor hun boede, hvad der kunde foranledige hendes pludselige Reise; men hun har altid været mig en behagelig Erindring, hvilken jeg ikke har tilladt mig at fornærme ved nogen endog uskyldig Nysgjerrighed. — En Pige, der vil det Interessante, hun bliver den Snare, i hvilken hun selv fanges. En Pige, der ikke vil det Interessante, hun troer paa Gjentagelsen. Ære være

den, der oprindelig var saaledes, Ære være den, der blev det i Tiden.

Dog jeg maa bestandig gjentage, at det er i Anledning af Gjentagelsen jeg siger alt dette. Gjentagelsen er den ny Kategori, som skal opdages. Naar man kjender Noget til den nyere Philosophi, og ikke er ganske ukyndig i den græske, saa vil man let see, at denne Kategori netop forklarer Forholdet mellem Eleater og Heraklit, og at Gjentagelsen egentlig er det, man af en Feiltagelse har kaldt Mediationen. Det er utroligt, saa megen Blæst der i den hegelske Philosophi er bleven gjort af Mediationen, og saa megen taabelig Passiar, der under det Firma har nydt Hæder og Ære. Man skulde hellere søge at gjennemtænke Mediationen, og saa lade Grækerne vederfares lidt Ret. Den græske Udvikling af Læren om Væren og Intet, Udviklingen af »Øieblikket«, det »Ikke-Værende« o. s. v. siger Spar To til Hegel. Mediation er et udenlandsk Ord, Gjentagelse er et godt dansk Ord, og jeg gratulerer det danske Sprog til en philosophisk Terminus. Det bliver i vor Tid ikke forklaret, hvorledes Mediationen fremkommer, om den resulterer af de tvende Momenters Bevægelse, og i hvilken Forstand den da allerede forud er indeholdt i disse, eller om den er noget Nyt, der træder til, og da hvorledes. I denne Henseende er den græske Overveielse af Begrebet *κινησις*, der svarer til den moderne Kategori »Overgangen« i høi Grad at paaagte. Gjentagelsens Dialektik er let; thi det, der gjentages, har været, ellers kunde det ikke gjentages, men netop det, at det har været, gjør Gjentagelsen til det Nye. Naar Grækerne sagde, at al Erkjenden er Erindren, saa sagde de, hele Tilværelsen, som er til, har været til, naar man siger, at Livet er en Gjentagelse, saa siger man: Tilværelsen, som har været til, bliver nu til. Naar man ikke har Erindringens eller Gjentagelsens Kategori, saa opløser hele Livet sig i en tom og indholdsløs Larmen. Erindringen er den ethniske Livsbetragtning, Gjentagelsen den moderne; Gjentagelsen er Metaphysikens Interesse; og tillige den Interesse, paa hvilken Metaphysiken strander, Gjentagelsen er Løsnet i enhver ethisk Anskuelse, Gjentagelsen er *conditio sine qua non* for ethvert dogmatisk Problem.

Eleater og Heraklit] Eleaterne lærte at der ikke fandtes Bevægelse eller Forandring, Heraklit at der ikke fandtes Stilstand, men kun Forandring. Den græske Udvikling osv.] herved tænkes nærmest paa Platons Parmenides. Jvfr. Philos. Smuler, Mellemspil. *κίνησις* (kinesis), Bevægelse. Jvfr. Platons Parmenides p. 156. Aristoteles's Physik III, 1. Grækerne, ɔ: Platon; jvfr. Philos. Smuler I A. ethniske, ɔ: hedenske. *conditio sine qua non* »Betingelse uden hvilken ikke«, ufravigelig Betingelse.

Enhver dømme som han vil om det her angaaende Gjentagelsen Sagte, han dømme ogsaa hvad han vil om, at jeg siger det her og paa denne Maade, idet jeg efter Hamanns Exempel mit mancherlei Zungen mich ausdrücke, und die Sprache der Sophisten, der Wortspiele, der Creter und Araber, Weiszen und Mohren und Creolen rede, Critik, Mythologie, *rebus* und Grundsätze durch einander schwatze, und bald κατ' ανθρωπον bald κατ' εξοχην argumentire. Forudsat, at det ikke er bar Løgn, hvad jeg siger, gjorde jeg maaskee rigtigst i at indsende min Strøtanke til en systematisk Vurderingsmand, maaskee kunde der blive Noget ud deraf, en Anmærkning i Systemet — store Tanke! saa havde jeg ikke levet forgjæves!

Hvad Betydningen angaaer, som Gjentagelsen har for en Ting, saa lader der sig sige Meget uden at gjøre sig skyldig i en Gjentagelse. Da Professor Ussing i sin Tid holdt en Tale i det 28de Mai-Selskab, og en Yttring i samme ikke behagede, hvad gjorde da Professoren, som dengang altid var resolut og gewaltig, han slog i Bordet og sagde: jeg gientager. Han meente altsaa dengang, at hvad han sagde, vandt ved Gjentagelsen. For nogle Aar siden hørte jeg en Præst ved to festlige Leiligheder holde aldeles den samme Tale. Havde han været af Professorens Mening, saa havde han den anden Gang, idet han besteg Prækestolen, slaaet i Pulpeten og sagt: jeg gjentager, hvad jeg allerede forrige Søndag sagde. Dette gjorde han ikke, og lod sig slet ikke mærke med Noget. Han var ikke af Professor Ussings Mening, og hvo veed, maaskee er Hr. Professoren selv ikke mere af den Mening, at det var godt for hans Tale, om den atter gjentoges. Da ved en Hoffest Dronningen havde fortalt en Historie, og alle Hofmændene leet ad den, en døv Minister inclusive, da reiste denne sig, og udbad sig den Naade ogsaa at maatte fortælle en Historie, og fortalte den samme. Spørgsmaal: hvilken Anskuelse havde han af Gjentagelsens Betydning. Naar en Lærer i en Skole siger: det er nu anden Gang, jeg gjentager, at Jespersen skal sidde roligt; og samme Jespersen faaer

---

Hamanns Exempel] den her citerede Passus synes ikke at findes hos Hamann. κατ' ἄνθρωπον paa menneskelig Vis, κατ' ἐξοχήν paa overordentlig Maade; jvfr. Hamann, Werke II S. 204. Ussing] Tage Algreen Ussing, fra 1840 Professor i Retsvidenskab ved Universitetet, var i 30'erne et virksomt Medlem af 28. Mai-Selskabet, der havde til Formaal at feire Aarsdagen for Stænderforfatningens Indførelse (28. Mai 1831). Senere tog Ussing Afstand fra den liberale Opposition. Her sigtes muligvis til hans Tale 28. Mai 1837 (se Kjøbenhavnsposten for 1837, S. 596).

en Anmærkning for gjentagen Urolighed, saa er Gjentagelsens Betydning aldeles modsat.

Dog ved saadanne Exempler vil jeg ikke videre opholde mig, men gaae over til at tale lidt om den Opdagelses-Reise, jeg foretog mig for at forsøge Gjentagelsens Mulighed og Betydning. Uden noget Menneskes Vidende (for at nemlig al mulig Snakken ikke skulde gjøre mig udygtig til Experimentet og paa anden Maade kjed af Gjentagelsen) gik jeg med Dampskibet til Stralsund og tog en Plads i Schnellposten til Berlin. Der er blandt de Lærde forskjellige Meninger om, hvilken Plads der er den beqvemmeste i en Diligence; min Ansicht er følgende: det er Elendighed tilhobe. Forrige Gang havde jeg en Yderplads forlænds inden i Vognen (denne ansees af Nogle for den store Gevinst) og blev nu i 36 Timer saaledes sammenrystet med mine Nær-Paarørende, at jeg, da jeg ankom til Hamburg, ikke blot havde tabt Forstanden, men Benene med. Vi 6 Personer, som sadde inde i Vognen, arbeidedes i de 36 Timer saaledes sammen til eet Legeme, at jeg fik en Forestilling om, hvad der hændte Molboerne, der efter at have siddet længe sammen, ikke kunde kjende deres egne Been. For om muligt idetmindste at blive Lem paa et mindre Legeme, valgte jeg en Plads i Coupeen. Det var en Forandring. Imidlertid gjentog Alt sig. Postillonen blæste, jeg lukkede mine Øine, hengav mig i Fortvivlelsen, og tænkte som jeg ved saadan Leilighed pleier: Gud veed om Du holder det ud, om Du virkelig kommer til Berlin og i saa Fald om Du nogensinde bliver Menneske mere, istand til at frigjøre Dig i Isolationens Enkelthed, eller Du beholder et Minde om, at Du er et Lem paa et større Legeme.

Til Berlin ankom jeg da. Strax ilede jeg til mit gamle Logis for at forvisse mig om, hvorvidt en Gjentagelse var mulig. Jeg tør forsikkre enhver deeltagende Læser, at det var lykkedes mig den forrige Gang at faae en af de behageligste Leiligheder i Berlin, det tør jeg nu end bestemtere forsikkre, da jeg har seet flere. Gensd'arme-Pladsen er vel den smukkeste i Berlin, das Schauspielhaus, de to Kirker tage sig ypperligt ud især ved Maaneskin, sete fra et Vindue. Erindringen herom bidrog meget til, at jeg kom afsted. Man stiger op i første Etage i et med Gas oplyst Huus, man aabner en lille Dør, man staaer i Entreen. Til Venstre har man en Glasdør, der fører ind til et Cabinet. Man gaaer ligefrem,

---

Coupeen er det aabne, af en Kalesche beskyttede Forsæde paa Diligencen.
de to Kirker] Französische og Neue Kirche.

man er i et Forværelse. Indenfor dette er tvende Værelser, aldeles eensformede, aldeles eens møblerede, saaledes, at man i Speilet seer Værelset dobbelt. Det inderste Værelse er smagfuldt oplyst. En Armstage staaer paa et Arbeidsbord, en let tegnet Lænestol, betrukken med rødt Fløiel, staaer ved dette. Det forreste Værelse er ikke oplyst. Her blander Maanens blege Lys sig med den stærkere Belysning fra det indre Værelse. Man sætter sig hen paa en Stol ved Vinduet, man betragter den store Plads, man seer de Forbigaaendes Skygger ile hen over Murene, Alt forvandler sig til en scenisk Decoration. En drømmende Virkelighed dæmrer i Sjælens Baggrund. Man føler en Lyst til at kaste Kappen om sig, at snige sig sagte langs Muren med speidende Blikke, opmærksom paa enhver Lyd. Man gjør det ikke, man seer blot sig selv forynget gjøre det. Man har røget sin Cigar; man trækker sig tilbage i det indre Værelse, man begynder at arbeide. Midnat er forbi. Man slukker Lysene, man tænder en lille Natstage. Maanebelysningen seirer ublandet. En enkelt Skygge viser sig end mørkere, et enkelt Fodtrin behøver lang Tid for at forsvinde. Himlens skyfri Hvælving seer saa vemodig og tankedrømmende ud, som var Verdens Undergang forbi, og Himlen uforstyrret beskæftiget med sig selv. Man gaaer atter ud i Forværelset, i Entreen, ind i hiint lille Cabinet, man sover — hvis man hører til de Lykkelige, der kunne sove. — Ak! men her var ingen Gjentagelse mulig. Min Vert, Materialisten, er hatte sich verändert, i den prægnante Forstand, hvori Tydsken tager dette Ord, og, saavidt jeg veed, bruges »at forandre sig« paa en lignende Maade i enkelte af Kjøbenhavns Gader — ɔ: han havde giftet sig. Jeg vilde ønske ham til Lykke, men da jeg ikke er det tydske Sprog saa mægtig, at jeg veed at vende mig i en snæver Vending, ei heller havde de ved saadan Leilighed brugelige Talemaader promte, saa indskrænkede jeg mig til en pantomimisk Bevægelse. Jeg lagde Haanden paa Hjertet og saae paa ham, medens øm Deeltagelse stod læselig i mit Ansigt. Han trykkede min Haand. Efterat vi saaledes havde forstaaet hinanden, gik han over til at bevise Ægteskabets æsthetiske Gyldighed. Dette lykkedes ham overordentlig, netop ligesaa godt som den forrige Gang, at bevise Pebersvendenes Fuldkommenhed. Naar jeg taler tydsk, er jeg det føieligste Menneske af Verden.

Min forrige Vert vilde dog gjerne tjene mig, og jeg vilde gjerne boe hos ham; altsaa, jeg tog mod eet Værelse og Entreen. Da jeg

---

Ægteskabets æsthetiske Gyldighed] Hentydning til Enten—Eller II, 1.

kom hjem den første Aften, da jeg havde tændt Lysene, tænkte jeg: Ak! Ak! Ak! er det Gjentagelsen. Jeg blev ganske forstemt, eller om man saa vil, stemt netop som Dagen fordrede det; thi Skjebnen havde maget det saa besynderligt, at jeg ankom til Berlin paa den allgemeine Busz- und Bettag. Berlin var sønderknust. Vel kastede man ikke hinanden Støv i Øinene med de Ord: *memento o homo! quod cinis es et in cinerem revertaris;* men desuagtet stod den hele By i eet Støv. Jeg troede først, at det var en Regjerings-Foranstaltning; men senere overbeviste jeg mig om, at det var Vinden, der paatog sig denne Uleilighed, og uden Persons Anseelse fulgte sit Lune eller sin onde Vane; thi i Berlin er det idetmindste hver anden Dag Aske-Onsdag. Dog dette vedkommer mindre mit Forehavende. Denne Opdagelse betraf ikke »Gjentagelsen«; thi den forrige Gang jeg var i Berlin, havde jeg ikke bemærket dette Phænomen, formodentlig fordi det var Vinter.

Naar man har faaet sig bequemt og hyggeligt indrettet i sin Bolig, naar man saaledes har et fast Punkt, hvorfra man kan styrte frem, et betrygget Skjulested, hvor man kan trække sig tilbage, for i Eensomhed at fortære sit Bytte, Noget jeg især sætter Priis paa, da jeg som visse Rovdyr ikke kan spise, naar Nogen seer derpaa — saa gjør man sig bekjendt med hvad der kan være af Mærkeligheder i Byen. Er man en Reisende *ex professo*, et Iilbud, der reiser for at lugte til Alt, hvad Andre have lugtet til, eller for at skrive Navnene paa Mærkværdighederne i sin Dagbog, og til Gjengjeld sit i de Reisendes store Stambog, saa antager man en Lohndiener og kjøber das ganze Berlin for 4 Groschen. Ved denne Methode bliver man en upartisk Iagttager, hvis Udsagn bør staae til Troende ved enhver Politi-Protocol. Er man derimod paa sin Reise ikke i nødvendigt Ærinde, saa lader man staae til; faaer stundom Noget at see, som Andre ikke see; overseer det Vigtigste; faaer et tilfældigt Indtryk, der kun har Betydning for En selv. En saadan sorgløs Løsgænger har da i Almindelighed ikke stort at meddele Andre og gjør han det, løber han let Fare for at svække de gode Tanker, som gode Mennesker kunde have om hans Moralitet og Sædelighed. Hvis et Menneske havde reist i længere Tid i Udlandet, men aldrig været auf der Eisenbahn, skulde han da

---

Vel kastede o. s. v.] Aske-Onsdag uddeles i de katholske Lande velsignet Aske, hvormed Præsten bestrøer sig selv og de Troende. Ved Udstrøningen siger Præsten: *Memento homo, quia pulvis es et in pulverem reverteris,* »husk Menneske, at du er Støv og skal vende tilbage til Støvet«. *ex professo* af Faget. Lohndiener] Leietjener.

ikke være udstødt af ethvert bedre Selskab! Hvad om et Menneske havde været i London og aldrig kjørt i Tunnel! Hvad om et Menneske kom til Rom, forelskede sig i et lille Parti af Byen, der var ham et uudtømmeligt Stof til Glæde, forlod Rom uden at have seet en eneste Mærkværdighed! Berlin har 3 Theatrer. Hvad der i Operaen præsteres for Opera og Ballet, skal være groszartig; hvad der i Skuespilhuset præsteres, skal være belærende, dannende, ikke blot til Lyst. Jeg veed det ikke. Derimod veed jeg, at der i Berlin er et Theater, som hedder Königstädter Theatret. Dette Theater besøge de officielle Reisende sjeldnere, skjøndt dog lidt oftere end, hvad der ogsaa har sin Betydning, de gemytlige Forlystelsessteder, der ligge mere afsides, og hvor en Dansk kan faae Leilighed til at opfriske Mindet om Lars Mathiesen og Kehlet. Da jeg kom til Stralsund og læste i Avisen, at »der Talismann« skulde opføres paa hiint Theater, blev jeg strax veltilmode. Erindringen om det vaagnede i min Sjæl, og den første Gang, jeg var der, var det som fremkaldte dette første Indtryk kun en Erindring i min Sjæl, der viste langt tilbage i Tiden.

Der er vel intet ungt Menneske med nogen Phantasi, uden at han engang har følt sig fængslet af Theatrets Trylleri og ønsket selv at være revet med ind i hiin kunstige Virkelighed, for som en Dobbeltgænger at see og høre sig selv, at adsplitte sig selv i sin al-mulige Forskjellighed fra sig selv og dog saaledes, at enhver Forskjellighed igjen er Een selv. Det er naturligviis i en meget ung Alder, at en saadan Lyst yttrer sig. Kun Phantasien er vaagnet til sin Drøm om Personligheden, alt Andet sover endnu trygt. I en saadan Phantasiens Selvanskuelse er Individet ikke en virkelig Skikkelse, men en Skygge, eller rettere, den virkelige Skikkelse er usynlig tilstede, og nøies derfor ikke med at kaste een Skygge, men Individet har en Mangfoldighed af Skygger, der alle ligne ham, og som momentviis ere ligeberettigede til at være ham selv. Personligheden er endnu ikke opdaget, dens Energi bebuder sig kun i Mulighedens Lidenskab; thi det gaaer i det aandelige Liv som det gaaer med mange Planter — Hjerteskuddet kommer sidst. Dog denne Skygge-Existents fordrer ogsaa en Tilfredsstillelse, og det er aldrig gavnligt for et Menneske, om den ikke fik Tid til at leve sig ud, medens det paa den anden Side er sørgeligt eller comisk,

---

Lars Mathiesen og Kehlet] to Traktørsteder, hvoraf det ene laa i Alleegade, det andet i Frederiksberg Allee. der Talismann] Posse m. Sange i 3 Akter af Nestroy (udg. 1843); paa Dansk Kbhvn. 1849.

naar Individet tog feil og levede sig selv ud deri. Et saadant Menneskes Pretentioner paa at være et virkeligt Menneske blive da ligesaa tvivlsomme som Deres Fordring paa Udødelighed, der end ikke ere istand til at møde personligen paa Dommensdag, men lade møde for sig ved en Deputation af gode Forsætter, Døgn-Beslutninger, Halvtimes-Planer m. m. Hovedsagen er, at enhver Ting skeer til rette Tid. Alt har sin Tid i Ungdommen, og hvad der har havt sin Tid da, faaer den igjen senere; og det er ligesaa sundt for den Ældre at have noget Forbigangent i sit Liv, hvorved han er i Gjeld til Latteren, som noget Forbigangent, der fordrer Taarer.

Naar man i en Bjerg-Egn hører Vinden Dag ud og Dag ind urokkeligt, uforandret foredrage det samme Thema, saa fristes man maaskee til et Øieblik at abstrahere fra Ufuldkommenheden, og da glæde sig over dette Billede paa den menneskelige Friheds Consequents og Sikkerhed. Man tænker maaskee ikke paa, at der var et Øieblik, da den Vind, der nu i mange Aar har havt sin Bolig mellem disse Bjerge, kom som Ubekjendt til disse Egne, styrtede sig forvildet, meningsløst ind imellem Kløfterne, ned i Bjerghulerne, frembragte nu et Hviin, som den næsten selv studsede over, nu et huult Brøl, som den selv flygtede for, nu en Klagetone, som den ikke selv vidste hvorfra den kom, nu et Suk fra Afgrundens Angst, saa dybt, at Vinden selv blev bange og tvivlede et Øieblik, om den turde boe i disse Egne, nu et lyrisk overgivent Hopsasa, indtil den, efterat have lært sit Instrument at kjende, sammenarbeidede alt Dette i den Melodi, som den fra Dag til Dag uforandret foredrager. Saaledes farer Individets Mulighed vildt om i sin egen Mulighed, opdager nu en, nu en anden. Men Individets Mulighed vil ikke blot høres, den er ikke som Veirets blot henfarende, den er tillige gestaltende, derfor vil den paa samme Tid sees. Enhver dets Mulighed er derfor en lydende Skygge. Det krypte Individ troer ligesaa lidet paa de store larmende Følelser som paa Ondskabens snedige Hvidsken, ligesaa lidet paa Glædens salige Jubel, som paa Sorgens uendelige Sukken; Individet vil blot pathetisk see og høre, men vel at mærke, sig selv. Dog vil det ikke høre virkeligt sig selv. Det gaaer ikke an. I samme Nu galer Hanen, og Tusmørkets Skikkelser flygte bort, Nattestemmerne forstumme. Vedblive de, da ere vi paa et ganske andet Gebeet, hvor alt Dette foregaaer under Ansvarets ængstende Tilsyn, da ere vi ved det Dæmoniske. For da ikke at faae et Indtryk af sit virkelige Selv, fordrer det krypte Individ Omgivelsen let og flygtig som Skikkelserne ere det, som Ordenes skummende Brusen er det, der lyder uden Gjenlyd.

En saadan Omgivelse er den sceniske, som derfor netop egner sig for det krypte Individs Schattenspiel. Blandt de Skygger, i hvilke han opdager sig selv, hvis Stemme er hans Stemme, er maaskee en Røvercapitain. Han maa kjende sig selv i dette Speilbillede, Røverens mandige Skikkelse, hans hurtige og dog gjennemborende Blik, Lidenskabens Skrift i hans furede Ansigt, Alt maa være der. Han maa ligge paa Luur ved Bjergpasset, han maa lytte efter Bevægelsen af de Reisende, han maa støde i Fløiten, Banden styrte til; hans Stemme maa overdøve Larmen; han maa være grusom, lade Alt hugge ned, og ligegyldigt vende sig bort derfra, han maa være ridderlig mod den ængstede Pige o. s. v. o. s. v. En Røver har jo hjemme i de skumle Skove. Vilde man sætte hiin Phantasiens Helt hen i en saadan, medgive ham alt Tilbehør og nu bede ham blot at forholde sig rolig saa længe, til man havde fjernet sig et Par Mile fra ham, for da ganske at kunne overlade sig til sin lidenskabelige Rasen — saa tænker jeg han blev aldeles stum. Det vilde maaskee gaae ham som det gik en Mand, der for nogle Aar siden beærede mig med sin literaire Fortrolighed. Han kom til mig, beklagede sig over, at han i den Grad overvældedes af Idee-Fylde, at det var ham umuligt at føre Noget i Pennen, fordi han ikke kunde skrive hurtigt nok; han bad mig at have den Uleilighed at være hans Secretair og skrive efter Dictat. Jeg anede strax Uraad og trøstede ham derfor med, at jeg kunde skrive omkaps med en løbsk Hest, da jeg blot skrev et Bogstav af hvert Ord og dog indestod for at kunne læse Alt, hvad jeg havde skrevet. Min Tjenstvillighed kjendte ingen Grændse. Jeg lod sætte et stort Bord frem, numererede flere Ark Papir, at jeg end ikke skulde spilde Tiden med at vende Bladet om, fremlagde et Dusin Staalpenne med Skaft, dyppede Pennen — og Manden begyndte sin Tale saaledes: ja! seer De, Høistærede, det jeg egentlig vilde sige, var . . . Da han var færdig med denne Tale, læste jeg den op for ham, og siden den Tid har han aldrig forlangt mig til Secretair. — Hiin Røver vilde formodentlig finde Maalestokken for stor og dog i en anden Forstand for lille. Nei, mal ham en Coulisse med eet Træ, hæng en Lampe foran, der gjør Belysningen end besynderligere, og denne Skov er dog større end hiin virkelige, større end Nordamerikas Urskove, og dog kan han gjennemtrænge den med sin Røst, uden at blive hæs. Dette er Phantasiens sophistiske Lyst, saaledes at have hele Verden i en Nøddeskal, der er større end hele Verden, og dog ikke større end at Individet kan fylde den.

En saadan Lyst til theatralsk Optræden og Expectoreren røber paa ingen Maade noget Kald til scenisk Kunst. Hvor der er et

saadant, der viser Talentet sig strax som Disposition til det Enkelte, og selv det rigeste vaagnende Talent har ikke et saadant Omfang. Denne Lyst er blot Phantasiens Umodenhed; thi en anden Ting er det, naar den har sin Grund i Forfængelighed og Tilbøielighed til at ville glimre. Saa har det Hele ingen dybere Grund end Forfængelighed, en Grund, der da desto værre kan være dyb nok.

Om nu end dette Moment i det individuelle Liv forsvinder, saa reproduceres det dog i en modnere Alder, da naar Sjælen har samlet sig i Alvor. Ja medens Kunsten da maaskee end ikke er Individet alvorlig nok, kan han have Lyst til leilighedsviis at vende tilbage til hiin første Tilstand og optage den i en Stemning. Han ønsker da at lade sig comisk paavirke og at forholde sig selv comisk productiv til den theatralske Præstation. Medens derfor hverken Tragedien eller Comedien eller Lystspillet vil behage ham, netop paa Grund af deres Fuldkommenhed, vender han sig til Possen. Det samme Phænomen gjentager sig ogsaa i andre Sphærer. Man seer stundom den modnere Individualitet, der mætter sig paa Virkelighedens stærke Føde, ikke egentlig paavirkes af et heldigt udført Konst-Maleri. Derimod kan han blive bevæget ved at see et Nürenberger-Stykke, et Billede, som de, der for ikke længe siden fandtes paa Børsen. Der seer man et Landskab, der forestiller en landlig Egn overhovedet. Denne Abstraktion lader sig ikke kunstnerisk udføre. Det Hele er derfor opnaaet ved Modsætning, nemlig ved en tilfældig Concretion. Og dog vil jeg spørge Enhver, om han af et saadant Landskab ikke faaer dette Indtryk af en landlig Egn overhovedet, og om han ikke fra sin Barndom af har denne Kategori tilbage. Fra sin Barndom af, da man havde saadanne uhyre Kategorier, at man nu næsten svimler derved, da man af et Stykke Papir udklippede en Mand og en Kone, der i endnu strængere Forstand var Mand og Kone overhovedet, end Adam og Eva var det. En Landskabsmaler, hvad enten han stræber at virke ved tro Gjengivelse eller ved ideal Reproduction, lader maaskee Individet koldt, et saadant Billede frembringer en ubeskrivelig Virkning, idet man ikke veed, om man skal lee eller græde, og hele Virkningen beroer paa Betragterens Stemning. Der er vel intet Menneske uden han har havt en Periode, da ingen Sprogets Rigdom, ingen Interjectionens Lidenskab var ham nok, da intet Udtryk, ingen Gesticulation tilfredsstillede, da Intet satisficerede uden at

---

Possen] Lystspil af farceagtig Karakter, med lokal Farve, ofte ogsaa Dialekt. P. havde omkring 1840 en Blomstringstid i Berlin.

udbryde i de besynderligste Spring og Kolbytter. Maaskee lærte det samme Individ at dandse, maaskee saae han ofte Balletter og beundrede Dandserens Kunst, maaskee kom der en Tid, da Balletten ikke mere afficerede ham, og dog havde han Øieblikke, da han kunde trække sig tilbage paa sit Værelse, ganske overlade sig til sig selv, og føle en ubeskrivelig humoristisk Lindring i at staae paa eet Been i en malerisk Stilling, eller give hele Verden Døden og Djævelen og afgjøre Alt med et Entrechat.

I Königstädter Theatret opføres Possen, og samler der, som naturligt er, et høist forskjelligt Publikum om sig, ja den, der pathologisk vilde studere Latteren i Stænders og Temperamenters Forskjellighed, burde ikke forsømme den Leilighed, som Opførelsen af en Posse tilbyder. Galleriets og anden Etages Jubel og skingrende Latter er noget ganske Andet end et dannet og kritisk Publikums Applaus, det er et stadigt Accompagnement, uden hvilken Possen slet ikke kunde opføres. Possen bevæger sig i Almindelighed i de lavere Livs-Sphærer, og derfor gjenkjende Galleriet og 2den Etage sig selv strax, og deres Larm og Bravoraab er ikke en æsthetisk Vurdering af den enkelte Kunstner, men et reent lyrisk Udbrud af deres Velvære, de blive sig slet ikke bevidst som Publikum, men de ville med ned paa Gaden eller hvor Scenen forresten er. Da dette imidlertid ikke lader sig gjøre formedelst Afstanden, saa bære de sig ad ligesom Børn, der blot faae Lov til fra et Vindue at see et Opløb paa Gaden. Ogsaa første Etage og Parquettet ryster den til Latter, om denne end er væsentlig forskjellig fra hiint cimbrisk-teutoniske Folkeskrig, og Latterens Forskjellighed selv indenfor denne Sphære uendelig nuanceret, i en ganske anden Forstand end ved Opførelsen af det fortræffeligste Lystspil. Man betragte det som en Fuldkommenhed eller en Ufuldkommenhed, det er nu engang saa. Enhver almindeligere æsthetisk Bestemmelse strander paa Possen, og den formaaer ingenlunde at tilveiebringe en Uniformitet i Stemning hos det mere dannede Publikum; thi da Virkningen for en stor Deel beroer paa Selvvirksomhed og Tilskuerens Productivitet, kommer den enkelte Individualitet i en ganske anden Forstand til at gjøre sig gjeldende, og er i sin Nyden emanciperet fra alle æsthetiske Forpligtelser til traditionelt at beundre, lee, blive rørt o. s. v. At see en Posse er for den Dannede ligesom at spille i Lotteriet, kun har man ikke den Ubehagelighed at vinde Penge. Men en saadan Usikkerhed er det almindelige theaterbesøgende Publikum ikke tjent med, og negligerer derfor gjerne Possen, eller seer fornemt ned paa den, hvilket er værst for det selv. Et egentligt Theater-Publikum har i Almindelighed en

vis borneret Alvor, det vil, eller vil idetmindste indbilde sig, at det forædles og dannes i Theatret; det vil have havt, eller vil i det mindste indbilde sig, at det har havt en sjelden Kunst-Nydelse, det vil, saasnart det har læst Plakaten, forud kunne vide, hvorledes det skal passere denne Aften. En saadan Overeenskomst lader sig ikke træffe med Possen; thi den samme Posse kan gjøre et høist forskjelligt Indtryk, og det kan træffe sig saa besynderligt, at dengang den virkede mindst, blev den bedst udført. Man kan da ikke stole paa Naboer og Gjenboer og Bladenes Udsagn, om man har moret sig eller ikke. Den Sag maa den Enkelte afgjøre med sig selv; og det er neppe endnu lykkedes nogen Recensent at foreskrive et Ceremoniel for et dannet Theater-Publikum, der seer en Posse; der kan i denne Henseende slet ingen *bon ton* etablere sig. Den ellers saa betryggende gjensidige Agtelse mellem Theater og Publikum er hævet, man kan komme i den uberegneligste Stemning ved at see en Posse, og kan derfor aldrig med Sikkerhed vide, om man i Theatret har opført sig som et værdigt Medlem af Selskabet, der har leet og grædt paa passende Sted. Man kan ikke som en samvittighedsfuld Tilskuer beundre den fine Charaktertegning, der skal være i Dramaet; thi Possens Personer ere alle tegnede efter den abstracte Maalestok »overhovedet«. Situation, Handling, Replik, Alt er efter denne Maalestok. Man kan derfor ligesaa godt blive vemodig stemt som oven ud af Latter. Ingen Virkning i Possen frembringes ved Ironi, Alt er Naivetet, Tilskueren maa derfor ganske som Enkelt være selvvirksom; thi Possens Naivetet er dog saa illusorisk, at det er umuligt for den Dannede at forholde sig naiv til den; men i dette hans Sig-Forholden til Possen ligger for en stor Deel Moerskaben, som han da selv maa vove, medens han forgjeves til Høire og Venstre eller i Bladene vil søge en Garanti for, at han virkelig har moret sig. For den Dannede derimod, der tillige har Ugeneerthed nok til at turde more sig ganske solo, Selvtillid nok til at vide med sig selv, uden at beraadføre sig med noget andet Menneskes Viden, om han har moret sig eller ikke, for ham vil maaskee Possen have en ganske egen Betydning, idet den snart ved det Abstraktes Rummelighed, snart ved Anbringelsen af en haandgribelig Virkelighed vil berøre hans egen Stemning forskjellig. Kun vil han naturligviis ikke bringe nogen Stemning fix og færdig med sig, for at lade Alt virke i Forhold til den, men han vil have perfectioneret sig i Stemning og holde sig selv i den

---

bon ton god Tone.

Tilstand, hvor der ikke er en eneste tilstede, men en Mulighed af alle.

I Kõnigstädter Theatret bliver Possen given, og i mine Tanker fortræffeligt. Min Mening er naturligviis aldeles individuel, jeg paanøder Ingen min, og frabeder mig al Nøden. For at en Posse skal kunne opføres med fuldkommen Succes, maa det spillende Personale være sammensat paa en egen Maade. Det maa eie 2, høist 3 aldeles afgjorte Talenter eller rettere productive Genier. Disse maae være Lunets Børn, berusede i Latter, Humorens Dandsere, der, om de end til andre Tider, ja selv Øieblikket iforveien, ere aldeles som andre Mennesker, i samme Nu som de høre Regisseurens Klokke blive forvandlede, idet de liig den ædle arabiske Hest begynde at stønne og puste, medens deres udspilede Næseborer vidne om den Aandens Fnysen, der er i dem, fordi de ville frem, ville tumle sig i Vildhed. De ere ikke saa meget reflekterende Kunstnere, der have studeret Latteren, som de ere Lyrikere, der selv styrte sig ned i Latterens Afgrund og nu lade dens vulkanske Magt kaste dem ind paa Scenen. De have derfor ikke saa meget beregnet hvad de ville gjøre, men de lade Øieblikket og Latterens Naturkraft raade for Alt. De have Mod til at vove hvad den Enkelte kun fordrister sig til, naar han er ene med sig selv, hvad Afsindige gjøre i Alles Nærværelse, hvad Geniet veed at gjøre med Geniets Myndighed, sikker paa Latteren. De vide, at deres Overgivenhed har ingen Grændser, at det Komiskes Fond i dem er uudtømmeligt, og næsten hvert Øieblik overrasker dem selv; de veed, at de ere istand til den hele Aften at holde Latteren oppe, uden at det koster dem mere Anstrængelse end det koster mig at smøre dette ned paa Papiret.

Naar et Posse-Theater har 2 saadanne Genier, er det nok; tre er det største Antal, der er af det Gode; thi ellers svækkes Virkningen, ligesom et Menneske døer af Hypersteni. Det øvrige Personale behøver ikke at være Talenter, det er end ikke godt, at de ere det. Det øvrige Personale behøver heller ikke at være udskrevet efter Skjønhedens Reglement, det maa hellere være sammenbragt ved Tilfældet. Det hele øvrige Personale maa gjerne være ligesaa tilfældigt som hiint Selskab, der efter en Tegning af Chodowiecki

---

Hyperst(h)eni egentlig: Overmaal af Kraft; bruges om en sygelig Tilstand, hvori Legemets Funktioner er i forhøiet Virksomhed, især ved Feber. Tegning af Chodowiecki] en saadan har ikke ladet sig eftervise. Paa vor Kobberstiksamling findes en Tegning (Chod. Nr. 8), der iøvrigt passer til Sammenhængen, men ikke forestiller Roms Anlæggelse.

anlagde Rom. Man behøver end ikke at udelukke Nogen paa Grund af Legemsfeil; tvertimod vilde en saadan Tilfældighed virke ypperligt ind med. Om Een var hjulbenet eller kalveknæet eller for opløben eller før Tiden standset i Vexten; kort, et i en eller anden Casus defekt Exemplar, han kan godt bruges i Possen, og den Virkning, han frembringer, kan være uberegnelig. Næst efter det Ideale kommer nemlig det Tilfældige som det Nærmeste. Et vittigt Hoved har sagt, at man kunde inddele Menneskeheden i Officierer, Tjenestepiger og Skorstensfeiere. Denne Bemærkning er i mine Tanker ikke blot vittig, men tillige dybsindig, og der skal et stort speculativt Talent til, for at give en bedre Inddeling. Naar en Inddeling ikke ideelt udtømmer sin Gjenstand, saa er den tilfældige i alle Maader at foretrække, fordi den sætter Phantasien i Bevægelse. En nogenlunde sand Inddeling kan ikke tilfredsstille Forstanden, er slet Intet for Phantasien, hvisaarsag den er aldeles at forkaste, om den end til daglig Brug nyder megen Ære, fordi Menneskene deels ere meget dumme og deels have meget lidt Phantasi. Naar man i et Theater vil have en Forestilling af et Menneske, da maa man enten forlange en absolut gjennemført i Idealiteten concret Skabning, eller det Tilfældige. De Theatre, der ikke blot ere til Lyst, skulde levere det Første. Imidlertid nøies man her med, at en Skuespiller er en smuk Karl med et fordeelagtigt Ydre og et godt Theater-Ansigt, en god Stemme. Mig tilfredsstiller dette sjeldent; thi hans Præstation vækker *eo ipso* Kritiken, og saa snart den er vakt, bliver det ikke let at afgjøre, hvad der hører til at være et Menneske, ikke heller let at fuldkomme Eens Fordringer, Noget man vel vil give mig Ret i, naar man betænker, at Socrates, der dog især var stærk i Menneskekundskab og Selverkjendelse, »ikke med Bestemthed vidste, om han var et Menneske eller et endnu mere foranderligt Dyr end Typhon.« I Possen derimod virker det underordnede Personale ved hiin abstrakte Kategori: overhovedet, og opnaaer dette ved en tilfældig Concretion. Forsaavidt er man da ikke kommen videre end til Virkeligheden. Dette skal man heller ikke; men Tilskueren forsoner sig comisk med, at see denne Tilfældighed gjøre Fordring paa at være Idealiteten, hvilket den gjør ved at træde ind paa Scenens Kunst-Verden. Skulde der gjøres en Undtagelse med nogen af det underordnede Personale, da maatte det være Elskerinden. Hun maa naturligviis paa ingen Maade være Kunstnerinde, men man

---

eo ipso netop derved. Socrates] i Platons Phædrus 230 A.

kunde dog i Valget af hende see paa, at hun var tækkelig, at hele hendes Fremtræden, hendes Syslen paa Scenen var venlig og velgjørende, at hun var behagelig at see paa, behagelig, saa at sige, at have om sig.

Personalet ved Kõnigstädter-Theatret er nogenlunde sammensat efter mit Ønske; skulde jeg gjøre en Indvending, da vilde denne træffe det underordnede Personale; thi mod Beckmann og Grobecker har jeg ikke eet Ord at indvende. Beckmann er et afgjort comisk Geni, der reent lyrisk løber løbsk i det Comiske, ikke udmærker sig ved Charakteertegning men ved Oversprudlen i Stemning. Han er ikke stor i det kunstnerisk Commensurable, men beundringsværdig i det individuelle Incommensurable. Han behøver ingen Understøttelse ved Sammenspillet, ved Sceneri og Arrangement; netop fordi han er i Stemning bringer han Alt selv med; paa samme Tid som han er ovenud i Kaadhed maler han sig selv sin Scene tiltrods for nogen Theater-Maler. Hvad Baggesen siger om Sara Nickels, at hun kommer styrtende ind paa Scenen med en landlig Egn bag efter sig, det gjelder om B. i god Forstand, kun at han kommer gaaende. Ved et egentligt Kunst-Theater seer man sjeldent nok en Skuespiller, der virkelig kan gaae og staae. Imidlertid har jeg dog seet en ganske enkelt; men hvad B. formaaer, har jeg ikke seet før. Han kan ikke blot gaae, men han kan komme gaaende. Dette at komme gaaende er noget ganske Andet, og ved denne Genialitet improviserer han tillige hele den sceniske Omgivelse. Han kan ikke blot fremstille en vandrende Haandværksbursch, han kan komme gaaende som en saadan, og det saaledes, at man oplever Alt, fra Landeveiens Støv øiner den smilende Landsby, hører dens stille Larm, seer Fodstien, der løber hist nede om Gadekæret, naar man svinger af der ved Smedens — hvor man seer B. komme gaaende med sin lille Bylt paa Nakken, sin Stok i Haanden, sorgløs og ufortrøden. Han kan komme gaaende ind paa Scenen med Gadedrengene efter sig, hvilke man ikke seer. Selv *Dr.* Ryge i Kong Salomon og Jørgen Hattemager kunde ikke frembringe denne Virkning. Ja Hr. B. er en reen Besparelse for et Theater; thi naar man har ham, behøver man hverken Gadedrenge eller Coulisser. Dog denne Haandværksbursch

---

Beckmann] berømt Skuespiller, f. 1803, † 1866; i flere Aar Bærer af Kõnigsstädter Theatret; Forfatter til Possen »Eckensteher Nante«. Baggesen] Kritiken af Ludlams Hule, Danske Værker 12, S. 25. *Dr.* Ryge] som Salomon Goldkalb.

er ingen Charakteertegning, dertil er den for løst henkastet i sine i Sandhed mesterlige Conturer, den er et Incognito, hvori den vanvittige Comiks Dæmon boer, der snart vikler sig ud og river Alt hen i Tøilesløshed. I denne Henseende er B.'s Dandsen uforlignelig. Han har sunget sit Couplet, nu begynder Dandsen. Hvad B. her vover er halsbrækkende; thi han trøster sig formodentlig ikke til i strængere Forstand at virke ved sine Dandse-Stillinger. Han er nu aldeles ovenud. Latterens Vanvid i ham kan ikke mere rummes hverken i Skikkelse eller Replik, kun det, som Münchhausen, at tage sig selv i Nakken og henjuble sig selv i afsindige Bukkespring, er i Stemningens Medfør. Den Enkelte kan, som sagt, godt kjende, hvad Lindring der ligger heri, men at gjøre det paa Scenen, dertil hører et afgjort Geni, dertil hører Geniets Myndighed, ellers bliver det det Modbydeligste af Alt.

Enhver burlesk Comiker bør have en Stemme, man strax kjender i Coulissen, for at han saaledes kan berede sig selv Veien. B. har en ypperlig Stemme, hvilket her naturligviis ikke er identisk med et godt Organ. Grobeckers Stemme er mere skrattende, men eet Ord af ham i Coulissen gjør samme Virkning, som 3 Trompetstød paa Dyrehavsbakken; man er modtagelig for det Latterlige. I denne Henseende giver jeg endog Gr. Fortrinnet for B. Det Tilgrundliggende i B. er en vis i Kaadhed ubændig Forstandighed, og gjennem denne naaer han Vanvidet. Gr. stiger derimod stundom gjennem det Sentimentale og Smægtende til Vanvidet. Saaledes erindrer jeg at have seet ham i en Posse forestille en Godsforvalter, der paa Grund af sin Hengivenhed for Herskabet, og i sin Tro paa festlige Arrangements Betydning til at forskjønne Livet for Herskabet, kun tænker paa at have den landlige Glæde i Beredskab ved Herskabets allerhøieste Ankomst. Alt er færdigt, Gr. har valgt at forestille Mercurius. Han har ikke forandret sit Costume som Forvalter, kun har han anbragt Vinger paa Fødderne og taget en Hjelm paa, han stiller sig i en malerisk Stilling paa eet Been, og vil begynde sin Tale til Herskabet. Saa stor en Lyriker som B. er Gr. vel ikke, imidlertid er dog ogsaa han i lyrisk Forstaaelse med Latteren. Han har en vis Tilbøielighed til Correcthed, og præsterer i denne Henseende ofte mesterlige Ting, især i det Tørre-Comiske, men han er ikke en saadan fermenterende Ingredi-

---

Münchhausen] da han var faldet i Mosen med sin Hest. (Wunderbare Reisen osv. des Freiherrn v. M., Göttingen 1813, I S. 51).

ents i hele Possen, som B. er det. Geni er han dog, og Geni for Possen.

Man træder ind i Kōnigstädter-Theatret. Man tager sin Plads i første Etage; thi der kommer forholdsviis færre; og naar man skal see en Posse, maa man sidde beqvemt, og ikke i fjerneste Maade føle sig generet af den Kunst-Vigtighed, der gjør, at Mange lade sig stuve ind i et Theater, for at see et Stykke som var det en Saligheds-Sag. Luften i Theatret er ogsaa temmelig reen, ikke inficeret af et kunstfølende Publikums Sveed, eller af et kunstbegeistret Publikums Uddunstninger. I første Etage kan man være temmelig sikker paa at faae en Loge alene for sin Person. Er dette ikke Tilfældet, saa tør jeg anbefale Læseren, for at han dog kan have et Videns-Udbytte, af hvad jeg skriver, Logen Nr. 5 og 6 links. Der findes bagerst en Plads i en Krog, kun beregnet paa een Person, hvor man sidder uforlignelig godt. Man sidder da alene i sin Loge, Theateret er tomt; Orchesteret spiller en Ouverture, Musikken runger i Hallen, lidt unheimlich netop fordi der er saa øde. Man er ikke gaaet i Theatret som Reisende, ikke som Æsthetiker og Kritiker, men, om muligt, som slet ingen Ting, og er tilfreds med, at man sidder godt og beqvemt, næsten ligesaa godt som i sin egen Stue. Orchestret er færdigt, Tæppet løfter sig allerede en Smule, da begynder hiint andet Orchester, der ikke lystrer Concertmesterens Stok, men følger en indre Drift, hiint andet Orchester, Naturlyden i Galleriet, der allerede har anet B. i Coulisserne. Jeg sad i Almindelighed langt tilbage i Logen, kunde derfor slet ikke see 2den Etage og Galleriet, der som en Kasketskygge ragede ud over mit Hoved. Desto eventyrligere virker denne Larmen. Overalt hvor jeg kunde see, var der for en stor Deel Tomhed, Theatrets store Rum forvandlede sig for mig til det Havuhyres Bug, i hvilket Jonas sad; Larmen i Galleriet var som en Bevægelse af Uhyrets *viscera*. Fra det Øieblik Galleriet er begyndt at musicere, behøves intet Accompagnement; thi B. animerer dette og dette B.

Min uforglemmelige Barnepige, Du flygtige Nymphe, der boede i den Bæk, som løb forbi min Faders Gaard, og altid tog hjælpsom Deel i Barnets Leeg, om Du end kun skjøttede Dig selv! Du min trofaste Trøsterinde, Du der i Aarenes Løb bevarede Din uskyldige Reenhed; som ikke blev ældre, medens jeg var bleven gammel; Du stille Nymphe, til hvem jeg atter tyede hen, træt af Menneskene,

---

viscera Indvolde.

træt af mig selv, saa jeg behøvede en Evighed til at udhvile, sørgmodig, saa jeg behøvede en Evighed til at glemme. Du negtede mig ikke, hvad Menneskene ville negte mig, ved at gjøre Evigheden ligesaa travl og end forfærdeligere end Tiden. Da laae jeg ved Din Side og forsvandt for mig selv i Himlens uhyre Rum over mit Hoved, og glemte mig selv i Din dyssende Murmlen! Du mit lykkeligere Selv, Du flygtige Liv, der boer i den Bæk, der løber forbi min Faders Gaard, hvor jeg ligger henstrakt, som var min Skikkelse en nedlagt Vandringsstav, men jeg er frelst og frigjort i den vemodige Rislen! — Saaledes laae jeg i min Loge, bortkastet som en Badendes Klæder, henstrakt ved den Latterens og Kaadhedens og Jubelens Strøm, der ustandselig brusede mig forbi; jeg kunde Intet see uden Theatrets Rum, Intet høre uden Larmen, hvori jeg boede. Kun engang imellem reiste jeg mig op, saae paa Beckmann og loe mig saa træt, at jeg af Mathed atter hensank ved den brusende Flods Side. Allerede dette var saligt, og dog manglede mig Noget. Da opdagede jeg i det Øde, jeg overalt saae om mig, en Skikkelse, der glædede mig mere, end Fredag glædede Robinson. I en Loge ligeoverfor mig sad en ung Pige paa tredie Bænk, halvskjult af en ældre Herre og Dame, der sad paa første Bænk. Den unge Pige var neppe i Theatret for at blive seet, som man da i dette Theater i det Hele er fritagen for disse modbydelige qvindelige Præsentationer. Hun sad paa tredie Bænk, hendes Paaklædning var simpel og tarvelig, næsten huuslig. Hun var ikke svøbt i Sobel og Maar, men svøbt i et stort Tørklæde, og ud af dette Svøb bøiede hendes ydmyge Hoved sig, ligesom den øverste Klokke paa en Lilliekonvals Stengel bøier sig ud af det store Blads Svøb. Naar jeg da havde seet paa Beckmann, havde ladet Latteren gjennemryste hele mit Legeme, naar jeg hensank i Mathed og nu lod mig bære bort paa Jubelens og Lystighedens Strøm, og jeg steg op af Badet og vendte tilbage til mig selv, da søgte mit Øie hende, og Synet af hende vederqvægede hele mit Væsen med sin venlige Mildhed. Eller naar i Possen selv en mere pathetisk Følelse brød frem, da saae jeg paa hende, og hendes Væsen gav mig Hengivelse deri, thi hun sad under det Alt sammen hvilende i sig selv med sit stille Smiil i barnlig Forundring. Hun kom der, ligesom jeg, hver Aften. Stundom faldt jeg da hen i Tanker, hvad der vel kunde foranledige det, men ogsaa disse Tanker bleve kun Stemninger, der søgte over til hende, saa jeg et Øieblik syntes, hun maatte være en Pige, der havde lidt meget og nu svøbte sig ganske tæt ind i sit Shavl og ikke vilde have mere med Verden at gjøre, indtil da Udtrykket i hendes Mine forvissede mig om, at hun var

et lykkeligt Barn, der trak Tørklædet saa tæt sammen, for ret at gotte sig. Hun anede ikke, at hun var seet, end mindre at mit Øie vogtede paa hende; det havde ogsaa været en Synd mod hende, og værst for mig selv; thi der er en Uskyldighed, en Ubevidsthed, som selv den reneste Tanke kan forstyrre. Selv opdager man ikke Sligt, men betroer Eens gode Genius Een, hvor en saadan oprindelig Skjulthed dølger sig, da fornærme man dog ikke denne, og bedrøve ikke sin Genius. Havde hun blot anet min stumme halvforelskte Glæde, da var Alt fordærvet og ikke til at erstatte, ikke ved hele hendes Kjærlighed. Jeg veed, hvor der nogle Mile fra Kjøbenhavn boer en ung Pige; jeg kjender den store skyggefulde Have med de mange Træer og Buske. Jeg veed, hvor der et lille Stykke derfra ligger en Skrænt, bevoxet med Krat, fra hvilken man kan skue ned i Haven, selv skjult af Krattet. Jeg har ikke betroet det til Nogen, end ikke min Kudsk veed det; thi ham bedrager jeg ved at stige ud noget derfra, og gaae til Høire istedetfor til Venstre. Naar da min Sjæl er søvnløs, og Synet af min Seng ængster mig mere end en Torturmaskine, mere end den Syge frygter Spændesengen, da kjører jeg hele Natten. Tidlig om Morgenen ligger jeg i Krattets Skjul. Naar da Livet begynder at røre sig, naar Solen slaaer Øiet op, naar Fuglen ryster sin Vinge, naar Ræven lusker frem af sin Hule, naar Bondemanden staaer i sin Dør og skuer ud over Marken, naar Malkepigen gaaer med sin Spand ned i Engen, naar Høstkarlen lader Leen klinge og forlyster sig ved dette Forspil, der bliver Dagens og Gjerningens Omqvæd, — da kommer ogsaa den unge Pige frem. Hvo der kunde sove! Hvo der kunde sove let! saa Søvnen selv ikke blev en tungere Byrde end Dagens! Hvo der kunde staae op fra sit Leie, som havde der ingen hvilet paa det, saa Leiet selv var køligt og lifligt og vederqvægende at see til, som havde den Sovende ikke hvilet paa det, men kun bøiet sig over det, for at lægge Alt til Rette! Hvo der kunde døe saaledes, at selv Eens Dødsleie i samme Nu som man tages bort derfra, var mere indbydende at see til, end havde en omhyggelig Moder puslet Sengen og blæst paa den, at Barnet maatte sove tryggere. Da kommer den unge Pige frem, da gaaer hun undrende omkring, (hvo undrer sig mest, Pigen eller Træerne!) da sætter hun sig ned paa Hug og plukker af Buskene, da hopper hun let omkring, da staaer hun tankefuld stille. Hvilken vidunderlig Overtalelse ligger der dog ikke i Alt dette! Da finder min Sjæl tilsidst Hvile. Lykkelige Pige! dersom nogensinde en Mand vandt Din Kjærlighed, gid Du maatte gjøre ham ligesaa lykkelig

ved at være Alt for ham, som Du gjør mig, ved Intet at gjøre for mig.

Der Talismann skulde opføres i Königstädter-Theatret; Erindringen derom vaagnede i min Sjæl, Alt stod saa levende for mig, som det var den forrige Gang. Jeg ilede ud i Theatret. Der var ingen Loge at faae alene, ikke engang Pladsen i Nr. 5 og 6 links. Jeg maatte gaae til Høire. Der traf jeg et Selskab, som ikke med Bestemthed vidste, om det skulde more eller ennuere sig, et saadant Compagni kan man med Bestemthed ansee for kjedsommeligt. Der var næsten ikke en eneste tom Loge. Den unge Pige var ikke til at opdage, eller om hun har været der, har jeg ikke kunnet kjende hende, fordi hun var i Selskab. Beckmann kunde ikke bringe mig til at lee. I en halv Time holdt jeg ud, da forlod jeg Theatret og tænkte: der er slet ingen Gjentagelse til. Dette gjorde et dybt Indtryk paa mig. Jeg er ikke saa ganske ung, ikke aldeles ubekjendt med Livet, havde allerede længe førend jeg forrige Gang kom til Berlin, afvænt mig med at calculere paa det Uvisse. Imidlertid troede jeg dog, at den Nydelse, jeg havde havt i hiint Theater, skulde være af en durablere Art, netop fordi man maatte have lært at lade sig paa mange Maader reducere af Tilværelsen og dog hjælpe sig, før man egentlig fik Sands for den; men desto sikkrere maatte den vel ogsaa være. Skulde Tilværelsen være endnu svigefuldere end en Fallent! Han giver dog 50 Procent, eller 30, Noget giver han dog. Det Comiske er dog det Mindste, man kan forlange, skulde det heller ikke lade sig gjentage!

Med disse Tanker gik jeg hjem. Mit Arbeidsbord var sat frem. Den Fløielslænestol existerede endnu. Men da jeg saae den, blev jeg saa forbittret, at jeg nær havde slaaet den i Stykker, saa meget mere som Alle i Huset vare gaaede i Seng, og Ingen kunde tage den bort. Hvad kan en Fløiels Lænestol hjælpe, naar den øvrige Omgivelse ikke svarer dertil, det er jo som om en Mand vilde gaae nøgen med Trekantethat paa. Da jeg var gaaet i Seng, uden at have havt en eneste fornuftig Tanke, var det saa lyst i Værelset, at jeg i eet væk saae den Fløielslænestol, deels vaagen, deels i Drømme, indtil jeg om Morgenen stod op og gjorde Alvor af hvad jeg havde besluttet, at lade den henkaste i en Afkrog.

Mit Hjem var blevet mig uhyggeligt, netop fordi det var en forkeert Gjentagelse, min Tanke var ufrugtbar, min bekymrede Phantasi fremtryllede bestandig til tantalisk Forlystelse Erindringer om, hvorledes Tankerne forrige Gang tilbøde sig, og denne Erindringens Klinte qvalte enhver Tanke i Fødselen. Jeg gik ud, hen til den Conditor, hos hvem jeg den forrige Gang kom hver Dag,

for at nyde den Drik, der, naar den efter Digterens Forskrift, er »reen og varm og stærk og umisbrugt«, altid kan staae ved Siden af det, hvormed Digteren sammenligner den — Venskabet; jeg holder idetmindste paa Kaffeen. Maaskee var Kaffeen ligesaa god som forrige Gang, man skulde næsten troe det, mig smagte den ikke. Solen brændte gloende paa Boutiquens Vinduer, Localet var qvalmt, omtrent som Luften i en Casserolle, ganske til at henkoges i; en Trækvind, der som en smal Passat gjennemborede Alt, forbød mig at tænke paa nogen Gjentagelse, selv om der ellers havde tilbudet sig Leilighed.

Om Aftenen gik jeg i den Restauration, hvor jeg forrige Gang pleiede at komme, og formodentlig ved Vanens Hjælp endog havde befundet mig vel. Da jeg kom der hver Aften, kjendte jeg Alt paa det Nøieste, jeg vidste, naar de tidige Gjæster gik derfra, hvorledes de hilste paa Broderskabet, som de forlod, om de satte Hatten paa i det inderste Værelse, eller i det yderste, eller først idet de aabnede Døren, eller først udenfor Døren. Ingen undgik min Opmærksomhed, jeg rykkede som Proserpina et Haar af hvert Hoved, endog af de skaldede. — Det var aldeles det Samme, de samme Vittigheder, de samme Høfligheder, den samme Deeltagelse, Localet aldeles det samme — kort det Samme i det Samme. Salomon siger, at en Qvindes Trætte er som Tagdryp, hvad mon han vilde sige om dette Stillleben. Forfærdelige Tanke, her var en Gjentagelse mulig.

Den næste Aften var jeg i Königstädter-Theatret. Det Eneste, der gjentog sig, var Umuligheden af en Gjentagelse. Unter den Linden var Støvet utaaleligt, ethvert Forsøg paa at blande sig ind mellem Menneskene, og saaledes tage et Menneskebad, virkede høist afskrækkende. Hvorledes jeg end vendte og dreiede mig, var Alt forgjeves. Den lille Dandserinde, som den forrige Gang havde fortryllet mig ved en Ynde, der saa at sige stod paa Springet, hun havde gjort Springet; den blinde Mand udenfor Brandenburger-Thor, min Harpespiller — thi jeg var nok den eneste, der bekymrede sig om ham — havde faaet en graameleret Frakke istedenfor den lysegrønne, der var min Vemods Længsel, i hvilken han saae ud

---

Digterens] Evalds. Se Saml. Værker (1791), 4. Bd. S. 365: Paaskrift paa en Kaffekande. Som Venskab, saa din Saft, du ædle Mokka Frugt, Bør være reen og stærk og varm og umisbrugt. som Proserpina] i Virgils Æneide IV 698 hedder det, at Dido ikke kunde døe, før Proserpina, Underverdenens Dronning, havde viet hende til Døden ved at rykke et Haar af hendes Hoved. Salomon] Ordsprog 19, 13.

som en Taarepiil, han var tabt for mig og vunden for det Almeen-Menneskelige; Pedellens beundrede Næse var bleven bleg; Professor A. A. havde faaet et Par nye Buxer, der næsten sad militairisk. — —

Da dette havde gjentaget sig nogle Dage, blev jeg saa forbittret, saa kjed af Gjentagelsen, at jeg besluttede at reise hjem igjen. Min Opdagelse var ikke betydelig og dog var den besynderlig; thi jeg havde opdaget, at Gjentagelsen slet ikke var til, og det havde jeg forvisset mig om, ved paa alle mulige Maader at faae det gjentaget.

Mit Haab stod til mit Hjem. Justinus Kerner fortæller etsteds om en Mand, der blev kjed af sit Hjem, at han lod sin Hest sadle for at ride ud i den vide Verden. Da han havde redet et lille Stykke, slog Hesten ham af. Denne Vending blev afgjørende for ham; thi idet han vendte sig om for at bestige sin Hest, faldt hans Øie endnu engang paa det Hjem, han vilde forlade, og han saae og see! det var saa skjønt, at han strax vendte tilbage. I mit Hjem turde jeg regne temmelig sikker paa at finde Alt færdigt til Gjentagelsen. Jeg har altid havt stor Mistillid til alle Omvæltninger, ja det gaaer saavidt, at jeg af den Grund endog hader al mulig Reengjøren, og fremfor Alt den huslige Sæbenaf. Jeg havde da efterladt de strængeste Instruxer, for at see mine conservative Principer opretholdte ogsaa i min Fraværelse. Dog hvad skeer. Min tro Tjener var af en anden Mening. Han regnede paa, at naar han ganske kort efter min Afreise begyndte denne Rystelse, skulde den vel være ophørt til min Hjemkomst, og han vel nok være Manden for at bringe Alt paa det punktligste i Orden. Jeg kommer, jeg ringer paa min Dør, min Tjener aabner. Det var et betydningsfuldt Øieblik. Min Tjener blev som et Liig, gjennem den halvaabnede Dør til Værelserne saae jeg det Forfærdelige: der var vendt op og ned paa Alt. Jeg forstenede. I sin Befippelse vidste han ikke, hvad han skulde gjøre, hans onde Samvittighed slog ham og — han slog Døren i igjen for mig. Dette var for meget, min Nød havde naaet sit Høieste, mine Principer segnede, jeg maatte befrygte det værste, at blive ligesom Commerceraad Grønmeyer behandlet som et Gjenfærd. Jeg indsaae, at der ingen Gjentagelse er til, og min tidligere Betragtning af Livet havde seiret.

Grønmeyer] i Heibergs Kjøge Huskors 46. Scene.

Hvor følte jeg mig beskæmmet, at jeg, der havde været saa rask paa det mod hiint unge Menneske, nu var bragt ligesaa vidt, ja det syntes mig som var jeg selv hiint unge Menneske, som var mine store Ord, hvilke jeg nu for ingen Priis vilde gjentage, kun en Drøm, af hvilken jeg vaagnede for at lade Livet ustandseligt og troløst tage Alt igjen, hvad det gav, uden at give en Gjentagelse. Og er det ikke saaledes, jo ældre man bliver, jo mere og mere bedragerisk viser Livet sig; jo klogere man bliver, jo flere Maader man lærer at hjælpe sig paa, desto galere kommer man fra det, desto mere lider man! Et lille Barn kan slet ikke hjælpe sig selv og kommer altid godt fra det. Jeg erindrer engang paa Gaden at have seet en Barnepige, der skød foran sig en Vogn, hvori der sad to Børn. Det ene af dem var vel neppe et Aar gammelt, var faldet i Søvn og laae ikke som et levende Væsen i Vognen. Det andet var en lille Pige paa omtrent 2 Aar, tyk, buttet, med korte Ærmer, ganske som en lille Madamme. Hun havde trængt sig frem i Vognen, indtog godt maalt $\frac{2}{3}$ af Pladsen, og det mindre Barn laae ved hendes Side, som var det en Pose, Madammen havde taget med sig i Vognen. Med en beundringsværdig Egoisme lod hun til ikke at bryde sig om noget Menneske uden sig selv, eller om noget menneskeligt Foretagende, naar hun blot kunde faae en god Plads. Da kom der en Karreet kjørende, Barnevognen var i synlig Fare, Folk løb til, ved et rask Sving fik Ammen den styret ind i en Port; alle Tilstedeværende vare ængstede, jeg med. Under Alt dette sad Madammen ganske rolig, uden at forandre en Mine vedblev hun at pille sig i Næsen. Hun tænkte formodentlig, hvad kommer det Hele mig ved, det bliver Ammens Sag. Et saadant Heltemod søger man forgjæves hos en Ældre.

Jo ældre man bliver, jo mere Forstand man faaer paa Livet og Smag for det Behagelige og Evne til at goutere, kort, jo competentere man bliver, desto mindre tilfreds. Tilfreds, aldeles, absolut og i alle Maader tilfreds bliver man aldrig, og at være nogenlunde tilfreds, er ikke Umagen værd, saa er det bedre at være aldeles utilfreds. Enhver, der grundigen har overveiet den Sag, vil vist give mig Ret i, at det aldrig forundes et Menneske, end ikke saa meget som en halv Time i hele hans Liv, at være absolut tilfreds i alle tænkelige Maader. At dertil nemlig fordres noget Mere end at have Føde og Klæder, behøver jeg vel ikke at sige. Jeg har engang været nær efter det. Jeg stod op en Morgen og befandt mig ualmindelig vel; dette Velbefindende tiltog mod al Analogi op ad Formiddagen, præcise Klokken 1 var jeg paa det

Høieste og ahnede det svimlende Maximum, der ikke findes anført paa nogen Velværens Gradestok, ikke engang paa et poetisk Thermometer. Legemet havde tabt sin jordiske Tyngde, det var som havde jeg intet Legeme, netop fordi enhver Funktion nød hele sin Tilfredsstillelse, enhver Nerve frydede sig paa egne og det Heles Vegne, medens ethvert Pulsslag som Organismens Uro kun mindede om og angav Øieblikkets Vellyst. Min Gang var svævende, ikke som Fuglens Flugt, der gjennemskærer Luften og forlader Jorden, men som Vindens Bølgen over Sæden, som Havets længselssalige Vuggen, som Skyens drømmende Hengliden. Mit Væsen var Gjennemsigtighed som Havets dybe Grunden, som Nattens selvtilfredse Taushed, som Middagens monologiske Stilhed. Enhver Stemning hvilede i min Sjæl med melodisk Resonants. Enhver Tanke tilbød sig, og enhver Tanke tilbød sig med Salighedens Festlighed, det taabeligste Indfald ikke mindre end den rigeste Idee. Ethvert Indtryk var ahnet før det kom, og vaagnede derfor i mig selv. Hele Tilværelsen var som forelsket i mig, og Alt bævede i skjæbnesvangert Rapport til min Væren, Alt var omineust i mig, og Alt gaadefuldt forklaret i min mikrokosmiske Salighed, der forklarede Alt i sig, selv det Ubehageligste, den kjedsommeligste Bemærkning, Synet af det Modbydelige, det fataleste Sammenstød. Som sagt præcise Klokken 1 var jeg paa det Høieste, hvor jeg ahnede det Allerhøieste, da begynder pludselig noget at gnave i mit ene Øie, om det var et Øienhaar, et Fnug, et Støvgran, jeg veed det ikke, men dette veed jeg, at jeg i samme Øieblik styrtede ned næsten i Fortvivlelsens Afgrund, Noget, Enhver let vil forstaae, der har været saa høit oppe som jeg, og idet han var paa dette Punkt tillige har været beskæftiget med det Principspørgsmaal, hvorvidt overhovedet den absolute Tilfredsstillelse er at opnaae. Siden den Tid opgav jeg ethvert Haab om nogensinde at befinde mig tilfreds absolut og i alle Maader, opgav det Haab, jeg engang havde næret, vel ikke til alle Tider at være absolut tilfreds, men dog i enkelte Øieblikke, om saa disse Eenheder af Øieblikke ikke bleve flere end at, som Shakespeare siger, »en Øltappers Regnekunst var tilstrækkelig for at opsummere dem.«

Saavidt var jeg allerede kommen før jeg lærte hiint unge Menneske at kjende. Saasnart jeg spurgte mig selv, eller der blev

---

Shakespeare] Troilus og Cressida 1. Akt 2. Scene: (Cressida) . . a tapsters arithmetic may soon bring his particulars therein (der er Tale om Troilus's Skjæghaar) to a total.

Spørgsmaal om fuldkommen Tilfredshed endog blot for en halv Time viste jeg altid *renonce*. Da var det jeg Tid efter anden fattede og blev begeistret for den Idee om Gjentagelsen, hvorved jeg atter blev et Offer for min Princip-Iver; thi jeg er aldeles overbeviist om, at dersom jeg ikke var reist i den Hensigt at forvisse mig derom, saa havde jeg moret mig kostelig ved aldeles det samme. At jeg dog ikke kan holde mig indenfor det Almindelige, at jeg vil have Principer, at jeg dog ikke kan gaae klædt som andre Mennesker, at jeg vil gaae i stive Støvler! Er ikke alle baade geistlige og verdslige Talere, baade Digtere og Prosaister, baade Skippere og Bedemænd, baade Helte og Krystere enige i, at Livet er en Strøm. Hvor man kan faae en saadan taabelig Idee, og hvad der endnu er taabeligere ville gjøre den til Princip. Min unge Ven han tænkte: lad gaae, og dermed stod han sig bedre end hvis han vilde have begyndt paa Gjentagelsen. Da skulde han vel have faaet den Elskede igjen ligesom hiin Elsker i Folkevisen, der jo vilde Gjentagelsen, som Nonnen med afklippede Haar og blege Læber. Han vilde jo Gjentagelsen, derfor fik han den, og Gjentagelsen slog ham ihjel.

Das Nönnlein kam gegangen
In einem schneeweiszen Kleid;
Ihr Häärl war abgeschnitten,
Ihr rother Mund war bleich.

Der Knab, er setzt sich nieder,
Er sasz auf einem Stein:
Er weint die hellen Thränen,
Brach ihm sein Herz entzwei*).

Leve Posthornet! det er mit Instrument, af mange Grunde og fornemmelig af den, at man aldrig med Sikkerhed kan aflokke dette Instrument den samme Tone; thi der ligger en uendelig Muelighed i et Posthorn, og den, der sætter det for sin Mund og nedlægger sin Viisdom i det, han skal aldrig gjøre sig skyldig i en Gjentagelse, og den, der istedetfor Svar rækker sin Ven et Posthorn til behagelig Afbenyttelse, han siger Intet, men forklarer Alt. Priset være Posthornet! Det er mit Symbol. Som de gamle Asketer

*) Cfr. Herders Volkslieder, herausgegeben von Falk. Leipzig, 1825. 1ster B. *p.* 57.

satte et Dødningehoved paa Bordet, hvis Beskuelse var deres Livsbetragtning, saaledes skal Posthornet paa mit Bord altid minde mig om, hvad Livets Betydning er. Leve Posthornet! Men Reisen lønner ikke Umagen; thi man behøver ikke at røre sig af Stedet, for at overbevises om, at der ingen Gjentagelse er. Nei, man sidder rolig i sin Stue, naar Alt er Forfængelighed og farer hen, saa reiser man dog raskere end paa en Jernbane, uagtet man selv sidder stille. Derom skal Alt minde mig, min Tjener skal bære Postlivrée, og jeg selv vil ikke kjøre til et Middagsselskab uden i Extrapost. Farvel! Farvel! Du Ungdommens rige Haab, hvorfor haster Du saa iilsomt; hvad Du jager efter, er dog ikke til, Du selv ligesaa lidet! Farvel! Du mandige Kraft! hvorfor stamper Du saa stærk i Jorden, det, Du træder paa, er en Indbildning! Farvel, Du seirrige Forsæt, Du naaer nok Maalet, thi Du kan jo ikke tage Gjerningen med Dig, uden at vende Dig om, og det kan Du ikke! Farvel! Du Skovens Deilighed, da jeg vilde see Dig, var Du visnet! Faer hen! Du flygtige Flod! den Eneste, der ret veed, hvad Du vil; thi Du vil kun rinde, tabe Dig i Havet, som aldrig bliver fyldt! Faer fort, Du Livets Skuespil, som Ingen kalde en Comedie, Ingen en Tragedie, fordi Ingen saae Enden! Faer fort Du Tilværelsens Skuespil, hvor Livet ikke gives igjen ligesaa lidet som Pengene! Hvorfor vendte aldrig Nogen tilbage fra de Døde? Fordi Livet ikke veed at fængsle, som Døden veed det, fordi Livet ikke eier den Overtalelse, som Døden. Ja, Døden overtaler fortræffeligt, naar man blot ikke vil sige den imod, men lader den føre Ordet, da overbeviser den i samme Nu, saa aldrig Nogen har havt et Ord at indvende eller har længtes efter Livets Veltalenhed. O! Død! stor er Din Overtalelse, og næst Dig er der Ingen, der kan tale saa skjønt som den Mand, hvis Veltalenhed gav ham Navnet πεισιθανατος, fordi han med Overtalelsens Magt talte om Dig!

Alt er Forfængelighed] Prædikeren 1, 2. πεισιθάνατος (peisithanatos), »den der overtaler til at døe«, Tilnavn til den kyrenaiske Philosoph Hegesias (c. 300 f. Chr.), der negtede Nydelsens Mulighed her i Livet og talte saa tillokkende om Døden, at flere af hans Tilhørere begik Selvmord.

Gjentagelsen.

Der gik nogen Tid hen; min Tjener havde som en huslig Eva gjort godt igjen, hvad han tidligere forskyldte. En monoton og eensformig Orden var tilveiebragt i min hele Oekonomi. Alt hvad der ikke kunde gaae, — det stod paa sit bestemte Sted, og hvad der kunde gaae, det gik sin beregnede Gang: mit Stueuhr, min Tjener og jeg selv, der med afmaalte Skridt gik op og ned ad Gulvet. Skjønt jeg nemlig havde forvisset mig om, at der ingen Gjentagelse er til, bliver det dog altid vist og sandt, at man ved Urokkelighed og tillige ved at sløve sin Iagttagelses-Evne kan opnaae en Eensformighed, der har en langt mere bedøvende Magt end de lunefuldeste Adspredelser, og som tillige i Tidens Løb bliver stærkere og stærkere ligesom en Besværgelsesformular. Ved Udgravningen af Herculanum og Pompeii fandt man Alt paa sin Plads, saaledes som de respektive Eiere forlode det; dersom jeg havde levet paa hiin Tid, da vilde Oldgrandskerne maaskee med Forbauselse have truffet et Menneske, der gik med afmaalte Skridt op og ned ad Gulvet. For at vedligeholde denne bestaaende og bestandige Orden, anvendte jeg ethvert Middel, gik endog til visse Tider som Keiser Domitian om i Værelset bevæbnet med en Fluesmække, forfølgende enhver revolutionair Flue. Derimod blev der fredet om 3 Fluer, som til bestemte Tider fløi surrende gjennem Stuen. Saaledes levede jeg, som jeg troede, glemmende Verden og glemt,

---

Domitian pleiede (efter Sueton, Dom. 3) hver Dag at lukke sig inde timevis og ikke bestille andet end fange Fluer og spidde dem paa en spids Syl.

da jeg en Dag modtager et Brev fra min unge Ven. Det efterfulgtes af flere, altid med omtrent en Maaneds Mellemrum, uden at jeg dog deraf tør drage nogen Slutning med Hensyn til Afstanden af hans Opholdssted. Selv har han Intet ville oplyse, og det kunde vel være en Mystification, der da forsaavidt var forsigtigt gjennemført ved at lade Tiden fluctuere mellem næsten 5 Uger og kun 1 Dag over 3 Uger. Han ønsker ikke at besvære mig med en Correspondance, og selv om jeg var villig til at besvare eller dog svare paa hans Breve, ønsker han ikke at modtage noget saadant — han vil blot udgyde sig.

Af hans Brev seer jeg, hvad jeg da vidste iforveien, at han, som enhver melancholsk Natur, er temmelig pirrelig og tiltrods for denne Irritabilitet samt paa Grund af den i stadig Modsigelse med sig selv. Han ønsker, at jeg skal være hans Fortrolige, og dog ønsker han det ikke, ja det ængster ham, at jeg er det; han føler sig tryg ved min saakaldte Overlegenhed, og dog er den ham ubehagelig; han betroer sig til mig, og dog ønsker han intet Svar, ja vil ikke see mig; han fordrer Taushed af mig, ubrødelig Taushed »ved alt hvad helligt er«, og dog bliver han som rasende ved Tanken om, at jeg har denne Magt til at tie. At jeg er hans Fortrolige, maa Ingen vide, ikke een Sjæl, han selv vil derfor ikke vide det, og jeg maa ikke vide det. For at forklare denne Confusion til gjensidig Contentement og Fornøielse, er han saa god paa en høflig Maade at antyde, at han egentlig anseer mig for sindssvag. Hvor skulde jeg have Mod til at yttre nogen Mening angaaende denne Fortolknings Dristighed! Det vilde jo være yderligere at bevise Sigtelsens Rigtighed — i mine Tanker —, medens min Afholdenhed vel i hans Øine netop vil være et nyt Indicium paa den Ataraxi og Sindssvaghed, der ikke lader sig personligt afficere, end ikke fornærme. Det er nu Takken, man har, for at man i Aar og Dag har opdraget sig selv til kun at have objektiv Idee-Interesse for Mennesker, men ogsaa have den, om muligt, for Enhver, i hvem Ideen er i Bevægelse! Jeg søgte i sin Tid at komme Ideen i ham til Hjælp, nu høster jeg Lønnen, at jeg baade skal være og ikke være Væren og Intet, Alt som det behager ham, og ikke have den mindste Paaskjønnelse, fordi man er istand til at være det og saaledes igjen hjælpe ham ud af Modsigelsen. Dersom han selv tænkte paa, hvor megen indirecte Anerkjendelse der ligger i en saadan Zumuthung, saa vilde han formodentlig atter blive rasende. At være hans Fortrolige er vanskeligere end det Vanskeligste, og han glemmer reent, at jeg ved et eneste Ord, f. Ex. ved at frabede mig hans Correspondance, kunde krænke ham paa

det Dybeste. Ikke blot den, der forraadte de eleusinske Mysterier, blev straffet, men ogsaa den, der fornærmede dette Institut ved ikke at ville lade sig indvie. Dette Sidste var, efter en græsk Forfatters Fortælling, Tilfældet med en Mand ved Navn Demonax, der dog slap heelskindet derfra ved sit sindrige Forsvar. Min Stilling som Fortrolig er endnu mere kritisk; thi han er endnu mere jomfruelig med sine Mysterier; han bliver endogsaa vred, naar jeg gjør, hvad han paa det indstændigste fordrer — naar jeg tier.

Naar han imidlertid troer, at jeg aldeles havde glemt ham, saa gjør han mig igjen Uret. Ved hans pludselige Forsvinden frygtede jeg virkelig for, at han i Fortvivlelse havde gjort en Ulykke paa sig selv. En saadan Hændelse pleier sjeldent at blive længe skjult, da jeg derfor Intet hørte eller læste, sluttede jeg, at han vel maatte være i Live, hvor han saa end stak. Pigen, som han lod i Stikken, vidste aldeles Intet. En Dag udeblev han og lod aldeles Intet høre fra sig. Hendes Overgang til Smerten var ikke pludselig; thi først successivt vaagnede den bange Ahnelse, og først successivt besindede Smerten sig paa sig selv, hvilket bevirkede, at hun blidelig henslumrede i en drømmende Uklarhed over hvad der var foregaaet og hvad det kunde have at betyde. Pigen var mig et nyt Stof for Iagttagelsen. Min Ven hørte ikke til dem, der veed at pine Alt ud af den Elskede og saa kaster hende bort; tvertimod befandtes hun ved hans Forsvinden i den ønskeligste Tilstand, sund, svulmende, beriget med hele hans poetiske Udbytte, kraftig næret ved den digteriske Illusions kostelige Hjertestyrkning. Det er et sjeldnere Tilfælde at træffe en forladt Pige i denne Tilstand. Da jeg saae hende nogle Dage efter, var hun endnu væver som en frisk fanget Fisk; ellers er en saadan Pige gjerne udhungret som en Fisk, der har levet i et Hyttefad. I min Samvittighed var jeg da overbeviist om, at han maatte være i Live, og var nu ret glad ved, at han ikke havde grebet til det fortvivlede Middel at udgive sig for død. Det er utroligt, saa megen Forvirring der kan komme ind i det Erotiske, naar det behager den ene Part at ville være død af Sorg eller at ville være død for at slippe fra det Hele. En Pige vilde ifølge sin egen høitidelige Erklæring døe af Sorg

---

Demonax] græsk Philosoph fra 2. Aarh. e. Chr. Hans Forsvar var (efter Lukians Demonax 11), at han ikke vilde kunne tie om Mysterierne, hvis han lod sig indvie; thi var de slette, maatte han fraraade andre at lade sig indvie, og var de gode, maatte han tilraade det.

over, at hendes Elsker var en Bedrager. See! han var ingen Bedrager, og meente det maaskee meget bedre, end hun fattede. Men hvad han ellers maaskee vilde have gjort i Tidens Fylde, det kunde han nu ikke beslutte sig til, blot fordi hun eengang havde tilladt sig at ængste ham med hiin Forsikkring, fordi hun, som han sagde, havde anvendt et oratorisk Kneb mod ham, eller i ethvert Fald sagt, hvad en Pige aldrig bør sige, hvad enten hun nu troer, at han virkelig er en Bedrager; thi da bør hun være for stolt, eller hun har endnu Tro paa ham; thi da bør hun indsee, at hun kan gjøre ham himmelraabende Uret. At ville være død for at slippe fra det Hele er det ussleste Middel, der lader sig tænke, og indeholder den mest krænkende Fornærmelse mod en Pige. Hun troer, han er død, hun anlægger Sorg, hun græder og begræder den Afdøde ærligt og oprigtigt. Hun maae jo næsten faae Modbydelighed for sine egne Følelser, naar hun engang senere opdager, at han lever og mindst af Alt har været betænkt paa Døden. Eller hvis hun først i et andet Liv fatter en Mistanke, ikke om han virkelig er død; thi det bliver jo uomtvisteligt, men om han er død dengang han sagde og hun sørgede. En saadan Situation vilde være en Opgave for en Apokalyptiker, der har forstaaet sin Aristophanes (jeg mener den græske, ikke de enkelte Mænd, der udnævnes ligesom *doctores cerei* i Middelalderen) og sin Lucian. Man kunde en tidlang vedligeholde Forvexlingen; thi død var han jo og død blev han. Den sørgende Pige vilde da vaagne til at begynde hvor de slap, indtil hun opdagede, at der var en lille Mellemsætning.

Ved Modtagelsen af hans Brev vaagnede Erindringen levende i min Sjæl, og jeg tog ingenlunde hans Historie frem med koldt Blod. Da jeg i Brevet kom til den ikke uheldige Forklaring, at jeg var sindssvag, faldt det mig strax ind, nu har han vist en

---

Apokalyptiker] her: en der (satirisk) fremstiller Tilstanden efter Døden, som Aristophanes har gjort i »Frøerne« og Lukian i sine »Dødesamtaler«. Hentydning til Heibergs »En Sjæl efter Døden. En apocalyptisk Comedie« (Nye Digte 1841) og til Martensens Recension deraf, hvori han betegner Scenerne i Helvede som »aristophaniske« (se Fædrelandet 1841 Sp. 3217). Jvfr. textkrit. Anh. *doctores cerei]* Doktorer af Tiggermunkenes Orden, der havde faaet Graden ved eet af de lemfældige Universiteter paa Fastlandet, kaldtes i England i 14. Aarh. *doctores cereati* (Vox-Doktorer, falske D.). Se Meiners, Geschichte der hohen Schulen II Bd. S. 309 (Göttingen 1803). — K. tænker dog vist snarere paa de tydske *doctores bullati*, ɔ: Mænd der udnævntes af Pfalzgreverne uden at have promoveret ved et Universitet.

Hemmelighed, der er inderligere end den inderligste, og denne Hemmelighed er bevogtet af en Jalousi, der har mere end hundrede Øine. Da jeg omgikkes ham personligt, undgik det mig ikke, at han med stor Forsigtighed, før han rykkede ud med Sproget, insinuerede den Bemærkning: »at jeg var sær«. Naa! det maa en Iagttager være forberedt paa. Han maa vide at kunne tilbyde den Skriftende en lille Garanti. En skriftende Pige fordrer altid en positiv Garanti, et Mandfolk en negativ, dette har sin Grund i den qvindelige Hengivelse og Ydmyghed, og i den mandlige Stolthed og Selvraadighed. Hvilken Trøst er det da ikke, at den, hos hvem man søger Raad og Forklaring — at han er sindssvag! Saa behøver man ikke at skamme sig. At tale med et saadant Menneske det er jo ligesom at tale med et Træ, »Noget man blot gjør for Curiositetens Skyld« hvis Een eller Anden skulde spørge derom. En Iagttager maa vide at gjøre sig let, ellers aabner Ingen sig; fremfor Alt vogte han sig for at være ethisk streng eller fremstille sig selv som det moralsk rigtige Menneske. Det er et fordærvet Menneske, siger man, han har været med, havt gale Historier — *ergo* kan jeg godt betroe mig til ham, jeg som er meget bedre! Nu det faaer saa at være; jeg forlanger Intet af Menneskene uden deres Bevidstheds Indhold. Det veier jeg paa, og alt eftersom det har Vægtfylde, er ingen Priis mig for høi.

Blot ved flygtigt at gjennemløbe Brevet, blev det mig klart, at hans Kjærlighedshistorie havde efterladt et langt dybere Indtryk, end jeg havde formodet. Han maa da have skjult nogle Stemninger for mig; det forstaaer sig, dengang var jeg ogsaa kun »sær«, nu er jeg sindssvag, det er was Andres. Hænger det saaledes sammen, da staaer for ham Intet tilbage uden at gjøre en religieus Bevægelse. Saaledes fører Kjærligheden et Menneske videre og videre. Hvad jeg saa ofte har sandet, det maatte jeg atter sande her: »Tilværelsen er dog uendelig dybsindig, og dens styrende Magt veed at intriguere ganske anderledes end alle Digtere *in uno*«. Det unge Menneske var saaledes construeret og saaledes begavet af Naturen, at jeg vilde have veddet paa, han ikke var bleven fangen i Elskovens Garn. Der gives nemlig i denne Henseende Undtagelser, som ikke lade sig bøie i de almindelige Casus-Former. Han havde ualmindelig megen Aand, især Phantasi. Saasnart hans Produktivitet var vaagnet, havde han nok for hele Livet, især hvis

---

in uno i een Person.

han forstod sig selv ret, og indskrænkede sig til den hyggelige huslige Forlystelse med Aandens Syslen og Phantasiens Tidsfordriv, hvilket er det fuldkomneste Vederlag for al Elskov, og langtfra medfører Elskovens Besværligheder og Fataliteter, og har en udtrykkelig Lighed med det Skjønneste i Elskovens Salighed. Enhver saadan Natur trænger ikke til Qvindekjærlighed, hvad jeg pleier at forklare mig deraf, at han i en tidligere Tilværelse selv har været Qvinde og har beholdt Erindringen derom, nu da han er bleven Mand. At forelske sig i en Pige forstyrrer ham blot, og hans Opgave bliver altid forqvaklet; thi han kan næsten paatage hendes *partes* med. Dette er ubehageligt baade for hende og for ham selv. Paa den anden Side var han en meget melancholsk Natur. Som det Første vilde afholde ham fra yderligere at nærme sig nogen Pige, saa vilde det Sidste sikkre ham, hvis det skulde behage nogen kløgtig Skjønhed at efterstræbe ham. En dyb Melancholi i den sympathetiske Stil er og bliver en fuldendt Ydmygelse for al qvindelig Kunst. Hvis det lykkedes en Pige at drage ham til sig; i det Øieblik hun allerede jublede over Seiren, vilde det falde ham ind: gjør Du ikke Synd og Uret mod hende ved at hengive Dig i disse Følelser, vil Du ikke kun være hende i Veien, og saa god Nat alle qvindelige Intriguer. Nu er Stillingen paa en besynderlig Maade forandret, han er gaaet over paa hendes Side, han vil være særdeles villig til at see alt det Fortræffelige hos hende, vide at stille det frem bedre maaskee end hun selv, beundre det mere end hun maaskee forlanger det; men videre faaer hun ham aldrig.

At han skulde blive hængende i en Kjærlighedshistorie havde jeg da aldrig ventet. Dog Tilværelsen er snild. Det, der fanger ham, er slet ikke Pigens Elskværdighed, men Fortrydelse over, at han har gjort Uret mod hende, ved at forstyrre hendes Liv. Han har uoverlagt nærmet sig, han forvisser sig om, at Kjærligheden lader sig ikke realisere, han kan blive lykkelig uden hende, saaledes som han kan blive det, især med denne nye Tilgift, han bryder af; men nu kan han ikke glemme, at han har gjort Uret, ret som om det er Uret at bryde af, naar Noget ikke lader sig gjennemføre. Dersom han var uhildet, dersom det heed: »her er den Pige, vil Du nærme Dig hende, vil Du forelske Dig«, saa vilde han temmelig sikkert svare: ikke for hele Verden, jeg har engang

---

partes Rolle.

lært, hvad der kommer ud deraf, Sligt glemmer man ikke. Og saaledes burde jo dog Sagen stilles, naar han ikke vil bedrage sig selv. Det staaer endnu fast for ham, at menneskeligt talt lader hans Kjærlighed sig ikke realisere. Han er da kommen til det Vidunderliges Grændse, og forsaavidt det altsaa skal skee, maa det skee i Kraft af det Absurde. Vanskeligheden tænker han slet ikke paa, eller er mit kløgtige Hoved maaskee for opfindsomt! Elsker han virkelig Pigen, eller er hun ikke igjen her Anledningen, der blot bevæger ham? Det er upaatvivleligt igjen ikke Besiddelsen i strængere Forstand og det under Besiddelsen sig udviklende Indhold, der beskæftiger ham, det er blot Tilbagevendelsen reent formelt tænkt. Om hun døde Dagen efter, det vilde ikke forstyrre ham videre, han vilde ikke egentlig føle et Tab; thi hans Væsen var i Ro. Den Splid, der ved Berøringen med hende var sat i ham, var forsonet ved, at han virkelig var vendt tilbage til hende. Pigen er da igjen ingen Virkelighed, men en Reflex af Bevægelserne i ham og Incitament for disse. Pigen har en uhyre Betydning, han vil aldrig kunne glemme hende, men det, hvorved hun har Betydning, er ikke sig selv, men ved Forholdet til ham. Hun er ligesom Grændsen for hans Væsen, men et saadant Forhold er ikke erotisk. Religieust talt kunde man sige, at det er som brugte Gud selv denne Pige til at fange ham paa, og dog er Pigen selv ikke nogen Virkelighed, men ligesom de Flors-Fluer, man sætter paa en Krog. Jeg er aldeles overbeviist om, at han slet ikke kjender det mindste til Pigen, uagtet han har været knyttet til hende, og hun siden den Tid vel aldrig har været ude af hans Tanker. Hun er Pigen, dermed Punktum; om hun er, concretere talt, den eller den, den Deilighed, den Elskværdighed, den Trofasthed, den opoffrende Kjærlighed, for hvis Skyld man vover Alt og sætter Himmel og Jord i Bevægelse, det tænker han slet ikke paa. Hvis han vilde gjøre sig Rede for, hvad Glæde, hvilken Salighed han dog egentlig venter sig af et virkeligt erotisk Forhold, saa vilde han formodentlig ikke have eet Ord at sige. Det, der beskæftiger ham, er opnaaet i samme Øieblik — at det lader sig gjøre at han kan indfrie sin Ære og sin Stolthed! Ligesom det ikke ogsaa var en Æres og Stoltheds Sag at trodse saadanne barnagtige Ængsteligheder! Han venter maaskee endog Forqvaklelse af sin egen Personlighed, men det er Intet, naar han blot ligesom kan hævne sig paa Tilværelsen, der har spottet ham ved at gjøre ham skyldig, hvor han var uskyldig, ved at gjøre ham hans Forhold til Virkeligheden paa dette Punkt meningsløst, saa han maa finde sig i, at enhver virkelig Elsker i ham seer en Bedrager. Skulde det ikke være en Op-

gave at bære dette! Dog maaskee forstaaer jeg ham ikke ganske, maaskee skjuler han Noget, maaskee elsker han dog i Sandhed. Saa bliver vel Enden paa Historien, at han engang slaaer mig ihjel for at betroe mig det Allerhelligste. Man seer, at det at være Iagttager er en farefuld Stilling. Imidlertid vilde jeg dog ønske, at jeg blot for min psychologiske Interesses Skyld kunde faae Pigen et Øieblik bort, faae ham indbildt, at hun var gift, jeg vedder jeg fik en anden Forklaring; thi hans Sympathi er saa melancholsk, at jeg troer han i Faveur af Pigen indbilder sig selv, at han elsker hende.

Det Problem, ved hvilket han er standset, er hverken mere eller mindre end Gjentagelsen. At han ikke søger Oplysning derom i den græske Philosophi, heller ikke i den nyere, deri gjør han Ret; thi Grækerne gjøre den modsatte Bevægelse, og en Græker vilde her vælge at erindre, uden at hans Samvittighed vilde ængste ham; den nyere Philosophi gjør ingen Bevægelse, den gjør i Almindelighed kun Ophævelse, og forsaavidt den gjør en Bevægelse, ligger denne altid i Immanentsen, Gjentagelsen derimod er og bliver en Transcendents. En Lykke er det, at han ikke søger nogen Forklaring hos mig; thi jeg har opgivet min Theori, jeg driver. Gjentagelsen er ogsaa mig for transcendent. Jeg kan omseile mig selv; men jeg kan ikke komme ud over mig selv, det archimediske Punkt kan jeg ikke opdage. Min Ven søger da heldigviis ikke Oplysning hos nogen verdensberømt Philosoph eller hos nogen *professor publicus ordinarius;* han tyer til en privatiserende Tænker, der engang eiede Verdens Herlighed, men senere trak sig tilbage fra Livet — med andre Ord han tager sin Tilflugt til Job, der ikke figurerer paa et Katheder og ved betryggende Gesticulationer indestaaer for sine Sætningers Sandhed, men som sidder paa Arnestedet og skraber sig med Potteskaar, og uden at afbryde denne Haandgjerning henkaster flygtige Vink og Bemærkninger. Her mener han at have fundet hvad han søgte, i denne lille Kreds af Job og Kone samt 3 Venner lyder, efter hans Mening, Sandheden herligere og glædeligere og sandere end i et græsk Symposium.

Selv om han endnu vilde søge min Veiledning, det er forgjeves. En religiøs Bevægelse kan jeg ikke gjøre, det er min Natur imod. Derfor negter jeg dog ikke Realiteten deraf, eller at man kan lære

---

archimediske Punkt] se Enten—Eller I S. 266. *professor publicus ordinarius* offentlig ordinær Professor.

saare meget af et ungt Menneske. Lykkes den for ham, da er han fri for alt det Pirrelige i sit Forhold til mig. Kun kan jeg ikke negte, at jeg, jo mere jeg betragter Sagen, paa ny fatter en Mistanke til Pigen, at hun paa een eller anden Maade har tilladt sig at ville fange ham i hans Melancholi. I saa Fald vilde jeg ikke være i hendes Sted. Det gaaer galt. Tilværelsen hævner altid en saadan Adfærd paa det strængeste.

d. 15. Aug.

Min tause Medvider!

Det vil maaskee dog forundre Dem nu pludselig at modtage et Brev fra den, der vel længst for Dem var død og saa godt som glemt, eller glemt og saa godt som død. Videre Forundring tør jeg ikke regne paa. Jeg forestiller mig, at De i samme Øieblik vil ligesom tage min Historie frem og sige: rigtig, det var ham med den ulykkelige Forelskelse; hvor var det vi slap? naa naa, ja! saa vil vel Symptomerne være disse. Det er i Sandhed forfærdeligt med Deres Rolighed! Naar jeg tænker derpaa, koger Blodet i mig, og dog kan jeg ikke løsrive mig; med en besynderlig Magt fængsler De mig til Dem. At tale med Dem har noget ubeskriveligt Lindrende og Velgjørende; thi det er som talte man med sig selv eller med en Idee. Naar man da har udtalt sig og fundet Husvalelse i denne Udtømmelse, og da pludselig seer Deres uforandrede Mine, og betænker, at det er et Menneske, der staaer for Een, et uhyre klogt Menneske, man har talt med, saa bliver man ganske bange. Herre Gud den Sørgende er altid lidt ærekjær i Forhold til sin Sorg. Han vil ikke betroe sig til Enhver, han fordrer Taushed. Den kan man nu være sikker nok paa hos Dem. Og dog, naar man ret har trøstet sig derved, bliver man angst igjen; thi denne Deres Taushed, der er tausere end Graven, den eier formodentlig mange lignende Deposita. Om ethvert veed De Beskeed, løber ikke surr, kan i næste Secund tage en anden Hemmelighed frem og begynde, hvor De slap. Da fortryder man at have betroet sig til Dem. Herre Gud! den Sørgende er lidt ærekjær paa sin Sorg. Han vil, at den, han indvier i den, skal føle hele dens Vægt og Betydning. De sviger ikke Eens Forventning; thi De fatter den fineste Nuance bedre end Een selv. I næste Øieblik fortvivler jeg over den Overlegenhed, der hører til saaledes at

vide Beskeed om Alt, at Intet er nyt eller ubekjendt. Dersom jeg var Selvhersker over alle Mennesker, da Gud hjælpe Dem! Jeg førte Dem indespærret med mig i et Buur, at De alene maatte tilhøre mig. Og da vilde jeg formodentlig berede mig selv den piinligste Angst ved daglig at see Dem. De har en dæmonisk Magt, der kan friste et Menneske til at ville vove Alt, til at ville have Kræfter, som han ellers ikke har, som han ellers ikke attraaer, blot saa længe De seer paa ham, til at ville synes, hvad han ikke er, blot for at kjøbe dette anerkjendte Smiil, der belønner ubeskriveligt. Jeg gad gjerne see Dem hele Dagen, høre paa Dem Natten med, og dog naar jeg skulde handle, vilde jeg for ingen Priis gjøre det i Deres Nærværelse. De kunde med et Ord forvirre Alt. Jeg har ikke Mod til ligeoverfor Dem at tilstaae min Svaghed; hvis jeg engang havde gjort det, da blev jeg det feigeste Menneske af alle, fordi det vilde synes mig, at jeg havde tabt Alt. Saaledes fængsler De mig med en ubeskrivelig Magt, og den samme Magt ængster mig, saaledes beundrer jeg Dem, og dog er det stundom for mig, som var De sindssvag. Eller er det ikke en Art af Sindssvaghed, i den Grad at have underlagt enhver Lidenskab, enhver Hjertets Rørelse, enhver Stemning under Reflexionens kolde Regimente! Er det ikke Sindssvaghed saaledes at være normal, blot Idee, ikke Menneske, ikke som vi Andre, bøielig og givende efter, fortabt og fortabende sig! Er det ikke Sindssvaghed saaledes altid at være vaagen, altid bevidst, aldrig dunkel og drømmende! — I dette Øieblik turde jeg ikke see Dem, og dog kan jeg ikke undvære Dem. Derfor skriver jeg, og beder endelig ikke at uleilige Dem med Svar. For en Sikkerheds Skyld indeholder mit Brev ingen Adresse. Saaledes ønsker jeg det, saa gjør det godt at skrive til Dem, saa er jeg tryg, og glad ved Dem.

Deres Plan var fortræffelig, ja mageløs. Endnu kan jeg i enkelte Øieblikke som et Barn gribe efter den heroiske Skikkelse, De engang holdt op for mit beundrende Blik med den Forklaring, at det var min Fremtid, den heroiske Skikkelse, der skulde have gjort mig selv til en Heros, hvis jeg havde havt Kraft til at iføre mig den. I sin Tid henrev den mig med al Illusionens Magt i en fuldkommen Phantasi-Beruselse. Saaledes at afslutte sit hele Liv for en eneste Piges Skyld! At gjøre sig til en Skurk, en Bedrager alene for at vise, i hvilken Priis man holdt hende, thi for en Ubetydelighed offrer man ikke sin Ære! At brændemærke sig selv, at forspilde sit Liv! At paatage sig Hævnens Gjerning og fuldkomme den ganske anderledes end Menneskenes tomme Passiar formaaer det! Saaledes at være Heros, ikke i Verdens Øine, men

i sig selv, Intet at kunne beraabe sig paa mod Menneskene, men levende indemuret i sin Personlighed, i sig selv at have sit eget Vidne, sin egen Dommer, sin egen Anklager og i sig den eneste! At give sit fremtidige Liv til Priis for den Krydsen af Tanker, der vel maatte være Følgen af et saadant Skridt, hvorved man paa en Maade menneskelig talt gav Afkald paa Forstanden! At gjøre alt Dette for en Piges Skyld! Og hvis det lod sig gjøre om, da, som De bemærkede, at have gjort en Pige den ridderligste og mest erotiske Compliment, der overgik enhver selv den eventyrligste Bedrift, netop fordi man kun havde brugt sig selv. Denne Yttring gjorde et dybt Indtryk paa mig. Den var naturligviis ikke sagt med Sværmeri — De og Sværmeri! — Den var sagt med rolig og kold Forstandighed, med en officiel Viden, som havde De alene for den Sags Skyld gjennemgaaet alle Ridder-Fortællinger. Hvad det maa være for en Tænker at opdage en ny Kategori, det var det for mig at gjøre en Opdagelse i det erotiske Omfang.

Uheldigviis var jeg imidlertid ikke den Kunstner, der havde Kraft til en saadan Præstation, eller Udholdenhed; heldigviis saae jeg Dem kun paa afsides Steder og sjeldent. Skulde jeg have havt Dem ved Siden, kunde De have siddet i Værelset, om det saa var i en Krog, læsende, skrivende, foretagende Dem det Uvedkommende og dog, det veed jeg kun for godt, og dog opmærksom paa Alt — jeg troer jeg havde begyndt derpaa. Hvis det var skeet, det havde været forfærdeligt. Eller er det ikke forfærdeligt saaledes med kold Rolighed Dag efter Dag at hexe den Elskede ind i en Usandhed! Og sæt hun havde grebet til Midler, som stode til hendes Raadighed — de qvindelige Besværgelser; sæt hun med Taarer havde bedet mig, besværget mig ved min Ære, min Samvittighed, min Salighed, min Fred i Liv og Død, min Fred baade her og hisset! Det gyser i mig blot ved Tanken derom.

Jeg har ikke glemt de enkelte Vink, De henkastede, som jeg da overhovedet ikke vovede at opponere og kun var altfor fortryllet. »Dersom en Pige er i Retten, naar hun bruger disse Midler, saa skal man lade dem virke paa sig, ja hvad mere er, man kommer hende til Hjælp i Anvendelsen. I Forhold til en Pige er man ridderlig nok til ikke blot at være sig selv, men tillige Actor paa hendes Vegne. Er hun ikke i Retten, da har det Intet at betyde, man lader dem glide af.« Det er sandt, absolut,fuldkommen

---

er i Retten ɔ: er i sin Ret, har Retten paa sin Side.

sandt, men denne Forstandighed har jeg ikke. »Hvilken taabelig Modsigelse, man ofte møder i Menneskenes Feighed og Mod. Man frygter at see det Forfærdelige, men man har Mod til at gjøre det. De forlader Pigen; dette er det Forfærdelige. Dertil har De Mod; men at see hende blegne, tælle hendes Taarer, være Vidne til hendes Nød, dertil har De ikke Mod. Og dog er dette jo Intet mod det Andet. Veed De hvad De vil, hvorfor og hvorvidt, saa bør De see, bør De respektere ethvert Argument, og ikke liste Dem fra Noget i Haab om, at Deres Phantasi er sløvere end Virkeligheden. Herved bedrager De Dem da ogsaa selv; thi Deres levende Phantasi vil reise sig ganske anderledes, naar engang Tiden kommer, da De skal forestille Dem hendes Nød, end naar De har seet den, har hjulpet hende til at gjøre Alt saa ængstende for Dem og rædsomt som muligt.« Det er sandt, hvert Ord er sandt, men det er en Sandhed, som var Verden død, saa kold og saa conseqvent er den. Den overbeviser mig ikke, den bevæger mig ikke. Jeg tilstaaer det, jeg er svag, jeg var svag, jeg bliver aldrig saaledes stærk eller uforfærdet. Betænk dog Alt, tænk Dem i mit Sted, men glem ikke, at De virkelig elsker saa høit, som jeg elskede hende. Jeg er overbeviist om, De seirede, De trængte igjennem, De overvandt alle Rædsler, De fik hende bedaaret i Deres Falsum. Hvad vilde skee? Dersom ikke det Heldigste skete, at i samme Øieblik som Anstrængelsen var forbi, Deres Haar blev graat, og Deres Sjæl en Time efter havde udaandet, da maatte jo, som Deres Plan ogsaa gik ud paa, dette Falsum fortsættes. Det vilde lykkes Dem, derom er jeg overbeviist. Frygter De ikke for at tabe Forstanden? Frygter De ikke for at løbe vild i en forfærdelig Lidenskab, som man kalder Foragt for Mennesker? Saaledes at have Ret, at være trofast, og dog give sig hen som en Skurk, og nu i sit Bedrag haane al den Jammerlighed, der ofte nok bryster sig, men ogsaa spotte det Bedre i Verden! At et Hoved skulde kunne udholde Sligt! Mener De ikke, at det vilde blive fornødent, ofte at staae op i Natten og drikke et Glas koldt Vand, eller at sidde ved Siden af sit Leie og regne efter! Sæt jeg havde begyndt derpaa, Fortsættelsen var umulig at udholde. Jeg valgte et andet Middel, forlod i al Stilhed Kjøbenhavn og gik til Stockholm. Efter Deres Plan havde dette været urigtigt. Jeg burde have reist aabenlyst. Tænk Dem, at hun havde staaet paa Toldboden, det gyser i mig. Tænk Dem, at jeg først fik Øie paa hende i det Secund, da Maskineriet sattes i Gang. Jeg troer, jeg havde mistet Forstanden. Jeg tvivler ikke paa, at De havde havt Kraft til at

forblive rolig. Hvis det havde været fornødent, hvis De havde ventet, at hun skulde vise sig paa Toldboden, havde De taget Sypigen med og reist med hende. Hvis det havde været fornødent, havde De ikke blot underkjøbt en Pige, men blot for at tjene den Elskede, forført en Pige, virkelig forført, skjendt og brændt, hvis det gjordes behov. Men sæt De engang pludselig var vaagnet op i Natten, og ikke havde kunnet kjende Dem selv, havde forvexlet Dem selv med den Skikkelse, De brugde til Deres fromme Bedrag. Thi det maa jeg tilstaae, De meente visselig ikke, at man letsindig skulde begynde paa Sligt, ja De lod endog et Ord falde om, at denne Methode aldrig kunde blive absolut nødvendig, uden Pigens egen Skyld, hvad enten hun havde været tankeløs nok til ikke at mærke Sympathiens Mindelse, eller selvkjærlig nok til at lade den gaae over. Men netop dette — vilde der da ikke komme et Øieblik, hvor hun vilde forstaae, hvad hun burde have gjort, vilde fortvivle over Følgerne af at hun undlod det, hvilke dog ikke saa meget havde deres Grund i hendes Haardhed, som i den Andens hele Personlighed. Var det ikke gaaet hende, som det var gaaet mig? Hun havde ikke anet, ikke drømt, hvilke Kræfter hun satte i Bevægelse, paa hvilke Lidenskaber hun spillede, og saaledes var hun jo bleven skyldig i Alt, skjønt uskyldig. Var det ikke at være for stræng mod hende! Naar jeg i denne Henseende skulde gjøre Noget, da vilde jeg heller skjende, blive vred, men denne tause objektive Fordømmelse!

Nei! Nei! Nei! jeg kunde ikke, jeg kan ikke, jeg vil ikke, ikke for Alt vil jeg gjøre det. Nei! Nei! Nei! jeg kunde fortvivle over disse Skrifttegn, der staae kolde og som ørkesløse Dagdrivere ved Siden af hinanden, og det ene Nei siger ikke mere end det andet. De skulde høre Lidenskaben i mig modulere dem. Gid jeg stod hos Dem, gid jeg med mit sidste Nei kunde løsrive mig fra Dem, som Don Juan fra Commandanten, hvis Haand ikke er mere kold end den Forstandighed, hvormed De uimodstaaelig river mig hen. Og dog stod jeg for Dem, sagde jeg vel neppe mere end eet Nei; thi inden jeg kom videre, havde De vel afbrudt mig med det kolde Svar: ja! ja!

Det jeg gjorde var noget meget maadeligt og fuskeragtigt. Smiil kun ad mig. Naar en Svømmer, der er vant til at springe ud fra Masten af et Skib og at gjøre Saltomortaler inden han naaer Vandet, opfordrer en Anden til at følge Exemplet, og denne Anden istedet derfor gaaer hen til Trappen, stikker først det ene Been ud, saa det andet, og derpaa lader sig dumpe — saa, ja saa

behøver jeg ikke at faae at vide, hvad den Første gjør. En Dag udeblev jeg, uden at have sagt hende et Ord, jeg gik ombord paa Dampskibet til Stockholm, flygtede bort, skjulende mig for Alle. Gud i Himlene hjælpe hende til selv at finde en Forklaring! Har De ikke seet hende — den Pige, jeg aldrig nævner ved Navn, hvis Navn jeg ikke var Menneske for at skrive; thi min Haand vilde ryste af Forfærdelse. Har De seet hende? Er hun bleg, eller maaskee død, sørger hun, har hun smedet en Forklaring, der trøster hende, er hendes Gang endnu let, eller er hendes Hoved bøiet og hendes Skikkelse besværet! Store Gud, min Phantasi kan tjene mig med Alt. Er hendes Læber blege, disse Læber, som jeg bcundrede, om jeg end kun tillod mig at kysse hendes Haand. Er hun mødig og tankefuld, hun der var salig som et Barn! Skriv, jeg beder Dem. Nei skriv ikke, jeg vil intet Brev have fra Dem, Intet høre om hende, jeg troer Intet, ikke et Menneske, ikke hende selv. Om hun stod lyslevende for mig, om hun var freidigere end nogensinde, jeg blev ikke glad, jeg troede hende ikke, jeg troede, det var et Bedrag for at spotte eller for at trøste mig. Har De seet hende? Nei! jeg haaber, at De ikke har tilladt Dem at see hende, eller at blande Dem ind i min Kjærlighedshistorie. Dersom jeg faaer det at vide! Naar en Pige bliver ulykkelig, da komme strax alle disse hungrige Uhyrer, der ville mætte deres psychologiske Sult og Tørst eller skrive Noveller. Blot jeg turde styrte frem og idetmindste holde disse Spyfluer borte fra den Frugt, der var mig sødere end Alt, finere, ømmere at see til end en Fersken, naar den i sit lykkeligste Øieblik pynter sig herligst i Silke og Fløiel.

Hvad jeg nu gjør? Jeg begynder forfra, og derpaa begynder jeg bagfra. Jeg flyer enhver udvortes Mindelse om det Hele, medens min Sjæl Dag og Nat, vaagen og i Drømme, sysler uafladelig dermed. Hendes Navn nævner jeg aldrig, og jeg takker Skjebnen for, at jeg ved en Misforstaaelse har faaet et falskt Navn. Et Navn, mit Navn — det tilhører jo egentlig hende. Gid jeg kunde blive af med det. Mit eget Navn er nok til at minde mig om Alt, og hele Tilværelsen synes mig kun at indeholde Allusioner til dette Forbigangne. Dagen før min Afreise læste jeg i Adresseavisen: »at 16 Alen svært sort Silketøi var til Salg paa Grund af anden Bestemmelse.« Hvilken kunde den første Bestemmelse være, maaskee en Brudekjole! At jeg ikke ogsaa kan sælge mit Navn i Avisen paa Grund af forandret Bestemmelse. Om en vældig Aand tog mit Navn fra mig, og bød mig det tilbage, prangende med udødelig

Hæder, jeg vilde kaste det bort, langt bort, jeg vilde tigge om det ubetydeligste, det mest intetsigende, at blive kaldt Nr. 14 som en af de blaae Drenge. Hvad hjalp et Navn mig, som ikke er mit, hvad hjalp et herligt Navn mig, om det var mit;

thi hvad er Navnkundigheds smigrende Røst
Mod et Elskovs Suk fra en Jomfrues Bryst.

Hvad jeg nu gjør? Jeg gaaer i Søvne om Dagen og ligger vaagen om Natten. Jeg er flittig og stræbsom, et Mynster paa Huslighed og Hjemmeflid, jeg væder Fingeren, jeg træder med Benet, jeg standser Hjulet, sætter Tenen i Gang — jeg spinder. Men naar jeg om Aftenen skal sætte Rokken hen, saa var der ingen, og hvor det Spundne er bleven af, det veed min Kat. Jeg er rastløs og ferm, ufortrøden, men hvor bliver Alt af; den, der træder Tørv, udretter Mirakler mod mig. Kort, hvis De vil forstaae, hvis De vil have en Forestilling om min ufrugtbare Gjerning, saa forstaae Digterens Ord aandeligt om mine Tanker, det er Alt, hvad jeg kan sige:

Die Wolken treiben hin und her,
Sie sind so matt, sie sind so schwer;
Da stürzen rauschend sie herab,
Der Schoos der Erde wird ihr Grab.

Mere behøver jeg vel ikke at sige Dem, eller rettere, jeg behøvede snarere Dem for at kunne sige Mere, for forstandigt og klart at kunne udtrykke, hvad min famlende Tanke kun afsindigt kan lade forstaae.

Hvis jeg vilde fuldstændigt fortælle Alt, vilde mit Brev blive uendeligt langt, idetmindste ligesaa langt som et ondt Aar, og som de Tider, om hvilke der staaer: de behage mig ikke. Den Fordeel har jeg dog, at jeg overalt ligegodt kan bryde af, saaledes som jeg hvert Øieblik kan klippe den Traad over, jeg selv spinder. Hermed Gud befalet. Den, der troer paa Tilværelsen, han har godt assu-

---

blaae Drenge ɔ: Drengene paa Opfostringshuset. thi hvad er osv.] se Schack-Staffeldt, Elskovsbaalet (Digte, udg. af Liebenberg, II, S. 327). de behage mig ikke] Prædikeren 12, 1.

reret, han opnaaer Alt, ligesaavist som den Mand skjuler sin Følelse, der holder en Hat uden Pul for sit bedende Ansigt.

Min Herre! jeg har den Ære o. s. v.
— ja enten jeg vil eller ei bliver jeg dog

Deres
hengivne, navnløse Ven.

d. 19. September.

Min tause Medvider!

Job! Job! O! Job! Sagde Du virkelig ikke Andet end disse skjønne Ord: Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet? Sagde Du ikke mere? Vedblev Du i al Din Nød blot at gjentage dem? Hvorfor taug Du i 7 Dage og Nætter, hvad foregik der da i Din Sjæl? Da hele Tilværelsen styrtede sammen over Dig og laae som Potteskaar omkring Dig, havde Du da strax den overmenneskelige Fatning, havde Du strax Kjærlighedens Fortolkning, Tillidens og Troens Frimodighed? Er Din Dør ogsaa lukket for den Sørgende, kan han hos Dig ikke vente anden Lindring, end hvad verdslig Viisdom kummerligt tilbyder, ved at forelæse en Paragraph om Livets Fuldkommenhed? Veed Du intet Mere at sige, tør Du intet Mere sige end hvad de beskikkede Trøstere ordknap tilmaale den Enkelte, hvad de beskikkede Trøstere som stive Ceremonimestere foreskrive den Enkelte, at det i Nødens Stund er passende, at sige Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet, hverken mere eller mindre, ligesom man siger prosit til den, der nyser! Nei, Du der i Din Velmagts Dage var den Undertryktes Sværd, og Oldingens Kjæp og den Nedbøiedes Stav, Du sveg ikke Menneskene, da Alt brast — da blev Du den Lidendes Mund, og den Sønderknustes Raab, og den Ængstedes Skrig, og en Lindring for alle dem, der forstummede i Qvaler, et trofast Vidne om al den Nød og Sønderrivelse, der kan boe i et Hjerte, en usvigelig Talsmand, der vovede at klage »i Sjælens Bitterhed« og at stride med Gud. Hvorfor skjuler man dette? Vee den! der opæder Enker og Faderløse, og besviger dem for deres Arv, men vee ogsaa

---

Herren gav osv.] Job 1, 21. den Undertryktes Sværd osv.] jvfr. Job 29, 12—15. »i Sjælens Bitterhed«] Job 7, 11. opæder Enker og Faderløse] jvfr. Matth. 23, 14 og Job 29, 12 f.

den! der underfundigt vil bedrage den Sørgende for Sorgens midlertidige Trøst, at give sig Luft, og at »trættes med Gud.« Eller er maaskee Gudsfrygten i vor Tid saa stor, at den Sørgende ikke behøver det, hvad der var Skik i hine gamle Dage? Tør man maaskee ikke klage for Gud? Er da Gudsfrygten bleven større eller Frygten og Feigheden? Nuomstunder mener man, at Sorgens egentlige Udtryk, at Lidenskabens fortvivlede Sprog maa overlades til Digtere, der da som Procuratorer ved en Underret tale den Lidendes Sag for den menneskelige Medlidenheds Domstol. Længere vover Ingen sig. Tael derfor Du, uforglemmelige Job! gjentag Alt, hvad Du sagde, Du vældige Talsmand, der møder for den Høiestes Domstol uforfærdet som en brølende Løve! I Din Tale er der Fynd, i Dit Hjerte er der Gudsfrygt, selv naar Du klager, naar Du værner om Din Fortvivlelse mod Dine Venner, der som Røvere staae op at overfalde Dig med deres Taler, selv naar Du, hisset af Dine Venner, søndertræder deres Viisdom, og foragter Deres Forsvar for Herren, som var det en udlevet Hoftjeners eller en statsklog Regjeringsmands elendige Kløgt. Dig behøver jeg, en Mand, der veed at klage høit, saa det gjenlyder i Himlene, hvor Gud beraadslaaer med Satan om at lægge Planer op mod et Menneske! Klag, Herren frygter ikke, han kan vel forsvare sig; men hvorledes skulde han kunne forsvare sig, naar Ingen vover at klage, som det sømmer sig et Menneske. Tael, opløft Din Røst, tael høit, Gud kan vel tale høiere, han har jo Tordenen — men ogsaa den er et Svar, en Forklaring, paalidelig, trofast, oprindelig, et Svar fra Gud selv, der, hvis den end knuste et Menneske, er herligere end Bysnak og Rygter om Styrelsens Retfærdighed, opfundne af menneskelig Viisdom, udspredte af Kjellinger og Halvmænd.

Min uforglemmelige Velgjører, plagede Job! tør jeg slutte mig til Dit Samfund, maa jeg høre paa Dig. Stød mig ikke bort, jeg staaer ikke svigefuld ved Dit Arnested, mine Taarer ere ikke falske, om jeg end ikke formaaer, blot at græde med Dig. Som den Glade søger Glæden, deeltager i den, om end det, der glæder ham nærmest, er den Glæde, der boer i ham selv, saaledes søger den Sørgende Sorgen. Jeg har ikke eiet Verden, ikke havt 7 Sønner og 3 Døttre, men ogsaa den kan jo have tabt Alt, der kun eiede

---

»trættes med Gud«] Job 33, 12. Gud beraadslaaer med Satan] jvfr. Job 1 og 2. 7 Sønner og 3 Døttre] jvfr. Job 1, 2.

Lidet, ogsaa den kan jo ligesom have tabt Sønner og Døttre, der tabte den Elskede, og ogsaa den blev jo ligesom slagen med onde Saar, der tabte Æren og Stoltheden, og med den Livskraften og Meningen.

Deres
navnløse Ven.

d. 11. October.

Min tause Medvider!

Mit Liv er bragt til det Yderste; jeg væmmes ved Tilværelsen, den er smagløs uden Salt og Mening. Om jeg var hungrigere end Pierrot, gad jeg dog ikke æde den Forklaring, som Menneskene byde. Man stikker Fingeren i Jorden, for at lugte, hvad Land man er i, jeg stikker Fingeren i Tilværelsen — den lugter af ingen Ting. Hvor er jeg? Hvad vil det sige: Verden? Hvad betyder dette Ord? Hvo har narret mig ind i det Hele, og lader mig nu staae der? Hvem er jeg? Hvorledes kom jeg ind i Verden; hvorfor blev jeg ikke adspurgt, hvorfor ikke gjort bekjendt med Skikke og Vedtægter, men stukket ind i Geleddet, som var jeg kjøbt af en Seelenverkoper? Hvorledes blev jeg Interessent i den store Entreprise, som man kalder Virkeligheden? Hvorfor skal jeg være Interessent? Er det ikke en fri Sag? Og skal jeg nødsages til at være det, hvor er da Dirigenten, jeg har en Bemærkning at gjøre? Er der ingen Dirigent? Hvor skal jeg henvende mig med min Klage? Tilværelsen er jo en Debat, maa jeg bede, at min Betragtning kommer med under Overveielse? Skal man tage Tilværelsen som den er, var det saa ikke bedst, at man fik at vide, hvorledes den er? Hvad vil det sige: en Bedrager? Siger ikke Cicero, at man udfinder en saadan ved at spørge: *cui bono?* Jeg lader Enhver spørge, og spørger Enhver, om jeg har havt nogen Gavn af, at gjøre mig selv og en Pige ulykkelig. Skyld — hvad vil det sige? Er det Hexeri? Vides det ikke med Bestemthed, hvorledes

---

Seelenverkoper] »Menneskehandler«, egtl. Zielverkooper (hollandsk), en Vært, der hverver Matroser til Skibene, underholder dem indtil Afreisen og udstyrer dem, mod Betaling i deres Hyre. Cicero] pro Roscio Amerino 30, 84.
cui bono?] hvem har Fordel deraf?

det gaaer til, at et Menneske bliver skyldig? Vil der Ingen svare? Er det da ikke af yderste Vigtighed for alle DHerrer Deeltagere?

Min Forstand staaer stille, eller rettere, jeg gaaer fra den? I det ene Øieblik er jeg træt og mat ja som død af Ligegyldighed, i det andet Øieblik raser jeg, og farer fortvivlet fra den ene Ende af Verden til den anden, for at finde Een, paa hvem jeg kunde lade min Vrede gaae ud. Mit Væsens hele Indhold skriger i Modsigelse med sig selv. Hvorledes gik det til, at jeg blev skyldig? Eller er jeg ikke skyldig? Hvorfor kaldes jeg da saa i alle Tungemaal? Hvad er det menneskelige Sprog for en jammerlig Opfindelse, der siger Eet og mener et Andet?

Er der ikke hændt mig Noget, er det Hele ikke en Begivenhed? Kunde jeg forud vide, at hele mit Væsen vilde undergaae en Forandring, at jeg vilde blive et andet Menneske? Brød maaskee det frem, der laae dunkelt i min Sjæl? Men laae det dunkelt, hvorledes skulde jeg da kunne forudsee det? Men kunde jeg ikke forudsee det, saa er jeg jo uskyldig. Dersom jeg havde faaet et Nerveslag, havde jeg da ogsaa været skyldig? Hvad er den menneskelige Mælen, som man kalder Sproget, for et jammerligt Kragemaal, der kun forstaaes af en Clique! Ere de Umælende ikke visere, at de aldrig tale om Sligt? — Er jeg troløs? Hvis hun vedblev at elske mig, og aldrig vilde elske nogen Anden, saa var hun jo trofast mod mig. Hvis jeg vedbliver kun at ville elske hende, er jeg da troløs? Vi gjøre jo begge det Samme, hvorledes bliver jeg da en Bedrager, fordi jeg viser min Troskab ved at bedrage? Hvorfor skal hun have Ret, jeg Uret? Naar vi begge ere troe, hvorfor udtrykkes det da saaledes i det menneskelige Sprog, at hun er trofast, jeg en Bedrager?

Om hele Verden stod op mod mig, om alle Skolastikere vilde disputere med mig, om det gjaldt mit Liv, jeg har dog Ret. Det skal Ingen frarive mig, om der end intet Sprog er, hvori jeg kan sige det. Jeg har handlet rettelig. Min Elskov lader sig ikke udtrykke i et Ægteskab. Gjør jeg det, er hun knust. Maaskee har Muligheden forekommet hende tillokkende. Det kan jeg ikke for, det var den ogsaa for mig. I samme Øieblik Virkeligheden indtræder, er Alt tabt, saa er det for sildigt. Den Virkelighed, i hvilken hun skal have sin Betydning, bliver for mig kun en Skygge, der løber ved Siden af min egentlige Aands-Virkelighed, en Skygge, der snart vil bringe mig til at lee, snart vil gribe forstyrrende ind i min Existents. Det vil ende med, at jeg vil tage paa hende, famlende som greb jeg en Skygge, eller som udstrakte jeg min Haand efter en Skygge. Er hendes Liv da ikke forspildt? Hun

bliver jo som død for mig, ja hun kunde vække den Fristelse i min Sjæl, at ønske hende død. Dersom jeg da knuser hende, forflygtiger hende netop i det Øieblik, jeg vil gjøre hende til Virkelighed, istedenfor at jeg i andet Fald beholder hende i en sand, om end i anden Forstand ængstende Virkelighed — hvad saa? Saa siger Sproget, at jeg er skyldig; thi jeg burde have forudseet det. — Hvad er det for en Magt, der vil tage min Ære og min Stolthed fra mig, og gjøre det paa en saa meningsløs Maade? Er jeg da priisgiven? Skal jeg da være skyldig og være en Bedrager, i hvad jeg saa end gjør, selv om jeg Intet gjør? — Eller er jeg maaskee gal? Saa var det vel bedst at indespærre mig, thi den menneskelige Feighed frygter især Sindssvages og Døendes Forklaringer. Hvad vil det sige: afsindig? Hvad skal jeg gjøre, for at nyde den borgerlige Agtelse, at betragtes som klog? Hvorfor svarer man ikke? Jeg udlover en raisonnabel Douceur, hvis Een opfinder et nyt Ord! Jeg har fremsat Alternativerne. Er der nogen saa klog, at han veed flere end to? Men veed han ikke flere, saa er det jo Nonsens, at jeg er afsindig, troløs og en Bedrager, medens Pigen er trofast og fornuftig og agtet af Menneskene. Eller skal det lægges mig til Last, at jeg gjorde det Første saa skjønt som muligt? Taksigelse! Da jeg saae hendes Glæde ved at blive elsket, da underlagde jeg mig selv og Alt, hvad hun pegede paa, under Elskovens Tryllemagt. Er det en Skyld, at jeg kunde det, eller en Skyld, at jeg gjorde det? Hvem er Skyld deri uden hun selv og det Tredie, som Ingen veed, hvorfra det kom, det, der rørte mig med sit Slag og forvandlede mig? Hvad jeg har gjort, roser man jo hos Andre. — Eller er det mit Vederlag, at jeg blev Digter? Jeg frabeder mig alt Vederlag, jeg fordrer min Ret ɔ: min Ære. Jeg har ikke bedet om at blive det, og vil ikke kjøbe det for den Priis. — Eller hvis jeg er skyldig, da maa jeg jo kunne angre min Skyld, og gjøre den god igjen. Man forklare mig hvorledes. Skal jeg maaskee ovenikjøbet angre, at Verden tillader sig at spille med mig som Barnet med en Oldenborre? — Eller er det maaskee bedst, at glemme det Hele? At glemme, jeg har jo ophørt at være, dersom jeg glemmer det, eller hvad er det for et Liv, naar jeg med den Elskede har tabt Ære og Stolthed, og tabt det saaledes, at Ingen veed, hvorledes det er gaaet til, hvorfor jeg da aldrig kan oprette det igjen? Skal jeg saaledes lade mig puffe ud, hvorfor er jeg da bleven puffet ind, jeg har ikke forlangt det?

Den, der sidder paa Vand og Brød, han har det bedre, end jeg har det. Mine Betragtninger ere, menneskelig talt, den knappeste Diæt, der lader sig tænke, og dog føler jeg en Tilfredsstillelse

i, saaledes i al min Mikrokosmiskhed at gebærde mig saa makrokosmisk som mulig.

Menneskene taler jeg ikke med, men for dog ikke at afbryde al Communication med dem, samt for ikke at give dem Snak for Pengene, har jeg samlet en Bunke Vers, kjernefulde Udsagn, Ordsprog, korte Sententser af hine udødelige græske og romerske Skribenter, der til alle Tider ere blevne beundrede. Til denne Anthologi har jeg føiet flere ypperlige Citater af den under Waisenhusets Privilegium udgivne Balles Lærebog. Spørger man mig om Noget, da har jeg mit Svar færdigt. Jeg citerer Classikerne ligesaa godt som Peer Degn, og citerer ovenikjøbet Balles Lærebog. »Om vi end have opnaaet al ønskelig Ære, bør vi ikke lade os henrive til Overmod eller Hoffærdighed.« Jeg bedrager da Ingen. Hvor Mange er der vel, der altid sige en Sandhed eller en god Bemærkning. »Under Navn af Verden indbefattes i Almindelighed baade Himmel og Jord, med Alt, hvad som derudi befindes.«

Hvad kunde det ogsaa hjælpe, at jeg vilde sige Noget, der er Ingen, der forstaaer mig; min Smerte og min Lidelse er navnløs, som jeg selv er det, der skjønt han intet Navn har, dog altid maaskee bliver Noget for Dem, og i ethvert Tilfælde forbliver

Deres Hengivne.

Balles Lærebog] 6. Kap. III § 2 b og 1. Kap. I § 2.

d. 15. November.

Min tause Medvider!

Dersom jeg ikke havde Job! Det er umuligt at beskrive og nuancere, hvilken Betydning og hvor mangfoldig en Betydning han har for mig. Jeg læser ham ikke som man læser en anden Bog med Øiet, men jeg lægger Bogen ligesom paa mit Hjerte, og med Hjertets Øie læser jeg den, forstaaer i en *clairvoyance* det Enkelte paa den forskjelligste Maade. Som Barnet lægger Lærebogen under sit Hoved, for at være sikker paa, at han ikke har glemt sin Lectie, naar han vaagner om Morgenen, saaledes tager jeg Bogen med mig om Natten i Sengen. Hvert Ord af ham er Føde og Klæde og Lægedom for min elendige Sjæl. Snart vækker et Ord af ham mig af min Lethargi, saa jeg vaagner til ny Uro, snart stiller det den ufrugtbare Rasen i mit Indre, ender det Rædsomme i Lidenskabens stumme Qvalmen. De har dog læst Job? Læs den, læs den atter og atter. Jeg nænner ikke engang at skrive et eneste Udbrud af i et Brev til Dem, skjønt jeg har min Glæde af at tage ny og ny Afskrift af Alt, hvad han har sagt, snart med danske, snart med latinske Bogstaver, snart i een Format snart i en anden. Enhver saadan Afskrift bliver lagt som et Gudshaandsplaster paa mit syge Hjerte. Og paa hvem laae vel Guds Haand som paa Job! Men citere ham — det kan jeg ikke. Det var at ville give min Besyv med, det var at ville gjøre hans Ord til mine i en Andens Nærværelse. Naar jeg er alene, da gjør jeg det, tilegner mig Alt; men saasnart Nogen er tilstede, da veed jeg vel, hvad et ungt Menneske har at gjøre, naar gamle Folk tale.

---

clairvoyance overnaturligt Klarsyn, Synskhed. Gudshaandsplaster] et Middel mod Forkjølelse o. l.; det lagdes paa Brystet eller Ryggen.

I hele det gamle Testamente er der ingen Skikkelse, man nærmer sig med den menneskelige Tillid og Frimodighed og Fortrøstning, som Job, netop fordi Alt hos ham er saa menneskeligt, fordi han ligger i et Confinium til Poesien. Intetsteds i Verden har Smertens Lidenskab fundet et saadant Udtryk. Hvad er Philoktet med sine Klager, der dog bestandig blive ved Jorden, og ikke forfærde Guderne. Hvad er Situationen i Philoktet, naar den sammenlignes med Jobs, hvor Ideen stedse er i Bevægelse.

Tilgiv, at jeg fortæller Alt, De er jo min Fortrolige, og De kan ikke svare. Hvis noget Menneske fik det at vide, det vilde ængste mig ubeskriveligt. Om Natten kan jeg lade Lysene tænde i mit Værelse, det hele Huus illuminere. Da staaer jeg op, læser med høi Røst, raabende næsten, en eller anden Passus af ham. Eller jeg lukker mit Vindue op, og skriger hans Ord ud i Verden. Er Job en poetisk Figur, har der aldrig været nogen Mand, der har talt saaledes, saa gjør jeg hans Ord til mine, og paatager mig Ansvaret. Mere kan jeg ikke; thi hvo har en saadan Veltalenhed som Job, eller er istand til at forbedre noget af det Sagte.

Skjønt jeg har læst Bogen atter og atter, bliver ethvert Ord mig nyt. Hver Gang jeg kommer til det, fødes det oprindelig eller bliver oprindelig i min Sjæl. Al Lidenskabens Beruselse suger jeg som en Dranker lidt efter lidt ind, indtil jeg ved denne langsomme Nippen bliver næsten bevidstløs drukken. Paa den anden Side haster jeg det imøde med ubeskrivelig Utaalmodighed. Et halvt Ord, da iler min Sjæl ind i hans Tanke, i hans Udbrud; hurtigere end det udkastede Lod søger Havsens Bund, hurtigere end Lynet søger Lederen, smutter min Sjæl ind deri og forbliver der.

Til andre Tider er jeg stillere. Da læser jeg ikke, da sidder jeg hensjunken som en gammel Ruin og skuer Alt. Da er det mig, som var jeg et lille Barn, der gaaer omkring og pusler i Stuen, eller der sidder i en Krog med sit Legetøj. Da bliver jeg saa underlig til Mode. Jeg kan ikke forstaae, hvad det er, der gjør de Ældre saa lidenskabelige, jeg kan ikke blive klog paa, hvad det er de trættes om, og dog kan jeg ikke lade være at lytte. Da troer jeg, at det er onde Mennesker, der have gjort Job al den Sorg, at det er hans Venner, der nu sidde og gjøe ad ham. Da græder jeg ganske høit, en unævnelig Angst for Verden og Livet og Menneskene og Alt sammenknuger min Sjæl.

Philoktet blev af Grækerne efterladt paa Lemnos paa Veien til Troja, fordi han var bleven bidt af en Slange, og de ikke kunde udholde hans Skrig. Hans Lidelser fremstilles i Sophokles's Philoktet.

Da vaagner jeg og begynder igjen at læse ham høit af al min Magt og af mit ganske Hjerte. Da forstummer jeg pludselig; jeg hører Intet mere, seer Intet, kun i dunkle Omrids ahner jeg Job, der sidder ved Arnestedet, og hans Venner; men Ingen siger et Ord, men denne Taushed skjuler alle Rædsler i sig som en Hemmelighed, Ingen tør nævne.

Da brydes Tausheden, og Jobs plagede Sjæl bryder frem i vældige Raab. Dem forstaaer jeg, disse Ord gjør jeg til mine. I samme Øieblik føler jeg Modsigelsen, da smiler jeg ad mig selv, som man smiler ad et lille Barn, der har taget sin Faders Klæder paa. Eller er det ikke til at smile ad, naar nogen Anden end Job, vilde sige: Ak! kunde en Mand gaae i Rette med Gud, som et Menneskes Barn med sin Staldbroder. Og dog kommer Angesten over mig, som forstod jeg det endnu ikke, men som vilde jeg engang komme til at forstaae, som lurede allerede den Forfærdelse paa mig, om hvilken jeg læser, som drog jeg den over mig ved at læse om den, ligesom man bliver syg af den Sygdom, om hvilken man læser.

Ingen siger et Ord] jvfr. Job 2, 13. 3, 1. Ak, kunde en Mand osv.] Job 16, 21.

d. 14. December.

Min tause Medvider!

Alt har sin Tid, Feberens Rasen er forbi, jeg er som en Reconvalescent.

Hemmeligheden i Job, Livskraften, Nerven, Ideen er: at Job uagtet alt Dette har Ret. Ved denne Paastand exciperer han mod alle menneskelige Betragtninger, hans Udholdenhed og Kraft beviser Myndigheden og Bemyndigelsen. Enhver menneskelig Forklaring er ham kun en Misforstaaelse, og al hans Nød er ham i Forhold til Gud kun som et Sophisme, han vel selv ikke kan løse, men som han fortrøster sig til, at Gud kan løse. Der er brugt ethvert *argumentum ad hominem* imod ham, men han holder freidig sin Overbeviisning op. Han paastaaer at være i god Forstaaelse med Herren, han veed sig uskyldig og reen i sit inderste Hjerte, hvor han tillige veed det med Herren, og dog modbeviser hele Tilværelsen ham. Deri ligger det Store i Job, at Frihedens Lidenskab hos ham ikke qvæles eller beroliges i et forkeert Udtryk. Denne Lidenskab er under lignende Omstændigheder ofte qvalt i et Menneske, idet en Kleinmodighed og smaalig Angst har ladet et Menneske troe, han leed for sine Synders Skyld, hvor han slet ikke gjorde det. Hans Sjæl manglede Udholdenhed til at gjennemføre en Tanke, naar Verden fortvæk tænkte ham imod. Naar et Menneske mener, at en Ulykke rammer ham for hans Synders Skyld, da kan det være smukt og sandt og ydmygt, men det kan ogsaa

---

exciperer han] ɔ: gjør han en Undtagelse gjældende; Udtryk fra den romerske Ret, hvor *exceptio* er en Undtagelse til Gunst for den Anklagede fra den Formular, hvorefter Dommeren skulde dømme. *argumentum ad hominem* personlig (nærgaaende) Bevisgrund.

være, fordi han dunkelt opfatter Gud som en Tyran, hvad Mennesket paa en meningsløs Maade udtrykker saaledes, at han i samme Øieblik fører ham ind under ethiske Bestemmelser. — Job blev heller ikke dæmonisk. Saaledes kan et Menneske f. Ex. ville give Gud Ret, skjønt han troer selv at have det. Han vil ligesom vise, at han elsker Gud, selv naar Gud vil friste den Elskende. Eller Gud kan ikke gjøre Verden om for hans Skyld, saa vil han være høimodig nok til at vedblive at elske. Dette er en aldeles dæmonisk Lidenskab, der fortjente en særskilt psychologisk Behandling, hvad enten den humoristisk ligesom bryder Trætten af, for ikke at gjøre videre Ophævelser, eller den culminerer i en selvisk Trodsen paa sin Følelses Styrke.

Job vedbliver sin Paastand, at han har Ret. Han gjør det saaledes, at han vidner derved om den ædle menneskelige Frimodighed, der dog veed, hvad et Menneske er, at han, om end skrøbelig og hurtig henvisnet som Blomstens Liv, dog i Retning af Friheden er noget Stort, har en Bevidsthed, som end ikke Gud selv kan frarive ham, skjønt han gav ham den. Job fastholder tillige sin Paastand saaledes, at man i ham seer den Kjærlighed og Tillid, der er forvisset om, at Gud nok kan forklare Alt, naar man blot faaer ham selv i Tale.

Vennerne give Job nok at bestille; Striden med dem er en Skærsild, hvori den Tanke luttres, at han dog har Ret. Skulde han selv mangle Kraft og Opfindsomhed til at ængste sin Samvittighed og forskrække sin Sjæl, mangle Phantasi til at blive bange for sig selv, for den Skyld og Brøde, der lønlig kunde huse i hans Inderste, da hjælpe Vennerne ham ved deres tydelige Hentydninger, ved deres nærgaaende Sigtelser, der ligesom misundelige Ønskeqviste maatte kunne kalde frem hvad der laae dybest forborgent. Hans Ulykke er deres Hovedargument, og saaledes staaer Alt fast for dem. Man skulde troe, Job maatte enten tabe Forstanden eller synke sammen afmattet i Elendighed, capitulere paa Naade og Unaade. Eliphas, Bildad, Zophar og fremfor alle Elihu, der reiser sig *integer*, da de Andre ere trætte, variere det Thema, at hans Ulykke er en Tugtelse, han skal angre, bede om Tilgivelse, saa bliver alt godt igjen.

Job holder imidlertid fast ved Sit. Hans Paastand er som en Passeerseddel, ved hvilken han forlader Verden og Menneskene, den er en Fordring, Menneskene protestere, men Job dog ikke til-

---

integer med friske Kræfter (Job 32).

intetgjør. Han bruger ethvert Middel for at bevæge sine Venner. Han søger at røre dem til Medlidenhed (»forbarmer Eder over mig«), han forfærder dem med sin Stemme (»I sammenvæve Løgn«). Forgjeves. Hans Smertes-Skrig bliver hæftigere og hæftigere, alt eftersom ved Vennernes Modsigelse Reflexionen netop fordyber sig i hans Lidelser. Dog dette bevæger ikke Vennerne, og derom dreier Sagen sig jo ikke. De ville gjerne give ham Ret i, at han lider, at han har Grund til at skrige, at »Skov-Æselet ikke skryder over Græsset«, men de fordre, at han skal see Tugtelsen deri.

Hvorledes forklarer man nu Jobs Paastand? Forklaringen er denne: det Hele er en Prøvelse. Denne Forklaring efterlader imidlertid ny Vanskelighed, hvilken jeg har stræbt at gjøre mig tydelig paa følgende Maade. Videnskaben afhandler og forklarer jo Tilværelsen og i Tilværelsen Menneskets Forhold til Gud. Hvilken Videnskab er nu af den Beskaffenhed, at den har Plads for et Forhold, der er bestemt som Prøvelse, hvilken uendeligt tænkt slet ikke er, men kun er for Individet? En saadan Videnskab existerer ikke og kan umulig existere. Hertil kommer: Hvorledes faaer Individet at vide, at det er en Prøvelse? Det Individ, der overhovedet har Forestilling om en Existents i Tanke og en Bevidstheds Væren, indseer let, at dette ikke er saa hurtigt gjort som sagt, eller saa hurtigt forbi som det er sagt, eller saa hurtigt fastholdt som det er sagt. Først maa jo Begivenheden klares ud af de kosmiske Forhold og faae en religieus Daab og et religieus Navn, saa skal man fremstille sig for Ethiken til Visitation og saa kommer Udtrykket: en Prøvelse. I den Tid før existerer Individet aabenbart ikke i Kraft af Tanke. Enhver Forklaring er mulig, og Lidenskabens Hvirvel er løsgiven. Kun de Mennesker, der ikke have Forestilling, eller dog en uværdig Forestilling om at leve i Kraft af Aand, ere hurtigt færdige i denne Henseende, de have en Halvtimeslæsning at trøste med, ligesom mange philosophiske Lærlinge have et Hastværks-Resultat at tilbyde.

Det Store i Job er derfor end ikke, at han sagde: Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet, hvilket han jo ogsaa sagde først og senere ikke gjentog, men Jobs Betydning er, at Grændsestridighederne til Troen i ham ere udkæmpede, at hiin uhyre Op-

---

forbarmer Eder osv.] Job 19, 21. I sammenvæve Løgn] Job 13, 4. Skov-Æselet osv.] Job 6, 5: mon et vildt Æsel skryde over Græsset? Herren gav osv.] Job 1, 21.

stand af Lidenskabens vilde og stridslystne Kræfter her er forestillet.

Derfor beroliger Job ikke som en Troes-Helt, men han lindrer midlertidig. Job er ligesom det hele indholdsrige Indlæg fra Menneskets Side i den store Sag mellem Gud og Mennesket, den vidtløftige og forfærdelige Proces, der havde sin Grund i, at Satan satte Ondt mellem Gud og Job, og som ender med, at det Hele var en Prøvelse.

Denne Kategori: Prøvelse er hverken æsthetisk, ethisk eller dogmatisk, den er aldeles transcendent. Det er først en Viden om Prøvelsen, at den er Prøvelse, der vilde finde sin Plads i en Dogmatik. Men saasnart denne Viden er indtraadt, er Prøvelsens Elasticitet svækket, og Kategorien egentlig en anden. Denne Kategori er absolut transcendent og sætter Mennesket i et reent personligt Modsætningsforhold til Gud, i et saadant Forhold, at han ikke kan lade sig nøie med nogen Forklaring paa anden Haand.

At der gives en Deel Mennesker, der strax have denne Kategori prompt ved enhver Leilighed, blot Grøden bliver sveden, beviser kun, at de ikke have fattet den. Den, der har en udviklet Verdensbevidsthed, han har en saare lang Omvei, inden han naaer den. Dette er Tilfældet med Job, der beviser Omfanget af sin Verdensanskuelse ved den Urokkelighed, med hvilken han veed at undgaae alle snilde ethiske Udflugter og snedige Anløb. Job er ikke Troens Helt, han føder »Prøvelsens« Kategori med uhyre Smerter, netop fordi han er saa udviklet, at han ikke har den i barnlig Umiddelbarhed.

At denne Kategori kunde intendere at udstryge og suspendere hele Virkeligheden ved at bestemme den som en Prøvelse i Forhold til Evigheden, seer jeg vel. Dog har denne Tvivl ikke faaet Magt over mig; thi da Prøvelse er en midlertidig Kategori, saa er den *eo ipso* bestemmet i Forhold til Tid, og maa derfor ophæves i Tiden.

Saa meget indseer jeg nu, og som jeg i Alt har tilladt mig at indvie Dem, saa skriver jeg ogsaa dette til Dem for mig selv. Af Dem, veed De, forlanger jeg Intet, uden at det maa tillades mig, at forblive

Deres Hengivne.

---

snedige Anløb] jvfr. Eph. 6, 11. *eo ipso* dermed, med det samme.

d. 13. Januar.

Min tause Medvider!

Stormene have udraset — Tordenveiret er forbi — Job er bleven irettesat foran Menneskehedens Front — Herren og Job have forstaaet hinanden, de ere forsonede, »Herrens Fortrolighed boer atter i Jobs Pauluner som i fordums Dage« — Menneskene have forstaaet Job, de komme nu til ham og æde Brød med ham og beklage og trøste ham, hans Brødre og Søstre forære ham hver en Penning og eet Guldsmykke — Job er velsignet og har faaet Alt dobbelt. — Det kalder man en Gjentagelse.

Hvor gjør dog et Tordenveir saa godt! Hvor maa det dog være saligt at blive irettesat af Gud! Medens ellers et Menneske saa let forhærder sig under Irettesættelsen; naar Gud dømmer, da taber han sig selv og glemmer Smerten i den Kjærlighed, der vil opdrage.

Hvo kunde nu have tænkt denne Slutning? Og dog er ingen anden Slutning tænkelig, medens denne heller ikke er det. Naar Alt er gaaet istaa, naar Tanken standser, naar Sproget forstummer, naar Forklaringen vender fortvivlet hjem — da maa der et Tordenveir til. Hvo kan forstaae dette? Og dog hvo kan udfinde noget Andet.

Fik da Job Uret? Ja! for evigt; thi høiere kan han ikke komme end til den Domstol, der dømte ham. Fik Job Ret? Ja! for evigt, derved, at han fik Uret for Gud.

Saa er der da en Gjentagelse. Naar indtræder den? Ja det er ikke godt at sige i noget menneskeligt Sprog. Naar indtraadte

---

Herrens Fortrolighed osv.] Job 29, 4. æde Brød med ham osv. Job 42, 10, 11.

den for Job? Da der var al tænkelig menneskelig Vished og Sandsynlighed for Umuligheden. Lidt efter lidt taber han Alt; dermed forsvinder successivt Haabet, idet Virkeligheden, saa langt fra at formildes, snarere nedlægger strængere og strængere Paastand mod ham. Umiddelbart talt er Alt tabt. Kun en Udvei veed hans Venner, især Bildad, at han ved at bøie sig under Straffen, turde haabe en Gjentagelse indtil Overflod. Det vil Job ikke. Hermed strammes Knuden og Forviklingen, som kun kan løses ved et Tordenslag.

For mig indeholder denne Fortælling en ubeskrivelig Trøst. Var det dog ikke en Lykke, at jeg ikke fulgte Deres beundrede Plan, der var kløgtig. Maaskee er det menneskelig talt Feighed af mig, men maaskee Styrelsen nu desto lettere kan komme mig til Hjælp.

Kun Eet fortryder jeg, at jeg ikke har bedet Pigen om at give mig min Frihed. Jeg er overbeviist derom, hun havde gjort det. Hvo fatter vel en Piges Høimodighed? Og dog kan jeg ikke ret fortryde det; thi jeg veed, at jeg gjorde det, fordi jeg var for stolt dertil paa hendes Vegne.

Dersom jeg ikke havde Job! Mere siger jeg ikke for ikke at bebyrde Dem med mit evindelige Omqvæd.

Deres Hengivne.

d. 17 Februar.

Min tause Medvider!

Her sidder jeg. Paa Uskyldigheden? som det hedder i Tyvesproget; eller paa Kongens Naade? Jeg veed det ikke; kun det veed jeg, at jeg sidder, og at jeg ikke rører mig af Stedet. Her staaer jeg, paa Spidsen eller ved Foden? det veed jeg ikke; kun det veed jeg, at jeg staaer og staaer *suspenso gradu* nu i en heel Maaned, uden at trække Foden til mig eller gjøre en eneste Bevægelse.

Jeg venter paa et Tordenveir — og paa Gjentagelsen. Og dog, naar blot Tordenveiret kommer, allerede dermed er jeg glad og ubeskrivelig salig, selv om min Dom blev, at ingen Gjentagelse var mulig.

Hvad skal dette Tordenveir bevirke? Det skal gjøre mig duelig til at være en Ægtemand. Det vil knuse hele min Personlighed, jeg er færdig, det vil gjøre mig næsten ukjendelig for mig selv, jeg vakler ikke, skjønt jeg staaer paa eet Been. Min Ære er reddet, min Stolthed indløst; og hvorledes det end vil omskabe mig, jeg haaber dog, at Erindringen herom som en uudtømmelig Trøst vil blive hos mig, blive, naar det er skeet, jeg i en vis Forstand frygter mere end et Selvmord, fordi det efter en ganske anden Maalestok vil forstyrre mig. Kommer Tordenveiret ikke, saa bliver jeg lumsk; saa døer jeg slet ikke, men lader engang som

---

paa Kongens Naade] Forbrydere, der efter gammeldags Lov var dømte fra Livet, uden at man fandt, at de fortjente saa haard en Straf, indstilledes til at komme i Forbedringshuset paa Kongens Naade, ɔ: for at frigives efter kortere eller længere Tid alt efter deres Opførsel og øvrige Forhold. — (Betydningen af Udtrykket »at sidde paa Uskyldigheden« har ikke kunnet oplyses.) *suspenso gradu* med standset Skridt.

var jeg død, for at Slægt og Venner kunne begrave mig. Naar man da lægger mig i Kisten, da putter jeg i al Stilhed min Forventning til mig. Det faaer Ingen at vide, thi ellers vilde man vel vogte sig for at begrave et Menneske, der endnu var Liv i.

Forøvrigt gjør jeg Alt hvad der staaer i min Magt for at danne mig til en Ægtemand. Jeg sidder og beklipper mig selv, tager alt det Incommensurable bort, for at blive commensurabel. Hver Morgen aflægger jeg al min Sjæls Utaalmodighed og uendelige Stræben, det hjælper ikke, i næste Øieblik er den der igjen. Hver Morgen tager jeg alle mine Latterligheders Skæg af, det hjælper ikke, næste Morgen er mit Skæg ligesaa langt. Jeg revocerer mig selv, som Banken indkalder sin Seddel, for at sætte en ny i Circulation; det vil ikke lykkes. Jeg omsætter hele min Idee-Eiendom, mine Prioriteter i ægteskabelige Lommepenge — ak! ak! i den Mønt bliver min Rigdom til saare Lidet.

Dog jeg fatter mig kort, min Stilling og min Situation tillader mig ikke at gjøre mange Ord.

Deres Hengivne.

Skjønt jeg allerede forlængst havde slaaet mig fra Verden og forsaget al Theoretiseren, kan jeg dog ikke negte, at det unge Menneske igjen fik mig lidt ud af min Perpendikel-Bevægelse i Interesse af ham. Saa meget var mig da let klart, at han ligger i en fuldkommen Misforstaaelse. Det han lider af er en utidig melancholsk Høimodighed, der intetsteds har hjemme uden i en Digters Hjerne. Han venter paa et Tordenveir, der skal gjøre ham til Ægtemand, et Nerveslag maaskee. Det er aldeles det omvendte. Han hører ogsaa til dem, der sige: hele Bataillonen omkring, istedenfor selv at gjøre omkring, hvilket her kan udtrykkes paa en anden Maade: Pigen maa bort. Dersom jeg ikke selv var saa gammel, skulde jeg gjøre mig en Fornøielse af at tage hende, alene for at hjælpe Mennesket.

Han glæder sig over ikke at have fulgt min »kløgtige« Plan. Det ligner ham aldeles. At han endnu i dette Øieblik ikke kan indsee, at det havde været det ene Rigtige. Med ham er det umuligt at indlade sig, og det er forsaavidt meget heldigt, at han ikke ønsker Svar; thi at correspondere med et Menneske, der har en saadan Trumph som et Tordenveir paa Haanden, det vilde blive latterligt. Havde han blot min Klogskab. Andet siger jeg ikke. Om han da, naar det indtraadte, han havde beregnet, vilde give det et religieust Udtryk, det maa han om; derimod har jeg Intet at indvende. Men det er altid godt at have gjort Alt, hvad menneskelig Klogskab kan foreskrive. Det skulde være mig, jeg skulde bedre have hjulpet Pigen. Nu vil hun maaskee have langt vanskeligere ved at glemme ham. Hun kom ikke til at skrige, det er Ulykken. Skrig maa der til, det er godt, ligesom at der kommer Blod ved en Contusion. Man maa lade en Pige skrige, saa har hun bagefter Intet at skrige for, men glemmer hurtigen.

Han fulgte ikke mit Raad, nu sidder hun formodentlig og sørger. At dette maa være ham yderst fatalt, indseer jeg godt. Dersom der var en Pige, der saaledes vilde sidde hen og være mig tro, da vilde jeg frygte hende mere end Alt i Verden, mere end Frihedsmænd frygte en Tyran. Hun vilde ængste mig, hvert Øieblik vilde jeg blive mig hende bevidst som en øm Tand. Hun vilde ængste mig, fordi hun var ideal og jeg for stolt paa Følelse, naar det kommer derpaa an, til at taale, at et eneste Menneske har den stærkere og mere udholdende end jeg. Forblev hun paa denne ideale Spidse, da maatte jeg finde mig i, at mit Liv, istedenfor at gaae frem, blev staaende *in pausa*. Maaskee var der den, der ikke kunde udholde den piinlige Beundring, hun afnødte ham, og som blev saa misundelig paa hende, at han vilde anvende ethvert Middel for at faae hende styrtet ɔ: gift.

Om hun da nemlig vilde sige, som det ofte nok er sagt og skrevet og trykt og læst og glemt og gjentaget, »jeg har elsket Dig, nu tilstaaer jeg det« (»nu«, uagtet hun formodentlig havde sagt det hundrede Gange før); »jeg har elsket Dig høiere end Gud« (det er ikke lidt sagt . . . . . heller ikke meget i vore gudfrygtige Tider, hvor Gudsfrygt vel var et endnu sjeldnere Phænomen) — da skulde dette vel ikke forstyrre ham. Det Ideale er ikke at døe af Sorg, men at bevare sig selv sund og glad om muligt og dog frelse sin Følelse. At kunne tage en Anden er ikke stort. Det er en Svaghed, en meget simpel og plebeiisk Virtuositet, som kun Borgerskabet raaber i Gevær for. Enhver, der har et kunstnerisk Blik paa Livet, seer let, at det er et Feilgreb, der ikke lader sig oprette end ikke ved at gifte sig 7 Gange.

Naar han forøvrigt angrer, at han ikke har bedet hende om sin Frihed, saa kan han gjerne spare sin Uleilighed; det havde ikke hjulpet stort, han havde efter al menneskelig Sandsynlighed netop væbnet hende mod sig; thi egentlig at bede om Friheden er noget Andet end at tjene en Pige med den Forklaring, at hun var Musen. Man seer atter her, at han er Digter. En Digter er ligesom født til at være en Nar for Pigerne. Om Pigen gjorde Nar ad ham lige op i hans aabne Øine, han troede, at det var Høimodighed. Han maa snarere prise sig lykkelig, at han ikke begyndte derpaa. Hun havde da formodentlig grebet sig alvorlig an. Hun havde ikke blot forsøgt sig i Erotikens lille Tabel, det er lovligt,

---

in pausa i (midlertidig) Hviletilstand.

og hun i Retten, men ogsaa i Ægteskabets store Tabel. Hun havde taget Gud til Forlover, kaldt Alt frem hvad der er helligt, lagt Beslag paa ethvert dyrebart Minde, der kunde boe i hans Sjæl. I denne Henseende bruger mangen Pige, naar Leilighed bydes, ganske ugeneert et Falsum, som end ikke en Forfører tillader sig. Den, der i erotisk Henseende virker ved Guds Hjælp og vil elskes for Guds Skyld, ophører at være sig selv og stræber at blive stærkere end Himlen og betydningsfuldere end Eens Salighed. — Sæt Pigen havde paa den Maade taget ham i Skole, han havde maaskee aldrig glemt det, eller forvundet det, da han formodentlig havde været ridderlig nok til ikke at høre et fornuftigt Ord af mig, men ladet ethvert Udbrud af hende gjelde for hvad det lød paa, og bevaret det som en evig Sandhed. Sæt det bag efter havde viist sig at være Overdrivelse, et lille lyrisk Impromptu, et følsomt Divertissement, . . . Nu ja! maaskee hans Høimodigheds-Idee ogsaa her havde hjulpet ham.

Min Ven er Digter, og en Digter hører denne sværmeriske Tro paa Qvinden væsentlig til. Jeg er med Respekt at sige Prosaist. Hvad det andet Kjøn angaaer, har jeg min egen Mening, eller rettere, jeg har slet ingen, da jeg kun saare sjelden har seet en Pige, hvis Liv lod sig opfatte i en Kategori. Hun mangler som oftest den Conseqvents, der er fornøden for at man skal beundre eller foragte et Menneske. En Qvinde er først bedragen af sig selv, før hun bedrager en Anden, og derfor har man slet ingen Maalestok.

Min unge Ven faar nu at see. Jeg har ingen ret Tillid til hans Tordenveir, jeg troer han havde ikke handlet ilde i at følge mit Raad. Ideen var i Bevægelse i det unge Menneskes Elskov, derfor beskæftigede han mig. Den Plan, jeg foreslog, lagde Ideen an som Maalestok. Det er det sikkreste af Verden. Naar man passer paa det i Livet, saa bliver Enhver til Nar, der vil bedrage Een. Ideen var lagt an, det skyldte han i mine Tanker den Elskede og sig selv. Var hun istand til at leve paa den Viis, hvortil da ikke behøves overordentlige Evner men Inderlighed, da havde hun i samme Øieblik, han forlod hende, sagt til sig selv: »jeg har nu Intet videre med ham at gjøre, om han var en Bedrager eller ikke, om han skulde vende tilbage eller ikke; det, jeg beholder, er Idealiteten af min egen Forelskelse, den skal jeg vel vide at holde i Ære.« Havde hun gjort dette, da var min Vens Stilling bleven

---

og hun i Retten] ɔ: og hun har Ret dertil. Jvfr. S. 225

piinlig nok, thi da var han forbleven i den sympathetiske Smerte og Nød. Dog hvo vil ikke finde sig heri, naar han midt i al Sorg havde Glæden af at beundre den Elskede. Hans Liv havde da været standset ligesom hendes, men det var standset som en Flod standser, fortryllet ved Musikkens Magt. — Var hun ikke istand til at bruge Ideen som Regulativ for sit Liv, da gjaldt det, at han ikke havde forstyrret hende ved sin Smerte i at benytte en anden Art Befordring.

d. 31. Mai.

Min tause Medvider.

Hun er gift; med hvem veed jeg ikke; thi da jeg læste det i Bladet, blev jeg som rørt af et Slag og tabte Avisen, og har siden ikke havt Taalmodighed til et nærmere Eftersyn. Jeg er atter mig selv; her har jeg Gjentagelsen; jeg forstaaer Alt, og Tilværelsen forekommer mig skjønnere end nogensinde. Det kom jo ogsaa som et Tordenveir, om jeg end skylder hendes Høimodighed, at det skete. Hvo det end er, hun har valgt, jeg vil end ikke sige: foretrukket; thi i Qvalitet af Ægtemand er enhver at foretrække for mig, hun har dog viist Høimodighed imod mig. Om han var den skjønneste Mand i Verden, et Indbegreb af al Elskværdighed, istand til at fortrylle enhver Pige, om hun kunde bringe hele Kjønnet til Fortvivlelse ved at give ham sit Ja, hun har dog handlet høimodigt, om ikke ved andet saa ved aldeles at have glemt mig. Hvad er dog skjønt som qvindelig Høimodighed. Lad den jordiske Skjønhed visne, lad hendes Øies Glands udslukkes, lad hendes ranke Skud bøie sig i Aarene, lad Lokkerne tabe den besnærende Magt, naar de skjules af den ydmyge Kappe, lad hendes kongelige Blik, der beherskede Verden, med moderlig Kjærlighed kun omslutte og vogte paa den Kreds, om hvilken hun freder — en Pige, der saaledes har været høimodig, ældes aldrig. Lad Tilværelsen lønne hende som den har gjort det, lad den give hende hvad hun elskede mere, den gav ogsaa mig hvad jeg elskede mere — mig selv, og gav mig dette ved hendes Høimod.

Jeg er atter mig selv. Dette »Selv«, som en Anden ikke vilde tage op paa Landeveien, eier jeg igjen. Den Splid, der var i mit Væsen, er hævet; jeg slutter mig atter sammen. Sympathiens Angester, der fandt Medhold og Næring i min Stolthed, trænge sig ikke mere ind til at adsplitte og separere.

Er der da ikke en Gjentagelse? Fik jeg ikke Alt dobbelt? Fik jeg ikke mig selv igjen, netop saaledes, at jeg dobbelt maatte føle Betydningen deraf? Og hvad er en Gjentagelse af jordisk Gods, der er ligegyldigt mod Aandens Bestemmelse, i Sammenligning med en saadan Gjentagelse? Kun Børnene fik Job ikke dobbelt, fordi et Menneskeliv ikke saaledes lader sig fordoble. Her er kun Aandens Gjentagelse mulig, om den end i Timeligheden aldrig bliver saa fuldkommen som i Evigheden, der er den sande Gjentagelse.

Jeg er atter mig selv; Maskineriet er sat i Bevægelse. Sønderhugne ere de Besnærelser, hvori jeg var hildet; brudt er den Trylleformel, der havde hexet sig ind i mig, saa jeg ikke kunde komme tilbage til mig selv. Der er Ingen mere, der løfter sine Hænder mod mig, min Frigjørelse er sikker, jeg er født til mig selv; thi saalænge Ilithyia folder sine Hænder, kan den Fødende ikke føde.

Det er forbi, min Jolle er flot, i næste Minut er jeg atter der, hvor min Sjæls Higen var, der, hvor Ideerne bruse med elementarisk Rasen, hvor Tankerne staae larmende op som Nationerne i Folkevandringen, der, hvor der til en anden Tid er en Stilhed, som Sydhavets dybe Taushed, en Stilhed, saa man hører sig selv tale, om Bevægelsen kun foregaaer i Eens Indre; der hvor man hvert Øieblik sætter Livet ind, hvert Øieblik mister det og atter vinder det.

Ideen tilhører jeg. Naar den vinker mig, da følger jeg, naar den giver Stævne, da venter jeg Dage og Nætter, der kalder Ingen paa mig til Middag, der venter Ingen med Aftensmaden. Naar Ideen kalder, da forlader jeg Alt, eller rettere jeg har Intet at forlade, jeg sviger Ingen, jeg bedrøver Ingen ved at være den tro, min Aand bedrøves ikke ved at jeg maa bedrøve en Anden. Naar jeg vender hjem, da læser Ingen i min Mine, Ingen udfritter min Skikkelse. Ingen affrister mit Væsen en Forklaring, som jeg end ikke selv kan give nogen Anden, om jeg er salig i Glæde, eller nedsjunken i Nød, om jeg har vundet Livet eller tabt det.

Beruselsens Bæger rækkes mig atter, jeg indaander allerede dets Duft, jeg fornemmer allerede dets skummende Musik — dog først en Libation for hende, der frelste en Sjæl, som sad i For-

---

Job] se Job 1, 2 og 42, 13. Ilithyia] Fødselsgudinden i den græske Religion. Det her omtalte Træk berettes i Anledning af Herakles's Fødsel, se Nitsch, Mythol. Wörterbuch II S. 27.

tvivlelsens Eensomhed: priset være qvindeligt Høimod! — Leve Tankens Flugt, leve Livsfaren i Ideens Tjeneste, leve Kampens Nød, leve Seirens festlige Jubel, leve Dandsen i det Uendeliges Hvirvel, leve Bølgeslaget, der skjuler mig i Afgrunden, leve Bølgeslaget, der slynger mig op over Stjernerne.

Til

Velbyrdige Hr. *N. N.*

denne Bogs virkelige Læser.

Min kjære Læser!

KJØBENHAVN, i August 1843.

Tilgiv, at jeg taler saa fortroligt til Dig, men vi ere jo unter uns. Skjønt Du nemlig er en poetisk Person, er Du mig dog ingenlunde en Fleerhed, men kun een, saa vi dog ere blot Du og jeg.

Dersom man vilde antage, at Enhver, der læser en Bog af en eller anden tilfældig, Bogen selv uvedkommende Grund, kun er en uegentlig Læser, saa blev der maaskee ikke mange egentlige Læsere tilbage selv for de Forfattere, hvis Læseverden er meget talrig; thi hvem falder det i vor Tid ind at spilde et Øieblik paa den snurrige Tanke, at det er en Kunst at være en god Læser, end sige at anvende Tid paa at blive dette? Denne beklagelige Tilstand har naturligviis sin Indflydelse paa en Forfatter, der efter min Mening gjør figtigst i med Clemens Alexandrinus at skrive saaledes, at Kjætterne ikke kunne forstaae det.

En nysgjerrig Læserinde, der læser Slutningen af enhver Bog, hun finder paa sit Natbord, for at see, om de Elskende faae hinanden, vil blive skuffet; thi vel faae to Elskende hinanden; men min Ven, der dog ogsaa er en Mandsperson, faaer ingen. Da nu dette tillige sees ikke at have sin Grund i en forsvindende Tilfældighed, saa bliver Sagen betænkelig nok for de giftefærdige og giftesyge Piger, der, ved blot at skulle stryge et eneste mandligt Individ ud, tabe Noget i Udsigternes Sandsynlighed. — En bekymret Familiefader vil maaskee frygte for, at hans Søn skal komme paa

---

Clemens Alexandrinus] græsk Kirkefader omkr. 200. I sit Værk »Stromateis« siger Clemens ofte, at han vil fremstille de christelige Lærdomme i tilsløret Form, saa at de ikke kan forstaaes og misbruges af de Uindviede. Han synes dog herved ikke særlig at tænke paa Kjættere.

samme Vei som min Ven, og mener derfor, at Bogen ikke efterlader et harmonisk Indtryk, fordi den ikke er en færdigsyet Mundering, der passer paa enhver Musketeer. — Et foreløbigt Geni vil maaskee finde, at Undtagelsen gjør sig altfor mange Besværligheder og tager Sagen for alvorligt. — En gemytlig Husven vil forgjæves søge en Forklarelse af Dagligstuens Trivialiteter eller en Forherligelse af Thevandspassiaren. — En Virkelighedens haandfaste Forfægter vil maaskee mene, at det Hele dreier sig om Intet. — En erfaren Frue, der stifter Partier, antager Bogen at være forfeilet, da det Interessante netop var, at udfinde, hvorledes en Pige maatte være beskaffen »for at gjøre en saadan Mand lykkelig«; thi at der maa være en saadan Pige til, eller at der idetmindste har været en saadan, det forvisser hun sig om paa en for hende høist behagelig Maade. — En Velærværdighed statuerer, at der er for megen Philosophi i Bogen; en Høiærværdigheds Tankeblik søger forgjæves, hvad Menigheden netop i vor Tid saa høilig behøver, det ægte Speculative. — Min kjære Læser! vi kan jo gjerne tale derom saadan unter uns; thi Du kan vel begribe, at det ikke er min Mening, at alle disse Domme skulde træde frem i Virkeligheden, da Bogen ikke faaer mange Læsere.

En almindelig Recensent vil Bogen muligen give forønsket Leilighed til udførligt at oplyse, at den ikke er en Comedie, Tragedie, Roman, Epos, Epigram, Novelle, samt til at finde det utilgiveligt, man forgjeves søger at sige 1. 2. 3. Gangen i den vil han vanskelig forstaae, da den er invers; Bogens Stræben tiltaler ham vist heller ikke; thi Recensenter i Almindelighed forklare Tilværelsen saaledes, at baade det Almene og det Enkelte tilintetgjøres. Fremfor Alt er det for meget forlangt af en almindelig Recensent, at han skulde have en Interesse for den dialektiske Kamp, i hvilken Undtagelsen bryder frem i det Almene, den vidtløftige og saare indviklede Procederen, i hvilken Undtagelsen gjennemkæmper og hævder sig selv som berettiget; thi den uberettigede Undtagelse er netop kjendelig derpaa, at den vil gaae uden om det Almene. Denne Strid er saare dialektisk og uendelig nuanceret, den forudsætter som Betingelse en absolut Prompthed i det Almenes Dialektik, kræver Hurtighed i at eftergjøre Bevægelser, den er med eet Ord ligesaa vanskelig som at slaae en Mand ihjel og lade ham leve. Paa den ene Side staaer Undtagelsen, paa den anden Side det Almene, og Striden selv er en underlig Conflict mellem det

---

invers] omvendt.

Almenes Vrede og Utaalmodighed over al det Spektakel, Undtagelsen volder, og dets forelskte Forkjærlighed for Undtagelsen; thi det Almene glæder sig dog til syvende og sidst ligesaa meget over en Undtagelse, som Himlen over en Synder, der omvender sig, fremfor over 99 Retfærdige. Paa den anden Side kæmper Undtagelsens Opsætsighed og Trods, dens Svaghed og Sygelighed. Det Hele er en Brydning, i hvilken det Almene bryder med Undtagelsen, brydes med den i Strid, og styrker den ved denne Brydning. Kan Undtagelsen ikke holde Nøden ud, saa hjælper det Almene den ikke, ligesaa lidt som Himlen hjælper en Synder, der ikke kan udholde Angerens Smerte. Den energiske og sluttede Undtagelse, der, skjønt i Strid med det Almene, dog er et Rodskud af dette, den bevarer sig. Forholdet er dette. Undtagelsen tænker tillige det Almene, idet den gjennemtænker sig selv, den virker for det Almene, idet den gjennemvirker sig selv, den forklarer det Almene, idet den forklarer sig selv. Undtagelsen forklarer altsaa det Almene og sig selv, og naar man ret vil studere det Almene, behøver man blot at see sig om en berettiget Undtagelse; den udviser Alt langt tydeligere end det Almene selv. Den berettigede Undtagelse er forsonet i det Almene; det Almene er fra Grunden af polemisk imod Undtagelsen; thi sin Forkjærlighed vil det ikke lade sig mærke med, førend Undtagelsen tvinger det til ligesom at tilstaae det. Har Undtagelsen ikke denne Magt, er den ikke berettiget, og derfor er det meget klogt af det Almene ikke at lade sig mærke med Noget for tidligt. Naar Himlen elsker en Synder mere end 99 Retfærdige, da veed Synderen det saavist ikke fra Begyndelsen af; tvertimod han fornemmer kun Himlens Vrede, indtil han tilsidst ligesom nødsager Himlen til at rykke ud med Sproget.

I Tidens Længde bliver man kjed af den evindelige Passiar om det Almene og det Almene, der gjentages til den kjedsommeligste Fadhed. Der er Undtagelser til. Kan man ikke forklare dem, kan man heller ikke forklare det Almene. Man mærker i Almindelighed ikke Vanskeligheden, fordi man end ikke tænker det Almene med Lidenskab, men med en magelig Overfladiskhed. Undtagelsen derimod tænker det Almene med energisk Lidenskab.

Naar man gjør dette, da fremkommer der en ny Rangforordning, og den stakkels Undtagelse, hvis den ellers duer til Noget,

---

Himlen over en Synder osv.] jvfr. Luc. 15, 7. see sig om, ɔ: see sig om efter; jvfr. Enten—Eller II S. 116.

kommer atter, som den stedmoderlig tilsidesatte Pige i Eventyret, til Hæder og Ære.

En saadan Undtagelse er en Digter, der danner Overgangen til de egentlige aristokratiske Undtagelser, til de religieuse Undtagelser. En Digter er i Almindelighed en Undtagelse. Man glæder sig ofte nok over en saadan og over hans Frembringelser. Jeg tænkte da, det kunde vel være Umagen værd engang at lade en saadan blive til. Det unge Menneske, som jeg har ladet blive til, han er Digter. Mere kan jeg ikke gjøre; thi jeg kan i det Høieste komme saavidt, at jeg kan tænke mig en Digter og ved min Tænken frembringe ham, selv kan jeg ikke blive Digter, som ogsaa min Interesse ligger paa et andet Sted. Min Opgave har beskæftiget mig reent æsthetisk og psychologisk. Jeg har anbragt mig selv med; men naar Du, min kjære Læser! seer nærmere til, vil Du let see, at jeg kun er en tjenende Aand, og saare langt fra at være, hvad det unge Menneske befrygter, ligegyldig mod ham. Dette var en Misforstaaelse, som jeg har foranlediget, for ogsaa paa denne Maade at bringe ham frem. Enhver Bevægelse, jeg har gjort, er blot for at belyse ham; jeg har bestandig havt ham *in mente*, hvert Ord af mig er enten Bugtaleri eller sagt i Forhold til ham. Selv hvor Spøgen og Kaadheden synes at tumle sig aldeles hensynsløs, er der et Hensyn til ham, selv hvor Alt ender i Tungsind, er der et Vink om ham, om en Tilstand i ham. Af den Grund foregaae alle Bevægelser reent lyrisk, og hvad jeg siger, det skal man dunkelt forstaae i ham, eller man skal ved hvad jeg siger bedre forstaae ham. Saaledes har jeg gjort for ham, hvad jeg kunde, ligesom jeg nu stræber at tjene Dig, kjære Læser, ved igjen at være en Anden.

En Digters Liv begynder i Strid med hele Tilværelsen, det gjælder om at finde en Beroligelse eller en Berettigelse; thi i den første Strid maa han altid tabe, og vil han strax seire, da er han uberettiget. Min Digter finder nu en Berettigelse, netop derved, at Tilværelsen absolverer ham i det Øieblik, da han vil ligesom tilintetgjøre sig selv. Hans Sjæl vinder nu et religieust Anklang. Dette er det, der egentlig bærer ham, skjønt det aldrig kommer til Gjennembrud. Hans dithyrambiske Glæde i det sidste Brev er et Exempel herpaa; thi denne Glæde er upaatvivlelig funderet i en religieus Stemning, hvilken dog forbliver en Inderlighed. Han beholder en religieus Stemning som en Hemmelighed, han ikke kan forklare, medens denne Hemmelighed hjælper ham til digterisk at forklare Virkeligheden. Han forklarer det Almene som Gjentagelsen, og dog forstaaer han selv Gjentagelsen paa en anden Maade; thi

medens Virkeligheden bliver Gjentagelsen, bliver for ham den anden Potens af hans Bevidsthed Gjentagelsen. Han har, hvad der tilhører væsentlig en Digter, havt en Forelskelse; men denne er aldeles tvetydig: lykkelig, ulykkelig, komisk, tragisk. I Retning af Pigen kan Alt blive komisk, thi da han fornemlig var sympathetisk afficeret, saa har hans Liden for en stor Deel ligget i, at den Elskede leed. Var han i denne Henseende i en Feiltagelse, saa bliver det Komiske det Fremtrædende. Seer han paa sig selv, da tilbyder det Tragiske sig, ligesom ogsaa naar han i en anden Forstand tænker den Elskede ideelt. Han har beholdt en Idealitet af den hele Forelskelse tilbage, som han kan give et hvilketsomhelst Udtryk, men altid i Stemning, fordi han ingen Facticitet har. Han har da et Bevidstheds-Faktum eller rettere han har intet Bevidstheds-Faktum, men en dialektisk Elasticitet, der vil gjøre ham produktiv i Stemning. Medens denne Produktivitet bliver hans Yderside, bæres han af noget uudsigeligt Religieust. Saaledes var Bevægelsen i de tidligere Breve, især i enkelte af dem, langt nærmere ved en egentlig religieus Udgang, men i det Øieblik, den midlertidige Suspension hæves, faaer han sig selv igjen, men som Digter, og det Religieuse gaaer til Grunde ɔ: bliver som et uudsigeligt Underlag.

Havde han havt en dybere religieus Baggrund, da var han ikke bleven Digter. Da havde Alt faaet religieus Betydning. Den Begivenhed, i hvilken han hildes, havde da vel faaet Betydning for ham, men da var Anstødet kommet fra høiere Steder, han havde da ogsaa havt en ganske anden Myndighed, om denne end kjøbtes ved en endnu smerteligere Lidelse; han havde da handlet med en ganske anden Jern-Conseqvents og Urokkelighed, han havde da vundet et Bevidstheds-Faktum, han bestandig kunde holde sig til, og som aldrig blev ham tvetydigt, men reent Alvor, fordi det var sat ved ham selv i Kraft af et Guds-Forhold. I samme Øieblik var det hele Spørgsmaal om Endeligheden bragt i Indifferents; den egentlige Virkelighed vilde i dybere Forstand hverken gjøre ham fra eller til. Han havde da religieust udtømt Alt, hvad der laae i hiin Begivenhed af forfærdelig Conseqvents. Om Virkeligheden viste sig anderledes, forandrede ham væsentlig Intet, ligesaa lidet som, hvis det Værste var indtraadt, dette væsentlig havde forfærdet ham mere end det allerede havde gjort. Han vilde da med religieus Frygt og Bæven, men ogsaa med Tro og Tillid forstaae, hvad han havde gjort fra først af, og hvad han i Conseqvents deraf var forpligtet til at gjøre senere, selv om denne Forpligtelse foranledigede det Besynderlige. For det unge Menneske derimod

er det netop som Digter charakteristisk, at han aldrig ret kan komme paa det Klare om, hvad han har gjort, netop fordi han i det Udvortes og Synlige baade vil see det og ikke vil see det, eller i det Udvortes og Synlige vil see det, og derfor baade vil see det og ikke vil see det. Et religieust Individ derimod hviler i sig selv, og forsmaaer alle Virkelighedens Barnestreger.

Min kjære Læser! Du vil nu forstaae, at Interessen dreier sig om det unge Menneske, medens jeg er en forsvindende Person, ligesom en Barselkone i Forholdet til Barnet, hun føder. Og saaledes er det ogsaa; thi jeg har ligesom født ham, og fører derfor som den Ældre Ordet. Min Personlighed er en Bevidstheds-Forudsætning, der maa til netop for at tvinge ham ud, hvorimod min Personlighed aldrig vil kunne komme derhen, hvor han kommer hen, thi den Oprindelighed, i hvilken han træder frem, er det andet Moment. Han har derfor lige fra Begyndelsen af været i gode Hænder, om jeg end ofte har maattet drille ham, for at han selv kunde komme tilsyne. Ved første Øiekast saae jeg, han var Digter, om ikke paa andet saa derpaa, at en Begivenhed, der, hvis den var hændt et trivielt Menneske, var bleven i god Ro og Mag til ingen Ting, for ham svulmede op til en Verdensbegivenhed.

Skjønt jeg nu ofte fører Ordet, saa vil Du dog, min kjære Læser (thi Du forstaaer Dig paa de inderlige sjælelige Tilstande og Rørelser, og derfor er det, jeg kalder Dig »kjær«), saa vil Du dog overalt læse om ham. Du vil da forstaae Overgangenes Forskjellighed, og om Du end af og til, naar Stemningens Styrtebad kommer pludselig over Dig, bliver lidt underlig derved, vil Du dog bag efter see, hvorledes Alt er forskjelligt modificeret, det Ene i Forhold til det Andet, samt, at den enkelte Stemning er temmelig correct, hvilket er en Hovedsag, da det Lyriske her er saa vigtigt. Du vil maaskee en enkelt Gang lade Dig distrahere af en tilsyneladende ørkesløs Vittighed eller af en indolent Trods, men bag efter vil Du maaskee forsone Dig dermed.

Din hengivne
Constantin Constantius.

TRE OPBYGGELIGE TALER.

(1843).

UDGIVET AF

H. O. LANGE.

Til Grund for Udgaven er lagt Originaludgaven. Den er sammenlignet med S. K.'s Manuscript, der opbevares paa Universitetsbiblioteket (S. K.'s Papirer, Pakke 6).

TRE OPBYGGELIGE TALER

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

FAAES HOS BOGHANDLER P. G. PHILIPSEN.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1843.

AFDØDE

MICHAEL PEDERSEN KIERKEGAARD,

FORHEN HOSEKRÆMMER HER I BYEN

MIN FADER

HELLIGES DISSE TALER.

FORORD.

Skjønt denne lille Bog (som derfor blev kalden »Taler« ikke Prædikener, fordi dens Forfatter ikke har Myndighed til at prædike; »opbyggelige Taler« ikke Taler til Opbyggelse, fordi den Talende ingenlunde fordrer at være Lærer), godt veed med mig selv, hvad dens Forfatter veed endnu bedre, at den er en Ubetydelighed, som, idet den vover sig ud, let kunde blive nedtraadt eller omkomme i den store Verden, eller blive opsnappet af en Rovfugl og aldrig naae sin Bestemmelse, saa lukkede jeg dog i Afskedens Øieblik trøstig min Dør uden Frygt, uden nogen ængstelig Sindets Bevægelse. Lille, som den er, smutter den vel igjennem, da den skjøtter sig selv og gaaer sin Gang og passer sit Ærinde og kjender sin gaadefulde Vei — til den finder hiin Enkelte, som jeg med Glæde og Taknemmelighed kalder min Læser — til den finder, hvad den søger, hiint velvillige Menneske, der læser høit for sig selv, hvad jeg skriver i Stilhed, der med sin Stemme løser Skrifttegnenes Fortryllelse, med sin Røst kalder frem, hvad de stumme Bogstaver vel ligesom have paa Munden, men ikke formaae at udsige uden megen Møie, stammende og afbrudt, i sin Stemning frelser de fangne Tanker, der længes efter Befrielse — hiint velvillige Menneske, som jeg med Glæde og Taknemmelighed kalder min Tilflugt, der ved at gjøre Mit til Sit gjør meer for mig end jeg gjør for ham. Og fandt den ham ikke, eller ikke saaledes, min Glæde bliver dog: at udsende den; thi »ligesom en Køling af Snee paa en Høstdag er et trofast Sendebud for den, som ham sender; han vederqvæger sin Herres Sjæl.« (Ordsp. 25, 13.)

S. K.

Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed.

Ep.: 1 Pet. 4, 7—12.

Hvad er det, der gjør et Menneske stort, beundret af Skabningen, velbehageligt i Guds Øine? Hvad er det, der gjør et Menneske stærkt, stærkere end hele Verden, hvad er det, der gjør ham svag, svagere end et Barn? Hvad er det, der gjør et Menneske urokkeligt, urokkeligere end Klippen, hvad er det, der gjør ham blød, blødere end Vox? — Det er Kjerlighed! Hvad er det, der er ældre end Alt? det er Kjerlighed. Hvad er det, der overlever Alt? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der ikke kan tages, men selv tager Alt? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der ikke kan gives, men selv giver Alt? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der bestaaer naar Alt svigter? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der trøster, naar al Trøst glipper? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der vedvarer, naar Alt omskiftes? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der bliver, naar det Ufuldkomne afskaffes? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der vidner, naar Prophetien forstummer? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der ikke aflader, naar Visionen ophører? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der forklarer, naar den mørke Tale ender? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der lægger Velsignelse i Gavens Overflod? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der lægger Fynd i Engles Tale? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der gjør Enkens Gave til Overflod? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der gjør den Eenfoldiges Tale til Viisdom? Det er Kjerlighed. Hvad er det, der aldrig forandres, om end Alt forandres? Det er Kjerlighed; og kun denne er Kjer-

ligheden, den, der aldrig bliver noget Andet. Thi ogsaa Hedningen priste Kjerligheden, dens Skjønhed og dens Magt; men hans Kjerlighed kunde blive til noget Andet, som han næsten priste høiere. Kjerligheden var skjøn, skjønnere end Alt; men Hævnen var sød, sødere end Alt. Og saa daarlig var Hedningens Tanke om Kjerligheden og om det Himmelske, saa selvkjærligt var Alt baade i Himlen og paa Jorden, at den Magt, der velvilligt skjænkede Menneskene Kjerlighedens Glæde, misundeligt forbeholdt sig selv Hævnen, fordi den var det Sødeste. Hvad Under da, at Hævnen skjulte sig i al Hedningens Kjerlighed; at Angesten ikke var uddreven, om den end var glemt; hvad Under, at Fjenden arbeidede i Stilhed, selv naar Kjerligheden sov trygest, at Vreden lønlig sad paa Luur og speidede efter Anledning; hvad Under, at den pludselig brød frem i al sin Vildhed; hvad Under, at den fyldte Hedningens Sjæl, der indsugede dens forbudne Sødme og derved forvissede sig om sit Slægtskab med det Himmelske! Hvad Under, at ingen Kjerlighed var lykkelig, som intet Menneske var det i Hedenskabet, før den sidste Time var kommen, der atter bittert kun formaaede at spotte et Menneske med den Forestilling, at han *havde* været lykkelig! Hvad Under, at Sorg blandede sig i al Glæde, at bestandig det næste Øieblik, selv i Glædens Øieblik, gik ængstende som Dødens Skikkelse forbi! Hvorledes skulde og en Hedning formaae at overvinde Verden; men formaaede han ikke dette, hvorledes skulde han da kunne vinde Verden!

Hvad er det, der aldrig forandres, om end Alt forandres? det er Kjerlighed, og kun denne er Kjerligheden, den, der aldrig bliver noget Andet. Thi ogsaa den fromme Jøde gav Kjerligheden Vidnesbyrd, men hans Kjerlighed var Foranderlighedens og Omskiftelsens Barn, og han vidste at hade sin Fjende. Overlod han end Hævnen til Herren, fordi den hører ham til, hans Sjæl var dog ikke ukjendt med dens Sødme; thi ogsaa denne Bevidsthed er sød, at Herrens Hævn er forfærdeligere end al menneskelig Hævn, at Mennesket forbander sin Fjende, men at Herren forbander den Ugudelige og den Ugudeliges Slægt gjennem mange Led. Hvad Under da, at Angesten altid havde eet Øie vaagent, selv naar Kjerligheden var mest sorgløs; hvad Under, at Vreden, selv naar Kjerligheden mindst drømte derom, i al Stilhed sad og regnede efter over Givet og Modtaget, over Dit og Mit! Hvad Under, at ingen Kjerlighed var lykkelig, før den sidste Time kom, fordi først da var Kjerlighedens *uvisse* Fordring fuldkommen indfriet.

Hvad er det, der aldrig forandres, om end Alt forandres? Det er Kjerlighed. Og kun denne er Kjerligheden, der aldrig bliver til

noget Andet, den, der giver Alt hen og af den Grund Intet har at fordre, den, der Intet fordrer, og derfor Intet har at tabe, den, der velsigner og velsigner, naar den forbandes, den, der elsker sin Næste, men hvis Fjende ogsaa er hans Næste, den, der overlader Hævnen til Herren, fordi den trøster sig til, at han er endnu barmhjertigere.

Det er denne Kjerlighed, Apostelen Peter taler om i vor forelæste Text, og som denne Kjerlighed mange Gange og paa mange Maader modtog et apostolisk Vidnesbyrd, saa vidner han atter her om dens Magt, idet han siger: Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed.

Det er disse Ord, dette Vidnesbyrd, vi nærmere ville betragte, idet vi overveie, hvorledes Kjærlighed skjuler Synders Mangfoldighed?

Dog hvordan skulde vi tale herom? Skulde vi tale saaledes, at vi ikke gav os Tid til at dvæle ved Ordene, fordi den blotte Lyd indeholdt en stille Bebreidelse, der vakte en Sorg efter dem, der fremkaldte en Stræben hen til dem, til det Maal, der er sat ethvert Menneske at stræbe til. Skulde vi tale saaledes, for at om muligt den Enkelte endnu i denne Stund maatte beslutte sig til at kjøbe det beleilige Øieblik; at Ordet, om muligt, maatte bevæge den, hvem det traf staaende og ledig, til at begynde Løbet, den, hvem det traf paa Banen, til at fremskynde Løbet, den, hvem det traf i Løbet, til at haste og ile efter det Fuldkomne. Skulde vi tale saaledes som til Ufuldkomne! Skulde vi minde om, hvor sjeldent der vel endnu fandtes Den, der enten aldrig havde kjendt, eller aldeles glemt »Verdens Børnelærdom«, at Hævnen er sød; skulde vi minde om, at ethvert Menneske, naar han er redelig, kun altfor ofte griber sig selv i vidtløftigt, indtrængende, erfarent at kunne fortolke hiin sørgelige Sandhed, at Hevnen er sød. Skulde vi minde om, hvor sjeldent der vel endnu var den, der overlod Hevnen til Herren i den Fortrøstning, at han havde en endnu mildere Forklaring af Skylden, en endnu barmhjertigere Dom over den; at han er større end et Menneskes Hjerte; hvor ofte derimod ethvert redeligt Menneske maa tilstaae sig selv, at han just ikke gav Afkald paa Hævnen, fordi han overlod den til Herren. Skulde jeg minde om, hvor sjelden endnu der var den, der saaledes tilgav, at den angrende

---

han er større end et Menneskes Hjerte] 1. Joh. 3, 20.

Fjende virkelig var hans Næste; den, der i sin Tilgivelse virkelig hævede Skillevægen, og ingen Forskjel vidste af, ikke at han selv var kaldet i den tidlige Morgen og Fjenden ved den ellevte Time, ikke at han kun var halvtredsindstyve Penninge skyldig, Fjenden de femhundrede. Skulde jeg minde om, hvor sjelden endnu der er Den, der elskede saaledes, at hans Øre, naar det gik Fjenden vel, ingen Misundelsens Hvidsken fornam, fordi hans Hjerte ikke kjendte Misundelse, elskede saaledes, at »hans Øie ikke fortrød Tilgivelsen«, naar Lykken begunstigede hans Fjende; den, der elskede saaledes, at han, naar det gik hans Fjende ilde, havde glemt, at det var hans Fjende. Skulde vi advare mod det i Menneskenes Øine mindre Skyldige, mod en vis snild Forstandighed, der listelig veed at opdage Menneskenes Feil, og som vel ikke misbruger sin Viden til at dømme, men som dog ved sin Nysgjerrighed ikke saa meget krænker Næsten som sinker sig selv. Skulde vi formane Enhver til at eftertragte hiin christelige Kjerlighed, fordi ethvert Menneske selv dog saa ofte trænger til Tilgivelse. Skulde vi formane ethvert Menneske at dømme sig selv og derover glemme at dømme Andre; advare mod at dømme og fordømme, fordi dog intet Menneske ganske kan gjennemskue et andet, fordi det dog stundom hændte, at Himlens Vrede ikke fortærede den, over hvem man nedkaldte den, men at Herren naadig og mild saae med Velbehag til ham i Løndom; skulde vi formane Enhver ikke ivrigt at nedkalde Vrede over en Anden, at han ikke ved sin Uforsonlighed skulde samle forfærdeligere Vrede over sig selv paa Dommens Dag.

Skulde vi tale saaledes? ja det var vel os oftest gavnligt, at der blev talet saaledes, men at gjøre det er saa saare vanskeligt, at ikke den Talende selv kommer i Talen til at handle mod Talen, kommer til at dømme Andre. Ja selv det i Talen at dømme sig selv, er saa saare vanskeligt, at ikke den Talende hildes i en ny Misforstaaelse og derved forstyrrer Andre. Derfor vælge vi den lettere Opgave; vi ville dvæle ved Ordene selv, og som al anden Kjerlighed er bleven priset i Verden, saa ville vi udvikle og prise den Kjerlighed, der har Magt til at gjøre det Vidunderlige at skjule Synders Mangfoldighed. Vi ville tale som til Fuldkomne. Var der da den, der ikke følte sig fuldkommen, Talen gjorde dog ingen Forskjel. Vi ville lade vor Sjæl hvile i det apostoliske Ord, der

---

kaldet i den tidlige Morgen osv.] smlg. Matth. 20, 1 ff. halvtredsindstyve Penninge skyldig osv.] smlg. Luc. 7, 41. hans Øie ikke fortrød Tilgivelsen] Tob. 4, 8. samle forfærdeligere Vrede] smlg. Rom. 2, 5.

ikke er en svigefuld poetisk Vending, ikke et dristigt Udbrud, men en trofast Tanke, et fuldgyldigt Vidnesbyrd, der for at forstaaes maa tages efter Ordet.

Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed. Kjerlighed gjør blind, siger et gammelt Ord, og vil dermed ikke betegne en Ufuldkommenhed hos den Elskende eller en oprindelig Tilstand i ham; thi først da Kjerligheden vandt Plads i hans Sjæl, først da blev han blind, og alt eftersom Kjerligheden seirede i ham, da blev han mere og mere blind. Eller var Kjerligheden bleven ufuldkomnere, naar den, efter først at have bedraget sig selv ved ikke at ville see, hvad den dog saae, tilsidst selv ikke saae det mere? Eller hvo skjulte bedst, den, der vidste, at han havde gjemt Noget, eller den, der endogsaa havde glemt dette? For den Rene er Alt reent, siger et gammelt Ord, og vil derved ikke betegne en Ufuldkommenhed hos den Rene, der efterhaanden skulde forsvinde, tvertimod jo renere han bliver, desto renere bliver Alt for ham. Eller var det en Ufuldkommenhed ved den Rene, at han, efter først at have frelst sig selv ubesmittet af Ureenheden ved ikke at ville vide, hvad han dog vidste, tilsidst end ikke vidste mere deraf?

Det beroer da ikke blot paa hvad man seer, men det hvad man seer beroer paa, hvorledes man seer; thi al Betragtning er ikke blot en Modtagen, en Opdagen, men tillige en Frembringen, og forsaavidt den er dette, da bliver det jo afgjørende, hvorledes den Betragtende selv er. Naar da Een seer Eet, en Anden et Andet i det Samme, saa opdager den Ene hvad den Anden skjuler. Forsaavidt det, der er Gjenstand for Betragtningen, tilhører den udvortes Verden, da er det vel ligegyldigere, hvorledes den Betragtende er, eller rettere, da er det til Betragtningen Nødvendige noget hans dybere Væsen Uvedkommende; jo mere derimod Betragtningens Gjenstand tilhører Aandens Verden, desto vigtigere er det, hvorledes han selv er i sit inderste Væsen; thi alt Aandeligt tilegnes kun ved Frihed; men hvad der tilegnes ved Frihed, det frembringes ogsaa. Forskjellen ligger da ikke i det Udvortes men i det Indvortes, og indvortes fra udgaaer Alt det som gjør et Menneske ureent, og hans Betragtning ureen. Det udvortes Øie gjør Intet til Sagen, men »indvortes fra udgaaer et ondt Øie.« Men et

---

indvortes fra udgaaer et ondt Øie] Marc. 7, 21—22.

ondt Øie opdager meget, som Kjerligheden ikke seer; thi et ondt Øie seer endog, at Herren gjør Uretfærdighed, naar han er god. Naar der i Hjertet boer Ondskab, da seer Øiet Forargelse, men naar der i Hjertet boer Reenhed, da seer Øiet Guds Finger; thi de Rene see altid Gud; »men den, der gjør ondt, seer ikke Gud« (3 Joh. 11).

Det Indvortes afgjør da, hvad et Menneske opdager, og hvad han skjuler. Naar der i Hjertet boer Syndens Lyst, da opdager Øiet Syndens Mangfoldighed og gjør den end mangfoldigere; thi Øiet er Legemets Lys, men dersom Lyset, der er i et Menneske, er Mørke, hvor stort bliver da Mørket! Naar der i Hjertet boer Syndens Angst, da opdager Øret Syndens Mangfoldighed og gjør den end mangfoldigere, og hvad hjalp det et saadant Menneske at han var blind; thi en Skalk slaaer Øiet ned og lytter med sine Skalkeøren (Sirach, 19, 24). Naar der i Hjertet boer Kjerlighed, da er Øiet lukket og opdager ikke Syndens aabenbare Gjerning, end mindre den skjulte; thi »den, der vinker med Øiet, har Ondt i Sinde« (Ordspr.); men den, der forstaaer Øiets Vink, han er ikke reen. Naar der i Hjertet boer Kjerlighed, da er Øret lukket og hører ikke Verdens Ord, ikke Bespottelsens Bitterhed; thi den, der siger Rakka til sin Broder, han er skyldig for Raadet, men den, der hører det, naar det siges til ham, han er ikke fuldkommen i Kjerlighed. Naar der i Hjertet boer Iilsindethed, da er Mennesket snart til at opdage Syndens Mangfoldighed, da forstaaer han herligt en halv Tale, fatter hasteligen langtfra Ordet, som neppe er udtalt. Naar der i Hjertet boer Kjerlighed, da forstaaer et Menneske langsomt, og hører slet ikke et hastigt Ord, og forstaaer ikke dets Gjentagelse, fordi han giver det et godt Sted, og en god Mening, forstaaer ikke Vredens eller Spottens lange Tale, fordi han venter endnu eet Ord, der skal give Talen Mening. Naar der i Hjertet boer Frygt, da opdager Mennesket let Syndens Mangfoldighed, Svig og Bedrag og Troløshed og Rænker, at

Hvert Hjert' er Garn,
Hver Skalk som Barn,
Hvert Løfte som en Skygge.

---

et ondt Øie seer endog osv.] smlg. Matth. 20, 15. de Rene see altid Gud] Matth. 5, 8. Øiet er Legemets Lys osv.] Matth. 6, 22—23. den, der vinker med Øiet] Ordsprog 10, 10. den, der siger Rakka] Matth. 5, 22. Hvert Hjert' er Garn osv.] af Kingo's Salme »Ak Herre, se min Hjertevé« 8. Vers.

Men den Kjærlighed, der skjuler Synders Mangfoldighed, blev aldrig bedragen. Naar der i Hjertet boer Karrighed, naar man giver med eet Øie og med syv Øine seer efter, hvad man faaer igjen (Sirach 20, 14), da opdager man let Syndens Mangfoldighed. Men naar der i Hjertet boer Kjerlighed, da bliver Øiet aldrig bedragen; thi Kjerligheden, naar den giver, seer ikke efter Gaven, men dens Øie vogter paa Herren. Naar der i Hjertet boer Misundelse, da har Øiet Magt til at lokke det Urene frem selv i det Rene; men naar der i Hjertet boer Kjerlighed, da har Øiet Magt til at elske det Gode op i det Urene; men dette Øie seer jo ikke det Urene men det Rene, som det elsker og opelsker ved at elske det. Ja der er en denne Verdens Magt, der i sit Sprog oversætter det Gode til det Onde, men der er en Magt herovenfra, der oversætter det Onde til det Gode, det er den Kjærlighed, som skjuler Synders Mangfoldighed. Naar der i Hjertet boer Had, da ligger Synden for Menneskets Dør og dens Attraaes Mangfoldighed er til ham; men naar der i Hjertet boer Kjerlighed, da er Synden flygtet langt bort og han øiner den end ikke. Naar der i Hjertet boer Kiv, Nid, Vrede, Trætte, Tvedragt, Partier, behøver man da at gaae langt for at opdage Syndens Mangfoldighed, eller behøver man at leve længe for at frembringe den uden om sig; men naar der i Hjertet boer Glæde, Fred, Langmodighed, Mildhed, Trofasthed, Godhed, Sagtmodighed, Afholdenhed, hvad Under da, at et Menneske, selv om han stod midt i Syndens Mangfoldighed, blev en Fremmed, en Udlænding, der kun forstod sig saare lidet paa Landets Skikke, hvis der blev ham affordret en Forklaring, hvorledes vilde denne da ikke være et Skjul over Syndernes Mangfoldighed!

Eller er det ikke saaledes, skulde vi kløgtigen sige: Syndens Mangfoldighed i Verden er og bliver dog lige stor, hvad enten Kjerligheden opdager den eller ikke; skulde vi lade det apostoliske Ord og med det den Kjerlighed, der beskrives, staae hen som en ziirlig Talemaade, der ikke kunde udholde Granskningens Prøvelse? Men forstod da virkelig hiin Forstandighed ligesaa godt Kjerligheden, som den forstod Syndens Mangfoldighed! Eller vilde den indrømme det Modsatte, at Syndens Mangfoldighed blev lige stor enten Forstanden opdagede den eller ikke, og ikke snarere anprise sin egen Snildhed til at opdage og efterspore Syndens Skjulthed? Men da blev det jo lige sandt, at Forstanden opdagede Syndens

---

da ligger Synden for Menneskets Dør] smlg. 1. Mos. 4, 7. Kiv, Nid, Vrede osv.] Gal. 5, 20.

Mangfoldighed, og at Kjerligheden skjulte den; men det Ene blev ikke sandere end det Andet. Eller var der endnu en tredie Maade, paa hvilken man uden at blive forstandigt vidende om den eller kjærligt uvidende, blev vidende om den, var en saadan Viden ikke en umenneskelig Viden? Det er da ikke et blot rhetorisk Udtryk, at Kjerlighed skjuler Synders Mangfoldighed, men det er i Sandhed saaledes, og dette er den christelige Kjerligheds Magt, der ikke er stor ved paafaldende Bedrift, som anden Kjerlighed er det, men større i sin stille Vidunderlighed.

* * *

Lykkeligt det Menneske, der saae Verden i al sin Fuldkommenhed, da Alt endnu var saare godt, lykkeligt det Menneske, der var med Gud Vidne til Skabningens Herlighed, saligere den Sjæl, der var Guds Medarbeider i Kjerlighed, salig den Kjerlighed, der skjuler Synders Mangfoldighed.

* * *

Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed. Synders Mangfoldighed, det er et forfærdeligt Ord og minder lettelig om en anden Forbindelse, hvori det ved Sprogbrug hyppigt forekommer, Skabningens Mangfoldighed, hvorved vi tænke paa den talløse Skare af Slægter, den utallige Vrimmel af levende Væsener, hvis Tal Ingen kan angive, fordi intet Tal er stort nok, og fordi der intet Øieblik er, da man kan begynde at tælle; thi i ethvert Øieblik fødes der utallige. Forholder det sig ikke ligesaa med Syndens Mangfoldighed; thi som det hedder, at den, der haver, ham skal gives, og han skal have i Overflod, saa er og Synden meget frugtbar, og een Synd føder mange, og den bliver mangfoldigere og mangfoldigere. Men Kjerlighed skjuler Syndens Mangfoldighed. Hvis da Kjerlighedens Øie ikke var lukket, hvis den ikke selv ved sin Betragtning skjulte Mangfoldigheden, hvorledes skulde den da vove sig til at ville standse Syndens Magt! Saa skjuler da netop Kjerligheden derved Syndens Mangfoldighed, at den iforveien har skjult den.

---

den, der haver osv.] Matth. 13, 12.

En gammel Viismand haver sagt: afhold Dig fra Trætte og Du skal formindske Synder (Sirach 28, 8). Men den, der formindsker Synder, han skjuler jo Synders Mangfoldighed, og skjuler den dobbelt, ved ikke selv at synde og ved at forhindre en Anden derfra. Og dog den, som afholder sig fra Trætte, han forhindrer jo kun for et Øieblik et Menneske i at synde, maaskee skal det samme Menneske vende sig til en anden Side og søge Trætte, men den, der omvender en Synder fra hans Veis Vildfarelse, om ham siger Apostelen Jacob, han skjuler Synders Mangfoldighed.

Dog er det muligt retteligen at fortælle, hvorledes Kjerligheden skjuler Synders Mangfoldighed, eller er den ikke end mangfoldigere end Syndens Mangfoldighed er det? Naar den seer det knækkede Rør, da veed den at skjule Synders Mangfoldighed, at Røret ikke knuses under Byrden. Naar den seer den rygende Tande, da veed den at skjule Synders Mangfoldighed, at Luen ikke qvæles. Naar den har seiret over Synders Mangfoldighed, da veed den atter at skjule Mangfoldigheden, da bereder den Alt festligt til Modtagelsen, som den forlorne Søns Fader gjorde det, da staaer den med aabne Arme og venter den Forvildede, har glemt Alt og bringer ham selv til at glemme Alt, idet den atter skjuler Synders Mangfoldighed; thi Kjerligheden græder end ikke over Synders Mangfoldighed, hvis saa var, da saae den den jo selv, men den skjuler Mangfoldigheden. Og naar Synden gjør den Modstand, da bliver den end mangfoldigere, aldrig træt af trofast at drage i ulige Aag med denne, ikke træt af at troe Alt, haabe Alt, fordrage Alt. Naar Synden forhærder sig mod Kjerligheden, og ønsker at blive den qvit, naar den betaler Velvillie med Skjeldsord og Haan og Spot, da gjengjelder Kjerligheden ikke Skjeldsord med Skjeldsord, da velsigner den og forbander ikke. Naar Synden misundelig hader Kjerligheden, naar den i sin Ondskab vil bringe Kjerligheden selv til at synde, da finder den ikke Sviig i dens Mund, men Bøn og Formaning. Men naar Bønner og Formaning kun hidser Synden og bliver ny Anledning for Syndens Mangfoldighed, da er Kjerligheden stum, men ikke mindre tro, trofast som en Qvinde frelser den, som en Qvinde gjør det — »uden Ord« (1 Pet. 3, 1). Synden meente at have opnaaet, at de snart skulde være skilte ad paa Veien, men see Kjer-

---

det knækkede Rør ... den rygende Tande] Matth. 12, 20. ulige Aag] smlg. 2. Cor. 6, 14. troe Alt, haabe Alt osv.] 1. Cor. 13, 7. Skjeldsord med Skjeldsord] 1. Pet. 3, 9.

ligheden blev hos den. Og Synden vil støde Kjerligheden fra sig, den tvinger den til at gaae een Miil, men see Kjerligheden gik to; den slog Kjerlighedens høire Kind, men see Kjerligheden vendte den anden til; den tog Kjerlighedens Kjortel, men see Kjerligheden gav Kappen med. Allerede føler Synden sin Afmagt, den kan ikke holde ud med den, da vil den rive sig løs, da krænker den Kjerligheden saa dybt som muligt; thi mere end 7 Gange, tænker den, kan selv Kjerlighed ikke tilgive. Men see! Kjerligheden kunde tilgive 70 Gange 7 Gange, og Synden blev hurtigere træt af at forskylde Tilgivelse end Kjerligheden af at tilgive. Ja som der er en Syndens Magt, der har Udholdenhed til at udtære enhver bedre Følelse af et Menneske, saa er der en himmelsk Magt, der udhungrer Syndens Mangfoldighed af et Menneske, denne Magt er den Kjerlighed, der skjuler Synders Mangfoldighed.

Eller er det ikke saaledes? Skulle vi foretrække at prise en Kløgt, der veed end forfærdeligere at skildre Synders Mangfoldighed? Eller skulde vi ikke snarere spørge denne Kløgt, hvorfra den fik en saadan Viden? Ja dersom den kunde overbevise Kjerligheden om, at det forholdt sig saaledes, da vilde Kjerligheden vel aldrig begynde og Intet opnaae. Men derfor begynder Kjerligheden med at skjule Synders Mangfoldighed og derfor ender den, hvor den begyndte, med at skjule Synders Mangfoldighed.

* * *

Salig den Mand, hvis Synder ere skjulte, saligere den Kjerlighed, der skjuler Synders Mangfoldighed.

* * *

Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed. Hvis Kjerligheden havde seiret i Verden, ja da var jo Syndens Mangfoldighed skjult, og Alt fuldkomment i Kjerlighed. Hvis Kjerlighedens Hærskare var talrig i Verden, hvis den var lige i Tal med

---

at gaae een Miil osv.] smlg. Matth. 5, 40—41. 70 Gange 7 Gange] smlg. Matth. 18, 22. Salig den Mand osv.] Ps. 32, 1.

Fjendens, saa den kunde stride Mand mod Mand — ja hvorledes skulde Kjerligheden da ikke seire, da den er den stærkeste! Dersom derimod Kjerlighedens Tjenere er en lille Skare, dersom hver enkelt er en eenlig Mand, skal da Kjerligheden virkelig formaae at skjule Synders Mangfoldighed? Eller er det apostoliske Ord, forsaavidt vi derved ville tænke paa noget andet end Kjerlighedens fromme Uvidenhed, dens Nidkjærhed indenfor sin Grændse, er det apostoliske Ord ikke i saa Fald en skjøn men dog ørkesløs Tale? Skulde vi betragte det apostoliske Ord som en begeistret Daarskab og hellere prise den Kløgt, der siger: Livets Gang følger bestemte Love, lad Kjerligheden boe i Nødens Øieblik Dør om Dør med Ugudeligheden, det gavner Ugudeligheden Intet. Vilde da Forstanden ligesaa redebon udsige det Modsatte, at det Intet gjør til Sagen, om Ugudelighed boer hos Kjerligheden? Vil Forstanden negte, at i Livet ofte den Uskyldige maa lide med den Skyldige? Lader os adspørge Forstanden. En gammel Hedning, der i Hedenskabet blev nævnet og priset som Viis, seilede med en Ugudelig paa det samme Skib. Da Skibet kom i Havsnød, opløftede den Ugudelige sin Stemme for at bede; men den Vise sagde til ham: »Tie stille, Kjære, hvis Himlen opdager, at Du er ombord, da gaaer Skibet under.« Saa er det da sandt, at den Skyldige kan volde den Uskyldiges Undergang? Men saa er jo det Modsatte ligesaa sandt? Saa manglede Forstanden maaskee blot Mod til at troe dette, og medens den havde nok af den trøstesløse Kløgt, der opdager Livets Elendighed, havde den ikke Hjerte til at fatte Kjerlighedens Magt. Er det ikke saaledes; thi Forstanden gjør dog altid et Menneske kun forsagt og kleinmodigt, men Kjerlighed giver frit Mod, og derfor er al apostolisk Tale frimodig. Hvis der ombord paa det samme Skib istedenfor en Ugudelig havde været en from Mand, havde været en Apostel! Skete dette ikke? Der seilede et hedensk Skib fra Creta og styrede til Rom, og Skibet kom i Havsnød, i mange Dage saae man hverken Soel eller Stjerner, ombord paa dette Skib var en Apostel, og Paulus traadte frem og sagde til dem, der vare med ham i Skibet: »I Mænd, jeg formaner Eder at I fatte et godt Mod; thi Ingen Sjel af Eder skal omkomme.« Eller skulde Ugudelighed virkelig have større Magt end Kjerlighed; skulde det, at en Ugudelig var ombord, have Kraft til at gjøre de Andres Vilkaar forskjelligt, men en Apostel skulde ingen saadan Magt have? Eller siger ikke Herren

---

der seilede et hedensk Skib osv.] Ap. Gj. Kap. 27.

selv, at Trængselens Dage skulle forkortes for de Udvalgtes Skyld?

Er dette en uværdig Forestilling om Gud at mene, at Kjerlighed saaledes skjuler Synders Mangfoldighed? Glemme vi maaskee i vor Tale og i vor Overveielse, at Gud i Himlene ikke standses ved nogen Skuffelse, at hans Tanke er levende og nærværende, gjennemtrænger Alt og dømmer Hjertets Raad? Skulde Een have Ret, hvis han paamindede os om, naar vi ville lovprise Kjerligheden, hellere at indskrænke os til at sige det Sande, at det er skjønt og elskeligt, at Kjerligheden gjerne vilde skjule Synders Mangfoldighed og afvende Vreden, end fare vild i Overdrivelse ved at sige, at Kjerligheden skjuler Synders Mangfoldighed? Har den, der taler saaledes, ikke glemt, hvad vi ikke glemme, at Kjerligheden beder for Andres Synder, har han ikke glemt, at en Retfærdigs Bøn formaaer meget?

Da Abraham talte indstændigen til Herren og bad for Sodoma og Gomorra, skjulte han da ikke Synders Mangfoldighed? Eller er det maaskee en priselig Skarpsindighed, hvis Nogen vil sige, at han ved sin Bøn jo ligesaa meget erindrede om Synders Mangfoldighed, og fremskyndede Dommen, saaledes som hans eget Liv allerede var en Dom, der hvis det havde Kraft til en Betingelse, snarest maatte gjøre Dommen end forfærdeligere? Hvorledes bad Abraham? Lader os tale menneskeligt derom! Rev han ikke ligesom Herren med ind i sin Tankegang, bragte han ikke Herren til at glemme Syndernes Mangfoldighed, for at tælle Tallet paa de Retfærdige, hvis der var 50, 45, 40, 30, 20, ja endog kun 10 Uskyldige. Skjulte Abraham da ikke Synders Mangfoldighed, beviser Byernes Undergang det Modsatte, eller beviser den Andet, end at der end ikke var 10 Uskyldige i Sodoma? Og dog hvad var Abraham selv i Sammenligning med en Apostel, hvilken var hans Frimodighed i Sammenligning med en Apostels?

* * *

Trængselens Dage skulle forkortes] Matth. 24, 22. en Retfærdigs Bøn formaaer meget] Jac. 5, 16. Da Abraham talte osv.] 1. Mos. 18, 23 ff.

Stort er et Menneske, at hans Liv, hvis det er retfærdigt, endog skal dømme Engle; saligere den Kjerlighed, der skjuler Synders Mangfoldighed.

* * *

Vi have priset Kjerlighedens Magt til at skjule Synders Mangfoldighed, vi have talet som til Fuldkomne. Var der Den, som ikke følte sig fuldkommen, Talen gjorde ingen Forskjel. Lader os endnu engang dvæle ved denne Kjerlighed, for at betragte det Billede af den, der stiller sig frem anskueligt for Sjælen. Var der Den, der ved at betragte sig selv i dette Speil forvissede sig om sin Ulighed, var det Tilfælde med Alle, Talen gjorde ingen Forskjel.

Da de Skriftkloge og Pharisæerne havde grebet en Qvinde i aabenbar Synd, stillede de hende frem i Templets Midte for Frelserens Aasyn; men Jesus bukkede sig ned og skrev med Fingeren paa Jorden. Han, der vidste Alt, vidste vel ogsaa, hvad Pharisæerne og de Skriftkloge vidste, før de sagde ham det. De Skriftkloge og Pharisæerne opdagede snart hendes Skyld, det var jo og let, da hendes Synd var aabenbar. De opdagede tillige en anden Synd, den, de selv gjorde sig skyldige i, idet de rænkefuldt lagde Snarer for Herren. Men Jesus bukkede sig ned og skrev med Fingeren paa Jorden. Hvorfor mon han bukkede sig ned; hvorfor mon han skrev med Fingeren paa Jorden? Sad han der som en Dommer, der agter nøie paa Anklagernes Tale, der lyttende bukker sig ned og optegner Klagepunktet, at han ikke skal glemme det, og dømme strengt; var denne Qvindes Skyld det Eneste, der blev skriftligt optegnet af Herren? Eller den, der skriver med Fingren paa Jorden, skriver han ikke snarere for at udslette og glemme? Der stod Synderinden omringet af maaskee mere Skyldige, der høit anklagede hende, men Kjerligheden bukkede sig ned og hørte ikke Anklagen, der foer over dens Hoved hen i Veiret; den skrev med Fingeren for at udslette, hvad den selv vidste; thi Synden opdager Synders Mangfoldighed, men Kjerlighed skjuler Synders Mangfoldig-

---

dømme Engle] 1. Cor. 6, 3. Da de Skriftkloge og Pharisæerne osv.] Joh. 8, 3 ff.

hed. Ja selv for Syndens Øine skjuler Kjerligheden Synders Mangfoldighed; thi ved eet Ord af Herren forstummede Pharisæerne og de Skriftkloge, og der var ingen Anklager mere, Ingen, der fordømte hende. Men Jesus sagde til hende: jeg fordømmer Dig ei heller, gak bort og synd ikke meer, thi Syndens Straf føder ny Synd, men Kjerlighed skjuler Synders Mangfoldighed.

Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed.

Ep. 1 Pet. 4, 7—12.

Som den apostoliske Tale ved sit Indhold er væsentlig forskjellig fra al menneskelig Tale, saa er den ogsaa ved sin Form paa saa mange Maader forskjellig fra denne. For saaledes at drage et Enkelt frem, den standser ikke den Hørende og indbyder ham til at hvile, den standser ikke den Talende og lader ham selv glemme at arbeide. Den apostoliske Tale er bekymret, fyrig, brændende, opildnet, overalt og altid bevæget af det nye Livs Kræfter, kaldende, tilraabende, vinkende, stærk i Udbrud, kort, afbrudt, rystende, selv gjennemrystet ligesaa meget af Frygt og Bæven som af Længsel og salig Forventning, overalt vidnende om Aandens kraftige Uro og Hjertets dybe Utaalmodighed. Hvorledes skulde og den, der selv løber, faae Tid til lang Tale, saa maatte han selv staae stille! Hvorledes skulde den, der stræber at være Alt for Alle, faae Tid til vidtløftig Overveielse, da vilde han jo ikke hurtigt nok kunne vexle Aandens Vaaben! Hvorledes skulde den, der for Haabets fulde Seil styrer mod det Fuldkomne, have mange Øieblikke til menneskelig Udførlighed! Men er den apostoliske Tale altid utaalmodig som en Fødendes, saa pleie i Særdeleshed tvende Betragtninger end mere at opflamme den, paa den ene Side Forestillingen om, at Natten er forbi og Dagen er frembrudt, at Natten har varet længe nok, og det gjelder at bruge

Natten er forbi] smlg. Rom. 13, 12.

Dagen, paa den anden Side Forestillingen om, at Tiden kommer, da man ikke mere kan arbeide, at Dagene ere talte, at Enden er nær, at Alts Ende nærmer sig.

Ogsaa den forelæste Text vidner om denne apostoliske Fyrighed, og begynder med et: derfor, hvortil i Apostelens Brev svare de nærmest foregaaende Ord: »men alle Tings Ende nærmer sig,« hvilke Ord ikke blot forklare dette derfor, men ogsaa hvad der maaskee, menneskelig talt, i Texten kunde behøve en Forklaring, der da tillige viser, hvorledes den apostoliske Utaalmodighed er saare meget forskjellig fra en ophidset Mands Overilelse. Thi synes det ikke besynderligt, at der ligeovenpaa den skjønne Formaning: haver for alle Ting en inderlig Kjerlighed til hverandre, ligeovenpaa det dertil knyttede betydningsfulde Trøstens Ord: Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed, følger en tilsyneladende saa tilfældig Formaning som denne: »Laaner hverandre gjerne Huus uden Knur!« Og dog beviser denne Formaning netop den apostoliske Myndighed og Viisdom. Hvor var der vel en ophidset Mand, der, naar han havde nævnet disse Ord: »alle Tings Ende nærmer sig,« da vilde have tilføiet en saadan Formaning? Skulde det ikke følge af sig selv, at den blev overflødig? Thi skulde han ikke, om muligt, ved sin Tale bevirke, at Husene bleve tomme, saa der neppe fandtes Nogen, der vilde laane Huus, og hvis der var en Saadan, han ikke skulde behøve at være i Forlegenhed? Men saaledes er en Apostel ikke utaalmodig, og hans Uro er høiere end al menneskelig Besindighed. Apostelen elsker sin Menighed for høit til svagt at fortie det Forfærdelige, at alle Tings Ende nærmer sig, men paa den anden Side veed han strax igjen at kalde Menigheden saaledes til Orden, at det er, som var Forfærdelsen glemt, som var der Fred og Tryghed, ønskelig Leilighed til selv i Livets ubetydelige Forhold at bevise sin Kjerlighed til Næsten. Talen om, at alle Tings Ende nærmer sig, er da ikke en ufrugtbar Uveirsky, der farer hen og forvirrer Alt, men en Angest, som renser Luften, og gjør Alle mildere og inderligere og kjærligere og hurtigere til at kjøbe den beleilige Tid, men ogsaa stærke nok til ikke at afmattes i den Tanke, at den beleilige Stund var forbi. Apostelen, som taler, er ikke beruset i Drømme, men ædru i sin Tanke og i sin Tale.

»Men alle Tings Ende nærmer sig.« Dette er et forfærdeligt Ord selv i en Letsindigs Mund, end sige i en Apostels. Dog der-

---

Tiden kommer, da man ikke mere kan arbeide] smlg. Joh. 9, 4.

for tilføier Peter ogsaa et Trøstens Ord, der er stærkt til at overvinde Angesten: »Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed.« Eller behøves det maaskee ikke? Er med alle Tings Ende Alt forbi? Behøves der noget andet Skjul end det, der forundes Enhver, den Retfærdige og den Uretfærdige? Er den, der ligger i Jordens Skjød, ikke skjult og vel forvaret? Skulde der være Nogen, der her ikke forstod Apostelen, fordi han ikke udtrykkelig nævner den Dag, paa hvilken der skal blive Spørgsmaal om en saadan Kjerlighed? Eller have Forfærdelsens og da ogsaa Trøstens Ord tabt deres Betydning derved, at alle Tings Ende ikke indtraf, som den var forudsagt? Er en Apostel en ørkesløs Mand, hvem det blot er magtpaaliggende i Almindelighed at forudsige alle Tings Ende som noget ham selv og de Enkelte uvedkommende, uden forsaavidt det kunde tilfredsstille Nysgjerrigheden? Eller var det ikke det, der fornemlig laae ham paa Sinde, at med Alts Ende var ogsaa hans og Menighedens Dage talte? Men dette traf jo virkelig Apostelen og Menigheden; dette gjentager sig bestandig i Slægten, og det Næste gjentager sig ogsaa; thi det bør ethvert Menneske at døe og derpaa at komme til Dommen. Men paa Dommens Dag fordres der ogsaa en Rustning. Det er den, Apostelen beskriver og dens Fuldkommenhed. Denne Rustning er Kjerligheden; det Eneste, der ikke skal afskaffes, det Eneste, der bliver hos et Menneske i Livet, og bliver hos ham i Døden og som skal seire i Dommen. Thi Kjerligheden er ikke som en svigefuld Ven, der først forlokker et Menneske og da bliver hos ham for at spotte ham. Nei Kjerligheden bliver hos et Menneske; og naar Alt forvirrer sig for ham, naar Tankerne staae anklagende op, naar Angesterne dømmende løfte deres Hoveder, da truer Kjerligheden ad dem og siger til ham: hav blot Taalmodighed, jeg bliver hos Dig, og vidner med Dig, og mit Vidnesbyrd skal dog overvinde Forvirringen. Ja selv om Kjerligheden ledte et Menneske vild, om den selv end ikke bag efter kan frikjende ham, den siger dog: skulde jeg forlade Dig i Nødens Stund; om end Alt forlod Dig, om Du var forladt af Dig selv, jeg bliver dog hos Dig, jeg, der ledte Dig vild, men som ogsaa har den Trøst for Dig, at det var mig, der gjorde det. Hvis det ikke var saa! Hvilken Magt formaaer dog saaledes at bringe et Menneske til at vove det Forfærdelige som Kjerligheden! Hvilken Rædsel da, hvis den ikke tillige

---

det bør ethvert Menneske at døe osv.] Hebr. 9, 27.

forstod at fortolke sig for sig selv, forstaaeligt for den Enkelte, om end ikke nogen anden Sjæl forstod det.

Saa lader os da nøiere overveie det apostoliske Ord. Apostelen taler til Ufuldkomne, hvorledes skulde og en Fuldkommen have en Synders Mangfoldighed, der behøvede at skjules! Men de Ufuldkomne, de Sønderknuste, dem trøster han ogsaa ved den Tanke, at Kjerlighed skal skjule Synders Mangfoldighed. Vi skulle ikke letsindigt forfalske det apostoliske Ord, ikke kløgtigt bedrage os selv og besvige Ordet ved at mene, at den, der har Kjerlighed, han er fuldkommen. Den, der ikke finder i sig en Syndens Mangfoldighed, der behøver at skjules, paa ham passer Ordet ikke, men den, der ikke vil lade sig trøste, ham gavner Ordet ikke; thi deri ligger netop Trøsten, at der i det samme Hjerte, hvor der er Synders Mangfoldighed, kan boe Kjerlighed, og at denne Kjerlighed har Magt til at skjule Mangfoldigheden.

Saa ville vi da i Apostelens Ord søge Trøsten, der tilbydes, ved at betænke: hvorledes Kjerlighed skjuler Synders Mangfoldighed.

Dog hvorledes er dette muligt, Kjerlighed opdager jo netop hos Een selv Synders Mangfoldighed. Var der ikke ofte den i Verden, der levede hen let og sorgløs med Ungdommens glade Sind, uden at hovmode sig af egen Fuldkommenhed, men ogsaa uden at føle sig bøiet eller standset ved nogen besværende Bevidsthed, indtil Kjerligheden greb ham, og det Forbigangne ikke behagede mere, fordi Kjerligheden paa saa mange Maader havde opdaget Ufuldkommenhed og Svaghed. Gik det den Forstandige bedre? Han misbilligede Ungdommens Letsind, han vogtede paa sig selv, han stræbte at aflægge sine Feil, men ved denne Stræben vandt han ogsaa en Selvtilfredshed, der ikke frygtede Forstandens Prøve, der tog Ære af Menneskene, der udfordrede Verden til Strid — da sigtede Kjerligheden paa ham og see! han, der havde løftet sit Hoved stolt, hvis Blik havde behersket Menneskene, han slog nu Øiet ned; thi han havde opdaget Synders Mangfoldighed. Og han, der kunde bestaae for Forstandens strenge Dom, han kunde ikke udholde Kjerlighedens milde! Dog den Retfærdige hænder Sligt ikke. Han var streng mod sig selv, og ønskede ikke at være som Andre, han vidste, at den, der vil bevare sig selv, maa arbeide og forsage Meget, men han vidste ogsaa, hvad han vandt i denne Kamp, at han vandt Forstand paa den Viisdom, at der er en Retfærdighed i Himlene; thi han tyktes sig selv retfærdig. Da saae

Himlens Kjerlighed ned til ham og see! han, der havde fortrøstet sig til at kunne give Enhver Sit, Mennesket hvad Menneskets er, Gud hvad Guds er, han, der her i Livet allerede glædede sig til paa Dommens Dag at gjennemgaae Regnskabet, han havde nu opdaget Synders Mangfoldighed, saa han ikke kunde svare Een til Tusinde. Ja ikke blot at Kjærligheden saaledes i et Øieblik opdagede det Skjulte, nei det var som forøgede Kjerligheden Synders Mangfoldighed i det Tilkommende. Hvad han i stolt Tillid til sig selv let havde overvundet, det faldt ham nu vanskeligt, fordi hans Sjæl var bekymret i Kjerlighed. Hvor han før ingen Fristelse havde ahnet, der saae den nu lokkende paa ham, og han fornam en Frygt og Bæven, han aldrig havde kjendt. Og at det var saaledes i Sandhed, det forvissede han sig let om; thi vilde han overgive sig til sin egen Retfærdighed, da forsvandt Fristelsen.

Men er det da muligt, at den samme Magt, der opdager Synders Mangfoldighed; den samme Magt, der, idet den gyder Kjerlighedens Bekymring i et Menneskes Hjerte, næsten forflerer Mangfoldigheden, at den samme Magt kan skjule den i det samme Menneske? Og dog, var det godt, at det ikke var saa? Hvad er da Kjerlighed? Er den en Drøm i Natten, man sover sig til? Er den en Bedøvelse, hvori Alt er glemt? Skulle vi tænke saaledes foragteligt om Kjerligheden, at det er i den Forstand, den skjuler Synders Mangfoldighed? Saa var det jo bedre at beholde Ungdommens lette Sind, eller Mandens Selvprøvelse, eller Menneskets egen Retfærdighed. Skal Viisdom kjøbes, Forstand kjøbes, Fred i Hjertet kjøbes, Himlens Salighed kjøbes, skal Livet kjøbes i Fødselens Smerte, men Kjerligheden skulde ingen Fødsels-Smerte kjende? Kjerlighed er ingen Drøm, skulde vi kalde den saaledes, da var det vel bedst at sige: denne dens første Smerte er en urolig og angstfuld Drøm, der ender med en salig Opvaagnen i Kjerligheden, der skjuler Synders Mangfoldighed. Thi Kjerlighed tager Alt. Den tager et Menneskes Fuldkommenhed, og vil han her være paaholdende, da er Kjerligheden ham haard; men den tager ogsaa hans Ufuldkommenhed, hans Synd, hans Sorrig. Den tager hans Styrke fra ham; men ogsaa hans Lidelse, eller hvilke forfærdelige Lidelser skjulte ikke Kjerligheden, som vare de ikke til, men kun Kjerlighedens Glæde over at frelse en Anden? Men naar den tager det fra ham, da skjuler den det jo, naar den tager Alt, da skjuler den Alt, naar den, alt eftersom den tager det fra ham, giver ham noget Andet isteden, da skjuler den over al Forstand. Menneskene have ofte meent, at der var andre Midler, der formaaede at borttage, og derved at skjule, hvad man maatte ønske skjult. Imidler-

tid har allerede en gammel Hedning sagt: det hjælper ikke et Menneske at ride bort fra Sorgen, den sidder bag ved paa Hesten. Disse hans Ord ere ofte blevne gjentagne som de, der forraade et dybt Indblik i det menneskelige Hjerte. Og dog; hvis hiin gamle Hedning, der paa sin Hest reed gjennem Livet med Sorgen bag ved sig; hvis han ikke havde behøvet at see sig tilbage —; men dette gjør Kjerligheden ikke. Hvor skulde og det Øie, der elsker, faae Tid til at see efter hvad der ligger bagved, saa maatte det jo for det Øieblik slippe sin Gjenstand! Hvor skulde det Øre, der elsker, faae Tid til at høre Anklagen, saa maatte det jo for det Øieblik aflade at høre Kjerlighedens Stemme! Og hvis Øiet skeler efter det, hvis Øret lytter, da er Hjertet smaaligt, og dette er ikke Kjerlighedens Skyld, ja den vredes derover. Thi den, der vil betænke sin egen Fuldkommenhed, han elsker ikke, og den, der vil bringe sin Ufuldkommenhed i Anslag, han elsker ikke. Ja hvis han troede sig selv saa ufuldkommen, at han paa Grund deraf var udelukket fra Kjerligheden, da viiste han, at han ikke elskede, thi han anslog sin Ufuldkommenhed og bragte den i Beregning som var den en Fuldkommenhed. Men Kjerlighed tager Alt. Og den, der udelukker sig, han vil enten glæde sig over sig selv og ikke glæde sig over Kjerligheden; eller han vil sørge over sig selv og ikke glæde sig over Kjerligheden.

Dog for at elske et Menneske saaledes, maa man have Mod til at ville elske; thi dette er Hemmeligheden ved den jordiske Kjerlighed, at den har et Præg af Guds Kjærligheden paa sig, uden hvilket den vilde blive en Taabelighed, eller en fad Leflen, som om det ene Menneske var saaledes fuldkommen i Forhold til det andet, at det kunde vække denne Angst eller være istand til i Sandhed at tage Alt. Til at elske Gud saaledes fordres en ydmyg Frimodighed; thi Guds-Kjerligheden vaagner i ethvert Menneskes Bryst grædende som det spæde Barn, ikke smilende som Barnet, der kjender Moderen. Men naar nu Gudskjerligheden vil holde Herren fast, da reiser Fjenden sig forfærdelig mod ham, og Syndens Magt er stor til at indjage Angst. Dog Kjerligheden lukker ikke sit Øie i Farens Stund, den byder sig selv hen, for, som en gammel Psalme-Sanger siger, for at trænge

---

en gammel Hedning sagt] Horats Oder III, 1, 40. en gammel Psalme-Sanger] Brorson i Salmen »Flye min Aand og bryd med Styrke«: Kæmp dig gjennem Satans Pile Ind i Paradisets Hvile.

Gjennem Syndens Pile
Ind i Paradisets Hvile.

Og jo længere borte fra den øiner Pilenes Mængde, desto forfærdeligere er den, men jo nærmere den trænger frem, desto mindre seer den Pilene, og naar den har opfanget alle Pile i sit Bryst, saaret af dem, da seer den dem jo ikke mere men kun Kjerligheden og Paradisets Salighed.

Da Jesus en Dag sad tilbords hos en Pharisæer, traadte en Qvinde ind i det samme Huus. En Qvinde var ingen indbuden Gjest, denne mindst af Alle; thi Pharisæerne vidste, at hun var en Synderinde. Om ikke Andet havde kunnet forfærde og standse hende, Pharisæernes stolte Foragt, deres tause Uvillie, deres Helligheds Vrede kunde vel have skrækket hende bort; »men hun stod bag ved hos Jesu Fødder, græd og begyndte at væde hans Fødder med Taarer og aftørre dem med sit Hovedhaar og kyssede hans Fødder og salvede dem med Salve.« Der var et Angestens Øieblik; hvad hun eensomt havde lidt, hendes Græmmelse, Anklagen i hendes eget Bryst blev end forfærdeligere; thi den forstod heelt vel, at den havde Medhold i Pharisæernes Mine. Men hun gik frem, og idet hun slog Fjenden, da slog hun sig selv til Ro, og da hun havde fundet Hvile ved Christi Fødder, da fortabte hun sig i Kjerlighedens Gjerning. Alt som hun græd, da glemte hun tilsidst hvad hun græd over fra Begyndelsen, Angerens Taarer bleve Tilbedelsens. Hende bleve hendes mange Synder forladne, fordi hun elskede meget. Der var dem i Verden, som efter at have forspildt deres Liv i Lystens Tjeneste, tilsidst tabte sig selv og neppe kjendte sig selv mere. Dette er Lystens skjendige og rædselsfulde Bedrag, at den bedrager et Menneske for sig selv, og kun lader ham beholde en letsindig, forbigaaende Ahnelse af den egne Tilvær, at den formaster sig til at ville bedrage Gud for sin Medviden i Skabningen. Denne Qvinde forundtes den Naade ligesom at græde sig ud af sig selv og græde sig ind i Kjerlighedens Hvile. Thi den, der elsker meget, ham forlades meget. Og dette er Kjerlighedens salige Bedrag, »at den, hvem meget forlades, han elsker meget,« saaledes at det, at behove megen Forladelse, bliver et Udtryk for Kjerlighedens Fuldkommenhed.

Dog om Kjerligheden end i den Anklagede selv formaaede at unddrage ham Synet af Synders Mangfoldighed, saa han fortabt i

---

Da Jesus en Dag sad tilbords osv.] Luc. 7, 36 ff.

Kjerlighed ikke saae den mere, fordi Kjerligheden skjulte over den — er han dermed frelst for stedse? Skal der Intet standse ham paa hans Vei og pludselig bringe ham til at erindre, hvad Kjerligheden skjulte; kommer der ingen Dom udenfra over et Menneske? Har da Kjerligheden her atter den samme Magt, saa end ikke Dommeren opdager Syndernes Mangfoldighed, fordi Kjerligheden skjuler over dem. Lader en Dommer sig skuffe, gjennemtrænger han ikke ethvert Slør og gjør Alt aabenbart? Lader en Dommer sig bestikke, fordrer han ikke ubøieligt hvad Dommens Fordring er? Lader Verdens Dom sig skuffe? Byd den Din Kjerlighed og Du forbliver at være Skyldner; bring den Dit Hjertes bedste Følelse, og Du forbliver at være Skyldner; byd den Angerens Taarer, og Dommen fordrer den egne Retfærdighed. Lader da Kjerlighedens Dom sig bestikke? Byd den Guld, den skal foragte Dig; byd den Vælde og Magt, den forsmaaer Dig, byd den Verdens Herlighed, den dømmer Dig, at Du elskede Verdens Herlighed; forkynd Dine vidunderlige Gjerninger, den dømmer Dig, at Du ikke var i Kjerlighed. Thi Dommen fordrer hvad Dommens Fordring er, og Verdens Dom fordrer hvad Verdens er, og dette skjuler i dens Øine over hvad der mangler; men Kjerlighedens Dom fordrer hvad Kjerlighedens er; thi den, der dømmer, han fordrer, men den, der fordrer, han søger, og den »der skjuler Synders Mangfoldighed, han søger Kjerlighed« (Ordsp. 17, 9); men den, der finder Kjerlighed, han skjuler Synders Mangfoldighed; thi den, der finder, hvad han søgte, han skjuler jo hvad han ikke søgte.

Er det apostoliske Ord da ikke en Trøst, der giver Frimodighed i Dommen; er det ikke en Trøst netop som den behøves; thi er den ikke over al Forstand! Stort er det for Forstanden, at erindre Alt; en Daarskab er det for den, at Kjerligheden skjuler Synders Mangfoldighed. Eller skulde vi berøve os denne Trøst ved forstandigt ligesom at ville udmaale Kjerligheden ved at ville udstykke den som et Vederlag for de enkelte Synder, og saaledes forblive i Synderne? Skulde vi udelukke os fra Kjerligheden; thi naar vi blive i den, hvo er da den, der anklager? Eller er det ikke den samme Kjerlighed i et Menneske, der for ham selv skjulte Synders Mangfoldighed, den samme Kjerlighed, der for Kjerligheden skjuler Synders Mangfoldighed? Ja selv om Kjerligheden ikke ganske havde seiret i et Menneske, selv om Angesten opdagede hvad Kjerligheden ikke havde Styrke i ham til at skjule, saa skal dog paa Dommens Dag Kjerligheden komme Kjerligheden i ham til Hjælp, jage Frygten ud og skjule Syndernes Mangfoldighed.

Da Jesus en Dag sad tilbords hos en Pharisæer, da traadte der ind i det samme Huus en Qvinde; hun var nedbøiet; thi hun bar en Syndernes Mangfoldighed. Verdens Dom stod læselig i Pharisæernes Aasyn, den lod sig ikke skuffe, hendes Sorg og hendes Taarer skjulte Intet, men aabenbarede Alt, og der var Intet at opdage uden en Syndernes Mangfoldighed. Dog hun søgte ikke Verdens Dom, »men hun stod bag ved hos Jesu Fødder og græd.« Da opdagede Kjerligheden, hvad Verden skjulte — Kjerligheden i hende; og da den ikke havde seiret i hende, da kom Frelserens Kjerlighed den til Hjælp, at den, »hvem de femhundrede Penninge bleve eftergivne maatte elske mest«, og han gjorde Kjerligheden i hende end mægtigere til at skjule Syndernes Mangfoldighed, den Kjerlighed, der allerede var der; thi »hende bleve jo hendes mange Synder tilgivne, fordi hun elskede meget«.

*

* *

Saligt det Menneske, hvis Hjerte vidner med ham, at han elskede meget; saligt et Menneske, naar Guds Aand, der veed Alt, vidner, at han elskede meget; for ham er der Trøst baade her og hisset; thi Kjerlighed skjuler Synders Mangfoldighed.

* *

*

Bekræftelsen i det indvortes Menneske.

Bøn!

Fader i Himlene! Du holder alle de gode Gaver i Din milde Haand. Din Overflod er rigere, end at menneskelig Forstand fatter det; Du er saare villig til at give, og Din Godhed større, end at et Menneskets Hjerte forstaaer det; thi Du opfylder enhver Bøn og giver, hvad vi bede om, eller hvad der er langt bedre end det, hvorom vi bede. Saa give Du da Enhver sin beskikkede Deel, som det er Dig velbehageligt; men da give Du ogsaa Enhver Forvisningen om, at Alt kommer fra Dig, at ikke Glæden river os fra Dig i Lystens Glemsel, at ikke Sorgen sætter Skilsmisse mellem Dig og os; men at vi i Glæden maatte søge hen til Dig og i Sorgen blive hos Dig, at, naar engang vore Dage ere talte, og det udvortes Menneske er fordærvet, Døden ikke maatte komme kold og forfærdelig i sit eget Navn, men mild og venlig med Hilsen og Budskab, med Vidnesbyrd fra Dig, vor Fader, Du som er i Himlene! Amen.

---

det udvortes Menneske er fordærvet] smlg. 2. Cor. 4, 16.

Ep.: Ephes. 3, 13—ud.

I Verdens Hovedstad, i det stolte Rom, hvor al Jordens Glands og Herlighed var samlet; hvor Alt var opdrevet, hvormed menneskelig Kløgt og Vildhed i Fortvivlelsens Angst frister Øieblikket, hvad den udfinder for at forbause det sandselige Menneske; hvor hver Dag var Vidne til det Mærkværdige, det Rædselsfulde, og den næste Dag havde glemt det ved Synet af det end Mærkværdigere; i det navnkundige Rom, hvor Enhver, der paa nogen Maade troede at kunne fængsle Mængdens Opmærksomhed, hastede hen som til sin rette Skueplads, beredte Alt iforveien til sin Modtagelse, for, skjønt beruset i Selvtillid, snildt at benytte det knap tilmaalte, misundte, lykkelige Øieblik — der levede Apostelen Paulus som fangen Mand, der skrev han det Brev, hvoraf vor Text er tagen. Som Fange bragtes han derhen, ukjendt af Alle, og dog bragte han med sig en Lære, om hvilken han vidnede, at den var guddommelig Sandhed, ham meddeelt ved en særdeles Aabenbaring, og den urokkelige Forvisning, at denne Lære skulde seire over den ganske Verden. Dersom han dog havde været en Oprører, der hidsede Folket og bragte Tyrannen til at skjælve; førtes han dog nu fangen til Rom, at Herskeren kunde mætte sin Hævn paa hans Lidelse, kunde lade ham martre med de udsøgteste Qvaler — ja! da var der dog Sandsynlighed for, at hans Skjebne en føie Tid havde rystet Enhver, i hvis Bryst menneskelig Følelse endnu ikke var uddød, et Øieblik ved sin Rædsel pirret den vellystige og nysgjerrige Mængde — ja maaskee skulde Tyrannens Throne være bleven omstyrtet! Men saaledes blev Paulus ikke behandlet. Han var for ubetydelig, til at Rom skulde frygte ham, hans Daarskab for uskyldig til at væbne Magten imod sig. Hvo var han ogsaa? En Mand, der tilhørte et foragtet Folk; en Mand, der end ikke tilhørte det mere, men var forskudt af det som en Forargelse — en Jøde, der var bleven Christen, den eensomste, den mest forladte, den uskadeligste Mand i det ganske Rom. Som en Saadan blev han behandlet. Hans Fængsel var mildt, kun var han Fange; og han, der bragte hiin seierrige Forvisning med sig, ham var nu anviist som Virkeplads Fængslets Eensomhed, og den Stridsmand, der daglig blev afgiven til hans Bevogtning. — I Verdens Hovedstad, i det larmende Rom, hvor Intet kunde modstaae Tidens tøilesløse Magt, der opslugte Alt, saa hurtigt som det

fremkom, der sporløst udslettede Alt med sin Glemsel — der levede Apostelen Paulus, en ubetydelig Mand, i eensomt Fængsel, stille og tilbagetrukken, ikke overgiven til Glemsel; thi der var Ingen i den uhyre Stad, der vidste eller bekymrede sig om hans Tilværelse. Men medens Alt uden om ham foer hen i Forfængelighed, hurtigere end en Skygge, stod den Overbeviisning fast for ham, at den Lære, han bekjendte, skulde seire over den ganske Verden — over den ganske Verden, som han nu var afsondret fra, og det eneste Menneske, han saae, var den Stridsmand, der bevogtede ham. Naar et Menneske, der lider skyldig, bærer sin Straf med Taalmodighed, da har han ingen Roes deraf, men hvis han lider uskyldig med Taalmodighed, da haver han Roes. Dette er skjønt at betænke, elskeligt at høre, godt at bekjende; men det er tungt at gjøre det. Dog Den, i hvis Hjerte der er Gudsfrygt og Fromhed, han skal ved Guds Hjælp beskikke sin Sjæl til Ydmyghed, til den atter bliver glad i Gud og stille i Herren; da skal han frelse sig i Taalmodighed, om det end var saare tungt, at hans Forventning forsvandt som en Drøm, at han, der vilde vinde den ganske Verden, selv endte med at være Fange, at han end ikke laae under i Strid, men hentæredes som en Skuffelse. Hvis der var Nogen, der havde sat sin Lid til ham, og haabet paa ham, da skal han mindes dem, og hans Sjæl ikke blive ukjendt med den smertelige Bekymring, om de ogsaa ville forlade ham, fra sit Fængsel skal han maaskee skrive til dem: »forlader mig ikke nu, da jeg er forladt af Alle, bevarer Eders Tillid til mig som fordum, glemmer mig ikke nu, da jeg er glemt af Alle.« Maaskee skulde han bevæge deres Hjerter, maaskee skulde en Enkelt komme til ham, og hvis det tillodes, besøge den fangne Mand, sørge med ham, trøste ham og opbygges ved ham. Det er skjønt at tale derom, Tanken alene bevæger vist ethvert bedre Menneskes Hjerte. Dog Paulus var en Apostel. Om end bedrøvet var han dog altid glad; om end fattig gjorde han altid Mange rige; om han end Intet havde, besad han dog Alt. Fra sit Fangenskab skriver han til den fjerne Menighed: »derfor beder jeg, at I ikke forsage over mine Trængsler, som jeg lider for Eder, hvilket er Eders Ære.« Han, der selv kunde synes at behøve Trøst, han er hurtigt, saa at sige, i god Forstaaelse med Herren, glad i Trængselen, freidig i Faren, ikke beskæftiget med sin egen Lidelse,

---

et Menneske, der lider skyldig osv.] smlg. 1. Pet. 2, 20. om end bedrøvet osv.] smlg. 2. Cor. 6, 10.

men bekymret for Menigheden; og kun forsaavidt betænker han sin Trængsel, som den kunde bringe Menigheden til at forsage.

Hvis et Menneske havde fundet Fred og Hvile i sin Modgang, da skulde maaskee den Sorg, at Andre over hans Gjenvordighed kunde tabe Frimodighed og Tro, vække ham til ny Uro. Dog skal Gudsfrygten i ham seire, og han skal tillidsfuldt befale de Elskede i Guds Haand. Det rører Hjertet at tale derom, ethvert bedre Menneske føler vist, at denne stille Hengivenhed vel er værd at eftertragte. Dog Paulus var en Apostel, han skriver fra sit Fangenskab: »disse mine Trængsler, som jeg lider for Eder, er Eders Ære.«

Den, der har en Lære at anbefale Menneskene og stræber at vinde dem, han har jo et Vidnesbyrd, til hvilket han trøstigt henviser den Enkelte. Men naar dette Vidnesbyrd svigter, da indseer han vel, at Magten er tagen fra ham, og, skjønt det er saare tungt, forliger han sig dog med Gud i sit Hjerte; og sørger vel som Den, hvem Brudgommen forlod og Glæden, men ogsaa som Den, der ikke løb paa det Uvisse, der ikke glemmer, at høiere end at frelse Andre, er det at frelse sin egen Sjæl, at underlægge det urolige Sind under Troens Lydighed, at holde de vildfarende Tanker bundne ved Overbeviisningens Magt i Kjerlighedens Baand. Det er velgjørende at tale derom, og ethvert redeligt Menneske bekjender vel, at det er saligt saaledes at beskikke sit eget Huus, naar man har udtjent ved den større Gjerning, og bliver sat over den mindre. — Nu Paulus! Levede han i de Mægtiges Gunst, at den kunde anbefale hans Lære? Nei! han var fangen. Hyldede de Vise hans Lære, at deres Anseelse kunde borge for Sandheden? Nei den var dem en Daarskab. Formaaede hans Lære hurtigt at sætte den Enkelte i Besiddelse af en overnaturlig Magt, falbød den sig til Menneskene ved Gjøgleværk? Nei! den maatte langsomt erhverves, tilegnes i Prøvelse, der begyndte med Forsagelse af Alt. Havde Paulus da noget Vidnesbyrd? Ja! han havde ethvert menneskeligt Vidnesbyrd mod sig, og dertil havde han endnu den Bekymring, at Menigheden skulde forsage, eller hvad værre var, forarges paa ham; thi Forargelsen ligger vel aldrig nærmere end, naar Sandhed nedkues, naar Uskyld lider, naar Uretfærdighed er tryg med sin Seier, naar Vold har Fremgang, naar Vankundighed end ikke behøver at bruge Magt mod det Gode, men sorgløs og ubekymret forbliver uvidende om, at det er til. Men forsager Paulus forladt af Vidnesbyrdet?

Den, hvem Brudgommen forlod] smlg. Marc. 2, 20.

Ingenlunde. Da han intet andet Vidnesbyrd havde at beraabe sig paa, da beraaber han sig paa sine Trængsler. Er dette ikke som en Undergjerning? Hvis Paulus ellers ikke havde beviist krafteligen, at han havde Underets Magt, er det ikke et Beviis? At forvandle Trængsler til et Vidnesbyrd for Lærens Sandhed, at forvandle Skjendsel til en Ære for sig og for den troende Menighed; at forvandle den tabte Sag til en Æressag, der har Vidnesbyrdets hele begeistrende Magt, er det ikke som at bringe den Halte til at gaae, og gjøre den Stumme talende!

Hvad gav Paulus Magt hertil? Han havde selv et Vidnesbyrd; han var ingen tvivlende Mand, der dog i sit Inderste tilbagekaldte de stærke Tanker. Et Vidnesbyrd havde han høiere end Alt i Verden, et Vidnesbyrd, der vidnede stærkere, jo mere Verden gik ham imod. Var han da en svag Mand? Nei han var mægtig. Var han vaklende? Nei han var befæstet; thi han var mægtigen bekræftet ved Guds Aand i det indvortes Menneske.

Hvad da Apostelen selv var, hvad hele hans Liv fører Beviset for, det ønsker han hver Enkelt i Menigheden. Om end hine Tiders Vilkaar var et andet, om end Kampen og Striden gjorde det nødvendigere, men ogsaa maaskee vanskeligere, at vinde denne Bekræftelse i det indvortes Menneske, det bliver dog til alle Tider og under alle Omstændigheder det ene Fornødne for et Menneske, at frelse sin Sjæl i denne indvortes Bekræftelse; thi ethvert Menneske, til enhver Tid, har jo dog sin Strid og sin Anfægtelse, sin Nød, sin Eensomhed, i hvilken han fristes, sin Angst og Afmagt, naar Vidnesbyrdet slipper. Saa lader os da nærmere overveie:

Bekræftelsen i det indvortes Menneske.

Kun en tankeløs Sjel kan lade Alt omkring sig vexle, give sig selv hen som et Bytte for Livets ustadige, lunefulde Forvandlinger, uden at ængstes for en saadan Verden, uden at bekymres for sig selv. Hvor uværdigt og modbydeligt er ikke et saadant Liv, hvor langt er en Saadan fra at vidne om Menneskets høie Bestemmelse, at være Skabningens Herre. Thi skal Mennesket herske, da maa der være en Orden i Verden; det var jo ellers kun en Spot over ham at sætte ham til at beherske vilde Magter, der ingen Lov adlyde. Og dersom han skal herske, da maa der jo være en Lov i ham selv; thi ellers vilde han umulig kunne herske; han vilde enten gribe forstyrrende ind, eller det vilde være overladt til et Tilfælde, om han herskede viist eller ei. Var det saaledes, da var Mennesket saa langt fra at være Skabningens Herre, at denne

snarere maatte ønske, at han slet ikke var til. Saasnart derfor blot et Menneske samler sig til en forstandigere Betragtning af Livet, da søger han at forvisse sig om et Sammenhæng i Alt, og som Skabningens Herre forelægger han denne, saa at sige, Spørgsmaalet, afnøder den en Forklaring, fordrer et Vidnesbyrd.

Kun Den, der hengav sin Sjæl til de verdslige Begjeringer, Den, der valgte Lystens glimrende Trældom og ikke formaaede at frigjøre sig fra dens letsindige eller tungsindige Angst, kun han nøies med at lade Skabningen aflægge sit Vidnesbyrd, at han snildt og kløgtigt kan benytte den i Øieblikkets Tjeneste. Og Mennesket er Skabningens Herre, derfor adlyder den endog det uværdige Herskab. Hvor sørgelig er ikke en saadan Fortabelse, der dog ikke mener at leve tankeløs, men snarere at forstaae Alt og i sit Hjertes Forvildelse mener at vende Alt sig til Fordeel. Naar han seer i Aftenstunden Himlen rødme, da siger han: det bliver en skjøn Dag imorgen; men seer han aarle Himlen rød og mørk, da siger han: det bliver Storm idag; thi om Himlens Skikkelse, om Veir og Vind veed han at dømme. Derfor siger han: »idag eller imorgen vil jeg gaae til den eller den Stad og blive der eet Aar og kjøbslaae og vinde.« Naar han dyrker sin Jord med Forstand, da regner han, at den vil bringe ham mange Fold. Hans Øie forlyster sig ved Synet af den rige Afgrøde, ved hvad han maaskee selv tankeløst kaldte den velsignede Frugt. Han bygger hurtigt sine Lader større; thi det er ham let at forudsee, at de gamle ikke rumme denne Overflod. Da er han tryg og glad, priser Tilværelsen, da lægger han sig til at sove; men da hedder det: i Nat vil jeg kræve Din Sjæl af Dig. — Hans Sjæl af ham, er det ikke for meget forlangt, mon han skulde forstaae det? Der er jo ikke Tale om den rige Afgrøde, eller om de nyligen opførte Lader, men om hvad han maaskee havde glemt over alt dette — at han har en Sjæl. — Men Den, der blot med noget Alvor betragter Livet, han seer jo dog let, at han ikke saaledes er Herre, at han ikke tillige er Tjener, at Mennesket ikke blot derved er forskjelligt fra Dyret, at han er forstandigere end dette.

Kun den, der feigt flygter enhver dybere Forklaring, den, der ikke har Mod til at paatage sig Herrens Ansvar ved at underkaste sig Tjenerens Forpligtelse, ikke Ydmyghed til at ville lyde for at

---

Naar han seer i Aftenstunden Himlen rødme osv.] smlg. Matth. 16, 2–3. idag eller imorgen vil jeg gaae osv.] Jac. 4, 13. Han bygger hurtigt sine Lader større osv.] smlg. Luc. 12, 16—21.

lære at herske og bestandig kun at ville herske forsaavidt han selv lyder — kun han udfylder Tiden med idelige Overveielser, der dog ikke føre ham videre, men snarere tjene som en Adspredelse, i hvilken hans Sjæl, hans Evne til at fatte og til at ville, forsvinder som en Damp og udslukkes som en Lue. Hvor sørgelig er ikke en saadan Selvfortærelse, hvor langt er ikke en Saadan fra ved sit Liv at vidne om, i sit Liv at udtrykke Menneskets ophøiede Bestemmelse, at være Guds Medarbeider.

Ved enhver dybere Besindelse, der gjør ham ældre end Øieblikket og lader ham gribe det Evige, forvisser Mennesket sig om, at han har et virkeligt Forhold til en Verden, og at altsaa dette Forhold ikke kan være en blot Viden om denne Verden og om sig selv som en Deel af den, da en saadan Viden intet Forhold er, netop fordi han selv i denne Viden er ligegyldig mod denne Verden, og denne Verden ligegyldig ved hans Viden om den. Først i det Øieblik, da den Bekymring vaagner i hans Sjæl, hvad Verden har at betyde for ham og han for Verden, hvad Alt det i ham, hvorved han selv tilhører Verden, har at betyde for ham, og han deri for Verden, først da forkynder det indvortes Menneske sig i denne Bekymring. Denne Bekymring stilles ikke ved en nærmere eller en mere omfattende Viden, den begjerer en anden Art af Viden, en Viden, der i intet Øieblik forbliver at være Viden, men forvandler sig i Besiddelsens Øieblik til en Handlen; thi ellers besiddes den ikke. Denne Bekymring begjerer ogsaa en Forklaring, et Vidnesbyrd, men af en anden Art. Dersom et Menneske i sin Viden kunde vide Alt, men Intet vidste om denne Videns Forhold til ham, saa havde han vel i sin Stræben efter at forvisse sig om sin Videns Forhold til Gjenstanden forlangt et Vidnesbyrd, men han havde ikke fattet, at der behøves et ganske andet Vidnesbyrd; da var Bekymringen endnu ikke vaagnet i hans Sjæl. Saasnart denne vaagner, da vil hans Viden vise sig som trøstesløs, fordi al den Viden, i hvilken et Menneske forsvinder for sig selv, ligesom enhver Forklaring, der tilveiebringes ved en saadan Viden, er tvetydig, forklarer snart Dette og snart Hiint og kan betyde det Modsatte, ligesom ethvert Vidnesbyrd af denne Art, netop naar det vidner, er fuldt af Sviig og Gaader, og kun føder Angst. Hvorledes skulde ogsaa et Menneske i denne Viden forvisse sig om, at Medgang er Guds Naade, saa han tør glæde sig ved den og tryg give sig hen deri, eller om den er Himlens Vrede, og svigefuldt kun skjuler Fortabelsens Afgrund for ham, at hans Undergang maatte være desto forfærdeligere? Hvor skulde et Menneske i denne Viden forvisse sig om, at Modgang er Himlens Straf, at han kan lade sig

sønderknuse af den, eller at den er Guds Kjerlighed, der elsker ham i Prøvelse, at han freidig og tillidsfuld i Fristelsens Nød maa tænke paa Kjerligheden? Hvorledes skulde et Menneske ved en saadan Viden forvisse sig om, at han blev sat høit i Verden og ham meget betroet, fordi Gud i ham elskede sit udvalgte Redskab, eller det var fordi han skulde blive et Ordsprog for Menneskene, en Advarsel, en Skræk for Andre? Thi hans Viden kan vel forvisse ham om, at Alt lykkes for ham, at Alt føier sig efter ham, at Alt skeer som han vil det, at Alt gives ham, hvad han peger paa; at Alt mislykkes for ham, at Alt svigter, at hver en Rædsel, for hvilken han ængstes, i næste Øieblik kommer over ham; at han er høit betroet som Ingen — men mere kan denne Viden ikke lære ham. Og denne Forklaring er saare tvetydig, og denne Viden er saare trøstesløs.

I hiin Bekymring forkynder det indvortes Menneske sig og begjerer en Forklaring, et Vidnesbyrd, der forklarer Alts Betydning for ham og hans egen Betydning, idet den forklarer ham selv i den Gud, der holder Alt sammen i sin evige Viisdom, og satte Mennesket til Skabningens Herre, derved, at han blev Guds Tjener, og forklarede sig for ham derved, at han gjorde ham til sin Medarbeider, og ved enhver Forklaring, han giver et Menneske, bestyrker ham i det indvortes Menneske. I hiin Bekymring forkynder det indvortes Menneske sig, der ikke er bekymret om den ganske Verden, men kun om Gud og om sig selv, og om Forklaringen, der gjør ham Forholdet forstaaeligt, og om Vidnesbyrdet, der bekræfter ham i Forholdet. Denne Bekymring hører intet Øieblik op; thi den Viden, han vinder, er ingen ligegyldig Viden. Dersom nemlig et Menneske vilde mene ligesom eengang for alle at afgjøre denne Sag og saa være færdigt, da var det indvortes Menneske i ham kun dødfødt og forsvandt igjen. Men dersom han er i Sandhed bekymret, da vil Alt ved Gud tjene til Bekræftelse i det indvortes Menneske; thi Gud er trofast og lader sig ikke uden Vidnesbyrd. Men Gud er Aand og kan derfor kun give et Vidnesbyrd i Aand, det er i det indvortes Menneske, ethvert udvortes Vidnesbyrd fra Gud, hvis der kunde være Tale om et saadant, kan ligesaa godt være et Bedrag.

Da skal Medgang tjene en Saadan til Bekræftelse i det indvortes Menneske. Ofte høre vi Menneskene sige, at Livet er saa svigefuldt, og hvor forskjellige end de Enkeltes Forhaabninger og Ønsker vare, saa enes dog saa saare Mange i den Afgjørelse, at Forventningernes skjønne Fordring aldrig opfyldes, om end kun altfor Mange først bedroge sig selv ved at søge Trøst

i den Indbildning, at de engang i Sandhed have næret store Forventninger. Da klage de over Verden, at den er Elendighedens Land; over Tiden, at den er ond Møie og spildt Uleilighed, der ikke fører Mennesket sit Ønskes Maal nærmere, men fjerner ham mere og mere; over Menneskene, at de ere troløse, eller dog dorske, lunkne, selvkjærlige; over sig selv, paa samme Maade som over andre Ting i Livet, at de ikke befandtes at være hvad de engang syntes sig selv at være; over den hele Tingenes Orden her paa Jorden, at alt det forfængelige og udvortes Væsen har Fremgang, at al den Gjerning krones, hvis Kraft er Ordgyden, den Følelse prises, hvis Styrke er i Talemaader, den Nød finder Deeltagelse, hvis Beviis ligger i Skriget; men at den redelige Stræben kun vinder Utak og Miskjendelse, den stille, inderlige Følelse kun møder Misforstaaelse, den dybe, eensomme Sorg kun finder Krænkelse. Sjelden høres en alvorligere Røst, der formaner Enhver at tage mod Livets Underviisning og at lade sig opdrage i Gjenvordighedens Skole, en prøvet Tale, der med al Eftertryk spørger: skulde en Riig frelses, skulde den Mægtige gaae ad den trange Vei, skulde den Lykkelige fornegte sig selv, skulde den Lærde og Kloge annamme den foragtede Sandhed. Dog denne Tale paaagtes ikke, men Klagen vedbliver at lyde, at ikke blot den Enkelte har Modgang i Livet, men at hele Livet kun er Modgang, og at denne gjør hele Tilværelsen til en mørk Tale, hvilken Ingen kan forstaae. — Men Medgang den er let at forstaae. Og dog — Job var en gammel Mand og var bleven gammel i Gudsfrygt, han offrede Brændoffer for ethvert af sine Børn, saa ofte de gik til Gjestebud. — »Men Medgang er let at forstaae« — og dog kan end ikke den Lykkelige selv forstaae den. Betragt ham den Lykkelige, hvem Lykken gjorde sig en Glæde af at føie i Alt. Han arbeider ikke og dog er han en Salomo i Herlighed, hans Liv er Dands, hans Tanke beruset i Ønskers Drøm, og enhver Drøm bliver opfyldt, hans Øie mættes hurtigere end det attraaer, hans Hjerte skjuler intet lønligt Ønske, hans Higen har ingen Grændse lært at kjende. Men hvis Du vilde spørge ham: hvorfra kommer dog alt Dette, da vilde han vel letsindigt svare: jeg veed det ikke selv. Dette Svar vilde vel endog forlyste ham i hans Letsindighed som en Spøg, der passede med i det Øvrige, men han vilde ikke fatte eller blot ahne, hvad han egentlig sagde, og hvorledes han dømte sig selv. Den borgerlige Øvrighed vaager over, at Enhver beholder, hvad

---

han offrede Brændoffer] Job 1, 5.

ham tilhører med Rette. Naar den da opdager et Menneske, hvis Overflod og Rigdom sætter Alle i Forundring, da affordrer den ham en Forklaring, hvorfra han har det. Men kan han ikke forklare det, da kaster den en Mistanke paa ham, at han ikke paa nogen hæderlig Maade erholdt det, at han ikke er i lovlig Besiddelse deraf, at han maaskee er en Tyv. Den menneskelige Retfærdighed er kun en saare ufuldkommen Lignelse af den guddommelige. Den holder et vaagent Øie med ethvert Menneske. Naar da et Menneske paa dens Spørgsmaal, hvorfra han har det Alt, ikke har andet Svar end, at han ikke selv veed det, da dømmer den ham, da bliver den hos ham som en Mistanke mod ham, at han ikke er i lovlig Besiddelse deraf. Denne Mistanke er ikke en Retfærdighedens Tjener, men Retfærdigheden selv; er den, der anklager og dømmer og forkynder ham Dommen og bevogter hans Sjæl i Fængsel, at den ikke undslipper. Hvad fordres der da af den Lykkelige? Hvad Andet vel end en Bekræftelse i det indvortes Menneske? Men han havde ingen Bekymring, intet indvortes Menneske; havde det nogensinde været til, da var det forsvundet og udslettet. Den derimod, i hvis Sjæl det indvortes Menneske forkynder sig i hiin Bekymring, han bliver ikke glad, naar Lykken vil føie ham i Alt. En hemmelig Gru bemægtiger sig ham for den Magt, der saaledes vil lunefuldt bortødsle Alt, han ængstes for at have med den at gjøre; thi det er som den til Erstatning fordrede Noget af ham, der er saa forfærdeligt, at han neppe veed at give Angesten derfor et Navn. En langt mindre Deel vil han modtage med Taknemlighed, naar han blot maa vide, fra hvem det kommer. Men dette begjærer Bekymringen i ham, denne Forklaring, dette Vidnesbyrd. Om han blev sat op paa Bjergets Spidse for at skue ud over Verdens Riger og Lande, og der blev sagt: det er Alt Dit, han vilde dog først vide, hvo der havde sat ham derop, hvem han havde at takke. Men naar nu Lykken desuagtet vedbliver, hvad han maatte kalde, at forfølge ham, da bliver hans Bekymring større og større; men alt som Bekymringen tiltager, da vinder hans Sjæl tilsidst Bekræftelsen i det indvortes Menneske. Saaledes blev Medgang Anledning for ham, til at Bekymringen tiltog, og saaledes tjente Medgang ham til Bekræftelse i det indvortes Menneske; thi den, der eier den ganske Verden og takker Gud, han bekræftes i det indvortes Menneske. Da skal han glæde sig ganske anderledes end hiin Lykkelige; thi den, der, naar han har Verden, er som den, der ikke har den, han har Verden, ellers haves han af den. Da glæder han sig over alle de gode Gaver, men endnu mere glæder han sig over Gud og med Gud,

som gav dem. Da forlyster han sit Øie ved Jordens Glands, glæder sig over, at Forraadskamrene ere fulde, da bygger han sine Lader større, da lægger han sig tryg til at sove, og naar det hedder: i Nat vil jeg kræve Din Sjæl af Dig, da forstaaer han denne Fordring, er hurtigt færdig, og veed bedre Beskeed om sin Sjæl, som han skal tage med sig, end om al den Herlighed, han eiede og nu forlader, al den Herlighed, han frydede sig ved, og som Dag fra Dag blev ham til Bekræftelse i det indvortes Menneske ved Taksigelse.

»Men Medgang er saa let at forstaae,« og dog kan end ikke den Begunstigede ret forstaae den. Betragt ham den Begunstigede, hvem Naturen udrustede med alt Herligt, hvem den gav Magten og Klogskab og Aandens Kraft og Hjertets Uforfærdethed og Villiens Udholdenhed. Betragt ham! Hvorfor skjælver stundom den i sit Inderste, der bragte hele Verden til at skjælve? Hvorfor blegner stundom den i sit Inderste, der beherskede Alt ved sin Klogskab? Hvorfor blev den stundom afmægtig i sit Inderste, der uforfærdet saae Alt under Øine? Eller er det ikke til at gyse over i en stille Time, til at blive afmægtig over i et ledigt Øieblik — at have Magten, og ikke vide, hvortil man har den! Den borgerlige Retfærdighed vaager over, at Enhver bliver indenfor sin Grændse, at hver Enkelt maa tjene det Hele. Naar den da opdager en Mand, hvis Magt vækker Alles Opmærksomhed, da affordrer den ham en Forklaring, hvortil han bruger den, og kan han ikke give den, da falder der en Mistanke paa ham, at han ikke er en god Borger, men maaskee en Ufredsmand. Den menneskelige Retfærdighed er kun en Lignelse af den guddommelige. Denne gaaer ogsaa til den Enkelte, og dens Ransagning er strengere. Træffer den et Menneske, der paa det Spørgsmaal, hvortil han har den, ikke kan svare Andet, end at han ikke ret selv veed det, da bliver Retfærdigheden hos ham som en Mistanke mod ham. Den tager maaskee ikke Magten fra ham; thi muligen har han endnu ikke misbrugt den, men den bliver en Angst i hans Sjæl, der vaagner, naar han mindst venter det. Hvad mangler da et saadant Menneske? Hvad Andet end en Bekræftelse i det indvortes Menneske? — Men den, i hvis Sjæl det indvortes Menneske forkynder sig i hiin Bekymring, han bliver ikke glad, naar han opdager, at han har Magten. Han bliver urolig, næsten bange for sig selv. Med Angst forvisser han sig om, hvor Meget han formaaer. Men naar han desuagtet ikke kan blive af med Magten, da bliver hans Bekymring og hans Hjerteangst større og større, indtil denne Bekymring føder Bekræftelsen i

det indvortes Menneske. Da veed han ikke blot, at han har Magten, men han veed ogsaa, hvad hiin Begunstigede ikke vidste, hvem Æren tilkommer og hvem den tilhører med Rette. Da glædes han ved, at ethvert Foretagende lykkes, da længes han at naae Maalet for sin Stræben, men endnu mere glæder han sig dog ved Gud, og endnu mere længes han efter det Øieblik, da han med sin Gud skal glæde sig over, at det lykkedes. Da omfatter hans Sjæl den ganske Verden, og hans Planer gaae vide om Lande, men naar det i Nattens Stilhed hedder: gjør Regnskab for Din Forvaltning, da veed han, hvad denne Tilsigelse har at betyde, han veed, hvor han har Regnskabet liggende, og om der end er Mangler ved det, han forlader trøstig den Verden af Tanker og Idrætter, i hvilken han dog ikke saaledes havde sin Sjæl, forlader det kunstigt indviklede og vidt udstrakte Arbeide, der havde været ham Dag fra Dag Anledning til Bekræftelse i det indvortes Menneske.

»Men Medgang er saa let at forstaae« — og dog forstaaes den stundom end ikke af et Menneske, der var fortrolig med Gjenvordigheder. Betragt ham! Han havde lært, at der er Nød til i Livet, han havde i tunge Skjæbner tilstaaet sig selv, hvor svag og afmægtig dog et Menneske er ved sine egne Kræfter. Dog opgav han ikke Modet; han forsagede ikke, han vedblev at arbeide. Om han opnaaede Noget dermed, om han gik frem eller tilbage, om han bevægede sig eller han stod stille, det vidste han ikke; thi der havde udbredt sig et Mørke omkring ham og det var som en bestandig Nat. Dog anstrængede han sine sidste Kræfter. See! da gik Medgangens Sol atter op, belyste Alt, forklarede Alt, forvissede ham om, at han var kommen saare vidt, at det var vundet, hvad han havde arbeidet for. Da udbrød han i sin Glæde: »saaledes maatte det komme; thi et Menneskes Anstrængelse er ikke en ufrugtbar og betydningsløs Møie.« Da havde han forskærtset Alt og fik ingen Bekræftelse i det indvortes Menneske. Han havde glemt Bekjendelsen i Nødens Time, glemt, at Opfyldelsen ikke er sikkrere, fordi den er kommen, end den var, da han tilstod, at han ikke ved egne Kræfter kunde regne paa at naae den. Modgang havde han forstaaet, men Medgang kunde han ikke forstaae. Da gik det indvortes Menneske ligesom ud i hans Sjæl. Eller hvis Retfærdigheden besøgte ham og affordrede ham en Forklaring, mon den skulde nøies med hans Svar? Han havde bedre kunnet forstaae

---

gjør Regnskab osv.] smlg. Luc. 16, 2.

Herren i Ildstøtten, der en enkelt Gang lyste i Natten, men da det blev Dag, kunde han ikke faae Øie paa Skystøtten. — Den derimod, i hvis Sjæl det indvortes Menneske forkynder sig i hiin Bekymring, han vandt, da Glædens Dag seirede over Mørket, en fuld Bekræftelse i det indvortes Menneske; thi at tage Glæden uden denne Bekymring om Vidnesbyrdet, det var jo at hengive sig i en Skuffelse. Men Vidnesbyrdet modtog han med glad Taknemlighed, fordi det kom til den, hvem det ikke fandt sovende. Og det indvortes Menneske tiltog Dag for Dag i Velbehagelighed for Gud. Og naar da Herren engang kaldte Tjeneren bort, da kjendte han Veien og forlod Alt, og tog kun Vidnesbyrdene med sig, hvori han havde havt sin Salighed.

»Men Medgang er saa let at forstaae,« og dog forstaaer ofte ei heller den Ulykkelige den, eller veed ret, hvad det er, hvorom han taler. At tale til den Lykkelige gjør man trøstigt; thi hvis det Sagte ikke behager ham, da kan han jo fryde sig ved sin Lykke, og lade haant om den Talende. Med den Ulykkelige er det en anden Sag, at ikke Talen, hvis den ikke tiltaler ham, skal være en ny Plage, at han ikke, hvis han mener, at den Talende selv Intet har erfaret, skal blive end utaalmodigere og føle det som en ny Krænkelse, at den vil trøste ham, der ikke kjender hans Lidelse. Men hvo der end har sagt det, det bliver dog sandt, at den Ulykkelige ofte ikke forstaaer hvad Medgang er. Og hvo forstaaer det dog i en anden Forstand bedre end netop den Ulykkelige? Thi hvo forstod bedre at tale om Rigdoms Lyst end den, der lever af Smuler, hvo skildrede Magt og Vælde mere glødende, end den, der sukkede i Trældom, hvo skildrede Menneskenes skjønne Forening mere henrivende end den, der blev eensom i Livet? Men den, der forstod at skildre, han forstod dog maaskee ikke altid sig selv; men den, der ikke forstod sig selv, hvorledes skulde han i dybere Forstand fatte, hvad der er udenfor ham? Hvis han derimod forstod sig selv, eller søgte at forstaae sig selv, hvis han i Sandhed var bekymret for at forstaae sig selv, hvis det indvortes Menneske forkyndte sig i ham i hiin Bekymring, da skal han forstaae Medgang, da skal han forstaae Betydningen af, at den blev ham negtet, da skal han ikke sysle med Indbildningsbilleder og styrke sig ved Drømme, men i sin Modgang være bekymret for sig selv.

Da skal Modgang tjene en Saadan til Bekræftelse i det indvortes Menneske. Og hvorledes skulde den ikke

---

Ildstøtten — Skystøtten] 2. Mos. 13, 21—22.

dette? Det indvortes Menneske forkynder sig jo i hiin Bekymring, og Modgang lader jo netop det Udvortes, det Synlige, det Haandgribelige forsvinde og forvirres; men kalder den derfor tillige altid det Indvortes tillive? Og Gjenvordighed gjør jo ethvert Menneske bekymret, men gjør den ham altid bekymret efter Gud? Bekræftede ikke Livet oftere Sandheden af det alvorlige Ord, der lyder fra den Samme, som advarede mod Medgang, og derfor lyder med dyb Betydning: »at ogsaa Gjenvordigheder ere Fristelser.« Betragt ham den Bekymrede! See nøiere paa ham, Du kjender ham neppe igjen siden den Tid, da han gik saa glad, saa stærk, saa tillidsfuld ud i Livet. Hans Bestemmelse i Livet var ham saa tydelig og saa ønskelig, hans Tanke kjendte hans Stræben, og hans Hjerte hang ved den, hans Kraft arbeidede troligen — og Haabet forjættede ham en lykkelig Opfyldelse. Thi der er et Haab, der er Himlens faderlige Gave til Barnet, et Haab, der opvoxer med Barnet, et Haab, med hvilket den Unge gaaer ud i Livet. Dette Haab indestaaer ham for Alt. Hvo gav ham ogsaa dette Haab uden Herren i Himlen; skulde det da ikke være gyldigt i den vide Verden, i alle de Riger og Lande, der tilhøre den himmelske Konge, som gav ham det! Dog skete det ikke saaledes, og snart havde Gjenvordigheder fravristet den Stærkere eller franarret den Svagere hans skjønne Haab. Da forvirrede Alt sig for ham. Der var ingen Hersker mere i Himlen, den vide Verden var en Tumleplads for Livets vilde Larm, der var intet Øre, der samlede Forvirringen i Overeensstemmelse, ingen Haand, der greb styrende ind. Hvorledes end et Menneske kunde trøste sig i Livet, Haabet, meente han, var tabt, og Haabet blev tabt. Da blev hans Sjæl bekymret. Og jo mere han stirrede ned i den Lovløshed, hvori Alt syntes at opløse sig, jo mere Magt fik den over ham, til den ganske bedaarede ham, hans Tanke svimlede, han selv styrtede ned i den og tabte sig i Fortvivlelse. Eller om Bekymringen end ikke saaledes fik en forførerisk Magt over ham, hans Sjæl blev dog uden Deeltagelse og fremmed for Alt. Han saae derpaa, som de Andre, men hans Øie læste bestandig en usynlig Skrift i Alt, at det var Tomhed og Skuffelse. Eller han trak sig tilbage fra Menneskene og udmattede snigmorderisk sin Sjæl i Bekymringer, i mørke Tanker, i urolige Stemningers ufrugtbare Tjeneste. Hvad manglede et saadant Menneske, hvad var det han ikke vandt, da han tabte Alt, hvad andet end Bekræftelsen i det indvortes Menneske? — Den derimod, i hvis Sjæl hiin Bekymring var, før den Bekymring naaede ham, der kommer udvortes fra, den, hvis Sjæl Glæden aldrig saaledes tilfredsstillede, at den jo beholdt Bekym-

ringen om Vidnesbyrdet, men den udvortes Bekymring heller ei overvældede saaledes, at Glædens Mulighed forsvandt, saa længe han endnu bekymrede sig om Vidnesbyrdet — for ham blev Bekymringen, der kom udenfra, lidt efter lidt en Ven. Den forenede sig med Bekymringen i ham, den forhindrede ham i at see feil paa Livet, den hjalp ham til at lade Sjælen synke og synke i Bekymring, til den fandt Vidnesbyrdet. Da blev han lidt efter lidt lettere og lettere, han afkastede efterhaanden de verdslige Ønskers jordiske Tyngde, og hvilede med Vidnesbyrdet i Gud, salig ved Haabet, som han havde vundet. Thi der er et Haab, om hvilket Skriften siger, at det erhverves i Forfarenhed. Hvilken Forfarenhed mener vel Skriften; mon den, i hvilken et Menneske forvisser sig om, at han faaer Alt, hvad han haaber. Skriften siger, at denne Forfarenhed er Anfægtelsens Frugt. Men et saadant Haab kan Verden jo ikke tage, thi det vindes jo i Nøden, og vinder Styrke ved Nøden. Ham forhjalp Modgang til en Bekræftelse i det indvortes Menneske; thi den, der lærte, hvad han lærte, af hvad han leed, og lærte det Gode af hvad han leed, han vandt ikke blot den bedste Lærdom, men hvad der er meget mere — den bedste Læremester, og den, der lærer af Gud, han bekræftes i det indvortes Menneske. Om han da end tabte Alt, saa vandt han dog Alt, og Abraham eiede kun en Begravelse i Canaan, og dog var han Guds Udvalgte.

Betragt ham, den Forurettede. Han klager ikke over Livet, men over Menneskene, som fordærve Alt, og forbittre hvad Gud gjorde godt. Betragt ham lidt nøiere. Du kjender ham neppe siden den Tid, da han ung og freidig gik ud i Livet fuld af Forventning, hans Mine saa aaben, hans Hjerte saa varmt, hans Sjæl saa hurtig til at ile ethvert Menneske imøde, der var for ham kun Fryd og Herlighed. Dog saaledes blev det ikke. Snart havde, som han meente, Menneskenes Sviig fralistet ham hans Tro, Menneskenes Underfundighed spottet hans Aabenhjertighed, Menneskenes Kulde og Selvkjerlighed mattet Begeistringen i ham, Menneskenes Misundelse styrtet hans Mod, hans Kraft, hans Fyrighed, hans stolte Stræben, hans herlige Idræt i den samme Elendighed som den, i hvilken de selv leve. Hvorledes man end holder Livet ud, Menneskene, meente han, vare tabte. Da forvirrede Alt sig for ham; der var ingen Gud, der tænkte Alt til det Gode, men Alt var overladt til Menneskene, der tænkte alt til det Onde. Men jo mere

---

der er et Haab, om hvilket Skriften siger] Rom. 5, 4. en Begravelse i Canaan] smlgn. 1. Mos. 23, 17—20.

hans Sjæl stirrede ned i den Afgrund af mørke Lidenskaber, som forestillede sig for ham, desto mere Magt fik Fristelsens Angst over ham, indtil han selv styrtede ned i den og tabte sig i Fortvivlelse. Eller om Smerten end ikke saaledes rev ham hen, da stod han følesløs i Menneskenes Kreds, han saae det gjentage sig med Andre, hvad der var hændet ham, men han fornam ingen Deeltagelse; hvad hjalp den ogsaa, da han ingen Trøst havde at byde. Eller han skjulte sig for Menneskene, for i Sjælens Eensomhed at fordybe sig i sin trøstesløse Viisdom, at udgrunde Fortvivlelsens Tanke i sin hele Forfærdelse. Eller han blev bøiet som et Rør, sygnede i et langsomt tærende Veemod, en Ængstelse for sig selv og for Enhver, der var Vidne til, hvorledes han udsluktes. — Men den, i hvis Sjæl det indvortes Menneske forkyndte sig i hiin Bekymring, om hvilken vi tale, den, hvis Sjæl intet Menneskes Kjerlighed saaledes udfyldte, at Vidnesbyrdet gik ham af Sinde, han fandt vel aldrig Menneskene saaledes som hiin Forurettede, og dog fandt han dem maaskee anderledes, end han havde haabet og ønsket. Men selv om det Forfærdelige skete, om Menneskene stode op mod ham som Voldsmænd eller de forlode ham som Bedragere, om Fjenden forfulgte ham, om Vennen forraadte ham, om Misundelsen spændte Snarer for hans Fod, hvad formaaede de dog over ham? De kunde forøge ham Bekymringen, de kunde hjælpe ham til at udrive af sin Sjæl enhver Følelse, med hvilken han tilhørte Skabningen saaledes, at han i den ikke tillige tilhørte Skaberen. Men de kunde ikke forhindre, at den Bekymring efter Gud, der var i hans Sjæl, dybere og inderligere søgte sin Gjenstand. Og den, der søger Gud, han finder altid, og den, der nøder et Menneske til at søge, han hjælper ham til at finde. Da søgte hans Sjæl i Bekymringen inderligere og inderligere, indtil han fandt Vidnesbyrdet; thi den, der elsker Gud, han bekræftes i det indvortes Menneske, og den, der elskede Menneskene og kun ved denne Kjærlighed lærte ligesom at elske Gud, hans Opdragelse var dog kun ufuldkommen; men den, der elskede Gud, og i denne Kjærlighed lærte at elske Menneskene, han var bekræftet i det indvortes Menneske. Negtede Mennesket ham sin Kjerlighed, da hjalp han ham til at finde Guds, der er saligere end hvad der opkom i et Menneskes Hjerte; negtede Vennen ham sin Trøst, da hjalp han ham til at finde Guds, der er over al Maade; negtede

---

opkom i et Menneskes Hjerte] smlgn. 1. Cor. 2, 9.

Verden ham sit Bifald, da hjalp den ham til at søge Guds, der overgaaer al Forstand.

Betragt ham, den Forsøgte, der blev prøvet i Anfægtelsens Nød. Maaskee saae Du ham sjeldnere; thi Anfægtelsen kommer jo ikke altid med synlige Tegn. Det var ikke, hvad vi egentlig kalde Modgang, hvori han blev prøvet; Menneskene forlode ham ikke, tvertimod i udvortes Henseende var Alt venligt og skjønt. Dog sad hans Sjæl i Nød, og som denne ikke laae i det Udvortes, saa kunde han heller ikke søge Menneskenes Trøst. Udvortes lykkedes Alt ham, og dog var hans Sjæl i Angst uden Tillid og Frimodighed. Han søgte ikke sin Fred og Hvile i det Udvortes, og dog vedblev hans Hjerte at være besværet. Da segnede det indvortes Menneske i ham, det var ham, som var den udvortes Lykke der kun for at frede om den inderlige Lidelse, at han end ikke i Verdens Gjenvordighed skulde finde Lindring; det var ham, som var det Gud selv, der lagde sin vældige Haand paa ham, som var han et Vredens Barn, og dog kunde han ikke nærmere forstaae eller forklare sig hvorledes. Da oprørte hans Inderste sig i ham, da gjorde han, hvad der staaer i et gammelt Opbyggelsesskrift, da »roste han sig af at han var fortabt,« og at det var Gud selv, der havde styrtet ham i Fortabelsen. Da isnede det indvortes Menneske i ham. — Men den, i hvis Sjæl det indvortes Menneske forkyndte sig i den Bekymring, om hvilken vi tale, han slap dog ikke Bekymringen. Om han end ikke fandt Forklaringen, han fandt dog den Forklaring: han skulde bie paa Forklaringen. Han fandt dog den Forklaring, at Gud prøvede, han fandt dog den Trøst, at naar Gud prøver, da bliver Tiden vel saa saare lang, men at Gud kan indhente Alt igjen, thi for ham er een Dag som tusinde Aar. Da blev han stillere i sin Nød. Han flygtede ikke Anfægtelsens Smerte, den blev ham en Fortrolig, en formummet Ven, om han end ikke fattede hvorledes, om han end forgjæves anstrængte sin Tanke for at forklare hans Gaade. Men alt som hans Bekymring tiltog, men ogsaa tiltog i Stilhed og Ydmyghed, saa han, hvor meget han end leed, altid valgte at blive hos Anfægtelsen fremfor at være noget andet Sted i Verden, da brød tilsidst Vidnesbyrdet frem i Troens fulde Forvisning; thi den, der troer Gud mod Forstanden, han bekræftes i det indvortes Menneske.

---

da »roste han sig af osv.] smlgn. Efterl. Pap. 1833—43. S. 441, hvor der henvises til »den tyske Theologi« (Theologia deutsch. Kap. 11). Citatet er ikke ordret. een Dag som tusinde Aar] 2. Pet. 3, 8.

Ham tjente Anfægtelsen til en Bekræftelse i det indvortes Menneske, han lærte det Skjønneste af Alt, det Saligste, at Gud elskede ham; thi den Gud prøver, den elsker han.

Saa tjener da Medgang og Modgang en Saadan til Bekræftelse i det indvortes Menneske. Men Bekræftelsen kan intet Menneske give sig selv, og den, der modtager et Vidnesbyrd, er jo ikke den, der giver det. Herom minder Paulus ogsaa i vor Text; thi Vidnesbyrdet selv er en Gave fra Gud, fra hvem al god og fuldkommen Gave kommer, den herligste af alle, en Gave fra den Fader i Himlene, af hvem al Faderlighed kaldes i Himlene og paa Jorden. Disse ere Apostlens Ord, og denne Guds Faderlighed tilskriver han Bekræftelsen i det indvortes Menneske, og tilskriver ham den saaledes, at Guds Kjerlighed, netop i denne Yttring, i Bekræftelsen i det indvortes Menneske, beviser sig som Faderkjærlighed. Vi kalde Gud Fader, Mennesket hviler glad og tillidsfuldt i denne Benævnelse som den skjønneste, den mest opløftende, men ogsaa som den sandeste og mest betegnende, og dog er dette Udtryk jo et billedligt, hentet fra det jordiske Liv, om end fra det Skjønneste, Jordlivet eier. Men dersom Udtrykket er et billedligt, et overført, naaer det da virkeligt op til Himlen for at betegne hvad det skal betegne, eller svinder det ikke bort, jo høiere det stiger, som en jordisk Længsel, der dog altid kun taler dunkelt. Ja den, der seer paa det Udvortes, for ham bliver Udtrykket et uegentligt og uvirkeligt; thi dersom han mener, Gud giver de gode Gaver, som en Fader gjør det, men dog saaledes, at Gaverne ere det, der ligesom beviser, at Gud er vor Fader, da dømmer han udvortes, og for ham bliver Sandheden selv uegentlig. Men det indvortes Menneske seer ikke paa Gaverne, men paa Giveren, den menneskelige Adskillelse mellem hvad der maatte kaldes Gave og hvad Sproget ikke er tilbøieligt til at kalde saaledes, forsvinder for ham i det Væsentlige i Giveren; Glæde og Sorg, Lykke og Ulykke, Nød og Seier er for ham Gaver; thi ham er Giveren Hovedsagen. Det indvortes Menneske forstaaer da og er forvisset om, at Gud er en Fader i Himlene, og at dette Udtryk ikke er et billedligt ufuldkomment, men det egentligste og det sandeste, fordi han ikke blot giver Gaverne men sig selv med, som intet Menneske formaaer det, der kun i en Følelse eller i en Stemning kan være tilstede i Gaven, ikke væsentlig, ikke gjennemtrænge hele Gavens Indhold indtil det Mindste ved den, ikke være heel tilstede i den hele Gave, end mindre heel i den mindste Deel af den. Syntes det Dig derfor end engang, m. T., at idet Tanken vandrede ud fra det fædrene Hjem, forvildede sig ud i Verden for at hæve sig til

Forestillingen om ham, den almægtige Gud, Himlens og Jordens Skaber som Alles fælleds Fader, at Du dog gik tabt af Noget, af den Forkjerlighed nemlig, der blev Dig til Deel i det fædrene Huus, fordi Du kun var Barnet og han Din jordiske Fader, kun Din Fader, saa ville vi ikke negte, at det kunde synes Dig saa, at Lignelsen dog ikke passede ganske. Men naar Du da kom til ham Din jordiske Fader, glad over al Maade, fordi Du havde vundet den ganske Verden, og Du vel fandt ham glad; thi hvorledes skulde han ikke glæde sig med den Glade, især med den Glade, der var ham kjærere end Alt, men dog, netop fordi han elskede Dig, kun glad som paa det Uvisse, at ikke hvad Du vandt skulde blive til Fordærvelse for Dig; og Du derimod glad, fordi Du havde vundet den ganske Verden, kom til ham Din himmelske Fader, og han ganske deeltog med Dig i Din Glæde, fordi netop det, at Du glædede Dig med ham, var en usvigelig Betryggelse for, at hvad Du vandt maatte tjene Dig til Gode — eller naar Du sørgmodig og grædende kom til ham Din jordiske Fader, og Du vel fandt ham grædende; thi hvorledes skulde han ikke græde med den Grædende, især med den Grædende, han elskede høiere end Alt, men Du dog ikke ret kunde gjøre Dig forstaaelig for ham, saa han mere sørgede, fordi Du sørgede, end sørgede over det, hvorover Du sørgede; og Du derimod sørgmodig, i Din Sjæls Bekymring kom til ham Din himmelske Fader, der er den Eneste, der har Øre til at høre hvad der tales i Løndom, og Faderlighed til ret at forstaae det — eller naar Du bekymret og nedbøiet kom til ham Din jordiske Fader og fandt ham svag, vaklende, uden Trøst for Dig, og kun Din Smerte forøget ved hans Sorg; og Du derimod sønderknuset og tilintetgjort kom til ham Din himmelske Fader og fandt ham stærk, og stærkere jo svagere Du var, villig til at hjælpe og altid villigere jo større Nøden var . . . Min Tilhører! da passer Lignelsen heller ikke ganske. Da haver Du fornummet, at det er ikke fordi Du har en Fader, eller fordi Menneskene have Fædre, at det ikke er derfor, at Gud kaldes Fader i Himlene, men at det er som Apostelen siger, efter ham at al Faderlighed kaldes i Himlen og paa Jorden; saa om Du end havde havt den kjærligste Fader, der var given blandt Mennesker, saa var dog ogsaa han, trods sin bedste Villie, kun en Stedfader, en Skygge, en Afglands, en Lignelse, et Billede, en mørk Tale om den Faderlighed, af hvilken al Faderlighed kaldes i Himlene og paa Jorden. O, min Tilhører! har Du fattet denne Salighed, eller rettere har min Tale mindet Dig om, hvad Du eier bedre og inderligere og fuldere og saligere, end at jeg kan beskrive det; eller

rettere har min Tale Intet forstyrret Dig af hvad Du eiede; thi hvad er dog saligere end denne Tanke, som ingen Lykke, ingen Begunstigelse, ingen Bekymring, ingen Krænkelse, ingen Anfægtelse, ikke det Nærværende, ikke det Tilkommende kan fravriste et Menneske, men kun tjene til at bestyrke og bekræfte.

* * *

Det Første, sige Menneskene, er dog det Skjønneste, og Hjertet hænger derved: ved det første Menneske, der hilste ham i den Stund, da han taltes blandt de Levende; den første Himmel, der hvælvede sig over det Sted, paa hvilket han fødtes, det første Sprog, som kaldtes Moderens, det første Folk, som kaldtes det fædrene, den første Lærdom, der udvidede hans Sjæl, de første Jevnaldrende, der forstode ham, den første Tanke, der begeistrede, den første Kjerlighed, der gjorde ham lykkelig — salig den Mand, der i Sandhed kunde sige: Gud i Himlene var min første Kjerlighed; salig den Mand, hvis Liv var en velsignet Bekræftelse af denne Kjerlighed, salig den Mand, der om han end greb feil i Livet og tog det Udvortes istedenfor det Indvortes, om hans Sjæl end paa mange Maader blev hildet i Verden, dog atter fornyedes i det indvortes Menneske, ved at vende tilbage til sin Gud, bekræftet i det indvortes Menneske.

---

ikke det Nærværende osv.] Rom 8, 38.

TEXTKRITISK ANHANG.

TO OPBYGGELIGE TALER.

1843.

Kun Originaludgaven (A) har kunnet benyttes (smlgn. Forbemærkningen). Følgende Afvigelser fra den foreligge i denne Udgave:

S. **17, 30** der en] der er en A. **20, 34** de gode] det gode A. **39, 16** De havde] Det havde A. **44, 2** er] ere A. **8** hvilket] hvilken A. **47, 26** Lidelser,] Lidelser A.

FRYGT OG BÆVEN.

A = første Udgave. M = S. Kierkegaards egenhændige Manuskript (Papirer, Pk. 9). C = sammes Concept (Papirer, Pk. 7; findes kun til S. 57—84, 34 og S. 141, 7—165, 29).

Foruden alle Afvigelser fra A er i det Følgende optaget en Del Læsemaader fra M, der af een eller anden Grund kan have Interesse.

S. **57, 15** fandt en saadan, end ikke i Hegels Skrifter *M.* **59, 36** Skjæbne] A, Skjebne M (jvfr. L. 29). **66, 10** fandt] CM, havde A. **73, 30 f.** aarle op] C, aarle MA. **79, 3** det] M, den A. **14** gjelder] M, gjælder A. **17** Isaak] M, Isack A. **83, 12** det er] A, den er M. **39** Jeg] CM, jeg A. **89, 6** Philosophien M. **16** derfor] A, dog derfor M. **30** tænke ham] A, tænke mig ham M. **91, 27** gjør det] A, gjør den M. **92, 39** vel lettere] M, vil lettere A. **93,**

3 dersom hvad] M, dersom hvad, A. *Maaskee:* dersom, hvad. **97, 11** Endelighedens] M, Elendighedens A. **26** gaaet til Præsten; thi det hjælper ofte saare lidet at gaae til Præsten i denne Henseende. M. **99, 9** er kjed] A, var kjed M *(maaskee at optage).* (**108, 23** Segl MA!) **109, 3** vilde] M, ville A. **110, 31** var der) M, var da A. **111, 1** svangre] M, svanger A. **115, 4** Herrens Tjenerinde] M, en Herrens Tjenerinde A. **116, 16** Bäuerin] Baüerin MA. **24** Bäuerin] A, Baüerin M. **118, 19** for] M, fra A. **121, 19** gramaticalsk MA. **126, 14** Lidenskab til at concentrere hele det Ethiske, han bryder, i et eneste Moment M. **127, 25** Almene] *Herefter følger i M et længere Stykke, der er udeladt i A.* **131, 5** Gjenstandene] A, Gjenstanden M. **24** bestandig] A, da bestandig M. **132, 29** vor Tid] A, en Tid M. **133, 6** gjør] A, gjøre M. **134, 4** hurtig for den] A, hurtig for den, og Ulysses von Ithacia og Majoren i de Danske i Paris (1ste Akt 12 Scene) blive hinanden ikke noget skyldige. M. **135, 10** Skjebne] M, Skjæbne A. **20** argumentum] M, argumentam A. **139, 26** Historie:] M, Historie. A. **140, 10** tale] M, tabe A. **23** den ene eller anden] A, den ene eller den anden M *(at optage?)* **141, 1** Sorg] M, Sag A. **143, 2** overhovedet] A, da overhovedet M *(at optage?).* **15** Conseqvents] A, Conseqventser M. **146, 6** Dersom Philosophien] A, Dersom overhovedet Philosophien tænkte, dersom den M. **148, 23** at de have givet] A, at de enten have givet M. **149, 19** derved,] derved MA. **153, 4** Digterne] M, Digteren A. **25** offre] A, spendere M. **154, 6** den ene] CM *(i* M *rettet fra* dens ene), dens ene A. **29** nok] A, vel M. **156, 19** Bistand] M, Tilstand A. **27** uden Følge] A, uden videre Følge M. **158, 5** Bjergprædikenen] M, Bjergprædiken A. **15** som] A, som om M. **16** at] A, for at M. **160, 15** lade være] A, lade det være M. **161, 31** ofte] A, oftere M. **162, 15** han bør have] A, han bør have, hvad der ellers ofte nok eftertragtes paa latterlige Maader, han bør have M *(at optage?).* **38** ham] A, ham selv M. **163, 9** forstaae det] M, forstaae A. **164, 6** Smerte] A, Smerte for ham M.

(Tilføielse til S. **125, 17:**) Hvilebogstav] Naar paa Hebraisk Bogstaverne j og v oprindelig var brugte som Vokaltegn, men blev overflødige ved Tilføielsen af de særlige Vokaltegn under den foregaaende Konsonant, sagdes de at »hvile« i den tilføiede Vokal. K. sigter vistnok hertil, men har i saa Fald ved en Unøi-

agtighed vendt Forholdet om; thi det er paa Hebraisk Bogstavet (den almindeligere Vokalbetegnelse), der siges at hvile i Vokalen (den speciellere Vokalbetegnelse), ikke omvendt.

GJENTAGELSEN.

A = Originaludgaven. M = S. K.'s egenhændige Manuskript (S. K.'s Papirer, Universitetsbibliotheket, Pk. 8). M synes at være den første Nedskrift, der dog tillige er benyttet til at trykke efter. Nogen Concept er alt Fald ikke bevaret.

S. **174, 34** til den] A, ved den M. **175, 4** ogsaa] A, saa M *(at optage?)*. **27** dybeste] M, dybste A. **177, 11** at kjøre] A, om at kjøre M. **182, 1** Rørelse ikke uden] M, Rørelse ikke, uden A. *Maaskee:* Rørelse, ikke uden. **183, 32** savle; begynd] A, savle. Begynd M. **184, 6** det] A, dette M. **185, 26** saalænge] A, saa længe M. **186, 1** Planen.] A, Planen, han var forsvunden. M. **187, 24** Mon han] M *(? ikke til at afgjøre)*, mon hun A. **190, 10** Vurderingsmand] A, Lappeskrædder M. **18** meente] M, ventede A. **29** reiste denne sig, og udbad] A, reiste denne sig op, udbad M *(at optage)*. **191, 20** Lem] M, Been A. **192, 24** verändert] M, verändret A. **30** prompte M. **194, 5** Theatere M. **195, 3** Fordringer M. **19** Bjerghulerne, løb op ad Klippers steile Ryg og langs med Dalens Flade, frembragte *o. s. v.* M. **197, 23** Modsætningen M. **198, 3** Dandserens] A, Dandsens M. **11** Stænders] A, Stæders M. **36** fra] M, for A. **199, 3** Kunst-Nydelse,] A, Kunst-Nydelse; M *(at optage?)*. **8** Man] M *(? ikke til at afgjøre)*, Men A. **200, 13** Næseborer] A, Næseboer M. **29** er det nok] A, har det nok M. **201, 26** let] M, til A. **209, 29** blev] A, blev bleeg M *(at optage?)*. **211, 30** tilfreds] A, aldeles tilfreds M. **212, 25** Stein:] A, Stein; M. **214, 21** levede] M, legede A. Jvfr. Efterl. Pap. II S. 17 Note. **216, 4** Demonax] Dημonax M, Daimonax A. **217, 21** ikke de enkelte — Middelalderen] A, thi de enkelte Mænd der ligesom *doctores cerei* i Middelalderen ere blevne udnævnte til Aristophanesser af en Recensent have ikke stort at betyde, en saadan tydsk, dansk, spansk, jydsk Aristophanes er ligesaa godt et Firma som: den jydske Frue Heiberg M. *Jvfr. Anm. t. Stedet.* **218, 27** was Anders M. **219, 3** al Elskov] A, Elskov M] (al *er overstreget*

foran Elskov; *maaskee bør det udelades).* **9** forelske sig i en Pige] forelske sig en Pige AM. **10** paatage] AM; *maaskee* paatage sig. **221, 17** Ophævelser M. **22** det] M *(rettet fra* dette), dette A. **222, 1** Lykkes] A, Lykkes den for ham, da har han ingen ivrigere Beundrer end jeg. Lykkes M *(at optage?).* **223, 29** De fatter] M, de fatter A. **224, 9** anerkjendte] A, anerkjende M. *Vistnok* anerkjendende. **225, 2** indemuret] M, indmuret A. **227, 8** brugde AM. **228, 11** disse Læber,] A, disse Læber, disse Læber, M. **232, 15** deres] M, Deres A. hisset AM. **16** Deres AM. **17** Hoftjeners] M, Hoftjener A. **20** Menneske!] Menneske? A, Menneske. M. **234, 13** Seelenverkooper M. **246, 22** Hengivne.] M, Hengivne A. **250, 12** den] M *(rettet fra* denne), denne A. **254, 8** bliver] M, blive A. **10** er sat] A, er atter sat M. **259, 2** August] A, Juli M. **13** dette] A, det M. **260, 20** ikke] A, vel ikke M. **21** Bogen muligen give] A, neppe forstaae Bogen, om den end muligen vil give ham M. **29** en Interesse for] A, blot en Ahnelse om M. **34** nuanceret] A, fiint nuanceret M. **261, 22** tvinger det til ligesom at tilstaae det] A, tv. den t. l. at t. det M. *Maaskee* tv. det til l. at tilstaae den. **25** en] A, een M. **264, 13** vil kunne] kunne AM. **31** Vittighed] A, Vigtighed M. **32** forsone Dig dermed] A, see, hvorledes Alt tyder hen paa ham, om hvem Talen overalt er M.

TRE OPBYGGELIGE TALER.

1843.

A = Originaludgaven, M = S. K.'s egenhændige Manuskript. S. **275, 15** skulde] A, skulle M. Saaledes ogsaa i de følgende parallele Sætninger. **279, 16** Attraaes] M, Attraaers A. **290, 10** Syndens] A, Synders M. **297, 21** udsøgteste] M, usøgteste A. **304, 8** syntes sig selv at være] M, syntes at være A. **306, 5** er hurtigt færdig] A, har hurtigt, saa at sige, Reisetøiet færdigt M. **29** den] M, det A. **308, 9** Dag for Dag] A, Dag fra Dag M. **34** forkyndte sig i ham i] M, forkyndte sig i A. **309, 28** ned i] A, ind i M. **314, 19** Grædende, især med den Grædende, han] M, Grædende, han A. **20** høiere end Alt] M, høiere Alt A. **315, 19** sin Gud] A, sin første Kjerlighed M.

INDHOLD.

	Side
To opbyggelige Taler	1.
Frygt og Bæven	53.
Gjentagelsen	169.
Tre opbyggelige Taler	265.

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.

OCT 19 '67
NOV 16 '67
JUL 18 '67
AUG 15 '67
SEP 18 '67
FEB 21 '68
MAR 2 2 1968
JUL - 1 1970
MAY 1 1 1968
JUN 2 6 1968
SEP 2 0 1969
AUG 2 3 1991
OCT 2 6 1991
NOV 2 7 1991
FIXED TERM
AUG 3 1 1992
JUN 2 1 1969
SEP 2 1 1991
- 1 1992